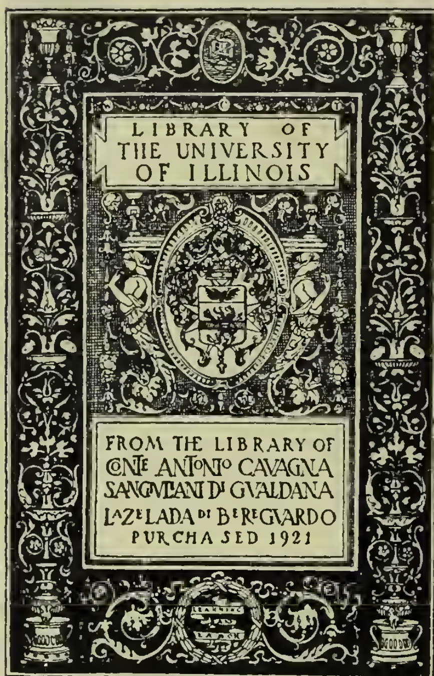

LIBRARY OF
THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
FROM THE LIBRARY OF
CONTE ANTONIO CAVAGNA
SANGIULIANI DI GUALDANA
LAZELADA DI BEREGUARDO
PURCHASED 1921

LUDOVICI ANTONII
MURATORII
OPERA OMNIA.

ANTIQUITATES ITALICAE MEDII AEVI,

SIVE

DISSERTATIONES

De Moribus, Ritibus, Religione, Regimine, Magiſtratibus, Legibus, Studiis Literarum, Artibus, Lingua, Militia, Nummis, Principibus, Libertate, Servitute, Foederibus, aliiſque faciem & mores Italici Populi referentibus poſt declinationem Rom. Imp. ad Annum uſque MD.

OMNIA ILLUSTRANTUR ET CONFIRMANTUR

INGENTI COPIA DIPLOMATUM ET CHARTARUM VETERUM,

Nunc primùm ex Archivis Italiae depromtarum,

ADDITIS ETIAM

NUMMIS, CHRONICIS, ALIISQUE MONUMENTIS NUNQUAM ANTEA EDITIS.

AUCTORE

LUDOVICO ANTONIO MURATORIO

SERENISSIMI DUCIS MUTINAE BIBLIOTHECAE PRAEFECTO.

Arretino Seminario & Collegio Eccleſiaſticorum Caſtilionenſi Epiſcopalibus alteram hanc editionem curantibus.

TOMUS NONUS.

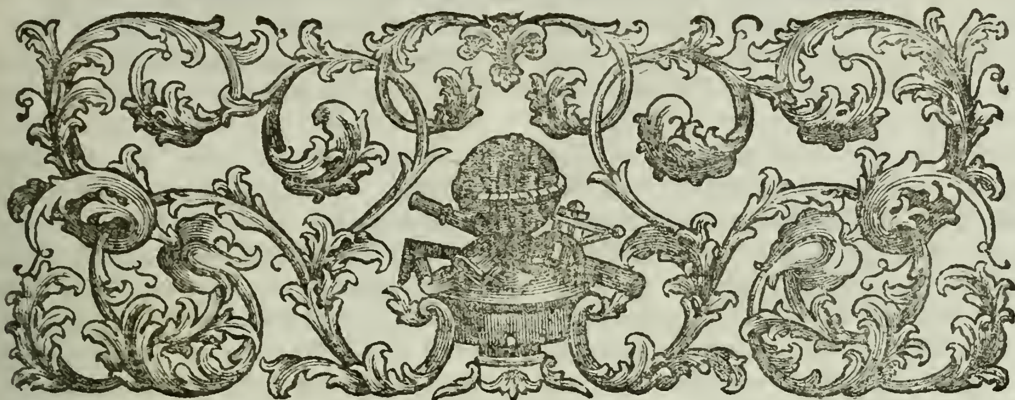
ARRETII MDCCLXXVI.

Typis MICHAELIS BELLOTTI Impreſs. Epiſcop. ſub ſigno PETRARCAE.

SUPERIORIBUS PERMITTENTIBUS.

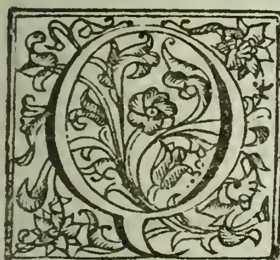
DE LITERARUM FORTUNA IN ITALIA POST ANNUM CHRISTI MC. ET DE ACADEMIARUM SIVE GYMNASIORUM ERECTIONE.

DISSERTATIO QUADRAGESIMAQUARTA.

DISSERTATIO

QUADRAGESIMAQUARTA.

Uo in loco per Italiam fuerint Artes ac Disciplinae liberales usque ad Annum Millesimum Centesimum, in proxime antecedenti Dissertatione vidimus. Res nunc poscit, ut perscrutemur, quae earum fortuna fuerit Saeculis subsequentibus. Jam in Gallia, ac praesertim Lutetiae Parisiorum jacentes antea Literae vires receperant, eâ famae celebritate, ut vel ipsi Itali illuc proficiscerentur eruditionis caussâ. Egregium testem dabo moris hujus Landulphum a Sancto Paullo, cujus Historiam Mediolanensem evulgavi Tomo V. Rer. Italicarum. Narrat ille Cap. 13. se una cum Anselmo de Pusterla, & Olrico Vicedomino, qui postea Archiepiscopalem

A Cathedram Mediolanensem unus post alterum conscenderunt, in Galliam perrexisse, atque in iis Scholis ultra annum se literis operam dedisse. *Anselmo, inquit, de Pusterla, & Olrico Vicedomino Mediolanensi adhaesi, quibus duobus domi & foris, ut manifestum est, utilis & rectus fui. Cum Anselmo namque per annum & dimidium*
B *Turoni, & Parisinis in Scholis Magistri Alfredi & Gulielmi, legi, & legendo, scribendo, multisque aliis modis Anselmo multam commoditatem dedi.* Rursus idem Cap. 17. haec habet: *Suggesserunt Olrico Mediolanensi Vicedomino & Anselmo de Pusterla cognominato, ire ad praecipuum Magistrum Anselmum de Monte Leoduni; quibus duo-*
C *bus fuit gratum secum ducere me Landulphum Presbyterum. Et quum apud ipsum Magistrum, & fratrem ejus Rodulphum studeremus, nuntiatum est &c.* Acta haec fuere ineunte Saeculo XII.

hoc

hoc eſt, circiter Annum Chriſti MCVIII. Sed jam inquiat heic aliquis: Reſtitutis in Italia Scholis ac Literis praecedenti Saeculo XI. uti ſupra ſtatuimus, quid rei hoc eſt, quod Italici homines tunc a Gallia mutuarentur eruditionem tanto cum ſuo incommodo, & alibi quaererent, quod domi haberent? Et cur dimiſſis Academiis, ſive Gymnaſiis Italicis, quae nunc Univerſitates appellantur, Pariſienſes Scholae a noſtris tunc petebantur? Certe Henricus Pantaleo de Vir. Illuſtrib. German. Part. 2. auctor eſt, a Carolo M. *duo celeberrima Gymnaſia Literarum inſtituta fuiſſe, alterum in Occidentali Francia, Pariſiis, alterum Papiae in Italia, quae liberaliter dotavit, atque Viris doctiſſimis ornavit*. Idem quoque affirmavit Jacobus Middendorpius de Academ. celebr. Lib. 4. Guido Pancirolius de Clar. Leg. Interpret. Bulaeus in Lib. de Pariſ. Univerſ & noviſſime Antonius Gattus in Hiſtor. Gymnaſii Ticinenſ. ut alios omittam. Ad haec, ſi fides multis Scriptoribus, *Bononienſe* Gymnaſium uſque a temporibus Theodoſii II. Auguſti originem ſuam deduxit. Cironius verò in Lib. V. Decretal. & Bulaeus, Bononienſis Academiae inſtitutionem referendam eſſe ad Carolum M. contendunt. Contra Papirius Maſſonius *Patavinam*, non autem Bononienſem, erectam ab eodem Carolo memoravit, ſcribens in Annal. Franc. *Pariſienſis, Patavina, & Ticinenſis Academiae Karolum Magnum parentem ſuum appellant*. Si Academiis iſtis a tanto tempore gloriabatur Italia, mirum videatur, cur Pariſienſes ac Turonenſes Scholae ſub initium Saeculi XII. ab Italica gente, propriis contemtis, anteferrentur. Atque hactenus ejuſmodi interrogationem diſtuli, cui ſuus eſſe locus

A poterat, & quidem juſtiore titulo, in antecedenti Diſſertatione. Quei enim tantus languor Saeculo IX. & X. in Italia Literas invaſiſſet, ſi haec jam publicis ornata fuiſſet Academiis?

Itaque tempus eſt, ut veritatem fidentiſſime a fabulis nunc liberemus. Quod igitur innui in Notis ad Capitulare Lotharii I. Part. II. Tomi

B I. Rer. Italicar. pag. 152. nunc repeto. Literarum quidem ſtudium in Gallia, & Germania, immo & Ticini, quanto potuit ardore animi, Carolus Magnus procuravit: majora etiam praeſtitit Lotharius I. Auguſtus illius nepos in Italico Regno, excitatis Scholis in quibuſdam Civitatibus, ad quas reliquarum pueri

C erudiendi confluerent. Epiſcopales quoque Scholae, & Coenobiales antiquis Seculis inſtitutae fuerunt; idque vel in ipſa Italia factum facile conſentire poſſumus. Sed nihil horum, Academiae ſeu Univerſitatis faciem unquam retulit, ſi quod hiſce nominibus nunc ſignificamus, cum Seculis iis conferatur. Unus Magi-

D ſter unam Scholam tunc conſtituebat, & humiliorum quidem plerumque Artium. Ticini unus Dungalus, Eporediae unus Epiſcopus, uti ex praelaudata Lotharii I. Lege conſtat, munere docendi publice fungebantur. In reliquis Civitatibus non diſpar modulus fuit. Parium ferme Scholarum ſpecimen nunc ipſa Caſtella ſer-

E vant. Ad haec (rurſus moneo) putida nimium eſt fabula, inſtitutam fuiſſe a Theodoſio II. Bononienſem Academiam: & quale ſit Privilegium ſub ejus nomine confictum, ſupra in Diſſertatione XXXIV. *de Diplomat.* prodidi. Neque hercle exſpectarunt eruditi Bononienſes, ut hanc veritatem a me edocerentur, quum nemo inter eos probe cordatus jam exſiſtat,

qui

qui quanquam in editis Libris taceat, in privatis tamen colloquiis, aut in intimis praecordiis non fateatur, ne a Carolo quidem Magno, nedum a Theodosio, arcessendam esse sui Gymnasii originem. Idem de Romano, Ticinensi, Patavino, Pisano, ceterisque constantissime pronuntiandum, quippe ad tempora longe posteriora nativitas Academiarum apud Italos est contrahenda. Immo tantam vetustatem, ac omnium disciplinarum complexionem tam antiquam sibi tribuere ne Parisiensis quidem Academia jure potest, vel Turonensis, Fuldensis, Osnabrugensis, & si qua est alia, quae a multis Seculis floreat, aut olim floruerit. Aliud enim est restituere Literas, & aperire Scholam alicujus disciplinae, aliud omnium Scientiarum Lycaeum efformare. Liceat sane Scholas eorum temporum appellare semina Academiarum longe serius institutarum: sed neutiquam cum iis confundendus ritus ac institutio Saeculorum proxime succedentium. Quo autem tempore in Italia emerserit primo Academia Scientiarum ac Artium, & quae haec fuerit, nobis edicendum. Bononiensis illa fuit, quae ut vetustate, ita & celebritate nominis, & copiâ Virorum illustrium, ceteris Italicis praeferenda est, & quae cum ipsis exteris de antiquitate saltem certare aliquâ ex parte possit. Rationem enati Bononiensis Gymnasii ne ipsi quidem Bononienses certo norunt, quod eos Historia & monumenta ad hanc rem opportuna deficiunt. Ego rem, quàm brevissime potero, perscrutabor.

Vulgatissima sunt Conradi Abbatis Urspergensis verba, ubi de Lothario II. Augusto circiter Annum MCXXVI. loquitur: *Eisdem temporibus Dominus Wernerius Libros Legum, qui dudum neglecti fuerant, nec quisquam in eis studuerat, ad petitionem Mathildis Comitissae renovavit: & secundùm quod olim a divae recordationis Imperatore Justiniano compilati fuerunt, paucis fortè verbis alicubi interpositis, eos distinxit*. Proinde Sigonius in Libris de Regno Italiae haec scripsit: *Primus autem Bononiae Irnerius Jus Civile exponere coepit, ut Odofredus memoriae prodidit, primusque Glossas, ut vocant, in illud scripsit*. Tum Urspergensis auctoritate utitur, illum tamen corrigens, quod *Mathildis* rogatu Irnerium id muneris suscepisse scripserit, quae multo ante Lotharii Imperium e vita migrarat. Verùm nullâ castigatione dignus est heic Urspergensis. Certum quippe reor, *Irnerium*, sive *Warnerium* floruisse, ac Leges interpretatum fuisse Bononiae tum vivente Mathildi Comitissâ, tum multis post ejus mortem annis. Consule Ottonem Morenam in Histor. Laudens. ad Annum MCLVIII. Tomo VI. Rer. Italicarum. Vide etiam infra in Dissertatione LIII. *de institutione Militiae*, Placitum ab Henrico IV. habitum Gubernuli in agro Mantuano, cui interfuit *Warnerius Bononiensis Judex*, ante alios honoris caussâ nominatus. Vide & alterum in Dissertatione XXXI. *de Placitis*, ubi rursus occurrit, nondum a latere Imperatoris divisus. Hic idem ipse *Warnerius* fuisse omnino dicendus, cujus apud Urspergensem mentio, & quem a Populo Bononiensi arbitror missum ad Henricum Augustum aut honoris, aut negotiorum caussâ. Celebratum fuit Placitum illud *Anno MCXVI. die VI. Maji*, hoc est, paucos post mortem Comitissae Mathildis menses, ad cujus petitionem propterea potuit *Warnerius* interpretationem

nem Legum aggredi in patria sua. Atque haec exordia videntur Academiae Bononiensis, levia quidem primis annis, quum in uno Juris Civilis Interprete & Doctore tota primum Academiae sors constiterit, sed quam tamen sensim majores ausus & incrementa sunt subsequuta, more ingentium fluviorum, quorum humilis plerumque est origo. Doctores ipsi Bononienses in Responso ad Bartholdum Nihusium, edito in ejus Anticritico, non alium agnovere primum Bononiae Legum Expositorem, quàm Irnerium. Eorum verba sunt: *Ab Anno Centesimo Vigesimo Octavo supra Millesimum, Bononiae Juris publicae professioni exordia dedisse, priscorum tradunt memoriae.* Neque secus habet inscriptio posita Irnerio in Bononiensi Gymnasio. Hoc & alii affirmarunt, quos commemorare nihil attinet, uti neque Trithemium, a quo Irnerii sive Wernerii aetas perperam differtur ad tempora Henrici VI. Augusti, hoc est, usque ad Annum Christi MCXCI. Quare vides, ad quae tempora hactenus collocatus fuerit tum Irnerius, tum Jurisprudentiae renovatum apud Bononienses studium.

In hac & ego sententia eram, quum Praefationem scripsi in Leges Langobardicas a me editas, Parte II. Tomi I. Rer. Italic. Ibi quoque communem hactenus sententiam amplexus fui, statuentem, Pandectas, sive Digestorum Libros, in Italia per aliquot ante Secula neglectos, aut deperditos, tandem in depopulatione Amalphis Anno MCXXXVII. sive ut Pagius contendit, MCXXXV. a Pisanis fuisse repertos, quorum antiquissimus ac venerandus Codex Pisas tunc advectus, nunc Florentiae adservatur. Et sane hucusque traditum & creditum est, tantummodo

A circiter eadem tempora Digestorum studium ac usum in Scholas penetrasse, quum antea qui Legibus Romanis in Italia vivebant, Codice quidem Justinianeo, ejusque Novellis ac Institutionibus, non autem Digestis, uterentur. Verùm D. Guido Grandius, Camaldulensis Abbas, & publicus in Pisano Lycaeo Matheseos

B Professor, vir tum ex Mathematicis, tum ex eruditione sua ubique Clarissimus, in Epistola ad Cl. V. Josephum Averanum, Anno MDCCXXVI. Pisis editâ, & insequenti Anno cum Additamentis recusâ, haec omnia in dubium revocavit, & pro suo quidem more judiciose atque nervose. Sed & ante Grandium Dona-

C tus Antonius Astensis Anno MDCCXXII. Neapoli Librum edidit, nondum mihi inspectum, cui titulus: *Dell' uso, e autorità della Ragion Civile nelle Provincie dell' Imperio Occidentale*, in quo contendit, falsò proditum hactenus fuisse, Pandectas olim Pisanos, nunc Florentinos (liceat enim semel, quod aliquot prae-

D clari Viri fecerunt, masculino genere vocabulum hoc efferre) Pisanis ad Amalphim in praedam contigisse; statuens, eorum usum in Italia perdurasse ac fuisse, longe antequam Pandectarum Codex Pisanus agnosceretur. Ad haec eximium locum in Accessionibus Roberti de Monte ad Chronicon Sigeberti, a Dacherio editis,

E animadvertit doctissimus Grandius, cui si acquiescamus, antevertenda est uno ferme Seculo Academiae Bononiensis institutio. Ita ergo scribit Robertus ad Annum MXXXII. de Beato Lanfranco, postea Cantuariensi Episcopo, cujus in proxime praecedenti Dissertatione fuit mihi sermo: *Lanfrancus Papiensis & Garnerius socius ejus, repertis apud Bononiam Legibus*

gibus

gibus Romanis Justiniani Imperatoris, operam dederunt, eas legere & aliis exponere. Equidem, ut verum fatear, dubium, ancipitemque in ista controversia me sentio, quando tantam inter Urspergensem ac Robertum de Monte discordiam intueor, quum ille ad Annum MCXXVI. sub Lothario II. ac si mavis ad Annum MCII. sub Comitissa Mathilde, *Irnerii*, sive *Guarnerii*, seu *Warnerii* aetatem ac labores statuat, alter verò ad Annum MXXXII. Etsi aliquantulum vetustior Robertus de Monte, quàm Abbas Urspergensis, uterque tamen multis post Lanfranci mortem annis floruit, & scripsit, ita ut cur uni potius quàm alteri fidem adhibeas, aut neges? Urspergensis autem multos e praecedentibus Historicis ad manum habuit, dum suam contexeret Historiam. Praeterea Milo Crispinus, Cantor Beccensis in Vita ejusdem Beati Lanfranci Cap. I. haec tantùm scribit: *In primaeva aetate patre orbatus, quum ei in honorem & dignitatem succedere deberet, relictâ Civitate, amore discendi, ad studia Literarum perrexit: ubi plurimo tempore demoratus, omni scientiâ saeculari perfecte imbutus rediit.* Si Lanfrancus *in primaeva aetate* ad studia Literarum profectus est, & quidem *amore discendi*, quei nobis a Roberto exhibetur aliorum in studio Legum Magister? Rursus, si primus inter Italos repertas apud Bononiam Leges Magister fuisset interpretatus, cur hanc ejus laudem non novisset, non depraedicasset Milo Beccensis Monachus, atque illius aequalis? Hisce adde, nos nuper vidisse *Warnerium Judicem Bononiensem* ab Henrico IV. Augusto magni factum, qui procul dubio vivente Mathilda Comitissa floruit. At non plura ego de hujusmodi controversia. Quod tamen paene certum reor, nequaquam ab Anno MCXXVIII. cum Doctoribus Bononiensibus deducenda est origo Scholae in Civitate Bononiensi. Testem nempe habeo, qui id mihi persuadeat. Is est Anonymus Auctor Poëmatis *Cumani*, sive *de Bello & excidio Urbis Comensis*, quod inlustratum a Cl. V. Josepho Maria Stampa Clerico Regulari Somaschensi, in Tomo V. Rer. Italicar. evulgavi: Ibi Poëta res gestas, easque a se visas describit; inquit enim:

-------------- Falsa tacebo,
Quaeque meis oculis vidi, potius referabo.

Ille ergo acta Anno MCXIX. referens, Populosque recensens a Mediolanensibus accitos adversùs Comenses, versu 211. in haec verba loquitur:

Docta suas secum duxit Bononia Leges.

Scribit ille rursus ad Annum MCXXVII. versu 1848. Bononiensium copias Mediolanensibus sese adjunxisse:

Docta Bononia venit & huc cum Legibus una.

Si circiter Annum MCXXX. Comensis Poëta tam expressis & grandibus repetitis verbis *doctam* appellat, eamque laudat uti Jurisprudentiae Romanae Magistram *Bononiam*, hinc intelligas necesse est, jam longe antea ibi fuisse coeptam, immo constabilitam disciplinae Legalis Scholam, ejusque praerogativae famam jandiu evulgatam fuisse per universam Italiam. Non exiguo annorum spatio opus fuit Bononiensibus, ut jure in suis Nummis inscriberent BONONIA DOCET. Attamen jam circiter Annum MCXXX. eorum Ci-

vitas *docta* appellabatur. Itaque perſpicuum puto, amovendam eſſe a temporibus Lotharii II. Auguſti Scholae Bononienſis originem, atque aetatem Irnerii ſive Wernerii, primi Legum in Bononienſi Civitate interpretis, recte componi cum aetate Comitiſſae Mathildis, ipſumque etiam per complures Seculi Undecimi annos praeeſſe potuiſſe Scholae apud Bononienſes, hoc eſt in patria ſua inſtitutae.

Nam quod eſt ad Pandectas, etſi fama ante quadringentos annos apud Piſanos vigeat, pretioſum ac vetuſtiſſimum Codicem eos complectentem, in direptione Amalphiae Anno MCXXXV. a Piſanorum copiis fuiſſe repertum, ac inde Piſas advectum; quippe Frater Raynerius de Gracchiis, Ordinis Praedicatorum, in ſuo Poëmate caliginoſo, quod evulgavi Tomo XI. Rer. Italicarum, diſertis verbis ejus rei mentionem fecit circiter Annum Chriſti MCCCXL. attamen fieri etiam potuit (quod contendit Cl. P. Grandius) ejuſmodi famam non ſat ſolidis fundamentis nixam fuiſſe. Ad haec etiamſi daremus, Anno MCXXXV. incidiſſe in Piſanorum manus Pandectarum Codicem (qua de re inter praelaudatum Abbatem Grandium & Bernardum Tanuccium tunc in Academia Piſana doctiſſimum Juris Interpretem controverſia efferbuit) minime inde conſequitur, ſtatuendum eſſe atque credendum, praecedentibus Seculis Codices omnes & uſum Pandectarum prorſus excidiſſe, itaut Piſano illi unico debeamus totam Digeſtorum in Italia reſtitutionem. Quiſquam alius eorum Codex ſuperfuiſſe apud Italos potuit. Et revera Irnerius longe ante eum annum, ipſo Urſpergenſi teſte, Pandectas Bononiae diſcipulis expoſuerat, & Gloſſis ornarat. Rariſſimi autem facti fuerant in Italia Digeſtorum Libri; & qui ex Juris peritis ditiores erant, totam ferme ſupellectilem Romanae Juriſprudentiae conſtituebant in Codice Juſtinianeo, Novellis, atque Inſtitutionibus. Sed ut intelligas, vel poſt declinationem Imperii Romani, & ante Annum MCXXXV. quo Amalphitanus Codex repertus fuiſſe traditur, alii in Italia haberentur Pandectarum Libri, en tibi exemplum, quo evincatur, Anno DCCLII. Italicos illos, qui Lege Romanâ vivebant (cujuſmodi fuere Clerici, & Monachi plerique) Digeſtorum auctoritatem adhibuiſſe in ſuis controverſiis. Hinc etiam videas, Bononienſes minime exſpectaſſe Piſanum Pandectarum Codicem Amalphitanis ereptum, uti praeter tot alios Cl. V. Henricus Brencmannus in Hiſtor. Pandectar. Trajecti ad Rhenum Anno MDCCXXII. typis editâ cenſuit, quo ad illuſtrandos & explicandos Digeſtorum Libros uterentur. Fragmentum autem, quod heic ſum daturus, pars eſt Apologetici a Juriſconſulto eorum temporum concinnati pro Epiſcopo Arretino contra Senenſem, ob celebratiſſimam litem inter eos agitatam de Paroeciis aliquot controverſis. Membrana mutila & principio carens, unde hoc fragmentum deſcripſi, adſervatur in nobili Archivo Capituli Canonicorum Arretii; & eſt apographum, quantum quidem mihi videbatur, ante ſexcentos, aut ſeptingentos annos exaratum. Cur verò Chartam ſpectare ad Annum Chriſti DCCLII. fidenter aſſeverem, ipſe Lector intelliget, ſi Acta ejuſdem controverſiae ſcrutetur, quae in Diſſertatione LXXIV. *de Parochiis* congeram, ubi Stephani II. Papae Bulla Anno eodem data innuit *Sancti*

cti Ampſani Corpus, violenter a Senenſi Epiſcopo aſportatum: quod idem facinus hoc ipſo Libello inſectatur anonymus Juriſconſultus, Leges *Codicis Juſtinianei*, & *Digeſtorum* adversùs Senenſem Epiſcopum intorquens. En ipſum antiquitatis vene- A randae fruſtulum purum putum, quale in pergamena inveni. Niſi tot alia veterum Juris peritorum monumenta edax tempus abſumſiſſet, ſaepe etiam Digeſtorum mentio nobis occurreret.

Fragmentum Libelli contra Senenſem Epiſcopum pro Arretino confecti, ubi Digeſtorum auctoritas adhibetur, Anno 752.

....
.... *ſacrilegio proximum eſt, nedum Sanctorum, verùm etiam quorumlibet hominum Sepulcrorum violationem, nemini Juris perito non eſt indubitatum; Poteſtateſque loci, ſi hoc vendicare neglexerint, infamiâ laborare, ut in Codicis Libro Nono, Titulo de Sepulcro violato:* Si quis Sepulcrum laeſurus attigerit, locorum Judices, ſi hoc vendicare neglexerint, pene nomine........ quam viginti Librarum auri in Sepulcrorum violatores ſtatutâ penâ damnari. *Preterea* locus ipſe in quo Sepulcrum reponitur, publicetur, *ut in eodem Titulo*. Et ſi fortè detractum aliquid de Sepulcro ad Domum ejus Villamque aſportaſſe reperiretur, Villa, ſive domus, aut edificium, quodcumque eſto, Fiſci juribus vendicetur. *Ergo Senenſis Epiſcopus non poteſt petere jura Eccleſiae non ſuae, preſertim cum neglexiſſet dare vindictam, & ob hoc infamiâ laborare; cum etiam in eo, quod ratum habuit, mandaſſe intelligatur, ut in* Digeſtis *rathiabitio mandato comparatur, cum rathiabitionem etiam in maleficiis locorum babere valet. Ergo idem jubere maleficium, & rathum abere, poſtquam factum eſt. Satis autem habet ratum, qui in Eccleſia, cui preeſt, ſacrilegio rem ablatam tenet. Item in Octavo Libro Codicis legitur:* Si quis in tanta fu- B roris pervenerit audacia, ut poſſeſſionem rerum apud Fiſcum, vel apud quoslibet homines conſtitutarum ante eventum judicialis arbitrii violenter invaſerit, dominus quidem conſtitutus poſſeſſionem, quam abſtulit, reſtituat poſſeſſori, & dominium ejuſdem rei amittat. Sin verò alienarum rerum poſſeſſionem invaſit, non ſo- C lùm ea poſſidentibus reddat, verùm etiam eſtimationem earundem rerum reſtituere compellatur. *Quod autem hec Queſtio procedere debeat, Nonus Codicis Liber teſtatur Titulo ad Legem Juliam de Vi publica & privata:* Si quis ad ſe fundum & quodlibet aliud aſſerit pertinere, ac reſtitutionem ſibi competere poſſeſſionis pu- D tat: *inter cetera:* quod ſi omiſsâ appellatione vim poſſidenti intulerit, ante omnia calumnie cauſam examinari precipimus. *Liber quoque* Digeſtorum *concordat, ut prius de Criminali diſcetetur. Quando autem inſcriptum habet, datam fuiſſe ſententiam, ut ſacramenti pars ita ſe tueretur, & per Senenſes remanſiſſe, habetur in Quarto* E *Libro Codicis, Titulo de rebus creditis generaliter de omnibus juramentis, inter cetera:* Si Judex appellationis praeſidens bene eidem illatum jus jurandum a parte ante recuſatum pronunciaverit, res ſecundùm quod judicata eſt, permanebit.

Ad

Ad eadem tempora referenda est informis Charta, cujus exemplum vidi in Archivo Estensi, & qualem A reperi, licèt multis lacunis & erroribus Librarii intermixtam, omnium oculis subjicio.

Donatio complurium bonorum facta ab Eudochia Sanctimoniale Monasterio Sanctae Mariae in Cosmedin, Ravennae sito, Anno, ut videtur, 767.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Anno Deo propitio Pontificatus Domini Johannis summi Pontificis & universalis Pape........ Deo coronato in Italia, Anno V. die Sextodecimo Mensis Novembris, Indictione V. Ravennae. Exemplum ex autentico de Cartula Donationis, quam olim fecit Eudochia Ancilla Dei Domno Anestasio Presbitero Regulae venerabilis Monasterii Sanctae Mariae in Cosmedin juris sui in perpetuum.

In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei & Salvatoris nostri, Imperante.... piissimo P. P. Augusto Constantino a Deo coronato magno Imperatore, Anno....... Principatus ejusdem tranquillitatis Anno Vigesimo Quarto, sed & Leone Imperatore ejus filio Anno Quintodecimo........ Tercio Mensis Marcii, Indictione...... Ravennae..... & merita, ac etiam beatissima venerabilis Regulae........ in Cosmedin, in qua nunc Deo protegente, & ibi Domino gubernante, Domnus Anestasius *Presbiter & Monacus atque* Abbas *praeesse videtur. Ego quidem in Dei nomine Eudochia suprascripta Deo dicata ancilla Dei donatrix vestra..... omni renunciatione animae meae atque quondam parentum meorum praesens praesentis salutis....... & donationis scripturarum ratio nos promovet, illa semper considerare atque disponere que animarum meritis dominus ejus creaturam hominem solum..... etiam humana conditio..... in oppertuno tempore divinis parere man-* B *datis & laudibus deservire. Ideo firmam spem & fiduciam habentes & apertam divinis promissionibus inaestimabilem beatitudinem animae meae, ac pro venia delictorum meorum; in quantum vires exigunt, & spontanea mea voluntate nullo penitus cogente neque compellente, vel vim inferente; sed nostrae propriae deliberationis & arbitrio do & dono,* C *cedo, trado...... praedicto Monasterio Sanctae semperque Virginis Dei Genitricis Mariae, quae vocatur in Cosmedin, possidendum, idest fundum Centu Colonna, qui vocatur Ronco, & fundum Visiano, qui vocatur Teudota, & fundum Luciano, qui vocatur Polito, necnon & fundum Cardeto: hec omnia in integrum inter affines...... lateribus ab* D *uno latere fundum Gazolo, ex alio latere fundum Gaibano, seu a tercio fundum latere limite, qui vocatur Sclarano, atque a quarto latere alio limite, qui ad Rasiola, vel omnibus ad eosdem fundos pertinentibus. Et insuper do & dono in suprascripto venerabili loco Monasterio Sanctae Mariae, quae vocatur in Cosmedin, hoc est fundum Mignonis* E *integrum, & fundum qui vocatur Quingeri, & Caplizaria, seu fundum Fabrigo, & fundum Custeduda pertinentem usque a limitem mundum. Et insuper dono in suprascripto venerabili Monasterio Sanctae Mariae, quae vocatur in Cosmedin, idest fundum Casale Pauli, quod est Conio, & fundum Farnuli, & fundum Molarito, Vetuccia, & tres uncias particulares inte-*

gras,

gras, quae sunt positae in fundo, qui vocatur Gaciolo: quae omnia michi veniunt ex successione parentorum meorum, cum terris, vineis, campis, pratis, pascuis, silvis, salectis, sacionalibus, arbustis, arboribus, fructiferis & infructiferis, & cum omnibus ad easdem pertinentibus constituta territorio Faventino, Cornelieuse, Plebe Sancti Martini in Lablusi; vel omnia sicut superius leguntur, retento michi usufructu quindecim dierum, quod pessim venerabili suprascripto Monasterio Sanctae Mariae, quae vocatur in Cosmedin, ut leges censent, & eorum..... constare, quod hoc est per Legem retinere, quod est tradere. Post vero transactos quindecim dies usufructuarie pro prefato venerabili Monasterio Sancte Marie, que vocatur in Cosmedin, congregationique ejus, superius nominatas res in integrum..... sicut superius legitur, mea in te decrevit voluntas, habeas, teneas, possideas per jus vere dominiumque tuum, congregationisque ejus in perpetuum possidendum ad usum & sustentamentum..... deservierint.... . salario, in ibidem permanendum, non vendendum, nec donandi, aut aliis largiendi, aut per commutacionem........ vel ingenium, sed semper...... salario, in suprascripto venerabili Monasterio in perpetuum permanendum pro remedio anime mee & de quondam...... dictionem, & ad futura eterne vite esse participes contra quam eciam donacionem me a presenti die.... policeri permanendum..... non per me, neque per aliquamcumque oppositam personam...... procuratoris...... non ad eundum Judicium, & non duplicandum..... ratione contraire, quia Legibus cautum est, ut quod semel donatum vel concessum fuerit, & maxime in venerabilibus locis, nullo modo revocetur contra hujus donationis me a presenti die Cartulam...... legitur, jurata voce dico per divina omnia, & per scripta sacra sancta Evangelia, quae corporaliter obsculans tango, Sedeque Sancta Apostolica, & Imperatorum salutem, attestatione confirmo, me contra prescriptam donationem mea propria & spontanea voluntate optuli in suprascripto Monasterio numquam esse ventura, sed perpetuis temporibus inlesam atque immaculatam conservare & custodire promitto, excluso me meosque hinc...... Legum beneficia, juris, & facti ignorantia, foris, locisque, prescriptione alia, Senatoque Consulto, quod de mulieribus prestitit, benefitio retractandi, nec non & de Religiositati abitus, & quod de Relictis sunt per Legem indulta donantibus.

Et hoc procurare decrevit, ut nullam habeatis licentiam vos suprascriptis Anestasius Presbyter, & Erguminus, tuique successores, vel Congregationes deserviendum cujusque in perpetuum in sepe dicto Monasterio fuerit quoquo tempore per qualecumque ingenium prenominatas fundoras cum omnibus ad easdem fundis pertinentibus, sicut superius legitur, ex parte vel ex tota, neque per commutationem neque per henfiteotico titulo, neque per nullo contracto a salario suprascripto Monasterio quicquid majoris vel minoris persona dare aut donare, aut de jure suprascripto extraneare. Sed imperpetuum fiat pro candela & alimonia Congregationis Monasterii fruges, quas sibi Deus annualiter preparaverit, prout fata sum, indulgentiam peccatorum meorum, vel requiem animae meae. Quam vero inrevocabilem donationis Cartulam, sicut superius legitur, absque ullo modo, vi, metu, & circumscriptione cessante, Vitalliano Tabellario hujus Civitatis Ravenne nostro.... dum dictavi, & subter manu propria signum Sanctae Crucis feci, testibusque a me rogatis obtuli subscribendam, &

eam

A *eam vobis suprascripte Congregationi predi....... estis liberalibus mancipalibus alegare malueritis, liberam tribuo & concedo ex more licentiam allegandi, de quorum & de quibus omnibus bonis suprascriptis stipullo. Imperantibus Dominorum piissimis Augustorum P. P. Augustorum Constantino Anno Quadragesimo Octavo, Principatus ejusdem Anno* B *Vigesimo Quarto, sed & Leone ejus filio Anno Quintodecimo, die..... Marcii, Indictione Quinta, Ravenne.*

Signum ✠ manus suprascripta Eudochia donatrix nostra, relicta quondam Basilius presens ad omnia suprascripta, cum relecta est & subscripsit.

Constantinus Tribunus numerum Lenon huic Cartule donationis de suprascriptis fundis, & tres uncias factam C *in Anestasio venerabilis Abbatis, & per eum in suprascripto Monasterio Sanctae Mariae in Cosmedin ab Eudochia religiosa femina, Ancilla Dei, suprascripta donatrix, que me presente signum sancte Crucis fecit; & ei relecta est; rogatus ab eadem testis subscripsi, & huic Cartule mei presentia de suprascri-* D *pta Evangelie traditam vidi.*

Ego Marinus Domesticus bandi primi huic Cartule donationis de suprascriptis fundis & tres uncias, que superius legitur facta in Anestasio venerabili Abbati ab Eudochia Ancilla Dei suprascripta donatrix, & hanc Cartam suprascripta sancta Evangelia traditam vidi.

E *Ego Tophanus bandi primi Domesticus de suprascriptis fundis & tres untias, sicut legitur, traditam vidi.*

Vitalianus Tabellio hujus Civitatis Ravenne scriptor hujus Cartule donationis, ut superius legitur, post roborationem testium atque traditam complevi & absolvi.

✠ Johannes filius Johannis Negotiatoris, huic paginae exempli, ut superius legitur, quam vidi, & legere audivi, & pro recordatione scribere rogavi.

✠ Gerardus Teberti filius huic pagine exempli, ut superius legitur, quam vidi &c.

✠ Georgius filius quondam Grimaldi huic paginae exempli &c.

✠ Ego verò Casariola, Imperialis Aule Notarius facto & scripto signo me in hoc exemplo subscripsi, quoniam ipsum concordare cum veteri exemplo comperi.

✠ Ego Guido Blancus, Imperialis Aule Notarius facto & scripto signo meo in hoc exemplo &c.

✠ Ego Aimizatus, Imperialis Aule Notarius facto & scripto &c.

✠ Ego Smeraldus, Imperialis Aule Notarius, hujus exempli scriptor, ut in exemplo veteri comperi, & eum legi, nihil addens neque minuens, quod sententiam vel sensum mutet, nisi in compositione Literarum vel Silabarum eam scripsi atque complevi.

In donatione ista animadverteris, Sanctimonialem Eudochiam evictionem polliceri, renuntiando *juris & facti ignorantiae*, *praescriptioni*, *& Senatus Consulto*, *quod de Mulieribus praestitit &c.* Nomine *Senatus Consulti* nihil aliud ego significari opinor, nisi *Vellejanum*, de quo titulus est Lib. XVI. Digestorum, l. *Et primo*. Quae mea conjectura si vera est, rursus habemus, Seculo VIII. Ravennae usurpatam fuisse auctoritatem Pandectarum, sive Digestorum. Nam etsi in Codice quoque Lib. IV. Titulo XXIX. Leges habeantur spectantes *ad Senatusconsultum Vellejanum*, attamen veri videtur similius, Pandectas ipsas innui, in quibus ipsum Senatusconsultum refertur. Sed ne in Gallia quidem desiit unquam Digestorum sive Pandectarum usus, meque in

in eam opinionem compellit Vita Aldrici Episcopi Cenomanensis, edita a Baluzio Tom. 3. Miscellaneorum. Floruit ille Seculo Christi Nono, imperante Ludovico Pio. Et quum controversia ferveret inter ipsum Antistitem, & Sigismundum Abbatem caussâ Monasterii Anisolae, inter Leges, quas ipse Episcopus pro se laudavit, recensentur *quinque Capitula de effectu sententiarum, & finibus litium, Pauli sententiarum Lib. V.* Infra etiam memorantur verba Pauli Lib. I. Sententiarum Tit. IX. Ivo quoque Carnotensis Episcopus ante Amalphitanam direptionem Leges quasdam e Digestis petitas laudavit. Aliis quoque hanc ipsam veritatem confirmarunt praelaudatus P. Grandius, & Clariss. V. Virginius Valsecchius Monachus Benedictinus, & ipse Pisani Lycaei ornamentum in Epistola edita *de Veteribus Pisanae Civitatis Constitutionibus*; ita ut fidenter affirmare jam quisque possit, non exspectasse Bononienses, ut supra innuimus, Pisanum Pandectarum Codicem, Amalphitanis ereptum, ad illustrandos Digestorum Libros.

Hanc ergo laudem primam sibi procuravit Bononiensis Civitas Seculo Undecimo, nempe Scholam Romani Juris illustrem aperire, qualem ceterae antea nunquam habuerant. An aliud quidquam discipulis illuc ea de caussa confluentibus tunc explicaretur, ex monumentorum inopia decernere nemo possit. Anonymus Poëta Novocomensis tantummodo ob restauratum *Legum* studium, doctam & celebrem Bononiam appellat. Et hoc quidem a Bononiensibus multa cum laude Saeculo Undecimo peractum. Sed altero Seculo, hoc est, Duodecimo eadem Civitas novum decus sibi procuravit, cujus

A nunc nobis ingerenda est mentio. Hactenus ad Juris Civilis scientiam propagandam incubuerat Bononiensium cura ac industria. E publica re post aliquot annos visum est, excolendum quoque in Scholis proponere Jus Canonicum. Scientiam profecto Canonum Ecclesia perpetuo optavit in Sacerdotibus, ac praesertim in Episco-

B pis, quum ad eorum normam & mores, & regimen Cleri, & judicia, uno verbo universa Ecclesiae politia, conformanda forent. Et nulla quidem erat olim Cathedralis Ecclesia, nullum saltem ex insignibus Monasteriis, ubi non haberetur Collectio aliqua Canonum. Parum fortasse in reliquis Literis ac disciplinis exculti erant

C Episcoporum & Sacerdotum praecipui; at ii saltem Canonum studium retinere consueverunt: quod sane multum contulit ad servandam illaesam ignorantiae temporibus Fidem orthodoxam, Traditionem, ac Disciplinam. Ex hisce Codicibus MStis & vetustis multi adhuc supersunt, & plerunque unus ab altero diversus,

D quod subinde recentiores antiquis Collectionibus nova, aut ab aliis neglecta adjungerent. Potissimùm verò invaluit Isidori Mercatoris Sylloge, quae quamquam spuriis mercibus abundet, attamen vix edita magno in honore praesertim apud Italos fuit. Et ad hujusmodi quidem Canones colligendos, & aliquo etiam ordine

E donandos, ut antiquiores omittam, in Germania Regino Abbas, & Burchardus Wormatiensis Episcopus insudarunt, uti & in Italia Anselmus Lucensis Episcopus (si tamen is revera auctor est Collectionis in Codice Romano conscriptae) & Deusdedit Cardinalis circiter Annum MLXXXVII. & in Gallia felicius quàm reliqui praecedentes Ivo Carnotensis Episco-

Episcopus circiter Annum MC. Collectiones minorum gentium non memoro; & potius innuam, mihi olim inspectum fuisse in Ambrosiana Bibliotheca MStum Codicem, cujus antiquitatem ex characterum forma metiens ego, conjiciebam spectare posse ad Seculum XI. & fortassis ad X. Ibi Collectio ampla Canonum, sed sine Auctoris nomine, quales ferme sunt & reliquae. Utitur ille Collector Canonibus Conciliorum, auctoritate Sanctorum Patrum, Decretalibus ab Isidoro Mercatore confictis, & Capitularibus Regum Francorum. Ibi duo Tractatus leguntur, alter de gravibus mortalibusque Peccatis ac criminibus, eorumque poenitudine & satisfactione. Incipit: *Quae sunt autem gravia & mortalia peccata &c.* Alter est *de materia principalium Vitiorum, eorumque origine*. Incipit: *Humani generis Creator & Conditor Deus &c.* Hujus Opusculi Auctor sententias praesertim adfert Cassiani, Serapionis, aliorumque Patrum. Tum: *In nomine sanctae Trinitatis incipit Liber Secundus ex Opusculis vel institutis Catholicorum Patrum breviter excerptus. Quibus modis cuncta per Christi gratiam humano generi remittuntur peccata.* Ibi leguntur *Canones Poenitentiales*. Ibi laudatur *Fructuosus Episcopus*, & *edicta Sancti Apollonii de Jejunio quartae & sextae Feriae*. Succedunt capita centum tredecim *e Capitularibus Domni Karoli praeclarissimi Imperatoris*. Deinde *nomina Regionum continentium intra se Provincias centum duodecim, Italia, Gallia, Africa, Spania, Illyricus, Thracia, Asia, Oriens, Pontus, Aegyptus, Britannia*. Infra habetur *Cap. de quatuor Synodis principalibus*. Succedit *brevis annotatio de reliquis Synodis*, quam heic evulgare constitui. Sed antea monebo, infra occurrere in eodem Codice Edictum Childeberti Regis cum hoc titulo: *Discretio Childeberti Regis Francorum viri inlustri. Cum nos in Dei nomen omnes Kalendis Martii &c.* Plura non describo, quum edita sint Tomo I. Capitularium editionis Baluzianae. Denique ibidem Sermo legebatur, cujus en prima verba: *Fratres Presbyteri & Sacerdotes Domini cooperatores ordinis nostri estis &c.* Deprehendi, Sermonem esse Leonis IV. Papae in Romana Synodo recitatum, quem habes Tom. VIII. pag. 35. Conciliorum editionis Labbeanae. Luce minime indignus, fortassis etiam usui erit alicui Catalogus Conciliorum quorundam, cujus nuper mentionem feci.

Index veterum aliquot Conciliorum Provincialium ante annos 700. scriptus in Codice Bibliothecae Ambrosianae,

Prima annotatio Anquiranae Synodo, quae ante Nicaenam fertur fuisse; sed propter auctoritatem majorem postponuntur, in qua Patres decem & octo statuerunt Canones viginti quatuor, quorum auctor maxime Vitalis Antiochenus Episcopus exstitit. In qua Patres tredecim statuerunt Canones quatuordecim, quorum auctor maxime Vitalis Salaminus exstitit. Tertia Gangrensis, quae post Nicaenam legitur fuisse, in qua Patres sexdecim statuerunt Canones viginti propter quasdam necessitates Ecclesiasticas, maxime contra Eustasium, qui dicebat, quod nullus in conjugali gradu positus, nec ullus fidelis, qui non omnibus renuncia-

nunciaret, quae possideret, spem ad Deum haberet, & multa alia ejus venenosa, quae enumerare longum est. Quarta Sardicensis, in qua Patres sexaginta statuerunt Canones viginti & unum, quorum auctor maxime Osius Cordubensis Episcopus, & Vincentius Capuanus Episcopus, & Januarius Beneventanus, & Calepodius Neapolitanus Sanctae Romanae Ecclesiae Legati exstiterunt. Quinta Antiochena, in qua Patres triginta statuerunt Canones viginti quinque, quorum auctor maxime Eusebius Palestinensis Episcopus exstitit. Sexta Laudicensis, in qua Patres vigintiduo statuerunt Canones quinquaginta octo, quorum auctor maxime Theodosius Episcopus exstitit. Septima Carthaginensis, in qua Patres ducenti octodecim statuerunt Canones viginti tres, quorum auctor maxime Aurelius Carthaginensis Episcopus exstitit. Etiam & Sanctus Augustinus Ipponensis Episcopus in eadem Synodo legitur fuisse, temporibus Honorii Augusti. Octava Africana sub Theodosio minore Augusto, in qua Patres ducenti quatuordecim recitaverunt & firmaverunt Canones centum quinque, qui per diversa Concilia Africanae provinciae, temporibus Aurelii Chartaginensis Episcopi leguntur esse conscripta. Nona Arelatensis, in qua Patres sexcenti statuerunt Canones, quorum Auctores maxime Silvester Urbis Romae Episcopus, & Sanctus Marinus Arelatensis Episcopus exstiterunt, temporibus Constantini Augusti, sicut quidam asserunt. Decima item Arelatensis, in qua Patres decem & novem statuerunt Canones, quorum auctor maxime Caesarius Arelatensis Episcopus exstitit. Undecima item Arelatensis, in qua Patres decem & novem statuerunt Canones. Duodecima item Arelatensis in Vico Ortensico, in qua Patres undecim statuerunt Canones, quorum auctor maxime Sanctus Caesarius Arelatensis Episcopus exstitit. Tertiadecima item Arelatensis, in qua Patres decem & novem statuerunt Canones, quorum auctor maxime Sapardus Arelatensis Episcopus exstitit. Quartadecima Arausicensis, in qua Patres sexdecim statuerunt Canones, quorum auctor maxime Hilarius Episcopus exstitit. Quintadecima Epaunensis, in qua Patres viginti septem statuerunt Canones quadraginta, quorum auctor maxime Caesarius Episcopus exstitit. Sextadecima Agatensis, in qua Patres trigintaquatuor statuerunt Canones, quorum Auctor maxime Caesarius Episcopus exstitit. Decima septima Aurelianensis, in qua Patres septuagintaduo statuerunt Canones, quorum auctor maxime Aurelianus Arelatensis Episcopus exstitit. Decima octava item Aurelianensis, in qua Patres triginta & unus statuerunt Canones, quorum auctor maxime Melanius Redonensis Episcopus exstitit. Decimanona item Aurelianensis, in qua Patres viginti quinque statuerunt Canones, quorum auctor maxime Sanctus Albinus Andegavensis Episcopus exstitit. Vigesima Arvernensis, in qua Patres quindecim statuerunt Canones, quorum auctor maxime Honoratus Brevitensis Episcopus exstitit. Vigesima prima Matiscensis, in qua Patres viginti & unus statuerunt Canones, quorum auctor maxime Priscus Lugdunensis Episcopus exstitit. Vigesima secunda item Matiscensis, in qua Patres sexaginta quatuor statuerunt Canones, quorum auctor idem Priscus Lugdunensis Episcopus exstitit. Vigesima tertia Lugdunensis, in qua Patres quatuordecim statuerunt Canones, quorum auctor maxime Philippus Viennensis Episcopus exstitit. Vigesima quarta item Lugdunensis, in qua Patres viginti statuerunt Canones, quorum auctor maxime idem Priscus Lugdunensis Episcopus exstitit.

Sequitur item annotatio de Decretalibus Apostolorum. Silvester Papa a Petro Trigesimus Quartus, congregatis cum consilio Constantini Augusti in Urbe Roma ducentis septuaginta septem Patribus, post Nicaenam Synodum damnavit item Arrium, & ceteros Haereticos, & constitutiones plerasque Ecclesiae necessarias ordinare studuit. Siricius a Petro Quadragesimus scripsit Decretalia capitula quindecim, propter quasdam necessitates, Emesio Tarraconense Episcopo consulente. Innocentius a Petro Quadragesimus Secundus scripsit quasdam Epistolas ad Episcopos diversarum Provinciarum, in quibus continentur Capitula Decretalia quinquaginta sex. Zosimus a Petro quadragesimus tertius scripsit Epistolam Decretalem ad Hestium Salonitanum Episcopum sub tribus capitulis praenotatam. Caelestinus a Petro quadragesimus quinctus scripsit Epistolam ad Venerium, & ceteros Galliarum Episcopos, in qua continentur Capitula vigintiduo. Leo a Petro quadragesimus septimus scripsit quasdam Epistolas ad diversarum Provinciarum Episcopos, in quibus continentur Capitula vigintinovem. Hilarius a Petro quadragesimus octavus praesentibus Episcopis & Presbyteris quadraginta quinque, statuit capitula Synodica sex. Felix a Petro quinquagesimus, praesentibus Episcopis & Presbyteris octoginta & uno, capitula Canonum constituit viginti septem pro rebaptizatis in Africa Episcopis, Presbyteris, & Diaconibus. Gelasius a Petro quinquagesimus primus capitula viginti septem de institutis Ecclesiasticis. Anastasius a Petro quinquagesimus secundus capitula Decretalia octo ad Anastasium Augustum pro diversis Ecclesiae caussis. Symmachus a Petro quinquagesimus tertius, una cum Episcopis, Presbyteris & Diaconibus centum triginta quinque, statuit capitula Synodica A *quinque. Item ejusdem in Decretali secundo capitula Synodica septem, eadem necessaria, quae cum Episcopis, Presbyteris, & Diaconibus centum octoginta & uno firmata sunt. Gregorius Doctor a Petro septuagesimus sextus scripsit capitula Synodica sex cum Episcopis viginti quatuor, temporibus Mauricii Augusti. Item ejusdem capitula undecim* B *valde necessaria, ad Augustinum in Britannia, ipso requirente, scripta. Martinus a Petro septuagesimus septimus constituit Synodum in Urbe Roma cum Patribus centum quinque contra Cyrum & socios ejus haereticos, damnans eos, qui unam Naturam & unam Opinionem in Filio Dei asserebant: quam transcribens misit per orthodoxos viros in O-* C *rientem & Occidentem. Gregorius II. a Petro nonagesimus primus scripsit Capitula septemdecim, omni Ecclesiae servanda cum Patribus triginta tribus, eaque sub anathematis vinculo alligavit.*

Itaque Seculo Christi Duodecimo non deerant Canonum Collectiones, quae praesto essent ad Ecclesiastica praecipue judicia instituenda. Atta- D men nulla hactenus erat, quae, sive ordinem, sive ubertatem materiae spectes, omnibus numeris lucubrata, atque expolita videretur. Fortè versabatur Bononiae circiter Annum MCXXX. in Monasterio Sanctorum Felicis & Naboris Gratianus Monachus doctissimus, ex Ordine Sancti Benedicti, Clusii in Civitate Tusciae na- E tus, qui hanc spartam adornandam suscepit. Ejus Decretum celebratissimum prodiisse traditur circiter Annum MCLI., ac statim avidissime in Gymnasio Bononiensi exceptum fuit tanta cum laude Auctoris, ut is deinde *Magister* κατ' ἐξοχὴν appellaretur. Repete nunc, quae supra vidimus de Anselmo de Pusterla, & Olrico Vicedomino, Clericis primoribus

ribus Ecclesiae Mediolanensis. Cur ad Scholas Turonenses ac Parisienses circiter Annum MCVIII. ii perrexere, quando Bononiensis Academiae in dies crescentis celebritas Italicam gentem literaturae cupidam ad se alliciebat? Sed animadvertendum est, in Bononiensibus Scholis primis annis locum fuisse Jurisprudentiae tantum civili. At in Galliis Seculo Christi Undecimo decurrente refloruerant liberales Disciplinae, sed praecipue ingeniorum Italicorum curâ. Idoneum testem habeo Guitmundum Monachum, qui ex Gallia in Italiam profectus, Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis, & Episcopus Aversanus creatus dicitur ab Orderico Vitali. Fuerat ille discipulus B. Lanfranci Ticinensis, Cadomensis primum Abbatis, tum Archiepiscopi Cantuariensis, de quo in praecedenti Dissertatione egimus, ac propterea illorum, quae heic referenda censeo, probe conscius. Ita ergo ille Lib. primo *de Veritate Corpor. & Sanguin.* contra Berengarium. *Tunc temporis* (idest circiter annum MXL.) *Liberales Artes intra Gallias paene obsoleverant*, quum Berengarius errores suos venditare coepit. Subdit, illum inani eruditione superbientem, *a Domno Lanfranco in Dialectica de re satis parva turpiter fuisse confusum; quumque per ipsum Domnum Lanfrancum virum aeque doctissimum Liberales Artes Deus recalescere atque optime reviviscere fecisset, Berengarius desertum se a discipulis dolens vidit.* Ex his intelligis, Lanfrancum Dialecticam calluisse; & quamvis etiam daremus, Artem hanc, immo & Physicae ac Metaphysicae rudimenta, non uti res plane novas ab Italia per eum fuisse in Gallias advecta, is tamen earum disciplinarum studium amplificasse, & propa-

A gasse apud Gallos credendus est. Audi Malmesburiensem pag. 205. de eodem Lanfranco loquentem: *Publicas Scholas in Dialectica professus est, ut egestatem Monasterii Scholarum* (legendum puto Scholarium) *liberalitate temperaret. Exivit fama ejus in remotissimas Latinitatis plagas, eratque Beccum magnum & famosum litteraturae* B *Gymnasium.* Testis quoque est Willelmus Gemmeticensis Lib. 6. Histor. Normann. Beccensis Monasterii, & Lanfranci Magistri famam *brevi per orbem terrarum penetrasse. Accurrunt clerici, Ducum filii, nominatissimi Scholarum Latinitatis Magistri, Laici potentes, altâ nobilitate Viri.* Neque tantùm Dialecticam explicuisse cen- C sendus Beatus Lanfrancus, utpote qui, testante supra laudato Malmesburiense, *teneriorem* quidem *aetatem in Saecularibus* (idest studiis) *detrivit, sed in Scripturis divinis animo & aevo maturuit.* Incrementum igitur non leve ab eo quoque acceperit puto Theologiae studium in Galliis, ex quo tum ipsum, tum ejus disci- D pulos, hoc est Alexandrum II. Romanum Pontificem, Guitmundum Cardinalem, & Aversanum Episcopum, Ivonem Carnotensem Antistitem, aliosque Episcopos Theologicâ scientiâ claruisse patet, ac praecipue Sanctum Anselmum Cantuariensem Archiepiscopum, patriâ & ipsum Italum. Certe Theologica studia in E Gallia ac magna Britannia, postquam illuc profectus est Lanfrancus, emerserunt, aut splendorem pristinum resumere coeperunt, ita ut vel tum ex Italia in Galliam proficiscerentur, qui eruditione divinarum rerum exacte imbui percuperent. Illuc etiam Hildebrandus, postea sub nomine Gregorii VII. Papa celebratissimus, adolescens perrexit, fortassis

ad

ad audiendum Lanfrancum. Paulus Bernriedensis, in ejus Vita edita Tomo III. Rer. Italicarum, Cap. X. haec de eo habet: *Jam verò adolescentiam ingressus, profectus est in Franciam instantiâ eruditionis.* Idem quoque fecerat Alexander II. ejus praedecessor, qui, ut supra innui, sub eodem Lanfranco sacris literis eruditus fuit. Atque hinc intelligas, non immeritò scriptum fuisse ab Alberico Monacho Trium Fontium, in Chronico ad Annum MLX. *Philosophiam, idest Sapientiam, pervenisse ad Gallias in diebus illustrium virorum Lanfranci & Anselmi.* Hisce Albericus jungit *Berengarium*, & *Managaldum*, illum Haereticum, hunc verò laudatissimis iis duobus Italis minime comparandum.

Quod ergo enixius in Gallia temporibus iis, quàm apud Italos, Theologiae & Dialecticae opera daretur, atque ibi celebriores Magistri haberentur (ex quibus plerique discipuli fuerant Lanfranci & Anselmi Italicorum) propterea in Galliam diu confluere perrexerunt quicumque ex Italicis ad sacrorum studiorum laudem inhiabant. Quum verò circiter Annum MCVIII. teste eodem Alberico de Tribus Fontibus ad Annum MCXV. *florerent in Francia apud Laudunum nominatissimus ille Magister Anselmus, qui Glossaturam interlinearem primus exhibuit, & frater ejus Radulphus, & ipse Magister Theologus & Catalaunensis Episcopus:* caussam habes, cur Anselmus de Pusterla & Olricus Vicedominus, ambo deinde Mediolanenses Archiepiscopi, supra a Landulpho de Sanctò Paullo memorati, relictis patriis laribus in Galliam se contulerint. Et profectò per reliquum Saeculum Duodecimum, & per subsequens Decimum tertium, gloriam Theologiae Parisienses Scholae ita sibi vendicarunt, ut Lycaeum illud certatim nobiliora Italicorum ingenia peterent eruditionis caussâ, ibique etiam ad alios docendos adhiberentur. Quare quum periculosae opiniones Gilberti Porretani, Pictaviensis Episcopi, Anno MCXLVI. delatae fuissent ad Eugenium III. Papam, is Ottone Frisingensi teste Lib. primo, Cap. 46. de Gestis Friderici I. respondit: *Se Gallias introire, ibique de hoc verbo, eo quod propter Literatorum Virorum copiam ibidem manentium, opportuniorem examinandi facultatem haberet, plenius velle cognoscere.* Sed quod beneficii Italiae nostrae Gallia tunc detulit, ingenti foenore Galliae ipsi non serò Italia rependit. Nam circiter Annum MCXLI. Petrus Lombardus, patriâ Novariensis, postea Parisiensis Episcopus, celebrem Librum Sententiarum composuit, cui potissimùm, immo uni, locus deinde fuit non in solo Parisiensi Gymnasio, sed in omnibus Theologorum Scholis. Ad haec apud eosdem Parisienses tum pietate, tum doctrina incomparabiles viri Italici Thomas Aquinas, & Bonaventura Balneoregiensis * effussere, qui Libris editis Theologiam, ac Philosophiam (reliqua praetereo) ita illustrarunt, ut neuter eorum nostris jam laudibus indigeat. Quibus etiam accessit Aegidius de Columna Romanus, suis lucubrationibus & ipse clarissimus, qui non secus, ac alii in Parisiensi Academia Philosophiam, ac Theologiam per plures annos summa cum laude professus est. Denique constat, Galliam Saeculo eodem duodecimo accepisse ab Italis Juris saltem Canonici Libros, quum in Jurisprudentiae

* Legendum videtur *effloruere*, seu *floruere*: nihil enim sonat vox *effussere*.

tiae ſtudio prae Gallis excellerent tunc & poſtea Italici viri. Utrumque verò Jus teſtatur Gervaſius Dorobernenſis Anglicus Scriptor ex Italia penetraſſe in magnam Britanniam. Ejus verba ſunt circiter Annum MCXLIX. *Regnante Henrico I. Leges, & Cauſidici in Angliam primo vocati ſunt, quorum primus Magiſter Vacarius. Hic in Oxenfordia Legem docuit*. Anglici autem ac Normannici Scriptores concordi calculo tradunt, hunc natione *Langobardum* fuiſſe. Idem quoque de Germania dicendum.

Quoto autem Anno primum Bononienſes in ſuum Gymnaſium invexerint univerſae Philoſophiae, Theologiae, ac Medicinae Magiſtros, ignorare me fateor. Per totum Saeculum Duodecimum quidquid monumentorum ad Bononienſe Gymnaſium ſpectans, congerere Sigonius potuit in Hiſtoriam Bononienſem, de Juriſprudentia tantùm ibi exculta fidem facit. Illud contra perſpectum habeo, primum *Grammaticae, atque humaniorum Litterarum* Magiſtrum accitum fuiſſe circiter Annum MCCVIII. *Boncompagnum Florentinum*, ut pluribus oſtendi Tomo VI. Rer. Italicar. in Praefatione ad ejus Opuſculum de Obſidione Anconae. Praeterea ſupra laudatus Sigonius ad Annum MCCXIX. commemorat Honorii III. Papae literas ad Epiſcopum Bononienſem datas, *ut Theologiae ſtudium in Urbe aleret, neque Religioſos aut Juri Civili, aut Phyſicae operam dare permitteret:* quae indicare videntur, Theologiam quoque ac Phyſicam praeter Leges in Bononienſem Academiam jandiu antea immigraſſe. Ceterum quum Ordines Praedicatorum, & Minorum, ac deinde Eremitarum Auguſtinenſium Seculo Tertiodecimo per omnes fere Urbes invaluerint, fami-

A liares coeperunt eſſe per Italiam Theologiae quoque, ac Philoſophiae Scholae: qua de re nihil attinet eruditum Lectorem monere. Atque hactenus ut prima, ita & unica Bononia florentiſſimum Gymnaſium in Italia ſe habere gloriabatur, ceteris Civitatibus ejuſmodi praerogativa carentibus. Fama loci, atque inſignium B Magiſtrorum, quales fuere Bulgarus, Martinus Goſſia Anconitanus, Hugo & Albericus de Porta Ravennate, Bononienſes, Lotharius & Joannes Boſſianus Cremonenſes, Hugolinus, Azzo, Accurſius, aliique (de quibus Pancirolius in Lib. de Clar. Leg. Interpret. multa commentatus eſt) eo proceſſit, ut ex univerſis I- C taliae Urbibus adoleſcentes Bononiam confluerent, Juriſprudentiam inde domum reportaturi. Privilegiis ac immunitatibus etiam non paucis illuc alliciebantur. Odofredus, qui Anno MCCLXII. Leges in ea Urbe interpretabatur, Bononienſis Academiae celebritatem hiſce deſcribit: *Vidi ego Bononiae aetate Domini Azonis, quum* D *Scholares poterant vitare forum in cauſſa criminali; & aderant eo tempore ferme decem millia Scholarium*. Tanta juvenum affluentia, quorum pleriſque marſupium bene turgebat, explicari non poteſt, quanto emolumento Bononienſium rebus fuerit, quantumque incrementi ob eam cauſſam & Civitas, & Reipublicae illius poten- E tia Seculo XIII. praeſertim coeperit. Tunc in finitimas Urbes eorum vires ſaepe ſe exonerarunt, & nihil minus cogitabant Bononienſes, quàm totam Flaminiam, ſive Romandiolam imperio ſuo adjungere. Ne verò quiſquam ex Liberalium Artium profeſſoribus illuc ad Leges interpretandas accitis adeo invidendam Urbis felicitatem minueret, ſacramento quiſque

ſque

ſque adigebatur, nuſquam niſi Bononiae ſe Juriſprudentiae Scholam habiturum, neque auctorem unquam futurum, ut Bononienſis Schola minueretur, & ubi reſciret id per a- A lios tentandum, ſe primo quoque tempore Conſulibus aut Praetori id proditurum. Exempla proferam ex ipſius Bononienſis Reipublicae Archivo depromta.

Sacramenta a variis Legum Interpretibus praeſtita, quibus conſtringebantur, ne extra Bononienſe Gymnaſium ſcientiam Juris traderent, Anno 1189.

B *Milleſimo Centeſimo Octuageſimo Nono, Kalendis Decembris, Indictione VII. Conſules Bononiae, ſcilicet Dominus Gerardus Rolandini, Jacobus Bernardi, Cazzanimicus Boccaderunco, Rambertus de Albaro, & Jacobus Alberti de Urſo, voluntate & conſenſu totius Conſilii promiſerunt* Domino Lotherio Cremonenſi, *quod neque ipſi, neque aliquis ſucceſſor eorum, cogent praedictum Lotherium, aliquod ſacramentum facere, per quod magis ſit diſtrictus Communi, neque eum probibebunt vel cogent, regere Studium in Civitate Bononiae. Et tunc in continenti juravit praedictus Lotherius ſecundùm tenorem infraſcriptum:* Ego juro Dominus Lotherius, quod ab hoc die in antea non regam Scholas Legum in aliquo loco, niſi Bononiae. Nec ero in conſilio, ut Studium hujus Civitatis minuatur. Et ſi ſcivero, aliquem ipſum minuere velle, Conſulibus vel Poteſtati, qui pro tempore erunt, quamcitius potero, nuntiabo, & bona fide deſtruam. Conſulibus, vel Poteſtati, qui pro tempore erunt, bona fide conſilium, & adjutorium dabo de omnibus, quae a me petierint, & credentiam eis tenebo.

Ego Guido, Friderici Imperatoris, & nunc Communis Bononiae Notarius, juſſu & voluntate praedictorum Conſulum, & totius Conſilii ſcripſi.

Presbyter Griffus, Ugolinus de Vado, Henrigettus Bonazuntae, Saul, & Baruncinus de Pillano, ad legendam & auſcultandam hanc praeſentem novam Chartam cum veteri interfuerunt, & hujus rei teſtes rogati fuerunt.

Ego Willielmus, ſacri Palatii, & nunc Communis Bononiae Notarius, ſecundùm quod vidi ſcriptum per manum C *Guidonis Notarii Communis Bononiae ſcripſi & exemplavi, nec aliquid in fraudem addidi vel diminui, Anno Domini MCXCVIII. duodecimo Kalendas Auguſti, Indictione I.*

Anno 1198.

Anno Domini. Milleſimo Centeſimo Nonageſimo Octavo, Indictione I. Pridie Kalendas Novembris, in Bononia, D *in pontili hoſpitii Domini Uberti Bononiae Poteſtatis, coram Domino Ugolino de Goſio Judice, Petro de Romancio, Rodaldo Rubeo, Palmerio Cauſidicis, & aliis multis,* Dominus Johanninus Praeceptor, *tactis ſacroſanctis Evangeliis*, juravit, quod de cetero in aliquam aliam Terram non leget Scientiam Legum Scholaribus, niſi E in Bononia. Et quod non dabit operam nec conſilium nec adjutorium, quod Scholares in aliam Civitatem debeant morari, nec Studium de Bononia Legum debeat diminui: *& conſilium Poteſtati & Judicibus de Communi, vel Rectoribus, qui pro tempore fuerint, bona fide dabit, cum ab eo petierint.*

Ego Joannes Pileti Notarius Communis, & Domini Uberti Potestatis Bononiae, interfui, & scripsi.

Anno 1198.

Anno Domini. Millesimo Centesimo Nonagesimo Octavo, III. Kalendas Januarii, praesentibus testibus, Domino Blanco videlicet, & Domino Bandino Gaetani filio, Domino Lamberto quondam Galli, Domino Rolando Soavis filio, Domino Ugolino Grotti filio, Domino Lotherio Legum perito, Domino Rogerio de Sarturano, Domino Guidone Grasso, Martino Ajoli, Uberto de Baisio, Marsiliotto, Guidone Ascarisii, Henregetto de Cornaclino, Consulibus Justitiae, Alberto Girardigillae, & Sellario Massario Communis Bononiae, Dominus Bandinus Familiaris, *eodem modo & eodem tenore* juravit observare, quemadmodum Dominus Lotherius Doctor Legum observare juravit, *excepto quod non juravit coram Hominibus Consilii coadunati ad sonum campanae, vel ad campanam sonatam.*

Ego Willielmus, sacri Palatii, & nunc Communis Bononiae Notarius, huic sacramento interfui, & ut supra legitur, rogatus, scripsi.

Anno 1199.

Anno Domini. Millesimo Centesimo Nonagesimo Nono, Indictione II. die Lunae XI. mensis Octubris, in Bononia, in Pontili quondam Domini Bulgari, coram Domino Uberto Vicecomite Bononiae Potestate, Domino Rogerio ejus Judice, Raynaldo Ferrariense, Lanfranco, & Johanne Servientibus Potestati, Dominus Guillielmus de Porta Placentinus, *ad sancta Dei Evangelia corporaliter* juravit, quod in aliam Terram Scientiam Legum non leget Scholaribus, nisi in Bononia de cetero. Et quod non dabit operam nec consilium nec adjutorium, quod Scholares in aliam Civitatem debeant mo-

A rari, nec Studium de Bononia Legum debeat minui. *Et consilium Potestati & Judicibus de Communi vel Rectoribus, qui pro tempore fuerint, bona fide dabit, cum ab eo petierint. Sequenti die in suprascripta domo, coram praedictis Potestate & suo Judice Pascipovero, Gerardo Capoano, Rodaldo Rubeo, Ugolino Simonis, & aliis,* Do-

B minus Cazzavillanus Juris Doctor *eodem modo* juravit *in totum. Eodem die & loco, coram Potestate, Rogerio ejus Judice, Jacobo Lucensi Padoano, Lanfranco, Johanne, & Andrea Servientibus Potestati,* Dominus Ruffinus de Porta Placentinus juravit *eodem modo, ut Dominus Cazzavillanus, in totum, tactis sacrosanctis Evangeliis.*

C *Ego Johannes Pileti, Notarius Communis, & Domini Uberti Vicecomitis Bononiae Potestatis, interfui & scripsi.*

Anno 1213.

In nomine Domini. Millesimo Ducentesimo Decimo Tertio, Indictione I. die VIII. exeunte Octubri, coram Domino Armanno Judice, & Domino Giberto Rubeo Judice, & Blanco Notario, &

D *Orabona Notario, & Maranello Notario, & aliis,* Dominus Guido Boncambii, & Dominus Jacobus Balduini, Cives Bononienses, & Dominus Oddo de Landriano Mediolanensis, omnes Legum Doctores, *ante Dominum Guazonem Judicem Domini Matthaei Bononiae Potestatis,* juraverunt *ad sancta Dei Evangelia,* quod

E de cetero in aliqua Terra non legent Scholaribus Scientiam Legum, nisi in Bononia, & quod non dabunt operam, ut Scholares in alia Civitate debeant commorari. Nec in hoc consilium vel adjutorium praestabunt, immo curabunt bona fide, quod Studium in hac Civitate augeatur. *Et quod ipsi dabunt consilium Potestati, & Judicibus de Communi, & Rectoribus*

Bononiae, qui pro tempore fuerint, bona fide, si ab eis petierint.

Actum in Palatio Communis Bononiae.

Item IV. die, exeunte Octobri, in Palatio Communis Bononiae, coram Domino Armanno Judice, & Domino Ambrosio Judice, & Corradino Judice, & Arpinello, & Bulgarino Procuratoribus, Dominus Benintendi Legum Doctor, Civis Bononiensis *ante praefatum Dominum Guazonem Judicem Domini Matthaei de Corrigio Bononiae Potestatis*, juravit eodem modo, *ut dicti Domini. Item in Palatio Communis Bononiae, primo die intrante Novembri, coram Simone de Maccagnanis, & Bulgarino Guidonis Guizzardi, & Lamberto de Baccellerio, & Ildebrandino Notario, & aliis,* Dominus Pontius Castellanus Legum Doctor juravit eodem modo, *ut praedicti Domini.*

Ego Simon, sacri Palatii, & nunc Communis Bononiae Notarius, omnibus praedictis interfui, & mandato dictorum Dominorum Guazonis, & Domini Matthaei Potestatis, praedicta juramenta scripsi,

Verùm impedire nequibant Bononienses, quin ex eorum Gymnasio identidem prodirent Discipuli feliciter docti, & ad subeundum Magisterii munus aptissimi, quamquam Bononienses iidem ad docendum in Urbe sua retinerent aut advocarent, quos excellentiores noverant. Quamobrem tunc & aliae Italicae Civitates perspicientes, quantae utilitatis foret apud se habere Gymnasium, & ne alibi quaerendum suis Civibus esset, quod domi poterant obtinere: Magistros & ipsae primò Jurisprudentiae, tum reliquarum disciplinarum sibi procurare coeperunt. Id Saeculo Christi Duodecimo ab A aliquibus tentatum, sed enixius & alacrius Seculo insequenti Tertiodecimo. Inter primos fortassis id praestitere Mutinenses, nescio an honestâ quadam aemulatione, an eo etiam consilio ducti, quod satius videretur juvenes suos arcere a commercio Urbis, cujus potentia in dies crescens universis finitimis metum non levem B jam incutiebat. Jurisprudentiae laude circiter Annum MCLXX. eminebat *Pyleus*, non Modcëtiensis, ut nonnulli tradidere, sed, ipso teste, *ex patre Mutinensi* in agro Bononiensi natus, & postea inter Cives Mutinenses, ut par erat, cooptatus, Bononiae Leges interpretabatur. Hunc inter ceteros ad se stipendio annuo C centum Marcharum argenti, hoc est, uti Pancirolius supputatione facta colligit, summâ ferme sexcentorum septuaginta Aureorum, invitis Bononiensibus, ad suum Gymnasium Mutinenses deduxere, ubi per multos annos auditoribus suis Leges explicuit, Librosque Juris per quam celebres edidit. In Chronico Parmensi, D Tomo IX. Rer. Italicar. Anno MCCXLVII. jussu Friderici II. Augusti *pars Imperii Mutinae omnes Scholares de Parma, qui tunc erant Mutinae ad studendum, cepit, misitque omnes in manibus Imperatoris.* Alios quoque eodem Seculo Decimo tertio eximios viros Mutinensis Respublica conduxit, Legum interpretes in sui Gym- E nasii ornamentum, ac praecipue circiter Annum MCCL. celebratissimum virum *Azonem* tunc adolescentem, centum ei Marchis argenti assignatis, ut ipse testatur in Rubr. Codice de Municip. & Origin. ubi ait, se *in tranquillitate mentis & corporis, Mutinae* Jurisprudentiam tradidisse, in Urbe videlicet, *quae Juris alumnos semper diligere consuevit.* Ea autem erat tem-

A temporibus iis celebritas Gymnasii Mutinensis, ut frequentes etiam ex aliis Urbibus eò confluerent studiorum causâ discipuli. Conduxerunt etiam Mutinenses *Albertum Galeotti Parmensem*, *Guillielmum Durantem*, *Speculatorem* appellatum, celeberrimum inter Canonici Juris interpretes virum, & *Guidonem de Suzaria*, quem B ipse Durantes *Mutinensem* appellat, non quod Mutinae lucem viderit, sed quod Civis Mutinae creatus fuerit, atque heic Leges explicuerit. In Archivo Reipublicae Mutinensis adhuc servantur Acta MSta, quum idem Guido Civitate donatus est Anno MCCLX. die VI. Aprilis, ut Jurisprudentiam in publicis Mutinae C Scholis traderet. Tunc ille sese sacramento obstrinxit, dum vita suppeteret, Mutinae habitaturum, *ad regendum & docendum in Legibus & facultate Legali, & Scholares, & Cives Mutinae, & alios forenses eum audire volentes, bona fide & sine fraude ordinare, & continue, ut moris est, docere & legere in Legibus, & Legali Scientia, dum tamen a Scholaribus Civibus & Comitatinis Mutinensibus nihil accipiat causâ docendi pro salario vel mercede. Et dare operam efficacem in Studio Scholarium augmentando, & Mutinae retinendo toto tempore vitae suae.* In eum finem Mutinensis Senatus ei statim numeratas voluit bis mille & ducentas quinquaginta Libras Mutinensium, quarum pars impendenda erat in emendis *possessionibus & terris in districtu Mutinensi*. Monumentum ipsum ex Tabulario Mutinensis Reipublicae eductum addere placuit.

Pacta inter Mutinensem Populum & Guidonem de Suzaria, publicum Mutinae Legum Interpretem, stabilita Anno 1260.

IN *Christi nomine. Anno a Nativitate ejusdem MCCLX. Indictione III.* D *die Dominico VI. Aprilis*. Dominus Guido de Suzaria, Doctor Legum, *solempni stipulatione promisit Fratri Venerio de Ordine Fratrum Minorum, Syndico Communis Mutinae ad hoc specialiter constituto, esse Civem Mutinae perpetuò: & juravit facere Cittadinantiam, & stare & habitare cum familia sua continue in Civitate Mutinae,* E *donec vixerit*, ad regendum & docendum in Legibus & facultate Legali, *a festo Sancti Michaëlis proximi in antea*. Et Scholares Cives Mutinae, & alios forenses, eum audire volentes, bona fide & sine fraude ordinare, & continue, ut moris est, docere & legere in Legibus, & Legali scientia, nisi justo Dei impedimento remanserit; dum tamen a Scholaribus Civibus & Comitatinis Mutinae nihil accipiat causâ docendi pro salario vel mercede. *Et quod dabit consilium Potestati & Anzianis, qui sunt, & qui pro tempore fuerint, quoties fuerit requisitus ab eis, bona fide & sine fraude, vel ab aliquo eorum in negotiis Communis Mutinae, & pro negotiis pro Communi in Civitate Mutinae sine precio & numeratione. Et dare operam efficacem in Studio Scholarium augmentando, & Mutinae retinendo toto tempore vitae suae. Et quod nullo tempore alibi reget, nisi in Civitate Mutinae, neque docebit, nec alibi umquam in aliquo tempore habitabit. Et quod non praestabit patrocinium in Civitate Mutinae, vel districtu nisi pro suis Scholaribus forensibus, aliquo modo vel in-*

genio. Et haec omnia & singula suprascripta & infrascripta dictus Dominus Guido pro se & ejus heredibus attendere & observare promisit praedicto Syndico stipulanti & recipienti pro Communi Mutinae, & vice & nomine dicti Communis Mutinae, & numquam in aliquo contra facere vel venire, sub obligatione omnium suorum bonorum praesentium & futurorum, & sub stipulata poena mille Librarum Imperialium, & quae poena toties insolidum committatur, & peti & exigi possit cum effectu, quoties contra factum fuerit in aliquo capitulo suprascripto vel non observato. Et poenâ commissâ vel non, exactâ vel non, omnia & singula suprascripta & infrascripta in sua permaneant firmitate cum obligatione poenae. Et haec omnia & singula suprascripta & infrascripta attendere & observare promisit sine dampno & dispendio dicti Communis. Omne vero dampnum & dispendium, quod dictum Commune inde haberet, vel aliquo modo faceret, dicto Syndico pro ipso Communi, & ipsi Communi reddere & restituere & reficere solempni stipulatione promisit, credendo de dampno & expensis ipsi Syndico, & cuilibet alteri personae pro Communi Mutinae, eorum nudo & simplici verbo, absque onere sacramenti, & testium probatione. Renuntiando praedictus Dominus Guido in omnibus & singulis suprascriptis & infrascriptis actioni & exceptioni doli mali, conditioni sine causa, vel ex injusta causa, & in factum, & alii ejus juri generali vel speciali sibi competenti; pro quo vel cum quo seu cujus occasione posset venire contra praedicta vel infrascripta vel aliquod praedictorum vel infrascriptorum, & jus competiturum per pactum & ex certa scientia remisit. Promittendo nullam in contrarium opponere exceptionem. Et si contra praedicta vel aliquod prae-

A *dictorum veniret vel non observaret, & aliquid fuerit consecutus, id totum in duplum reddere & restituere praedicto Syndico vel alteri pro Communi Mutinae solempni stipulatione promisit, & ut sua auctoritate dictum Commune Mutinae possit intrare & apprehendere bona dicti Domini Guidonis, quae habet & habiturus est, licentiam & potesta-*
B *tem dicto Syndico, vel alteri pro Communi Mutinae recipienti, & ipsi Communi dedit & concessit. Constituens se ea bona nomine dicti Communis in precario possidere. Et omnia & singula suprascripta & infrascripta dictus Dominus Guido attendere & observare, tactis sacrosanctis Scripturis corporaliter, juravit.*

C *Pro quibus omnibus & singulis suprascriptis praedictus Syndicus nomine & vice dicti Communis, & pro ipso Communi, ex licentia & auctoritate concessa ipsi Syndico a Potestate Mutinae & Anzianis, ipsi Potestati, & Anzianis concessa per Consilium generale Communis Mutinae, solemniter stipulatione* promisit, dare & solvere dicto
D Domino Guidoni duo millia ducenta quinquaginta Librarum Mutinae, *scilicet mille Libras Mutinae in denariis numeratis. Quarum centum Libras Mutinae hinc ad Kalendas Madii proximi, & ducentum Libras Mutinae hinc ad medium Mensem Madii proximi, & septingentas Libras Mutinae hinc ad medium Mensem Julii proximi. De qui-*
E *bus mille Libris idem Dominus Guido facere possit quicquid de sua processerit voluntate, & in sua vita expendere pro beneplacito voluntatis suae, & in quoscumque usus voluerit, erogare, & ad quoscumque suos heredes voluerit transmittere tam ex testamento quàm ab intestato sine contradictione Communis Mutinae, & cujuslibet singularis personae inquietatione & molestatione. Et mille*

du-

ducentas quinquaginta Libras Mutinae promisit dicto Domino Guidoni solempni stipulatione dare & solvere usque ad Kalendas Septembris proxime venientis. Quas mille ducentas quinquaginta Libras dictus Dominus Guido dare debet in possessionibus & terris in Districtu Mutinae & in Civitate, *in quibus locis magis sibi placuerit, & sibi expedierit, de voluntate & consensu dicti Syndici. Quas terras & possessiones ex dictis denariis emptas, sive emendas, dictus Dominus Guido & sui heredes ex testamento & ab intestato habeant & teneant & possideant, & faciant quicquid velint sine contradictione Communis Mutinae, & molestatione cujuslibet personae, salvo eo quod dictus Dominus Guido non possit dictas Terras vendere seu Possessiones in vita sua. Heredes tamen sui, & quilibet sui successores ex testamento & ab intestato possint dictas terras vendere & alienare per quemcumque titulum voluerint, tam inter vivos quàm in ultima voluntate, sine contradictione & molestatione Communis Mutinae, & cujuslibet personae. Possit etiam dictus Dominus Guido in vita sua obligare dictas Terras & possessiones sine inquietatione & molestatione Communis Mutinae, & cujuslibet personae. Promisit insuper supradictus Syndicus dicto Domino Guidoni stipulanti, quod de ipsis terris & possessionibus non cogetur per Commune Mutinae nec per aliquem Officialem, nec aliquo alio ingenio seu modo, solvere Coltas, neque ratione dictarum possessionum, neque ratione personae suae, nec ratione aliorum bonorum, quae ipse Dominus Guido haberet, neque aliquas alias factiones subire seu praestare toto temporae vitae suae. Et de praedictis omnibus & singulis suprascriptus Syndicus promisit dicto Domino Guidoni stipulanti curare & facere fieri Instrumen-*

A *tum publicum per Consilium generale Communis Mutinae, & promissionem juratam, & Statutum ad sensum & voluntatem dicti Domini Guidonis, secundùm quod melius possunt valere, infra tres dies, postquam Potestas fuerit requisitus per ipsum Dominum Guidonem, seu per ejus Nuntium. Et haec omnia & singula promisit eidem Domino Guidoni*

B *stipulanti solemniter attendere & observare sub poena mille Librarum Imperialium; qua soluta vel non soluta, commissa vel non commissa, omnia & singula suprascripta in sua permaneant firmitate, & in quolibet & pro quolibet Capitulo non observato poena committatur & exigatur, & toties committatur, quoties fuerit contrafactum. Et*

C *pro iis omnibus & singulis suprascriptis attendendis & observandis dictus Syndicus obligavit dicto Domino Guidoni omnia bona Communis Mutinae, & se pro eo possidere constituit, & renuntiavit actioni & exceptioni doli mali, & in factum conditioni sine causa, vel ex injusta causa, & omni juri, & legum auxilio generali, speciali, & communi,*

D *expresso & non expresso, competenti & competituro, quod Communi posset prodesse, & dicto Domino Guidoni obesse; & jus competiturum expresse per pactum remisit. Et si dictus Dominus Guido morte vel casu fortuito non veniret ad dictum terminum in Civitate Mutinae ad regendum, ut promisit, promisit dicto Syndico restituere omnes praedictos*

E *denarios, exceptis trecentum Libris, quae trecentum Librae sint suae.*

Actum in Palatio veteri Communis Mutinae solempniter: praesentibus, & ad hoc vocatis & rogatis testibus, Domino Conradino de Miliarinis, Domino Battezato de Battezatis, Domino Valentino Populi, Domino Janello Domini Gibertini de Besollis, & Domino Bartholomaeo de Campogaliano.

Ego

Ego Albertus Bozalus, Regalis Aulae Notarius, interfui, & rogatus scribere scripsi.

Quod est ad Guidonis ejusdem Libros, Pancirolium consule. Is deinde ob egregiam scientiae famam, Neapolim accitus est a Carolo I. Apuliae & Siciliae Rege: quod Ricobaldus testatur, ubi describit infelix fatum Conradini Regis, inquiens in Pomario, Tomo IX. Rer. Italicar. pag. 137. *Diu de eo judicio acto, plurimorum erat sententia, & maxime Guidonis de Sucaria* (scribe *Suzaria*) *eo tempore praestantissimi Legum Doctoris, Conradum non esse mortis reum.* Praeterea in Statuto Mutinensis Reipublicae manu exarato, & spectante ad Annum MCCCXXVII. decernitur: *Ut nullus Scholaris hujus Civitatis solvere cogatur dona promissa alicui Magistro Legum vel Decretorum, etiamsi promiserit. Scholares verò forenses, qui sunt vel fuerint in Civitate caussa studii, habeantur tamquam Cives, & pro Civibus quantùm ad eorum commodum & favorem.* Alterum Statutum Anno MCCCXXVIII. efformatum vidi, in quo Mutinenses constituerunt invitare *unum bonum Legistam sive Doctorem forensem ad legendum Leges in ipsa Civitate, ad salarium centum quinquaginta Librarum Mutinensium pro quolibet anno. Et unum Doctorem sive Lectorem terrigenam conventatum in Artibus, ad legendum Medicinam ad salarium centum Librarum Mutinensium. Et unum Lectorem forensem ad legendum Summam Notariae, & Institutam, ad salarium quinquaginta Librarum Mutinensium.* Quae heic *Summa Notariae* dicitur, *Rolandina* est, cujus Auctorem putavit Cl. Du-Cangius Rolandinum Patavinum Historicum, sed perperam, quum ipsam concinnarit Rolandinus Paſſagerius Bononiensis, Patavino synchronus. Atque ex hisce Mutinensium Scholis praeter alios prodiit *Nicolaus Matarellus*, patriâ Mutinensis, & Bartolo veluti suus praeceptor saepe laudatus, qui non tantùm Mutinae, sed & Bononiae ac Patavii summa cum laude Leges interpretatus, Libris etiam editis claruit, de quo legendus Vedrianus noster in Libro de Doctoribus Mutinensibus. Acta Mutinensis Populi die nonâ Aprilis Anno MCCCVI. haec ferunt: *item si placet Consilio, quod unus Ambaxator expensis Communis, & ad salarium contentum in Statuto Communis Mutinae, mittatur ad Civitatem Paduae, & Universitatem Scholarium, & prout aliter fuerit necessarium, ex parte Communis Mutinae. quod eis placeat precibus & amore Communis Mutinae dare & concedere licentiam Sapienti Viro Domino Nicolao de Matarellis Professori Legum, standi Mutinae per totum Mensem Aprilis ad complendum officium Defensoris Populi Mutinensis, in quo fuit electus &c.* Sed quoniam de *Patavina Universitate* injecta est mentio, liceat dicere, ante Annum MCC. illius quidem originem perquisitam a me fuisse, sed nullo certo teste adhuc fuisse repertam. Neque tamen dubito, quin & ante illum Annum literatis Viris praestantissima illa Civitas abundarit; sed qui aemularentur Bononiensis Gymnasii institutum, nusquam occurrunt, ita ut Sertorius Ursatus Lib. 3. Histor. Patavin. & ante eum Antonius Ricobonus in Libr. de Gymnas. Patavin. ideo originem Academiae illius vetustatis tenebris obliteratam affirmarint, quod nullum ejus vestigium in antiquis Historiis ac Monumentis ostendere possent. Ego natum Patavinum Gymnasium

sium post Annum Christi MCC. reor. Tradunt autem Patavinae Historiae quaedam, a me editae, Fridericum II. Augustum, quum Anno MCCXXII. infenso foret animo in Bononienses, jus eis Gymnasii ademisse, ac Patavium transtulisse. Et ne de hac re dubitatio intercedat, vide Historiam M.scellam Bononiensem, in qua ad Annum quoque MCCXXV. Fridericus II. Augustus Bononiensibus Scholis interitum afferre conatus est.

A Ad idem quoque persuadendum inservire poterit Diploma ejusdem Augusti datum Anno MCCXXVII. per quod *revocat Constitutionem factam de Studio & Studentibus Bononiae*; unde agnoscas, antea jus Academiae illustri Urbi ademtum fuisse, & Patavium, ac Neapolim, uti verisimile est, fuisse translatum. B Accipe Literas ipsius Friderici e Regesto MSto vetustissimo Reipublicae Bononiensis descriptas.

De remissione & concordia facta inter Imperatorem & Lombardos, & de Constitutione revocata super Studio Bononiensi, Anno 1227.

FRidericus *Dei gratiâ* Romanorum Imperator semper Augustus, Hierusalem & Siciliae Rex, *Rectoribus Civitatum Mediolani, Placentiae, Bononiae, Alexandriae, Taurini, Laudi, Faventiae, Pergami, Mantuae, Veronae, Paduae, Vincentiae, Tarvisii, Cremonae, Marchioni Montisferrati, Comiti Gotifredo de Blandrato, aliisque Locis, & personis quibuslibet de Lombardia, Marchia, & Romaniola, quae nuper contra Majestatem nostram & Imperium commiserunt offensam, fidelibus suis gratiam suam & bonam voluntatem. Causam offensae, quam nuper contra Celsitudinem nostram, & nostrum Imperium commisistis, quia videbatur impedimentum afferre negotio Terrae Sanctae, in providentia & dispositione Domini Papae, ac fratrum suorum venerabilium Cardinalium posuimus absolute. Eorum igitur provisione super hoc plenius intellecta, pro reverentia Jesu Christi, & ipsius Terrae Sanctae negotio, vobis universis & singulis de innata nobis clementia remittimus omnem rancorem, malevolentiam, injurias, & offensas, omniaque banna, constitutiones, sententias, & ordinamenta, quae*

C *fecimus vel imposuimus per nos vel per alium, aliusve pro nobis imposuit vobis, seu alicui de Civitatibus, locis, & personis ejusdem, & quaecumque ex eis, vel ob ea secuta sunt, penitus revocamus*. Et specialiter Constitutionem factam de Studio & Studentibus Bononiae: *universos & singulos, qui occasione alicujus praedictorum laesi videntur,* D *restituentes in integrum in omnibus & per omnia, suo stati atque famae. Remittendo infamiam omnem & poenam, quae secutae sunt ex aliquo praedictorum: ita quod ea, quae per eos medio tempore acta sunt, non obstantibus supradictis, robur obtineant, quod aliàs debuerant obtinere. Ad haec Civitates, Loca, & personas vestras recipimus in nostrae gratiae plenitudinem,* E *& vobis reddimus firmam pacem. Reservantes tamen nobis contra praedictum Marchionem Montisferrati omnia jura, omnesque actiones, quae nobis competunt tam de debito, quo nostrae Celsitudini est adstrictus, quàm de Terra, quae propter ipsum debitum nobis exstitit obligata. Faciemus etiam restitui captos occasione praedictae offensae cum bonis suis, ac alia, quae occasione hujusmodi*

jusmodi capta sunt vel detenta. Faciemus fieri patentes Literas ex parte legitimi filii nostri Henrici Romanorum Regis *illustris, qui pacem & remissionem istam ratam habebit & firmam, quodque remittet vobis omnem rancorem, malivolentiam, injurias, & offensas. Ad plenam autem certitudinem hujus rei, praesentes Literas juxta ipsius Domini Papae beneplacitum fieri jussimus, sigillo Majestatis nostrae munitas.*

Datum Cataniae, primo die Februarii, Quintaedecimae Indictionis.

Ego Henricus, miseratione divinâ Bononiensis Episcopus, hoc exemplum ex authentico sumtum cum originali, sigillo Imperiali roborato, auscultavi diligenter & vidi, unde ad perpetuam memoriam & certum testimonium me subscripsi, & sigillo meo sigillari mandavi, Anno Domini MCCXXVII. die XI. intrante Junio, Indictione XV.

Sed quamvis restituta Bononiensibus antiqua jura fuerunt, Patavini ex jam conquisitis minime exciderunt. Ostendere possumus vividam Artium Liberalium Academiam Anno MCCLXII. in eorum Urbe. En quae postremo Cap. Historiae suae habeat Rolandinus illius Urbis Historicus, editus Tomo VIII. Rer. Italicarum: *Perlectus est hic Liber coram infrascriptis Doctoribus* (sive *Rectoribus*) *& Magistris, praesente etiam Societate laudabili Bazalariorum* (idest eorum, qui *Bacilieri* appellabantur) *& Scholarium Liberalium Artium de Studio Paduano*. Tum enumerat *Regentes* eodem Anno MCCLXII. *in Padua* tres *profundos & peritos Doctores in Physica, & scientia Naturali.* Unum *in Loyca, sex in Grammatica, & Rhetorica*. En Gymnasium nobile jam tum Patavii. Certe non numerantur heic Theologi, Juristae, ac Medici. Sed fortassis ad audiendam

A Historiam suam Rolandinus non omnes adhibuerit Gymnasii Doctores. Nam cur Patavini Jurisprudentiam neglexissent, quam, ut vidimus, Mutinenses jam excolebant, uti & Regienses, & Ferrarienses in suis Scholis? Ferrarienses inquam: in eorum enim perantiquo Statuto MSto, quod Estensis Bibliotheca servat in

B membranis, Anno MCCLXIV. decretum hoc vidi: *Quod omnes docentes in Scientia Legum, & Medicinae, & in Artibus Grammaticae, & Dialecticae, ire ad exercitum, aut aliquam facere cavalcatam, non cogantur. Quod Statutum vendicat sibi locum in Doctoribus continue docentibus*. Certe ineunte Seculo XIV. Jurisprudentiae Ma-

C gistri minime desiderati sunt in Patavino Gymnasio, cujus gloria majores in diem progressus habuit ad nostra usque tempora: idque curâ & studio Serenissimae Venetae Reipublicae, cui summopere cordi est egregios quosque viros illic alere, & undique grandibus praemiis accire. Ita Seculo XIII. instaurata est Aca-

D demia Romana ac Neapolitana. Namque Anno MCCXXIV. uti memoriae prodidit Richardus de Sancto Germano, Fridericus II. Imperator *pro ordinando studio Neapolitano ubique per Regnum misit literas generales*. Ita Anno MCCXLIII. *Innocentius IV. Papa concessit Placentinis Privilegium de Studio generali*. Nempe complurae tunc

E Civitates certatim sibi procurabant Scholas, & jus laureae conferendae, tum in juvenum suorum commodum, tum etiam quod e Scholarium exterorum confluxu non parum emolumenti in Civitates Literarum magistras, exemplo Bononiae & Parisiorum, fluebat. Propterea subsequenti Seculo XIV. Academia Ticinensis, Pisana, Perusina, Senensis, Taurinensis

nensis (ut alias, ne nimius sim, omittam) eruperunt, quarum majori antiquitati, si rite ab aliquo ostendatur, ego nihil detractum velim. Nicolaus de Jamsilla, Tomo VIII. Rer. Italicarum, haec alia de Frederico II. addit: *Ipse verò Imperator Liberalium Artium, & omnis approbatae Scientiae Scholas in Regno ipso constituit*, A *Doctoribus ex diversis Mundi partibus per praemiorum liberalitatem accitis &c.* Quo autem ritu olim Doctores advocarentur ad Gymnasii munera subeunda, indicabit nobis Charta Patavina, quam Anno MCCXX. conscriptam agnovi ex Praetoris nomine, tunc Patavinam Civitatem regente.

Praetoris Patavini Literae, quibus Jacopinum de Ruffinis Parmensem, Militem, ac Jurisconsultum invitat ad explicandum Jus Civile in Gymnasio Patavino, Anno 1310.

E*Ximiae sapientiae ac eloquentiae viro*, Domino Jacopino de Ruffinis de Parma, utriusque Militiae tam legalis quàm cinguli Militaris *nobilitate praeclaro*, Ptolomaeus de Curtesiis de Cremona, Potestas, Anciani, Consilium, & Commune Civitatis Paduae, *salutem & optati honoris & felicitatis augmenta. Ex famae vestrae praeconiis, quae scientiae ingentis in vobis thesauros perlucidos latere non sinit in partibus Italiae, ac per circumpositas regiones, nos permoti, & desideranter impulsi, &* Rectores Studii Paduani *nobiscum* cum Doctoribus & Scholaribus universis, *personam vestram condignam, &* nostrae Universitati *acceptam nuper elegimus, & electionem ipsam de more nostro confirmavimus in nostro Consilio generali*, ad regendum & legendum extraordinarie in Civitate Paduae in Jure Civili, *secundùm modum & formam Statuti nostri, & constitutiones* Scholarium Studii Paduani, *a festo Sancti Michaëlis proxime venturo, quod Mense Septembris praesentis die penultima celebratur, usque ad tres annos proxime accessuros*, ad salarium Librarum quadringentarum Denariorum Venetorum parvorum, in Grossis argenteis *vobis dan-* B *dum pro quolibet anno in duobus terminis videlicet medietatem ad Calendas Novembris, & aliam medietatem ad festum Purificationis Beatae Mariae Virginis, quod est die secundo Februarii, de pecunia nostri Communis, ut in Statutis nostris plenius continetur. Ideoque sapientiam vestram attenta prece requirimus & precamur, quatenus electionem* C *praedictam de vobis factam bonore vestri, & amore Communis & Studii Paduani, acceptare dignemini. Nam & discretum virum Guillielmum Floriani, Nuntium & Syndicum nostrum, & totius Universitatis nostrae, sufficienter instructum ad vos mittimus ad dictam nostram acceptationem recipiendam, & promissionem veniendi, &* legendi Paduae, D *ut dictum est* in Legibus extraordinariè, *modis praedictis, & ad promittendum vobis, si acceptaveritis, Salarium supradictum.*

Quod est ad aliarum Artium, ac disciplinarum culturam Saeculis rudibus in Italia, illud mihi praefari liceat: nimirum non satis liquere posse, quanta ab Italicorum ingeniis E tunc & tentata & peracta fuerint, quod plerique ex eorum Libris aut propter incuriam majorum, atque ob intestina bella e Guelphorum & Gibellino-

bellinorum factionibus nata, aut aliis ſupervenientibus infortuniis exciderunt. Aliquid tamen innuam. Itaque primo certum eſt mihi, non paucos ex Italis fuiſſe, qui *Trivio* tunc ſtuduerint, nonnullos etiam, qui *Quadrivio*. Quid hiſce nominibus ſignificaretur, explicat Hugutio Grammaticus, Epiſcopus Ferrarienſis, ſcribens: *Nota, quod Grammaticâ, Rhetorica, & Dialectica dicuntur Trivium, quâdam ſimilitudine, quaſi triplex via ad eloquentiam*. Nomine autem *Quadrivii*, uti idem Hugutio, & longe ante eum Boëthius prodidere, deſignantur *Arithmetica, Geometria, Muſica, Aſtronomia*. In Vita Sancti Meinwerci Epiſcopi Paderbonenſis, Cap. XI. haec legimus: *Claruit hoc ſub Imado Epiſcopo, ſub quo in Patherbrunenſi Eccleſiâ publica floruerunt Studia; quando ibi Muſici fuerunt, & Dialectici enituerunt, Rhetorici, plerique Grammatici: quando Magiſtri Artium exercebant Trivium, quibus omne ſtudium erat circa Quadruvium: ubi Mathematici claruerunt, & Aſtronomici habebantur, Phyſici, atque Geometrici: viguit Horatius magnus, & Virgilius &c.* Magni olim aeſtimati, qui *Trivium* in literis confecerant: pluris, qui *Quadrivium*. Laurentius Vernenſis ſive Veronenſis, Lib. 2. de bello Balear. Tomo VI. Rerum Italicarum ait.

His inerat clarus cum Conſule Guido Dodone,
Ordine Levita, Trivii ratione peritus.

Arnulphus autem Mediolanenſis in Praefatione ad Hiſtoriam, a me editam Tomo IV. ejuſdem Collectionis, inquit: *Fateor, me nunquam conſcendiſſe curules Quadrivii rotas*. Ita Petrus Damiani eo ipſo Seculo ſcribebat ad Hugonem Abbatem Cluniacenſem Lib. 6. Epiſtol. 3. de adoleſcentulo ad eum miſſo: *Rudem imperitumque ſuſcipiens, ad propria poſtmodum cum gemina Trivii vel Quadrivii uxore remittat*. In praecedenti Diſſertatione Glabrum Radulphum audivimus Saeculo Undecimo tradentem, tunc Italicam gentem prae ceteris addictam fuiſſe *Grammaticae*, quo nomine Eruditionis Secularis complexum deſignare ſolebant. Haec non uno in loco tradebatur. Ante Annum Chriſti MCXV. a Donizone in Vita Comitiſſae Mathildis Libro Primo, Cap. Decimo, commendatur Parma Civitas a Liberalium Artium Studio. Dubitare de hac re viſus eſt Clariſſimus Vir & Monachus, Amicus quondam meus, P. D. Gaſpar Berettus, Benedictinus, Diſſertatione Chorographica Tomo X. Rer. Italicar. pag. 121. Sed aperta ſunt Donizonis verba, ſcribentis:

Chryſopolis dudum Graecorum dicitur uſu,
Aurea ſub Linguâ ſonat haec Urbs eſſe Latinâ,
Scilicet Urbs Parma, quia Grammatica manet alta,
Artes ac Septem ſtudioſe ſunt ibi lectae.

Ibi traditas *Septem Artes* vide: ideſt *Trivium*, & *Quadrivium*. Certe omni *Liberali ſcientiâ peritus fuit* Petrus Damiani Ravennas, ut auctor eſt in ejus Vita Johannes Monachus diſcipulus ejus. Porro eumdem Petrum audi Opuſculo 36. Cap. 14. de ſe adoleſcente iſta tradentem: *Quum apud Parmenſe Oppidum* (Urbem infra appellat) *degerem, ibique Liberalibus Artium Studiis inſudarem, quiddam me contigit noſſe &c.* Literis autem operam

ram dabat Petrus Damiani circiter Annum MXXV. hoc eſt, centum paene annos ante Donizonem. Quare nil mirum, ſi Benedictus Monachus Cluſenſis Italus circiter Annum MXXVIII. (ut habetur in aculeata & ſtomachoſa Declamatione Ademari Cabanenſis editâ a Mabillonio in Appendice ad Tom. IV. Annal. Benedictinorum) glorianter ſane diceret: *In Francia eſt Sapientia, ſed parum, nam in Longobardia, ubi ego plus didici, eſt fons Sapientiae*. Ita audax Grammaticus. Effulſit autem inter Grammaticos illius aevi *Papias*, ut verbis Trithemii utar, *natione Lombardus, vir in ſaecularibus literis eruditiſſimus, Grammaticus omnium ſuo tempore clariſſimus, Graeco & Latino ſermone ad plenum inſtructus, in divinis quoque Scripturis non mediocriter exercitatus*. Tradit idem Trithemius, ſe legiſſe Librum *Epiſtolarum ejus ad diverſos*, & Librum *de ordine dicendi*, & Librum *de Linguae Latinae vocabulis*, hoc eſt inſigne *Gloſſarium*, ſive *Elementarium doctrinae rudimentum*, uti illud appellat Albericus Monachus Trium Fontium in Chronico edito per Leibnitium. Paria de eo habet Jacobus Philippus Bergomenſis in Supplement. Chron. aeque verò ille ac Trithemius cenſens, Scriptorem hunc floruiſſe circiter Annum Chriſti MCC., ſed errore intolerando. Albericus enim hiſce longe antiquior ejus aetatem ſtatuit ad Annum MLIII. inquiens: *quod probatur per numerum annorum, ubi agit de aetatibus Saeculi in prima litera, & enumerando pertingit uſque ad hunc*. Gloſſarium illius a Bonino Mombritió editum Anno MCCCCXCVI. nunc autem ſupra fidem rariſſimum, magno uſui fuit celeberrimo Du-Cangio in contexendo ſuo Gloſſario Latino. Papiam excepit nuper laudatus *Hugutio Piſanus*, Epiſcopus Ferrarienſis, de quo Ricobaldus in Chronico ad Annum MCXC. agit, ſcribens, ab eo compoſitum fuiſſe *Librum Derivationum*, ſive Gloſſarium, aut Dictionarium, quod in multis Bibliothecis MStum adſervatur, & ſaepe adhibitum fuit a ſupra laudato Du-Cangio. Horum Grammaticales labores auxit Frater *Johannes de Balbis* Genuenſis, Ordinis Praedicatorum, Anno MCCLXXXVI. Libro confecto (cui titulum fecit *Catholicon*) non ſemel typis edito. Circiter eadem tempora Wadingus in Libro de Scriptor. Ordinis Minorum arbitratur, conſcriptum fuiſſe *Mammotrectum*, in quo Libro voces Bibliorum explicantur, eumque tribuit Marcheſino ex Ordine Minorum, Regii Lepidi nato. Typis excuſus eſt Anno MCCCCLXX. Moguntiae, teſte Du-Cangio. Prima inſuper Latina Dictionaria, purgatam Latinitatem redolentia, ut ſatis conſtat, Italicis ingeniis Reſpublica Litteraria debet.

Ad Poëſeos culturam quod attinet, illud ſtatuendum eſt, nullum fuiſſe tempus, barbaris etiam in Italia regnantibus, quo non floruerint Poëtae, non ii quidem eximii, ſed pro modulo ſuae aetatis ferendi, ac nonnulli minime contemnendi. Suos habuit Gallia, ſuos Germania, Hiſpania, Britannia, & reliquae Occidentis Provinciae. Neque ſuis Italia caruit. Seculo Octavo (ut aliquot e minus antiquis omittam) *Paullum Diaconum*, & *Paulinum Aquilejenſem Patriarcham* laude etiam Poëſeos effulſiſſe novimus. Seculo Nono *Theodulfum* Italum, poſtea Epiſcopum Aurelianenſem, *Hildericum Abbatem Caſinenſem*, *Theophanium*, & *Erchempertum*, Monachos ejuſdem Coenobii,

 alte-

alterum *Hildericum Philosophum*, cujus Carmen exhibet Anonymus Salernitanus Cap. 135. Paralipomen. Parte II. Tomi II. Rerum Italicarum, & *Johannem Diaconum* Sanctae Romanae Ecclesiae. Saeculo Decimo *Anonymum* Auctorem Panegyrici Berengarii Imperatoris, *Liutprandum Episcopum Cremonensem*, *Laurentium Monachum Casinensem &c.* E subsequentibus Seculis neminem excerpo, ne copiâ obruar, quorum partem non mediocrem memoratam videas a Polycarpo Leysero in Histor. Poëtar. Medii Aevi· & aliquot etiam complectitur Collectio mea Scriptorum Rerum Italicarum. Satius erit, non nullos heic recensere Italicae gentis Poëtas minus notos, quorum etiam Opera pleraque jam periere. In Codice Bibliothecae Ambrosianae, manu ante annos quadringentos exarato, occurrit mihi prolixum Carmen, in tres partes divisum, cui titulus *Ecloga* inter Pseustin pastorem, & Alethiam virginem, de sacris Historicisque rebus canentes, cujus en primi versus:

Aethiopum terras jam fervida torruit aestas,
In Cancro Solis dum volvitur aureus axis.

Sunt versus consonis vocibus compositi, quorum deinde Auctorem deprehendi *Theodulum* Italicum Poëtam *Graecâ & Latinâ Linguâ eruditum*, uti eum appellat Sigebertus Cap. 134. de Scriptorib. Ecclesiasticis, qui & hujus Libri meminit. Illius quoque mentio est apud Honorium Augustodunensem Lib. 3. Cap. 13. Fortassis autem floruit Saeculo Decimo, non autem Quincto, ut Trithemius scripsit. Editum fuit Carmen a Goldasto in Manuali Biblico. Subsequuntur in eodem Codice Fabulae, seu Apologi metro ligati, non utique Phaedri, aut Avieni; in quibus etsi non vulgarem versificandi facilitatem ac perspicuitatem alicubi invenerim, multa tamen minus Latina Auctorem indicant mediae aetatis. Sint ne haec edita, & num eidem Theodulo tribuenda, an alteri Poëtae, eruditis investigandum relinquo. Specimen dabo, quod nemini legere grave futurum puto, & quod Avienum minime decet.

DE LUPO ET AGNO

Est Lupus: est Agnus. Sitit hic, sitit ille. Fluentam
Limite non uno quaerit uterque siti.
In summo bibit amne Lupus: bibit Agnus in imo.
Hunc timor impugnat, verba movente Lupo.
Rupisti potumque mihi, rivoque decorem.
Agnus utrumque negat, se ratione tuens.
Nec tibi, nec rivo nocui: nam prona supinum
Nescit iter, nec adhuc unda nitore caret.
Sic iterum tonat ore Lupus: mihi damna minaris.
Non minor, Agnus ait. Cui Lupus: immo facis.
Fecit idem pater ante tuus, sex mensibus actis,
Quum bene patrizes, crimine patris obi.
Agnus ad haec: tanto non vixi tempore. Praedo
Sic tonat: an loqueris, furcifer? huncque vorat.
Sic nocet innocuo nocuus, causamque nocendi
Invenit. Hi regnant qualibet Urbe Lupi.

Aliorum

Aliorum Poëtarum nomina, quorum potior pars ad Italiam spectat, exhibuit mihi alter Ambrosianae Bibliothecae Codex, hunc titulum praeferens: *Liber virtutum, & allegationum Auctorum, fere aureus nuncupatus, compositus, & cumulatus per nobilem Dominum Johannem de Grapanis Civem Mediolani, qui ab Illustrissimo Domino Duce Mediolani propter hujusmodi floridi Operis onus exstitit recompensus non exiguâ praelibati Domini benignitate, humanitate, liberalitate, & exemtionis gratiâ, ut clarius patet ex Literis Dominicalibus &c.* Tum subjiciuntur *nomina Librorum, vel Auctorum, ex quibus compilatum est hoc compendium. Videlicet, Job Historiologus religiosus: Liber Genesis religiosus &c.* Ego nonnullos alios delibabo, omissis notioribus. *Chronica de Nugis Philosophorum: Auctor Libelli de formula honestae vitae: Maximianus Poëta: Amarius versilogus: Versificator fabularum Aesopi: Auctor Libelli, qui dicitur Pamphilus: Auctor Libelli, qui dicitur Facetus. Auctor Libelli, qui incipit;* Graecorum studia: *Auctor doctrinae rudium: Baldo religiosus: Gualterius de Castellione versilogus: Matthaeus Vindocinensis Doctor Grammaticus: Henricus Samariensis versilogus Doctor Grammaticus: Gualfredus Anglicus versilogus: Bertrandus: Jacobus Beneventanus versilogus: Urso Januensis versilogus: Vilichnius versilogus: Richardus Judex Venusinus versilogus: Auctor Libelli de Moribus Medicorum: Auctor Libelli, qui incipit,* Astrolabi: *Bellinus Doctor Grammaticus: Montenarius Paduanus: Proverbia metrica extra ordinem Librorum vagantia: Proverbia vulgaria.* Qualis autem ejusmodi Poëtarum gustus foret, ut Lectori aliquod indicium supersit, paucula haec excerpsi.

A Gualterius de Castellione Libro 4. *Alexandreidos*.

- - - - - - - - - - - - - quae rara tyrannis
Semper inest, fregit pietas generosa decorem.

Libro Primo:

B *O quam difficile est studium non prodere vultu!*

Editum est Gualterii Poëma.

Matthaeus Vindocinensis:

Venditur arbitrium, dum vivitur ex alieno
C *Sumtu. Pane tuo vescere. Liber eris.*

Et haec edita puto in Historia Tobiae Auctoris ejusdem.

Richardus Judex Venusinus Lib. 6. *de pertractatione nuptiarum*, Cap. 28.

Saepius audivi, quod post convivia non est
D *Consilium. Compos stat bene nemo sui.*
Est hebes ingenium, dape multâ ventre receptâ.
Non est perfectae tunc rationis homo.
Turbatur cerebrum: cessat discretio mentis.
Cui satur est venter, spiritus alter inest.

E Idem:

Pacem sermo bonis gignit, & gaudia moestis
Cordibus infundit, tristitiamque levat.
Ignis aquâ, verbisque bonis extinguitur ira &c.

Hujus Richardi Poëma MStum vidi in altero Codice Bibliothecae Ambrosianae, quod ab hisce verbis incipit: *Cedere*

A *Cedere saepe solet nostro Sapientia ludo &c.*
Judex Ricardus tale peregit Opus.

Auctor, qui dicitur *Pamphilus.*

Occultare nequit sua lumina maximus ignis:
Occultare potest nec sua vota Venus.
B *Et sua non semper sequitur primordia finis.*
Inceptum casus saepe retardat opus.

Henricus Samariensis Lib. 3.

Jam facies habitum mentis studiumque fatetur;
C *Et mens quidquid agat, nuntiat illa foris.*
Interni status liber est, & pagina vultus &c.

Auctor iste alibi in eodem Codice appellatur *Henricus Sanviriensis*. In Florentino agro natus, scripsit circiter Annum MCXCII. Carmen in Libros quatuor divisum, cujus di-
D midiam partem Christianus Daumius Anno MDCLXXXIV. evulgavit, tum Leyserus integrum edidit Anno MDCCXXI. in Histor. Poëtar. Medii Aevi pag. 453.

Auctor Libelli *de formula honestae vitae.*

E *Nam prudens falli non potest, fallere non vult.*

Auctor *de Moribus Medicorum.*

Ignari Medici demit medicina salutem;
Dum prodesse putat, semper obesse solet.

Jacobus Beneventanus Cap. 50.

Ad se synceram pars vitiosa trahit.
Sic taxillorum ludum vitare memento,
Nullam jacturam ferre quod inde queas.
Ludum quemque fuge, per quem tua perdere possis.

In altero Codice Ambrosiano, ubi sunt Carmina Henrici Samariensis, legitur etiam *Magistri Jacobi Tractatus*, sive Carmen. At minime subiit animadvertere, an idem Auctor esset, atque iste Beneventanus. En priores duos versus Carminis illius:

Uxor erat quaedam cerdonis pauperis, uxor
Pulcra nimis, qua non pulcrior ulla fuit.

Auctor, qui incipit: *Astrolabi:*

Providet ante diem quid recte dicere possit
Vir sapiens. Stultus immediata profert.
Nolo, virum doceas uxoris crimen amare.
Opprobriis aures propriis dat nemo libenter.

Baldo *Fabulâ Vigesimâ:*

Non ultra vires discant praesumere viles.

Bellinus in *Speculo vitae:*

Expertus novi, quam multos nummus honorat,
Et sine denariis nil reputatur homo.

Montenarius:

Furari famulos dominus compellit avarus.

Auctor

Auctor Libelli, qui dicitur *Facetus*, Cap. 2.

Expendat large sine murmure, quando docebit,
Juxta suum posse, ne sua damna fleat.

Meminisse etiam juvat alterius Ambrosiani MSti Codicis, in quo habetur *Albertani Causidici Brixiensis Opus de doctrina dicendi & tacendi, compositum Anno MCCXLV. de Mense Decembris, ad Stephanum & Vincentium filios: Item Liber Consolationis & Consilii: De amore & dilectione Dei & Proximi: De forma vitae: De Amicis, rebusque corporalibus: De amore rerum incorporalium &c.* Haec autem argumenta pertractat sententiis tum suis, tum ex sacrarum Literarum, Scriptorumque profanorum penu congestis, & metro ligatis. Ibi idem Auctor appellatur *Magister Albertanus de Sancta Agatha*.

Atque haec paucula accedant veluti mantissa ad Historiam Poëtarum Latinorum a Lilio Gregorio Gyraldo, a celeberrimo Vossio, atque a nuper memorato Leysero contextam. Ceterum neminem ex eruditis ignorare puto, Italicis potissimùm ingeniis debere nos tum Latinae Linguae, tum Poëseos Latinae restaurationem, Italosque si non antiquitate, certe praestantiâ Poëtarum, vulgari Italicâ Linguâ utentium, reliquis Europae Populis praecessisse. Testem offero, ut alios praetermittam, meam ipsam Scriptorum Rerum Italicarum Collectionem, ex qua intelliges, quam mature, hoc est ipso Seculo XIV. decurrente, Italica gens curarit, ut pristinum colorem reciperet Latinae Linguae facies; quod opus Seculo subsequente compleverunt.

Ad Historiam quod attinet, usque ad Seculum a Christo nato Undecimum, ad eam conscribendam pauci ex Italis sese contulere, aut saltem pauca eorum monumenta supersunt. At ipso Seculo Undecimo, acriusque subsequentibus, ab Ingeniis Italicis pertractata est Historia. Cujus rei testem jam dedi locupletissimam meam *Rerum Italicarum* Collectionem, Tomis Viginti septem in folio Mediolani absolutam. In hanc rem paucula nunc addo. Commemoratum vidi a Ricobaldo Ferrariensi Chronicon quoddam *Mileti*. Monuit autem me per literas Cl. V. Apostolus Zenus, Patavii exsistere apud Canonicos Regulares in Asceterio Sancti Johannis de Viridario *Breviarium Mileti in Chronicis*. Constat illud ex tabulis Chronologicis, in quibus Anni Aerae vulgaris a Nativitate Domini progrediuntur usque ad Annum Christi MCCXXVIII. addito Indictionum cursu, atque Annis Pontificum Romanorum & Augustorum. Praeter istorum nomen, si postremos excipias, nihil aliud ad Historiam spectans ibi adnotatur. Sed profectò pleniorem Historiam Miletus reliquit, quando *Breviarium* Opusculum illud appellatur, ac diserte Ricobaldus nuper laudatus ex eo refert Baptismum Constantini *ultimis vitae diebus*. Philippus Labbeus e Societate Jesu in nova Bibliotheca MStorum Librorum commemorat Libellum *de Locis Sanctis*, cujus haec prima verba sunt: *Miletus servus Christi*. An ad eundem Miletum spectet Opusculum istud, nemo facile statuat. Floruisse illum Anno MCCXXVIII. opinor. Porro nescio, quei in mentem venerit doctissimo Vossio Lib. 4. pag. 518 de Historic. Graecis, ubi Mileti hujus mentionem facit, eum inter Histo-

ricos

ricos Graecos recensere. Quin Latinis literis ille scripserit, nulla mihi dubitatio est. Visum quoque mihi fuit in Bibliotheca Ambrosiana *Chronicon Fratris Jacobi de Aquis, Ordinis Praedicatorum*, quod inscribitur *Imago Mundi*. Is postquam nonnulla delibavit e *Magistro Petro Pictaviensi*, a quo Chronicon conscriptum fuisse tradit, exordium suae narrationi facit a Cajo Caligula Imperatore, eamque prosequitur usque ad Caelestinum V. Papam, & initium Bonifacii VIII. ita ut dignoscamus, ipsum floruisse Anno Christi MCCXCVI. Ego, quod multis ineptiis ac fabulis illud Opus scateat, stiloque humili ac barbaro conscriptum fuerit, veluti parùm utilem foetum suis tenebris reliqui. Nonnulla tamen inde excerpi possent, suum usum habitura in Italica Historia. Vide Benevenutum de Sancto Georgio in Histor. Montisferrati, qui Jacobi istius narrationem de origine Marchionum Montisferratensium refellit. Vossius supra laudatus *Petrum Pictaviensem* floruisse scribit *circa Annum Millesimum Trecentesimum*. Vetustior plane fuerit necesse est, quando Historiâ illius est usus Frater Jacobus Aquensis, qui suam circiter Annum MCCXCVI. contexebat. Atque haec obiter de Historia dicta sint.

Praeterea tribuenda est Italicorum industriae, ac studiis, Graecae Linguae apud Occidentales restitutio. Nullum quidem ferme Seculum occurret, quo ab Italia penitus exsularit praestantissimae illius Linguae peritia, quum una Roma nunquam non aluerit aliquem Graece doctum, aptumque ad interpretandos Graecorum Libros. Leguntur adhuc in Codicibus MStis antiquae ejusmodi versiones aliquot, ac praecipue Operum Johannis Chrysostomi, quas & ego non semel prae manibus habui. Nam praeter antiquissimas quarundam Homiliarum ejusdem facundissimi Patriarchae interpretationes ab Aniano & Mutiano factas, *Johannes Burgundius*, Judex & Civis Pisanus circiter Annum MCL. vir Graecae Linguae scientissimus, (de quo Cl. V. Guido Grandius Abbas Camaldulensis egit in Epistol. de Pandectis num. 19.) multo plures ex iis Homiliis, pariterque & alia Opuscula Gregorii Nysseni, & Johannis Damasceni, Latio donavit. Quo etiam tempore splenduit hoc eodem ornamento illustris, *Hugo Etherianus, natione Tuscus*, uti ejus frater ac discipulus *Leo*, a Trithemio laudatus. Adde & antiquiores. Sigebertus in Lib. de Scriptor. Ecclésiastic. memorat *Leonem II.* Papam, *Paullum Diaconum* Neapolitanum, *Anastasium sanctae Romanae Ecclesiae Bibliothecarium*, *Pelagium Diaconum*, & *Petrum Subdiaconum* ejusdem Ecclesiae, qui Graeca in Latinum transtulere. Ita Saeculo Christi Nono Neapolis *Johannem Diaconum*, Saeculo Decimo Ticinensis Urbs protulit *Liutprandum*, postea Episcopum Ticinensem, ambos Graecae Linguae peritissimos. Seculo autem Undecimo supra vidimus floruisse Mediolani viros Graece ac Latine doctos; ibique pariter ineunte Seculo Duodecimo Mediolanensem Cathedram tenuit *Chrysolaus*, sive *Grosulanus*, ut habet Landulphus a Sancto Paulo, *vir Graecâ & Latinâ eloquentiâ insignis*. Sed potissimum Seculo Christianae Aerae Sexto curâ Cassiodorii, e Senatore Monachi & Abbatis, viri celeberrimi, & de re Literaria optime meriti, in Latinum conversi fuere non pauci Graecorum Libri. Auctor ille est in Libro de Institu-

Institution. Divinar. Literar. se elaborasse, ut *Epiphanius vir disertissimus* in Latinam Linguam transferret Socratis, Sozomeni, ac Theodoreti Historias, & varia Didymi, & Sancti Epiphanii opera; *Mutianus* Homilias aliquot Chrysostomi; *Bellator Presbyter* Homilias Origenis &c. *Expositores*, inquit Cassiodorius Cap. 9. *quantos vel invenire priscos potuimus, vel nuper per amicos nostros de Graeca Lingua transferri, vel nova cudi fecimus*. Eo quoque urgente multa transtulit *Dionysius Exiguus*. Sed quando huc venimus, liceat mihi exerere alicujus pretii notitiam, cujus participem Johannem Hudsonium, virum inter magnae Britanniae eruditos Clarissimum olim feci per literas, antea quam is evulgaret Opera Josephi Hebraei. Petierat ille a me, ut quid sentirem de insigni Codice Ambrosianae Bibliothecae, ubi *Antiquitatum Judaicarum* Libri Latine redditi continentur, ad se perscriberem. Codicem illum non tam veneranda vetustas summe commendat, quam Chartae raritas; quippe is ex papyro seu philyra Aegyptiaca compactus, edacitatem temporis hucusque evasit. Mabillonius pag. 12. Itinerar. Italic. postquam plurimi aestimandum Codicem hunc pronuntiavit, haec subdit: *Quem utique cum edita Rufini versione libenter contulissemus, si eam Mediolani recuperare nobis licuisset*. Guilielmus Cave in Histor. Literar. de Rufino scribens, Mabillonii consilium frustratum hac in re fuisse vehementer dolet, atque *utinam*, ait, *quod in animo habuit, cum edita Rufini versione contulisset Vir eruditissimus*. Rem ego, quum Mediolani agerem, olim praestiti, hoc est vulgatam sub Rufini nomine Josephi versionem cum eodem Codice contu-

A li, & utramque simul consentire statim animadverti. In eo Codice nulla Rufini vulgo crediti interpretis mentio: quod Puteanus, Hottingerus, & alii arbitrati esse videntur. Primo loco ibi leguntur nonulla Lib. VI. ac X. fragmenta, tum pleraque e Libris VII. VIII. & IX. desumta. Nimirum vitio illius, qui folia com-
B pegit, Historiae inversus est ordo, & quaedam ex Libro Octavo praeposita sunt Septimo, & nonnulla ex Nono praeeunt Octavum. Ita verò cum vulgatis Libris MStus Codex concordat, ut vel ipsi errores utrobique occurrant. Cujusmodi mihi videtur esse, quod Lib. VIII. Cap. V. visitur, ubi *Dionis* Historici mentio
C est. Is in Graecis Codicibus Διὸς appellatur, ac proinde *Dius* reddendus fuit, non *Dion*. Fortasse Josephi Interpres unum norat Dionem Cassium celebrem Historicum, eumque illic memorari censuit, quum tamen Cassius longe post Josephi tempora in vivis egerit. Praeter aliquam in Capitum distinctione differentiam,
D habet Ambrosianus Codex singulis praefixam Epitomen: quae sane in Graecis exemplaribus legitur, sed in editis desideratur.

Rufino tributam dixi ejusmodi versionem; atque in ea opinione fuere Gerardus Johannes Vossius, Mabillonius, Caveus, Du-Pinius, aliique Clarissimi viri. Philippus verò Lab-
E beus de Scriptorib. Eccles. in opinionis vulgatae subsidium usus est vetustate Codicis Ambrosiani, ita scribens: *Rufinus Josephi Judaicarum Antiquitatum Libros viginti reddidit Latine, quae excusa habentur saepius: eorumque exemplar dicitur asservari Mediolani in Aede Sancti Ambrosii* (ita ille pro Ambrosiana Bibliotheca) *Longobardicis scriptum literis*. Conra-

dus quoque Gesnerus in Biblioth. de Rufino haec habet: *Josephum convertit in Latinum, cujus originalis est Mediolani in Sancti Ambrosii fano, Longobardis characteribus curiosissimis*. Verùm aliter sensissent docti * antea Viri, si hac in re diligentius expendissent Gennadii silentium. Rufini lucubrationes universas minutissime descripsit ille in Catalogo Illustrium Virorum, enumerans Latio per eum donata quaedam Basilii Magni, Nazianzeni, Clementis Romani, Eusebii Caesariensis, Xysti Philosophi, Evagrii, Origenis, ac Pamphili volumina. Sed ne gry quidem de Josephi interpretatione. Deinde nemo non agnoscat, quantum dissimilitudinis in stilo intercedat inter germana Rufini Opera, vulgatamque Josephi versionem. Eleganti plane ingenio praeditus Rufinus in iis, quae scriptis mandavit, non vulgari eloquentiae studio est usus. At in Josephi versione non elegantiam tantum desideres, sed etiam Romani sermonis castimoniam, quum tanta plerumque verbis & sensibus rubigo, ac etiam barbaries, insit, ut interpretem facile persentias iis scripsisse temporibus, quibus Latina Lingua cum barbaris vocibus ac gentibus communione initâ exspirabat. Neque ejusmodi infelicitatem stili ignoravit, qui Frobenianae editioni versionis hujus Anno MDLIV. Praefationem addidit. *Tam multa*, inquit, *occurrunt, ut mihi suboriatur suspicio, quosdam suos pannos alieno operi intertexuisse, aut hanc interpretationem non esse Rufini; aut si est Rufini, non esse illius, cui certamen fuit cum Hieronymo*. Isaacus verò Casaubonus in Exercitatione Prima, num. 34. ad Ap-

A parat. Annal. Cardinalis Baronii, quamquam Rufino interpretationem hanc abjudicare non fuerit ausus, eandem tamen multis in locis ad insaniam usque appellat ineptam. Cujus rei caussam hanc adfert, *quod corruptissimos nactus Codices, & judicio Critico destitutus, quidquid invenit, exprimere est conatus*. Sed quis jam tan-
B dem illius versionis Auctor? Cassiodorus, sive Cassiodorius (uti scribendum contendit V. Cl. Scipio Maffaeus Marchio Veronensis, qui primus illius *Complexiones* hactenus desideratas in lucem deduxit) Cassiodorius, inquam, de quo nuper fuit sermo, hanc ipsam aetate sua, hoc est post medium Seculum Sextum
C struendam curavit. Accipe, quid ille scribat in Libr. de Institut. divinar. Literar. Cap. 17. *Josephus paene secundus Livius in Libris Antiquitatum Judaicarum late diffusus est, quem pater Hieronymus scribens ad Lucinium Boeticum, propter magnitudinem prolixi operis a se perhibet non potuisse transferri. Hunc tamen ab amicis nostris,*
D *qui est subtilissimus & multiplex, magno labore in Libris viginti duobus converti fecimus in Latinum*. Sed cur Libros XXII. Antiquitatum Judaicarum Senator appellet, qui XX. tantum in cunctis Codicibus numerantur, si quisquam petat, respondeo, in hanc summam cadere duos quoque Libros ab ipso Josepho contra
E Appionem Grammaticum conscriptos; nam & illi περὶ ἀρχαιότητος Ἰουδαίων, *de Antiquitate Judaeorum* inscribuntur, & cum Libris Viginti Judaicarum Antiquitatum veluti Apologia connectuntur. Addit Cassiodorius: *Qui etiam* (Josephus) *& alios Libros Captivitatis Judaicae mirabili nitore conscri-*

* Nunquid ob id non docti etiam postea? Forsan ex pluribus Typographiae mendis unum est hoc. Verbum *antea* post *diligentius* infra conlocari debuit.

scripsit. Quorum translationem alii Hieronymo, alii Ambrosio, alii deputant Rufino: quae dum talibus adscribitur, omnino dictionis eximiae merita declarantur. Loca haec vidit Vossius Lib. 2. Cap. 11. de Historic. Latinis, & tamen non sat sibi cavit a quodam errore, quem praeterire nolim. *Satis*, inquit ille, *mirari non possum, jam tempore Cassiodori dubitatum fuisse, utrum Rufinus, an alius verterit Libros de Bello Judaico. Immo creditum est, translationem eorum Librorum non exstare, ita ut Cassiodorus eos verti curarit ab amicis.* Utique Cassiodorii temporibus, cuinam adscribenda foret interpretatio Latina Librorum *de Bello Judaico*, dubitatum fuit: at illam versionem periisse is nunquam somniavit, eoque minus aliam ab amicis suis elucubrandam ipse curavit. Quod *de Judaicis Antiquitatibus*, Librisque Josephi *contra Appionem* Senator retulit, male ad Libros *de Bello Judaico* Vossius pertinere existimavit. Itaque jam perspicuum est, non Rufino Aquilejensi amplius, sed Cassiodorii amicis, puta Epiphanio, Mutiano, ac Bellatori, tribuendam esse vetustam *Antiquitatum Judaicarum* versionem, neque justam Casaubono aliisque caussam fuisse, cur eumdem Rufinum tam acerbe propter opus non suum exciperent, ac veluti ineptissimum ac futilissimum Auctorem traducerent. Ceterum quum Rufinus a nonnullis antiquitus creditus fuerit, Cassiodorio teste, Interpres Librorum *de Bello Judaico* (quod tamen Gennadio minime visum est) hinc etiam factum, ut recentiores incaute, & prorsus sine ullis tabulis, eum versionis quoque *Antiquitatum Judaicarum* auctorem fuerint commenti. Atque haec omnia nos denique monites faciunt, Ambrosiani pretiosissimi

A Codicis aetatem, non a Rufini temporibus, sed a Cassiodorii, esse arcessendam; quanquam similitudo characterum in aliis Codicibus a me adnotata mihi persuaserit, serius quoque Codicem illum fuisse exaratum, & spectare potius ad Seculum Vulgaris Epochae Octavum.

Alteram quoque vetustissimam Graeci B Scriptoris versionem invenire olim mihi videbar in altero Ambrosiano Codice: cujus rei Historia Literaria expoicit, ut aliquam mentionem heic faciam. Scilicet sese mihi obtulit Codex membranaceus in folio, licèt mendis alicubi scatens, tantae tamen vetustatis, uti characterum forma prodebat, ut ante octingentos, immo C & nongentos annos, exaratum opinarer. In Ambrosianam Bibliothecam e Bobiensi, curâ celeberrimi Cardinalis Friderici Borromaei, translatus fuerat. Ibi Sermones seu Homiliae non paucae legebantur, quarum Auctor in fronte Libri *Sanctus Severianus* inscribebatur, Episcopus videlicet Gabalitanus, qui circiter D Annum Christi CCCXC. summâ eloquentiae laude claruit inter Graecos, ac primum amicitiâ, tum dissidiis inter ipsum & Sanctum Johannem Chrysostomum, famosus evasit. Multa de eo habet Ecclesiastica Historia; multa, qui de Scriptoribus Ecclesiasticis egere. Ad ejusmodi Sermones exscribendos e vestigio advo-E lavi, editurus aliquando ad publicae eruditionis incrementum, quum eum parentem habeant, qui Gennadio Cap. 21. de Viris Illustribus, appellatur *in Homiliis declamator admirabilis*. Verùm in medio cursu haesi, & mihi e manu calamus excidit, ubi singulos ferme Sermones illos deprehendi jam editos sub nomine *Sancti Petri Chrysologi* Archiepiscopi Raven-

natis. Sed quis, inquies, illorum revera Auctor fuit, Chrisologus-ne, an Severianus? Ego ante omnia statuendum heic censeo Catalogum Sermonum, in Ambrosiano Codice exsistentium, & Severianum Auctorem praeferentium. Praecedit ibi revera Catalogus Sermonum LXXXVIII. e quibus tamen XIX. in Codice desiderantur.

Capitula Sermonum Sancti Severiani. Idest:

De homine a nativitate caeco.
De Resurrectione Domini secundùm Matthaeum, Sermones II.
De Resurrectione Domini secundùm Marcum. Sermones II.
De Resurrectione Domini secundùm Lucam, Sermones II.
De Evangelio secundùm Joannem.
De muliere peccatrice secundùm Lucam, Sermones III.
De eo quod dicit: Ego sum pastor bonus.
De Matthaeo de Avaritia.
De muliere a profluvio sanguinis curata.
De servo Centurionis.
De Jejunio Quinquagesimae.
De Jejunio & Eleemosynis.
De laude . . . .
De Matthaeo Publicano.
De Natale Ecclesiae.
De laude Episcopi.
De ordinatione Episcopi.
De Natale Domini secundùm carnem, Sermones II.
De fuga Domini in Aegypto.
De Pascha Sermo.
De Patre & duobus filiis, Sermones IV.
De Villico iniquitatis Sermones II.
De scandalis, quod impossibile sit ut non veniant.
A *De Evangelio:* si peccaverit in te frater.
De Pascha idem.
De Arbore fici.
De Resurrectione Domini secundùm Joannem Sermones III.
De Divite & Lazaro.
De Epiphania.
De Kalendis Januarii.
B *De Fide, cum Praefatione, Sermones III.*
De Unitate Baptismi.
De inlicito Baptismo.
De aequalitate Christi & Spiritus Sancti.
De Oratione Dominica expositio.
De Symbolo & Oratione pro Pentecoste, Sermones XII.
C *De Kalendis Januariis.*
De Jejunio Sermones V.
De jussione Domini, transfretare Discipulos.
De regione Gerasenorum.
De eo, quod Dominus dormiebat in navi.
De profluvio sanguinis mulieris.
De infirmitate mulieris annos XVIII.
D *De Zacharia Sermones II.*
De diversis parabolis.
De Christo cum Discipulis ascendente in navi.
De Apostolo tractatuum Sermones IX.
Sunt omnes Sermones LXXXVIII.

Sed cuinam reapse ejusmodi Sermones tribuendi sunt? Ego difficile E controversiam dirimi posse censeo. Severianus antiquissimi Codicis auctoritatem pro se habet, eumque Librum celebris Bibliotheca, unde prodiit, satis commendat. Dedi in Dissertatione proxime praecedenti Catalogum vetustissimum Bobiensis Bibliothecae. Ibi inter alios recensetur *Liber Sancti Severiani*. Eundem puto, atque invectum in Ambrosianam Biblio-

bliothecam, de quo nunc mihi est sermo. Jam verò constat, idque etiam monui in Praefatione ad Sermones Sancti Maximi a me evulgatos Tomo IV. Anecdotorum Latinorum *, scilicet olim permixtos facile fuisse Sanctorum Patrum Sermones, dum quisque Homiliarum Librum sibi pararet. Hinc confusae Ambrosii, Augustini, Maximi, Chrysostomi, Leonis, aliorumque Homiliae in antiquis Codicibus. Fieri pari ratione potuit, ut congerentes Petri Chrysologi Sermones, cum iis Sermones quoque commiscerent Severiani Gabalensis Episcopi Seculo V. latinitate donatos. Et antea quidem Chrisologi editores adnotarunt ad ejus Sermones 149. & 152. eos a quibusdam *Beato Severiano Episcopo* tribui. Et quamquam id immerito factum scribant, nulla mihi tamen dubitatio est, quin idem Sermo 149. Severianum Auctorem habuerit. Neque obstat Chrysologi stilus floridus, & horum Sermonum facies Latina, nihil nativitatis Graecae praeseferens. Nam & Severiano non dispar fuit stilus, atque ipse quoque antithetis delectabatur, & conciso dicendi genere. Lege eumdem Sermonem 149. impressum inter Opera Graeca Chrysostomi, & inscriptum *de Pace*, ab antiquissimo Auctore translatum, atque ibi comperies non absimile dictionis & sententiarum genus, atque ibi versionem e Graeco factam minime, ut puto, subodorabis. Mabillonius quoque pag. 124. Itinerarii Italici, postquam Ambrosiani hujus Codicis mentionem fecit, fragmentum adfert Sermonis ejusdem Severiani in Casinensi Codice latentis. Ovum ovo similius non utique deprehendas. Ad haec inter Libros, quos Desiderius inclytus Casinensis Abbas Monasterio suo comparavit, quos in Chronico Casinensi Lib. 3. Cap. 63. recensitos habemus, occurrunt *Sermones Severiani*, utique Latinâ Linguâ donati. Praeterea olim non secus, atque temporibus nostris, tam periti Graecorum Librorum interpretes fuere, ut nil Graecae originis in eorum versionibus appareret. Cujusmodi sane dicendus est *Eusthatius, vir disertissimus*, a Cassiodorio laudatus Cap. primo, de Institut. divinar. Literar. qui opera quaedam *Sancti Basilii ita transtulit in Latinum, ut ingenium doctissimi viri facundiae suae viribus aequiparasse videatur*. Anianus quoque, & Mutianus Scholasticus, Homilias non paucas Chrysostomi Latio donarunt Seculo Chr. Quincto & Sexto. At contra *Chrysologus* ex unius tantùm Codicis, quanquam antiquissimi, auctoritate contrariâ, minime videtur sua possessione privandus. Jamque illius Sermones collecti Ravennae in honore erant circiter Annum Christi DCCXV. Nam, ut scribit Agnellus in Pontific. Ravenn. Tomo II. pag. 164. Rer. Italicarum, Felix Archiepiscopus morti proximus Homilias suas comburendas jussit inquiens adstantibus: *Habetis Libros Chrysologi Petri, quos videtis, & invenietis. Hic luculentissime scripsit. Ipsum tenete. Utimini, ut vobis placet*. Quid? quod ne ipsi quidem Ambrosiano Codici nimium fidere possumus, quandoquidem ibi fragmenta tria leguntur, nondum edita, quae multo aequius Petro Chrysologo, quàm Severiano, conveniant. Ego illa in omnium commodum heic evulganda censui.

* Nobis Tom. XI. P. II.

Fragmenta Homiliarum Severiano Gabalitano Episcopo tributarum in Codice Ambrosiano.

A Incipit de jejunio Quinquagesimae.

S*Uscepturi sanctum Quinquagesimae de more jejunium, scire debemus, quia quod corporibus humanis nitrum praestat, hoc jejunium confert mentibus Christianis, sensuum sordes mundat, delicta lavat animorum, diluit cordis crimina, maculas cordis tollit, & ad candorem* B *castitatis hominem totum miro splendore perducit: & sicut ver omnes tempestates premit & compescit tumultus, serenat faciem coeli, dat pacem terris, ac totum Mundi corpus brumali sepultum morte vitalem vocat & suscitat ad vigorem. Atque ita jejunium conflictus omnes sedat, membris pacem reddit, ac frigore negligentiae sopitas atque mor-* C *tuas mentes succendit, atque animat toto calore virtutem. Jejunium Frater est humanae gubernaculum vitae: regit totam nostri corporis navem, cor in altitudinem levat. Arboris abstinentiae funibus vela tendit, animorum remos aptat, & sinceritatis sinu amplo totum superni Spiritus evocat & invitat impulsum, ac sic inter istos Mundi fluctus* D *& discrimina ista vitae ratem nostrae carnis ad totam divini portus dirigit ac pervehit mansionem. Clamat Apostolus:* Nox praecessit, dies appropinquavit: abjiciamus opera tenebrarum, & induamus nos arma lucis, sic ut in die honeste ambulemus. Non in commessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, non in con- E tentione, & aemulatione, sed induite Dominum Jesum Christum, & carnis curam ne feceritis in concupiscentiis. *Nox praecessit, dies appropinquavit. Dies est vitae forma, nox est imago mortis. Ad tenebras ducit illa, ad lucem reducit haec. Sepelit semper illa, suscitat ista semper........*

Incipit de laude Episcopi.

G*Rata vobis & votiva solemnitas ad vestrum me conventum invitamento, Sancti Patres, gratanter adduxit, ut hic quod vobis erat ex Dei festivitate gratissimum, mihi fuerit & vestra devotione jocundum, Sanctique Spiritus exhortante Psalmista pari vobis cum gratulatione concinere indicens:* Ecce quàm bonum est & quàm jocundum habitare Fratres in unum. *Laeta dies est, terrena temperies, ornatior Ecclesiae facies, simulque beatissimi Papae gratus aspectus. Huc ergo convenit hodie delectabilis Ecclesiae multitudo, huc undique probata fraternitas, ut id, quod grato concipiebat auditu, frueretur aspectu. Qui enim tam ferus est, aut ita religionis ingratus, ut* Gratum Pontificem *non requirat, in quem gratia nomen contulit, & meritum signanter expressit? & ita personam sui decoris ostendit, ut in publicam notionem speciem produceret, quae latebat? esset enim celata gratia, sibique nota tantummodo, suo vocabulo suoque munere signaretur, ut anulo sigillum cera manifestat impressum. Nec patitur abscondere quod accepit. Et ut auri metallo insignia formantur Augusti, parvoque tenetur in numero, quod maximo dilatatur imperio, sic etiam sacra praescitur Epistola, quam monetalis incudo signavit, & antea venetur a Judice quàm legatur. Idcirco competenter audit & dicit:* Signatum est super nos lumen vultus

vultus tui, Domine. *Tamquam Legatus Unigeniti Dei, datus in signum testamenti, in lucem gentium destinatus.. Ergo, Fratres carissimi, sequamur istum gratiae praevium quocumque Pastorem, qui nos in amoenam Paradisi regionem Pontifex electus inducat, & inter Euangelica* tonorum ligna *constituat, ut plantati juxta decursus aquarum, fructu nectareo mensam nostro demus in tempore. Habet enim Moysi gramina, mannam caelestis annonae, nectareo rore conceptam, niveo ferculo candore digestam, multiplici prandium sapore conditum. Habet itaque pascua gratiae spiritalis, Apostolico rigatu pollentia, panem vivum, qui de coelo descendit, & calicem salutaris aeterni. Potens est enim ignire frigidos eloquio Prophetarum. Potens est etiam temperare serventes. Est ille per Dei gratiam columna & nubes: nubes inter diem, columna ignis in nocte, quae & vitae nostrae praestet umbraculum, & mortis exstinguat horrorem. Fulget in tenebris, adspirat in....... unoque ministerio praecidentes umbra non desit in die, cum desit in nocte: discutit enim tenebras, & avertit ardorem, ne quis obscuritate caecatus exorbitet, aut radiis adflictus intereat. Et cum singulis obviet, ac diversa componat, utrisque placidus, utrisque fit gratus gemino munere natura praestantior aliud commutat ex alio. Nox in flamma, & dies in umbra succedit, eaque procurante gratia nullum tristitiae caligo confundit, nullus ullo furore candescit, unde meritò credimus & veritatem per Jesum Christum factam & gratiam, quae modò justitia, modò natio, nonnumquam beatitudo saepe misericordia nuncupatur. Gratia justificat impios, & vocat ea quae non sunt. Omnes enim peccaverunt & egent gloria Dei. Donat indignis, & uno momento latronem purificat & coronat. Eodem modo miseretur inmeri-*

A *tis, & miserationem suam tribuit otiosis. Abraham quippe patrem nostrum gratia praevenit, ut crederet, heredemque fecit mundi ex sterili, cum jam jamque pariter senio marcuissent. Ex auditu fides est. Fides autem per verbum Dei, ne quis aliquando glorietur in proprio, dum totum possideat alienum.* Quid habes, *inquit Apostolus,* B quod non accepisti? *Commendat autem suam Caritatem Deus in nobis, ut amore servando depositum gratuito consequamur imperium, & sicut abundavit ex errore peccatum, superabundet ex redemtione justitia. Stipendium peccati mors, ab Apostolo dicitur, & gratia Dei vita pronuntiatur aeterna. Quid eligas, agnovisti. Civis esse debes, ex* C *barbaro deponere piraticam, subire militiam, tyrannicum adversari stipendium. Si regalem concupiscis annonam, cur una cervice duo juga portare contendis? Aliud tibi Diabolus, aliud Christus imposuit. Illum amarum semper & grave: suave semper & leve istum, Christo docente, cognoscimus:* Jugum enim meum suave est, & onus meum le- D ve est. *Unum ergo projice, ne sub utroque deficias, & incerto labore distractus alterum patiaris infestum, cum nequeas alterum habere propitium, magisque sub jugo peccati moriaris oppressus, ubi fueris a gratia Salvatoris abjunctus. Ab hac ergo gratià quisque discesserit, ipse sibi praestat ingratiam, parique modo gratus offenditur, cum se* E *contumax experiatur ingratum. Nunc itaque quoniam Gratus est Pontifex, & grata consecratio Sacerdotis, affectum Grato reddite, Gratumque gratificate Pontificem. Tu quoque, venerabilis Papa Grate, Deo grate, Clero grate, Fidelibus & Populis universis omnibus omnia factus, ama pervigil, & excita dormientes, amplectere proprios, invita extraneos, esto creditor inopum, debitor electo-*

electorum, ut ad patrem gratum grata multitudo filiorum conveniat, & a sancto Patre Grato nullus umquam discedat ingratus. Explicit.

Incipit de ordinatione Episcopi.

*NEmo miretur, si sancta Ecclesia, si virgo materque numerosas soboles caelesti foecunditate diffundet, ipsa sibi parturiat, generet, pariat ipsa vectores, quando....... concubitus nescia, obscoenitatis ignara, corruptionis expers ad formam pudicitiae, ad castitatis exemplum, ad Virginitatis insigne, quae solo rore caelesti ore concepit, ore parturit, ore germina casta componit, ore sibi Duces format, ore sibi Reges ipsa generat & producit, ut proprio subjecta pignori caritatem doceat, obedientiam monstret, vitae ordinem tradat, agendis rebus instituat disciplinam, gloriosi operis ostendat affectum. Subjecta, dixi, * propitio pignori, quia manet libertas voluntaria servituti; confusa verò dominatio quidquid est libertatis amittit. Meritò ergo venerabilis Ecclesia velut apes illa oris sui testimonio delegit sibi & genuit ipsa Pastorem juniorem ceteris, ut ei juxta propheticam vocem pro patre filius nasceretur.* Pro patribus tuis nati sunt tibi filii. Constitues eos principes super omnem terram. *Juniorem dixi non sapientiâ, sed aetate. Ceterum gravitate, scientiâ, moribus, disciplinâ omnem exhibet senectutem. Et quia hodierno germini aptavimus apis exemplum, quae producta de castris agmina voce movet, voce ducit ad sedes proprias, ad locum dulcissimi operis & quietis, jam nos tacere convenit, ut natus Pastor suae vocis in divinis eloquiis det clamorem, quatenus agmen Domini cum suo moveat exortu ad alvearia propria comitante Domino mox revocet, mox reportet.* „ Qualiter „ autem, Fratres, cunabulis ab ipsis per ipsos aetatum gradus Ecclesiasticis onus ascendit officiis, „ quia mihi dicere longum est, sicut dixit Euangelista: aetatem habet ipse; pro se loquatur. *Explicit.*

Haec inquam rectius Chrysologo, quàm Severiano adscribantur. Nam *Gratus* ille *Episcopus*, cujus encomium heic habes, Latinum potiùs nomen quàm Graecum sonat, ac proinde Latinum Episcopum Latinus Antistes laudasse videtur. In tertio quoque fragmento animadvertenda sunt ea verba de novo Episcopo dicta: *Qualiter autem cunabulis ab ipsis per ipsos aetatum gradus Ecclesiasticis onus ascendit officiis, quia mihi dicere longum est, sicut dixit Euangelista: Aetatem habet ipse: pro se loquatur.* Atqui sermo 165. inter Opera Chrysologi, *de consecratione Projecti Episcopi Forocorneliensis*, de quo nulla dubitatio est, quin sit Chrisologi, parem habet loquendi formam, nempe: *Qualiter autem cunabulis ab ipsis gradus Ecclesiasticae militiae conscenderit & officia, quia mihi dicere longum est, sicut dicit Dominus* (rectius *Euangelista*) *aetatem habet: ipse pro se loquatur.* Ergo Ambrosianus Codex ea praefert, quae persuadere possint, reliquos etiam Sermones Petro Chrysologo, non autem Severiano, esse tribuendos. Sed de hoc satis superque. Illud constat, non ita praefracte Codicibus MStis, etiam multa vetustate venerandis, fidem unquam esse habendam, quum Libri alicujus Auctorem praeferunt, ut meliori sententiae locus minime relinquatur. Stilus enim, & alii Codices, & argumentum Libri, Scriptoresque ibi laudati, & res, ac tempora, quae illic occurrunt, Critico homini persuadere meritò possunt, ac interdum debent,

debent, ad alium Scriptorem pertinere Librum. Etenim quicumque veteres Codices non leviter versat, aut Criticorum disputationes solicite legit, facile intelliget, multa in Librorum quoque titulos vitia irrepsisse, sive ex hominum incuria, sive etiam ex malitia. Quod postremum innuisse me non poenitet: luculento satis exemplo ad aliorum eruditionem confirmatum volo. Edidit Matthaeus Raderus, vir celeberrimus e Societate Jesu, Chronicon Paschale, sive Alexandrinum, Graece cum Latina Interpretatione, Anno MDCXV. Monachii. Praesto illi fuit exemplum adservatum (ut verbis Clarissimi DuCangii in Praefatione ad idem Chronicon, Parisiis Anno MDCLXXXVIII recusum utar) *in Bibliotheca Augustana, manu Andreae Darmarii Antiquarii descriptum, proinde litera recentiori, ut testatur Raderus, & a Sylburgio triginta sex aureis Solaribus emtum, & Hoëschelio donatum, ab eodem Hoëschelio Reipublicae deinde Augustanae oblatum, ex quo Isaacus Casaubonus pleraque excerpsit, quae non semel in Notis ad Capitolinum laudat. Istius porro Andreae Darmarii, quem Graecum Mercatorem indigitat, meminit idem Casaubonus, a quo se emisse testatur Librum Julii Africani de Bellico apparatu, & fragmentum Petri Alexandrini de Paschate; unde non modò illius aetas percipitur, sed & dubietas oritur, an is ex Romano exemplari Chronicon exscripserit, siquidem ex Graecia mercator in Gallias venerat; nisi fortè fuerit ex illis Antiquariis Vaticanae Bibliothecae, fere semper natione Graecis, qui ex illius Codice haecce qualiacumque sibi transcripserit*. Haec fusius referre placuit, ut Lector mature intelligat, Andream illum Darmarium lucrum sibi e describendis ac vendendis Libris

A conquisiisse Et sane vix ulla est ex insignibus Bibliothecis, in quam non irrepserit aliquis ex illius Codicibus Graece scriptis. Habet ex iis aliquot Christianissimi Regis Bibliotheca, teste Clariss. Montfauconio in sua Palaeographia Graeca. Habet & nonnullos Ambrosiana: plures etiam Scorialensis, & Sabaudiensis Bibliothecae; B in quibus falsi tituli Graecis Libris appositi sunt, ut cariori pretio venderentur. Et certe nunc homini detrahenda persona est. Scilicet is fuit Falsarius perditissimus, qui ferme omnibus, quibus merces suas caro vendidit, fucum fecit. Est mihi Catalogus MStus rariorum Codicum Graecorum manu scriptorum Bi- C bliothecae Regiae Escurialis, quem David Colvillus Scottus, vir doctissimus, ante annos centum exaravit. Accipe quid ille hanc in rem habeat, atque ex illius adnotatione profice. *Petro*, inquit, *Alexandrino Episcopo attributa Historia Chronologica ab Adam usque ad Heraclium juniorem; quae tamen manu Scriptoris recentioris* D *attribuitur Marcellino vel Hippolyto: sed nullius tamen esse potest; nam illi omnes Heraclium praecessere. Non est Georgii OEcumenii, ut ex collatione didici &c.* Post multa alia subdit: *Graece & Latine editus est Liber a Patre Matthaeo Radero Societatis Jesu ex Bibliothecae Augustanae Codice, quem Andreas Darmarius descripserat. Sed hic* E *ille idem scelestus fuit, qui utcumque illa ex Codice descripserat in Hispania, & titulos illos prostituerat. Virorum pessimus, qui nihil aliud habebat, nisi prostituere Libros fictis titulis, quos summo pretio divenderet Principibus. Innumera scelera illius detexi & notavi; qui praeter falsos titulos, quum aliquid describendum erat, definito pretio integri Libri, omittebat multa hic atque*

illic in medio opere; quum contra describendum erat, ut numerarentur folia, infinita alia inserebat, ut repleret paginas. Nec Graece sciebat, & ne unam quidem paginam scribebat sine pseudographia. Uno verbo: ita scelestus erat Andreas Darmarius Epirota, ut nihil illi credere debeamus, nec titulis ejus. Haec David Colvillus, quae cautos literarum amatores efficere jam debent; neque enim ejusmodi fumorum propolis atque impostoribus caruere Saecula antiquiora, quia nunquam desiere, qui e fraudibus lucrum captarent.

Atque heic Lectorum examini titulum Codicis MSti, quem Ambrosiana Bibliotheca olim mihi obtulit, expositum volo. Membranaceus erat Codex, signatus literâ P. & numero 154. in folio; sed non admodum antiquus, quum vitam etiam complectatur Sancti Nicolai Magni, a Leonardo Justiniano conscriptam. Ibi Opusculum est cum hocce titulo: *Disputatio Sancti Leonis Papae contra Haereticos*. Ad tam grande nomen continuò cor mihi subsultavit, spe subortâ, potuisse latere illic aliquid ineditum eximii & eloquentissimi Pontificis. Verùm haesi animo, ubi singula lustravi, e quibus haec pauca decerpsi. *Errare Haereticos* (hoc est initium fragmenti disputationis ejusdem Sancto Leoni Magno Papae tributae) *haec maxime caussa facit, dum aut ignorant, aut nolunt advertere, in Domino nostro Jesu Christo sicut unam personam, ita duas substantias esse, Deum ex Deo Patre, & Hominem ex homine Matre. Et quae de se ipso Dominus secundùm dispensationem carnis assumtae loquitur, deputant divinitati, ut est illud: Pater major me est &c.* Et infra legitur: *Nam nos sicut eum Deum legimus, ita nec majorem nec*
A *minorem Deum usquam legimus, nec credere religiosa mente debemus. Sed idem adhuc persistit & dicit: Fieri non potest, ut non Filius minor Patre credatur, quia ex Patre esse dignoscitur &c.* Tum plurima e Scripturis sacris adfert, quibus & Filii & Spiritus Sancti divinitas confirmatur. Sub finem verò haec habet: *Dicere etiam Haere-*
B *tici solent de Baptismo, quod in eo melius sit illorum Baptisma, quàm nostrum, quia qui de illis ad nos convertuntur, non eos rebaptizamus, sed per manus impositionem reconciliamus; illi verò si quos de nostris seducere possunt, inconsideranter rebaptizant. Qui interrogandi sunt: Baptisma istud, quod dant, suum esse dicunt an nostrum? Si*
C *nostrum est: quare illud....... praesumunt similiter nos baptizando? Si illorum est, quare illud violant iterando? Sed nos reverentiam habemus Dominicis verbis; & quemodo ipse jussit: Ite &c. baptizamus in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Sed illos si....... certum est baptizare. Nam si sic baptizarent illi, quomodo credunt in nomine*
D *Patris majoris, & in nomine Filii minoris, & in nomine Spiritus Sancti multo minoris: tunc demum non iterabimus Baptismum, sed dabimus; quia non secundùm regulam, quam Dominus tradidit, baptizabunt &c.* Infra haec addit: *Sicut panem jam semel coctum si quis mittat in aquam, & velit recommiscere & coquere, perdit pristinam*
E *dignitatem, & in nigredinem terramque convertitur, sic talis efficitur quicumque in se permittit Baptismum iterari. Et ideo debet unusquisque ad mortem Baptismum suum Deo adjuvante servare, si vult ad Regna Coelorum fideliter pervenire. Nam quicumque se rebaptizari permittit, ipse blasphemat in Spiritu Sancto, dum se negat Christianum, & per aquam & Spiritum Sanctum*

ctum fuisse venatum: & necesse est, ut illam, quam memoravimus, divinam sententiam comminantis excipiat: Quique blasphemaverit in Spiritu Sancto, non ei remittetur neque in hoc Saeculo, neque in futuro. Explicit. Plura minime descripsi; quamvis enim convenire plane temporibus Sancti Leonis Magni argumentum videam, quum palam tunc impeteretur ab Haereticis divinitas Filii Dei, & Donatistae nondum penitus sublati Baptisma iterandum crederent: attamen florentissimum Leonis stilum heic minime sentio, ita ut titulo Codicis illius non acquieverim, & ista potius referenda opiner ad alium aliquem e Patribus, qui Seculo Christianae Aerae Quincto, aut saltem post Concilium I. Constantinopolitanum OEcumenicum floruerit. Quis verò ille fuerit, ultra inquirendum non duco. Possent & alia id genus exempla bene multa referri. Sed in semitam revocari tandem me sentio.

Etsi multa sint Italicorum veterum merita in excolenda Graecorum Lingua, majora tamen fuere posteriorum. Exploratum quippe est apud omnes, Seculo Christi XV. ex Graecorum doctorum commercio ita profecisse Italicam gentem, ut per universum hoc Regnum Literae Graecae summo conatu, mirabilique successu excultae tunc fuerint: quo exemplo reliqua Europae Regna permota, sensim ad hujusmodi studium se contulere, & constantius deinde retinuere. Ceteris etiam praeivit Italia in conficiendis Lexicis Graecis, aut Graeco latinis: nam ante alios in hoc Opus insudarunt Johannes Crastonus Placentinus, Guarinus Phavorinus Camers, & alii. Neque minus de Arabicis Literis olim bene merita sunt Italicorum ingenia. Ex quo A-

A rabum, sive Agarenorum, aut Saracenorum gens, Seculo praesertim Aerae nostrae Septimo sese in Asiam & Africam ingenti armorum felicitate effudit, potioresque deinde Hispaniarum regiones Seculo Octavo, tum Siciliam ipsam, & quaedam Regni Neapolitani Oppida ac Urbes Seculo Nono, suo imperio adjecit: non gloriae minus quàm potentiae avida, in
B studium quoque Literarum incumbere coepit. Itaque a Graecis, quorum innumerabilem copiam, aut finitimam, aut in regionibus occupatis subjectam sibi habebat, multos Libros accepit, eosque in Arabicam Linguam convertit; atque adeo disciplinas varias Saeculares suas fecit, videlicet Medi-
C cinam, Dialecticam, Metaphysicam, Geometriam, Arithmeticam, quam Algebram appellabant &c. ut & inter Christianos non vulgarem famam eruditionis sibi conciliarint, & ad eorum Libros legendos, & in Latinum etiam sermonem transferendos multi deinde Europaei convolarint. Sunt qui affirmant, Carolo ipso Ma-
D gno imperante, immo & ejus jussu, complurium Arabicorum Librorum versiones a Christianis fuisse factas, eâque ratione & Aristotelis, & Hippocràtis & Galeni, aliorumque Medicorum, insuper & Mathematicorum, atque Astronomorum Libros ex Arabico conversos, versari coepisse inter manus Literatorum Chri-
E stum colentium. Quàm certis tabulis id ii affirment, infra edisseram. Interim ajo, quidquid Dialecticae ante Annum Christi Millesimum in Scholis nostris fuit, ex Apulejo, Martiano Capella, Severino Boëthio, aliisque Latinis desumtum fuisse. Medicis etiam, quorum nunquam fuit inopia, non defuere Latini Libri. Cassiodorius enim circiter Annum

Christi DLX. in Libro de Institut. A Divinar. Literar. ad suos Monachos Latinos scribit: *Legite Hippocratem, atque Galenum Latinâ Linguâ conversos, idest Therapeutica Galeni ad Philosophum Glauconem destinata, & Anonymum quemdam, qui ex diversis Auctoribus probatur esse collectus. Deinde Aurelii Coelii de Medicina, & Hippocratis de herbis & curis, diversosque* B *alios medendi Arte compositos, quos vobis in Bibliothecae nostrae finibus reconditos, Deo auxiliante, dereliqui*. Inter hosce ne Cornelium quidem Celsum, Hippocratem scilicet Latinum, desideratum fuisse, credere par est, ut alios praeteream antiquos Medicos Latinos ab Aldo Manutio, & Henrico Stephano editos. Optandum quo- C que esset, ut hisce adjungerentur, Latio tamen prius donati, Scriptores nonnulli Graeci, de *Chirurgia* tractantes. Visus quippe olim mihi fuit in Medicea Bibliotheca MStus Codex, complectens Chirurgiam *Hippocratis*, *Galeni*, *Oribasii*, *Heliodori*, *Asclepiadis*, *Archigenis*, *Dioclis*, *Amyn-* D *tae*, *Apollonii*, *Nymphiodori*, *Ruffi Ephesii*, *Sorani*, *Aeginetae*, *Palladii*. Non semel etiam solicitavi eruditissimum & Graecae Linguae peritum Virum Antonium Cocchium Florentinum, publicum Medicinae Professorem, ut spartam hanc adornaret in omnium commodum, propriumque decus. An ille spem hac de re mihi factam impleturus sit, tempus prodet. Latent E etiam in Bibliothecis nonnulli ex Medicis Latinis Saeculorum Barbaricorum; alii quoque typis editi pugnant cum blattis, quos tamen contemnere minime decet. Unum commemorabo Guilielmum Placentinum, qui Anno Ch. 1275. Veronae complevit Medico Chirurgicum Opus, cui titulus *Summa conservationis & curationis, quae Gulielmina dicitur*. Est mihi impressus Liber Venetiis Anno Ch. 1502. Inter cetera, quae ibi non perfunctoriè legenda sunt, est Cap. XLVIII. Lib. I. Chirurgiae cum hoc titulo *De pustulis albis & scissuris & corruptionibus, quae fiunt in virga & circa praeputium propter coitum cum Meretrice vel foeda, vel ab alia caussa*. En Morbi, quem Gallicum nos Itali appellamus, sat aperta vestigia Saeculo XIII. quanquam communis opinio originem illius referat ad finem Decimiquinti. Memini me legere in Transactionibus Anglicis Dissertationem, in qua contenditur, longe antequam vulgo censeatur, Morbum hunc vires suas exercuisse in magna Britannia. Neque absimilis mihi creditur is, quo laboravit Anno Ch. 1399. Nicolaus Marchio Estensis Dominus Ferrariae, Mutinae &c. Princeps ad libidinem pronus, & tunc juvenili aetate fervens. Ut enim scribit ad illum Annum Jacobus de Delayto Tom. XVIII. pag. 358. Rer. Italicar. *Dominus Nicolaus Marchio passus fuit in inguine unum tuberem, sive angum, qui fuit ita rabidae molestationis, quod dubitantibus quibusdam ex Medicis, ne foret morbus naturae pestilentis, de salute ipsius Domini accidit non modica dubitatio. Sed divinâ gratiâ redactus cum medelis ad mollificationem & saniem, & demum scissus, nihil attulit dispendii formidati, & idem Dominus in optimam valetudinem evasit in brevi*. Cur vero, advenientibus Gallis Neapolim sub finem Saeculi XV. exasperatus adeo fuerit hic Morbus, ut scaenas turpissimas, mortesque non paucis pepererit, & familiaris deinde evaserit, rabie tamen illius in dies decrescente: Medicis inquirendum relinquo.

Ad

Ad Cassiodorium redeo, qui & ipse scripsit, atque ad posteros transmisit Opuscula sua de Dialectica, de Arithmetica, de Musica, de Geometria, de Astronomia. Dissimulare tamen nolim, Paulum I. Romanum Pontificem, circiter Annum DCCLVIII. quosdam Libros misisse ad Pippinum Francorum Regem, ut est in Epistola 25. Codicis Carolini. *Direximus*, inquit, *excellentissimae praecellentiae vestrae & Libros, quantos reperire potuimus, idest Antiphonale, & Responsalem, insimul Artem Dialecticam Aristotelis, Dionysii Areopagitae Libros, Geometricam, Orthographiam, Grammaticam, omnes Graeco eloquio Scriptores*. Ita apud Du-Chesnium Tom. 3. Scriptor. Francorum: quibus ex verbis intelligere possumus, *Aristotelis Dialecticam* longe maturius, quàm creditur, versatam fuisse inter manus Francorum. Verùm in editione Gretseri, ac Lambeciana (Vide Part. II. Tomi III. Rer. Italicarum) disertis verbis legitur *Artem Grammaticam Aristotelis*, non verò *Dialecticam*. Neque aliter quàm *Grammaticam* praefert eximius Codex MStus Caesareae Bibliothecae, unde Epistolae illae emersere. Quare hinc nequaquam evinceas, Dialecticam Aristotelis tunc in Latinum fuisse conversam, eoque minus ex Arabico. Johannes Monachus Italus, qui circiter Annum DCCCCL. Vitam Oddonis Abbatis Cluniacensis scripsit apud Mabillonium Seculo Quincto Actor. Sanctor. Benedictinorum, pag. 157. eum abiisse *Parisius, ibique Dialecticam Sancti Augustini Deodato filio suo missam perlegisse, & Martianum in liberalibus Artibus frequenter lectitasse* sub Remigio Autissiodorense Monacho. Sub nomine Dialecticae Augustinianae viri docti putant, designari Librum *de Decem Categoriis* olim, sed immerito, tributum Sancto Augustino. En ergo qualis in usu Dialectica foret Saeculo Christi X. & quis ejus argumenti Auctor *in Liberalibus Artibus* tunc traderetur discipulis legendus. Porro & ipse Gerbertus, qui Anno DCCCCXCIX. ad Romanum Pontificatum ascendit sub Silvestri II. nomine (ideo tunc Magus a stulto popello creditus, quod Mathematicas disciplinas reliquis ignotas traderet) non aliunde quàm a Latinis antiquis Dialecticam, Geometriam, Astronomiam, aliaque Liberalium Artium ornamenta desumsisse videtur. Scribit ille in Epistola 8. apud supra laudatum Du-Chesnium Tom. 2. *Sperate a nobis octo Volumina Boëthii de Astrologia* (hoc est Astronomiâ) *praeclarissima quoque figurarum Geometriae &c.* Petit etiam in Epistola 122. Libros Boëthii *Perihermenias*, & in Epistola 9. Librum Demosthenis Philosophi *de morbis ac remediis oculorum, qui inscribitur Ophthalmicus*. Et in Epistola 130. *Manilium de Astrologia*. In Epistola quinctadecima inter additas a Du-Chesnio, *Celsum Cornelium* de Medicina agentem laudat. Neque tamen negaverim, quin iis ipsis temporibus, atque antea, quaedam ex Arabum officina in Latium advecta fuerint, spectantia ad Medicinam, Algebram, & Astrologiam, sive rectiùs Astronomiam, quibus Artibus potissimum ea gens operam dabat. Nam Gerbertus ipse Epistolâ 17. exemplum cupit *Libelli de multiplicatione & divisione numerorum a Josepho Hispano editi*. Et Epistolâ 24. ad *Lupitum Barchinonensem* scribens, ait: *Librum de Astrologia translatum a te, mihi petenti dirige*. Mirum est, quei duo isti Scriptores Hispani diligentiam effugerint Nicolai Antonii viri doctissimi

mi in contexenda Bibliotheca Hispana vetere. Isti ad Arabum fontes bibisse non immerito sunt existimandi.

Ad Arabes ergo quod attinet, illud statuendum, tantummodo post Caroli Magni aetatem eos ad Literariam palaestram se contulisse. Antea non addiscendis sive propagandis Scientiis, sed imperii finibus amplificandis, operam dedere. Almámon praeclarissimus Caliphas Babylonis & Aegypti, qui ferme eodem tempore, quo Carolus Magnus vivere desiit, hoc est Anno DCCCXIV. imperare coepit, & Anno DCCCXXXIII. e rebus humanis sublatus est, primus inter Arabes Literarum amorem invexit. Elmacinus in Histor. Saracen. Lib. XI. Cap. 8. eum Astronomiae peritissimum tradit, eique Abulpharagus in Histor. Orient. laudem Literaturae excultae tribuit. Multa de eo habet Herbelotius in Bibliotheca Orientali Gallice scripta, pag. 545. qui & animadvertit; apud Arabes ad ea usque tempora Scientiarum imperitos, male eum audisse, quod *Philosophiam aliasque Scientias speculativas in eorum sinum intulisset; atque exinde coepisse eos in Astronomicis studiis diligentem operam collocare*. Confirmantur haec a Cedreno, qui num. 272. pag. 548. auctor est, *Manumum Ismaëlitarum Principem* (ita is Almamonem appellat) *tum aliis disciplinis Graecis, tum praecipue Geometriae deditum*, incredibili anxietate curasse, ut ad se adduceret Leonem Philosophum Graecum, in Geometricis praesertim doctissimum. Tunc ergo Arabes delectari coeperunt Graecorum disciplinis, earumque culturam propagare non in Syriam tantùm & Africam, sed & in Hispaniam: quod tamen non illico factum, sed sensim, ita ut nihil ab iis haurire Saeculo Nono, parum autem Saeculo Decimo, Christianis licuerit. Verùm subsequente Saeculo Undecimo, Arabum Libri & frequentiores & majori in honore apud Latinos esse coeperunt, iique praecipue, in quibus Astronomia & Medicina pertractabatur. Quod Hermannus Contractus Monachus Augiensis, qui circiter Annum ML. floruit, *trium Linguarum Graecae, Latinae & Arabicae peritissimus* fuerit, immo & *nonnulla Graecorum Philosophorum & Arabum Astrologorum volumina in Latinum* transtulerit, Johannes quidem Trithemius scribit, sed an certo Auctore, alii videant. Ego liberalissime id ab eo scriptum suspicor. Atque in ea me sententia confirmare videtur Elogium ejusdem Hermanni ab illius aequali & familiari contextum, quod quia luce adhuc caruit, evulgandum heic censui. Legitur illud in Additamentis ad Codicem MStum Historiarum Othonis Frisingensis in Caesarea Vindobonensi Bibliotheca adservatum: cujus exemplum ad me misit praeclarissimus & illustrissimus Vir Pius Nicolaus Garellius, Augustissimo Caesari CAROLO VI. a Consiliis, & eidem Bibliothecae Praefectus, nuper è vivis ereptus.

Elogium Hermanni Contracti ab ejus familiari conscriptum, Anno 1054.

HUcusque Cronica Reginonis Abbatis, & secuntur Cronice Hermanni Contracti, cujus vitam & studium presenti opere incidenter placuit admiscere. Hermannus, *qui & Heros magnus religioni, Comitis Wolferadi filius, ab ineun-*

ineunte aetate in exteriori homine passione paralitica omnibus membris dissolutorie contractus, in interiori autem ingenii vena pre cunctis sui Saeculi viris miserabiliter (lege mirabiliter) dilatatus, Artium omnium perplexitates, Metrorumque subtilitates per semetipsum suo sensu fere comprehendit. Totus semper a primis hujus studio & ociis vacanter traditus, & vitam plenariâ divinarum & secularium Literarum peritiâ magnus effectus est, ut ab omnibus ad magisterium & doctrinam ejus undique confluentibus, stupori & admirationi haberetur. Eâ verò per omnes artium (lege artuum) conpages immanitate dissolutus erat, ne se loco, in quo ponebatur, absque juvante quolibet per se movere, neve saltem se in aliud latus vertere posset; sed in sella quadam gestatoria a ministro suo depositus vix curvatim ad agendum quidlibet sedere poterat. In qua utilis ille & mirabilis sancte operacionis alumpnus, quamvis ore, lingua labiisque dissolutis, fractos & vix intelligibiles verborum sonos quomodocumque tractim formavit, cum auditoribus suis eloquens & sedulus doctmatisset * tota alacritate festivus, & in disputando pernicissimus, & ad inquisita illorum respondendo morigerus minime defuit. Sive aliquit novi vix digitis itidem dissolutis scriptitabat, sive sibi vel aliis lectitabat, vel aliquibus utilitatis, aut justo necessitatis sese exerciciis intentissimus semper occupavit. Homo revera sine querela, nichil humani a se alienum putavit. Enimvero humillime caritatis, & caritative humilitatis executor industrius, mire cultor sapientie, apparitor obedientie presentissimus, castitatis amator, virginee incorruptionis conservator, misericordiae cultor hylarissimus integerrime Fidei Orator vere Catholicus, veritatis assertor & defensor invictissimus, probatissimus Religionis Christiane pedagogus, non parve vir modestie, sobrietatis & continentie, ut pote qui ab infantia numquam carnes manducarit. Psalmodie, oracioni, & divinis laudibus officialiter satis devotus, & ante & post Clericatum susceptum, quem Bernardo Abbate Augiensi viro sancto & sapiente adhortante circa annum trigesimum octavum subierat, & tocius sancte & honeste vite extitit administrator ortodoxus: mire benivolentie, affabilitatis, jocunditatis, & humanitatis omnivarie sese morigerum & aptum exhibens: utpote omnibus omnia factus, ab omnibus amabatur. Iniquitatis autem, injustitie, & tocius pravitatis & malicie, vel quidquid contra Deum fit, adversator & inpugnator indefessus ad usque finem vite feliciter perduravit.

Compoti igitur rationem, regulas & nonnulla argumenta, in quo prioribus cunctis non parum precellunt, satis luculenter composuit & ordinavit, & preter cetera de naturali Lune incensione regulares experientissimos adinvenit, per quos evidentissime sciatur, in qualibet hora diei sive noctis a Sole incendatur. Ad inveniendam quoque Lune Eclipsim regulas experientissimus excogitavit. Geometriam quandam non parve profecto, quantum ad artem illam utilitatis, sicut in hac nemo majorum tantâ scientiâ & subtilitate preditus fuit, ipse quoque naturali ratione & ordine per numeros & figuras conscripsit. Cantus item historiales plenarios, utpote quo musicus peritior non erat, de Sancto Georgio, de Sanctis Gordiano & Epimacho, de Sancta Afra Martyre, de Sancto Magno Confessore, de Sancto Wolfango Episcopo mirâ elegantiâ & suavitate euphonicos preter alia hujusmodi perplura neumatizavit. Et composuit Libellum Cronicorum ab Incarnatione Domini usquo ad Annum suum, videlicet Millesimum Quinquagesimum Tercium, undecunque labo-

laboriosâ diligenciâ collegit. Gesta *quoque* Conradi, & Heinrici Imperatorum *pulcherrime descripsit*. Libellum *ad hec* de Octo Viciis principalibus *jocundulum, metricâ diversitate liricum poëtice satis elaboravit. In horologicis, & musicis instrumentis, & mechanicis nulli par erat componendis. In his igitur, & in hujusmodi perpluribus, que memorari non brevis est temporis, quantùm ad imbecillitatem suam, totus semper continuus studuerat. Tandem verò cum de ergastulo Mundi hujus fastidioso sanctam ejus animam Dei pietas dignaretur liberare, pleureticâ arreptus passione, decem contabescens dies, incessabiliter fere & immaniter laboravit de tali hac invasione. Tum quadam die summo mane cum matutina Sinaxis celebraretur*, Ego, quem quidem familiarem pre ceteris habebat, ad lectum egrotantis accessissem, ut an se aliquantulum melius habuerit, ab eo inquisissem, *respondit:* Noli, inquam, de hoc noli interrogare, quin pocius hoc, quod tibi, in quo non parum confido, enarrem, diligenter attende. Moriar procul dubio in brevi, & non vivam, nec reconvalescam: ideoque tibi, meisque omnibus unice nimis commendo peccatricem animam meam. Per totam quippe noctem hanc in extasi quadam raptus fueram, & videbar mihi eâ memoriâ, & * sciam qua orationem solemus dominicam, Hortensium Tullii Ciceronis lectitando, & mox relectitando vigilanter percursitare, & id genus multa. Cujus nimirum instinctu & hortatu lectionis tanto magis mihi totus hic presens Mundus cum suis omnibus, & ipsa hec vita mortalis contemptui & tedio est. Et e contrario tam ineffabili desiderio & dilectioni futurus ille non transitorius Mundus, & eterna illa & im-

A mortalis Vita, ut quasi nihil & inane cuncta transitoria hec omnino reputentur, & flocci pendantur a me. Tedet quidem me vivere. *Ego visionis autem hujus & sermonis non parum stupefactus, oraculo, & ut pro tanti amici, tanti vel talisque Magistri abscessu oportuerat, totus fluens in lacrimis & commotus ejulatu ne me satis indecenter*
B *vix continui. Mox ille me, quasi zelando, corripuit quàm subito in me obliquans tremebundum intuitum*. Noli, anime mi, noli super me plorare, quin pocius mihi tripudiando congratulare. Accipe, queso, tabulas meas, & quecunque adhuc scribenda restant in eis, in primis tu diligenter emenda. Deinde scripta eis,
C qui dignentur, commenda. Ipse autem tete quotidie cogitans moriturum, prepara te semper toto nisu & meditatu in idipsum quia nescis qualibet die vel horâ me tuum amicissimum prosequeris. *Et in hec verba cessavit. Dehinc in dies, ut fit, languore semper invalescente, eheu!, ad extremum perductus est, & totus jam*
D *jamque ad celestia suspensus, post confessionem peccatorum ex toto corde purissimam, & communicatam devotissimo Christi Eucharistiam, pluribus, qui ad eum visitandum confluebant, Fratribus, amicis & familiaribus in unum psallentibus, orantibus & conflentibus, felici, quod solum semper prae omnibus exoptavit, consumacione felix ille & incom-*
E *parabilis homo Dei, Octavo Kalendas Octobris omnino feliciter expiravit, & suis omnibus planctum relinquens non modicum in predio suo apud Allesbusen officiosè lamentabilibus exsequiis tumulatus in pace requievit. Sed hec hactenus. Ad Historiam revertamur.*

Sed sive Hermannus Arabicam Linguam nosset, sive Arabicis Libris in Latinum antea conversis uteretur, is cer-

certe in Libris de mensura Astrolabii, & de utilitatibus Astrolabii a P. Pezio editis Part. 2. Tomi 3. Thesaur. Anecdotor. quidquid de Astronomia habet, ex Arabum lucubrationibus totum se fuisse mutuatum, prodit. Sed praecipue inter Italos eodem Seculo decurrente, Arabum disciplinas invexit & propagavit *Constantinus* natione Carthaginiensis, qui Fidem Christi, & Monasticam vitam in Casinensi Coenobio amplexus, illic rarissimae literaturae elogio circiter Annum MLXXV. claruit. Is enim, testante Petro Diacono Libro 3. Cap. 35. Chronic. Casinens. & Lib de Vir. Illustrib. Casinens. *Grammaticam*, *Dialecticam*, *Physicam*, *Geometriam*, *Arithmeticam*, *Mathematicam*, *Astronomiam &c. Physicamque Chaldaeorum*, *Arabum*, *Persarum*, *Saracenorum plenissime edoctus*, *transtulit de diversis gentium Linguis Libros quamplurimos*. Enumerat inter alios Petrus Diaconus *Pantegnum*, *in quo exposuit*, *quid Medicum scire oporteat*, *Practicam Medicinae*, *Diaetam ciborum*, *Librum febrium*, *quem de Arabica Lingua transtulit*, *Librum de Urina*, *Antidotarium*, *Chirurgiam*, aliosque complures, quos, brevitati consulens, praetereo, ita ut alter *Hippocrates* aetate sua fuerit appellatus. Multos ille discipulos reliquit, e quibus complures ad inlustrandam Medicinam Salernum perquam veri simile est se contulisse. Nam eodem ipso Saeculo XI. in illa potissimum Urbe Ars ista floruit, & viris pro conditione temporum illorum magni faciendis abundavit. Cujus rei luculentus adhuc testis superest Liber inscriptus *Scola Salernitana*, fortassis olim auctior, quàm nunc in editis conspiciatur. Illum plerique conscriptum a Salernitanis Medicis tradunt circiter Annum MXCIX. & dicatum Roberto Principi filio Guillielmi I. Angliae Regis, post Hierosolimam captam suos lares repetenti. Joannes de Mediolano Medicinam Salerni eo tempore faciens, Auctor ejus Libri a nonnullis traditur. Verùm quum plane is Liber ad *Angliae Regem* missus in fronte dicatur, eorum conjecturae accedendum potius videtur, qui Eduardo Angliae Regi ante Annum Christi MLXVI. opus hoc a Salernitanis destinatum opinantur. A vero minime abhorret, Regem illum exquisisse consilia a Medicis iis *de conservanda valetudine*; celebris enim erat fama Scholae illius longe antea institutae, ita ut vel ab exteris regionibus eo confluerent, aut eruditionis acquirendae, aut valetudinis recuperandae caussâ praestantes nobilitate viri. Hugo Flaviniacensis in Chronic. Verdun. Part. primâ, in fine haec scribit: *Huic*, scilicet Verdunensi Episcopo, *successit Adalbero filius Comitis Godefridi*, *Avus Ducis Godefridi*, *qui accepta uxore Bonifacii* (Marchionis & Ducis Tusciae, idest Beatrice) *postea factus est Marchio. Is* (Adalbero) *Salernum eodem Anno benedictionis suae*, *curationis gratiâ profectus*, *reversus in Italia obiit*. *Vixit in Episcopatu tribus annis; & successit Heimo Anno DCCCCLXXXVIII.* Ergo ante hunc Annum Medicos Salernitanos singularis fama scientiae commendabat; ac proinde, ad gloriam Medicinae sibi comparandam minime exspectavit Italia, ut principes Arabum Scriptorum prodirent, e quorum scriptis proficeret. Nam uti norunt Eruditi, Avicennas Anno MXXXVI. finem vivendi fecit, annos natus quinquaginta septem, & Averroës Anno MCXCVIII. adhuc in vivis erat. Ordericum etiam Vitalem audi

audi Lib. 3. Ecclesiastic. Histor. ad Annum MLIX. ita loquentem: *Robertus Mala-Corona ab infantia literis affatim studuit, & Galliae, Italiaeque Scholas, secretarum indaginem rerum, insigniter attigit. Nam ut in Grammatica & Dialectica, in Astronomia quoque nobiliter eruditus est, & Musica. Physicae quoque scientiam tam copiose habuit, ut in Urbe Psalernitana* (idest Salernitana) *ubi Maximae Medicorum Scholae ab antiquo tempore habentur, neminem in Medicinali Arte, praeter quamdam sapientem matronam, sibi parem inveniret.* En ab idoneo teste egregium Salernitanae Scholae elogium, simulque Italiae, in qua vides, multiplices Scholas Saeculo XI. viguisse, ac tanti nominis, ut ad se exteros quoque incitarent. Ac propterea Salernum *fontem Physicae* appellavit Aegidius Corboliensis, qui circiter Annum MCLXXX. floruit. Ejus versiculus in Libro de Virtut. Medicam. est hujusmodi:

Fons Physicae, pugil eucrasiae, cultrix Medicinae.

Itaque Arabicae eruditionis fama percrebrescens, acrius quàm antea Saeculo Christi Duodecimo Literarum amatores Christianos excitavit, ad conquirendos, ac in Latinum sermonem transferendos eorum Libros. Quo in studio liceat mihi prae ceteris commendare *Gerardum Cremonensem*, Medicum & Astronomum ea tempestate percelebrem, & adhuc multae apud Eruditos existimationis, cui quamplurima debemus tum Astronomiae tum Medicinae Opera ex Arabico in Latinum conversa. Istum quantis potuit viribus eripere Italiae conatus est Nicolaus Antonius, Bibliothecae Hispanae veteris Auctor, vir sane eruditissimus, & veritatis alioquin amantissimus, Part. 2. pag. 263. ejusdem Bibliothecae. Ad ejusmodi opinionem nobis propinandam hisce argumentis ille est usus. Constare, Gerardum Toleti vacasse versionibus suis. Haberi *Carmonam* Baeticae Provinciae in Hispania Urbem, atque huic tribuendum Gerardum; nempe Scriptoribus Cremona Italica Urbs nota, Hispanica verò ignota, aequivocationi & errori locum dederit. Et revera *Gerardum Carmonensem* appellari in editione Operum Avicennae, Basileae procuratâ Anno MDLVI. Alios quoque recentes Scriptores reperiri, qui *Gerardum de Carmona* nominarunt. Sed basilice fallitur Nicolaus Antonius, & quicumque ante eum sibi effinxere Gerardum nostrum Hispanum, eâ duntaxat ratione ducti, quod is Toleti fuerit versatus. Possem & ego opponere editiones alias antiquiores, & longe plures Auctores, Gerardo *Cremonam* patriam tribuentes. At minime tempus teram inutili hac eruditione. Is ideo de *Carmona* a nonnullis appellatus est, quod *Cremona* rudibus Saeculis vulgo diceretur *Carmona* & *Chermona*, uti in MStis Codicibus non semel vidi, & Joannes Villanius in sua Historia prodidit. Ad antiquos Codices MStos Nicolaum Antonium appello. Ex his multos ego inspexi, praesertim in Ambrosiana Bibliotheca, ubi is perpetuo nuncupatur *Magister Gerardus Cremonensis*. Sed quod controversiam e vestigio dirimit, ante quadringentos annos Franciscus Pippinus, Ordinis Praedicatorum, cujus Chronicon e Bibliotheca Estensi eductum publici juris feci Tomo IX. Rer. Italicar. quid de Gerardo sentiendum nobis sit, disertissime exposuit. Florebat ille circiter Annum MCCCXV. uti etiam ostendi in Praefatione ad

Ber-

Bernardum Thesaurarium, Tomo VII. ejusdem Collectionis. Illius autem verba non tam ad prosternendam opinionem Nicolai Antonii idonea sunt, quàm ad emendanda ea, quae doctissimus & amicissimus vir Franciscus Arisius Tomo primo Cremonae Literatae de Gerardo nostro literis mandavit, quum is sibi persuaserit, Gerardum floruisse *Saeculo Quintodecimo*, qui reapse vixit Saeculo Aerae nostrae Duodecimo. Accipe rursus verba Pippini ex ejus Chronici Lib. primo, Cap. 16. a me evulgata pag. 600. Tomi IX. Rer. Italicarum.

De Magistro Gerardo Cremonensi, & scriptis ejus.

GErardus Lombardus, natione Cremonensis, magnus Linguae translator Arabicae, *imperante Friderico, Anno scilicet Domini MCLXXXVII. qui fuit Imperii ejusdem Friderici XXXIV. vitâ defungitur, septuaginta tres annos natus habens. Hic tam in Dialectica, quàm Geometria, & tam in Philosophia, quàm Physica, & nonnullis aliis Scientiis multa transtulit. Qui licèt famae gloriam spreverit, favorabiles laudes, & novas Saeculi pompas fugerit, nomenque suum nubes & inania captando noluerit dilatari, fructus tamen operum ejus per Saecula redolens, probitatem ipsius enunciat atque declarat. Is etiam quum bonis floreret temporalibus, bonorum tamen affluentia vel absentia ejus animum nec extulit, nec depressit: sed viriliter duplicem occursum fortunae patiens, semper in eodem statu constantiae permanebat. Carnis desideriis inimicando, solis spiritualibus adhaerebat. Cunctis etiam praesentibus atque futuris prodesse laborabat, non immemor illius Ptholomaei:* Quum fini appropinquas, bonum cum augmento operare. *Et quum ab ipsis infantiae cunabulis in gremiis Philosophiae educatus esset, & ad cujuslibet Artis notitiam secundùm Latinorum studium pervenisset, amore tamen Almagesti, quem apud Latinos minime reperiit, Toletum perrexit, ubi Libros cujuslibet facultatis in Arabico cernens, & Latinorum penuriae de ipsis, quam noverat, miserans, amore transferendi, Linguam edidicit Arabicam: & sic de utroque, de scientia videlicet & idiomate confisus, de quampluriam facultatum Libris quoscumque voluit elegantiores Latinitati, tamquam dilectae heredi planius atque intelligibilius, quo ei pollere fuit, usque ad finem vitae transmittere non cessavit. Inter cetera, quae transtulit, habentur* in Arte tam Physicae, quàm aliarum facultatum, Libri Septuaginta sex, *inter quos Avicennae & Almagesti, Ptolomaei translatio solemnis habetur. Sepultus est Cremonae in Monasterio Sanctae Luciae, ubi suorum Librorum Bibliothecam reliquit, ejus praeclari ingenii specimen sempiternum.*

In Ambrosiana quoque Bibliotheca vidi Collectanea scripta a *Thadaeo de Parma super Theoricam Planetarum Girardi Cremonensis*. En ergo quae & quot praestiterint Saeculo XII. Italicorum ingenia. Sed majora etiam subsequente Seculo XIII. ad Literarum incrementum moliti sunt Itali, & curâ praecipue Friderici II. Augusti Siciliae Regis. Quippe ipso praecipiente, Aristotelis Opera partim e Graeco, partim ex Arabico sermone in Latinum translata fuere per *Viros lectos, & in utriusque Linguae prolatione peritos*, uti fidem facit Petrus de Vineis Lib. 3. Epistol. 67. Obiter heic liceat mihi animadvertere, a sua eruditione ac diligentiâ defecisse Laurentium Pignorium, qui in No-

Notis ad Albertini Muſſati Hiſtoriam Auguſtam, Tomo X. pag. 405. Rer. Italicarum, tradit, *Petrum de Vineis origine Patavinum* fuiſſe. Mirari ſubit, cur ejuſmodi originem neutiquam noviſſe videatur Rolandinus Pignorii conterraneus, cujus Opera Hiſtorica Tomo VIII. Rer. Italicarum, a me rurſus edita fuere. Floruit ille iis ipſis temporibus, quibus Petrus de Vineis. Audi ipſum Lib. 4. Cap. 9. Chronici ſui deſcribentem acta a Friderico II. Auguſto Patavii Anno MCCXXXIX. *Petro de Vinea Apulo ejus Judice, pro ipſo Domino ſapienter locuto, inter Dominum Imperatorem & Paduanum Populum foederavit quodammodo multam benevolentiam & amorem.* Neque Petrus de Vineis, ut nonnulli tradidere, apud Germanos, ſed Capuae primam lucem vidit. Quoto autem Anno Fridericus II. verſionem hanc Operum Ariſtotelis faciendam curarit, nempe num Anno MCCXX. an prius, aut ſerius, exploratum minime habeo. Illud quidem ſtatuendum eſt, circiter ea tempora in Occidentem perductos illius Philoſophi Libros, ingenti animorum commotione Pariſiis fuiſſe exceptos, immo etiam proſcriptos, quod inde venenum hauſiſſe crederetur Almaricus Haereticus. Rigordus de geſtis Philippi Regis Francorum apud Du-Cheſnium, Tomo V. Scriptor. Francicor. haec tradit ad Annum MCCIX. *In diebus illis legebantur Pariſius Libelli quidam, ab Ariſtotele, ut dicebatur, compoſiti, qui docebant Metaphyſicam, delati De Novo a Conſtantinopoli, & a Graeco in Latinum translati.* Uti vides, Libri illi *de novo*, hoc eſt nuper, de Graecia Pariſios delati, in Latinum ſermonem fuerant converſi. Non ergo ex Arabum penu Ariſtoteles in Chriſtianorum Occidentalium Scholas primùm invectus eſt, ſed e Graecia. Fridericus verò II. quidquid ad eum Philoſophum pertinebat, cum ex Graecis, tum ex Arabicis Codicibus, coacervavit, & Latinis commune fecit. Neque reticebo, adſervari in Ambroſiana Bibliotheca MStum Codicem Ariſtoteli tributum, cujus exordium profero. *Domino ſuo excellentiſſimo, & in cultu verae Religionis ſtrenuiſſimo, Domino Guidoni verè de Valentia, Civitatis Tripolis glorioſo Pontifici, Philippus ſuorum minimus Clericorum, ſe ipſum, & fidele devotionis obſequium. Quantum Luna &c.* Infra in haec verba loquitur: *Quum igitur vobiſcum eſſem apud Antiochiam, repertâ hac pretioſiſſima Philoſophiae margarita, placuit veſtrae dominationi, ut transferretur de Lingua Arabica in Latinam. Porro veſtro mandato cupiens humiliter obedire, & voluntati veſtrae, ſicut teneor, deſervire, hunc Librum, quo carebant Latini, eo quod apud pauciſſimos Arabes reperitur, tranſtuli cum magno labore & lucido ſermone, de Arabico in Latinum &c. quem Librum peri ſſimus princeps Philoſophorum Ariſtoteles compoſuit ad petitionem Regis Alexandri.* Ibi primo loco occurrit Prologus cujuſdam Johannis, qui e Graeco in Arabicum converterat eumdem Librum. Inter cetera ita ille ſcribit: *Deus omnipotens cuſtodiat Regnum veſtrum &c. Ego ſuus ſerviens exſequutus ſum mandatum mihi injunctum, & dedi operam ad inquirendum Librum Moralium in regimine, qui nominatur Secretum Secretorum, quem edidit Princeps Philoſophorum Ariſtoteles filius Nichomachi Alexandro filio Philippi Regis Graecorum &c.* In primo Libro agitur de *Virtutibus:* in altero de *Medicina:* in tertio de *Aſtronomicis*. Non inutilis mihi viſus eſt Liber ille, eumque ex Ariſtotelis Operibus

ribus excerptum fuisse quisque facile intelligat. Quo tempore floruerit iste Tripolitanus Pontifex, uti & Italus-ne fuerit, an Gallus, Philippus ille interpres, aliorum erit inquirere. Mihi monuisse sat fuerit, translationem istam ante Annum MCCL. fuisse confectam.

Atque utinam plura majores nostri ex Arabicis Bibliothecis ad nos derivassent. Neque enim negandum, quin multa habeat, & plura etiam olim habuerit gens illa, quae ad Historiam veterem, & Geographiam Orientis, & Africae, & Hispaniae dignoscendam plurimum conducerent. Latissime dominati sunt Agareni, sive Saraceni, eorumque imperium & Lingua nobis eripuit complurium Provinciarum & Regnorum Historiam, praeter alia eruditionis documenta minime contemnenda: ii quippe non infelici successu disciplinas Seculares diu excoluerunt. Herbelotius in Bibliotheca Orientali ingentem copiam Arabicorum Scriptorum ac Librorum laudat. Sed & *De la Croix* in Praefatione ad Vitam Tamerlani laudat *Bibliothecam Orientalem* compositam ab *Hadi-Calfa*, Cadì, seu Judice Constantinopolitano, Arabice scriptam voluminibus duobus in folio. Hanc ille ab Herbelotiana longe diversam arbitratur. Ego quoque in Praefatione ad Historiam Saracenico Siculam, Parte II. Tomi I. Rerum Italicarum, aliquot Historias Arabice scriptas indicavi, in Ambrosiana Bibliotheca adservatas. Alias nunc adjungere juvat, quas in eodem celebri loco animadverti. Nimirum illic mihi occurrit Arabicus Codex, in quo luculenta habetur *Chronologia*, seu *Historia Judaeorum & Romanorum*. In altero habetur *Phutuhl Babanza*, *Historia Bahanzensis re-*

A *gionis*, quae est pars Aegypti. In alio Codice *Mazis Malechi Opera Astronomica*. Item *Ibnu Abiltsalat*, *de operatione Astrolabii*. Item *Ismahel Mardini compendium Arithmeticae*, quam Artem sane Arabes illustrarunt, & nos Seculo XII. ab eis, uti omnes norunt, praetereaque cifras, seu notas numericas accepisse credimur, B quibus nunc in hominum commercio utimur, quanquam eis originem diversam alii tribuant. Item *Ibnu Jonas*, *de exitu a Linea Meridionali*. Habentur in alio Codice *Dialogi Theologici*, *Astrologici*, *Meteorologici*, *Philosophici*, *& Militares*. Item *Soliman Arabi de separatione Animae a Corpore* rhythmo ac stilo Arabico. Item *Bane Hali*, *gesta militaria* eodem rhy- C thmo ac stilo. Item *Moyses Alcabi*, *Parabolae & Allegoriae*. Sunt & ibi quaedam *Panegyricae Orationes* Beatae Virginis, Christi Domini, Sancti Georgii &c. In alio Codice legitur *Historia varia*, cui multa de rebus Naturalibus immiscentur, Auctore *Husus Amsiu*. In alio habetur *Kita-* D *bul Muahodbi*, vel *Hethebàri*, *de praecipuis Orientis rebus*. In alio *Saruhl Lameha Philnahui*, *de Eloquentia Arabum*. Moralibus quoque Libris abundant Arabes, Grammaticis, Poëticis, Philosophicis, Medicis &c. e quibus non paucos in eadem Bibliotheca vidi. Alios etiam Bibliotheca habet Instituti Astronomici Bono- E niensis, dono ei datos a Clarissimo olim viro Comite Aloysio Ferdinando Marsilio. Prae ceteris autem illic adservatur *Catalogus Librorum* Auctore *Afid supremo Ismaëliticae Religionis Antistite*, in tres Tomos divisus, ubi recensentur tituli omnium Librorum & Auctorum Ordine Alphabetico, qui a primis Aegirae annis usque ad Saeculum proxime praeteritum

teritum per totum Orientem Idiomate Arabico, Perſico, & Turcico, in lucem prodierunt. Quot opes literariae genti illi nunc ſint, ex his facile intelligemus. Nos Arabum ſive Saracenorum nomine vix audito, gentem execramur; immo immundam, crudelem, infidam, indoctam nobis continuo fingimus. Aliter ſenſere Majores noſtri, dum vacui affectibus eſſent. Eorum Literaturam quiſque ſuſpiciebat. Anonymus autem Italus in Breviar. Italic. Hiſtor. Cap. 3. Tomo XVI. Rer. Italicarum haec ſcripſit: *In Legalitate Sarraceni, & in Juſtitia omnes alias Mundi ſuperant Nationes*. Sed quando diebus noſtris Typographiae laudatiſſimam Artem Turcae quoque amplexi ſunt, quam tantopere antea exhorrebant, & Chriſtianis eruditis in ſuas Bi-
A bliothecas acceſſum dare coeperunt, ſperandum eſt, non modicum lucis in Eruditionem deinceps eſſe emanaturum. Interea memorare juvat fragmentum Libri Geographici a me deprehenſum, cujus utinam mihi integer eſſet Liber, ut ejus adornari poſſet integra editio: illius quippe Auctor fuit *Abilfada*, ſeu *Abulſada*,
B a Ricciolio, Voſſio, aliiſque multa cum laude memoratus. Opus magni faciendum, & quod a ſe ſexcentis Coronatis emtum Guilielmus Poſtellus teſtatur in Coſmographicae diſciplinae Compendio, edito Baſileae Anno MDLXI. Male me de Lectoribus meriturum non puto, ſi ejuſdem fragmenti partem heic interſeram
C (neque enim editum invenire potui) unde liquebit, qualis Arabici illius Scriptoris ſcopus fuerit.

Caput primum Geographiae a Sultano ac Rege Abulſada, circiter Annum Chriſti 1350. aut citius compoſitae, ex Arabico in Latinum ſermonem tranſlatae.

DEſcriptio univerſi Orbis, *auctore* Domino Sultano *ſapiente*, *juſto*, *bono*, *perfecto &c. propagatore Muhamedicae perſuaſionis*, *& Idololatriae everſore*, Abilſada Iſmaële, *cujus Deus Regnum protegat*, *filio Regis Abulchuſſem filii Sultani*, *& Regis Abilſetach Muhamedis*, *filii Sultani Regiſque Almanſoris*, *protectoris Regis Abilmaali Muhamedis*, *filii Abilchatibi Sultani Regiſque Homari*, *filii Sſabiſſah*, *hoc eſt Regis Regum*, *filii Jobi*, *quos Deus conſervet in ſua miſericordia*.

Ad laudem Dei Optimi Maximi. Quum ego inciderim in varios Scriptores, qui de regionibus, & Orbis terrarum finibus, uti de montibus, maribus, & ceteris ejuſmodi ſcripſere, nullum revera inveni, qui mihi abſolute placuerit
D *in hac tractatione. Inter illos autem, in quos incidi in hac diſciplinae forma, eſt* Ben Geucalius, *qui prolixum* Opus *ſcripſit*, *in quo fines*, *dimenſioneſque ſunt incompoſitae; praeterquamquod in eo vera nominum prolatio deſideratur*, *nec longitudines aut latitudines regionum*, *locorumque attingit. Unde vehemens naſcitur obſcuritas*, *& in nominibus*, *&*
E *in proprietatibus*, *plagiſve. Cum hac autem obſcuritate ſeu ignoratione nullus adipiſci poteſt in illo fructus perfectus.* Liber *quidem nobilis illius* El Adarſini, *quem aliqui* Darſinium *vocant*, *alii* Dariſſi, *quem de Regnis & Provinciis compoſuit. Similiter* Opus Aben Chardadhbei *& una & ſeorſim accepere a Ben Geucalio ab ipſa Latinitatis penuria uſque ad diſcuſſionem nominum*, *& lon-*

& longitudines & latitudines. Zangat *autem, & Auctores, qui de longitudine & latitudine tractarunt, longe quidem absunt a veritate nominum, & a distantia Provinciarum. Opus autem conducibile in discutiendis nominibus, & eorum prolatione, punctorumve positione refertur ad* Semaanium. *Mustratus autem ad* Jacutium Elhemujum. Liber *praeterea* Dispunctionum, *seu* Mezil, *vel* Artiab, *& qui simili sunt nuncupatione: pariter* Liber El Perssal, *qui utrique referuntur ad* Abil Meged Ismaël *filium dilecti Deo Mossulensis. Sunt quidem ista instituta ad expressionem nominum sine intentione erga latitudines, & longitudines, & cum multa ignoratione distantiarum, eo quod ignoretur fixus locus talis regionis provinciaeve, nec exprimatur, an sit erga aliquem locum Orientalis, Occidua, Meridiana, aut Septentrionalis. Quibus omnibus appensis sategimus supplere in hoc* Compendio, *quod deest in Auctoribus praedictis: praeterquamquod nuncupabimus limites in omnibus regionibus, & earum prominentiis. Nam si alioqui haec res non quadret cum suis finibus, revera omnes Libri editi in hoc genere disciplinae parum admodum proderunt. Et quidem certe regio Sinarum cum sua amplitudine & multitudine Civium non pervenit ad nos de fama, nisi tenui admodum rumore; nec est satis discussum, quod innotuit, similiter est India. Quod enim ad nos pervenit de ejus fama, est adhuc perturbatum, nec satis discussum. Pariter Bulgaria, & Regio Cercassorum, Russia, Serbia, Valachia, & ut in summa dicam, tota Francorum regio, quatenus extenditur a sinu Constantinopoleos usque mare Oceanum Occiduum, in qua provincia sunt regiones & Regna, multa, lataque admodum. Quum enim nomina illarum partium sint nobis ignota, similiter & dispositiones locorum, non est quod de illis possimus nisi tenui admodum memoriâ tractare. Simili modo & de Nigrorum, seu Aethiopum regionibus ad Meridianam plagam positis, ubi sunt regiones gentesque variae & multae: ut sunt Zangi, Nubiani, Gipsii, Tacbrovii, & Zeilighi, & alii hujusmodi. De illis enim vix tenuis ad nos pervenit memoria. Potior enim pars illorum, qui Itineraria regionum & Regnorum scripsere non sategit, nisi ut exacte tractaret regiones dogmati Mussulmanorum affines, initiatasque; nec tamen satis diligenter ea circumscripsere, eo quod constat per verbum, quod non scitur totum, non praetermittitur totum; quod melius est cognoscere quaedam, quàm ignorare universa. Congessimus itaque in hoc Compendio, quod in aliis numerosis habetur Voluminibus, eo modo ut opus est, quod Deus faxit. Innixi autem sumus doctrinae tractationis* Iben Gazele in Libro Tacuini, *hoc est* Dispunctionis corporum, *& ad illius instar revocavimus Cosmographiam, tractantes Librum hunc Tacuinum regionum, sicut ille rem Medicam tractans, inscripsit Opus suum Tacuinum Corporum. Sed antequam Orbem nobis cognitum in tabulas cognoscere aggrediar, opus est de Terra, & septem Climatibus, variisque maris partibus &c.*

Neque incultam Geographiam reliquere majores nostri vel ipsis Seculis rudibus; exploratum quippe est Eruditis viris, ad hanc inlustrandam se olim contulisse *Anonymum Ravennatem*, cujus Librum Porcheronius, ac deinde Gronovius aetate nostrâ tenebris ereptum evulgarunt. Is floruisse censetur Seculo Christianae Aerae VII. aut VIII. & fortassis idem ille est ac *Guido Ravennas*, uti jam monui in Notis ad Ermoldum Nigellum, Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 61. In hanc rem consu-

le quae Cl. V. Don Gaspar Berettus, saepius alias mihi laudatus, disseruit in Praeliminari Dissertatione ad Tomum X. Rerum Italicarum. Profecto Anonymus iste ante Annum MCLXVIII. floruisse censendus est, quum nullam Alexandriae Civitatis in Liguria conditae mentionem faciat. Neque segnes in Astronomicis excolendis fuere Itali post Annum a Christo nato Millesimum. Sub Henrico inter Augustos Tertio circiter Annum MLXXV. Astronomiam, ut supra innui, illustravit *Constantinus Monachus* Casinensis: eodemque Seculo floruit, teste Trithemio, & Jacobo Philippo Bergomate, *Campanus natione Lombardus, Philosophus & Astronomus, omnium opinione suo tempore celeberrimus*, qui Librum *de compositione Quadrantis, & alia quoque in Astronomia composuit*. Elementa quoque *Euclidis*, aliaque Geometrica ex Arabico convertit. In Codice Ambrosianae Bibliothecae Tractatum vidi *de Astrolabio*, *Auctore Messalak*, nempe Scriptore Arabe, qui circiter Annum Christi DCCCLX. scripsisse traditur, in Latinum nescio quo interprete, sane pervetusto, conversum. Ibi quoque legebatur *Magistri Roberti Astensis Liber de Officio Astrolabii*. Item *Liber Albategnii*, seu *Mahometis filii Sebir, filii Cenini, de motibus Stellarum, & earum observationibus*. Et sane multùm Arabum genti debemus, quod Astronomiae studia amplificarint observationibus propriis; sed & ii multa debuerunt Graecis, quorum vetustiores Libros ingeniosâ sedulitate expilarunt. Ego non paucos Graecos Scriptores de Astronomia enumerare possem, quos MStos, & ex iis nonnullos adhuc luce carentes, vidi in Ambrosiana Bibliotheca, atque in Estensi. Verùm juvat unum Codicem Ambrosianum memorare, in quo habetur Θέωνος Ἀλεξανδρέως εἰς τοὺς προχείρους κανόνας ἐξήγησις, idest *Theonis Alexandrini in manuales Canones Explicatio*. Incipit: Ἡ μὲν λογικωτέρα ἔφοδος &c. Sequitur in eodem Codice Κλαυδίου Πτολεμαίου σαφήνεια, καὶ διάταξις τῶν προχείρων κανόνων τῆς Ἀστρονομίας, καὶ ὥσπερ χρηστέον αὐτοῖς, μέθοδος ἐναργής, hoc est, *Claudii Ptolomaei explanatio & descriptio manualium Canonum Astronomiae, & quomodo ipsis utendum sit, methodus dilucida*. Incipit: Ἡ μὲν σύστασις, ὦ Σύρε &c. Additur ibidem Κλαυδίου τοῦ Πτολεμαίου ὑποθέσεων τῶν πλανωμένων, hoc est, *Claudii Ptolomaei de Hypothesibus Planetarum*, jam editus a Johanne Brainbrigde, Londini Anno MDCXX. Exhibet deinde idem Codex *Canonem Regum*, eodem Ptolomaeo Auctore, a Dodwello editum inter Dissertationes Cyprianicas. Subsequitur *Canon illustrium Urbium*: tum alter *Mensium & Dierum Aegyptiacarum*: ac subinde alii Canones Astronomici: deinde adnectitur Ἰωάννου Γραμματικοῦ Ἀλεξανδρέως τοῦ Φιλοπόνου περὶ χρήσεως τοῦ Ἀστρολάβου, hoc est, *Johannis Grammatici Alexandrini, cognomento Philloponi, de usu*, seu *utilitate Astrolabii*. Succedit alterum Opusculum, cui titulus *altera Methodus Astrolabii*: ac deinde *Canon Imperatorum Romanorum ac Byzantinorum*, qui desinit in Theophilum, Michaëlem cum ejus matre, Michaëlem solum, Basilidem, ac Leonem. Tum adduntur *Canones Consulares*, a Dodwello editi, ac Theoni Alexandrino tributi. Denique ibi leguntur alii *Canones Astronomici*.

ſtronomici. Codex diligentiſſime ſcriptus ſaltem ante annos quadringentos; literae minio aliiſque ornamentis diſtinctae. Heic hominem videas, qui genu flexo, per tubum oblongum decuſſatum, & incumbentem haſtae rectae, Lunam & Stellas contemplatur. Similem Ptolemaei imaginem ſe vidiſſe teſtatus fuerat Clariſs. Mabillonius in vetuſto Codice, ita ut ſuſpicioni locus factus fuerit, aliquem teleſcopii uſum fuiſſe antiquis Aſtronomis. Sed & Johannes Baptiſta Porta in Libro de Magia Naturali, Anno MDXLIX. non abſimilis tubi mentionem fecit; diciturque fuiſſe Ptolemaeo Evergeti teleſcopium in Pharo Alexandriae, cujus ope naves longiſſime diſſitas proſpiciebat. Verùm Vignolius Marvillius, Henricus Vagetius, & Johannes Albertus Fabricius V. Cl. Tom. 4. pag. 466. Bibliothecae Graecae, ſibi, neque immeritò, perſuaſerunt, ejuſmodi veterum tubos vitro deſtitutos fuiſſe, atque in eum tantummodo finem adhibitos, ut oculi intentius, & ſine aliorum objectorum incurſu, radios caeleſtium corporum exciperent. Ita apud Ditmarum Lib. 6. Chronici, Gerbertus, qui poſtea Romanam Cathedram ſub Silveſtri II. nomine tenuit, horologium feciſſe dicitur, *conſideratâ per Fiſtulam quadam ſtellâ nautarum duce*.

Negare tamen nolim, quin adeo arcta Literatorum Chriſti fidelium cum Arabum Libris familiaritas, eos quoque interdum deflexerit ad inania ſtudia, quibus delectati ſunt Saracenorum plerique. Loquor de *Aſtrologia* Judiciaria, ſive divinatione futurorum ex aſtrorum poſitione: ad cujus ſtudium, antea non ignotum, neque inſuetum, Arabes acrius incitarunt Europaeorum ingenia. Artem

A hanc ingenti conatu olim Afri, Graeci, Romani excoluere, plurimiſque Libris idem argumentum ſunt perſequuti. Spartiano teſte in Vero, geniturae ex aſtris deducendae *plerique Afrorum peritiſſimi fuere*. Sed & illi habuere Graecos duces, immo potius Chaldaeos atque Aegyptios: adhuc enim ſuperſunt *Apoteleſmatica Manethonis* Aegyptii, Scriptoris ſane vetuſtiſſimi, jam edita. Habetur apud A. Gellium Lib. 14. Cap. primo, Diſputatio Favorini *adversùs eos, qui Chaldaei appellantur, & ex coetu motibuſque Siderum & Stellarum, fata ſe hominum dicturos pollicentur*. Multos e Graecis Auctoribus levi hac & illuſoria Arte delectatis recenſet nuper laudatus Fabricius Lib. 3. Cap. 20. utiliſſimi Operis Bibliothecae Graecae. Vide Legationem Liutprandi Cremonenſis Epiſcopi Tomo II. Rer. Italicarum. Quantopere tunc Graeci hiſce delectarentur, ibi habes. Veteres etiam Latini nobis dedere Manilium, & Julium Firmicum huic ſtudio addictiſſimos. Hadrianus Auguſtus, Spartiano teſte, *Matheſin ſic ſcire ſibi viſus eſt, ut Calendis Januariis ſcripſerit, quid ei toto anno poſſet evenire*. Plura alia exempla ſuppeditat Hiſtoria Romana. Quare vel ipſe antiquiſſimus Tertullianus in Lib. de Idololatria, in Mathematicos exardet, ac praecipue in Chriſti fideles, eorum fabulis ac ſomniis fidem habentes. Vide & Apollinarem Sidonium Lib. 8. Epiſtol. 11. qui Afros ineptae hujus Artis ſuo etiam aevo Magiſtros deſcribit. Tempore quoque Ludovici Pii circiter Annum DCCCXXXVIII. Auctor Vitae illius, ſub nomine *Aſtronomi* notus, ſe non alienum ab ejuſmodi ſtudiis prodit. Ita eiſdem temporibus, hoc eſt Anno DCCCXXV. Adelmus Caſtrenſis

Abbas ab Aſtrologorum deliriis converſus eſt ad contemplandam Evangelii veritatem. Clariſs. Mabillonius in Annalib. Benedictin. ad eum Annum hos de eo verſus refert:

Quae ventura forent, tentavit prodere Adelmus,
Aſtrorum variis luſus imaginibus &c.

Itaque ubi poſt Saeculum Chriſti Decimum Occidentales Populi Arabicas literas in uſum ſuum convertere didicerunt, tunc multo plures eſſe coeperunt, quos Aſtrologiae amor enormis invaſit. Et quidni, quum tot ac tanta polliceretur Ars iſta, praeſtigiis alioqui non paucis ac nugis ad ſaturitatem referta? Johannes Sarisberienſis Lib. 2. Cap. 19. ſatis oſtendit, quot illa amatores atque patronos haberet Seculo Chriſti Duodecimo. Sed potiſſimùm ſubſequente Tertiodecimo in inſaniam evaſit ejuſmodi ſtudium; nam Principes ipſi viri non ſolùm faciles praebebant aures ejuſmodi futurorum propolis, ſed eos etiam cariſſimos habuere, & nihil magni momenti aggredi audebant, quin Aſtrologorum ſententiam ante popoſciſſent. Id genus hominibus quantum fideret Fridericus II. Auguſtus, complures Hiſtorici teſtantur, ſed praeſertim Sabas Malaſpina Tomo VIII. Rer. Italicarum, qui Cap. 2. Hiſtor. haec habet: *Aſtrologos, & Nigromanticos adeo venerabatur, & Auſpices, quod eorum divinationibus & auſpiciis Frederici velociſſima cogitatio ad ſimilitudinem venti vagabatur.* Adſervatur adhuc in Ambroſiana Bibliotheca manu exaratus *Liber particularis Michaëlis Scoti Aſtrologi Domini Frederici Romanorum Imperatoris & ſemper Auguſti, quem ſecundo loco breviter compilavit ad ejus preces.* Ibi Aſtronomica, Phyſica, & Phyſio-gnomonica pertractantur. Erat & ejuſmodi Liber ad manus doctiſſimi Du-Cangii, qui non ſemel ejus auctoritate eſt uſus. Et quanquam fallax hoc hominum genus ſaepe ſibi credulos falleret, ſtabat nihilo ſecius eorum exiſtimatio, neque minuebatur ſpes in iis collocata, propterea quod interdum (caſu potius atque calliditate, quàm verâ arte, ut opinari fas eſt) occulta aut futura detexiſſe ſeu praevidiſſe credebantur. Auctor eſt Antonius Godius in Chronico Vicentino, Fridericum eundem Auguſtum, quum Anno MCCXXXVI. e Vicentia capta recedere vellet, ſimulque *experiri quemdam ſuum Aſtrologum*, praecepiſſe, *ut, qua egreſſurus eſſet viâ, eidem ediceret. Aſtrologus facto Brevi & clauſo, in manibus Imperatoris tradito, oravit, ut eo non aperto, qua parte vellet. Civitate exiret. Qui per quamdam fracturam muri Civitatis, quam novam fecit, Civitatem exivit, apertoque Brevi invenit ſcriptum:* PER PORTAM NOVAM EXIBIT REX. *Exinde verò Imperator Aſtrologum habuit majori honore & reverentiâ ſibi carum:* Scilicet perſpicax Aſtrologus conſideravit, Imperatorem, ut ſibi illuderet, quaeſiturum inſuetam exeundi formam ex Urbe, & ſagaciſſime Portam Novam eidem praedixit. Quod ridendum, in proeliis, in obſidionibus, aliiſque arduis negotiis, contrariae factionis homines ſidera conſulebant atque ſolicitabant; & quiſque Aſtrologorum ſuis omina ſortemque felicem praedicebat. Hugo Falcandus Tomo VII. pag. 295. Rer. Italicarum narrans, obſeſſum in Oppido Boteria Rogerium Sclavum a Guillielmo I. Siciliae Rege circiter Annum Chriſti MCLXI. haec habet: *Rex quum ſciret, Tancredum fratris ſui filium Aſtrologicis*

strologicis rationibus dies tam obsessis quàm obsidentibus utiles praevidere, ipse quoque cum Astrologis suis eosdem dies diligentius attendebat, indicans familiaribus suis diem, quo descensuros eos praeviderat, ut adversùs repentinas eorum eruptiones exercitum praemunirent. Ita Manfredus Siciliae Rex, nuper memorati Friderici II. filius, Matthaeo Spinello teste in Ephemeridibus a me editis Tomo VII. Rer. Italicarum, quum Civitatis Manfredoniae fundamenta Anno MCCLVI. ponere vellet, *misit in Siciliam & Lombardiam, ut inde accerseret duos Astrologos; is enim incredibile est, quantam fidem haberet Astrorum posituris. Atque hoc fecit, ut captarent felix momentum primi lapidis in fundamenta jaciendi.*

Eccelinus quoque Veronae, Patavii, ac aliarum Urbium crudelissimus Tyrannus, ejusdem Friderici aequalis (teste Monacho Patavino ad Annum MCCLIX. Tomo VIII. Rer. Italicarum) in sua Curia habuit plures Astronomos magnifice honoratos: *Magistrum scilicet Salionem Canonicum Paduanum, & Riprandinum Veronensem, Guidonem de Bonato Astronomum Forlivensem, Paulum etiam Saracenum cum barba proliza, qui de Baldach venit, a remotis videlicet finibus Orientis: qui tam origine quàm aspectu & actu esse alter Balaam ariolus meritò videbatur.* Rolandinus dum in Chronic. Lib. 12. Cap. 2. Eccelinum ab Astrologis suis deceptum fuisse prodit, ita *punctum electionis* ab iis captum refellit, ut apertissime ostendat, se quoque non vulgare studium posuisse in Astrologicis. Et quamvis fateatur, se nequaquam iis fidere, attamen addit, *neminem esse redarguendum, qui pro posse de omni Scientia studeat.* Vide etiam Annales Foroliviensès a me in Collectione Rer. Italicar. Tom. XXII. evulgatos, ubi multa *de Guidone Bonato* supra memorato enarrantur, quibus habeat fidem qui velit. Eruditis quoque perspectum est, typis aeneis Astrologica ipsius Guidonis Opera excusa prostare. Joannes Villanius eum appellat *Ricopritore di tetti, che si facea Strolago.* Seculis verò subsequentibus non minori adhuc in usu, ne dicam honore, fuit Judiciariae Astrologiae studium, tum apud Italos, tum apud reliquos Occidentales Christianos. Immo nullo unquam Seculo desipere homines desierunt, artem cupientes, & pertinacissime scrutantes praenoscendi futura, toties illusi, & nunquam confusi. Ejusmodi studium, etsi nunc non multos habeat sectatores, nonnullos tamen habet, plures praeterea habiturum, nisi Ecclesiastica tela Populum a fallacissima hac Arte deterrerent atque averterent. Benevenutus de Imola, qui Seculo floruit, quo furiosius in hujus Artis studio Itali insaniverunt, haec scribebat circiter Annum MCCCLXXXVIII. in Commentario ad Dantis Comoediam, cujus Excerpta ad calcem Tomi primi * evulgavi. *Nota quod istis Divinatoribus* (inquit ille ad Cant. XX. Inferni) *potest recte dici illud, quod dixit Vetula Thaleti Philosopho primo Astrologo. Quum enim iste Thales pervenisset ad montem, quem volebat ascendere ad speculationem siderum, & petiisset ab una vetula de vicinia, ut duceret ipsum, ille a casu cecidit in fossum. Et dolens & clamans petebat auxilium a vetula. Illa ridens dixit:* „ Ah miser, infelix! quomodo vi„ debis vias siderum caeli, quum „ non videas terram, quam sub pe„ dibus habes? „ *Et heic nota, quod fructus hujus lectionis est, quod Lector*

* Nobis Tom. III.

discat expensis istorum, non inquirere vane futura, & dicere multa mendacia cum perditione animae, & irrisione sui. Unde bene Petrus de Ebano Paduanus, vir singularis excellentiae, veniens ad mortem dixit amicis, Magistris, & Scholaribus, & Medicis circumstantibus, quod dederat operam praecipuam diebus suis tribus Scientiis nobilibus: quarum una fecerat eum subtilem: & haec erat Philosophia; Secunda eum divitem: scilicet Medicina; Tertia verò mendacem, scilicet Astrologia. Dicam ergo una cum Averroë: Astrologia nostri temporis nulla est. Sed Statim dicit Astrologus. „ Averroës non scivit Astrologiam. „ Sed Astra non mentiuntur. „ *Cui ego respondebo. Des mihi illum, qui bene sciverit, quia numquam diebus vitae meae aliquem vidi, quum tamen habuerim notitiam & familiaritatem multorum. Certe fateor, quod Astra non mentiuntur. Sed Astrologi bene mentiuntur de Astris &c. Et nota, quod Virgilius secure poterat arguere Dantem de isto errore: quia multo plus ipse deditus fuit huic vanitati Divinationis, sicut patet maxime in Libro Georgicorum. Ideo cognoscebat se saepe fuisse mentitum &c. Ita in proposito non debes habere compassionem erga istos, qui ultra facultatem naturae humanae, in tanta caligine rerum positi, voluerunt ascendere caelum viventes, & usurpare sibi divinum officium inquirendo futura illi soli cognita. Et verè in uno maxime non merentur compassionem, quia sunt obstinatissimi hominum in proposito suo, sicut ego vidi in multis. Nam quanto plus mentiuntur, tanto plus dicunt, se dicere verum. Sicut ego novi unum, qui delusus & confusus per suam Astrologiam, immo potius Diabologiam, dum increparetur familiariter ab amico, adhuc pertinacissime contradicebat, commendans continuo dulcedinem hujus Artis.* Sed neque desiderati sunt olim alii, qui Astrologorum Artem, ac inanem futurorum praedictionem flocci facerent. Inter ceteros Castruccius Lucensium Dux, vir grandis animi atque ingenii, teste Nicolao Tegrino in ejus Vita, Tomo XI. Rer. Italicarum, *Mathematicos, & qui futura praenuntiant, genus hominum potentibus infidum, & sperantibus fallax, semper sprevit: existimans, quae fato manent, quamvis significata, non vitari, quum nulla vis humana nec virtus meruisse umquam potuerit, ut quod praescripsit fatalis ordo, non fiat. Prodigia nuntiata, monstruosos partus, & iis similia irridebat, superstitiones aniles appellans. Dierum observationes* (idest Aegyptiacorum) *ad hostium infelicitatem, aut ad suam, quum sit incertum, an referantur, & alteri felicitatem evenire necesse sit, contemnebat.* Sapientior sane Castruccius fuit, quamvis illiteratus, quàm multi eorum temporum literis etiam ac disciplinis exculti: quum exploratum sit, tunc non paucos e Religiosis viris futilibus hisce studiis operam dedisse, simulque fidem adjunxisse. Vide Johannem Villanium prae ceteris, qui Lib. 6. Cap. 81. Historiar. atque aliis in locis, tradit, laborasse ejusmodi morbo interdum primores in Clero, & nonnulla ab eis multo ante tempore praenuntiata.

Praeter *Astrologorum* somnia, invaluerunt etiam post Saeculum a Christo nato Undecimum, aut serius, commenta *Prophetiarum*, quibus non tantùm rude vulgus, sed & qui literis operam dabant, fidem mirâ facilitate adhibebant. Tunc enim quaecumque mirabiliora videbantur, eo ardentius excipiebantur, atque a Literatis viris gemmarum ad instar in Libros a se compositos inserebantur.

Ergo

Ergo natae temporibus iis Prophetiae *Merlini*, de cujus nativitate ac vitâ admirandae, ſed ineptiſſimae fabulae traditae ſunt, neque in dubium a quoquam tunc revocatae. Emerſerunt etiam Prophetiae de futuris *Romanis Pontificibus*, per typos quoſdam & imagines configuratae, quas etiam Bibliotheca Eſtenſis manu exaratas, ſuiſque coloribus diſtincte depictas adſervat. Eas ego protuliſſem, niſi antea publici juris factas noviſſem. Huc ſpectant & illae, quae circumferebantur falſo attributae *Joachimo Abbati*, uti & ſimiles confictae ſub nomine *Sancti Malachiae* Archiepiſcopi in Hibernia; itemque aliae, fata ventura Urbium ac Populorum, ſi ſuperis placet, praedicentes. Ineptiis hiſce paſcebatur tunc hominum curioſitas; atque in hanc rem omittenda non ſunt, quae habet Auctor ſynchronus Memorialis Poteſtatum Regienſium, Tomo VIII. Rer. Italicarum. Haec ſunt ejus verba ad Annum MCCLXXXII. ***His diebus erat in Civitate Parmenſi quidam pauper homo operans de opere cerdonico; faciebat enim ſutellares. Erat illiteratus, ſed illuminatum valde intellectum habebat in tantùm, ut intelligeret ſcripturas illorum, qui de futuris praedixerunt, ſcilicet Abbatis Joachim, Merlini, Methordii, & Sibillae, Iſaïae, Jeremiae, Oſeae, Danielis, & Apocalypſis, nec non & Michaëlis Scoti. Et multa audita fuerunt ab eo, quae poſtea evenerunt, videlicet, quod Papa Nicolaus in menſe Auguſti mori debebat, & quod Papa Martinus erat futurus, & multa alia, quae exſpectamus videre, ſi fuerit vita comes.*** Auctor eſt verò Conradus Halberſtadenſis in Chronico, circiter Annum MCCL. erupiſſe *Joachimi Abbatis* nuper memorati Prophetias, eaſque a Cardinali Portuenſi in Germaniam miſſas. Proſtant complures editiones, complures etiam interpretationes adulterinae hujus mercis. Prophetias autem Sancto Malachiae affictas primus in lucem eduxit Arnoldus Wion Benedictinus Belga in Libro, cui titulus ***Lignum Vitae:*** eaſque etiam interpretatus fuiſſe dicitur Alphonſus Ciaconius; earumque editiones Thomas Meſſinghamus, Gabriel Bucellinus, Henricus Engelgrave, & alii deinde multiplicarunt, quaſi novos hoſce Sibyllinos Libros tanquam e caelo demiſſos curandum foret, ut quiſque ad manus haberet, ac nemo non excoleret. Verùm Anno MDCLXXXIX. Franciſcus Meneſtrerius Vir Clariſs. e Societate Jeſu, edito Opuſculo Pariſiis ejuſmodi Prophetias Malachiae falſo adſcriptas cenſorio ſtilo egregie inſectatus eſt, ita ut ſi antea nullus emunctae naris figmentis hiſce fidem adjungebat, nunc vel ipſi popello ſat lucis ſuppeditatum fuerit ad ipſa abjicienda vel deridenda. Paulus quoque Scaliger, ſive Scalichius, Paſchalinus Regiſelmus, Theophraſtus Paracelſus, phantaſticus plane Scriptor, & Johannes Adraſder in impoſturis Joachimo tributis extricandis oleum ſuum inſumſere. Proſtant etiam typis traditae Pariſiis Anno Chriſti 1513. inanes aliae praedictiones ejuſmodi ſub nomine *Hermae*, *Uguettini*, *Fratris Roberti Ordin. Praed. Hildegardis*, *Eliſabeth*, & *Mechtildis*, levium ingeniorum pabulum, quas tantummodo innuiſſe juvat. Nam ne ego quidem tempus meum utiliter impenderem ſi ultra in prodendis ejuſmodi commentis progrederer. Attamen quia noſtris temporibus ſimplices quidam occurrunt, qui in eiſdem impoſturis Pontifices identidem

eligendos

eligendos ridendo studio scrutantur, alia quoque addere juvat. Scilicet in Estensi Bibliotheca est mihi ad manus Codex MStus *Fratris Theophori de Cusentia Presbyteri & Eremitae*, qui *Revelationes a Deo factas devotissimo & Deo caro Joachimo exponit*. Postremus Pontificum, quem praedixisse dicitur Abbas Joachimus, est *Urbanus VI.* sub quo nimirum teterrimum Schisma exordium cepit Anno Christi MCCCLXXVIII. continuatum deinde per complures annos cum ingenti laceratione Catholicae Ecclesiae. Subsequuntur *descriptiones Prophetiarum venerabilis & Deo devoti Anselmi Episcopi Marsicaniae*, quem Italiae Sacrae Auctor ignoravit, & plane confictum opinari licet. Consistunt explicationes figurarum, praesignantium, si superis placet, futuros Pontifices, in *Gabriele Condulmerio*, qui Papa renuntiatus *Eugenii IV.* nomen assumsit Anno MCCCCXXXI. Reliquae octo subsequentes figurae explicatione carent. Atque haec sane mihi persuadent, cadente Seculo XIII., aut ineunte Seculo XIV. sub nomine Joachimi emersisse easdem Pseudo-Prophetias, quas ad ea usque tempora explicare leve negotium fuit, quum fabricatae fuerint, non Joachimi aetate, sed postquam exstiterant in vivis Pontifices, de quibus Prophetiae tanto tempore antea, ut fingebatur, promulgatae, loquuntur. Certe Frater Franciscus Pippinus Ordinis Praedicatorum, qui circiter Annum Christi MCCCXIV. Chronicon suum scribebat, a me editum Tomo IX. Rer. Italicarum, hisce commentis fidem habens, electionem summorum Pontificum eisdem confirmabat. Aliae deinde figurae prioribus, ut opinor, additae fuerunt, sedente *Eugenio IV.* ac tributae *Anselmo* nuper memorato. Quod fraudem apertissime prodit, Pseudo-Prophetiae post mortem Pontificum fabricatae, egregie eorum mores exprimunt, ipsorumque vitam designant; nihil enim facilius, quàm praedicere quae jam contigerunt. At quae de venturis Pontificibus inexplicatae supersunt, atque aptandae forent Nicolao V. Callisto III. Pio II. aliisque nondum electis aut natis, dissident omnino ab eorum moribus, ita ut nihil ibi simile reperias. Quare in malam crucem abeant impostores ejusmodi, quibus qui fidem adhibeat, prorsus desipiat. Sed ut speciem habeas figmentorum nuper memorati *Theophori Cusentini*, nonnulla ex eo delibare placet, quae risum moveant justo cuilibet humanarum rerum judici, atque historiarum perito.

Specimen interpretationum Theophori Cusentini Eremitae in Pseudo-Prophetias Joachimi Abbatis & Anselmi Episcopi.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi, & Genitricis ejus, ac totius Coelestis Curiae. Amen. Incipit* Libellus Fratris Theophori Presbyteri & Eremitae, *secundùm auctoritatem Sanctorum Prophetarum, & verarum Chronicarum, de statu, cognitione, ac fine praesentis Schismatis, & tribulationum futurarum, maxime tempore futuri Regis Aquilonis, vocantis se* Federicum Imperatorem Tertium, *usque ad tempora futuri Papae, vocati Angelici Pastoris, &* Caroli Regis Franciae *futuri Imperatoris post Federicum supradictum. I-*

tem

tem de summis Pontificibus Romanae Ecclesiae, ac de statu universalis Ecclesiae, & tempore dicti Angelici Pastoris, usque ad tempus ultimi Antichristi. Item a tempore & per tempus dicti ultimi Antichristi, & post mortem dicti Antichristi usque ad extremum Dei judicium & finem Mundi. Universis & singulis fidelibus Christianis Ecclesiasticis & Secularibus, humilis Frater Theophorus de Cusentia *pauper* Presbyter & Eremita prope Thebas, *humiliari suo divinae potentia majestatis, & ipsius gratiam & gloriam. Quum tristis & dolens de malis* praesentis Schismatis *occasione occurrentibus, & verisimiliter occursuris, mansuetissimum Dominum cum magna jejuniorum & lacrymarum copia saepius humiliter exorassem, quaenam instantis Schismatis caussae, & quis in ipso Schismate asserentium se summos Pontifices, verus Pontifex, & quis Pseudo Pontifex existeret, ipsiusque Schismatis qualis & quotus finis, & quomodo finito Schismate Dei Ecclesia, maxime cum Principibus Secularibus regeretur; ipse Dominus mihi servo suo ostendere dignaretur: Anno a Nativitate Domini praedicti MCCCLXXXVI. circa auroram diei Resurrectionis praefati Domini nostri Jesu Christi, mihi dormienti levi somno, & quasi ex hoc stupenti visum exstitit videre Angelum Domini, virginei vultus, & altitudinis duorum cubitorum, ornatum duabus alis valde nitentibus, Albâ latâ, ac talari veste amictum, mihique dulciter alloquentem haec verba:* Dominus exaudivit preces tuas dicens, quod servis suis dilectis Cyrillo Presbytero & Eremitae in Monte Carmelo, Joachim Abbati, & multis aliis servis suis praesens Schisma futurum, & ejus Schismatis caussa, & quis esset ortho- Pontifex, & quis pseudo-Pontifex. finisque ipsius, & post ipsum Schisma futurum Ecclesiae regimen per Spiritum Sanctum & Angelum; jamdiu est quod indicavit & aperuit. Quaeras igitur praedictorum Libros & Scripturas, & tunc tuae erit satisfactum voluntati. Et quod in ipsis Libris & Scriptis reperies, scribe, & aliis pro tua & ipsorum salute indica & revela. *Quibus dictis & auditis, Angelus illico disparuit. Ego autem timidus a somno surgens, vocavi socium meum carissimum* Eusebium Vercellensem, *cui omnia supradicta patefeci. Cujus consilio ipse & ego cum maxima diligentia in Civitate Thebarum in Cosentia, ubi ortus est praefatus Joachim sanctus Propheta, & in aliis locis vicinis ipsis Civitatibus, praedictorum virorum Libros quaesivimus, & tamdem invenimus supradicti Cyrilli Librum, qui incipit:* Dominus totius &c. *Cujus Libri verba Angelus Domini in duabus tabulis argenteis continentia futura magna negotia, incipiendo ab Anno Nativitatis Domini MCCXLIV. ipsi Cyrillo nuntiavit & dedit. Item reperimus Libros omnes praefati magni Prophetae Joachim, & maxime ipsius singulares Libros, missos* Henrico de Suavia Imperatori Sexto, *ac alium singularem Librum ipsius intitulatum:* Liber de flore de Summis Pontificibus ab Innocentio IV. *usque ad* Antichristum. *Qui incipit:* Tempore colubri leenae filii &c. *Item invenimus unum singularem Librum intitulatum:* Heic incipit revelatio, quae Horoscopo intitulatur, extracta de Hebraeo in Latinum a Dandolo Illondensi, de Summis Pontificibus futuris a Nicolao III. usque ad Angelum Pastorem: *Quae incipit:* Etenim omnipotens Opifex &c. *Item invenimus quemdam parvum Librum intitulatum:* Haec est revelatio MCCCLIV. de summis Pontificibus. *Qui incipit:* Genus nequam &c. *Item invenimus*

quam-

quamdam revelationem factam per Spiritum beato Francisco de praesenti Schismate. Quae incipit: Socii beati Francisci. Veh Mundo in centum annis &c. Item invenimus multas alias Prophetias & Visiones Sanctorum, & maxime quasdam singulares, quarum una incipit: In vigilia namque Ascensionis &c. Alia autem incipit: Scitote quoniam &c. Item invenimus Librum continentem Vates Ambrosii. MCCLIV. Sybillae Eritbreae de Babylonia, Sybillae Tiburtinae, ac Sybillae Ellespontiae de Praesagiis futurorum. Item reperimus extractiones Prophetarum continentes, quae ventura sunt, & debent de Anno Nativitatis Domini MCC. usque ad finem Antichristi magni. Item invenimus Chronicon Cusentini Antistitis, ac Fratris Tolomaei de Luca, & multas alias Chronicas, scribentes omnia gesta Ecclesiae, & specialiter Schismatum, & intrusionum Romanae Ecclesiae infrascriptorum a Nativitate Domini usque ad tempora sanctae memoriae Domini Johannis Papae XXII. inclusive, qui assumtus est ad Papatum Anno Nativitatis Domini MCCCXVI. vel circa.

Quibus omnibus & singulis per me Fratrem Theophorum vigilantissimo studio perlectis, & orationibus ac lacrymis Domino saepe effusis, ut veritatem praedictorum mihi ostendere dignaretur, valde gavisus fui, tamquam clarificatus de supradictis, quae scire desideraveram diu. Namque clare cognovi praesens Schisma, ejusque caussas, per Spiritum Sanctum jam centum quadraginta annis elapsis, praefatis Joachim, Cyrillo, & aliis supradictis sanctis Viris fuisse praedicta & demonstrata. Quorum Prophetarum & Sanctorum virorum verba inseram bonâ fide in praesenti Libello, nihil de meo ponens, obediamque in hoc mandato Angelico, qui mihi revelavit, ut in-

A venta in praedictis Scripturis, aliis revelarem. In omnibus tamen & per omnia me subjicio correctioni sanctae matris Ecclesiae, protestans quod non sum Propheta, nec Prophetae filius, nec Ananiae similis, qui in spiritu Dei a se multa evenire praedixit, nec similis superbo Sedeciae, qui impositis sibi ferreis cornibus, Regi Josaphat in spiritu mendacii
B dixit: His cornibus ventilabis Syriam. Nam solus sum sacrae Scripturae scrutator, exemplo Micheae, vera sed non grata Mundo nuntians. Attamen Reges Juda & Israël longe consultius mala nuntiantem vel prophetizantem audissent, quàm falsiloquos, ut placerent, semper prospera nuntiantes. Altissimum humiliter exoro, quod verba Prophetarum, descripta in praesenti Libello, sata
C sint in bono agro, & non in lapidibus, quia secundùm Almeonem, qui seminat in lapidibus, non recipit fructum. Dicit enim Joachim in Libro Concordiae, quod necesse est transituris per viam & loca periculosa & dubia, non solùm agnoscere sed praescire, ne fortè tunc quaerant arma, quum
D venitur ad bellum, & quid agendum sit, nesciant, aut quid vitandum, stupore aut formidine deprehensi: quamquam homines libenter non audiant Mundi excidium nuntiantes, sed libenter de futuris excidiis disputant secundùm Joachim. In hoc autem Libello magis & libentius innitor verbis praefati Cyrilli, quia verba ipsius Cyrilli in dicto Libro non
E fuerunt verba hominis sed Dei. Item dicti Cyrilli verba inceperunt praedicere futura ab Anno MCCLIV. vel circa, ut patet in primo dicti Libri Capitulo. A quo tempore citra non fuit nisi hoc Schisma secundùm omnes Chronicas; licèt per Petrum de Corbaria Ordinis Minorum fuerit aliqua turbatio, quae tamen per Chronistas non ponitur inter Schismata propter brevitatem temporis ipsius.

sius. Item in hoc Libello innitor in Prophetiis Joachim scriptis ad supradictum Imperatorem Henricum VI., & in Prophetiis ipsius Joachim scriptis aliis Principibus. Et hoc duabus rationibus. Primo quia Joachim ad Henricum praedictum scripsit magis clare; & habebat secum Fratrem Raynerium de Pontio, *virum sanctum & habentem spiritum verae prophetiae, ut ipse Joachim ponit super expositionem* Vatum Merlini *& Erithreae. Item Joachim, tamquam subjectus in temporalibus, motus ipsius Henrici rogationibus saepius, plus laboravit. Item dictus Joachim nisus est dicere & praedicere ipsi Henrico ea, quae futura essent, incipiendo ab Anno Domini MCXCVII. usque ad finem Seculi, quo tempore dictus Henricus regnabat, ut ipse Joachim testatur ad ipsum Henricum super Libris Erithreae, Apocalypsis, & Hieremiae. A quo tempore nullum Schisma fuit, nisi praesens. Ultimum enim Schisma fuit sedatum tempore* Federici Barbarossae, *patris dicti Henrici. Cujus Schismatis victor fuit* Alexander Papa III. *natus Senensis, qui mortuus est Anno MCLXXXII. vel circa. Revertens ad propositum dico, quod diligentissime cribratis intentionibus & Libris Prophetarum, & sacrae Scripturae, effectus Operis & futurorum summa est secundùm Joachim super Johannem ad Henricum Imperatorem super verbis:* Templum aedificabitur juxta ordinem. *Ac & ibi:* Fundabo in saphyris; quod coelestis tamquam op-

A timus agricola, & a longa peregrinatione reversus, considerans ejus vineam sibi conjunctam, ab eo fuisse optimis plantis insertam, fortissimo muro cinctam, justissimisque custodibus commendatam, praedictis custodibus, succedentium culpâ, dolo & negligentiâ repleri spinis, tribulis & vepribus, & dictum murum collapsum,
B & ejus lapidibus putrefactis, ipsam vineam totaliter reformare disposuit. Et praedictae vineae negligentes & dolosos custodes mutare in justos & pervigiles custodes, ipsis tamen custodibus & pervigilibus, temporalibus & superfluis bonis ablatis, sibique honesto victu solùm relicto, prout primi custodes vineae habuerunt.
C Attamen praefatis dolosis negligentibus custodibus juxta demerita eorum personaliter & in omnibus gravissime punitis, ac spinas & tribulos & vepres evellere, & fructiferas & odoriferas plantas in ipsa vinea inserere, ejusque murum, abjectis lapidibus putrefactis, renovare lapidibus pretiosis, videlicet saphyris,
D jaspidibus, praefatus Agricola infallibiliter ordinavit. *Anno Nativitatis Domini MCCCLXXVIII. Sathan seduxit Clerum, Imperatorem, Reges, & Principes, & alias gentes ad Schismata & bella. Anno Nativitatis Domini MCCCLXXV. solutus fuit Sathan, ut seducere posset gentes in Mundo.* Et quum consummati fuerint mille an-
E ni &c. (*)

(*) Theophorus heic in unum congestos ex Apocalypsi describit versiculos, Duodecimum nempe Cap. 12. Tertiumdecimum & seq. Cap. 9. Primum & duodecimum Cap. 16. Tertiumdecimum & seq. Capitis 16. Decimum nonum & seq. Capitis 19.

Heic incipit narrari, ſicut praeſens Schiſma erat futurum in Eccleſia Dei, juſto Dei judicio propter peccata Cleri & Populi Chriſtiani, & quod Schiſma erat pronoſticatum a Spiritu Sancto, & a multis Prophetis jamdiu.

NUnc verò revertor ad materiam noſtram Schiſmatis, & dico, quod verba, quibus Spiritus Sanctus per Angelum primò praedixit, & indicavit Cyrillo praeſens Schiſma omnino eſſe futurum in Eccleſia Dei, ſunt in ſex Capitulis Libri Cyrilli, qui incipit. Deinceps &c. *& finit:* Haec ſi multum ſtabit, quoque luparcos diade rutilante, ut tibi effundant electrum. Eapropter rudes migma mandent vi rodere & blaces blicie alludebunt tunc celibes & blaſcones lugere cum Roboam, & blenones mixtos dortonibus ridere cum Jeroboam. *Haec Spiritus Sanctus. Super quibus verbis dicit Gloſſa Joachim:* Si multum vermis in caput arietis propellatur, qui ſcabens, vel ſcalpens vel rodens cellulam in qualibet eorum cogit parare arietem. Si multum quoque ſtabit, luparcos, ideſt, ſtultitia vel ſuaſio Sathanae inſtigabit ſummos miniſtros, ſeu Cardinales Eccleſiae, qui luparci, quaſi lupos arcentes a gregibus, eſſe debent, aſſiſtere. *Gloſſa ſuper verbo*, ut effundant electrum, *dicit, electrum eſſe autem quaedam ſpecies metallica ex auro & argento confecta. Verùm hinc nihil aliud poſſum intelligere, niſi unum Romanum Pontificem eligendum. Et videtur praecedens litera hoc reſonare, ſcilicet* diade rutilante, & migma vi rodere. *Dias quidem, ideſt duo, quae diviſionem ſignificat: migma quoque mixtura eſt, aliquorum mixtionem ſignificans, quam rudentes mandent vi rodere, ideſt in praeſepio Eccleſiae. Ex hoc intelligo, ſimplices utrique Pontifici annue-* A *re, ideſt ab utroque ſpiritu alia acceptare, ignorantes, quis potior eorumdem effunderetur. Quodque aurum Ortho-Pontifex, & argentum Pſeudo-Pontifex. Et quidem falſitas comparatur argento propter poroſitatem & vacuitatem, ſimulque frigiditatem ipſius. Siquidem quum falſitas ſit vacua veritate, Spiritus Sancti fervore non poteſt fervere. Super verbo* B tunc celibes *dicit Gloſſa Joachim:* Scimus quidem Roboam filium Salomonis verum Regem Iſraël exſtitiſſe. Jeroboam verò Regem Pſeudo-Iſraël; quamquam toleraverat ipſum Deus ob Populi ſui delictum, de quo habemus tertio Regum volumine. Sic fieri oportet in proximo, ut celibes & blaſcones, ideſt pudici, verique C cubicularii Romanae Eccleſiae ſequantur Roboam, ideſt Ortho-Pontificem, ſecundùm Canonicas ſanctiones electum. Et blenones & dortones, ideſt luxurioſi & comeſtores ſequantur Jeroboam, ideſt Pſeudo-Pontificem reprobum & nefarium. Abſit autem, ut diebus, quos vixero, tantam confuſionem intuear. *Haec Joachim in* D *Gloſſa. Alia autem verba Spiritus Sancti porrecta dicto Cyrillo, praeſens Schiſma eſſe omnino futurum in Eccleſia Dei ſignificantia, ſunt in Capitulo Septimo dicti Libri Cyrilli, quod incipit* Hunc, *& finit* Haec. Ex hoc autem conflicto Schiſmate de cridis diadiſque non pauci ex etho virginis rapientur a Sathana. *Haec Spiritus Sanctus. Super* E *quibus verbis Gloſſa Joachim ſic dicit:* Ex hoc heic noſce exoriri Schiſma in Eccleſia Dei Romana, ut multi dece-

decepti a Sathana, faventes utrique Pontifici, rapientur ex etho virginis idest ex gremio fidei matris Ecclesiae, & in errorem ducentur, ut de futuris nihil aut prave credant. *Haec Joachim. Item quod omnino futurum esset praesens Schisma in Ecclesia Dei, probant multi Prophetae, ut Merlinus, Sybillae, & specialiter Erithrea, Rabanus, Dandalus, ut infra clare patebit in processu hujus Libelli. Etiam in Extractionibus Prophetiarum, tractantium de temporibus modernis, sic reperi, ut infra:* Futurum quidem est, ut Pseudo-Papa fultus & adjutus reipublicae favore, & quasi alter Rex, impudens facie, nec propriis viribus praevalens, immo supra quàm dici potest omnia devastans, contra Petrum concitet Neronem.

Tum pergit narrare personatus hic Scriptor caussas Schismatis, hoc est, *peccata totius Cleri, pronosticata a Spiritu Sancto & Prophetis, propter quae ipsi perdent bona temporalia, & diversimode affligentur justo Dei judicio, & propter quae etiam praesens Schisma est in Ecclesia Dei.* Deinde agit *de peccatis & vitiis Mendicantium Religiosorum, propter quae ipsi Religiosi & eorum Ordines, justo Dei judicio, destrui & auferri debent. Item de sancta & nova Religione fienda & ordinanda virtute Spiritus Sancti, quae praecedet omnes antiquas Religiones sanctitate, bonitate, & fide.* Hoc autem futurum ait sub *Friderico III. Imperatore* futuro. Omnia haec jam tempus ostendit veritate carere, ac putidissima esse mendacia. Multa deinde habet de Federico isto Tertio, & de *Angelico Pastore, qui coronabit Carolum Regem Franciae Imperatorem coronâ spineâ, respuentem coronam auream ob reverentiam Christi.* Denique pluribus agit *de magno ultimo Antichristo, qui tempore tertii Pastoris post Angelicum Pastorem apparere debet.* Jamque secundùm illius calculos Antichristus venisset: quae tamen tempus invictissime mendacii jandudum arguit. Talia olim impudentium aut stultorum hominum ingenium imperterrite venditabat. Atque heic in memoriam meam redit, eodem Saeculo XV. hoc est Anno MCCCCXLI. die XV. Augusti, Placentiae, ut habent Annales Placentini Antonii de Ripalta, a me editi Tomo XX. Rer. Italicarum, *Fratrem Johannem Baptistam Ordinis Eremitarum Sancti Augustini Placentiae in Ecclesia Sancti Laurentii praedicasse Antichristum jam natum in Babylonia, & jam esse triennium, & ibi auditam fuisse vocem eminus per ducentum millia clamantem: Nunc finis est. Et hujus rei literas esse Mediolani, Januae, & Venetiarum.* O Secula imposturis exposita, & impostoribus obnoxia. Subdit Ripalta: *Die verò XVI. dicti Mensis, Reverendus D. Frater Alexius Ordinis Minorum, sacrae Theologiae Doctor, Dei gratiâ Episcopus Placentinus, in Platea majoris Ecclesiae Placentiae coràm omni Populo praedicavit, se non credere Antichristum natum, nec ullo modo verum istud esse, multas assignando rationes pariter & auctoritates.* Sed barbaricis Seculis saepe sonabat in delirantium sciolorum ore fama Antichristi jam nati, jamque adulti: atque in ipsa Urbe Placentiae, eodem Ripalta teste, rursus Anno MCCCCLVII. *Frater Johannes Baptista Ordinis Praedicatorum, ferens barbam longam, & nudissimis pedibus proficiscens, praedicavit finem Mundi adesse, & falsum Papam creari debere, & Antichristum regnaturum: quod tamen fuit falsum.* Meliora nunc, Deo juvante, sapimus, & ejusmodi ridendas Prophetias prorsus di-

misimus phantasticis quibusdam hominibus extra Ecclesiae Catholicae castra militantibus, qualis aevo nostro fuit Calvinista Jurieu. Ceterum ex *Theophori Cusentini* somniis hactenus delineatis nihil aliud excerpere visum mihi fuit, tum quia cordatos viros novi ab id genus nugis abhorrere, tum etiam quod nonnulla contineant, quae a delicatulis Censorum quorumdam stomachis vereor ut placide concoquerentur, ac propterea suis in tenebris relinquere satius duxi.

Neque minus avide levia praecedentium Saeculorum ingenia convolarunt ad alteram Artem (ejus amatorum pace dixero) artem delirandi, artem non ditescendi, sed in pauperiem ruendi, quae nempe Metallorum transmutationem & auri conficiendi, aut lapidis Philosophici inveniendi methodum, si superis placet, sectatoribus suis amplissime pollicebatur. Veram Chemiam a falsa, sive ab Alchemia distinctam heic volo. Nostris & heic praecesserunt Arabes; nescio an praecesserint & Graecis. Syllogen quippe Graecorum de hoc argumento olim legebam ego in MSto Codice Ambrosianae Bibliothecae. Ibi primo occurrebant *Stephani OEcumenici Philosophi* Tractatus quidam περὶ τῆς θείας τέχνης, *de divina Arte*, ejusque energia: uti & compendium τῆς ἱερᾶς τέχνης, *sacrae Artis*. Is haec scripsisse dicitur *ad Heraclium Regem*. Sequitur *Heliodori Philosophi ad Theodosium Regem*, sive Imperatorem, περὶ τῆς τῶν φιλοσόφων μυστικῆς τέχνης, *de mystica Arte Philosophorum*. Jambici sunt. Deinde leguntur *Theophrasti Philosophi* de eadem *divina Arte* Jambici. Tum *Hierothei Philosophi* de ipsa *divina & sacra Arte*. Accedunt *Archelai Philo-*

A *sophi* Jambici in idem argumentum, ac de ipso quoque Tractatus *Pelagii Philosophi*, & alter *Ostani Philosophi* ad Petasium. Sequuntur *Democriti* Physica & Mystica, & de *Azemi* confectione. Postea *Synesii Philosophi ad Dioscorum in Librum Democriti Scholia*. Succedit anepigraphi Philosophi περὶ θείου ὕδατος τῆς λευκώσεως, *de*

B *divina Aqua albedinis;* ac deinde ejusdem Opusculum *de Auro conficiendo*. Huic adnectitur Ζωσίμου τοῦ θείου περὶ ἀρετῆς *Zosimi divini de virtute*. Tum *Christiani* (hoc tantùm illi nomen, aut titulus) Opusculum *de divina Aqua*. Sequitur *Salomonis labyrinthus*. Tum *de temperando ferro*, *conficiendo*

C *chrystallo*, aliisque naturae arcanis. Denique alia multa succedunt commixta, quae tum *Christiano* nuper memorato tribuuntur, tum *Zosimo*, cujus Opusculum *de organis & caminis* commemoratur; demum *Agathodaemoni*, hoc est Mercurio. Ibi legitur oeconomia *asbesti & magnetis*; ibi Vocabularium per ordinem alpha-

D beticum dictionum in *Chrysopeja* occurrentium: ibi methodus *temperandi ferri*, conscripta sub *Principe Philippo*. Haec omnia Graece scripta. Codex olim fuit Francisci Patricii viri Clarissimi. Magna nomina hisce Libris praeposita vides, at fere omnia, ut meritò non suspicari, sed arbitrari licet, adulterina, atque longe serius

E conficta. In Catalogo MSto Bibliothecae Regiae Scorialensis, quem apud me servo, testatur David Colvillus, se illic vidisse *Tractatus Graecos de Alchemia innumeros adespotos*. Ita incautis nimiumque credulis retia antiqui nebulones olim tendebant. Neque secus egerunt eorum simul atque Arabum discipuli Christiani Europaei. Habemus & nos Chemicorum volumina

mina Latina, falsò tributa *Alberto Magno*, *Sancto Thomae Aquinati*, *Arnaldo Villanovano*, *Aristoteli*, *Platoni*, *Alphonso Regi Castellae*, ac aliis quamplurimis minoris nominis, quorum Tractatuum, sive nugarum farraginem complectitur *Theatrum Chemicum Zetzneri*, in sex Tomos spissi characteris diffusum. Neque negandum, quin Saeculo XIII. inani huic studio se devovere ultra modum coeperint ingenia phantastica, & falli aut fallere cupientia. In hanc rem sat fuerit consulere opera *Raymundi Lulli*, qui eo Saeculo tum in aliis scientiis, tum heic multa suavissime somniavit, atque imitatores non paucos aut aemulos sibi conciliavit. Nonnullos hujus Codices MStos adservat Estensis Bibliotheca, si tamen ipsum habent Auctorem. Manu quoque exaratum vidi *Magistri Johannis de Repetissa sacrae Theologiae Professoris Librum de consideratione quintae Essentiae, qui nuncupatur quinta Essentia rerum, tradendus pauperibus*. Fuit hic Scriptor Ordinis Minorum, & vixit circiter Annum MCCXL. Quantopere postea invaluerit, & adhuc in honore & usu sit apud non paucos perniciosa haec dulcium desideriorum officina, non est hujus loci inquirere, aut meminisse.

Illud potiùs animadvertam, ante paucos annos floruisse (idque Eruditis jandiu notum) in maxima Galliarum Urbe virum tum variâ Eruditione, tum editis Libris clarissimum, quem admiranda opinio invasisse fertur (ipso tamen pernegante) videlicet, si sacras Scripturas excipias, Tullium, Vergilium, ac Plinium, reliquos antiquitatis Libros figmenta fuisse Monachorum, qui Saeculis barbaricis otium ac solitudinem non aliâ ratione demulcere se posse rati, sese exercebant in conficiendis Libris, hos veterum Latinorum nomine inscribentes, ut aut majorem iis famam compararent, aut cariori pretio divenderent. Non is certe sum, qui hanc opinionem homine sanae mentis & Catholico indignam, utpote quae * Septicismum, immo & Pyrrhonismum invehit, & per latus Religioni sanctissimae vulnera non una infert, refellere velim. Jandiu illam sapientes viri confutarunt, atque explouerunt; ipseque Scriptor ab ea se alienum publicâ protestatione professus fuit. Literariae Historiae, Librorumque veterum aliquantulum peritus, novit sane, aliqua nos habere conficta ab antiquis; sed simul intelligit, fieri nunquam potuisse (praesertim quod est ad Historica) ut tot homines ad tot effingenda conspirarint. Et si quis etiam conspirasset, vires omnino ei defuturas fuisse ad mentiendas bono aliquo colore antiquorum res gestas, & per tempora distribuendas, nisi Historicos praecedentes prae oculis habuisset. Quamquam iis etiam habitis apti nunquam fuissent rudi eâ tempestate Scriptores ejusmodi ad sermonem, stilum, ritus, ac mores veterum Latinorum tam recte imitandos, ut detegendae fraudis nulla nobis reliqua esset ratio. Monstra haec sunt in unius duntaxat hominis laesâ aut infirmâ imaginatione nata. Sed is potissimùm sentiat, quantùm haec pugnent contra rerum naturam, qui probe teneat, quot ineptiis, & quàm rudi stilo abundarint majores nostri, dum ignorantiae tempora fluebant, & quàm longè fuerint a stilo, ab eruditione, vigore, omnibusque (uno verbo dicam) antiquorum nervis atque ornamentis. Occurrebat mihi in Ambrosiana Bibliotheca post Sallustii Libros

* Scepticismum legi oportere videtur haud dubie.

bros de Bello Jugurthino, Anonimi cujusdam *Historia de bellis civilibus inter Caesarem & Pompejum*. En prima Opusculi verba; *Cum hyemis tempore Caesar apud Francigenas, alio nomine Belgas appellatos, detineretur, & ejus esset dispositionis eos Francigenas, liberos & Franchos, & in pace confirmare & manutenere &c.* Viden' infelicissimum stilum, barbarie undique redundantem? Sentis ne eruditionem cum ipsis temporibus, de quibus agitur, incaute pugnantem? Hisce verbis describenda susceperat veterum acta Scriptor hic misellus, suae tempestatis vulnera tam aperte prodens. Eodem stilo is pergit usque ad Pompeji mortem, reliquis in MSto Codice desideratis. Ante quadringentos annos ille Codex mihi visus est exaratus. Hinc habes, quid possent obscurorum temporum ingenia. Quod si non desunt confictae veterum Epistolae, spuria Martyrum Acta, Diplomata deploratae fidei, atque aliae ejusmodi imposturae, quibus nulla aetas caruit: attamen pleraque ex adulterinis hujusmodi foetibus secum detulere aliquas, easque apertas, falsitatis notas, quas rudia quidem Saecula minime animadvertebant, sed postrema haec Secula, restituto sanioris Critices usu, recte perspiciunt. Atque

A heic fateor, me ancipitem diu olim stetisse, num inter Historias a sciolo aliquo serius fictas recensendum esset Opusculum, cujus fragmenta mihi occurrerunt inter Ambrosianae Bibliothecae Codices MStos cum hoc titulo: *Itinerarium Alexandri Magni ad Constantium Imperatorem*. Vetustissimus erat simulque pervetustis Characteribus exaratus ille Codex, sed

B a Librario tam foede identidem corruptus, ut quis sensus verbis inesset, saepe assequi vel meditando nequirem. Ego specimen illius Lectori exhibere decrevi, eumque judicem statuere hujusmodi operis. Prius tamen diffiteri nolo, me dum juvenis haec describerem, locis nonnullis ex

C ingenio meo, ut aliquis esset sensus, verba commodasse, aliaque a me fuisse emendata: cujus licentiae, dum haec scribo, me poenitet. Alia tamen loca, qualia erant, vitiata reliqui, ut inde eluceret inconcinna narrationis imago. Sed aequi bonique faciat humanissimus Lector, si quod nunc possum, quanquam non

D satis, ut vellem accurate, exhibeo. In Notis ad Capitolinum meminit Salmasius Vitae Alexandri Magni conscriptae ab incerto Auctore, qui sub Constantio vixit. An hoc ipsum Opusculum ille indicet, ignoro.

Fragmentum Itinerarii Alexandri Magni ab Anonymo perscripti ad Constantium Imperatorem.

DExtrum omen tibi, & magisterio futurorum, Domine Constanti, bonis melior Imperator, me patraturum putabam, si tibi orso feliciter jam, accinctoque ad Persicam expeditionem, Itinerarium Principum eodem tempore gloriosorum Alexandri scilicet Magni, Trajanique conscriptum offerrem. Et sane li-

E *bens & cum amore labori succubui. Regentium enim prospera in partem subditos vocant, & ab horum cordibus exprimunt gratulationis gaudiorumque officia. Ac licèt, si quid in iis aut praeterierim, aut implicate retulerim, culpam sciam in me etiam redundaturam; quoniam tamen quisque mortalium jure naturae*

turae in eo se plus diligit, a quo ipse defenditur, opus suscepi tributum venerationis futurum: Sed enim quamvis factorum egregiorum sit inops lingua testis ignobilis, ego tamen audacter onus subeo, non meis quidem fretus, verùm externi ingenii viribus. Nec de loquacium numero vilibus usus Auctoribus, sed quos fidei amicissimos vetus censura pronunciat, quosque istic, quâ potui, tibi circumcisâ curiositate collegi, adhibito sane verborum cultu restrictius quàm voti communis utilitas, aut privatae jactantiae gloria petebat. Itinerarium denique pro Breviario suprascripsi, castigans operis ejus etiam nomine facultatem, scilicet ut virtutibus tuis, animoque laudem sitienti irritamentum foret in causâ olim pari scire obsecutam rationi fortunam. Praesertim cum iltinc tu res Martias auspicère, ubi quemque fidentiorem merita Imperii sublimarunt. Utinam illic triumphorum tuorum stipendiis imbuare, ubi quisque felicior pro gestis apicem posuit, scilicet, ut dum hereditaria virtute magnos conatus paternis maturitatibus admoliris, inclytorum quammaxime Principum merita supervadas, quousque protinus te te in omni hac parilitate nec consilii poeniteat, nec pudeat verò fortunae. Quamquam majora longe felicioraque profecto, sint vobis exempla de maximis Constantinis Patre vel Fratre, certe quae priora sunt tempora, etiamsi meritis secunda tu feceris, ipsos illis, si quis functus est sensus, voto accessuros existimo. Tibi enim in Persas hereditarium munus est, ut qui Romana tamdiu arma tremuerunt, per te tamdem ad nostratium nomen recepti, interque provincias nostras Civitate Romana donati, discant esse beneficio viventium liberi, qui omnes illic fastibus regiis mancipati milites quidem bello, sed servi pace censentur. Igitur si Terentius Varro Gneo Pompejo olim per

A Hispanias militaturo Librum illum Ephemeridos sub nomine laboravit, ut res externas eidem gressuro aperiret, ne is Oceani pericula peteret, utque omnes reliquos motus aërcos praescientiae fide declinaret: cur ego tibi rem nostrae salutis adgresso non ut ex bona flamma virtutum hanc facem praeferam? quantùm enim ingenio minor, tantùm hoc voto B Varrone sum potior, ut vel inde quamquam corporis liber, animi tamen vobis militem viribus, dum perennibus votis regionem illam peto, quam veteres viam fortitudini straverunt, quaeque tibi nunc pro omnium salute carpenda est. Neque enim ego heic elegantiam sermonis affecto, cui de commodo usus ipsius laboratur, quum sit felicitas major in tali o- C pere versari potuisse, quod prosit, quàm composuisse quod placeat, ut quo apertior fuerit dicti simplicitas, eo etiam fidei plus & luminis habeat enarratio. Quippe quoniam in tabulis veritas palma rapuerit eloquentiae, quae ubi arte protegitur, Scriptor pro auctore laudatur. Sed mihi heic & materiae parilitas blanda est & germanitas spei de te D scripturo tum Alexandri tum Trajani gloriis potiora promittit, quibus cum tibi sane commune est, fatalem hanc bellì lineam tangere. Aetas autem alterius poenes te est, alterius verò consilium, si non aetatem vincis. Quippe Alexandro illi interim sic aequabere: Magnus ille cognomine, tu verò Maximi filius, eâdem fere natus in terrâ, eôdem atque E inde ducis exercitum, numero militum par, sed melior examine; eandem ulturus injuriam, sed disparis contumeliae. Ex quo jure sane sit praesumendum, quod aequali omine militans, pari potiare fortunâ. Hactenus socius exemplo, ceterùm pro merito felicior, siquidem Deo praesidi acceptiora sunt vota, quae jus & modestia concepit, quàm quae efferis moribus inconsulta arrogantia rapit. Ille

sibi

sibi soli vicisse gloriatur, factusque est in amicos saevior quo felicior, fructu victoriae tumidus, & ob id tumultuatus. Saluti verò Romanae tu militans, ad illius Imperium parili aetate contendis, cujus te gloriae immortalitas comitabitur. Sed ne tibi tantis ac talibus occupato plura obloquar, hinc exordium faciam.

Alexander natus Olympiade generis Aeacidarum patre ambiguus fuit. A Jove enim Ammone, ut fama tulit, aut a Philippo Heraclide prodiit. Sed ubi Philippo successit, eumque ultus est, Pausaniâ caeso cum tribus filiis, quod hi praesidentem Aegensi theatro Philippum interemissent, protinus Imperio Macedoniae potitus, omnique in jus suum cum arcibus regiis Peloponeso quaesitâ, consensu cunctorum in Persas ducere exercitum meruit, solis id modo Lacedemoniis renuentibus. Eorum tamen animos gloriae meliorumque spes & alienae ambitionis terror vicit, quoniam imperium sola res est, cujus pretium periculis aestimatur. Cum his igitur Alexander aetatis anno vicesimo, ut se tanto apparatui idoneum faceret, legit militem voluntarium, ac sibi voto competentem, non numero uberi, verùm viribus alacritatisque usibus animatissimum. Etenim ut id esset commodius, sese in exemplo ponebat, quippe ipse visu arguto, naribusque subaquilinis fuit, fronte omni nuda, plerumque quamvis pinguius fimbriata de exercitio ob vehementiam equitandi, cujus id arbitrio dabat, ex quo reclivem comam jacere sibi in contrarium fecerat. Idque decentius militi arbitrabatur, quàm si deflueret. Statura juvenis mediocris, membris exsuccior, sed quae nullas ferventi moras adferret, quod plus usui quàm contemtui lenocinaretur. Crebrioribus quippe musculis tuberascens, miris nervorum coetibus intendebatur, pernix cursu quô vellet, vehemens impetu quô raperetur. Nimius tormento ja-

A *culandi configere quem destinasset peritus, fervens irruere quò auderet, constans excipere, quò confideret, eminus certus, cominus violentus, eques improvidus turbidusque, pedes interritus pervicaxque. Sed quid ego tibi Alexandrum dicam? Tu te videto, nam nec blandiri proposui, & nolo videri auribus gratiosus, ubi oculus judicium ferre de omnibus po-*
B *test. Is igitur Magnus sibi Peloponesum, Urbesque subditas multâ benevolentiâ pigneratus est, Thracas quoque animo variantes impigre subegit ab Orbelo monte, qui imminet Philippis Urbe Philippaea Haemo usque ad Istri ostia. Exinde cum mari dextro perque Euxinum militans Meoti transmissâ jam remeans quum in Gothos irruisset, eos quoque superat bel-*
C *lo. Die eâdem regressus ad suos, tum Dabas, Moesosque, & Illyrios, Dalmatasque omnes justis proeliis superat, componitque, & Thebas Baeotias diruit tumultuatas. Itaque iter in Asiam auspicanti nunciatur Orpheos musici statuam plurimùm sudavisse, idque laboris fore ingentis, sed tamen laudes ejus certissime praenunciari. His magis incensus ver-*
D *bis Hellespontum proficiscitur; mandat imperii Macedonici, ac Peloponesi Antipatro procurationem sub sui nomine; nec plus suorum quàm peditum decem, equitumque quinque millibus comitatus proficiscitur. Agmen verò ceterum, & auxilia aliarum gentium classe vehebantur, belli usibus divite, quae Amphipoli in Strymone incoris * erat. Eo u-*
E *sque a matre deductus acuitur ad gloriam, ita nobilitas & in feminis periculis est amica. Igitur ipse per Abderam, Maroniamque, tum Hebrum & Melanam amnes, Classis verò circuitu omni vigesimo die Seston utrique adpulere, Abidumque transmittunt, & Diis Heroibus, qui regionem incolunt, litant. Ubique hastâ humi fixa omen sibi quisque facit Asiae bello quaerendae, quam Persa*

sa miles eâ tempestate possidebat. Exin praemittit Parmenionem & Attalum duces, qui Satrapas septem, omnem Asiam praetendentes irritamentis a sese diducerent, spargerentque quoniam primo conflictu de summa belli decernere Alexander declinabat. Sed enim Satrapae notam ignaviae declinantes, quam in se scirent a Rege supplicio puniendam, ubi de Alexandri adventu comperere, apud flumen Granicum congreges locant castra, quod is Granicus a Dacis confiniis repens praecipitio montano descendens, ruensque impetu sonoro, agmen navale arcebat, in quo sperato segnius venerat eminùs Macedo. Res verò erat barbaris ceu secura, Graecis ardua, amnem tantae latitudinis, & torrentis profundi abruptis utrimque ripis adversùm aciem evadere, quae multiplici numero gregatim sparsis obsisteret. Nihilominus ubi suos quoque Alexander velut ex pari obviaturos sub luce composuit, paulisper moratus itidem, ut digesta acies erat, aequali fronte vadum evincere incitat. Ita rem belli aggreditur, audaciâ ne majori an fortunâ suâ haud pronuncies: exemploque praesentium vires adauget. Jamque alveus tot millibus obtentus armatis incertâ fortunâ omnium animos detinebat, quum ad ripas tamdem quidam feruntur. Ubi emersissent, mutuo adminiculabundi sociorum saluti prospicere, mox scutum levare, tela imminentium fundere, praerupta litoris complanare, trudere infestantes. Tum quicumque evaserat prior, vim cavere irruentium, sequentum ora tueri, & ordines struere laborabat. Satis enim constat, heic quoque laudis palmam paenes Regem fuisse. Dirigens quippe Alexander ante omnes cornu dextrum, scandensque obviam litoris partem, cum in sese duces hostium excivisset, ferventius bello usus hostilibus turmis terrorem incussit. Namque ubi ei hasta perfracta est, dum circumspectat suos, dumque sibi porrigi aliam petit, irruenti Mithridati, qui gener Dario Regi erat, telum, quod accepit, intorsit. Quo protinus strato, & jam tunc in haec intento a tergo supervolat Spyridates, libraveratque jam lanceam brachium bellantis Alexandri petiturus. Sed & iste interfectus, vetitusque facere, quod minabatur. Eis caesis aditus bellantibus datus, & virtutis exemplum reliquis insequentibus. Haec denique fuit mora transeuntibus. Tum proelium liberis dextris instructum, omnesque ad internecionem hostes compulsi fuissent, nisi pauci, qui studio fugae arma prae onere abjecerant, in victorum manus incidissent capti, quorum plerique Athenienses Persis pretio militabant. Hos quidem ferro vinctos ad Macedoniae rura transferri jubet, reliquos humo tradi; praedae pleraque jactans gloriae matri transmittit.

Igitur hac belli fortunâ in confidentiam consequentium eruditus, Lidiae, reliquasque recepit Asiae Civitates, Persis navale bellum frustra tentantibus, quoniam terrestribus undique sumtibus aut praesidiis arcebantur. Fuit tamen Alexandro etiam Halicarnassi anceps bellum, Urbemque obsidione vix cepit & diruit. Propiciatus hinc post Reginae, cui mox reddidit. Regnum ejus Urbis, ab eâque filium se dici dignantissime pactus est. Exin Lyciam ac Phrygiam suas facit: quumque ageret Phaselide, audit Alexander Aeropi filium adversùs se hortatu Darii res velle novare; promissis additis, ut si is Magnum Alexandrum oppressisset, Regno ejus uteretur. Missa ad illum insuper auri talenta mille, & militia Persarum. Non ignota haec Alexandro, cui aliunde suspicio erat, inter Philippi interfectores aut conscios Aeropum fuisse, atque ejus heredes callidam occultare dementiam. Et est creditu facile, quod conscientia opinatur ad sui me-

meritum. Pergens itaque Alexander Pamphiliae fines protinus transit. Hinc Aspendiis conditione imperatâ solicitatis, quum eos jussis minime obsequentes audisset, regressus eos transeundo captivavit. Tum itinere mutato Pisidiam una cum exercitu repedans, reniti ausam invitamque obsequiis a Gelasso expugnant Urbem monte munitam, perque Sagarim Phrygiae amnem ad Euxinum venit, ubi de Macedonia coacti milites tum pedites tum equites eidem sunt additi viribus magis quàm numero potentes. Quibus peractis protinus per Bithyniam, Galatiam, & Cappadociam, superato Tauro Tarsum Ciliciae venit. Arsames Satrapa magnâ cum militum manu bellum patratus, & in Cilicia potens ferebatur. Alversùs illos Alexander, ut ei mos erat, armis gravis, peditem suum pedes ipse in acie comitabatur. Sed ex adverso ii fugerant, qui prius arma corripuerant. Arsames ipse suorum consilium secutus est. Ubi verò Rex Tarsum invehitur, sudore & pulvere opertus, Cignum amnem videt Urbis ejus media pervadere, coetu avium coronatum, mundum facie, acutum frigore. Delectatus elemento tali, seu potius aestu victus, ac desiderans frigoris, aut etiam ut fortitudinem suam intuentium civium theatro jactaret, saltu pontem fluminis scandit, inque amnem sese translatus alacri saltu praecipitat, omnemque latitudinem natat. Verùm minores animo corporis vires fuere, calens quippe ac vaporatus aestu, fluminis frigore in intima penetrante, rigentes nervos ita contraxit, ut ipsis vitalibus vi frigoris ebriatis spe bonâ medici laberentur, ni amore in eum diligentiores fuissent. Et tum quidem fertur illud specimen exstitisse Alexandri virtutum ad amicitiam admirabile. Philippus medicus alvo ejus incitandae potum parabat. Id Parmenion aemulus Philippo venenum noxium dicens, literis

A *Regem uti poculo lethali prohibebat. Quas ubi Alexander hausturus excurrit, chartam medico legendam praebens, illico ipse poculum stringit, unaque vitium morbi & calumniae diluit, docuitque amicitias probatas secundam non recipere deliberationem. Postquam id magnae curae Alexandro fuit, Ciliciam quoque ab hostibus purgare instituit.*
B *Jamque Mallon Urbem appulerat Ciliciae non ignobilem, cum Darius ei adnunciatur cum omni apparatu belli biduum abisse. Quae res Macedonas itinere praeversos tantum in belli ardorem spe praesumtae victoriae levat, ut ipso biduo gravarentur morâ & toedio. Ad Issum denique uterque concurrunt, aciemque angustis loci faucibus struunt. Atque*
C *hic sane operae pretium foret, si modò suscepta opera pateretur, referre in milites utrimque regalia incitamenta, ut hinc Graecis ultionis necessitas dicta sit, & sui dignitas, & praejudicia fortunae; at contra Persis adrogantia ventilata, summam, ubi fuerint, vitam illic relinquendam, ubi victoria sequeretur. Quum verò Alexander Hammonis*
D *numine &c.*

Doleo nunc, me cetera non descripsisse. Verùm ultra non sum progressus, quippe fortasse nihil mihi tunc visus est Libellus complecti, quod jam a Curtio, Arriano, aliisque Scriptoribus, & quidem fusius, in Vita Alexandri Magni, literis consignatum non haberemus. Praete-
E rea ne ipse quidem Libellus multum procedebat in gestis illius enarrandis, & potissima forsitan paginarum pars in Codice desiderabatur. Ceterum Anno Christi CCCLX. Constantius Augustus expeditionem Persicam suscepit, sed morte praeoccupatus complere non potuit. Heic autem & stili vigor, & Praefationis series indicare videntur Scriptorem

non

non alienum revera ab aetate Constantii Augusti, & Latinum potiùs quàm Graecum. Videas etiam ab eo laudari *Librum illum Ephemeridos nomine, quem Terentius Varro Gneo Pompejo olim per Hispanias militaturo laboravit*, pro *elaboravit*. Varroniani hujus Operis apud quemquam alium mentionem nondum offendi. Proinde in eam conjecturam abii, non esse forsan hoc Opusculum imposturam Saeculorum subsequentium; immo nobis dolendum, excidisse jam, neque in Ambrosiano Codice legi, quae ad Trajani itinera spectabant: haec enim in primis Historiae interesat nobis servata fuisse. Leguntur etiam in Codice MSto membranaceo Bibliothecae Estensis *Gesta Alexandri Magni*, ab impostore quodam ante complura Secula, uti videtur, conscripta. Ibi multae illius Epistolae ad *Didimum Bragmanorum Didascalum*, *ad Candacem Reginam*, *ad Talistridam Reginam &c.* Aliae *Darii*, *Porri Regum &c.* Subsequuntur *Gesta Julii Caesaris*, & ipsa a sciolo quopiam barbaricis temporibus digesta, multisque fabulis mixta atque fucata. Liceat addere, nondum mihi fuisse persuasum, *Phalaridis*, *Hippocratis*, *Diogenis*, aliorumque vetustissimorum hominum *Epistolas*, e quibus plerasque Cujacius, vir Clariss. evulgavit, certissimos esse illorum Auctorum foetus, quorum nomen praeseferunt. Vereor ego, ne olim tam magnificis nominibus quisquam illuserit literario Orbi, aut ne exercitationis caussâ confictae in Scholis literae pro veris tandem & venditatae & exceptae fuerint. Ita posteriorum Saeculorum figmenta puto *Epistolas magni Turci a Laudivio Equite Hierosolymitano* editas, quae in altero Estensis Bibliothecae Codice Anno MCCCC-

A LXXV. exaratae occurrunt post Phalaridis Epistolas. Subsequitur in hoc eodem Codice *Quincti Curtii viri clarissimi Epistolarum Liber*. Haec omnia suppositicia, simulque ridenda. Neque omittendae Romanenses Fabulae, vetustis quoque Seculis magni factae, & ab otii amatoribus studiosissime perquisitae, de quibus eruditissimum Tractatum nostris temporibus B edidit Clarissimus Huetius. Immanis ejusmodi Fabularum est antiquitas, easque Galli praecipue, Angli, & Hispani magnâ animi contentione excoluerunt, quum vulgus, ac muliebre in primis genus, hisce dulcibus admirandisque figmentis delectarentur. Censet de Marca in Histor. C Marcae Hispanicae Lib. 3. Cap. 6. *fabulosarum Historiarum originem deberi in Occidente ingeniis Hispanicis, quae eas componere olim amabant ad usum histrionum in theatris. Ex hoc fonte*, addit ille, *prodiit liber de Vita Karoli Magni editus sub nomine Tilpini Archiepiscopi Remensis, ut inde ei concilietur auctoritas*. Et profecto Rode- D ricus Toletanus Lib. 4. Rer. Hispanicar. Cap. X. quanquam plures & ipse fabulas venditet, nihilominus ait: *Nonnulli histrionum fabulis inhaerentes, ferunt Carolum Civitates plurimas, Castra, & Oppida in Hispaniis acquisisse &c.* Temperantiora verò in ejusmodi studio inani fuisse Italicorum ingenia, mihi persuadeo, quum E raros hanc in rem foetus ab eorum calamo profectos Bibliothecae nobis offerant. Immo Guilielmus Ventura Historicus in Chronico Astensi, dum postremas tabulas Anno MCCCX. conderet, inter alia monita liberis suis relicta, hoc etiam protulit Tomo XI. pag. 228. Rer. Italicarum: *Fabulas scriptas in Libris, qui Romanzi vocantur, vitare debeant, quos semper*

per odio habui. Attamen ut oſtendam, ne illos quidem abhorruiſſe olim ab iſtis Fabulis, exerere juvat fragmentum non contemnendum, non ad eruditionem, ſed ad voluptatem Lectoris, ficta minime averſantis, fortaſſe non inutile. Jam quidquid Chronici Novalicienſis Monaſterii congeſſiſſe potui, conjeci in Corpus Rer. Italicar. Part. II. Tomi II. pag. 700. Monuit me poſtea nobilis vir, & antiquitatum ſtudioſiſſimus, Comes de Robilant, Taurinenſis, ſe incidiſſe in vetuſtiſſimas membranas, mutilas tamen, e quibus illud ipſum Chronicon deſcriptum ante fuerat. Illic deſiderari quidem multa, quae ego deperdita dolueram: ſupereſſe nihilominus paucula, mihi nondum viſa, quae pro ſua humanitate etiam offerebat. Ad excipiendum hoc munus me ſane impigrum non praebui. Dixeram in Praefatione ad idem Chronicon, ejus Auctorem fabulis mirum in modum fuiſſe deditum. Acceptis novis hiſce fragmentis, luculentius in eadem ſententia ſum confirmatus. Is autem in Waltharii Monachi geſtis recenſendis ante oculos habuiſſe videtur Fabulam quampiam Romanenſem, Saeculo fortaſſe Decimo a Chriſto nato conſcriptam, & metro illigatam: nam quae fabuloſa de ipſo narrat, aut ex integris verſibus, aut ex hemiſtichiis pleraque conſtant. *Metricanorum* ipſe non uno in loco laudat, ideſt Poëtam, a quo is verſus illos fuerat mutuatus. Ea autem, qualiacumque ſint, apponere juvat, tum ut quaecumque de Novalicienſi Chronico ſuperſunt, in omnium manibus verſentur, tum etiam, ut Lector habeat ſpecimen Romanenſis Fabulae tandiu in Italia confectae.

Fragmenta Chronici Novalicienſis, inter quae Fabula de Waltharii Monachi primis geſtis Heroicis, Saeculo, ut videtur, Decimo conſcripta occurrit.

.... (a) *plenus miraculis claruit. Hic nullum theſaurum in ipſo fabricavit vel adunavit loco, quemadmodum hodie cernitur in ipſis vaſis aureis & argenteis, vel Libris ab ipſo compoſitis. Eodem autem tempore veniens quidam Monachus in ipſa Abbatia ad Abbatem Eldheradum, virum omnia ſanctiſſimum, qui habitabat in vallem Bramitinenſem, ubi hodie dicitur Monaſterium. Habentur nam quaedam in eo balnea calida, muro & calce olim compoſita, & quatuor Eccleſiae ab eiſdem Monachis aedificatae: una in honore Sanctae Dei Genitricis: alia namque in honore beati Petri: tertia verò in honore Sancti Andreae: & quarta in honore beati Martini glorioſi Confeſſoris: Vallis ipſa venationibus & piſcationibus apta, ſed a ſerpentibus oppido infeſta. Hujuſmodi verò Monachi, ut ſupra dixi, quum veniſſent ad Abbatem Eldheradum, inſinuaverunt illi omnem moleſtiam illarum ſerpentium, dicentes:* Domine, *inquiunt*, nequimus ultra manere in eodem loco, ubi hactenus habitavimus, propter multitudinem ſerpentium inibi manentium. *Qui ait illis:* Nolite timere; ſed revertimini, & terram illam more ſolito operamini. Ego enim ocius ſubſequar vos. *Illis autem regredientibus, ſecutus eſt eos Abbas ille venerabilis cum aliquantis Fratribus, ubi quum per-*

(a) E Libri Primi, qui jam integer excidit, Capite poſtremo pauca haec ſuperſunt.

perveniſſent ad praedictum Vicum, oratione factâ, in circuitu ipſius Vici cum ferula, quam manu geſtabat, coepit ire, ac multitudinem ſerpentium congregans, adunavit eas in loco quodam modicum cavato. Ibique praecipiens eis in nomine Domini cunctis diebus manere, dicens etiam: Si contigerit vobis uſquam progredi, praecipio vobis in nomine Domini, nemini hominum noceatis. *Quae uſque in hodiernum diem obediunt cunctae Abbatem illum. Sed quum a magno aeſtu contingit eas calefieri, videntur aliquantulum peragrare per Vicum, & per domos intrare, & ad ignem uſque progredi; aliquando inter duos jacentes in lecto inveniuntur, aliquando verò in cunabulo cum puero cubare abſque ullo nocumento. Eſt autem locus ille, ubi praedictae manent ſerpentes, modicus; qui manent in petrarum foraminibus; & eſt locus ipſe ſitus juxta Aguzane fluvium.*

Explicit Liber Primus.

Incipiunt Capitula Libri Secundi. (b)

E*Rat* (c) *autem Vallis ipſa valde decora, hominibus copioſa & perluſtrata Eccleſiis....... in orationibus, ubi tantus Monachorum orabat exercitus; in qua nonnullae erant Eccleſiae, in quibus dum praedicti manebant Monachi ſeni vel duodeni, quos cibo & veſtimento adornare accurabant. Et in ipſo Monaſterio Coenobitae ipſi praedicti ſunt, qui plures in communem habitant, ut beatus Hieronymus ad Virginem..... dicit. Prima apud eos erat confoederatio praedictis majoribus, & quidquid dixiſſent, facere...... centurias...... haberent. Manebant igitur praedicti ſeparatis & ſejunctis cellulis, uſque ad horam plenam tertiam, ſecundùm inſtitutum illis erat. Ibique Pſalmis, Hymnis, orationibus unuſquiſque vacabat. Nemo pergebat &c.* (d)

„ *Aſt* (e) *adoleſcentes propriis conſpe-*
„ *ctibus ambos*
„ *Semper ineſſe jubet, ſed & artibus*
„ *imbuit illos:*
„ *Praeſertimque jocis belli ſub tempore*
„ *habentis,*
„ *Qui ſimul ingenio creſcentis mentis*
„ *& aevo,*
„ *Robore vincebant fortes animoque*
„ *Sophiſtas,*
„ *Donec jam cunctos ſuperarent fortiter*
„ *Hunnos.*
„ *Militiae primos tunc Attila fecerat*
„ *illos.*

Sed non immeritò: quoniam ſi quando moveret bella per inſignes regionum illarum, iſti ex pugna victoriâ micabant. Ideoque Princeps ille quidam dilexerat illos. Virgo etiam, quae cum ipſis ducta fuerat captiva, Deo ſibi praeſtante, Reginae placavit vultum, & ipſa auxit illi amorem. Nobilis ergo moribus & operibus abundans ſapientiae, & ad ultimum verò fit ipſa Regis & Reginae theſauris cuſtodia cunctis, & modicum deeſſe quin regnet & ipſa;

„ *Nam quidquid voluit de rebus fecit*
„ *& actis.*

Gybicus interea Rex Francorum defungitur, & Regno illo Cundharius ei ſucceſſit filius, ſtatimque foedera Pannoniarum diſſolvit, atque cenſum illi deinceps

(*b*) Liber Secundus jam editus eſt, exceptis ſubſequentibus fragmentis.
(*c*) Haec ſunt addenda ad Caput Primum Libri Secundi.
(*d*) ut in editis.
(*e*) En Romanenſis Fabulae verſus. Hi vero cum reliquis, quae in hoc fragmento prolixori ſuperſunt, addendi ſunt ad Caput Nonum Secundi Libri.

deinceps negavit. At verò Haganus exul agnitâ proprii Domini morte, illico fugam parat. Ex cujus discessu Rex cum Reginâ multum dolentes, Waltharium retinere nitentes, ne fortè simili exitu illum amitterent, rogare illum coeperunt, ut filiam alicujus Regis Satrapis Pannoniarum sumeret sibi uxorem, & ipse ampliaret illi rura domosque. Quibus Waltharius talia respondit verba: Si nuptam, inquit, accipiam, secundùm Domini praeceptum, in primis vinciar curis & amore puellae,

,, Aedificare domos, cultumque in-
,, tendere ruris.

Nil ergo, mi Senior, tam dulce mihi, quam semper tibi inesse fidelis; teque, optime, deprecor, Pater, per propriam vitam, atque per invictam gentem Pannoniarum,

,, Ut non ulterius me cogas sume-
,, re taedas.

Quum haec dixisset, sermones statim deserit omnes. Sicque Rex deceptus, sperans Waltharium recedere numquam. Moxque Satrapae illi certissima venerat fama de quadam gente quondam ab Hunnis devicta, super se iterum hostiliter ruente. Tunc ad Waltharium convertitur actio rerum;

,, Quos mox militiam percensuit ordine
,, totam;
,, Et bellatorum confortat corda suorum.
,, Nec mora. Consurgit sequiturque exer-
,, citus omnis.

Et ecce locum conspexerat pugnae, & numeratam per latos aciem campos; jamque congressus uterque infra teli jactum

A ,, Constiterat cuneus. Tunc utique cla-
,, mor ad auras
,, Tollitur, horrendâ consundit classica
,, voce:
,, Continuoque hastae volitant hinc in-
,, deque densae,
,, Fraxinus & cornua ludum miscebat
,, in unum,
,, Fulminis inque modum cuspis vibrata
B ,, micabat.
,, Fulmineos premunt enses, clypeosque
revolvunt.

Inde concurrit acies, & per modum pugnam restaurant, ibique pectora equorum partim rumpuntur pectoribus; sternuntur & quasdam partes virorum duro umbone.

C

,, Waltharius tamen in medio furit
,, agmine bello,
,, Obvia quaeque metens armis, hac li-
,, mite pergens.
,, Nunc ubi conspiciunt hostes tantas
,, dare strages,
,, Ac si praesentem metuebant cernere
,, mortem,
D ,, Et quemcumque locum, seu dextram
,, sive sinistram
,, Waltharius peteret, cuncti mox terga
,, dederunt.

Quumque ex victoria coronatus lauro Waltharius cum Hunnis reverteretur, mox Palatini Ministri arcis ipsius laeti occurrerunt, equitemque tenebant, donec
E vir inclytus ex alta descenderet sellâ. Quemque demum fortè requirunt, si bene res vergant. Qui modicum illis narrans intraverat aulam. Erat enim oppido lapsus, Regisque cubile petebat. Illicque in ingressu Hilgundem solam offendit residentem; cui post amabilem amplexionem atque dulcia oscula dixit:

,, Ocius

A ,, Ocius huc potum ferto, quia fes-
,, sus anhelo.
,, *Illa mero tallum complevit mox pre-*
,, *tiosum,*

atque Walthario ad bibendum obtulit: quem signans recepit, virgineamque manum propriâ constrinxit. At illa reticens vultum intendit in eum. Quumque Waltharius bibisset, vacuum vas reddidit illi. Ambo enim noverant de se sponsalia facta.

,, *Provocat & tali caram sermone .....*
,, *velli.*
,, Exilium pariter patimur jam tem-
,, pore tanto.

Non ignoramus enim quod nostri quondam parentes

,, Inter se nostrâ de re fecere futurâ.

Quae quum diu talia & alia hujusmodi audisset virgo verba, cogitabat, hoc illi per ironiam dicere. Sed paul,ulum quum conticuisset, talia illi fatur:

,, Quid linguâ simulas? quid ab imo
,, pectore damnas?
,, Ore mihi fingis toto, quod corde
,, refutas;

tamquam si sit tibi magnus pudor ducere nuptam

,, *Vir sapiens contra respondit, & in-*
,, *tulit ista:*
,, Absit, quod memoras. Dextrorsum
,, porrige sensum.

Scis enim numquam, me simulatâ mente locutum. Adest heic nullus, exceptis nobis duobus. Amodo namque esto mente solicita, quae extrinsecus es Regis Reginaeque thesauris custoda.

,, In primis galeam Regis, tunicam-
,, que trilicem
,, Affer, loricam fabrorum insigne
,, ferentem.
,, Diripe bina, dehinc mediocria
,, scrinia tolle.
,, His armillarum tantùm da Pan-
,, nonicarum,

B donec vix releves unum ad pectoris onus.

,, Inde quater binum mihi fac de
,, more cothurnum.
,, Insuper a fabris hamos clam posce
,, retortos.
,, Nostra viatica sint pisces, simul
,, atque volucres.
C ,, Ipse ego piscator, sed auceps esse
,, cohortor.
,, Haec intra hebdomadem caute per
,, singula comple.

Audisti, quod habere vianti necesse est.

,, Postquam septenos Phoebus remea-
D ,, verit orbes,

convivia laeta parabo Regi ac Reginae, Satrapis, Ducibus, famulisque; atque omni ingenio potus saepius illinire studebo, ita ut nullus superius sit, qui sciat, vel recognoscat, cur vel ob quam causam factum sit tale convivium. Te tamen praemoneo,
E mediocriter vino utere, ut vix sitim extinguas ad mensam. Reliqui verò quum surrexerint, tu illico ad nota recurre opuscula. At ubi potus violentia superaverit cunctos,

,, Tunc simul Occiduas properemus
,, quaerere partes.

Virgo

Virgo verò dicta viri valde memor praecepta complevit. Et ecce praefinita dies epularum venit, & ipse

„ *Waltharius magnis instruxit sumtibus*
„ *escas.*

Luxuria denique in mediâ residebat mensâ. Rex itaque ingreditur aulam velis undique septam. Heroës itaque solito salutans, quem magnanimitas duxerat ad solium, quem byssus composuit & ostrum.

„ *Consedit, laterique Duces hinc inde-*
„ *que binos*
„ *Assedere jubet, reliquos locat ipse*
„ *Minister.*

Centenos simul accubitus, & diversas dapes libans conviva redundat. His sublatis aliae referuntur edendae,

„ *Et pigmentatas crateres Bacchus a-*
„ *dornat.*
„ *Waltharius cunctos ad vinum hortatur*
„ *& escam.*

Postquam depulsa fames, atque sublata mensa, Waltharius jam dictus Dominum laetanter adorsus, dixit: In hoc rogito gratiam vestram, ut clarescat in primis, atque vos reliquos laetificetis:

„ *Qui simul in verbo nappam dedit*
„ *arte paratam,*

gesta referentem prior .... ordinem sculturae ipsius, quam Rex accipiens uno haustu vacuaverat. Et confestim jubet reliquos omnes tali bibitione incitari. Tunc citissime accurrunt pincernae atque recurrunt: pocula plena dabant, & inania suscipiebant.

A „ *Ebrietas fervens totâ dominatur in*
„ *aulâ.*
„ *Balbutit madido facundia fusa palato.*

Seniores fortes videres plantis titubare:

„ *Taliter in seram perduxit Bacchica*
„ *noctem:*

B *Nam in re volentes Waltharius munere retraxit, donec perfessi somno, potuque gravati, per porticibus sternuntur humo tenus omnes passim. Etiamsi tota Civitas igne fuisset succensa, & ipsa flammivoma super ipsos crassari videretur, scilicet minitans mortem, nullus remansisset, qui scire potuisset causam. Tamdem dilectam vocat ad se mox mulie-*
C *rem, praecipiens causas quantocius deferre paratas. Et ipse de stabulis duxit meliorem equorum, quem ob virtutem Leonem vocitaverat ipse.*

„ *Stat sonipes ac frena ferox spumantia*
„ *mandit.*

Postquam enim hunc caballum ligamen-
D *tis solito circumdederat, ecce scrinia plena gazae, quibus utrique suspendit lateri, atque itinere longo modicella ponit cibaria,*

„ *Loraque virgineae mandat fluitantia*
dextrae.

Ipseque vestitus lorica more gigantis,
E *atque capiti imposuit suo rubras cum casside cristas, ingentesque complectitur aureis ocreis, & laevum femur ancipiti praecinxerat ense,*

„ *Atque alio dextrum pro ritu Pan-*
„ *noniarum.*
„ *His tamen ex una tantùm dat vul-*
„ *nera partem.*

„ *Tunc*

A *„ Tunc hastam dextrâ rapiens, clypeumque sinistrâ,*

coeperat invisâ terrâ trepidus decedere.

„ Femina duxit equum, nonnulla talenta gerentem.

Ipsa verò in manibus virgam tenet simul colurnam, in qua piscator hamum
B *transponit in undam. Nam idem vir maxime gravatus erat undique telis: ob hoc suspectam habuit cuncto sibi tempore pugnam. Sed quum prima lumina Phoebus rubens terris ostendit,*

„ In silvis latitare student, & opaca requirunt.

C *Ergo tantùm timor pectora muliebria pulsabat, ut ad cunctos susurros aurae vel venti haereret, formidans collisos racemos sive volucres.*

„ Vicis diffugiunt, spatiosa novalia linquunt,
D *„ Montibus intonsis cursus ambage recurvos.*
„ Ast urbis Populus somno, vinoque solutus.
„ Sed postquam surgunt, ductorem quoque requirunt,
„ Ut grates faciant, ac festâ laude salutent.

Attila nempe utraque manu caput am-
E *plexatus; egrediturque thalamo ipse Rex. Walthrium dolendo advocat, ut proprium quaereret fortè dolorem. Cui respondent ipsi Ministri, se non potuisse invenire virum; sed tamen Princeps sperat, eumdem Waltharium in somno quietum recubare, tentum hactenus, ac occultum locum sibi delegisse sopori.* Ospirin *verò Regina (hoc illi nomen erat) postquam cognovit Hildegunde abesse, nec vestem deferre juxta suetum morem, tristior Satrapae immensis strepens clamoribus dixit.*

„ O detestandas, quas heri sumsimus escas!
„ O vinum, quod Pannonias destruxerat omnes!
„ Quod domino Regi jam dudum praescia dixi,
„ Approbat iste dies, quem nos superare nequimus.

Heu! hodie imperii nostri cecidisse columna noscitur. En robur procubuit, & inclyta virtus!

„ Waltharius lux Pannoniae discesserat inde.
„ Hildegunde mihi caram deduxit alumnam!

Jam Princeps efferâ nimiâ succenditur irâ. Mutant priorem laetitiam moerentia corda. Sic intestinis Rex fluctuatur undique curis, atque ipso quippe die fastidit omnino potum & escam, nec placidam curam membris potuit dare quietem. At ubi nox supervenit atra, decidit in lectum, ubi nec lumina clausit, vertiturque frequenter de latere in latere, tamquam si jaculis transfixus esset acutis. Indeque surgens discurrit in Urbem,

„ Atque thorum veniens, simul attigit atque reliquit.
„ Taliter insomnem consumserat Attila noctem.

At profugi comites per amica silentia euntes. Tunc Rex notum fecerat, ut si quis Waltharium illi vinctum afferret, mox illum auro vestiret saepe recocto. Sed nullus in tam magna regione fuit inventus Tyrannus, Dux, sive Comes, seu

ſeu Miles, ſive Miniſter, qui quamvis proprias oſtendere cuperet vires, Waltharium aliquando iratum praeſumſerit armi inſequi. Nota ſiquidem virtus ejus facta fuerat prope omnibus habitatoribus. Qui Waltharius, ut dixi, fugiens, noctibus ivit, atque die ſaltus requirens & arbuſta denſa; heic verò arte accerſitâ pariter volucres arte capit:

„ Nunc fallens viſco, nunc fiſſo deni-
„ que ligno.

Similiter in flumina immittens hamum, rapiebat ſub gurgitibus praedam.

„ Sicque famis peſtem pepulit tolerando
„ laborem.

Namque toto tempore fugae ſe virginis uſu continuit vir Waltharius, laudabilis heros.

Et ecce quadraginta dies Sol per Mundum circumflexerat, ex quo Pannoniâ fuerat digreſſus ab Urbe. Ergo ea die, quo numerum clauſerat iſtum, venit ad fluvium jam veſpere mediante, cui nomen eſt Rhenus, quâ curſus tendit ad Urbem nomine Warmatiam Regali ſede nitentem.

„ Illic pro naulo piſces dedit antea ca-
„ ptos;

quumque eſſet trans poſitus, graditur properanter anhelus. Orta verò dies: pariter exurgens praefatam venit in Urbem, ubi Regali coquo, reliquorum certe magiſtro, detulerat piſces, quos vir ille viator dederat. Hos verò dum pigmentis condiſſet & appoſuiſſet Regi Cundhario, miratus fatur ab alto: Ergo iſtiuſmodi piſces Francia numquam oſtendit. Dic mihi quantocius, quinam homo detulit illos? *Et ipſe reſpondens narrat, quod nauta dediſſet.*

A *Tunc Princeps hominem juſſit accerſire eumdem.*

„ Et quum veniſſet, de re quaeſitus
„ eâdem,
„ Talia dicta dedit, cauſamque ex or-
„ dine pandit.

B Veſpere enim per terram reſidebam ego litore Rheni. Conſpexi: & ecce viatorem vidi feſtinanter venire, tamquam pugnare per membra paratum: qua re etenim penitus fuerat, Rex inclyte, cinctus; gerebat namque ſcutum gradiens, & haſtam coruſcam. Viro certe forti ſimilis fuit. Et quamvis ingens aſportaret onus, greſſum tamen extulerat acrem.
C Hunc incredibilis formae puella decorata nitore aſſequebatur, ipſaque caballum per lora rexit robuſtum, bina quidem ſcrinia non parva ferentem dorſo. Quae ſcrinia, dum cervicem ſcrupes crurum ſuperba glomerare cupiebat, dabant ſonitum, quaſi quis gemmis illiſerit aurum. Hic miles mihi praeſentes pro
D munere dederat piſces. *Quumque hos Haggano audiſſet verbum (reſidebat quippe ad menſam) cujus in medium promſit de pectore verbum:* Congaudete mihi, quaeſo, quia utilia novi.

„ Waltharius collega meus remeavit
„ ab Hunnis.

E *Cundharius vero Princeps atque ſuperbus ex hac oratione vociferatur, & omnis mox ei aula reclamat:* Congaudete mihi, jubeo, quia gazam, quam Gybicus Rex pater meus tranſmiſit Attilae Regi Hunnorum

„ Hanc mihi cuncta potens huc in
„ mea Regna remiſit.

Qui

Qui quum dixiſſet talia, menſam pede A *percutit, & exiliens ducere equum jubet, & ſellam componere illico ſculptam, atque de omni plebe duodecim elegit viros, vitâ inſignes, & animis probatos, iner quos ſimul ire Haganone jubebat, quos Hagano memor antiquae fidei & prioris ſortis, nitebatur tranſvertere rebus. Rex tamen econtra inſtat & clamat:* Ne tardate: veſtra prae- B cingite corpora ferris. *Inſtructi itaque milites telis (nam juſſio Regis urgebat) exibant portis, ut Waltharium caperent, ſed omnimodis Hagano probibere ſtudebat. At infelix Rex coepto itinere reſpicere non vult. Interea vir inclytus atque magnanimus Waltharius de flumine pergens venerat in Silvam ab antiquis temporibus vocitatam; nam nemus* C *eſt ingens & ſpatioſum, atque repleta ferarum plurima habens. Ibi ſuetum canibus reſonare tubiſque. In ipſa itaque ſunt * binae montes in ſeceſſu ipſius atque propinqui, in quorum medio quamvis anguſtum ſit ſpatium, tamen ſpecus exſtat amoenum. Mox juvenis, ut vidit,* huc, *inquit,* eamus. *Nam poſt-* D *quam fugiens Avarorum armis diſceſſerat, non aliter ſomni requiem guſtaverat idem, quam ſuper innixus clypeo; vix clauſerat oculos. Tum demum bellica deponens arma, dixit virgini, in cujus gremium fuerat fuſus:* Circumſpice caute, Hildegunda, & nebulam ſi tolli videris atram, tactu blando me ſurgere commone. Etiamſi magnam conſpexeris ire catervam, E ne ſubitò me excutias a ſomno, mi cara, caveto; ſed inſtantem cunctam circa explora regionem. *Haec ait: ſtatim oculos conclauſerat ipſe deſiderantes frui jamdiu ſatis optata requie.*

„ *Aſt ubi Cundharius veſtigia pulvere*
„ *vidit,*

„ *Cornipedem rapidum ſaevis calcaribus*
„ *urget.*
„ Accelerate, viri: jam nunc capie-
„ tis eumdem.
„ Numquam hodie effugiet; furata
„ talenta relinquet.

Illico inclytus Hagano contra mox reddidit iſta: Unum tantùm verbum dico tibi, Regum fortiſſime. Si toties tu Waltharium pugnaſſe videres, quoties ego novâ caede furentem, numquam tam facile ſpoliandum fortè putares. Vidi Pannonicas acies, quum bella egerent contra Aquilonares ſeu Auſtrales regiones:

„ Illic Waltharius propriâ virtute
„ coruſcus,
„ Hoſtibus inviſus, ſociis mirandus
„ obibat.
„ Quiſquis ei congreſſus erat, mox
„ tartara vidit,
„ O Rex, & Comites, experto cre-
„ dite, quantùm
„ In clypeum ſurgat, quam bene
„ torqueat haſtam.

Sed dum Cundharius, maleſanâ mente gravatus, nequaquam flecti poſſet, caſtris properabant. At Hiltgund de vertice montis procul aſpiciens pulverem ſublatum, venientes ſenſit, ipſum

„ *Waltharium placido tactu vigilare*
„ *monebat.*
„ *Eminus illa refert, quaſdam volitare*
„ *phalanges.*

Ipſe verò oculos tonſos ſomno, glaucemate purgans,

„ *Paulatim rigidos ferro veſtiverat artus.*

Quumque paululùm properaſſent, mulier coruſcantes ut vidit haſtas, ſtupefacta nimis,

nimis, Hunnos hinc, *inquit*, habemus: *& illico in terram cadens effatur talia tristis:* Obsecro, mi Senior, mea colla secentur, utque tuo non merui thalamo sociari, nullius jam ulterius patiar consortia carnis. *Cui Walthbarius:*

„ Absit, quod rogitas. Mentis de-
„ pone pavorem.

Ipse Dominus, qui me de variis saepe eduxerat periculis,

„ Is valet heic hostes, credo, con-
„ fundere nostros.

Haec ait, oculosque adtollens effatur ad ipsam: Non adsunt heic Avares, sed Franci nebulones, cultores regionis.

„ *Aspicit & gnoscens adjunxit talia*
„ *ridens:*

En galeam Haganonis: meus collega veteranus, atque socius. *Hoc Heros introitus stat onis adibat, inferius stanti praedicens sic mulieri:* Coram hac portâ verbum modò jacta superbum: hinc nullus rediens Francus, qui suae valeat nuntiare uxori, qui tantum praesumserit tollere gazae. *Nec dum sermonem compleverat, & ecce humo tenus corruit, & veniam petiit, quod talia dixit. Postquam autem surrexit, contemplans cautius dixerat:* Horum, quos video, nullum timeo. Haganone remoto. Nam ille meos per proelia scit mores atque didicit, tenet & hic etiam sat callidus artem, quem si fortè valentem dum intercepero solum, ex aliis namque formido nulla.

„ *Ast ubi Waltharium tali statione*
„ *receptum*

A *conspexit Hagano Satrapae mox ista superbo suggerit verba:*

„ O Rex, mi Senior, desiste lacesse-
„ re bello
„ Hunc hominem. Pergant primo
„ qui cuncta requirant,

& gentem, & patriam, nomenque,
B & locum relictum; vel si fortè petat pacem sine sanguine. *Qui licèt invitus dicto Haganoni acquievisset, misit illico mandans Waltharium reddere pecuniam, quam deferebat. Ad quod Waltharius talia fertur dedisse verba:* Ego Patri suo eam non tuli, neque sibi; sed si voluerit eam capere, vi defendo eam effundens al-
C terius sanguinem. *Quumque haec denuntiata essent Cundhario, protinus misit, qui eum oppugnarent; vir autem ille fortis ut erat, viriliter se ab ipsis modicum defendens, illico interfecit. Rex autem, ut vidit, & ipse protinus feroci animo super eum vertitur. Waltharius verò nihil formidans, sed magis ut supra viriliter instabat proelio.*
D *Cepit autem & ex illis Waltharius victoriam, occisis cunctis praeter Regem & Haganonem. Qui quum eum nullatenus superare possent, simulaverant fugam. Sperans ergo Waltharius eos inde discedere, reversus in statione, acceptâque omni suppellectili sua, & ipse mox cum Hildegunda ascensis equis coepit iter agere. Quumque Waltharius egressus*
E *esset ab antro quinque vel octo stadia, tunc laeti post terga ipsius recurrentes memorati viri, quasi victum eum jam extra rupem cogitabant. Contra quos illico Waltharius, quasi leo insurgens, armis pertectus fortiter debellabat bellantibus sibi. Qui diu multumque invicem pugnantes, ac prae nimia lassitudine & siti deficientes, jam non valebant virorum fortissimum superare. Et*

ecco

ecce reſpicientes viderunt a ſagma Waltharii vaſculum vini dependere. (f)

Expliciunt Capitula Libri Quarti.

Incipit Liber Quintus. (g)

De quodam Monacho, qui ei unâ die alapham dedit.

De alio Monacho, Stabilis nomine.

De Abbate Gotofredo, qui longe poſt mortem ſuam cuidam Fratri fugienti apparuit.

De latrone, qui in vico Novalicienſis furtum faciebat.

De lupo, qui ex eâdem Villa puerum deportavit, & minime comedit.

De vaccario ejuſdem Eccleſiae, qualiter eum beatus Petrus liberavit a ſerpente.

De luctu & planctu Daemonum.

De Diabolo, qui in ſimilitudinem joculatoris cuidam Fratri apparuit.

De quodam Sancto, qui in ſimilitudinem Paſtoris ferulam geſtabat, & ibi cuidam Fratri apparuit.

De Manſionario ejuſdem Eccleſiae.

Circa haec tempora &c. (h)

Carolus (i) *Dei gratiâ* Rex Francorum & Longobardorum, *ac* Patricius Romanorum, *omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Domeſticis, Vicariis, Centenariis, vel omnes Miſſos noſtros diſcurrentes, praeſentibus & futuris. Hoc nobis ad ſtabilitatem Regni noſtri maxime credimus pertinere, ſi illa beneficia, quae anteceſſores noſtri ad loca Sanctorum conceſſerunt, per noſtram auctoritatem confirmamus. Ideoque vir venerabilis* Frodoinus Abbas *clementiae Regni noſtri ſuggeſſit, eo quod inclyti anteceſſores Reges, vel Dominus*

A & Genitor noſter *bonae memoriae* Pipinus *quondam* Rex, *integram........ ad Monaſterium Novalicis in Valle Sigoſina, quod eſt in honore beatorum Apoſtolorum Petri & Andreae, vel ceterorum Sanctorum conſtructum, conceſſiſſent, ut nullus Judex publicus in rebus atque facultatibus ejuſdem Eccleſiae ad cauſas audiendum, vel freda exigendum,*
B *nec manſiones, aut paratas faciendum, neque fidejuſſores ad homines ingenuos, aut ſervientes tollendum, nec nullas retributiones,* (k) *quae partibus Fiſci debebantur, requirendum inibi judicari.... poteſtis, ingredere quoquo tempore non deberet. Unde & ipſas emunitates nobis in praeſenti oſtendidit relegendas, per quas ipſum beneficium uſque nunc*
C *tempore conſervatum eſſe cognovimus. Sed per firmitatis ſtudium petiit Celſitudini noſtrae, ut hoc circa ipſo Abbate, ejuſque poſt eum ſuccedentibus confirmare deberemus. Cujus petitionem noluimus denegare. Sed ita in omnibus praeſtitiſſe & confirmaſſe cognoſcite. Praecipientes enim, ut ſicut conſtat ab Anteceſſoribus Regibus, vel Domni Genito-*
D *ris noſtri fuiſſe indultum, inſpectas ipſas emunitates, de omnibus rebus ipſius Eccleſiae infra Regna Deo propitio noſtra Franciae, Italiae, in quibuslibet pagis & territoriis, ſub emunitatis nomine cum omnibus rebus conceſſis valeant poſſidere & dominare, & nulla requiſitione, nec ullum impedimentum a Judicibus publicis tam noſtro tempore,*
E *quàm & ſuccedentium Regum exinde habere non pertimeſcant. Sed ut diximus ſub integra emunitate abſque introitu Judicum in Dei nomine reſedeant. Et ut haec auctoritas firmior habeatur vel diuturnis temporibus conſervetur, ma-*

nu

(*f*) Heic ſequitur Caput Decimum Libri Secundi editum.
(*g*) Deſideratur in editis Synopſis ſequentium Capitulorum.
(*h*) Sequitur in editis pag. 730.
(*i*) Haec addenda ſunt ad Caput Vigeſimum Libri Tertii.
(*k*) *fortè* redhibitiones.

nu propria subter eam decrevimus roborare, & de annulo nostro jussimus sigillare.

Signum K R S L *Caroli gloriosissimi Regis.*

Wigbaldus ad vicem Radoni recognovi.

Data X. Kalendas Junias, Anno XI. & V. (l)

Atque hactenus fragmenta Chronici Novaliciensis. Peto nunc veniam, si figmentis hisce subnecto, non figmentum quidem, sed dubium monumentum, videlicet Synodum Syriacam, nemini, ut reor, hactenus visam, quam immortalis memoriae Fridericus Cardinalis Borromaeus Archiepiscopus Mediolanensis e Syrorum Lingua in Latinum sermonem convertendam curavit, atque in Ambrosianam Bibliothecam a se institutam intulit, unde illam ego hausi. Atque utinam Synodus ista, uti venerandam prima facie antiquitatem praefert, ita germanus & revera vetustissimus foetus dicenda foret. Verùm hoc praestare nequeo, metuens, ne Cardinali doctissimo lusum luserit Syrus aliquis spe lucri ex hujusmodi merce conceptâ. Habita haec dicitur *Anno Undecimo Jesdarged filii Saporis Regis*, videlicet Persarum, qui Mesopotamiae, aliisve Syriae partibus tunc dominabatur. Auctor est Theophanes in Chronico, eodem Anno, quo Arcadius Theodosii Magni filius patri in Imperio successit, hoc est Anno Christi CCCXCV. delatum quoque fuisse *Isdegardi* Regnum Persarum. Quum ergo Annus ejus Un-

A decimus in Annum Christi CCCCV. incidat, eo ipso celebrata fuerit haec Synodus, dum tamen ab illa absit omnis fraudis suspicio. Et sane sub eodem Isdegarde Rege floruit *Maruthas Episcopus Melopotamiae, vir eximiâ pietate praeditus*. Illum ejusmodi elogio ornat Socrates, Histor. Ecclesiast. Lib. 7. Cap. 8. qui & narrat,

B ejus sanctis moribus & hortamentis Regem adeo fuisse commotum, *ut Maruthae permiserit, ubicumque vellet, Ecclesias aedificare. Exinde apud Persas Christiana Religio latius propagata est*. Parum etiam abfuisse tradit, quin Christo suum nomen Isdegardes dederit: quod & Theophanes confirmat. Haec ergo recte collineant in

C Regem & tempus, quo coacta dicitur Synodus ista. Ad ista accedant, quae Illustrissimus & Clarissimus vir Joseph Simonius Assemanus ante paucos annos in Tomo primo *Bibliothecae Orientalis* adnotavit, dum Sancti Maruthae Acta illustraret. Is nempe Chronicon Syriacum laudat, a Dionysio Patriarcha Jacobitarum compo-

D situm, in quo Sanctus ille Episcopus floruisse traditur Anno Christianae Aerae CCCCXIV. diciturque duobus Conciliis in Regno Persarum celebratis praefuisse, e quibus primum habitum fuit, imperante Arcadio Augusto, alterum imperante Theodosio juniore Augusto. Quare confluunt & ista ad persuadendum

E nobis, revera celebratam fuisse Synodum a Sancto Marutha, cujus Acta fortassis usque ad nos servata fuerint. Verùm dum ego, quae se mihi obtulere, publici juris facio, primo perpendatur velim, an *Rex Jesdargea* recte *Saporis Regis filius* appellatus fuerit. Deinde num ejusmodi Concilium facile putandum sit in Sym-

(*l*) Reliqua, ut in editis.

Symbolo pronuntiasse, se amplecti *Sanctum Paracletum vivum de Patre & Filio*. Quum enim in fine adnotatum fuerit, Synodum istam fuisse habitam *post Synodum CL.* idest Episcoporum, in Concilio Constantinopolitano OEcumenico Primo congregatorum Anno Christi CCCLXXXI. Symbolum tunc efformatum tantummodo habet, Spiritum Sanctum *a Patre* procedere. Num & *a Filio* processerit, diu postea agitata fuit acriter quaestio inter Latinos & Graecos. Quare heic suspicionem justam aut conficti, aut interpolati Concilii ingerit hujusmodi sententia. Canone etiam Octavo, si *Cuchari* appellatione Romanus Pontifex venit, uti Interpres in postrema adnotatione contendit: perpendendum est, an affectatione prorsus careat, quod ibi scriptum est. Quanquam fortasse referri haec possint ad Antiochenum Patriarcham. Reliqua omitto, ut & suus Lectori erudito sit locus in exigendo ad lapidem Lydium Opusculo isto.

Synodus Syriaca habita Anno Christi 405. atque in Latinam Linguam translata.

Canones aliqui & ordinationes, quae positae fuere a Synodo Episcoporum facta in Soloc & Cataisphon Civitatibus potestatis Regni Persarum, in legatione Sancti Maruthae Episcopi Miphractensis *ad* Jesdarged Regem, Anno Undecimo *ipsius Jesdarged* filii Saporis Regis.

Convenere Episcopi qudraginta in Soloc & Cataisphon, & erant ipsorum praecipui Isaac *Catholicus &* Archiepiscopus ipsius Soloc & Cataisphon, & Marutha ejus frater. *Et consedere in Ecclesia magna ipsius Soloc & Cataisphon Mense Februarii, tertiâ feriâ. Et quum legissent Epistolam missam ad eos ab Occidente ab Episcopis in terra Romanorum, & conscripti erant Canones, qui positi fuere in Occidente, posuerunt ipsi Canones hos, qui scripti sunt infra.*

I. *In omnibus Ecclesiis prius Oratio & precatio & obsecratio & supplicatio offeratur coram Deo vivo & sancto pro Regibus, & Principibus, ut habitationem tranquillam & quietam habitemus cum tota sanctitate & justitia, & ipsi non excogitent cogitationem superbam & asperam adversùs Populum Dei.*

Symbolum positum ab ipsis Episcopis istis Persis.

II. *Credimus in unum Deum Patrem omnipotentem, qui per Filium suum fecit Coelum & Terram, & per ipsum condita sunt secula superius & inferius, & insuper fecit resurrectionem & gaudium toti creaturae. Et per ipsum Filium suum Unigenitum, qui natus est de ipso de substantia Patris sui, Deus de Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, natus & non factus: qui est Filius naturae Patris sui; qui propter nos homines, qui per ipsum creati sumus, & propter nostram salutem descendit, & induit corpus humanum, & factus est Homo, & passus, & resurrexit tertia die, & ascendit in Coelum, & sedit ad dexteram Patris sui, & venturus judicare vivos & mortuos. Et Confitemur in Spiritum vivum &* Sanctum Paracletum vivum de Patre & Filio, *in u-*

na

na Trinitate, in una substantia, in una voluntate, amplexantes Fidem CCCXVIII. Episcoporum habitam in Nicaena Civitate. Quae est professio nostra, & Fides nostra haec, quam accepimus a Patribus nostris Sanctis, definitio posita a Synodo sancta.

III. *Quicumque Episcopus fiat ab uno Episcopo, aut a duobus, deponatur factus & faciens. Itaque quum fit Episcopus, conveniant Episcopi in Civitatem illam, pro qua inquiritur Episcopus, & consilio & cogitatione Communitatis cogitent, & exquirant de viro, qui habeat curam pauperum, & recipiat hospites, & reficiat angustiato, & cibet orphano, & viduas, & pecuniam suam ad usuram non det, & subornationem non admittat, & in facies in judiciis non accipiat, & a gula & dilectione ventris elonget se, & sit verbo & sapientia & doctrina Scripturae die nocteque exercens se, & sit in eo intellectus & prudentia dirigendi omnia convenientia Ecclesiae, quae requiruntur ad gregem Christi. Unde congregati Episcopi cum facultate & cum Epistola ipsius Metropolitani & Archiepiscopi in Populo & Ecclesia ejus, quod fit ante altare sanctum tempore, quo offertur Sacrificium, imponatur Euangelium sanctum super caput ejus, & extendant dexteram super eum omnes aequaliter. Et qui est inter eos caput & Senior ceteris congregatis, ille ipse recitet ordinationem. Et postea accedat Episcopus, qui est ordinatus, & praeficiatur a Metropolitano magno Catholico Solec & Cataisphon, ferens secum Epistolam ab Episcopis illis, qui eum ordinarunt. Qui verò ausus fuerit & nobis & Episcopis alium fecerit aut in vita aut in morte juxta definitionem istam positam a Synodo magna ac sancta, factus & factor a toto Clero Ecclesiae sine misericordaia rejiciatur.*

A IV. *Circa Eunuchos verò secundùm quod ordinatum est in Synodo, ita & nos servamus, quia omnis vir, qui voluntate propria abscindit se, & naturam suae conditionis laedit, hic in Ecclesia non admittitur. Quod si in sua pueritia a dominis suis violenter aut a barbaris abscissus fuerit, aut in infirmitate decisus est a Medicis, admittitur in* B *Clerum Ecclesiae, id quod permittit ei Canon Ecclesiae.*

V. *Circa habitatrices, sicut jussum est a Synodo, omnes nos facimus, quia deinceps omnis vir Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, aut Subdiaconus, aut Clericus, cujus habitatio cum feminis fuerit, & honeste & sancte seorsim, ut decet ordinem ministerii Eccle-* C *siae, non fuerit monastice viri cum viris scorsum, & feminae cum feminis seorsim, hic in ministerio Ecclesiae nobiscum non recipitur.*

VI. *Circa lucra obscoena & conventiones, & usurae, de quibus mandatum est in Synodo ne fiant, omnes nos alacriter servamus, quia deinceps omnis vir, qui in ministerio Ecclesiae nostrae* D *est in aliquo graduum Clericatum, & usuris & conventionibus utitur, alienus Ecclesiae nostrae, ministerioque nostro est, & commixtionem nobiscum non habet.*

VII. *Circa auguria, & incantamentum, & opera aliena iniquitatis & peccati, haec, quae competunt Paganismo, & ligationes, & veneficium, & totus cultus Daemonum, haec omnia a-* E *nathemate & maledictionibus ab omnibus Ecclesiis, & filiis Fidei nostrae negentur; & qui inventus fuerit in aliquo istorum, sine misericordia ejiciatur a tota Ecclesia Christi, & usque in aeternum misericordia non sit super eum.*

VIII. *Canon verò iste injunctus in Synodo, ut bis in anno quolibet congregentur Episcopi in Synodo ad invicem, ut per eorum congregationem omnis*

dissensio

A *dissensio & calumniae cessent; rogatu magno praecipuos Synodi rogamus & persuademus, ut in duos annos, idest secundo quoque anno semel congregentur, sedente Rege in Soloc & Cataisphon, & scribente ad nos Dominus Metropolitanus magnus, & Archiepiscopus, qui sedet super thronum* Cucharum, *alacriter congregamur, & ad adorationem, & honorem* B *Paternitatis ejus convenimus, & quidquid jusserit nobis in verbo Dei sine mora exsequimur, & legem, quam in Christo Domino nostro imponit nobis, recipimus, & cum tremore & amore ejus voluntati consentimus.*

IX. *Quoad domum verò, in qua sunt recipiendi hospites & pauperes, ut in* C *omnibus Ecclesiis nostris sit destinata, consentimus ac persuasi sumus, ut oporteat per epistolam recipiantur ab Episcopo ad Episcopum ejus socium, aut a Presbytero ad sibi similem.*

X. *At ne accedant Presbyteri & Diacones & Subdiacones ad refectorium pauperum, sed sit notum coenaculum Clericorum & portiones inde non sit li-* D *citum eis sumere, ne fortè dedecus & injuria adversùs libertatem Ecclesiae contingant, omnes nos consensimus, & consentimus.*

XI. *In loco quoque discumbendi..... in coenaculis non est in...... lugentium neque in nuptiis. Quicumque est in Ecclesia & Presbyteris aut & Diaconibus, aut & Subdiaconis, aut filiis status,* E *aut consecratis, aut custodibus januae consentimus, ut nullo modo liceat eis discumbere.*

XII. *Utque in omni die Dominico legatur Euangelium cum aliis Libris, & verbum edisseratur usque ad tertiam horam, & ad quartam horam, & tunc Sacrificium offeratur, omnes nos conveniens esse definimus.*

XIII. *Quoniam autem multa, quae sunt sermone illo Canonum Synodi Sanctae illius Nicaenae, recepimus, adjudicamus, ut quilibet vir aut Episcopus Metropolitanus, qui praeest tribus aut quatuor aut quinque Episcopis, aut etiam pluribus forte, scribat ipsos Canones istos, & coram oculis suis sint semper, & secundùm eos constituant Episcopi omne negotium, & secundùm eos statuant convenientia pro Potestatibus suis; post verò pauca ipsorum actuum Synodi Episcoporum Persarum.*

XIV. *Seditio quoque Chorepiscopi multi, qui efficiebantur in una regione, seu Dioecesi, deinceps non fiat, neque sint plures, sed unus Chorepiscopus sit uni Episcopo, & sufficiat ei, & ubi sunt plures, interea absolvantur.*

XV. *Et singulis Episcopis in Civitatibus suis unus Archidiaconus sit destinatus eis, qui & rationalis ac prudens & sapiens est in sermone ac doctrina; sitque ei cura circa pauperes, & solicitus hospitum, & versatus in ministerio Ecclesiae, ad corrigendum & ordinandum omnia convenientia.*

XVI. *Et die Dominico super cathedram concionem Diaconi praesente Episcopo, ipse praedicet Euangelium, ipse legat, & de omni opere requisito ad ministerium Ecclesiae ipse jubeat, & brachium & lingua & honorans Episcopo ipse sit, & voluntate occulta Episcopi per eum fiat palam, & Presbyteros super sedilia ipsa sedere curet, & in capite Diaconorum ipse sedeat secundùm ordinem, quo sederit Episcopus super thronum.*

XVII *Item Ministros hos, qui vocantur Exorcistae, super januas tempore ministerii ipse constituat, & Libros Lectoribus ipse injungat & tradantur, & Presbyteris & Diaconis & Subdiaconis ipse distribuat Hebdomadam, ut conferat Baptisma & inserviat Altari, &*

caveant templo & ejus orationibus & rebus. In omnibus Ecclesiis, in quibus sunt Episcopi, ita faciant.

XVIII. *Qui hebdomadas recipiunt, & bonis Ecclesiae cibentur, & eorum cubile sit in domo illa denominata in omni loco nomine ministrorum, & omnis Ecclesia & Civitas pro sua magnitudine distribuantur in ea homines hebdomadis. Circa verò proventus & reditus, qui sequestrantur, & dantur viro illi, qui factus est Major-domus fidelis Ecclesiae, haec lex sit, ut claves dispensationis & administrationis super Altare ponantur, & qui futurus est Major-domus, ab Altari recipiat ea, & quum deponit administrationem, aut ipse ejus Episcopus vult eum absolvere ab hoc negotio, super Altare ponat ipsas claves, & ut meretur retributionem suam a Domino Altaris, sive bene sive male recipiet.*

XIX. *Quicumque verò vir Presbyter, qui in Civitate est, & aegrotans non aegrotat, & super sedilia cum suis collegis tempore orationis non residet, & tempore concionis coram Altari non stat, deponatur a ministerio.*

XX. *Archidiaconus autem dicito viro Presbytero; offerat Sacrificium, quoties abest Episcopus. Quum verò Episcopus adest, Episcopus habet auctoritatem jubendi, ut vult, Diaconi quoque ita. Omnis vir Diaconus, qui in Civitate est, & aegrotans non aegrotat, & tempore orationis non reperitur in Ecclesia, & in ordine Diaconorum in Populo non stat etiam, quum ab Archidiacono jubetur accipere stolam, & ascendere ad sedile le...... & accipere Librum, & legere, & ubi legerit, rursus relinquere ministerium suum, & vagari, subeat poenitentiam sibi convenientem; quin neque in Diaconio liceat ei relinquere Populum tempore orationis, & sedere intus, nisi fortè aegrotans aegrotat: sed* A *cum sociis suis in ordine stet, & tempore sacrificii coram Altari stet, donec absolvatur tempus. Adversùs Diaconem haec convenientia spernentem, auctoritatem habet ipse Archidiaconus, ut judicium secundùm jus suum ulciscatur contra eum.*

XXI. *Subdiaconorum quoque eâdem similitudine singuli, qui tempore* B *ministerii non reperiuntur in Ecclesia, nisi aegrotent, aut discedant aliquo, & in Choro Psalmis non stant, & ad januas Templi tempore ministerii non cavent, rejiciantur extra, ne indulgentia ista seu mollities plurimos corrumpat.*

XXII. *Archidiaconi autem erit haec omnia convenientia rogare, ac inquirere singulos. Et sine ejus consilio nemini* C *Presbyterorum, aut Diaconorum, aut Subdiaconorum, aut Clericorum liceat adire rus, aut ad aliquem alium locum, sed ut diligenter & splendide decet ipsum Archidiaconum ministrare in Ecclesia Christi, & esse exemplum bonum multis.*

XXIII. *Quoniam ipse est lucerna Ecclesiae & lumen coram Episcopo, verbo* D *ac doctrina sua neque apprehendatur mos iste vetus, neque sit amplius praesente scilicet Presbytero seniore non offert Sacrificium ille junior ipso. Ob hanc caussam omnes seniores dimittunt, & exeunt, quippe qui locum dantes illis junioribus; nam coram Episcopo, si ab eo jubeatur, licet illi juniori ceteris in annis offerre. Quod si coram Episcopo* E *celebrat, & coram sociis suis senioribus se celebrat solum autem absente Episcopo, quicumque Presbyter celebrans majoris est honoris, sive senior sit, sive junior. Ergo omnibus Presbyteris & Diaconis non licet eis deserere Altare, & discedere, quamvis conveniens sit exhibere honorem sibi invicem secundùm verbum ipsius Apostoli jubentis, ut honore quis socium suum veluti se dignum magis reputet.*

XXIV.

XXIV *Circa morem quoque istum contemnendum, qui subintravit confuse & non competenter, ut qui parvuli sunt, doctrinamque Scripturae non intelligunt, facile & leviter dextera Sacerdotis eis imponebatur sine discretione & examine, deinceps definitio ista sit juxta praeceptum Synodi, quia super minorem, triginta annos natum, dextera Presbyteratus non imponatur.*

XXV *Item non liceat Episcopo ordinare Presbyteros, Diaconosque in locis simplicibus nisi in Ecclesia ante Altare.*

XXVI. *Qui verò ignarus est in doctrina, nisi David totum* (idest, *Psalterium*) *& ore suo recitet, neque Subdiaconus fiat. Sed admoneatur, ne fiat, donec totum David & ore suo addiscens, recitet. Ob hanc enim licentiam erit obtenebratio in Ecclesia. Quod si contigerit, & acceperit quis, prius non eruditus, dexteram Presbyteratus aut Diaconatus, rursus colligat se, addiscat & consideret doctrinam, ne dormitent Ministri Christi, & sint idiotae in verbo ac doctrina sua.*

Post verò alia, & ipsis gestis:

XXVII. *Omnis verò Episcopus in sua Dioecesi & Civitate potestatem habet ipse ordinandi Presbyteros & Diaconos & Discipulos, & aedificandi Ecclesias, & augendi omnia bona, quae voluerit, ut sit exemplum bonum. Episcopus verò ille Metropolitanus, qui praeficitur ipsis Episcopis fratribus suis, sicut est honorandus in ipsis Episcopis secundùm gradum suum, ita convenit, ut ad eum pertineat scribere cedulam, & monere Catholicum circa quodlibet negotium, quod contigerit inter ipsos Episcopos sibi proximos, & sub ejus manu sunt. Et ipse moneat fratres suos de eo, quod scribitur sibi a Catholico, & ab ipsomet scito Catholicus quodlibet negotium ortum inter illos; quod si contigerit, & sit* A *querela aliqua inter Episcopum & Episcopum, aut inter Presbyterum aut Diaconum, & suum Episcopum, sive ob convenientiam ministerii, sive quod ipse Episcopus fortè non se gerit secundum caritatem benigne & humiliter, intersit eis Episcopus Metropolitanus, qui praeest eis, juxta quod scriptum est in Canone Synodi magnae. Quod si fortius sit ipso* B *Metropolitano negotium quodcumque, & non valeat pacifice absolvere illud, scribens moneat Catholicum, & liberetur a contritione,* (idest, *fastidio*). *Et ipse Catholicus scribat, & secundum sapientiam suam jubeat & absolvat negotia. Episcopo verò illi metropolitare non liceat, ut quasi vi dominanter aggrediatur negotia Dioecesis alicujus Episcoporum,* C *quibus praeest, & inquirere vires. Sed manens loco suo ipsemet Metropolitanus scribat ad ipsum Episcopum illius Dioecesis circa illud scandalum, quod audit, si obtemperat ei. Sin autem moneat Catholicum, uti supra scriptum est. Quod si voluerit ipse Episcopus Dioecesis in commemoratione Martyrum, postulet ab ipso Metropolitano,* D *qui praeest sibi, & invitet eum in Dioecesim suam. Hoc ejus erit Episcopi, quicumque sit, ut si velit complacere, quibus praeest, habet auctoritatem ipse Metropolitanus convocare ipsos ceteros Episcopos, & constituere Episcopum illum, quem voluerit ipsa Civitas. Postquam verò ordinavit eum, transmittat eum cum Epistola ad Catholicum & perficietur* E *ab ipso. Extra verò ista non habet auctoritatem Episcopo Metropolitano supra Episcopos illos, qui sub ejus manu, neque hoc potest, ut gula & magnitudine ventris inquirat eos accipiendi & dandi.*

Expliciunt Canones positi a Synodo Episcoporum Persarum, velut ex virtute Canonum illorum Synodi magnae Nicaenae. Una & hac parte fluminis, & alia & illinc Cataisphon & Selec vocant

cant

ant eam, sed una est. Tempus horum Canonum, Persarum est tempus illud, quod est post Synodum CL.

Anonymi Interpretis Adnotationes in hanc Synodum.

Circa hanc Synodum nota primo, Lector, quod licèt tanta fuerit, ac sit Latinorum industria, transferendo scilicet in Latinum sermonem aliarum nationum doctrinas, ut ipsis solis ingenii sagacitatem omnibus numeris absolutam meritò adscribere nobis liceat: eos tamen hactenus quamplurima scitu dignissima apud nos Chaldaeo-Syros & Arabes latent doctorum opera, quinimmo fere omnia.

Nota secundo, Catholicum istum, cujus mentionem saepe numero haec Synodus facit, esse Armenorum Patriarcham. Sic enim usque in praesentem diem eum vocant ipsi Armeni. Itaque haec Synodus habita fuit inter Episcopos Armenos, Catholicos tamen, atque Ecclesiae Romanae tunc temporis obedientes, ut patet in Prooemio hujus Synodi.

Nota denique tertio, Metropolitanum illum Cucharum, *cujus in Octavo Canone fit mentio, esse* Pontificem Romanum, *tum quia haec praepositio*

ܪܝܫ ܟܠܗܘܢ ܟܘܡܪܐ. ܕܪ̈ܘܡܝܐ

apud nos Syros eum significat, qui majorem se habet neminem. Qui quidem, si Secularis est, Imperatorem agnoscimus, sin autem Ecclesiasticus, Pontificem Romanum intelligimus. Quamobrem quum in hoc Canone fiat ejus mentio, non ut Secularis sed ut Ecclesiastici, non alius quàm Pontifex Romanus esse potest: praesertim quum hoc ipsum colligatur ex ipsomet modo loquendi Canonis. Hoc autem notaverim, tenens, Auctores hujus Synodi fuisse Catholicos ante Schismatis tempora.

A Porro in Philosophicis, Theologicis, atque Asceticis, quantum utilium, quantum quoque inanium rerum, Ingenia Italorum, dum barbarica Saecula fluerent, nobis dederint, nihil est quod ego commemorem, in vasto praesertim campo, quem integrum percurrere non leve negotium foret. Illud tantummodo
B innuam, disputatum hactenus acerrime fuisse, & adhuc disputari de Auctore aurei Opusculi *de Imitatione Christi*, quem Galli *Johanni Gersonio* tribuunt Cancellario Parisiensis Facultatis, Germani suo *Thomae de Kempis* Canonico Regulari, Itali verò *Joanni Gersen* Benedictino, iis antiquiori, quem Vercellensem Abbatem
C fuisse opinantur. Ad istam controversiam minime delatos vidi duos ejusdem Opusculi Codices MStos, quos Venetiis adservant Monachi Benedictini in insigni Coenobio Sancti Georgii, atque egomet sub oculis habui. Primus membranaceus est, in cujus calce haec scripta sunt: *Finito die XII. Mensis Decembris MCCCCLV.* In
D operimento ligneo Codicis legitur epigraphe, in membrana cooperta vitro, sive *Speculari* crustâ. Nos *Talco* appellamus, vocem a Germanis mutuati. Eodem tempore, quo scriptus Codex, videtur enata & illa Epigraphe, cujus verba sunt: *Johannes Gersen de Imitatione Christi.* Alter Codex Chartaceus est, sed pervetustus.
E Titulus alienâ manu, sed antiquâ, additus haec habet: *Johannis Gersen de Imitatione Christi.* In fine legitur:

Possidet Arzagâ Librum de stirpe Johannes,
Cui juvenile caput Infula sacra tegit.
Est sibi Donatus genitor, genitrixque Johanna:
Ejus sunt Fratres B. simul & Stephanus.

Fra-

Fruſtra hactenus quaeſivi, quis fuerit iſte *Johannes Arzaga*, & cujus Urbis *Epiſcopus* fuerit. Felicius inquirent Eruditi Mediolanenſes, apud quos nobilem fuiſſe olim Arzagam gentem novi. Aetate ſaltem Johannis hujus, fortaſſe tamen & antea, exaratus ille Codex fuerit.

Sed quando ſupra vidimus, ne barbaricis quidem temporibus omnino excidiſſe ſtudia *Arithmeticae*, *Geometriae*, & *Aſtronomiae*, repeto nunc, praecipue ſub finem Saeculi Decimi, Geometricis operam dediſſe ſaepe mihi laudatum Gerbertum Monachum, patriâ Aurelianenſem, qui Romanus Pontifex ſub Silveſtri II. nomine Anno Chriſti DCCCCXCIX. electus, magnum nomen, magnam quoque invidiam ſibi comparavit, & Scholas in Italia reſtaurandas curavit, uti in praecedenti Diſſertatione monui. Haec ejus ſtudia, praecipueque Geometricae figurae, ab ipſo uſurpatae, oculos & mentem indoctae gentis adeo praeſtrinxere, ut is pro Mago & praeſtigiatore tunc haberetur, & injurioſa fabula ad poſteros etiam manarit. Exſtat adhuc ejus Tractatus *de Abaco*, ſive *de Aritbmetica* in Ottoboniana Bibliotheca MStus, & Epiſtola *de Geometrica quaeſtione* ad Adalboldum, uti & Tractatus *de Geometria:* quae duo poſtrema Opuſcula evulgavit V. Cl. P. Pezius Monachus Benedictinus Tomi 3. Part. 2. Theſaur. Anecdotorum. Sed & ipſum *rei Agrariae*, ſeu menſurae agrorum ſtudioſiſſimum fuiſſe, prodidit Wilelmus Goëſius in eleganti editione Scriptorum ejuſdem rei Agrariae, Amſtelodami Anno MDCLXXIV. procuratâ. Nam in Notis pag. 142. quaerens, an *Julius Frontinus* auctor fuerit fragmenti cujuſdam agrarii, id ſibi minime videri fatetur, tum propter inelegantiam operis, aliaſque ob cauſſas, tum etiam, ut ait, *quod haec in MStis adſcribi videam partim M. Junio Nypſo, partim etiam, ut eſt in MSto, Domno Gerberto Papae & Philoſopho*. Tum pag. 156. earumdem Notarum, Libellum *de Coloniis*, a Rigaltio & Holſtenio eidem *Frontino* adſcriptum, ne ipſum quidem tanto viro tribuendum cenſet, ejuſque argumenta ſententiam hanc mihi omnino perſuadent. Liceat mihi in rem iſtam prodere, adſervari in Eſtenſi Bibliotheca Libellum, recentiori manu exaratum, & nonnulla complectentem fragmenta ejuſdem rei Agrariae: quae omnia ſub titulo unius *Marci Junii Nypſi de Menſuris* veniunt. Undique vitiis ſcatere, quae Goëſius evulgavit, jam norunt Eruditi. Ultra etiam modum depravata ſunt, quae in Eſtenſi Codice leguntur. Quum enim imperiti amanuenſes neque voces neque materiam intelligerent Artis Agrimenſoriae, paſſim impingebant, ac monſtra ad poſteros tranſmiſere. Attamen ex quo animadverti, inter ipſa ſphalmata aliquid occurrere, unde Goëſianae editioni aut praeſidium aut emendationem obvenire poſſe ſum opinatus, quaedam ex ea farragine excerpta inferre huc ſtatui, nihil moratus textûs vitia, quae detergenda vix quiſquam ſibi ſumat. Eruditis viris fortaſſis & iſta alicui uſui eſſe poterunt.

M. JU-

M. JUNII NYPSI
DE MENSURIS.

NOtum (a) *est omnibus, Celse, patere te studiorum nostrorum manere summam. Ideoque primum sedulitatis meae impendium judicio tuo offerre proposui. Nam consequi inter aequales quemdam locum, depositâ aemulatione, magis conatibus nostris profuturum credidi, quàm inter eos, qui in hac parte plurimum possunt. Itaque quo cultior quorumdam sit notitia apud te, omnia perlaturus Liber iste festinat, & apud te tyrocinii rudimenta deponens, tecum conferet quidquid a me inter ipsam armorum exercitationem accipere potuit. Nam si meretur publicam conversationem, ut sufferat universorum oculos, a te potissimùm incipiat. Quod si illi parum diligenter adhibitam curam esse credideris, ut in aliquam cessare videamur partem, non exiguum laboris mei consequar fructum, quod te monente malignorum lucrifecerim existimationem. Quaeso itaque, si monere non est improbum, habeam apud te quamdam excusationem, quod non potuerit eo tempore consummari, quo genus hoc, ferventibus studiis nostris, disputatum est. Omnium enim, ut puto, liberalium studiorum ars ampla materia est, cui ne quid desit, & in hac modica re si quid desit, ingenti animo veri Judicis custodiendum est. Clara sacratissimi Imperatoris nostri expeditio me in ipsa scribendi festinatione praepediit. Nam dum armorum magis * exerceor curis, totum hoc negocium velut oblitus intermiseram, nec quidquam aliud, quàm* A *belli gloriam cogitabam. At postquam primum hosticam terram intravimus, statim Celsi nostri opera mensurarum rationem exigere coepit. Erant dandi interveniendi certo itineris spatio duo rigores, quibus in tutelam commendandi ingens majorum assurgeret moles. Mox interventu operis decisâ parte, ferramenti usus explicuit. Nam quod ad notitiam pontium pertinet, & fluminum latitudinem discernere,* B *etiamsi hosti infestare ex proxima ripa poterimus; expugnandorum deinde montium altitudines ut scirem, hos venerabiles Diis oratio monstrabit, quam ego in omnibus temporibus optabam. At postquam magnorum habitum experientia religiosius excolere coepit, ad consummandum hunc* C *Librum, velut ad vota reddenda properavit. Postquam ergo maximus Imperator victoriam Dacicam proxime reseravit, statim ad Septentrionalem plagae annuam vicem transire permisit: ego ad studium meum tamquam ad otium sum reversus, & multa velut scripta folia & sparsa, in ordinem artis laturus, recollegi. Foedum enim mihi videbatur,* D *si genera angulorum interrogatus, responderem multum. Ideoque rerum ad professionem nostram pertinentium, in quantum potui, occupatus, species, qualitates, conditiones, modum, & numerum persequens, satis ampla mediocritatis meae opinio observabitur, si illa viri tanti auctoritate studentibus profutura judicaveritis.*

Ergo

(*a*) Vide Goësium pag. 28.

Ergo ne quid nos praeterisse videamur (a) *Coloniae omnes Maritimae appellantur. Existimo, vel quod mare in his deducitur litoribus; vel (quod pluribus placet) Maritimas appellant, ideo quod ab Alpibus in mare decurrunt. A tribus lateribus intuendum est. A Sicilia usque ad Galliam: contrarius rursus; pars verò, quae ad mare attingit Macedoniae & Galatiae Epyros partem spectant. Ergo in his litoribus Romani Colonos miserunt Dacos...... Colonos dari Municipiis, vel ad supplendum Civium numerum, qui subinde movebantur. Praeterea legem tulit, ne quis in Italia amplius quàm ducenta jugera possideret. Intelligebat enim, majorem minuere modum, si subinde possiderent, quod ab ipso possidente coli non posset. Et sicut Populus Romanus omnium gentium potiti sunt agros, & ex hoste captos victori Populo Romano partiti sunt, alios vendiderunt, ut Sabinorum ager, qui dicitur Quaestuarius, cum actis limitibus diviserunt, & denique quibusdam arctibus laterculis quinquagena jugera incluserunt. Omnium* (b) *enim Mensurarum appellationes conferamus. Nam Mensurae notantur, ita & de qua loquimur, appellatur; & quidquid pondere, aut capacitate, aut animo finitur, aeque longitudine Mensura appellatur. Quid ergo Mensura sit, de qua quaeritur, tractemus. Mensura est quamplurium & inter se aequalium intervallorum. Mensura finitur, ut Pes: per Pedem Decempeda: per Decempedam Actus: per Passum Stadium: per Stadium Milliarium, & similia. Mensurarum appellationes, quibus utimur, sunt duodecim. Digitus, Uncia, Palmus, Sexta, Pes, Cubitus, Gradus, Passus, Decempeda, Actus, Stadium, Milliarium. Minima pars earum Mensurarum est Digitus. Si quid infra Digitum metiamur, partibus respondemus, ut dimidiam aut tertiam partem Digiti. Uncia habet Digitum unum, & tertiam partem Digiti. Palmus habet Digitos sex, Uncias tres. Sexta, quae tamen Sextans appellatur, habet Palmos tres, Uncias novem, Digitos duodecim. Unciae quadraginta quatuor. Digiti ducenti quinquaginta sex. In Pede quadrato semipedes octo, Palmi quadraginta quatuor, Unciae mille sexcentum viginti octo, Digiti quatuor mille quinquaginta sex. Qui habet omnem istam mensuram agrorum, diligentius & fideliter exquirenda sunt. Idoque monemus, ut quisque suos fines teneat, non alios lacessat; nam ideo limes agrorum positus est,*

------litem ut discerneret arvis.

Nam ante Jovem limites non parebant, qui dividerent agros. Vicinorum autem exempla sumite, unde possitis inculpabiles proferre sententias. Nam ideo ager pedibus mensuratur, ut veritas declaretur.

Nomi-

(a) Hactenus Frontini verba apud eundem Goësium.
(b) Sequitur Frontini textus apud Goësium pag. 29.

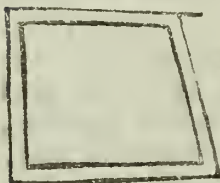
Nomina Lapidum finalium (a).

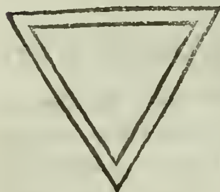
Orthogoneus Rectus rectum angulum mittit.

Isoceles.

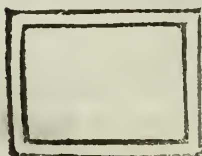
Excultellatus lateribus.

Isopleurus Rectus subter constitutus.

Exculinus, sive Exagoneus.

Rumbus, sive Trapezus.

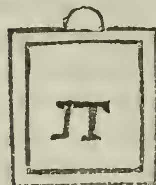
Isoceles.

Pentagonus.

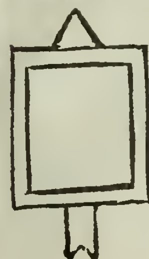
Septagonus.

Terminus Graecâ literâ scriptus.

Circulatus perramus metae acutatae similis.

Complactus Rumbus Ampligoneus.

Ter-

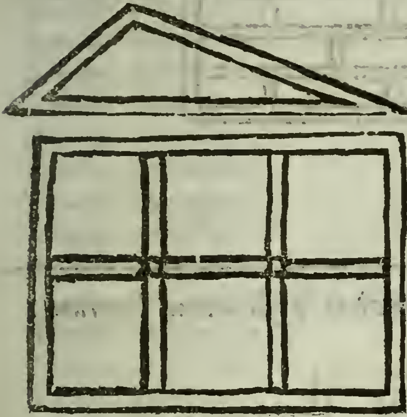
(a) Vide Coësium pag. 212.

Terminus Augustalis.

Terminus Cursorius.

Sepultura finalis.

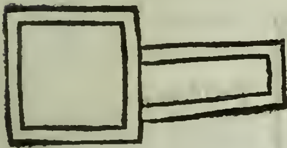
Terminus lineatus.

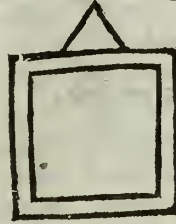
Solus Trigonus illa jactat.

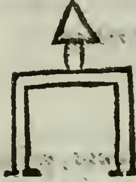
Exagonus.

Sinagonus.

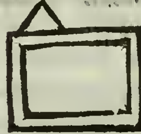
Terminus in summo acutus.

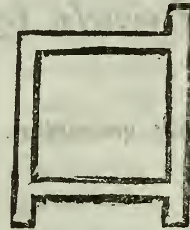
Perramus metae praecisae similis.

Emicirculus quadratus.

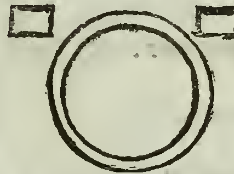
Terminus in summo acutus.

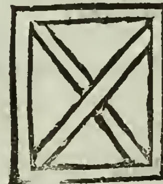
Terminus Trifinius.

Terminus in laterculum constitutus.

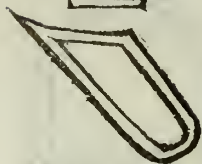
Terminus rotundus.

Terminus quadrifinius.

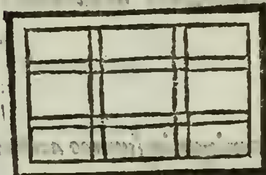
Spatula cursoria.

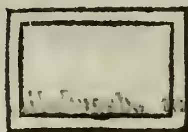
Spatula cursoria.

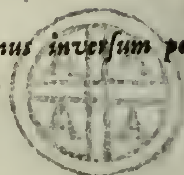
Terminus, qui angulum subjacet.

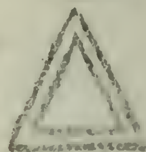

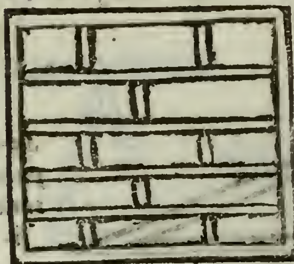
Terminus lineatus.

Terminus inversum positus.

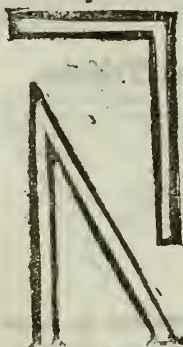

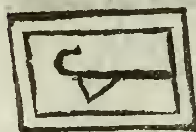
Arcifinium.

Lapides finales in diversas regiones secundùm positionem locorum.

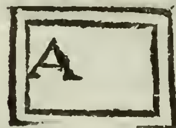

Terminus gammatus.

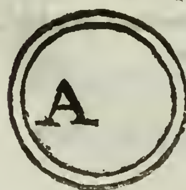
Noverca.

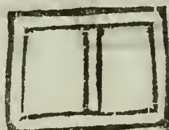
Tivortinus.

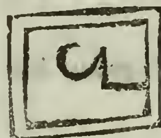
Varoverrimus.

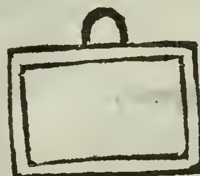
Augustalis.

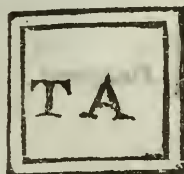
Terminus lineatus.

Symmatus.

Emicirculus.

Triideus.

Limites Orientis dicuntur Decimani. A
Limites Septentrionales dicuntur Cardines.
Limites Maximorum & Decimanorum.
Limites Actuarii.
Limites Intercisivi.
Limites Linearii.
Limites Sextani.
Limites Nonani.
Limites, qui cursum Solis sequuti sunt. B
Limites Praefecturales.
Limites Montani.
Limites, qui angulum subjacent.
Limites Ustrevales.
Limites Undecimani.
Limites Solitri.
Limites Graeci.
Limites Regulares.
Limites Subjuncivi. C
Limites Quinciani.
Limites Scutellati.
Limites Temporales.
Limites, qui cursum **Lunae** *secuti sunt.*
Limites Diagonales.
Limites Depotensales.
Limites Gallici.
Limites Decimani.
Limites Coronici. D
Limites Perpetui.
Limites Passivi.
Limites, qui per antica & postica dividuntur.

Nomina agrorum. (e)

Ager Centuriatus.
Ager Dextratus. E
Ager Citratus.
Ager Trisagonus.
Ager Normalis.
Ager Triumviralis.
Ager Neronianus podismatus.
Ager Caesarianus assignatus.
Ager Nigrius in quinquagenos.
Ager Meridianus in vigintiquinque.
Ager commutatus ex beneficio Augusti.
Ager assignatus.
Ager succisivus.
Ager senestratus.
Ager Ultratus.
Ager Tessellatus.
Ager Epiponicus.
Ager solitrius Sylvanus.

Advocatio. (f) *Praestandum est, quamquam diversa sint, & longe inter se discernere debeant. Prudentiam tamen camdem artifices habere debent, qui judicaturi sunt, & qui advocant, ut praestatores. In judicando autem mensorem, bonum virum & justum agere. Diversorum fides quaerenda est. Neque ullà ambitione aut sordibus moveri. Servare opinionem metris & moribus. Omnis enim artificis veritas custodienda est, exclusis illis similitudinibus, quae falsa pro veris subjiciunt. Quidam enim per imprudentiam, quidam per avaritiam peccant. Totum hoc judicandi hominem artificem exigent egregium. Erit enim aequissimum & in advocationem & in controversiam, de eàdem fide concordare mensoribus. Sed hoc possessores aequo animo ferre non possunt. Nam dum his veritas exposita fuerit, adversùs sinceritatem Artis facere coguntur. Multa sunt in professione, quae generaliter pro veris subjiciuntur, & quaedam quae specialiter, conjecturaliter etiam, metiri Artifices coguntur.*

Agri mensurae. (g)

VEJUS *Civitas, priusquam oppugnaretur, ager ejus limitibus est assignatus ex Lege Julia. Postea defe-*

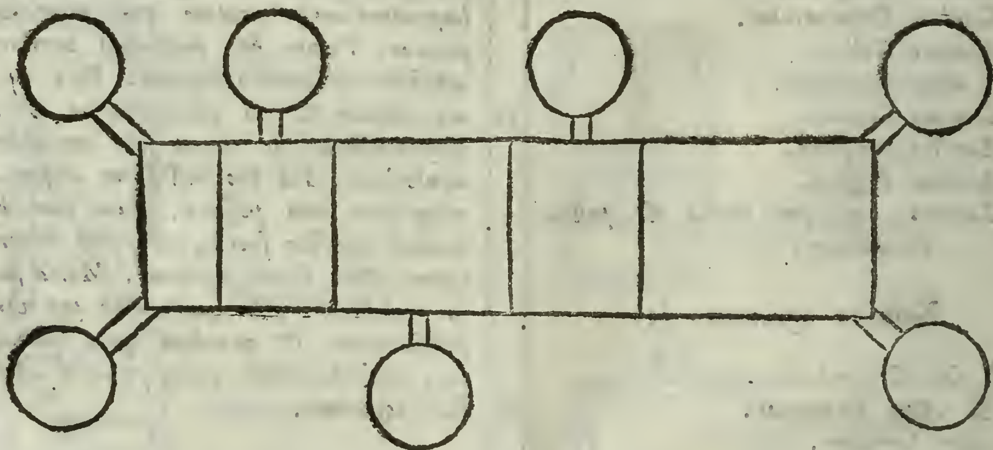
(e) Idem Goësius pag. 26.
(f) Vide Goësium pag. 128.
(g) Rursus vide hunc eumdem pag. 129.

ctis bis ad urbanam Civitatem associandam censuerat Divus Augustus. Nam variis temporibus, & adeundis in partibus, breves agri sunt assignati, cujus ratio item datur circa Oppidum ejus. Sunt enim naturae locorum, quae vicem limitum servant, sed non per multa millia passuum concurrunt. Et termini siti sunt pro parte Silicenei, alii Tyburtini. Tyburtini verò distant a se in pedes CCXL. in pedes CCCXL. in pedes CCCCXX. in pedes DCC. in pedes DCCC. in pedes DXL. in pedes DCLX. Silicinei verò distant a se in pedes CCXL. CCCLX. CCCCLXX. DLXXX. DCXL. DCCXXV. Quod si spissiores sunt, riparum cursus servatur, earum tamen, quae non per multa millia pedum concurrunt. Et ne eas ripas sequendas sperares, quae intra corpus agri nascuntur, & unaquaeque in sua spatia decidunt, lex Militum eas proclamavit. Et ne id aliquando sequamini, quod major pote-

A stas limitum, recturarum, ripaeve non confirmat. Sed si conversationis causâ eas partes inter se custodiendas censuerunt, non recturae imputandum est, sed concurrenti definitioni fides adhibenda est. Quidquid enim viarum, riparum, cavearum, multorum agrorum, separandorumve permeantium cursus servatur. Pars verò camporum, & silvae regionis Campaniae, vel Aureliae, ante a Divo

B Augusto veteranensibus data fuit. In qua regione limites Maritimi appellantur, ubi non sunt termini lapidei, sed lignei sacrificales, qui ab exordio sunt constituti. Nam postea jussu Imperatoris Adriani vice numero limitum termini sunt positi, qui ab uno incipiunt scripturae numerum continere, ut puta: Terminus

C I. & Terminus II. Terminus III. Terminus IV. Terminus V. usque ad numerum suum, vel conclusionem angulorum agri assignati.

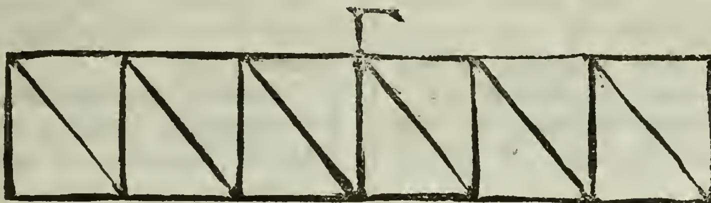
Quorum mensura licèt diversa sit, sed tamen distant a se in pedes CL. in pedes CC. in pedes CCC. in pedes CCCLX. in pedes CCCCLXXX. in pedes D. Nam pars agri, quae circa portum est Tyberis, in jugeribus est assignata, atque oppidanis est tradita, & pro extimo u-

D bertatis professionem acceperunt. Media autem pars inter Romam & Portum, aptis quidem mensuris est assignata stipitibus oleaginis adfixis, numeri ad singulos angulos sunt assignati. Quorum palorum loco postea lapides Graecales ad suum numerum, pedumque constituti sunt. Po-

A *Postea variis locis deficientibus veteranis, jussu Imperatoris Caesaris Trajani, agris termini lapidei sunt assignati. Qui termini accipiunt mensuram per Gamma. Distant a se in pedes CC. DCC. DCCCXL. MXX. MCC. MCCCXL. MDC. MDCC. MDCCC. MDCCCC. Ejus enim terrae formam in tabula aenea ab Imperatore Trajano jussum est scribi,* B *quod limitibus normalibus maritimis est assignatum. Quinimmo & supra Hostis, quod est juxta portum, in quo terrae omnis ager jugerationis malum collectum, sicut & in ceteris, nominatur.*

Colonia Junonia a Triumviris assignata est, in qua limites intercisivi sunt directi. Sed numero pedatura limites sunt constituti in locis quibusdam rivifinales & cavae, quae ex pactione sunt assignatae. Termini autem sunt Silicinei pro parte, & distant a se in pedes CCCXL. CCCCXX. CCCCLXXX. & DC. Ceteri normales rivorum cursus servant.

Colonia Nepesis eâ lege servatur, qua & ager Faliscorum. Colonia oppidanis est deducta. Ante, limites contra Orientem recturas deducebantur. Postea ex omni latere sunt extenuati. Licet omnes agri ad modum jugerationis sunt assignati, tamen propter naturam locorum sicuti artifices agrum censuerunt, fecerunt gammatos riparum & coronarum natura saxi assignati.

C *Sunt & termini mixti, quos pro parte lapideos posuerunt, alios ligneos, qui Sacrificales appellantur, qui distant a se in pedes CCCC. in pedes DCCC. in pedes M. Ceteros normales. Longitudo per rivorum cursus servatur.*

Ager Armetillus lege Imperatoris Augusti est assignatus. Veteranis est quidem adjudicatus, & aestimo ubertatis D *legem sunt consecuti, ubi termini junguntur tam limitum, quàm recturarum circa ipsum Oppidum. Sed extra tertium milliarium lex Caesariana operata est in absoluto. Termini sunt assignati, qui distant a se in pedes MCC. alii a se in pedes MCCCCLX.*

Colonia Spelatina lege aliâ est assignata in modum jugerationis, terminis E *longis lapides semissales, qui distant a se in pedes CCLI. CCCCXX. semis III. eâ lege mensuram servari a nostris jussum est,*

*Ager Tyberinus in Centuriis est assignatus. Postea jussu Imperatoris in sexagenos quinos, prout occupavit, misit. Plebe deficiente, aliis paucioribus est assignatus, terminis * plerospicis, & in qua observatione rationem tantùm ostendunt, quantùm recturam limitum.*

Colonia Ferenticensis lege Semproniâ est assignata. Sed quod ante limitibus centuriatis fuerat assignata, postea deficientibus veteranis juxta fidem possessionis est recensita. Sed numeris uncialibus termini sunt constituti, idest Silicinei, crassi, longi. qui distant a se in pedes MCCCC. alii ab aliis. Duo longe iidem distant a se per DC. Ceteri, prout natura locorum invenit, positi sunt.

* Frontin. de Coloniis apud Goëf. pag. 131. *Plebe deficiente &c.* Eadem verba referuntur; *pleropicis* tamen pro *plerospicis* habet.

Colomia * *Orientium Lege Augusti &c.* (h)

Colonia * *Govis ab Augusto deduci jussa est, nam ager in absoluto tenebatur. Postea a Tiberio Caesare jugerationis modum servandi causâ lapidum immens...... Reipublicae loca designavit. Nam inter privatos gregibus terminos posuit, qui distant a se parvo intervallo. Facile reperiuntur. Sunt & per recturas fossae interjectae, quae communi ratione Gaviorum in jugeribus limitibus intercisivis sunt assignata; ubi cultura ceterum in absoluto est, & relictum in montibus &* * *succicivis: quod Reges consueverunt. Nam & inter multa loca hereditaria accepit ejus Populus agrum, qui fundo suo ter vel quater vicenus situs est in jugeribus, & jure ordinario possidetur, sicut Interamne Flaminiae, & Interamne Palestina Picensi.*

Casinum, muro ductum, a Lege Triumvirali in jugeribus est assignatum &c.

Aquinum, muro ductum, Colonia Lege Triumvirali deducta. Iter Populo debetur pedibus LXXX. Ager ejus perennis militibus est assignatus.

Nuceria, (i) *muro ducta Colonia &c.*

Atella, muro ducta Colonia. Nero Claudius deduxit &c.

Setia (k) *in Municipium Coloniae,* A *vel familiae Imperatoris Vespasiani jussu acceperunt. Postea in laciniis ager ejus est assignatus. Iter Populo debetur.*

Cora (l) *Oppidum Imperator Hadrianus censuit &c.*

Beneventum, Colonia muro ducta, Concordia dicta. Deduxit Nero Claudius Caesar &c.

Bovianum, Oppidum Lege Juliâ milites deduxerunt Coloniam. B *Iter Populo debetur per pedes X. &c.*

Boville Lege Syllana est circumductum &c.

Capua, muro ducta. Colonia Julia Felix, jussu Imperatoris Augusti a XX. viris est assignata. Iter Populo debetur pedibus C. Ager ejus Lege Syllanâ fuerat assignatus. A Caesare Augusto in C *jugeribus militibus dividi jussum est pro merito.* (m)

Calatia, Oppidum &c.

Claudium, Oppidum &c. postea mensuratus, limitibus est censitus.

Cumae, muro ducta, Colonia &c.

Cales, (n) *Municipium muro ductum &c.*

Inmonium, Oppidum Lege Syllanâ D *est munitum &c.* (o)

Calatium, Oppidum Lege Gracchanâ est munitum &c. (p)

Divinium, Municipium &c.

Forum Populi (q) *Oppidum &c.*

Bola-

* Legendum *Colonia* videtur.

(*h*) Vide reliqua apud Goësium.

* Asteriscus heic, & deinceps, erroris suspicionem indicat. Forte *Gavis*, ut infra.

(*i*) *Nursia* habet Goësius.

(*k*) Goësius habet *Aetium*. Setia Urbs Volscorum in Latio, nunc *Sezza*. Sed infra eadem rursus occurrit.

(*l*) Goësius corrupte habet *Tamirum*. Adhuc Oppidum retinet nomen *Cori* in Campania Romana.

(*m*) De Colonia ista multa attulit V. Cl. Alexius Symmachus Mazochius Canonicus Capuanus in erudito Commentario Campani Amphitheatri.

(*n*) Goësius habet *Gallis*.

(*o*) Goësius habet *Lemonium*. Utrumque nomen corruptum videtur. *Emonam*, sive *Aemaniam*, aut *Anonium*, in finibus Italiae, huc adsciscenda non puto. Neque *Humanam* sive *Numanam* olim Urbem. Anonymus Ravennas memorat *Laminium*, & *Lanimunium*, Italiae Civitates. Sed & ista nomina vitiata suspicor.

(*p*) Goësius habet *Catium*.

(*q*) Idem Goësius habet *Forum Livii*.

A *Bolaterra Colonia Lege Triumvirali &c.*

Capis Colonia &c.

Fabrateria, muro ducta &c.

Fundi, Oppidum muro ductum. Iter Populo non debetur. Ager ejus sub Augusto veteranis est assignatus. Cultura ceterum in ejus jure & in publico residet.

Havum, (r) *Oppidum Lege Sullanâ munitum &c.*

Surrentum, Oppidum &c.

Suesa, quae & Arunca dicitur, muro ducta &c.

Signia, muro ducta &c.

Teanum, quod est Sidicinum, Colonia.

Trebula, Municipium &c.

Tereventum, Oppidum &c.

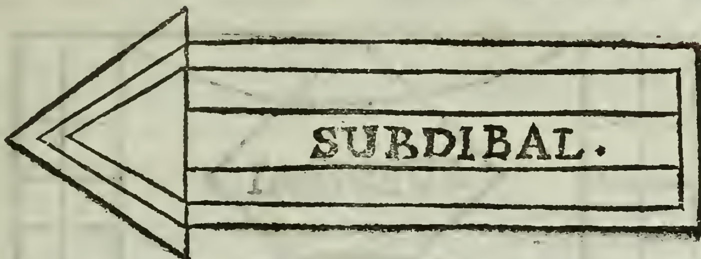
Veletre, Oppidum &c.

Mensurae rationabilium agrorum.

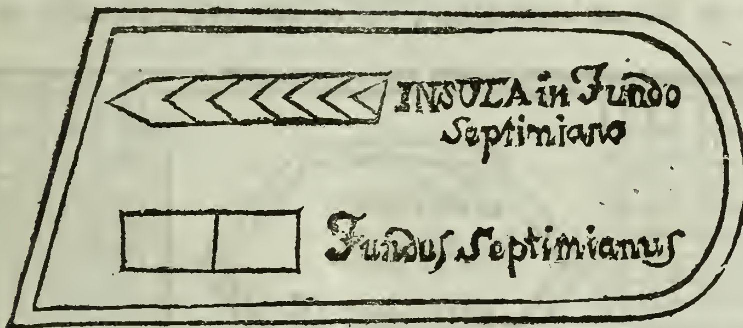
Ager est Arcifinius &c. (s)

De Succisivis controversia, &c. (t)

B *De locis publicis sive Populi Romani, sive Coloniarum, Municipiorumve, controversia est &c. ut ex proximo in Monte Mutelli,*

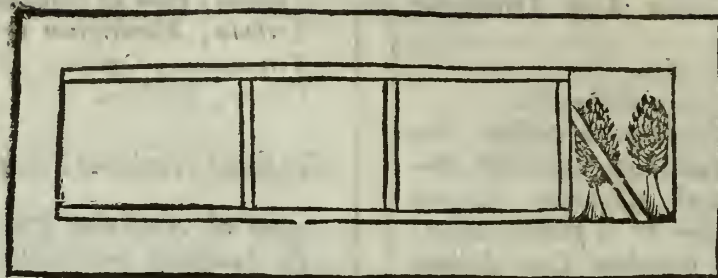
C *Nam & Coloniarum & Municipiorum similis est conditio, quoties Reipublicae data assignataque fuerint, ab aliis obtinebuntur, ut succisiva concessa.*

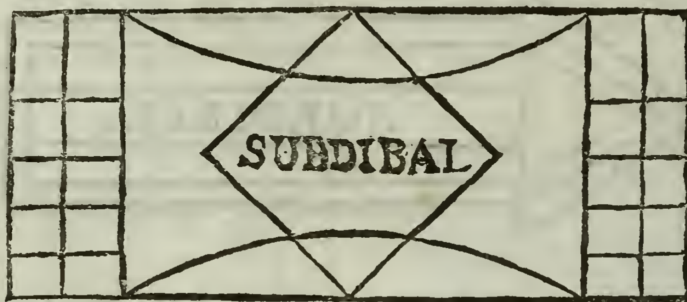
D *De locis relictis & extraclusis controversia est in agris assignatis. Relicta autem loca sunt, quae sive locorum iniquitate, sive arbitrio conditoris relicta, limites non acceperunt. Haec sunt juris succisivorum.*

Ex-

(r) Corrupta vox. Goësius habet *Gavis*. Sed supra *Gavis* se nobis exbibuit.
(s) Vide praelaudatum Goësium pag. 38.
(t) Vide eumdem pag. 42.

Extraclusa loca sunt, quae juris succisivorum, quae ultra limites, & ultra finitimas lineas erunt. Finitima autem linea mensuralis est, quae aut aliqua observatione, aut aliquo terminorum ordine servatur. Multis enim locis assignationes agrorum & immunitas superfuit, sicut & Lusitaniae finibus Augustanorum. A

De locis sacris & religiosis controversiae plurimae nascuntur, quae jure ordinario finiuntur, si de locorum modo agitur, ut de locorum publicorum in montibus, aut aedium, quibus secundùm instrumentum finis restituendus est. B

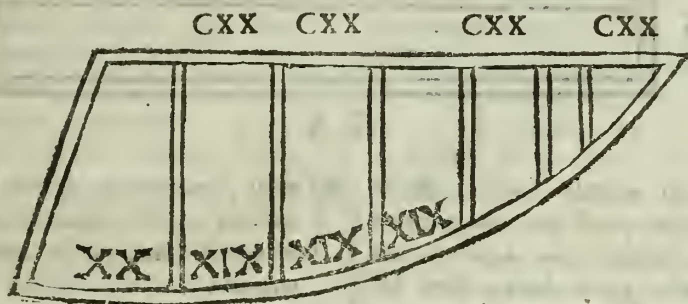
Similiter (u) *locorum religiosorum, quibus secundùm cautionem modus est restituendus, quatuor signa ea, quae posuisti in limitem, aliis corniculis te-* C
nebis

(u) Vide Goësium pag. 287.

nebis alium limitem; & sic mensuras agis, ut scias primam, an in limitis lapidibus Centuriae signa sint. Lege scripturam lapidum. Si in uno rigore sunt decimanum adscriptum habes, ut, puta, decimanus primus, aut secundus aut tertius, vel quantuscumque in aliis lapidibus fuerit scriptus. Duo lapides in lineam decimani: contra alios alii. Si verò in cardine linea fuerit, similiter in ambobus lapidibus unus cardo scriptus erit. Item zaconem lapidis, si fuerit, sic deprehendis; ut, puta, primum lapidem, quem inspexeris, si scriptus est decimanus quintus, cardo XII. & alius decimanus sextus, cardo XIV. Apparet per hos duos lapides, quia non cardo, nec decimanus est, illos in zaconem esse.

Varationem in agris divisis sic reponimus, ut puta lapidem a lapide pedes

A *XX. Semperque praecedens XX. quoniam solum est, sumo partem XX. Item varationis modus fit, idest si repositionem facies, ut per actus singulos pedes, quos varasti, repones, si eumdem limitem agere necesse fuerit. Sed si ultra agros eum prodideris extra pedes XX. adhuc unum actum renormabis pedes XXI. & signum ad perpendiculum pones. Deinde in aliis*
B *pedibus insequentibus CXX. similiter & signum ponis. Deinde apprehensis signis duobus, & lapide, recto limite ibis similiter. Si verò ire volueris a lapide, a quo exieris, detrahis in actibus varationis pedes quantum adjeceris, si in priorem eas, hoc non solum observare debes, sed in pedes LX. vel LXXX. plus minus, pro ut ratio postulaverit,*
C *facere debebis.*

Aliâ ratione, ut quodcumque &c.

Quod si monti ordinato semina nascuntur, omnia secundùm loci naturam habentur, cum non idem, hoc est totidem amborum ordines capiant, quot partes ejus in campo limes recte cultellabitur.

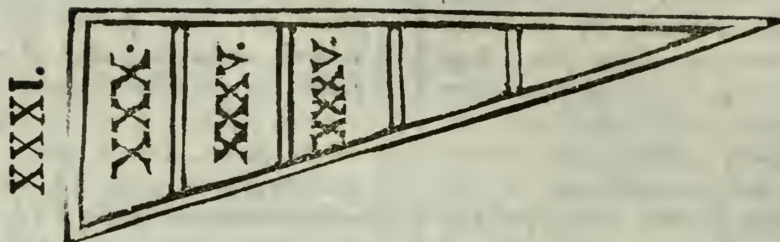
Limitum prima origo, sicut Varro &c.(x)

Decimanorum (y) *numerus in Septemtrionem si crescet, erit pars dextrata. Sic scies te in dextrato & in citrato*

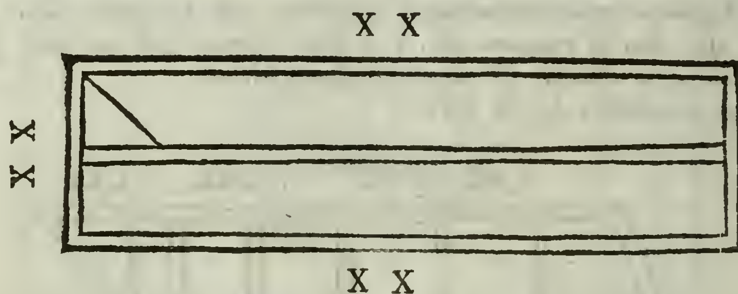
D *esse. Edimus semper partem solidam limitis, ut ad solidam varationem habeamus. Ut nunc limites CCCLXXV. Sumo partem XL. ubique convenerit, fit XXXI. Item XVII. fit...... hoc in portionem limitis & varationis sive in priore repositione faciemus, & retractabimus, ut sciamus, quantum ad singulas repositiones aut adjicere, si in priore*
E *ibimus, aut demere, si retro revertimur.*

In

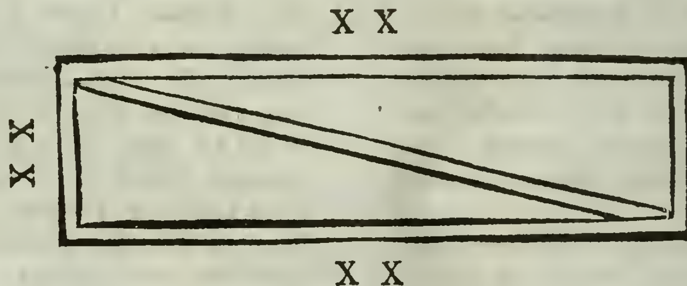
(x) Et pag. 215.
(y) Et pag. 298.

A *In agris divisis solent lapides in Centuriis non parere; sed sunt termini, qui inter limites consortales finem faciunt. Aream prebendas in limite. Interponis & comprehendis lapidem, qui est in angulo Centuriae, & tractabis, quomodo latitudinem ad longitudinem. Quod tibi fuerit, tractabis similiter, & hi potius...... areae ponis...... & comprehensis.*

B *Aut lapis in angulo fuerit, & in alio angulo alius quasi qui perspiciatur in Zacono. Similiter duo lapides. Et quia in Centuriis paria latera sunt latitudinis, similiter & quacumque volveris, versuram facies normaliter. Et totidem quot inveneris cultellabis, comprehensis limitibus in extremitatibus formarum.*

C *In agris divisis ex Julio Frontino Siculo succisiva fiunt, in quibus Trigoni Trapizea pentagona sunt. Et nihil aliud nisi modus jugerum assignatorum, & nomen scriptum est, rectorum angulorum ratione constringi. Itaque maxime providere debemus, quod sub ferramento quidquid occurrerit, transeamus. Adhibere dein-*

A deinde metiendi diligentiam, quis potius
actus incensiti imitationis effectum late-
ris longitudinem aeque & ferramentum
primum, ut & omnia indomito perpenso
dirigere. Cujus ex omnibus corniculis
expensa ponderibus inter se compara fila
* xenuere vitas; ita perspicere, dum haec
proxima consumtio alterius visum sola
metiatur: tunc ductare metas, & easdem
B transposito inter extremas metas ferra-
mento reprehendere eodem momento, quo
tenebantur, & coeptum rigorem ad in-
terversuram aut finem perducere. Omni-
bus autem interversuris tetrantis locum
perpendiculis ostendat. Cujuscumque loci
mensura agenda fuerit, eum circuire ante
omnia oportet, & ut ad omnes angulos
signa ponere, qui normaliter ex rigore
C aguntur. Posito deinde & perpenso fer-
ramento, rigorem ob secundo maximo
lateri ductare, & collocatis creptis alte-
ram partem rigoris mittere. Qui cum
ad extremum pervenerit, parari......
primi rigoris, exeat, & seu in rigore
ductando, quaedam dubitando. Incur-
runt valles, loca fragosa, arbores, quae
propter moras aut fructus succidi non
D possunt. Nam aedificia & maceriae,
petrae, aut montes, & his similia; &
haec quacumque ratione optime poterit,
mensuram accipere debent. Si fuerit ergo
Vallis, quae in conspectu agentis exsu-
peret, per ipsam metis ad ferramentum
appositis erit descendendum. Cujus rigo-
ris incensum, ut se in contrario aeque-
mus, afficta ante lineâ, capitulum per-
E ticae aequaliter & perpendiculum cul-
tellare debemus, & perpensum rigorem
extendere lineam, in qua cultum locum
perpendiculus assignat. Nam quoties cul-
tellamus sine linea, conspectum iterum
saepe excedimus, & festinantes ex eo
loco iterum rigorem conspicimus: tunc
in illâ perticarum quamvis exiguâ con-
versione non minus sit distendi. Quod
si jacentia quamvis, compressiore autem
valle, & ultra quàm prospici potuerit,
evadendi difficultatis causâ, sic transire,
ut ulteriorem partem ductare minus me-
tas tres. Quibus impressis, transposito
ferramento recipere priores oporteat: &
perpenso caeli rigore, quantum res exe-
gerit, perducere debemus.

Si in agri (z) quadratura tibi du-
ctanti occurrerit flumen, quod necesse sit
varari, sic facies. Rigor, qui impegerit
in fluvio, exinde versuram facies: &
in qua parte veneris, tetrantem pones.
Deinde transfers ferramentum in eo ri-
gore, quem ductaveris, qui in flumen
impegerat. Deinde transfers ferramentum,
& comprehenso eo rigore, quem ductasti,
versuram facies in partem dextram. Dein-
de exigis medium illum in duas par-
tes, & ibi signum ponis. Deinde figes
perpensum ferramentum ad signum, quod
divident duae partes, quas divisisti.
Et fixo ferramento, & perpenso, com-
prehenso rigore ab umbilico soli, emis-
sum perpendiculum quum super signum
ceciderit, percutis croma, donec compre-
hendis, signum, quod posueras trans
flumen. Quum diligenter comprehende-
ris, transis ex alia parte, & manente
croma, ductabis rigorem. Ubi se conse-
cuta fuerit norma tua cum eo rigore,
quem ductaveris, signum ponis, & exi-
gis ad numerum ad signum tetrantis.
Sed quia linea, quam secutus eras, me-
dia duo trigona ostendit &c.

EXCER-

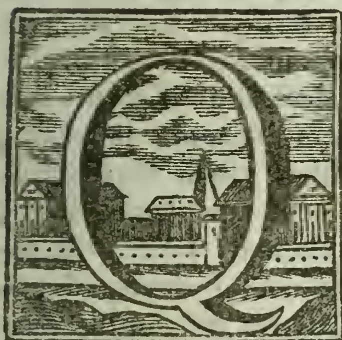
(z) Vide Goësium pag. 285.

EXCERPTA
E CHARTIS
ARCHIVI
PISANI ARCHIEPISCOPII

Ab Anno Christi DCCXX. usque ad Annum MCXCIX.

NUNC PRIMUM EDITA.

IN EXCERPTA
E CHARTIS
ARCHIVI PISANI ARCHIEPISCOPII
PRAEFATIO.

Uantum infra Graecam & Romanam jaceat Eruditio barbaricorum Saeculorum, jam alibi animadverti. Quod ergo praestiterunt hactenus viri de re Literaria bene meriti, in pluteis Bibliothecarum Libros & Opuscula MSta, in Archivis Diplomata & Chartas expiscati sunt; haec enim una ratio superest, qua tenebricosis iis temporibus aliquid lucis adferri possit. Eorum vestigiis & ego institi pro viribus tum in Opere isto, tum in Collectione Rerum Italicarum. Juvat nunc proferre syllogen Chartarum, quas ex insigni Archivo Archiepiscopii Pisani excerpendas duxi. Laudandum vero in primis est mihi nobile consilium Illustriss. & Reverendiss. viri *Francisci Frosini* Archiepiscopi Pisani & Primatis, quod ante aliquot annos ejusdem Archivi Chartas describendas, & in unum volumen compingendas curaverit. Illius exemplum utinam & aliae Ecclesiae, ipsaque Monasteria, quibus est veterum Monumentorum copia, imitarentur. Quod ejusmodi Regesto uti mihi quoque licuerit, tribuendum est eximiae humanitati Illustriss. ac Reverendiss. ejus in Archiepiscopatu Pisano Successoris, *Francisci* videlicet ex antiquissima & generosa *Comitum Guidonum* stirpe progeniti. Ut enim ille est bonarum Literarum amantissimus, atque erga earum cultores probe animatus, vix a me rogatus, quod exoptabam liberalissime concessit. Inde igitur quae alicujus usus ad Eruditionem barbarici aevi esse posse sum arbitratus,

ea ſelegi, reliquis dimiſſis. Neque enim quaecunque Chartae veteres temporum edacitatem evaſerunt, luce omnes dignae ſunt. Ejuſmodi honor ac beneficium, ſi quid video, illis tantum deferendum eſt, quae opem conferre poſſunt ad ſtatuendam Chronologiam Imperatorum, Regum, aliorumque Principum, aut Romanorum Pontificum, atque Epiſcoporum; tum quae Magnates antiquorum temporum, aut inluſtria Monaſteria nobis oſtendunt, aut aliquid non vulgare ad veterum ritus dignoſcendos, ad Hiſtoriam, ad Geographiam, aliaſque Artes inluſtrandas complectuntur. Oneri forent, non eruditioni, quae nihil horum praeferunt, leves nempe donationes, emphyteuticae conceſſiones, aliaque ejuſmodi acta a plebejis hominibus nullâ memoriâ dignis profecta. Poſtrema haec una tantum grandis antiquitas commendare nobis poteſt, qualia fere ſunt conſcripta ante Annum Chriſti Octingenteſimum.

Multum ſane debemus Ferdinando Ughellio, quod ingenti labore ac ſtudio Italiam Sacram primus nobis dederit, eamque tot antiquis Monumentis refertam, e quibus barbaricorum temporum Eruditio plurimum lucis accepit. Multum quoque debemus doctiſſimo Coleto, qui non ſolum novam inſignis illius Operis editionem Venetiis inſtruxit, ſed etiam auctario magni faciendo, & compluribus etiam emendationibus locupletiorem nobis exhibuit. Quod tamen non ſemel dixi, heic repetam. Videlicet optandum eſſe, ut quiſquam laboris impatiens, & cui commodum ſit per univerſam exſpatiari Italiam, ſingulas rurſus adeat Eccleſias, & earum ſuperſtites Chartas diligentius conſulat: qua ratione aut nova Italia Sacra effingi, aut ſaltem vetus expurgari, augerique, & compleri poterit. Hoc in Gallia Sacra praeſtiterunt, aut adhuc praeſtant Clariſſimi PP. Benedictini e Congregatione S. Mauri. Nempe in Ughellii Opere quam plurima offendas Diplomata, aliaque vetuſtatis documenta, non eâ, quae par erat, diligentiae menſurâ deſcripta. Hiſce adhibenda foret medica manus. Alicubi etiam confuſa eſt Epiſcoporum ſeries, & Chronologia; Epiſcopi quoque ſuppoſiticii additi; nullaque ratio habita fuit aliorum monumentorum, quibus tamen tempus pepercit. Exemplo erunt, quae nunc ex Archiepiſcopali Piſarum Archivo depromta publici juris facio. Ex iis intelliges, quam parum accurate digeſtus fuerit ab Ughellio veterum ejus Epiſcoporum catalogus. Quo quidem in argumento jampridem verſatus fuit Clariſſimus Vir P. D. Guido Grandius, Camaldulenſis Abbas, illuſtre non ſolum Piſanae Academiae, ſed & univerſae Italiae ornamentum, in Epiſtolâ *de Pandectis* Anno MDCC-

XXVII.

XXVII. editâ. Sed haec eadem, ipsis Chartis productis, confirmata, aut luculentius inlustrata in posterum habebis. Quod tantummodo Lectorem monitum volo: qui omnia publica Acta praelaudati Archivi Pisani e membranis descripsit, suo quidem munere satis laudabiliter functus fuit, & fideliter quaecumque intellexit, exaravit. At quia non omnium est probe assequi breviatas antiquorum voces, & barbarica verba & phrases, quae in iis occurrunt: complures ipse lacunas in exemplo suo reliquit, quas complere mihi longe posito non licuit. Quum tamen ex iis nulla sit, quae argumentum Chartae vitiet, aut tenebris conspergat: nullam mihi molestiam ejusmodi defectus attulit, nullam inde Lectoribus obventuram spero.

EXCERPTA
E CHARTIS
ARCHIVI PISANI ARCHIEPISCOPII.

Charta venditionis factae a Sundualdo Pisano honorabili viro. Anno Chr. 7[illegible]0.

N nomine Domini Dei nostris Jesum Christi. Regnante Domno nostro Liutprand Rege, Anno Hoctavo (1), *sup die Quartam Kalendis Februari, per Inditione Tertia. Constant, me Sundald, vir honorabilis, hac dies arvitrium bone mee voluntatis........... eniente, neque aliquis me suadente, nisi bono animus meus vindedisse, & vindedi, tradedisse & tradedi tivi Filicausi, medietatem de Casa meas infra Civitatem cum gronda* (2) *sua livera, tam solamentum, quam ligname fine grondas, ipsa medietatem de casas cum petras, que inibi esse vidi...... tibi Filicausi venondavit, atque tradedit, de quibus pretium petivi. En in presenti accepit auris Solidos nove tantummodo, sicut inter nobis bono animus in placetum convinit, & constant me in omnibus esse suppletus, & nihil mihi in amplius pretium reddevire videris set omnia mihi cum-*

A *pletus pariasti. Unde atmodo tu suprascripto Filicauso ipsa medietatem de casa cum solamento haveas, teneas, possedeas tu, tuisque, vel heredibus tui in perpetua temporibus vindici atque defendas, & quidquid exinde agere, facere volueritis vendendo, donandi, ut potens firmissimus domino in tua....:. emturi sit potestatem ipsa medietatem de casa*
B *vel solamento quia tivi venondavit atque tradedi. Et quod non credimus, nec fieri potens, ut si contra hanc cartula venditionem a me facta ire, venire temptavero ego per me Sundald, aut heredibus meus, & menime potuero defendere aut anstare ipsa suprascripta medietatem de Casas de quacunque homine sit tivi emturis, componimus pine nomine auri*
C *Soledos Denarios dece octo, quod est dupla bona conditionem, & cartula venditionis in sua permaneat firmitatem. Unde pro monimine & cautila praesentis futuri temporibus anc cartula venditionis Ansolf Notarium scrivere rogavit.*

Actum Pisa, per Inditione suprascripta feliciter.

Signum

(1) Hinc certum habes, Liutprandum Langobardorum Regem initium Regno suo dedisse Anno Ch. 712.

(2) Pars prominens tectorum, sive tegularum. *Subgrundes* habet Varro de Re Rustica.

Signum manus ✠ Sunduald Vir Honorabilis, qui hanc cartula scrivere rogavit.

Signum manus ✠ Pertualdi V. D. testis.

Signum manus ✠ Audolfi V. D. testis.

Signum manus ✠ Veoglantis V. D. testis.

Signum ✠ manus Coliutulo V. H. testis.

Signum ✠ manus Gundualdi V. D. testis.

Signum ✠ manus Reparato V. S. Clericus testis.

Ego Ansolf Notarius rogatus & petetus ab Sunduald, qui hanc cartula scripsit & deplevit.

Charta venditionis factae a Candido Clerico, teste Johanne Episcopo Pisano. Anno 730.

IN nomine Domini Dei Jesu Christi. Regnante Domno nostro Liutprand vir excellentis........ ejus, Octavo decimo, mense Januario, Indictione Tertiadecima. Candido venerabilis Clirico, filius condam...... doloni anc dies arvitriom & benigna voluntatem vendidisse, & vindedi, tradidi tivi Larino, terrula mea in locum, qui dicitor...... minus modiorum tris, prope via publica, & caput de....... & infra ipsa terrula est uno pero, tivi venondavi de ...... & infra ipsa terrula est de p. .... petivi, & in presenti accepit auris soled....... cano nomero quindecim tantum, sicut in..... placitum convine, & consta me in omnibus....... tus; & nihil mihi in amplius pretium reddevire vide......... mihi cumpletus pariasti, unde a modo tu denom......... terrula in predictum locum aveas, teneas, posse....... vel heredibus tui in perpetui temporibus vind....... das, & quidquid exinde agere facere volueris..... missimos domino in tua..... emturi sit potest..... terrula. Et quod non credimus nec fieri p........ Cartula venditionis a me facta, vel tradi..... temptavero ego per me Candido, aut heredibus...... potuero, te aut tuos heredis ipsa terrula qualivit homine sit tivi emturis co...... auris Soldos trentas, quod est in duplus pr.... in sua manere firmitate. Quam Cartul....... Ansolf Notarium scrivere rogavi, ubi prope...... signum sancte Crucis feci & testibus ....

Actum Pisa per Indictione suprascripta feliciter.

Signum ✠ manus Candido venerabilis Cliricus, qui i....... scrivere rogavit.

✠ Ego Joannis (1) Episcopus in hanc Cartula manu mea.....

✠ Ego Andreas Diaconu in anc Cartula venditionis......

✠ Ego Benedictus....... Notarius Domno Gregorio & Lodocio huic...... nis rogatus ab Candito venerabilis Clerico testis subscripsi....... quindice Sol ......

Ego Albari ad Candidu rogatus propria manu mea subscripsi.

Signum ✠ manus Ansprand venerabilis Diaconus filius quondam Tr.......

Ego Ansolf Notarius post tradita deplevit........

Char-

(1) Ughellius Tom. III. Ital. Sacr. ad Annum Ch. 742. Episcopum Pisanum exhibet nobis *Andream*. Tum ab Anno 742. usque ad 747. floruisse *Johannem* Episcopum ait. Habemus heic *Johannem* in eâdem Cathedra sedentem Anno Chr. 730. *Maximus* Episcopus Pisanus Anno 715. occurrit in Charta heic edita Dissertat. LXXIV.

Charta venditionis factae a Rodoino Pisano viro honesto. Anno 730.

IN nomine Domini Dei nostri Jesu Christi. Regnante Domno nostro Liutprand vir excellentissimus, Rege, Anno felicissimi regni ejus Octavo decimo Mense Februario, Indictione Tertiadecima. Consta, me Rodoin vir honestus, filius quondam Baroncioni, & quia manifestum est eo quod ante as annibus venondavi tivi Dondoni aliquanta terrula in locum, qui dicitor ad Stabla Marcucci, uno capite tenente in terra Chisoni, & alium capite tenente in terra Ciulloni. De uno latere corre (1) Via publica, & de alium latere est terrula Pisinnuli, plus menus modiorum dua, & Scaffilo. Item & alia petia in locum Tautina prove terra Haudimari, plus menus modiorum....... Et petia una ad uncio Belisarida, Uaturio prope terrula Haudimari & Cocciani, sistariorum quindecim. Item & portionem meam de terrula in caput de terra Barroncioni, & t......... cualdi, quarta portionem de ipso Campo tivi Dondoni venondavi, & modò viso petisti me, ut tivi exinde cartula venditionis & mittere devere. Ita met factum est. Unde pretium petivi, & in presente accepi pro scripta terrule auri Soledus Stellatus nobus.... ano nomero quindecim & tremisse tantum, sicut inter nobis bono animus in placitum convinet. Et consta, me in omnibus esse suppletus, & nibil mibi in amplius pretium reddevire videris, set omnia mibi cumpletus pariasti; unde ammodo tu denominato Dondulo ipsa A predicta terrule, sicut superius legitor, aveas, teneas, possideas, tui, tuisque vel heredibus in perpetui temporibus vindici ac defendas. Et quidquid exinde agere, facere volueri ut potens firmissimo domino in tua, qui emturi, sit potestatem ipsa terrula, qualiter superius legitor. Et quod non credimus, nec fieri potens, ut si contra hanc cartula venditionis a me facta vel tradita, ire B venire temptavero, ego per me Rodoin, aut heredibus meis, & non potuero defendere te aut tuos heredis ipsa suprascripta terrula, qualiter superius nominata da qualivit homine, sit tivi emturis compostituri pine nomine auri Soledos trentas, & duas tremissis, quod est in duplus: presens cartula venditionis in C sua maneat firmitate. Unde pro monimine ec cartula presentis futuris temporibus, hanc cartulam venditionis Ansolf Notarium scrivere rogavit.

Actum Pisa per Indictionem suprascripta feliciter.

Signum ✠ manus Rodoin v. h. qui hanc cartula scrivere rogavit.

Signum ✠ manus Pertuald v. d. filius D quondam Fridimundi, testis.

Signum ✠ manus Gairemond v. d. idem filius Fridimundi, testis.

Signum ✠ manus Causeradi germano Pertuald, v. d. testis.

Ego Ansolf Notarius rogitum & petetum ab a Rodoin post tradita vel signa testius scripsit deplevit.

(1) En Italicae Linguae specimen.

Charta venditionis factae a Pinculo & Macciulo viris honestis Pisanis Mauricioni Canevario Regis Liutprandi. Anno 730.

IN nomine Domini. Regnante Domno nostro Liutprand vir excellentissimo Rege, Anno Nono decimo Mense Julio (1), *Indictione Tertiadecima. Constat, nos Pinculu & Macciulu viri honesti, germanis filiis quondam Alchis, hac die prona & benigna nostra voluntatem, nullus aliquis nos suadentes, neque hoccaisione querentes, vindedissemus & vindedissemus & vindedimus, tradedissemus atque tradedimus tivi Mauricciuni, Canavario* (2) *Domni nostri Regi, sorte de terra nostra, quem avire visi sumus de Fiuvadia in loco Arena sa.... aliis coli verti nostri, uno caput tenente in fossa, & alio in palude prope terra Stavili. Unde recipimus a te prepredictus Mauriccius pretium placitum & definitum auri Soledos sex & tremisse, sicut novis bono animo in placitum convinet; cunstat nos ex homnebus esse supletus. In tale vero tenure promettemus nos, qui supra vendituri, ut si qualive tempore forsitans ipsa terrola portionem nostra in integro publicum requesierit, & ad devisionem revinerit cuicūque in alio homine, & novis in alio locum ad vicem sorte redditam fuerit, si volueris tu Mauricius ipsa terra, nos tivi sine aliqua mora ipsa terra reddamus. Et si minime vo-*

A *lucerimus tivi ipsam portionem nostra reddere, aut si nos qui supra Pinculus & Macciulus, aut herides nostris de ea, que superius legitur....... Mauriciuni, aut ad heridebus tuis qualive molestia generare pre....... rimus, aut a qualive homine vobis minime defensare potuerimus, cunponamus tivi pine nomine Soledos duodecim & duo tremmissi, &*
B *nec sic valeamus nostra disrumpi venditione, set presentis & futuris temporibus in tua vel heredibus tuis permaneat potestatem. Quam verò venditionis nostre cartula Roduald Notario scrivere rogavimus.*

Actum Pisa per Inditionem suprascriptam feliciter.

Signum ✠ manus Pinciuluni v. d.
C *vendituri, & conserbaturi.*

Signum ✠ manus Macciuluni v. d. germano ejus, vendituri.

Signum ✠ manus Barbentius v. d. filius quondam Gunduln, testis.

Signum ✠ manus Cunipert v. d. filius Pittuni, testis.

Signum ✠ manus Ermuluni v. d. filius quondam Arnicausi, testis.

D *✠ Ego Rodual Notarius hanc cartula scripsi, Soledos dante vidi, & post tradita explivi.*

Donatio facta Ecclesiae S. Mariae de Cassina a Raculo. Anno 750.

IN nomine Domini Dei nostri Jesu Christi, regnante Domno nostro Ai- E *stolfo vir excellentissimo Rege, Hanno Regnis ejus Primo, Mense Junio, die*

sexta

(1) Ergo inter Februarium & Julium Anni 712. Liutprandus Regnum iniit.

(2) Inter officia Domus Regiae & hoc enumerandum est. Hac de re dedi Dissertationem T. I. Antiquit. Italic. *Canavarius* Cellae vinariae Praefectus. Vox apud nos perdurat. * Et apud alios, praecipue Florentinos, ut alibi adnotavimus.

sexta ante Calendas Julias, per inditione Tertia. Ideo ego Racolo v. d. filio quondam Tachiperti vocitator Vicobruci, & manifesto sum mihi eo cod ante os anno mihi offerrere visus fuit cum homnis res meam de quamto avire viso sum ab Ecclesia Dei, & beatissime Sancte Marie de Cassina. Et menime exinde cartula ad ipso suprascripto loco emisit .... Vero consideravit Dei omnipotentis temore & mercede anime mea, ut per hanc cartula suprascripta res mea in ipso suprascripto loco una meco offero, unde modo Deus & tivi predicta Ecclesia Sancte Marie cartula exinde emitto, ut aveas, possedeas ipsa suprascripta Ecclesia omnis res meam, vel ejus Costodes, tam Casa avitationis me cum omnia & in homnibus, de quanto mihi de jura parentorum meorum evinet, & in perpetui mea foturis temporibus ipsa meam offersionem firma & istavilis permanead. Et non ego, non eredes meus, nec nullus...... sita personam aveas loquendi facundia alique de suprascripta res meam ad ipso suprascripto loco, vel ejus Costodis retollendo. Set, ut dixit, istavile permanead in

A *ipso suprascripto loco homnia, sicut superius legitor; ut mihi aput Domino, vel ejusque Sancti exinde magna mercis adcriscad, & in foturo seculo bona invenias retributionem, vel ejus Costodientis die noctuque Deus deprecare pro redemtionis anime meam non cessit. Ecce ut meus bono fuit desiderio, per hano cartula confirmavit, unde pro monimine*

B *& cautelat han cartula in ipsa Ecclesia emisit, & Teofrid Notarius iscrivere rogavit.*

Actum Pisa per Inditione suprascripta feliciter.

Signum ✠ manus Racoli v. d. qui han cartula iscrivere rogavit.

Signum ✠ manus Birrica filio quondam Ursi, testis.

C *Signum ✠ manus Teofrid filio Lautperti, testis.*

Signum ✠ manus Sisiperti filio quondam Aunefrid, testis.

Signum ✠ manus Lamperti filio quondam Teuperti, testis.

Ego Teofrid Notario rogito ad Racolo hanc cartula iscripsit, & post testium rovorati supplevit & dedit.

Collatio Ecclesiae S. Mamiliani in loco Collinae, facta ab Andrea Episcopo Pisano. Anno 757.

IN nomine Domini Dei nostri Jesu Christi, guvernante Domno Ratchis (1) *famulu Christi Jesu, Principem gentis Languvardorum, Anno Primo, Mense Februario, per Inditione*

D *Decima. Magnum donationis est titulus, uvi causa largitatis congrue potest agnusci. Ita Domnus Episcopus Andreas sancte Pisane Ecclesie .... unusquis considerans servienti suo fideli famulo*

Q 2 *alico*

(1) Nodum heic exhibeo. Uti Pagius animadvertit, aliaque a me edita monumenta produnt, Liutprandus Rex Anno Ch. 744. e vivis abiit. Eodem Anno Ratchis, dejecto Hildebrando, Regnum iniit. Quid ergo est quod Ratchis *Annum Primum* signat Anno 742. quem *Indictio Decima* innuit? Quod peregrinum est, non is Rex appellatur, sed *Princeps gentis Langobardorum gubernans*. Num is Tusciae Praefectus annos regiminis sui numerare coepit? At negligendum nomen Regis non erat. Hac etiam ex Charta Ughellius deduxit, ut arbitror, *Andream* Episcopum Pisanum Anno Ch. 742. sedentem. In eam ergo sententiam descendi, indicari heic non Annum 742. sed quidem 757. quo tempore uti Anastasius Bibliothecarius memoriae prodidit in Vita Stephani II. Papae, *Ratchis*

alico beneficii munus impenditur, ut beneficii sui aliqua remunerationi sue misericordia consequatur, idio omnipotens Dominus suo fideli famulo, justoque dispensatori adfatus est, dicens: Euge, serve bone & fidelis. Quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudio Domini tui. *Iscirco auctore Deo ego superius nominatus Andreas Episcopus, considerans tuo Atoni obsequium, & fidelem servitium, confero adque cedo tivi, cui supra, Atoni Ecclesiam Sancti Mamiliani, sita in loco Collinem, quam mibi da Rotpertu quondam Presbiter cum Monasterio, vel campis, pratis, silvis, vineis, pomiferis, pascuis, padulibus, vel aquarum fontibus, seu & in loco, qui dicitur Pinnule quidquid ad ipsa Ecclesia; vel ad ipsum Presbiterum pertenuit, vel nunc presenti tempore babere vel possidere videtur, ut diximus, movilia & immovilia, familia, seque moventia, in tua Atoni giure dominioque concedo, habendi, dominandi, possidendi, ordinandi omnibus diebus vite tue, livere & inconcusse firmiter valeas possidere, & nullo umquam in tempore tivi aliquis homo aliqua posset exinde inferre molestia. Nepotis autem ipsius quondam Rotperti Presbiteri, qui nunc ividem abitare videntur, eorum nomina sunt Rutperga & Romias, Monacas ambas, dum advivere meruerent, liceat earum ambabus cum sis suas ividem vivere & abitare. Post obitum earum vertatur omnia ad ipsa Ecclesia & Atoni, vel quem ivi ipse constitueret. Postea viro post decesso Atoni, vel quem Ato ordinaveret, ideo postea revertatur ad potestatem Sancte Marie Matris Ecclesie, vel Episcopo, qui pro tempore in Civitatem Pisanam fuerit ordinatus. Onde amodo tempore abeas nostrum firmitatis donum cum Dei gratia, & sancte ejus Genetricis Marie, securus cum gaudio valeas possidere. Quam viro donationis, seo firmitatis nostre cartula, Alpertu Notario sancte Ecclesie nostre scrivere jussimus.*

Actum Pisas, per Indictione suprascripta feliciter.

✠ *Ego Andreas Episcopus in hanc cartula donationis a me facta manu mea propria subscripsi.*

✠ *Ego Aunemund Archipresbiter ex jussio Domno Andreas Episcopus in anc cartula manus mea subscripsi.*

✠ *Ego Alvart Presbiter ex jussio Domno Andre Episcopus in hanc cartula manu mea subscripsi.*

✠ *Ego Ilmipertus Diaconus ex jussionibus Domni Andre Episcopus manu mea subscripsi.*

✠ *Ego Ausuru Diacono ex jussione Domno Andreas Episcopus manu mea subscripsi.*

✠ *Ego Barunta Presbiter ex jussione Domni Andree Episcopus manu mea subscripsi.*

✠ *Ego Alpertu Notarius ex jussione Domni venerabilis Andrea Episcopo hac cartula donationis scripsi, & post manu ipsius propria scripta, & a testibus rovorata, & manibus sui tradita supplevi & dedi.*

Oblatio

ehis Monasticae professionis pertaesus, ad Regnum antea depositum rursus adsumendum advolavit, exercitumque contra Desiderium conflavit. Charta haec prodit, ambitiosum hunc Monachum jam Tusciâ Provinciâ potitum, numerasse *primum Annum* Regiminis a se suscepti: quod antea ignotum fuit. Quare *Andreas* Pisanus Episcopus ab Anno Ch. 742. transferendus est ad Annum 757.

Oblatio suarum rerum, facta Ecclesiae S. Petri ad septem Pinos a Liutperto. Anno 763.

A

IN nomine Dei nostri Jesu Christi. Regnante Domno nostro Desiderio, & Adelchis filio ejus, Regibus, Anno Regni eorum in Dei nomine Septimo & Quarto, mense die Calenda Martia, Indictione Prima. Liutpertu v. d. filio quondam Andoloni dixit: dum me in infirmitate egritudinis fortissima esse cognovisse, adque ad filio, vel filia di

B

stituto, pro ut namque Dei compulsatione super me venientem, ut pro meis delicta cogitare, qualiter mei facinoribus redimere, ut mihi Domino pondere pec cata relaxare, & in foturo Seculo illa invenire retributione, quam Deo dare promise diligentibus sivi: ex cujus conpuntione rememorato sum ego jam nominato Liutpertu, ita tractavit in omni

C

bus mea bona voluntate, qualiter me ad aula Sanctorum Dei cum homnia offerire, sicut nunc presente die me una cum omnis paupertatis supstantiola mea quitquit avire aut possedire mihi pertinente ubique viso sum, do, dono, cedo, & hoffero me Deo & tivi Ecclesia Sanctorum Dei, & beatissimi Sancti Petri ad septem Pinos, ubi Alateo Arcidiacono praeesse videtur, ita ut in ip

D

sius sancti & venerabilis Ecclesia admodo sia potestatem & defensionem, ut dixit, omnia & in omnibus res meas, anteposito homeni, quod mihi reservavi ad livertando, seo & notrimenta & otensilia, quot pro anima mea expensando mihi reservavit una cum Alateo Arcidiacono, aut Sacerdote predicte Ec

E

clesie. Et si me mors occupaverit, & ego ipso non adimpliro ita, in ipsorum Sacerdotis sia dominio hec adimplendo, quod supra promisi, & quot in Dei ponitur potestate, & mihi Domino de infirmitate ista ad vita reduxerit, ita decerno, ut pro unoquomquem anno dare diveas in Ecclesia ipsa luminaria Solido uno puro. Usufructum de ipsas res, & filio, aut filia de conjuge mea Alderada abuero, & ipsi sic persolva in ipsa Ecclesia, sicut ego dare promisi. Et si ipsa conjuge me super me vixere, & lecto costodierit, avea medietate ipso osufructum. Pos decesso...... ipsius mulieri opservata sicut supra omnia & in omnibus revertatur in ipsius Ecclesie, ve de ejus Costodis potestatem & dominio, sicut supra legitur, & ad mi semel concessa & offerta est. Et numquam ego Liutpertu, nec meus eredis nec per nulla supposita persona anc mea donationis offerta possit disrumpere, nec alio tenore se removere, ac judicare; & compona in ipsa Sancta Ecclesia duplus de co agitur, presens anc mea offerta in suo manea rovore, Sacerdote vis........ Ecclesie qualiter pro anima mea de pondera peccata mea Deo deprecare avead Domino.......... re. Unde qualiter mihi complacuit anc Cartula fieri eligi, & Teufrit Notarium iscrivere rogavit.

Actum Pisa per Inditione suprascripta feliciter.

Signum ✠ manus Liutpertu, qui an Cartula fieri rogavit.

Signum ✠ manus Beati filio quondam Baruncio, testis.

Signum ✠ manus Gumpuli filio quondam Cuniperti, testis.

Signum ✠ manus Ursi filio Beati, testis.

Signum ✠ manus Cuntefridi aurifici, testis.

Ego Teufrit Notarius an Cartula post tradita supplevit.

Dona-

Donatio facta Ecclesiae S. Margharitae ab Audiperto Pisano. Anno 765.

IN Christi nomine, Regnante piissimo Domno nostro Desiderio, viro excellente Rege, & Domno nostro Adelchis Rege, Anno pietati Regni eorum Octavo & Sexto, Mense Januario, Indictione Tertia. Audipertu, qui & Argentio vocatur, filio quondam Audualdi, propter salute dixi, quia dum in hoc Seculo vivit homo, oportet illi cogitare, qualiter malorum nostrum pondera subleventur, & ea que noviscum portare non possumus, piis expendamus operivus, ut aliquas portiunchula beatitudinis sit novis profutura. Et ideo ego, qui supra Argentio, Dei omnipotenti consideratum sum misericordia, & pro redemtione, & mercide anime me, do, dono, cedo, trado, & offero tivi Deo, & ad Ecclesia Sancte Margarite, sita hic intra Civitate nostra Pisana, quam nunc Aluarto Arcipresbiter à fundamentis edificavit, idest portione de res mea in loco Colline, que vocitatur Ursiano; hoc est, Casa massaricia, qui regitur per Liutpertu, una cum terris, vineis, silvis, movile & immovile, adque se ipse moventivus, omnia & in omnivus, quidquid ipsi Liutpertu manu sua avire invenitur: vel omnia ad suprascripta Casa pertinente, ut dixi, quidquid ivi avire visu sum, omnia in predicta Ecclesia Dei & Sancte Margarite amodo trasacto jure contradavi, avendi, possedendi posteris quevis Aluart Arcipresbi- A ter........ ipsis dominandi, aut quidquid ex eis facere, judicare volueritis, in vestra sit potestate. Et si quis ego suprascripto Argentio, aut meus heredes contra hanc cartula ire, venire in aliquo ex eis molestare vovis aut subtragere quesiessemus per nos, aut per qualivit hominem, duplam meliorata rem componere promitto ego Argentio, aut meus B heredes in suprascripta Ecclesia, aut ad Custodivus ejus, & presens pagina omnino tempore in sua permaneat firmitate. Quam verò in predicta Ecclesia benigna mea voluntate pro anima mea de suprascripta res fiere eligi, & Maccio Notario scrivere rogavi.

Actum Pisas per Inditionem suprascripta feliciter.

C Signum ✠ manus Argentio, qui hanc cartula donationis pro anima sua fieri rogavit.

Signum ✠ manus Pertingo filio quondam Pertinandi, testis.

Signum ✠ manus Tiunti filio Gundi, testis.

Signum ✠ manus Grinpo filio quondam Teusperti, testis.

D Signum ✠ manus Mauri germano Grinpi, testis.

Ego Diatianus filius quondam Leoniani rogatus ad Argentiu in hanc cartula manu mea subscripsi.

Ego Maccio Notarius post tradita complevi & dedi.

Codicilli Dommolini pergentis in Exercitum, quibus liberalem se praebet erga Austricundam Sororem. Anno 769.

IN Christi nomine. Regnante piissimo Domno nostro Desiderio & Adelchis Regibus, anno filicissimo regni eorum E Tertiodecimo, & Decimi, Mense Julio, Inditione Septima. Ego Dommolino filio quondam...... quoniam incerti su-

mus

mus omnis de Dei judicio, non iscimus qualiter novis finis mortis occhurra, & ideo dispositum sum iter in exercito (1), *& tivi Austricunda dulcissima Sorore germana mea in domo mea in capillo* (2) *avire videor, elegisti tivi monasticbo voto Deo deservire, petisti me, ut tivi largito cedere de res tua sachultate, quam tivi chonquisisti, pro anima tua dare. Unde chonsideratus sum superna retributione, & tuam...... uam mihi postulasti, do, & cedo tivi licentia, adque per hanc cartula mea largit .... sechundo edisti pagina in te chonfirmo & chonstituo tivi avire Dispensatorem Usrit Presbiterum Ecclesia Sancti Petri sita, que vocitatur ad Septem Pinos, aut posteros ejus. Et si post transito meo tu dulcissima Sorore mea remanserit, volo, decerno u....... a chum ipso, sicut tua fieri voluntate & licentia aveatis omnis res tuas, quas tivi chonparasti aut chonquisisti, movilia & inmovilia vendere, & cartula venditionis emittere pina super eredes meus chonligare ipsa res molestavere ad emtoribus, aut ad loca veneravilia, aut chui de ipsa res in integro, aut quomodo volueri dare, suptragi quesieri, dupla meliorata chomponatur, sicut tivi placuerit animo dandi pro anima tua una cum suprascripto Dispensatores, aut*

A *posteros ejus, quot dederit omni tempore pro mea largitate firmiter chonstituo permanire. Et si quis aliquis de eredis proheredibus meis post meus decessor quoquo tempore chontra anc cartula largitatis dispensationis ire, venire, molestare, disrumpi, aut molestare tentaverit; conponiturus esse inveniatur tivi suprascripto Dispensatores, aut ad posteros tues*
B *dupla meliorata rem, de quot agitur. Et presens cartula in sua permaneat firmitate, sicut Maccio Notario iscrivere rogavi.*

Actum Pisa per Inditione suprascripta feliciter.

Signum ✠ manus Dommolini, qui an cartula fiere rogavit.

Signum ✠ manus Rotperti filio quondam Rodualdi, testis.

C *Signum ✠ manus Ansari filio quondam Ansualdi, testis.*

Signum ✠ manus Auriboni filio quondam Ausrit, testis.

Signum ✠ manus Maurunte filio quondam Filicenti, testis.

Signum ✠ manus Gumfrit filio quondam Guntifrit, testis.

D *Ego Maccio Notarius post testium complevi & dedi.*

Ego Anspertu Notarius an cartula sine fraudem exemplavi.

Oppignoratio fundi pro debito, facta Giselperto a Barundolo. Anno 777.

IN *Christi nomine. Regnante piissimo Domno nostro Carulu viro excellente* (3) *Rege, Anno Regni ejus in.... Tertio, Mense Augustu, Inditione Quintadecima. Consta me Barundulu.......*

E *& quia manifestu sum, eo quod divito sum, dare tibi Gisilperto filio..... tuos, & medio boni novi sonantis expendivilis Lucan* (4)...... *Unde tivi modo ipso divito persolva, proinde tivi manus mea*

em

(1) Alterum exemplum in hoc Opere dedi hominis ituri ad exercitum, qui Testamento peracto suis consuluit rebus.

(2) Idest virgo; intonsae quippe virgines eo tempore erant ad nuptarum discrimen. Vide Leges Langobardicas.

(3) Rectius *Excellentissimo*, ut in aliis ejus aevi Chartis.

(4) Habes heic Solidos *Lucenses*, nam vel sub Regibus Langobardis jure Monetae sive cudendi Nummos, fruebatur Civitas Lucensis, eaque una in Tuscia.

em...... heredes, ego aut meus heredes in affiduciato posui terram in loco..... in fluvio Ausare, & alio capo tenente in terra mea, uno lato tenente........ & alio lato tenente in terra Ausrid. Hec terra, sicut superius legitur, una cum omnia ad ea pertinen....... tivi in affiduciato dedi & tradavi. Dato enim constitutu supradicti Soledi ad redendo in Sancti Stefani post isti alii prozime venientem, & dum usque ipso divito nos auveremus, pro nullo ingenio non aveamus licentia vindere nec alienare, & si vindidero aut alienavero ego aut meus heredes, tu Gisilpertu, aut tuos heredes licentia aveatis ipsa terras prindere vin...... avire & denominare in extromento vinditionis. Unde promitto ego qui supra Barundulus, aut meus heredes tivi Gisilperti, aut ad tuos heredes, ut si suprascripti Soledi ipso capital, sicut superius legitur, in suprascripto constitutu non dederemus & non rededeeremus, & vos parati fuissetis recipere hic in Pisa ad casa avitationis vestre, nos ivi parati non avveremus, & non rededeeremus ipso capital (1) *in integro, licentia aveatis tu aut tuos heredes supradicta terra avire & dominare in vestra potestate, tan-*

A *quam si ea vovis da omnem hominem defendere non potueremus, alia tanta terras ab extimationem ferquide tale tivi, aut ad tuos heredes ego aut meus heredes restaurare deveamus. Et si infra quarta die restaurare neclixeremus, conpono repromitto ego Barundulu, aut meus heredes tivi Giselperti, aut ad tuos heredes ipsa terra in duplum. Et*

B *si in suprascripto constitutu redere potueremus post divino sulutu, & fruge recolitu, hanc cartula aput me, aut aput meus heredes revertatur. Unde tivi hanc cartulam Istaipertum Notarium iscrivere rogavi.*

Actum Pisa per suprascripta Inditione feliciter.

Signum ✠ manus Barunduli, qui

C *hanc cartulam fieri rogavit.*

Signum ✠ manus Domnuli filio quondam Perticausi, testis.

Signum ✠ manus Riperti filio quondam Tripaldi, testis.

Signum ✠ manus Rodicausi filio quondam Roxperti, testis.

Signum ✠ manus Petri filio Deardi, testis.

D *✠ Ego Istaipertu Notarius pos tradita complevi & dedi.*

Donatio Curtis Rasinianae, facta à Perprando Ololiae filiae suae. Anno 783.

IN Dei nomine. Regnante Donno nostro Carulu Regi Francorum & Langubardorum, Anno Regni ejus in Langubardia Decimo, & Donno nostro Pipinu Rege filio ejus, Anno Regni eius Tertio, Mense Julius, Inditione Sexta feliciter. Manifestu est mihi Perprandu, filio bone memorie Avalperti, quia per hanc cartula donare & tradere videor tibi Ololia Filia mea, idest Curte mea, quam avire visus sum in loco Rasiniano,

E *unacum terris, vineis, silvis, pratis, pascuis, cultu vel incultu, movilia vel inmovilia omnia & in omnibus, seo semoventibus, sive cum massaricias Casas ad eas pertinente, sive Aldionibus vel Aldiane, mihi pertinentibus ad jam dicta Curte in predicto loco Rasiniano, seo notrimina menoris vel majoris; excepto sala mea in ipso loco, ubi dici-*

(1) Animadverte antiquitatem Italicae vocis *Capitale* pro summa pecuniae creditae.

diciter ad Monte una cum Sundrio de vinea ante se, seo & ipso Oliveto, in ipso Monte, seo & Casagio meo in ipso loco Rasiniano, ubi dicitor ad Suvera, seo & vinea, ubi dicitor prope Sancto Johanne, excepto Appula muliere Ermuli Cavallarii meo, una cum infantuli sui; excepto Casagio meo, qui dicitor da Formicianu, & prato tras monte; & excepto omnia in ipso loco, quantu mihi da Liutprandu obvine. Ipsa omnia excepta tua res, vel homenes, in mea reserbo esse potestate faciendi de as quem voluero. Nam alia omnia res ipsa in jam dicto loco Rasiniano, que superius legitor...... case seo homines Aldionibus vel Aldiane, sicut mihi sunt pertinenti, tibi qui supra Ololia dulcissima Filia mea, mulier Austrisunsi, donare & tradere visu sum in integrum, ut in tua vel de heredibus tuis sit potestate, excepto, ut dixi, quem superius exceptavi. Sic tu me in eo ordine tibi ista omnia res, seo homenis donavi & tradedi, ut dum ego advivere meruero, ut in mea sit potestate usufructandi, & post virò meo decesso jam dicta..... omnia, quas tibi superius donavi, in tua, ut dixi, vel de heredibus tuis sit potestate. Et adcepi à te launichildi legibus meis Langubardorum, sicut Edicti contenit auctorita, uno pario mani-

A cias. Et neque ad me neque ad meis heredibus hec mea cartula donationis post meo decesso possit derumpi, set omni in tempore post meo decesso firma & istavile divea permanire. Et si quicunque de heredibus meis tibi jam dicta Ololia, vel ad tuis heredis, si intentionare...... quisierit jam dicta Curte, vel ipse alia casa, seo omnia ad eas pertinente,

B quas tibi superius donavi; per qualibe ingenio, & as vobis ad omni homine defensare non potuero, ut sit componituri ipsi heredis meis tibi, vel ad tuis heredis....... ipse Case, & res, vel homenis, omnia in duplum, in ferquide locum su extimatione qualis tunc fuerit. Et Teudipert iscrivere rogavi.

Actum in Cantinianu.

C ✠ Ego Perprand in anc donationis à me facta manus mea subscripsi.

Signum ✠ manus Tachiperti, filio bone memorie Ratcausi de Pisa.

Signum ✠ manus Anselmi filio quondam Auriperti, testis.

Signum ✠ manus Riculi filio quondam Asprandi, testis.

Signum ✠ manus Auriprandi filio

D quondam Asperti, testis.

Signum ✠ manus Lucci filio bone memorie Causeradi, testis.

✠ Ego Teudipert post tradita complevi & dedi.

Placitum Reghinardi Episcopi Pisani, in quo decernitur, quosdam homines Servos esse Pisanae Ecclesiae. Anno 796.

IN Christi nomine. Regnante piissimo Domno nostro Carulo, viro excellente (1), Rege Francorum & Langubardorum, hac Patricius Romanorum, quod Langubardia cepi Anno Vigisimo secundo, & Domno nostro Pippino Rege

E Langubardorum filio ejus Anno Regni ejus Sextodecimo, Quinto die intrante Mense Junio, Indictione Quarta. In Dei nomine dum resedisse Reghinardus (2)......... nomine vocatus Episcopus sancte Ecclesie Pisane Civitatis, & nos

Tom. IX. R

(1) In membrana, ut puto, legitur Excellent. idest Excellentissimo.

(2) Diligentiam Ughellii effugerat Episcopus iste, Pisanae Ecclesiae Fastis propterea addendus.

nos insimul **Petrus** *Diaconus*, *Fiducia Clericus loci posite* (1) *suprascripte Ecclesie hujus Pisane Civitatis*, *atque & Dondo idem Scabino de Pisa*, *ubi aderant nobiscum Thomas Diaconus*, *Otus Presbiter*, *Chunisfrid Presbiter*, *Roschisi Presbiter*, *Johannis Clericus*, *Hildipertus Subdiaconus*, *Grimpo Clericus*, *Sanitas Notarius*, *Sachipertu Clericus*, *Petro Clericus*, *Baucherat Vassus Domni Regi*, *Uvillardo Gar*....... *Istabili*, *Manepas*, *Gumpertus filius quondam Ursi*, *Teodingo*, *Pertualdo*, *Amulo*, *Allo*, *Gumprando*, *& Uvalprando germanis*, *Grauso Clericus*, *Suliprando*, *Nandisfrid*, *Lautpertu*, *& alios plures*. *Venerant ibi ante nos Arnulfus Vicedominus*, *nec non & Sotprandulu*, *Aspertulu Clericus*, *& Perticausulu germanas personas*, *altergationem habentes*. *Dicebat Arnulfus Vicedominus contra jam nominatos Sotprandulo*, *Aspertulu Clerico & Perticausulu:* Pro quas re personas vestras queritis subtrahere de servitio Sancte Marie? Quia quidam Anscausulu genitor vestrorum Servo fuit Sancte Marie domoi Episcopalis Civitatis Pisana. *Hac contra respondebat soprascripti Sotprandulus*, *Aspertulus Clericus*, *& Perticausulu:* Non faciat Deus, quod genitor noster Servus fuisset Sancte Marie, nec nos de personas nostras Servi esse devemus, nisi tantum de ipsa casa Sancte Marie hic fecimus servitio pro liveris homenis. *Tunc qui supra Petrus Diaconus*, *Fiducia Clericus*, *seo Dondo Scabini pertractantis nos una cum suprascripti Auditores*, *judicabimus*, *& vvadiam dare fecimus Arnulfus Vicedomini consignare per testimonia*, *qualiter Ascausulu pater Sotpranduli*, *Aspertuli Clerici*, *& Perticausuli*, *Servus fuisset Sancte Marie*, *& ante nos eo-*

A *rum fidijussore posuet*. *Et dum prefatus Arnulfus ivi presentem testimonia ante nos presentasset*, *& nos eos singulatim & diligenter sub Dei timore inquisivimus*. *In primis Tiontii dixit:* I scio, Ascausulu pater istorum Sotpranduli, Aspertuli Clerici, & Perticausuli infra trigintas annos esset Servus Sancte Marie: & quando
B Rincualdo battedit ipsum Anscausulu, ad parte Sancte Marie pro Servo composuet. *Gumprando filius quondam Gausperti similiter dixit*. *Aurulus germanus ejus similiter dixit*. *Audilasci Presbitero dixit:* Scio Sicualdo Presbitero esse Vicedomoi Sancte Marie, & prindere Ascausulu pater istorum Sotpranduli, Aspertuli Cleri-
C ci, & Perticausuli, & batebant eum pro Servo. Et infra trigintas annos Servo fuit Sancte Marie de persona sua. *Pos testimonium vero redduto ipse testimonia unusquisque ipsorum germanis per Dei Euangelia juratus dixerunt ante nos;* sicut testimonium rededimus, sic fuit certa veritate. *Et insuper Arnulfus Vicedomoi ante nos omnes Sot-*
D *pranduli*, *Aspertuli Clerici*, *& Perticausuli juratus dixit per sanctam Dei Euangelia:* Sicut testimonias istas ad parte Sancte Marie testimonium redderunt, sic fuit certa veritate. *Post ec interregabimus nos Petrus Diaconus*, *Fiducia Clericus*, *& Dondo Scabini jam dictos Sotprandulo*, *Aspertulu Clericus*, *& Perticausulu*, *ut si poteris a-*
E *duniare livertate sua aut per cartulam*, *aut per testimonia*, *vel possessionem juxta Lege*. *Quidem ipsi dixerunt*, *quod sua livertate adprovare poterit*. *Et taliter ipsi Arnulfi de consignationem vvadiam dare fecimus*. *Tunc ibi presentem Sotprandulo*, *Aspertulu Clerico*, *& Perticausulo post vvadiam data manifestaberunt*

(1) Pro *Locopositi*, idest Vicarii. De *Loci Servatoribus* in hoc Opere egi Dissert. X. Sed hi *Loco positi Ecclesiae Pisanae* dicuntur.

berunt in judicio ante nos omnes, quia neque per testimonia, neque per cartulam, nec per possessionem juxta Lege, nulla consignationem, sicut vvadiam dedimus de persone nostre, qualiter liveri fuissemus, facere non potemus, nec livertate nostra aduniare non potemus, quia Servi sumus de persone nostre Sancte Marie Domus Episcopalis Pisane Civitatis. *Unde nos, qui supra Petrus Diaconus, Fiducia Clericus, & Dondo Iscabini judicavimus, sicut Arnulfu Vicedomoi per testimonia consignabit, & per sagramentum firmaverunt. Et secundum ipsorum manifestationem judicabimus, ut Sotprandulo, Aspertulu Clericus, & Perticausulu omni tempore deservire in casa Sancte Marie de personas sua pro Servi omnibus diebus vite sue. Et fenita est inter eis causatio. Et hunc notitia judicati Istaipertu Notario scrivere ammonuemus.*

Actum Pisas per Inditionem suprascriptam feliciter.

✠ *Ego Petrus Diaconus in unc judicatu ad nos factu, manus mea subscripsi.*

✠ *Ego Fiducia Clericus in hoc judicato ad nos factum, manus mea subscripsi.*

Signum ✠ *manus Dondi Locissi, qui hunc notitia judicati pariter fieri ammonuet.*

✠ *Ego Thomas Diaconus in oc judicio interfui.*

✠ *Ego Otus Presbiter in ohc judicio interfui.*

✠ *Ego Cunisridi Presbiter in hoc judicio interfui.*

✠ *Ego Roschisi Presbiter in hoc judicio interfui.*

✠ *Ego Johannes Clericus filius Alperti in oc judicium interfui.*

✠ *Ego Sanitas Notarius in hoc judicio interfui, & manu mea subscripsi.*

✠ *Ego Nonpertu Subdiaconus in hoc judicio interfui.*

✠ *Ego Grimpo Clericus in hoc judiciu interfui.*

✠ *Ego Rachipertus Clericus in unc judici interfuit.*

Signum ✠ *manus Gumperti filio quondam Ursi in hoc judicio interfuit.*

✠ *Ego Teudintus in hoc judicio interfui.*

Signum ✠ *manus Amuli filio quondam Pertuinghi in hoc judicio interfui.*

Signum ✠ *manus Alli filio Alduli in hoc judicio interfuit.*

✠ *Ego Grausus Clericus filio Dondi in oc judicio interfuit.*

✠ *Petrus Clericus filio quondam Fausrighi in oc judicio interfuit.*

✠ *Ego Suilprando filio quondam Tiusulli in oc judiciu interfui.*

Signum ✠ *Uvalprandi filio quondam Auruli in oc judicio interfui.*

Ego Staipertu Notarius post rovoratam supplevi.

Locatio terrarum facta a Platone Episcopo Pisano, Anno 801.

IN Dei nomine. Regnante Domno nostro Karolus Imperator Augustus, Anno Imperii ejus postquam Italia ingressus es, Anno Primo, Pridie Kalendas Magias, Indictione Nona. Placuit & convenit in......... Plato (1) *per miseri-*

(1) Episcopum hunc Ughellius exhibet nobis ab Anno 821. usque ad 826. in Cathedra Pisana sedentem. Habemus heic ipsum eidem Ecclesiae praefectum Anno Ch. 801. Quare expungendus ex ejusdem Ughellii Catalogo *Johannes Secundus*, quamquam is dicatur ab Anno 804. usque ad Annum 820. in multis instrumentis subscriptus. Chartas sub Carolo Magno scriptas minime distinxit Ughellius à scriptis sub Carolo Calvo, & Crasso Augustis.

misericordia Dei ujus sancte Pisane Ec- A
clesie Episcopus, nec non & Teupaldus,
& Vit.......... auchisi est qui supra
Teupaldu, & Vitali germani, & no-
stris heredibus nostris laborare & exer-
cere debeamus casis & rebus pertinentes
Sancte Marie, quod est Plebe Bapti-
smalis........... Cassina. Casa vero
ipsa in loco Coziliana, quam recta fuit
per Lupualdo & Petro....... per nos B
ipsi recta esse videtur. Hec predictis
Casa & omnibus rebus ad eam perti-
nen......... borare & excolere facere
debeamus, ita ut melioretur & non pe-
juretur, & per omne....... & fruge,
seo & per fructum arboribus nos vobis
per omnes annos ad parte Episcopatui
vestro ad ipsa Curte vestra in Cassina
vobis vel ad loco posito vestro, qui in C
ipsa Curte....... ordi........ censum
dare & persolvere debeamus, idest de
argentum denarios duodecim de bo.....
expendibiles, & ille homines, qui in
ipsa Ca........ resedentes fuerit, nos
vobis à mandato ves......... debeamus
in Civitate Pisa & ad ipsa Curte ve-
stra Domnicata in Cassina ad justitia...
cio vestro audiendum & conplendum. D
Unde promitto ego Teupaldus & Vitali
una cum........ vobis jam dicto Pla-
to Episcopo, & ad Subcessores tuos, si
nos jam dicta Casa, & rebus ad eam
perte........ re, aut postponere presum-
serimus, aut si per nos peguratas fue-
rit, & nos vobis ad parte Episco.....
nia per singulos annos non persolveri-
mus & non adimpleverimus, qualiter
superius legitur, componamus vobis pe-
ne...... quinquaginta. Item & repro-
mitto ego qui supra Plato Episcopus,
una cum Subcessores meos vobis jam....
tris heredibus, si vos nobis ad parte
Episcopato nostro omnia per singulos an-
nos sic persolveritis........ ritis, sicut
superius promisistis nos vobis de jam
dicta Casa, & rebus ad eam pertenen-
tes fora expellere....... nare, aut am-
plius vobis super imposita fuere presum-
serimus, similiter componamus Soledos
quinquaginta......... taliter incer nos
convenit. Et duo libelli prope uno ti-
nore Johanne Notario scribere roga-
vimus.

Actum Pisa.

✠ Ego Teupaldus in unc libello à nos facto manu mea sublcripsi.

Signum ✠ manu Vitali germano suprascripti Teupaldi, qui unc libellum scribere rogavi.

✠ Ego Agiprando subscripsi.

✠ Ego Petru Scabino subscripsi.

✠ Ego Johannis rogatus à suprascriptis germanis me teste subscripsi.

✠ Ego Johanni rogatus à suprascriptis me teste subscripsi.

Signum ✠ manu Leofridi filio quendam Ricoli, testis.

✠ Ego Johannes Notarius & Scabinus post tradito complevi.

Locatio terrarum facta ab Adalperto Presbytero. Anno 804.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Domno nostro Carolo serenissimo Augusto à Deo coronato, magno & pacifico Imperatore Romano, gubernante Imperio..... misericordiam Dei Rege Francorum & Langubardorum, Anno Regni ejus, à quo E Langubardia cepit, Deo propitio, Trigisimo....... ejus Domno nostro Pippino Rege...... Lungubardorum, Anno Regni ejus in Dei nomine Vigisimo tertio, mense......... ario, Indictione Duodecima. Placuit atque convenit inter nos..... tus Presbiter Ecclesie Sancti

A *Cti......... ri, que vocatur ad septem
Pinos..... & Sichiprandus..... Teu-
perti, ut ego......... ndus Clericus
resedere & avitare deveam........ ere
& colo...... .. ipsius Ecclesie Sancti
Petri...... in ipsa Casa &..... ad
ipsa suprascripta Dei Ecclesia...... per
offersionis...... meme...... evenit &
ipsa Casa....... ego bene lavorare &
B excolere deveam, ut melioretur & non
pejoretur, & per omnem...... ego qui
supra Sichipra....... aut meus heredes
tibi suprascripto Adelpertus Presbitero,
vel ad posteros tuos ad partem predi-
cte........ e de ipsa Casa & Colo-
nia (1) vobis redditum facere debeamus
uno Soledo argento per omnem natale
Sancti Petri, & à mandato vestro ve-
C nire deveamus, justitia faciendo. Et si
hec, quod superius legitur per singulos
annos non persolvero, & non adimple-
vero ego, qui supra Sichiprandus Cleri-
cus, aut meus heredes tibi suprascripto
Adelpertus Presbitero, vel ad posteros
tuos ad partem prefate Ecclesie, aut si
ipsa suprascripta Casa & Colonia di-
mittere vel postponere presumpserimus,
aut si aput nos pejorata fuerit, compo-
namus vobis pene nomine Solidos cen-
tum. Item & ego Adalpertus Presbiter
repromitto tibi suprascripto Sichiprando
Clerico, ut si ego vel posteros meos ti-
bi vel tuos heredes de ipsa predicta
Casa & Colonia vobis foram expellere
vel menare quesierimus, aut si vobis su-
perimposita fecerimus, similiter vobis com-
ponamus Solidos centum. Unde inter no-
bis due Cartule uno tenore Anselmo
Notario scrivere rogavimus.*

Actum Pisa.

*Signum ✠ manus Sichiprandi Cleri-
ci, qui hanc Cartula scrivere rogavit.*

*✠ Ego Petrus Clericus filio quon-
dam Fuvingi, rogatus ad Sichiprandu
Clerico, me teste subscripsi.*

*✠ Ego Ilmerandu filio quondam
Deusdedi, rogatus at Sichiprandu Cle-
rico, me teste subscripsi.*

*Signum ✠ manus Cocie filio quon-
dam Nandulfi, testis.*

*✠ Ego Anselmo Notarius post tra-
dita complevi.*

Charta venditionis, factae Adelperto à Gumperto & Landolo Anno 816.

D *REgnante Domno nostro Lodobit
Rex, & magnus Imperius in
Italia Anno Tertio, & Domnus Ber-
nardus (2) Rex Langubardorum in I-
talia Anno Quinto, mense Janoario,
Indictione Nona. Constat Lando, &
Gumpaldo germanis filiis quodam Gum-
perto, Landolo filio quondam Theopal-
do, vindimus & tradamus vobis A-
E delperti v. d. enturis tris petias de ter-
ra infra Casale. Prima petia in l.....
dece & septe in traverso de uno capo
pertegas duas, de alio uno pedis octo,
& lato un........... ri, de alio lato
heredes Theopaldi, capo via, alio ca-
po Canifridi. Secunda petia in...... in
traverso pertigas dua in ambas capus
ex lato Domnini, alio Galdenari ca....
alio capo Theopaldi heredis. Tertia pe-
tia in longo pertigas sidicenta ad per-
tigas....... de pedis duodice mensura-
tam, & lato Dullioli, de alio Basili-
ca Sancti Johanni, alio heredes Theo-
paldi. Quarta petia cum vitis in dul-
lio,*

(1) Idest praedium. A Colono nata haec vox, cujus exempla complura habes apud Du-Cangium in Gloss. Lat.

(2) Epocha Bernardi Italiae Regis heic desumta videtur ab Anno Ch. 811. aut ab exordio subsequentis.

lio, avent in longo pertigas quatuordice in traverso, de uno capo pedis dece, de alio capo Martini, alio Theopaldi, Secunda petia cum vitis in long....... gas nove in traverso, de uno capo duas pedis, cinque de alio capo duas pedis sex...... lato Domnini, de alio lato Caponoruni, de alio capo vindeturis. Tertia petia cum vitis ad Albarelli in longo pertecas tris & pedis quatuor ex traverso in uno capo perteca una, de alio similiter ad perteca legitima ex lato Domni Regis, alio lato Brittolani Capo Regis, alio similiter Regis sibi quis alius sunt adfinis. Quarta petia cum vitis pro nomero vitis sex prope emturi recepimus nus suprascriptis vindeturis ad te emtur pro suprascriptas res una cum superius & in inferioribus rebus recipimus Dinarius sexsanta senitum pretium. Unde modo promittimus nus suprascriptis vindeturis, & nostros heredes vobis enturis, & ad vestris heredibus suprascriptas res ab omni homine defensare, sit minimen potuerimus, aut remobere presumserimus, tunc componamus dublas res melioratas in consimile loco.

Acta Cartol.......

Signum ✠ manus Landoni vindeturis, qui fierit rogavet.

Signum ✠ manus Gumpaldo vindeturis, qui fierit rogavet.

Signum ✠ manus Theopaldo filio bone memorie Vuinpaldi, testis.

Signum ✠ manus Gille filio quondam Unesperto, testis.

Signum ✠ manus Johanni filio bone memorie Garipaldi, testis.

Signum ✠ manus Ariperti filio bone memorie Ritperti, testis.

Signum ✠ manus Martello filio bone memorie Theodaldi, testis.

✠ Ego Urso filio Munichini rogatus ad supra utrit vindeturi, me testis subscripsi.

✠ Iscripsi Gogavoin Notarium complevit & dedit.

Locatio agrorum facta à Platone Episcopo Pisano. Anno 819.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Donno nostro Lodoico Serenissimo Augusto, à Deo coronato, magno & pacifico Imperatore, Anno Sexto, decimo mense Madii, Indictione Duodecima. Placuit & convenit inter nos Platus gratia Dei sancte Pisane Ecclesie Episcopus, *nec non Deodatus Presbiter, qui super nomine abet Avocatus, filius quondam Osperti, ut ego Deodatus Presbiter redere & tibi dare debeam in Casa & rebus pertinentibus Ecclesie vestre Sancti Martini in loco & finibus Septimo; Ecclesia vero ipsa, seo Casis & rebus, quibus antea, rectas sunt, per quondam Majorino Presbitero, & usque modo per me ipso rectas esse videntur. Ipsa vero Casa, & rebus, quibus memorato Majorino Presbitero ad manum suam habuit, & ego laborare & gubernare debeamus, melioretur & non pejoretur, & in ipsa Dei Ecclesia sit incensum & luminaria, seo officium die, noctuque, justa possivilittate mea facere & adimplere debeam. Et ipsa jam dicta Ecclesia, seo Casa & rebus per omnes annos in mense Martio, tibi vel ad posteros tuos, aut à Misso, vel Loco...... te vestro, censum vobis dare & persolvere debeam a Pisa Curte vestra in Cascina de argentum Denarios sexaginta boni expendibiles, & a mandato vestro venire debeam ad justitia faciendum, & judicio vestro audiendum & complendum. Unde promitto ego, qui supra Deodatus Presbiter*

sbiter tibi Plato Episcopo & ad posteros tuos, si ec, que superius legitur, mea promissione per singulos annos vobis tal. .... parte Sancte Marie Episcopatui vestri non persolvero, & non ad.......... sicut supra promisi, ut si jam dicta Ecclesia, seo Casa, & rebus dimittere, aut postponere presumpsero, aut si apud me pejorata fuerint, sim vobis componiturus pena nomine Solidos centum. Item & ego Platus Episcopus promitto tibi suprascripto Deodato Presbitero, si ego aut posteros meos te de jam dicta Hecclesia, vel de Casa, & rebus ad eam pertinentibus, de quibus memorato Majorino Presbitero ad manu sua habuit, foras expellere, vel menuare quesierimus, aut superimponere tibi facere presumpserimus, similiter tibi componere Solidos centum, quia taliter inter nos convenimus, duo libelli juxta uno tinore Rosselmum scribere rogavimus.

Actum Pisa.

✠ *Ego Deodatus Presbiter in hoc libellum à me facto, manus mea scripsi.*

✠ *Ego Nandifredi filio Dodi rogato à Deodato Presbitero testis scripsi.*

✠ *Ego .... tus à Deodato Presbitero me teste subscripsi.*

....

....

Ego Rosselmus Notarius.......

Ego Raynerius Notarius Apostolicae Sedis autenticum hujus vidi, & .... hunc exemplar tracta est, & exemplavi.

Locatio terrarum facta à Platone Episcopo Pisano. Anno 823.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Domno nostro Hludovvico Serenissimo Augusto à Deo coronato, magno & pacifico Imperatore, Anno Octabo, mense Martio, Indictione Prima. Placuit & convenit inter nos Plato (1) *gratia Dei, sancte Pisane Ecclesie Episcopus, nec non Ildeprandus qui supra nomen Ildo vocatur, seo Lamprando, & Teupertus germanis filii quondam Ermiprandi, ut nos Ildeprandus, Lamprandus, & Teupertus germanis resedere & abitare debeamus in Casa, & rebus pertinentibus Episcopatui vestri Sancte Marie in loco & finibus Chociliana, quibus rectas fuerunt per quondam Benedicto, & usque modo per nos ipsis regere videtur. Ipsa vero Casa cum rebus ad eam pertinentibus, nos vel nostris hered........ simul cum petia illa de vinea trans fluvio Arno, que tu nobis ad ipsa Casa adjunxisti, laborare & gubernare debeamus, ut melioretur & non pejoretur, & pro jam dicta Casa & rebus, seo & pro suprascripta vinea per omnes annos unus ex nobis in Cassina angaria facere debeamus, idest per omnes ebdomatas dies quattuor, quibus de suprascripta Casa & rebus consuetudo fuit ad faciendum, & a mandato vestro venire debeamus ad justitia faciendum, & judicio vestro audiendum & conplendum. Unde promittimus nos qui supra Ildiprandus, Lamprandus, & Teupertus, vel nostris heredibus tibi suprascripto Plato Epischupo, & ad posteros tuos, si haec quod superius legitur, nostra promissione per singulos annos vobis taliter ad parte Sancte Marie non persolserimus & non adimpleberimus, sicut supra promisimus, aut si in jam dicta Casa & rebus dimittere aut postponere presumpserimus, aut si aput nos pejoratis fuerint, siamus*

(1) Supra vidimus ad Annum Ch. 801. *Platonem Pisanum* Antistitem. Idem hoc Anno recurrit. Quare nullus locus *Johanni II.* quem Ughellius interposuit.

mus vobis componituri pene nomine Soledos centum. Item ego Plato Epischopus promitto vobis suprascripti Ildeprando, Lamprando, & Teuperto, & ad vestris heredibus, si ego, aut posteros meos, vos de jam dicta Casa, vel de rebus ad eam pertinentibus, aut de suprascripta vinea foris expellere vel menare quesierimus, aut superimposita vobis facere presumpserimus, similiter vobis componamus Soledos centum, quia taliter inter nos convenit, & duo libelli juxta uno tinore. Rossellmum Notarium scribere rogabimus.

Actum loco Calci.

Signum ✠ ✠ ✠ manus suprascripti Ildeprandi, Lamprandi, & Teuperti germanis, quibus hunc libellum scribere rogaberunt.

A

✠ Ego Adalberto filio bone memorie Hudi, rogatus à suprascriptis germanis, me teste subscripsi.

.... batus à suprascriptis germanis, me teste subscripsi.

.... filio Teuding, rogatus à suprascriptis germanis, me teste subscripsi.

.... andi filio quondam Vualprandi, testis.

B

.... filio quondam Gherimundi, testis.

✠ Ego Gumpertu, rogatus à suprascripti germanis, me teste subscripsi.

✠ Ego Adalperto rogatus à suprascripti germani, me teste subscripsi.

✠ Ego Rossellmus Notarius & Scabinus post tradito complebis.

Charta locationis terrarum facta à Platone Episcopo Pisano. Anno 823.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Domno nostro Hludovvico Serenissimo Augusto, à Deo coronato, magno & pacifico Imperatore, Anno....... mense Martio, Indictione Prima. Placuit & convenit inter nos Plato gratia Dei, sancte Pisane Ecclesie Epischopus, nec non & Sindipertus Presbiter....... diprandi, ut ego Sindipertus Presbiter laborare & gubernare debeam rebus pertinentibus Ecclesie vestre Sancti Pauli, que est Plebe Baptismale prope Villa Magna, simul cum capanna & rebus vestris illis, quibus rectas fuerunt per Andripert Presbiter .... & una petia de vinea, que Lupulo ad laborandum abuit, quibus ego laborare & gubernare debeam, ut non pejoretur, & in ipsa Dei Ecclesia incensum & luminaria, seo officium juxta possivilitate mea facere..... re debeam, & pro jam dicta Ecclesia & rebus adpertinentibus, sive...... supra-

C

scripta capanna, & rebus ad eam..... annos in mense Octobris hic Pisa ad domus Episcopat....... deleamus de argentum Dinarios decem & octo boni expendibiles, & si u......... dum tres vices in annos. Unde promitto ego, qui supra, Sindipertus Presbiter tibi suprascripto Plato Epischopo, & ad posteros tuos, si hec que...... singulos annos

D

vobis taliter ad parte memorati Epischopatui vestro non persolsero, & non adimplebero, sicut superius promisi, aut si...... & capanna & suprascriptis rebus & vinea dimittere aut postponere presump'eri........ aut si aput me pejoratis fuerint........ vobis componitur .... quinquaginta. Item ego Plato Epischopus promitto tibi suprascripto Sin-

E

diperto Presbitero, si ego aut posteros meos te, vel homines tuos de predicta .... & capanna, vel de rebus ad eam pertinentibus, vel de suprascripta vinea foris expellere, vel menare quesierimus,

rimus, aut superimposita vobis facere presumpserimus, similiter tibi componamus Solidos quinquaginta, quia taliter inter nos convenit, & duo livelli juxta uno tinore Rosselmum scribere rogabimus.

Actum Pisa.

✠ *Ego Sindipertus Presbiter in unc lebellum à me factum manu mea subscripsi.*

✠ *Ego Johannis Notarius & Scabinus subscripsi.*

✠ *Ego Johannes rogatus à Sindiperto manu mea subscripsi.*

✠ *Ego Pertifusu filio bone memorie Pertreldi, rogatus à Sindiperto, me teste subscripsi.*

✠ *Ego Adalprando rogatus à Sindiperto, me teste subscripsi.*

✠ *Ego Teupaldu filio bone memorie Aucis, rogatus à Sindiperto, me testis subscripsi.*

Signum ✠ *manus Saiperti filio quondam Sacrifidi, testis.*

✠ *Ego Rosselmus Notarius & Schabinus post tradito complebi.*

Locatio agrorum facta à Johanne Secundo Episcopo Pisano. Anno 827.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Domno nostro Hlodovvico serenissimo augusto, à Deo coronato, magno & pacifico Quartodecimo, & dilecto filio ejus Domno nostro Hlotario (1) *idemque Imperatore, Anno imperii ejus postquam...... gressus est, Sexto, Mense Decembris, Inditione Sexta. Placui & convenit inter nos* Johannes (2) sancte Pisane Ecclesie..... *Sundiperto, homo Lucense, filio bone memorie Pertualdi, ut ego Sundipertu lavorare & excolere faciam Case &..... Ecclesie vestre, in loco & finibus Casale, & in lapide, que jam antea Asalde in beneficio habuit. Simili...... colere faciam Casa una pertenentes ipsius Ecclesie vestre in loco Floriano finibus Lucense. Hec omnia.... dicte loca ego lavorare & excolere faciam, ut non pejuretur, & censum vel angaria....... res vos consuetudo habuisti exigere & tollere, ego ipso exire & habere debeam in mea po..... ego advizero. Et ipsis hominibus, qui in jam dicte Case resedunt, ad mandatum vestrum venire.......tia faciendo & judicio vestro complendo. Et pro omnibus memoratis rebus vobis per omnes annos in festo Sancte Marie in Mense Augusto per me vel per Misso meo censum dare & persolvere debeam ad parte Ecclesie vestre argenti Denarios duodecim bonos. Unde promitto ego, qui supra, Sundiperto, tibi.... Johannis Episcopus, vel ad posteros tuos, si jam dicte Case, & rebus dimittere aut postponere presumpsero, si aput me pejurate fuerint, & vobis omnia per singulos annos non persolsero, & non adimplevero omnia, ut supra promisi, componituri sim vobis pene nomine Soledos quargnentos. Item & ego, qui supra Johannis Episcopus promitto tibi Sundiperte, si ego, vel posteros meos te de jam dicte Case & res foras expellere aut tollere presumserimus, aut si de ipso Censum vel angaria, quod ipsi Massarii, qui in jam dicte Case resedunt, per singulos annos persolvere debunt, tibi exinde qualivet superimposita facere presumpserimus, similiter tibi componamus Soledos quargnentos, quia taliter*

(1) Ejus Epocha deducta fuit heic ab Anno 822. quo is Ludovico Augusto Patre jubente *in Italiam ingressus est.*

(2) Nimirum *Secundus*, non *Tertius* appellandus in Catalogo Pisanorum Antistitum.

liter inter nobis convenit, & duas cartulas prope uno tenore Petro Notario ſcrivere rogabimus.

Actum Piſa.

✠ *Ego Sundiperto in ac cartula à me facta, manu mea ſubſcripſi.*

✠ *Ego Aliſi Notarius rogatus à Sundiperto, me teſte ſubſcripſi.*

✠ *Ego Andreas Gaſto ſubſcripſi.*

✠ *Ego Johannes Clericus rogatus à Sundiperto, me teſte ſubſcripſi.*

✠ *Ego Petrus Diaconus ſubſcripſi.*

✠ *Ego Adalpradus Presbiter ſubſcripſi.*

✠ *Ego Auſridi Presbiter ſubſcripſi.*

✠ *Ego Ghiſelpertus Diaconus ſubſcripſi.*

✠ *Ego Aldalbertus Presbiter ſubſcripſi.*

✠ *Ego Natali Presbiter ſubſcripſi.*

A ✠ *Ego Rotpertus Arcipresbiter ſubſcripſi.*

✠ *Ego Ilparrando Clericus filio Camperti, rogatus à Sundipertu, me teſte ſubſcripſi.*

Signum manus ✠ *Lamperti filio quondam Mauri, teſtis.*

Signum ✠ *manus Dominici filio quondam Joannis, teſtis.*

B *Signum* ✠ *manus Aſaldi filio quondam Lupaciani, teſtis.*

Signum ✠ *manus Ildicari filio Rachinaldi, teſtis.*

Signum ✠ *manus Cuneradi filio quondam Auriperti, teſtis.*

✠ *Ego Ilprandus Arcidiaconus ſubſcripſi.*

C *Ego Petro Notarius poſt tradita complebi.*

Teſtamentum Liutperti, qui & Centolus, Archidiaconi Piſanae Eccleſiae, ſcriptum à Johanne II. Epiſcopo Piſano. Circiter Annum Chr. 842.

In nomine Dei Salvatoris noſtro Jeſu Chriſti. Regnante (1) *piiſſimo atque excellentiſſimo .... ideſt exhilarate corda & mentes noſtras ad gaudia patrie celeſtis erigere. Cum Paulus egregius predicator dicit:* Nolite diligere Mundum, nec ea, que in Mundo. Qui enim diligit Mundum, non eſt charitas Patris in eo, quoniam qui amat eum, amatur ab eo, quem amat, & per hoc inimicus Dei eſſe convincitur. *Dominus dicit:* Facite vobis ſacculos, qui non veteraſcunt. *Et centurio ait:* Domine, ſi aliquid defraudabi, reddo quadruplum. *Nam* D *& David Pſalmi gratus vates cecinit. Ait:* Divitie ſi affluent, nolite cor apponere. *Proinde debet unuſquis eternis lavorare muneribus, unde nobis aliqua beatitudinis portiuncula in perpetuo tempore ſit profutura, & ante tribunal eterni Judicis cum ſecura conſcientia preſentemur, quia ſi omnia iſtius Mundi habeamus divitias, nihil eſt dignus Do-* E *mino. Ideoque ego, qui ſupra Liutpert, qui & Centolus, Archidiaconus ſancte Piſane Eccleſie, hac die, que ſuperius legitur, dum Dei viſitatione egrotante me lectulo reducerem, in preſentia venerabili Patri noſtro Juſtino* (2) *Epiſcopo,*

(1) Exciderunt Chronologicae Notae. Unus heic Imperator commemoratus videtur. Quare circiter Annum 842. quo unus Lotharius imperabat, ſcriptae mihi creduntur hae Tabulae.

(2) Error antiqui Amanuenſis. Nam infra diſerte Piſanus Epiſcopus *Johannes* appellatur. Ad Annum Chr. 837. Ughellius *Biurgum*, ſeu *Bingum* Piſanae Eccleſiae Epiſcopum ſtatuit. Tum ſubdit *Zenobium* ad Annum 841. Quibus tabulis neſcio. Ambos ego

ſcopo, Aunimundo Archipresbitero, Gau-
ſerado Presbitero, Hudoaldo Presbitero,
Pirro Presbitero, Uvandelo Diacono,
ſeu & Gunderad filio quondam Cuni-
perti, Coccie, Pertoli, Avandoli, Pe-
toligi, ſeo & aliorum plurium amico-
rum, medietate de omnes res & ſub-
ſtantiam mea, tam homines, quam Ca-
ſas, prata, vineas, campos, ſilvas,
B *quatropedias, omnia & in omnibus,*
tam de parentum jura, quam de com-
paratione quitquit mihi competit, tra-
dedi tibi Conſobrino meo Rigiberto, qui
& Maccio, Diacono. Poſtea vero in
eorum ſupradictorum preſentia nos......
Centolus Archidiaconus & Maccio Dia-
conus comune conſilio, parique conſenſu
tractantes noſtrarum animarum reme-
C *dia........ res, ut dum ipſe advivere*
meruerimus unus aut ambo, omni.....
ſit poteſtate. Poſt obito verò noſtro vo
lomus de colonia.......... a cauſa &
Aliperga cum Caſa, filios vel filias
ſuas, & cum mobile vel immobile, &
pertinentia ſua pertinere dinuſcitur, ſeo
& Fridichiſi, & Giſa cum filios &
filias ſuas Cauſerado & Avalderada,
D *ſeo & Sorola cum filias ſuas Clemonte,*
Guitolfi, Rodichis, & Perterada cum
filiis & filias ſuas, Teupert & Perte-
rada cum filios & filias ſuas. Iſti ſu-
praſcribti cum caſas & perſonas ſua,
& omnem ſubſtantias ſuas, ad ſe per-
tinentia mobilia & immobilia, ſeo &
Teupald, Radtrada, Ermifrid, Bo-
nello, Magnifrid, Mucciolus, Iſſido,
E *& Fridicauſo germanis, Baroncellus,*
& Ratperga cum filios & filias ſuas,
& Lioſolus germani ejus, Pertoald,
Gundipert, & Aunitruda cum filios &
filias ſuas, Buzzulo, & Aunitruda

A *cum filios & filias ſuas. Iſti omnes*
cum caſas vel omnes res ſuas movilia
& immovilia, quidquit ad manus ſuas
habere videntur, ſeo & Rodicunda An-
cilla Dei, & de Cultano Auniperga,
perſona ejus in vel que de ea procrean-
tur, volumus ut omnes iſti cum omni-
bus rebus ſuis, dum nos Centolus &
Maccio advivere meruerimus, in noſtra
ſit poteſtate; poſt obito verò noſtro de-
crevimus, ut omnes ſint cum omnes re-
bus ſuis liveri & abſoluti ab omni ne-
xu condicionis, vel à jugo ſervitutis.
Et volumus habeatis defenſionem (1)
ad Ecclesia Sancte Marie, vel Epiſcopo
in loco, qui poſitus fuerit, & per om-
ne caſa per ſingulos annos dare debea-
tis ad Caſa Sancte Marie exenio tri-
miſſale, aut certe trimiſſe in auro;
amplius vobis nulla imponatur, &
mundio, ſi qua de veſtra procreatione
ad marito ambolaverit, ad Eccleſia San-
cte Marie, vel Epiſcopi ſit poteſtate.
Et hec volumus, ut ſi alicui ex vobis
prenominatis aliquas res vindere fuerit
oportunitas, non habeatis poteſtate aliis
hominibus vendendi licentia, niſi inter
vobis Conlivertis unus alterius..... ad
parentibus noſtris de benefactoribus ve-
ſtris ſuperſcriptis Diacones. Et ſi ali-
quis ex ipſis preſumpſerit aliquas res....
homine venundare, poteſtate habeant he-
redes, aut parentes de ipſi Diacones
prendere & tenere & defendere. Nam
ſi decreverit ſemel noſter......... ſicut
ſuperius ſtatuimus, ita perpetuis & pe-
rennis permaneat temporibus. Ecce ut
noſter concepit animus pro Dei omnipo-
tentis remuneratione in vos adimplevi-
mus, & unde ſupra diximus. Iterum
memoramus de ipſo veſtro mundio, quod

S 2 *ſit*

ego arbitror è ſerie Piſanorum Antiſtitum expungendos. Nam *Johannes* Epiſcopus ad Annum 848. ſeſe nobis offeret, non alius, ut opinor, quam qui Anno 827. in ea Cathedra ſedens jam nobis occurrit.

(1) Ideſt ſitis ſub defenſione ſive Patronatu Piſanae Eccleſiae, ejuſque Epiſcopi. Nam uti apud Romanos, ita & apud Langobardos in Libertos aliquid juris reſtabat Patronis, quorum tamen tutelâ ipſi quoque Liberti fruebantur.

[A] *sit in potestate Ecclesie Sancte Marie, vel Episcopi, volumus, ut per caput sit tantum Soledum unum. Unde pro memoranda futura tempora & anime nostre cautela, & ne in posteris aliqua fiat oblibio, hanc testamenti cartula fieri elegimus, & in presentia subscriptorum testium Joannem Episcopum rogabimus scribendam.*

[B] *Actum Pisas, Regno, Anno, Mense, Die, & Inditione superscribtas feliciter.*

✠ *Ego Liutpertus, qui & Centulus Archidiaconus in unc testamento a me facto, manu mea subscripsi.*

✠ *Ego Righipertus, qui & Maccio Diaconus, in unc testamentum a me facto manu mea subscripsi.*

Ego Alvart Diaconus in hunc testamentum rogatus me testes subscripsi.

[C] *Signum ✠ manus Ermefridi filio quondam Arnicausi, testis.*

✠ *Ego Aususus Unricis in unc testamentum mi teste subscripsi.*

Signum ✠ manu Gudolini v. d. filio quondam Filerad, testis.

Signum ✠ manu Cunipert filio quondam Pittoni v. d. testis.

✠ *Ego......... ripertus relegiosus Clericus in unc testamentum rogatus me teste subscripsi.*

✠ *Ego Ansusu sacro relegiosus Clericus in unc testamentum rogatus me teste subscripsi.*

✠ *Ego Joannes* (1), *licèt indignus Episcopus, rogatus a Liutpert, qui & Centulus, Archidiacono, seo & Rigiperto, qui & Maccio, Diacono, hanc paginam testamenti, in presentia quorum supra testium, ad scribendum suscepi, & postea pòst signa aliorum septem testium subscripsi, & deplebi.*

Locatio terrarum facta a Johanne II. Episcopo Pisano Anno 848.

[D] IN *nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Regnante Domno nostro Hlotario serenissimo Augusto, a Deo coronato, magno & pacifico Imperatore, Anno Imperii ejus, postquam in Dei nomine Italia ingressus est Vigesimo* (2) *Sexto, Mense Octobris, Indictione Duodecima. Placuit & convenit inter nos Johannes* (3) *gratia Dei ujus sancte Pisane Ecclesie Episcopus, nec non Lupacianu, & Sachisindus germani, filii quondam Gherisindi........ Sachisindus germanis, vel nostris heredibus, abitare & excolere debeamus rebus pertinentes Episcopatui vestro Sancte Marie in loco Ciciliana, rebus ipsis, quibus memorate Ecclesie Sancte Marie a quodam Tachiperto obvenit, medietatem ex omnibus ipsis rebus in prenominato loco Ciciliana nos vel nostris heredes laborare & excolere debeamus, ut melioretur & non pejuretur, & pro fruge de jam dictis rebus per omnes annos in Mense Augusto hic domus Episcopatui vestro* [E] *tibi vel ad posteros tuos, aut ad Misso vestro censum & tributum dare & persolvere debeamus de argentum Denarios quadraginta & duos bonos expendibiles, & a mandato vestro venire debeamus ad justitia faciendum, & judicio vestro*

(1) Animadverte, Notarii loco Episcopum ipsum hasce tabulas conscripsisse. Id factum, tum quod agebatur de eminenti Ministro Pisanae Ecclesiae testamentum faciente, tum etiam quia de pia caussa actum fuit.

(2) Epocha quoque ista deducta fuit ab Anno 822. quo Lotharius in Italiam primùm ingressus est.

(3) Nisi authenticae tabulae aliud persuadeant, hic idem Episcopus credendus, qui Anno 827. Ecclesiam Pisanam rexit.

ſtro audiendum & complendum. Unde promittimus nos, qui ſupra Lupacianu & Sachiſindus germani vel noſtris heredibus componere tibi Domno Johanne Epiſcopus, vel ad poſteros tuos, ſi hec, quod ſuperius legitur promiſſione per ſingulos annos vobis ad parte Sancte Marie Epiſcopatui inter ambos non perſolſerimus, & non adimpleberimus, ſicut ſupra promiſſimus, aut ſi jam dictis rebus dimittere, aut poſtponere preſumpſerimus, aut ſi admodum aput nos pejoratas fuerit, ſiamus vobis componituri penam nomine Solidos quinquaginta. Item ego qui ſupra Johannes Epiſcopus promitto vobis ſupraſcripto Lupacianu & Sachiſindu germani, vel ad veſtris heredes, ſi nos vobis per ſingulos annos ad parte Sancte Marie ſic perſolſeritis & adimpleberitis, ſicut ſupra promiſiſtis......... poſteros meos, vos de jam dictis rebus foras expellere & menare queſierimus, aut ſuperimpoſita vobis facere preſumpſerimus, ſimiliter vobis componamus Solidos quadraginta, quia taliter inter nos convenit, & duo libelli juxta tenore Roſſelmum Notarium ſcribere rogavimus.

Actum Piſa.

Signum manus ✠ Lupaciani.

Signum ✠ manus Sachiſindi germani, qui hunc libellum fieri rogavit.

✠ Ego Nandifridi filio Dodie, rogatus a ſupraſcriptis germanis me teſte ſubſcripſi.

✠ Ego Therimundo filio bone memorie Therimundi, teſtis ſubſcripſi.

✠ Ego Johannes Clericus & Scabinus ſubſcripſi.

✠ Ego Johannis filio Aſaldi, rogatus a ſupraſcriptis germani, teſte ſubſcripſi.

✠ Ego Anſaldus filius Anſelmi, rogatus a ſupraſcriptis germanis, me teſte ſubſcripſi.

✠ Ego Roſſelmus Notarius & Schabinus poſt tradita complebi.

Collatio Eccleſiae Baptiſmalis S. Petri in Radicata, facta a Johanne, fortaſſe Tertio, Epiſcopo Piſano. Anno 857.

IN Dei nomine. Regnante Domno noſtro Hluduvicus (1) *glorioſiſſimus gratia Dei Imperatore Auguſto, poſtquam in Italia ingreſſus eſt, Anno Imperii ejus Secundo, Sexto Idus Martias, Indictione Quinta. Manifeſtu ſum ego Alamundo filio Boſi, quia tu* Joannes (2) gratia Dei ujus ſancte Piſane Eccleſie umilis Epiſcopus *per cartula ordinationis ordinaſti & firmaſti Stephano Presbitero filio Criſtine in Eccleſia Dei & Sancti Petri, quod eſt Plebe baptiſmalis, ſita loco Radicata, cum omnibus rebus ad ipſa Eccleſia pertinentes, & dediſti eis Soledos viginti de bones denarios. Et proinde ego, qui ſupra, Alamundo, conſentientes mihi ipſo Boſo genitor meus, per hanc cartula repromitto tibi Joannes Epiſcopus, ut ſi ego vel meus heredes tibi vel ad ſubceſſoribus tuis pro ipſo Stephano Presbitero non dederimus & non perſolverimus uſque dum ipſe Stephano Presbitero jam dicta Plebe, & preſatis rebus abuerit, & nos abuerimus, per ſingulos annos vobis non dederimus per omnes*

(1) Habes hic Epocham Ludovici II. Auguſti, deductam a morte Lotharii Auguſti patris.

(2) Ad haec tempora *Johannem Quartum* Ughellius refert. Is mihi *Tertius* eſt. Neque enim audeo tandiu producere vitam *Johannis Secundi*, qui ſe nobis obtulit ad Annum Ch. 827. quamquam fieri potuerit, ut idem ad haec uſque tempora in vivis fuerit.

nes Menses sexaginta Denarios boni expendibilis, qualis pro tempore per caput melius fuerit expendibilis, & vobis non dederimus in suprascripto Constituto Aucellos (1) boni mertinos centum, usquedum nos vel nostris heredibus jam dicta Plebe & prefatis rebus habuerimus, & vobis jam dictos Denarios (2) & jam dictos Aucellos vobis vel ad successoribus tuis, tunc spondemus nos vobis componere penam argentum Soledos centum, & hanc promissio omni tempore in sua permanead firmitatem, quia in tali ordine hanc promissio & Rosselmum Notarium scribere rogavi.

Actum Pisas.

A *Signum manus ✠ Alamundi, qui hanc promissionem fieri rogavit.*

Signum ✠ manus Bosi genitor suprascripti Alamundi consentientes.

✠ Ego Teupertus rogatus ab Alamundo, me teste subscripsi.

✠ Ego Gumbertu rogatus ab Alamundo, me testes subscripsi.

Signum ✠ ✠ manus Tauchiperti, B *& Soprandi germani, filii bone memorie Rachiperti.*

Signum ✠ manus Cosperti, que Pipino vocatur, filio Amulperghe testes.

Ego Rosselmus Notarius post tradita complevi & dedi.

Charta Emphyteusis facta a Johanne, fortasse Tertio, Episcopo Pisano. Anno 857.

IN *Dei nomine. Regnante Domno nostro Hludovvicus gloriosissimus gratia Dei Imperator Augusto, postquam in Italia ingressus est, Anno imperii ejus Secundo, Quintodecimo Kalendas Junias, Inditione Quinta. Manifestu sum ego Anselmo filio bone memorie Nandifridi, quia tu* Johannes gratia Dei hujus sancte Pisensis Ecclesie umilis Episcopus *per cartula livellario nomine ad Censum perexolvendum dedisti mihi idest Casalino illo, in qua fuit Casa & Curte domnicata, in locho & finibus, ubi vocitatur Cammajano, prope loco & finibus, ubi vocitatur Rivoardi, una cum Casa illa in locho, ubi vocitatur ad Colli, qui est pertinentes de ipsa Curte, que regitur per Sabbatino, cum casas & Casalino, & rebus illis in locho, ubi vocitatur ad Scaparne, qui recta esse videtur per suprascripto Sabbatino, & Bettio, seo &* C *Casalino & rebus in suprascripto locho Cammajano, qui regitur per Aggo Massario, & est pertinentes ipso Casalino, in qua fuit casa & Curte domnicata, & predictis casis, & cassinis, & casalinis, & rebus suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie jam dicto Casalino, in qua fuit casa & Curte domnicata cum rebus domnicatis, adque casis,* D *& cassinis, seo casalinis in denominatis locibus ad suprascripta Curte pertinentibus, cum fundamentis suarum, cum curtis, ortalia, terris, vineis, olivetis, silvis, virghareis, pratis, pascuis, cultis rebus, vel incultis, omnia quantum ubique ad suprascripta Casalino, qui jam fuit casa & Curte domnicata, seo ad prefatis casis & cassinis,* E *seo casalinis, ubique sunt, pertinentes in qualibet locis vel vocabulis in integrum, mihi eas livellario nomine dedisti & confirmasti. Simul & dedisti mihi*

(1) Unde Italicum *Augello*, diminutivum vocis *Aviculae*, *Avicellae*.

(2) Et tunc in usu fuit pensiones imponere Ecclesiis, & quidem ad utilitatem Episcopi: quod minime probes.

bi Cassinas, & res illa in loco & finibus Campolongho, qui est pertenentes ipsius Episcopatui vestro Sancte Marie, qui recta fuit per quondam Joannes filio quondam Andrenini, jam dicta Casina, cum fundamento, & omnem edificio suo, cum curte, orto, terris, vineis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia quantum ubique ad ipsa Cassina est pertinentes, & suprascripto quondam Joannes Massario exinde ad manus suas abuit, mihi dedisti & confirmasti in integrum. Tali vero ordinem, ut ab ac die in mea, qui supra Anselmo, vel de meis filiis & heredibus nostrorum esset potestatem, aut ad illas personas hominum, cui nos jam dictis Casis & Casalinis, seo Cassinis, & rebus, quas mibi, ut supra, libellario nomine dedisti & confirmasti, & cui n........ lario nomine dederimus, vel abere constituerimus in eorum um .... vendi, possidendi, laborare faciendi, & nobis eas......... pro omni censum & justitiam exinde tibi, vel ad posterisque......... Episcopatui vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes Mense....... dere debeamus ipsa & de ipso domo Episcopatui vestro Sancte Marie & per nos, aut per mis.... de loco posito vestro aut super ipso Altario beate Sancte Marie ponantur argentum Denarios bonos expendibilis numero septuaginta duo, nullam aliquit amplius & homin........ qui in ipsis casis & A *cassinis abitantes fuerit, suptitum fuerit, nos eos a mandato vestro venire faciamus hic Pisa ad legem & justitiam faciendum tantum. Et si nos vobis habere omnia, qualiter superius legitur per singulos annos, sic novis fuerit adimpleta & conservata........ suprascripto Casalino, in qua suprascripta casa & Curte domnicata seo rebus dom-* B *nicatis, adque casas, seo cassinas, seo casalinis ad ipsa Curte pertinentibus, seo & jam dicta cassina & res, quas mibi, ut superius dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondeo ego, qui supra, Anselmo, una cum meis filiis & heredibus nostrorum componere tibi, qui supra, Joannes Episcopus, vel ad pos..... successoribus* C *tuis penam argentum Soledos ducentos quatuor, inter nos conveni &........ Rosselmum Notarium scribere rogavi.*

Actum Pisa.

.... libello a me facto manu mea subscripsi.

.... rogatus ad Anselmo me teste subscripsi.

✠ *Ego Cunipertu rogatus ad Anselmu me teste subscripsi.* D

Signum ✠ *manus Samuel Scabin....*

Signum ✠ *manus Teupaldi filio quondam Pertuli, testis.*

✠ *Ego Gumberto rogatus ad Anselmo me teste subscripsi.*

✠ *Ego Rosselmus Notarius post tradita complevi & dedi.*

Charta Emphyteusis facta a Johanne, fortasse Tertio, Episcopo Pisano. Anno 857.

IN *Dei nomine. Regnante Domno nostro Hluduvicus gloriosissimus.... postquam in Italia ingressus est, Anno Imperii ejus Secundo, Sexto Calendas Julias, Inditione Quinta. Manifesto sum* E *ego Ghisalberto filio......... Idi, quia tu* Johannes gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus *livellario nomine ad censum persolvendum dedisti mihi...... loco & finibus, ubi dici-*

dicitur Lajano, qui recta fuit..... res pertinentes suprascripto Episcopatui vestro Sancte Marie; Casalino verò ipso cum fundamento suo, cum Curte, orto, terris, vineis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultas res, vel incultas, omnia, quant...... pertenentes, & suprascripta terrula exinde ad manus suas ...... in integrum. Tali verò ordinem, ut da admodum in mea vel de meis heredibus sint potestatem eas habendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi & nobis eas privato nomine usufructuandi...... ad justitiam exinde tibi, vel ad....... Episcopatui vestro Sancte Marie per singulos annos .... censum vobis reddere debeamus hic Civitate Pisa ad ipso Domo Episcopalis vobis, vel ad Ministeriale vestro, aut ad loco posito vestro per nos, aut per Misso nostro, argentum Denarios bonos expendibiles numero...... & si in ipso Casalino Casa ibi..... dum, & habitandum miserimus....... faciamus hic Pisa duo vice in anno ad le-

A gem & justitiam faciendum tantum; Et si nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur, per singulos annos, sic non fuerit adimpleta & conservata, aut si suprascripto Casalino, & res, quas mihi dedisti, relaxaverimus, vobis..... spondeo ego, qui supra Ghisalberto, una cum...... Johannes Episcopus, vel ad

B subcessoribus tuis penam argenti........ quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos cartulas Rosselmum Notarium scribere rogavi.

Actum Pisa.

Signum ✠ manus Ghisalberti, qui hunc libellum.......

✠ Ego Adalprand rogatus......

✠ Ego Teupertus rogatus a Ghisalberto....

C ✠ Ego Isalprando rogatus a Ghisalberto, me testes subscripsi.

✠ Ego Alperto rogatus.......

Signum ✠ manus Adalberto filio...;

✠ Ego Bene rogatus.....

✠ Ego Rosselmus Notario post tradita complevi & dedi.

Placitum Pisis habitum a Missis Ludovici II. Imperatoris, in quo caussa nonnullorum Servorum Ecclesiae Pisanae agitatur. Anno 858.

Dum in Dei nomine ad potestate piissimi Domni Hludovici Imperatoris partibus Tuscie directi fuissent Joannes, & Ildiprandus, Vassi Imperiales, singulorum hominum justitias faciendum, & cum venissent Civitate residentes in judicio in sala olim Aganoni Comiti, residentes cum eos Adalbertus, & Ratfredus, Judices sacri Palatii, Ansiprandus, Alpertus, & Gumpertus Vassi..... Gregorius, Rosselmus, omnes Scabinis Pisensis, Chunimundo Scabino Lucensis, Teupertus, Ghisulfus, Gunderado, Nandulfo, Nandibode, Teudiperto, Teusfridi, Ramingo, Joanni, Gherimundo, Vuidaldo, Adalberto Joannis, Ghisifri-

D mo, Ansualdo, & reliqui multi. Ibique in judicio...... Leo filius quondam Petri, una cum conjuge sua, nomine Adelinda, nec non & Gosfrid Advocato Episcopatui Sancte Marie Pisense, in quo vir beatissimo Joanne Episcopo preesse videtur, altercationem inter se habentes, dicendum ipse Leo: servi & pertinentes Episcopatui Sancte

E Mariae, de quibus iste Gosfrid peragit causa, fecerunt vasionem in Casa & res illas, loco nuncupante Tredecim prope Ecclesia Sancti Fridiani; qua Casa & res foërunt pertinentes quondam Mauri Formicini natione Corso, qui fuit socero meo:

& ipse

A & ipse socero meus reliquit in successione istius Adelinde conjugi mee. Unde quero, ut exinde inter nos detis judicium. *Hoc dictum obvians ei memoratus Go frid, & dixit:* Parte Episcopatui Sancte Marie habet & detinet aliquantas Casas & res in loco Tredecim, set ipsa Casa & res, de quibus tu Leo mihi queritur, ego nescio. *Refertum hoc, dedit vvadia*
B *ipse Leo eidem Gosfrid de Casa & res ipsa; ostensi, ipse Gosfrid dedit ei vvadia, ut esset paratus ad videndum, & reverterent ad Placitum, starent exinde ad rationem secundùm Lege. Et statuerunt inter se fidijussores. Et constituto ei dum ipsi Missi cum prefati Judices Imperiales perrexissent...... in servitio*
C *ei de Mense Augusti, & non fuissent ad ipsum predistinatum Placitum, tunc per Imperialem jussionem una cum memorato Joanne reverentissimo Episcopo Pisense, Raghinardo Gastaldo in Domo hujus Episcopatui Pisensis resedentes in judicio nos, presentibus Rosselmus, & Joannes Scabinis, Teupertus, Urso Vicedomini, Gunderado, ubi nobis aderant*
D *Nandolfo, Nandibodo, Adalperto, Gundiperto, Cunerado, Ramingo, Joanni, Fraimundo, Adalberto, Osprando, buni & alii plures reversi sunt ambas partes ante nos. In judicio cepit memoratus Gosfrid dicere eidem Leoni:* Ostendisti mihi Casa & res in loco Tredecim, sicuti mihi tu vvadiam dedistis, & ipsa Casa & res parte Epi-
E scopatui Sancte Marie habuit & possediit per annos triginta & amplius, quod nec tibi, nec ad Conjuge tua nihil pertinuit, nec pertinere debentur juxta lecto. Hodie est nostrum firmum constitutum, exinde ratione mittendum, sicut vvadiatum habuimus. *Refertum hoc, interrogamus nos, qui supra Auditores & Judices eumdem Leonem, quia exinde ipse dicere voluisset, ut diceret responsum. Qui de presente prefatum Leonem...... Adelinda conjuge sua professi sunt, & dixerunt:* Verè Casa, & res ipsa, de quibus intentione ista habuimus, nos eas contendere non valemus, quia non possumus, nec nobis nihil pertenuit, nec pertinere debentur juxta Lege. *Hec professio facta, causa manifestata, quomodo aut qualiter ab hordinem superius legitur, paruit nobis recte, quorum supra Auditores & Judices, una cum omnibus ibi nobiscum adsistentibus ita judicabimus, ut secundùm eorum altercationem, & secundùm ipsorum Leoni & de conjuge ejus professionem habere debuisset suprascripta Casa & res parte Episcopatui Sancte Marie, de quibus ipse Gosfrid Advocatus peragebat causa, absque illorum Leoni & de conjuge ejus essent exinde remoti & contempti. Et taliter est inter eis finita causa. Unde qualiter ante nos hac causa perhacta & deliberata est, hanc notitia Judicati nostri pro securitate memorati Episcopati Sancte Marie fieri previdimus.*

Quidem & ego, qui supra Gregorius Notarius & Scabinus scripsi, Anno Imperii Domni nostri Hludovici Imperatoris Octabo (1), *Decimo Calendas Aprilis, Indictione Sexta.*

Signum ✠ *manus Raghinardi Gastaldio Pisense, qui interfuit.*

✠ *Ego Johannes Notarius & Scabinus interfui.*

✠ *Ego Teupertus ibidem fui.*

✠ *Ego Rosselmo Notarius & Scabinus interfui.*

✠ *Ego Hunerado ibi fui.*

✠ *Ego Nandolfo interfui.*

✠ *Ego Nandibodo filius bone memorie Nandulfi interfui.*

(1) Usurpatam heic habemus Epocham Ludovici II. Augusti, inchoatam Anno Chr. 850. quo is Romae Imperiali Coronâ donatus fuit.

✠ *Ego Urso Archipresbiter, & Vicedomui interfui.*

✠ *Ego Petrus Diaconus interfui.*

✠ *Ego Adalberto filio bone memorie Andree interfui.*

A

✠ *Ego Frabinardo filio Joanne interfui.*

✠ *Ego Adalberto filio bone memorie Banduci ibidem interfui.*

Charta Johannis, fortasse Quarti, Episcopi Pisani, per quam concedit quosdam fundos in Emphyteusim. Anno 877.

IN *Dei nomine. Regnante Domno nostro Hkarolus, gratia Dei Imperator Augusto, postquam Italia ingressus est, Anno Deo propitio imperii ejus Secundo, Quintodecimo Kalendas Junias, Inditione Decima. Manifestu sum ego Teudici filio bone memorie Tudelgrimi, quia tu* Joannes (1) gratia Dei sancte Pisensi Ecclesie humilis Episcopus *per cartulam livellario nomine ad censum persolvendum dedisti mibi idest medietatem de Casa & Curte illa domnicata in loco & finibus Colline, ubi dicitur Sala Tachaldi prope Ecclesiam Sancti Angeli, quot est Plebe Baptismalis, & est pertinentes ipsius Episcopatui vestro Sancte Marie de predicta Casa, & Curte domnicata, una cum omnibus rebus domnicatis ad eam pertinentes, simul cum omnibus Casis & rebus massariciis ad ipsa Casa & Curte domnicata pertinentibus, cum fundamentis & universis fabricis suis Curtis, ortalie, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus, vel incultis, movile vel inmovile, seo qui semoventibus, servos vel ancillas, aldiones vel aldianos, de omni vel in omnibus Casis & rebus tam domnicatis, quam & massariciis, quantas ubique in qualibet locis* B *vel vocabulis ad suprascripta Casa & Curte domnicata, seo ad ipsis Casis massariciis fuit pertinentes, aut pertinere videntur. De hec omnia & in omnibus medietatem exinde ex integra mibi dedisti livellario nomine tali ordine, ut da admodum ipsa medietas ex integra in mea, qui supra Teudici, vel de meis heredibus sint potestatem eas abendi,* C *imperandi, laborare faciendi, gubernandi, ita ut non pegioretur ex nobis privato nomine usufructuandi, nisi pro omni censum, & justitia exinde tibi, vel ad successoribus tuis ad pars ipsius Episcopatui vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes Mense Magio censum reddere debeamus per nos, aut per Missa nostro vobis, vel ad Misso vestro ad* D *ipso Domo, aut super ipso Altario Sancte Marie ponere & persolvere debeamus argentum Denarios bonos expendibiles numerum sexaginta. Et si oportum fuerit hominibus illis, qui in ipsis Casis, quas nobis dedisti, habitantes fuerit, ad Placitum adducendo, nos eos vobis in Civitate Pisa duo vices in annos venire faciamus, legem ac justi-* E *tiam faciendum tantum. Et si a nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur, per singulos annos sic non fuerint adim-*

(1) Confusa prorsus est apud Ughellium Pisanorum Antistitum series. Is postquam nobis dedit *Johannem*, appellatum immerito *Quartum*, Anno 844. *Platonem Secundum* nobis obtrudit ad Annum 860. eumque protraxisse vitam ait usque ad Annum 870. Deinde *Johannem Quinctum* exhibet sedentem Anno 890. & subsequenti. Verum *Plato Secundus* nunquam Ecclesiae Pisanae praefuit. Hisce vero temporibus eandem Ecclesiam rexit *Johannes Episcopus*, qui non *Quinctus* appellandus est, sed *Quartus*, & rectius fortasse *Tertius*; nam qui Anno 857. sedebat, hucusque vitam produxisse potuit.

A *adimpleta & conservata, aut suprascripta medietas de presatis Casis & rebus seo movilibus vel immovilibus, quas nobis dedisti relexaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondeo ego, qui supra Teudici cum meis heredibus componere tibi, qui supra Joannes Episcopus vel ad subcessoribus tuis penam argentum Soledos quingentos, quia taliter inter*
B *nos conveni, & duas nos cartulas Soffridi Notario scribere rogavimus.*

Actum Luca.

✠ *Ego Teudici in unc livello a me facto manu mea subscripsi.*

✠ *Ego Therimundu rogatus a Teudici me teste subscripsi.*

✠ *Ego Nandibodo rogatus a Teotici subscripsi.*

C ✠ *Ego Tachipertus rogatus a Teodici subscripsi.*

✠ *Ego Ansoaldus rogatus a Teudici me teste subscripsi.*

✠ *Ego Joannes Notarius & Scabinus subscripsi.*

✠ *Ego Ghiselfridi Notarius & Schabinus subscripsi.*

✠ *Ego Cospertu rogatus a Teudici me teste subscripsi.*

✠ *Ego Leo rogatus a Teudici me teste subscripsi.*

✠ *Ego Stephanus rogatus a Teudici me teste subscripsi.*

Signum ✠ *manus Chuneradi filio bone memorie Alperti, testis.*

Signum ✠ *manus Rosselmi quondam suprascripti Nandibodi, testis.*

Ego Soffridi Notarius post tradita complevi & dedi.

Commutatio agrorum inter Johannem, fortasse Quartum, Episcopum Pisanum, & Umbertum filium Gumberti. Anno 878.

IN *Dei omnipotentis nomine. Regnante Domnus Carolus, divina favente*
D *clementia Imperator Augusto, Anno Imperii ejus Tertio, mense Octobris, Indictione........ In Dei omnipotentis nomine convenit inter nos* Joannes gratia Dei sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus, *nec non Umbertus filio bone memorie Gunberti, ut inter nos de aliquantis pesiolis de terre subter denominata commutationes facere deberemus,*
E *sicut & fecimus. Ego quidem Joannes Episcopus dedi tibi jam dicto Umbertus in commutationem de pars Episcopatui nostro Sancte Marie una petiola de terra in loco & finibus......... conetri, & est pertinentes de Ecclesia nostra Sancti Petri, que est Plebe Baptismalis in loco, qui vocitatur Ospio, & tenentes uno caput in vinea* Domne Regine, *& aliquantulo in terra, qui modo vinea est Alberti, alio caput cum uno lato tenet in via Carraricias, alio lato tenet in vinea Benedicti de filio quondam Feruli...... & predictas petia de terra in eodem loco, & sicut circundatas sunt, capitas & lateras, tibi qui supra Umbertus in commutationem da parte suprascripti Episcopatui nostro dedi & tradidi in integrum. Item ego qui supra Umbertus dedi tibi jam dicto Joannes Episcopus similiter in commutationes ad pars suprascripte Ecclesia vestra quatuor petiolas de terra in loco & finibus Blentina. Una ex ipsa petia de terra, que vocitatur Orto Frumaldi, & eas tenentes uno capo in terra Domne Regine, alio caput tenet in terra Sancti Salvatoris de Sexto, uno lato tenet in terra de* filii quondam Bonifa-

tii (1) Comitis, *alio lato tenet in vinea Sancti Salvatoris de Sexto. Ipse alieve res petia dicitur a Longagnolo....... ipse petie es tenentes uno caput in vinea de* filii quondam Bonifatii Comitis, *alio caput similiter tenet in terra de jam dicti filii Bonifatii, lato uno tenet in vinea Sancti Salvatoris de Sexto, alio lato tenet in terra Sancti Petri de Romam. Ipsa tertia petia es tenentes uno caput Carraricias, alio caput tenet in vinea de filii quondam Bonifatii, lato uno tenet in terra Sancti Petri de Romam, alio lato in terra de supradicti filii Bonifatii. Ipsa quarta petia de terra es tenentes uno caput in vias Carraricias, alio caput tenet in terra de jam dicti filii bone memorie Bonifatii, uno lato tenet in terra Firmisco meo, alio lato es tenentes in vinea de jam dicti filii quondam Bonifatii. Hec predicte ipse quatuor petie in suprascripte locas, & sicut circumdate sunt a capitas & lateras una cum fossas & sepes, seo arboribus a se pertinentes, ego qui supra Umbertus dedi tibi suprascripto Joannes Episcopus in commutationem a pars suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie in integrum pro suprascripta petia de terra, que tu mihi superius in commutationem dedisti & tradidisti. Ubi interfuerunt Ansiprando filio Brunari*, Misso Adalberti (2) Comitis, *seo Cuneradus filio bone memorie Alperti, Misso* Johanni Episcopi, *una cum Joannes Scabino, & Ansualdo germani filii quondam Asaldi, & Petrus Scabino filio bone memorie Ildiperti. Qui super ipsis jam dictis rebus ambulaverunt utraque parte & estimaverunt, quod pars Sancte Marie....... Unde inter nos penam addimus atque obligamus, ego quidem Johannes Episcopus de me, & de posteros successoribus meis, & ego qui supra Umbertus de me, & de mei heredibus, ut si quislibet de nobis ac nostre commutationis atque traditionis disfacere aut corrumpere quesierint, & uno alterius eas in integrum defendere non potuerimus, componamus uno alterius ad pars, qui sic non conservaverit ad parte fidei servantis ipse nostre commutationis atque traditionis in duplo, de quibus agitur in ferquido loco sub extimationis, qualis in die illa fuerint, quia sic inter nos convenit, & duo inter cartule commutationis prope uno tinore Joannem Notarium scrivere rogavimus.*

Actum in loco ad Curte Domnicata ad Sancto Casciano.

✠ *Ego Umbertus in ac cartula commutationi a nos facta manu mea subscripsi.*

Signum ✠ *manu Ansiprandi Misso Adalberti Comis, sicut de ipsa legitur, Misso fui.*

Signum ✠ *manu Cuneradi Misso Johanni Episcopi, sicut de ipsa supra legitur, Missus fui.*

✠ *Ego Johannis Schavini, sicut de me super legitur, extimatur fui.*

✠ *Ego Urso Vido, sicut de me super legitur, extimatur fui.*

✠ *Ego Petrus Notarius & Scabino, sicut de me superius legitur, extimator fui.*

✠ *Ego Ricolfu Clericus in ac commutationis manu subscripsi.*

Signum ✠ *manu Cuniperti filio quondam Feraldi, testis.*

Signum ✠ *manus Teuperti filio quondam Adalperti, testis.*

✠ *Ego Joannem Notarius & Scabinus post tradito complebi.*

Char-

(1) Qui Tusciam rexit Anno 829. de quo consulendus Florentinius in Monumentis Comitissae Mathildis. Egi & ego in P. I. Cap. 22. Antiquit. Esten.

(2) Qui & Dux Tusciae hisce temporibus fuit. Sit-ne Primus, an Secundus ejus nominis, decernere non ausim. Vide Florentinium, Cosmum de Arena, & quae ego attuli in nuper memorato Libro,

Charta Emphyteusis concessae a Johanne, fortasse Quarto, Episcopo Pisano. Anno 883.

IN Dei omnipotentis nomine. Regnante Domno nostro Carulu, divina favente clementia, Imperator Augusto, Anno Secundo (1) *Imperii ejus, Nono Calendas Junii, Indictio Prima. Placuit & convenit inter nos* Johanni Episcopus sancte Pisane Ecclesie, *nec non Cumperto filio bone memorie fili de Livertate Florentie, livellario nomine dare videor tibi Cumperto, Curte & terras illas in loco Savetiano in finibus Quaratiana, cum terris, vineis, silvis, olivis, pratis, pascuis, cultum vel incultum, quantum de ipsa Curte domnicato es pertinentes. Insimul dare videor tibi duos orti massaricie in ipso loco Savetiano, cum omnia pertinentia sua, una ex ipsa recitur per Alfusulo Massario, alia regitur Paulo Massario. Insimul dare videor tibi Sorte & res illa in Agullano, que regitur per Nerulo, cum omne pertinentia sua, & simul dare videor tibi Sorte & res illa in Buleze...... que regta fuit per Gario Massario, & modo regitur per filii ejus, cum omnis pertinentia sua. Insimul dare videor tibi Sorte & res illa in loco Oliceto, qui regitur per Erminpertulu Massario, & per filii...... cum onne pertinentia sua. Insimul dare videor tibi Sorte & res illa in Marciniana, qui regitur per Guiliperto Massario, & per germano ejus, cum omne pertinentia sua. Insimul dare videor tibi Sorte & res illa in loco & finibus Vico Valleri infra Pleve Sancti Ginesi, ipsa sorte massaricia cum omnia pertinentia sua; cum ipsi Servi & Ancille, qui de ipsa Curte pertine, qualiter superius legitur, ut eas pene lavorare & cubernare debeatis, iso melioretur, & non pejuretur. Et pro omni censum & justitia de superscriptis rebus vobis reddere debeamus argentum Soledos dece vobis, vel ad posteros tuo in Pisa in Domo Episcopatis ego Cumpertu vel meis heredes vobis, vel at loco posito vestro ego vel Misso vestro. Et si nos, vel meis heredes si non atimpleverimus, sicut superius legitur, tunc ispondimus nos vobis componere vobis Joanni Episcopo, vel at posteros tua parte Sancte Marie siamus vobis componituri pena nomine Soledos centum. Item ego Joannes Episcopus promitto tibi suprascripto Cumperto, vel at tuis heredis, si vos nobis per singulos annos a parte supradicti Episcopati nostri sic perexolseritis & atinpleveritis, sicut supra prumesistis, ego vel posteros meos vos de jam dicte Case & rebus, sicut superius legitur, fore expellere vel menare quesierimus, aut supraimposita vobis per quolibet ingenio facere presumpserimus, similiter conponamus vobis Soledos centum; quia taliter inter nos conveni, & duo libelli uno tinore Ildipaldo Notario scrivere rogavi.*

Actum Curte Sancti Cassiani.

✠ *Ego Gumpertus in unc libello a nos facto manus mea subscripsi.*

✠ *Ego Petrus rogatus a Gumpertus, me teste subscripsi.*

✠ *Ego Deodatus rogatus ad Gumpertus, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Nandibono rogatus ad Gumpertus, me testes subscripsi.*

Signum

(1) Pagius in Critica Baron. contendit, Carolum Crassum ad Augustale culmen perductum fuisse Anno Ch. 880. festo die Natali Domini. Quaestionem hanc & ego agitavi in hoc Opere. Certe Pagii sententiae Charta ista adversatur, quum ex ea constet, eumdem Imperiali Corona redimitum fuisse non nisi post diem 24. Maji Anno 881.

Signum ✠ manus Alinprandi filio quondam Adalprandi, testis.

A

Signum ✠ manus Ghisolfi filio quondam Colli, testis.

Locatio agrorum facta a Johanne, fortasse Quarto, Episcopo Pisano, Anno 891.

IN *Dei omnipotentis nomine. Regnante Domno nostro Hvvido, gratia Dei Imperator Augusto, Anni Imperii ejus Primo,* (1) *mense Junio, Indictione Nona. Placuit ad convenit inter nos* Johannes gratia Dei sancte Pisane Ecclesie Episcopus, *nec non & Boniprandus de loco Lajatico, filio quondam Domniprandi, ut ego qui supra Boniprandus, & mei heredes laborare & excolere debeamus Casalino & res vestras illa in loco Lajatico, qui est pertinentes Ecclesie Sancte Julie, qui sita esse bidetur Porto Pisano, & est pertinentia suprascripto Episcopatui vestro Sancte Marie. Casalino verò ipso in eodem loco, & jam rectum fuit per Lucifridi, hec post dicto Casalino & rebus ad eas pertinentes, nos eas bene laborare & excolere debeamus, ita ut in omnibus melioretur & non pejuretur. Et in ipso Casalino infra isto anno casa levare adque conciare debeamus, & in ipsa casa tam ego, quam mei heredes resedere adque habitare debeamus. Et pro jam dicto Casalino, & omnibus rebus ad ipso Casalino pertinentes, nos vobis ad parte suprascipti Episcopatui vestro per singulos annos in mense Januario censum dare & persolvere debeamus ad ipso Domo Episcopalis vobis vel ad Ministeriales vestros, que ibi pro tempore habueritis, idest de argentum Denarios tresgseginta sex de bonos Denarios per caput bene expendibiles ic Pisa & Luca Civitates, & medietate oleo de ipsis rebus nos vobis per singulos annos reddere debeamus ad ipso Domo Episcopalis, vel ad Missos vestros. Et ad mandato vestro, si oportum fuerit, duo vices in anno ic Pisa venire debeamus ad justitia faciendum & complendum tantùm. Unde repromitto ego qui supra Boniprandus, una cum mei eredes tibi suprascripto Joanne Episcopus, vel ad posteros subcessores tuo, de jam dicto Casalino & rebus ad eos pertenentes dimittere aut postponere presumserimus, aut si aput nos pejurata fuerit, & nos vobis per singulos annos sic non persolserimus, & non adimpleverimus, sicut superius legitur, componamus vobis pene nomine de argentum Soledos quinquaginta. Et repromitto ego, qui supra Joannes Episcopus, una cum posteros subcessoribus mei tibi, qui supra Boniprandus, & de tui eredes, si vos nobis omnia sic persolseritis ad pars suprascripti Episcopatu nostro, & sic adimpleveritis, sicut superius promisisti, si nos vobis de jam dicto Casalino, & rebus ad eos pertinentes foras expellere, vel menare....... super imposita facere presumserimus, similiter componamus vobis Soledos quinquaginta...... convenit & duo inter nos livelli pariti nostro Johannes Notario scrivere rogavimus.*

B

C

D

E

Signum ✠ manu suprascripti Boniprandi, qui unc livellum scrivere rogavit.

✠ *Ego*

(1) Egregia Charta, cujus ope statuitur opinio Sigonii & Pagii, contendentium, VVidonem Imperiali diademate donatum fuisse hoc Anno *IX. Kalendas Martii*, non vero serius uti Cardinalis Baronius censuit.

A ✠ *Ego Gerimundo rogatus a Boniprando, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Andreas rogatus a Boniprando, me teste subscripsi.*

✠ *Ego Anselmo rogatus a Boniprando, me teste subscripsi.*

Signum ✠ *manu Cuniperti filio Cuneradi, testis.*

Signum ✠ *manu Petri filio quondam Joanni, testis.*

Signum ✠ *manu........ ghisi filio quondam Avultighisi, testis.*

✠ *Ego.......rogatus a Boniprando, me teste subscripsi.*

Ego Joannes Notarius post tradito complebi.

Permutatio agrorum inter Theodericum Episcopum Pisanum, & Cuneradum. Anno 909.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni, Anno ad Incarnationis ejus Nongnentesimo (1) *nono, Quinta Calendas Septembris, Indictione Duodecima. Manifestu sum ego Cunerado filio bone memorie Cuneradi, quia convenit mibi una tecum* Teudericus (2), gratia Dei hujus sancte Pisesis Ecclesie humilis Episcopus, *& inter nos, de aliquantis rebus commutationem facere deberemus, sicut & factum est. Proinde ego, qui supra Cunerado per hanc Cartula in commutationem dare & tradere videor tibi ad pars ipsius Episcopatui vestro Sancte Marie, idest Casa & res mea illa, quas abeo in loco & finibus, ubi vocitatur Casalascii, qui regitur per Vuillelmo, que Vvinitio vocatur, Massario. Casa vero ipsa cum fundamento & omnem edificio suo, cum curtis, orto, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia & in omnibus rebus, quantas ubique ad ipsa Casa est pertinentes, & suprascripto Massaricio exinde ad manus suas abere & detinere videtur, in integrum tibi eas* B *ad parte predicto Episcopatui vestro in commutationem dedi & tradidit, excepta exinde una petia de terra, quod est prata in loco & finibus, ubi vocatur Rivo Pu......... dito, quas tibi mea me dare videor. Pro quibus ad te eas recepi ad pars * suprascripto Episcopatui vestro Sancte Marie, idest terra & Colle illo in locho & finibus, ubi* C *vocitatur ad Tane, prope loco & finibus Ursiano, qui est pertinentes suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie, qui uno caput tenet in Fossa Rigangno, & in aliquantulo in terra A*dalberti (3) Marchioni, *& alio caput tenet in via, lato similiter in via, & alio lato tenet in terra mea, qui supra Chunerado, & in aliquantulo in* D *terra ipsius* Adalberti Marchioni. *Similiter & dedisti mibi in commutationem terra & Colle & Cerreto illo prope ipso locho Ursiano, que vocitatur Casale Pintioli, qui uno caput tenet in Rivo, & alio capo tenet ambas lateras est pertinentes in terra de filii quondam Amiperti. Adque dedisti mibi in commutationem una petia de vinea in ipso*

(1) Certe *Indictio XII.* decurrente die 28. Augusti Annum 909. indicat. Nondum ergo in usu erat Annus Pisanus; nam appellandus fuisset Annus *Nongentesimus Decimus.* Berengarii Regis nulla heic mentio facta indicio esse potest, minime Tusciam tunc ei paruisse.

(2) Ughellius heic ad hunc ipsum Annum *Ardingum* Pisanum Episcopum nobis exhibet. Nisi tabulae prodeant testes hujusce Episcopi, imaginarium ipsum habere nobis licebit.

(3) Nempe Secundi, qui Marchio & Dux Tusciae fuit. Is infra *Dux* appellatur.

ipso locho, que vocitatur ad Ponticall........ uno caput tenet in Fossa, & alio caput tenet similiter in terra de filii quondam Amiperti, lato uno tenet in terra Ostifusi, & alio lato tenet in terra de filii quondam Amiperti. Seo & dedisti mihi in commutationem da pars predicti Episcopatui vestro, una petiola de vinea prope ipso locho Ursiano, quod sunt ordines duodecim, & est tenentes uno caput, & ambas lateras in terra & vinea Michaël, & de filii quondam Rosselmi. Jam dictis petiis de terris, & vineis, seo silvis......... abentes, qualiter ab omni parte circundate sunt, per designatas locas mibi ad pars Episcopatui vestro in commutationem dedisti & tradedisti in integrum........ commutationem ego ipse, qui supra Teudericus Episcopus *direxit Missos, idest Anselmo, & Amalfridi, &* Adalbertus Dux *direxit Missos suos, idest Adalberto Schabino, & Rosselmus Notarius, & Liudoin, qui ambulaverunt cum Urso filio bone memorie Ursi, seo Rigiperti filio bone memorie Firmi, & Petrus filio bone memorie Arnini, extimatoribus super hanc commutationem. Et super haccesserunt......... aderunt cum aliis bonis & credentes homines, & providerunt, hac renunciaverunt, meliorata commutationem dedit ad pars predicti Episcopatui vestro Sancte Marie........ Ut magis onni tempore inter nos firmam & stabilem permanead semper. Unde ego, qui supra Chunerado, una cum meis heredibus tibi, qui supra Teudericus Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis...... homini, cui nos suprascriptis Casis & rebus, quas tibi in commutationem dedi & trededi...... decreveritis, vobis eas aliquando tempore in aliqua exinde intentionaverimus, aut retolli, vel...... erimus, nos, vel illi homines, cui nos eas dedissemus aut dederimus pro quolibet ingenio, & eas vobis abem...... defendere non potuerimus, spondemus nos vobis componere suprascriptis Casa & rebus, quas tibi in commutationem dedit, in duplum in ferquidem loco sub estimationem, quales tunc fuerit, quia taliter duos inter nos cartulas commutationis & Rosselmum Notarium scribere rogavimus.*

✠ *Ego Cunerado in ac commutatione a me facta, manu mea subscripsi.*

✠ *Ego Anselmo, sicut supra legitur, missus fui.*

✠ *Ego Amelfridi, sicut supra legitur, missus fui.*

✠ *Ego Adalbertus Schabinus, sicut supra legitur, missus fui.*

✠ *Ego Rosselmus Notarius, sicut supra legitur, missus fui.*

✠ *Ego Urso, sicut supra legitur, interfui.*

✠ *Ego Liuduini, sicut supra legitur, interfui.*

Signum ✠ manus Rigiperti, sicut supra legitur, interfui.

Signum ✠ manus Petri, sicut supra legitur, interfui.

✠ *Ego Gumpertus rogatus me testes subscripsi.*

✠ *Ego Sospertus rogatus me testes subscripsi.*

✠ *Ego Rosselmus Notarius post tradita complevi & dedi.*

Permis-

Permutatio terrarum inter Theodericum Episcopum Pisanum, & Stephanum Presbyterum. Anno 910.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni, Anno ab Incarnationis ejus Nongnentesimo (1) *decimo, Undecimo Calendas Martias, Indictione Tertiadecima. Manifestu sum ego Stephano Presbitero, filio bone memorie Dominichi, qui convenit mihi una tecum* Teudericus gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, *ut inter nos de aliquantis rebus commutationem facere deberemus, sicut factum est. Proinde ego, qui supra Stephano Presbitero per hanc cartula in commutationem ad parte predicti Episcopatui vestro dare & tradere videor tibi, idest una petia de terra mea illa, quas abeo in loco, ubi vocitatur Nosule, tenentes ambas capitas & ambas lateras in terra supradicti Episcopatui vestro. Seo & dedire videor tibi duo petiis de terris meis illis, quas abeo in loco, ubi dicitur Antrivo....... tenentes uno caput in terra suprascripti Episcopatui vestro, & alio caput in via, lato uno tenet in terra Sancti Ambrosii. Simul & dare videor tibi in commutationem una alia petia de terra trans ipsa Taura, ubi vocitatur Vade Mezzano, tenentes uno caput in terra Sancti Ambrosii, & alio caput in terra Sancti Savini, lato in terra predicti Episcopatui vestro. Simul & dare videor tibi in commutationem de terra & vinea, seu ortale, totum insimul amembratos, tenentes uno caput in via, & in terra Sancti Savini. Seo dare videor tibi in commutationem tres petiis de terris, quod sunt*

A *silvis, qui una ex ipse petia de silva, que vocitatur Colle Mezzano, tenentes uno caput in silva, & alio caput in silva prefati Episcopatui vestro, & ille alia petia de silva, que vocitatur Colle Reotundo, tenentes uno caput & uno lato in terra Episcopatui vestro, & ille tertia petia de silva, que idest silva, que vocitatur Colle Longo, tenen-*
B *tes uno caput & uno lato in terra Episcopatui vestro. Simul & dare videor tibi in commutationem tres petiis de terris, quod sunt silvis de ista parte Taura, tenentes uno caput in Mi...... to in silva supradicti Episcopatui vestro, & ille alia petia tenentes uno caput in via, & alio caput in silva jam dicti Episcopatui vestro, & ille..... uno*
C *caput in via, & alio caput tenet in silva suprascripti Episcopatui vestro. Jam dictis petiis de terris, & vineis, seo silvis, & ste........ omnis parte circundate sunt, per designatas lochas, quod sunt per mensura ad justa pertica mensurata modiorum..... in integrum tibi eas in commutationem ad parte predicti Episcopatui vestro dedi & trade-*
D *dit. Pro quibus ad te eas in parte predicti Episcopatui vestro Sancte Marie, idest terris, & silvis, seo sterpatis, adque pascuis, totum insimul amembratis, & illo prope Casis & rebus Amalberti & Roberti germani, & est pertinentes supradicto Episcopatui vestro Sancte Marie, & est tenentes uno caput in Ecclesia Monasterii Sancti Savini & Sancti Salvatoris, & in ali-*

(1) Ne heic quidem memorantur Anni Berengarii Regis. Attamen sedente Theoderico isto Episcopo fuisse tempus, quo Adalbertus II. Marchio & Dux Tusciae Berengarium I. Regem Italiae agnovit, constat ex Charta ab Ughellio edita. Ibi legitur olim *Adalbertum illustrissimum & magnum Marchionem per id tempus, & jussionem Berengarii magni atque praeclari Regis generalem Placitum habuisse &c.*

A quantulo in terra prefati Episcopatui Sancte Marie, lato uno tenet in via, & alio lato tenet in terra, qui fuit Domni Regi, & modò filii quondam Ghiselprandi ad manus suas abere & detinere videtur. In commutationem una alia petia de terra illa in locho Castello, prope Casa Chiniperti & Ghisalperti, quod est sterpato, & est tenentes B uno caput in via, & alio caput in terra & vinea Johanni, lato uno tenet similiter in via, & alio lato in terra, & sterpatis, adque pascuis, qualiter ab omni parte circundate sunt, per designatas lochas; quod sunt ad justa pertica quadraginta quinque in integrum, mihi eas in commutationem de parte predicti Episcopatui vestro dedisti & C tradedisti. Teudericus Episcopus direxit Missos suos, idest Gumperto, filio bone memorie Gumperti, & Gumberto, filio bone memorie Amalberti, & Meirando, filio bone memorie....... Missos suos, idest Joannes, filio bone memorie Ghisalperti, & Teuperto, filio bone memorie Ursi, qui super haccesserunt alios bonos & credentes homines, & extimaverunt & D previderunt, & hoc renuntiaverunt, quod me...... prefato Episcopatui vestro Sancte Marie, quam recepisset. Ut magis onni tempore inter nos......... Stephanus Presbitero, vel meus heredes tibi, qui supra Teudericus Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis, aut............ sterpatis & pascuis, quas tibi in commutationem dedi & tradedi, dederitis, vel abere decreveritis, aut retolli vel subtragi quesierimus pro quolibet ingenio, & eas vobis ab omni homines defendere non potuerimus, seo silvis & sterpatis, quas tibi in commutationem dedi & tradidi, ut in duplum in serquido loco inter nos convenit, & duas inter nos cartulas commutationis, & Rosselmum Notarium scribere rogavi.

Actum.........

✠ Ego Stephano in anc commutationis cartula a me facta, manu mea subscripsi.

✠ Ego Gumbertus, sicut de me supra legitur, missus fui.

✠ Ego Gumberto, sicut de me supra legitur, missus fuit.

Signum ✠ manus Meirandi, sicut supra legitur, missus fuit.

Signum ✠ manus Cuiniperti, qui interfui.

Signum ✠ manus Joanni, filio bone memorie Ghisalberti, missus fuit.

Signum ✠ manus Ghisalberti, filio bone memorie Adalberti, qui interfui.

Signum ✠ manus Oscuperti, filio bone memorie Guiperti, missus fuit.

Signum ✠ manus Cuiniperti, filio bone memorie Chisalperti, qui interfui.

Signum ✠ manus Aviberti, filio bone memorie Ursi, sicut supra legitur, missus fuit.

✠ Ego Amalfrid rogatus a Stephano Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Rosperto rogatus a Stephano Presbitero, me testes subscripsi.

✠ Ego Rosselmus Notarius post tradita conplevi & dedi.

Charta Emphyteusis concessae a Wolfgherio Episcopo Pisano. Anno 927.

E IN nomine Domini Dei eterni. Ugho divinam ordinantem providentiam Rex, Anno Regni ejus Primo, Decimo Calendas Martii, Indictione Quintadecima. Manifestu sum ego Adalprando, filio bone memorie Ursi, quia tu Vvolfgherius

gherius

gherius (1), gratia Dei ujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, *per cartula livellario nomine ad censum perexolvendum dedisti mihi, idest duos petiis de terris ac sterpatis illis in loco & finibus Laurentiana, que vocitatur ipsa terra ad Deniblo Silvuli, & sunt pertinentes suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie, qui ambas capitas sunt tenentes in Rigone cum uno lato, & alio lato sunt tenentes in terra Episcopatui vestro Sancte Marie, quomodo ibi signa posita sunt; suprascriptis petiis de terris ac sterpatis, qualiter ab omni parte circumdate sunt, per designatas locas in integrum mihi eas livellario nomine dedisti. Tali verò ordine, ut da admodum in mea, vel de meis heredibus sint potestatem eas abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nomine usufructuandi, & infra una de ipse petie de terra, Casa ibi levare & claudere, seo cumperire cum schividule debeamus, ut ego, vel meus heredes in suprascripta Casa resedere & abitare debeamus. Et exinde tibi vel ad posterisque subcessoribus tuis ad pars ipsius Episcopatui vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes mense Augusto, excepto isto mense Augusto, qui proximo est venientem, quas tibi ipsum censum menime reddere debeamus, & post isto mense Augusto censum vobis* A *reddere debeamus ad Curte vestra illa suprascripto loco Laurentiana vobis, vel ad Ministerialem illum, quas pro tempore in ipsa Curte fuerit, per nos aut per Misso nostro, argentum Denarios boni expendibilis numero triginta sex. Et a mandato vestro venire debeamus ad suprascripta Curte in suprascripto locho Laurentiana semel in anno, si o-* B *portum fuerit, ad legem & justitiam faciendum tantum. Et si nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur, per singulos annos sic non fuerit adimpleta, & conservata, ut si suprascriptis petiis de terris, quas mihi dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondeo ego, qui supra Adalprando, una cum meis heredibus componere tibi,* C *qui supra Vvolfgherius Episcopus, vel ... eredibus tuis penam argentum Solidos centum; quia taliter inter nos convenit, & duas inter nos cartulas Urso Notario scribere rogavi.*

Actum Pisa.

Signum ✠ manus Adalprandi, qui unc libellum fieri rogavit.

✠ *Ego Amalfridi rogatus ab Adal-* D *prando, me testes subscripsi.*

✠ *Ego...... rogatus ab Adalprando, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Mandolfo rogatus ab Adalprando, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Urso Notarius post traditam complevi & dedi.*

(1) Ughellius Thomae Dempsteri MStis usus ad Annum Ch. 917. inter Pisanos Episcopos recenset *Thurrichium*. Tum ad Annum 918. *Volighidium*. Sed & ipse miratur, geminos hosce Episcopos a Dempstero sine tabulis intrusos. Confictos revera & ego suspicor. Tum Ughellius ad Annum 920. *Ulserium* exhibet. Eodemque Anno sedentem in Cathedra Pisana subdit *Auntum*. Deinde ad Annum 924. propinat nobis *Actium Primum*, quem suspicatur non alium ab *Auntio*. *Johannes Sextus*, eodem Dempstero prodente, floruit Anno 925. Et *Henricus* Anno 926. De his ipse Ughellius dubitat, neque immerito. Quis enim putet, tot Episcopos in Cathedra Pisana tam paucos annos sedisse? Sed quae sine antiquis monumentis recentiores proferunt, aut falsa, aut saltem dubia sint necesse est. Habemus heic in authentica Charta *VVolfgherium* Pisanum Episcopum Anno 927. viventem. Nullus fortassis alius Episcopus intercessit inter ipsum, ac *Theoderícum*, quem nuper vidimus Anno 910. Pisanae Ecclesiae praefuisse.

Charta Zenobii Episcopi Pisani, per quam nonnullos agros in Emphyteusim concedit. Anno 934

IN *nomine Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi. Hugo gratia Dei Rex, Anno Rengni ejus, Deo propitio, Octavo, & filio ejus Domnus Lotharius, idemque Rex, Anno Rengni ejus, Deo propitio, Quarto, Tertio Idus Julii, Indictione Septima. Manifestu sum ego Judo Presbitero, filio bone memorie Pauli, quia tu* Cenobius (1) gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus *per cartula livellario nomine ad censum perexclvendum dedisti mihi idest quadtuor petiis de terris illis in loco & finibus, ubi dicitur Massajule, prope locho Laurentiana, qui sunt pertinentes suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie, qui una ex ipse petia de terra, quod est cerreto & sterpeto, que uno caput tenet in terra Sancti Ambrosii, sita medio Lancusere, in aliquantuolo tenet in Rigone, & alio caput tenet in Rigone: & illa secunda petia de terra prope ipso locho, qui uno caput tenet in Rigone, & alio caput tenet in terra suprascripte Ecclesie Sancte Marie, que dicitur domnicata, lato uno tenet in terra suprascripte Ecclesie Sancti Ambrosii, & in terra, que fuit quondam Gumberti, & alio lato tenet in terra suprascripte Ecclesie Sancte Marie, & in aliquantulo tenet in Rigone; & illa tertia petia de terra prope ipso locho, que uno caput tenet in Rigone, & alio caput tenet in suprascripta Ecclesia Sancte Marie, que vocatur domnicata, lato uno tenet in terra suprascripte Ecclesie Sancti Ambrosii, & in terra suprascripti Gumberti, & alio lato tenet in Righone, & in aliquantulo tenet in terra Sancte Marie; & illa quarta petia de terra prope ipso locho, qui uno caput tenet in terra predicti Episcopatui vestro Sancte Marie, & alio caput tenet in Righone, & ambas lateras est tenentes in terra predicte Ecclesie Sancti Ambrosii, & Gumberti. Suprascriptis quatuor petiis de terris, ut superius dictas, qualiter ab omnis parte circumdate sunt, per designatas lochas, in integrum mihi eas livellario nomine dedisti. Tali vero ordinem, ut de admodum in mea, qui supra Judo Presbitero sint potestatem suprascriptis quadtuor petiis de terris, ut superius dictas, abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nomine usufructuandi, & licentiam & potestatem abeas ego, qui supra Judo Presbitero, per meo libellario nomine firmandum Stephano, & Paulo, seu Teudiperto, & Hudiberto, & Cuniberto, sive Gottifridi germani filii Ildipergbe, & heorumque heredibus, ut in eorum sint potestatem suprascriptis quadtuor petiis de terris abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandum, & heorum privato nomine usufructuandum. Et exinde tibi, vel ad posterisque subcessoribus tuis, ad pars suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes Mense Decembris, censum vobis reddere debeamus*

(1) Idem atque *Zenobius* ab Ughellio memoratus. Sed minime *Secundus*, ut ille est arbitratus. Alterum *Zenobium* ad Annum Ch. 841. ille protulit, cui tamen nullum locum futurum in serie Antistitum Pisanorum mihi persuadeo. Unde hic error manaverit, infra ad Annum 949. aperiam.

debeamus ad Curte vestra illa ic Pisa ad Ecclesiam Sancti Gorgii, vobis, vel ad Ministeriale vestro ad Jad Misso vestro, vel ad homines illos, qui ipsis petiis de terris da vobis in beneficio abuerit, per nos, aut per Misso nostro, argentum Denarios boni expendibilis numero duodecim tantum. Et si ad nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur per singulos annos sic non fuerit adimpleta & conservata, ut si a suprascriptis .... superius dictas, quas nobis dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondemus nos, qui supra una cum Stephano & Paulo & Teudiberto, atque Hudiberto, sive Cuniberto, & Gottifridi ..... tibi, qui supra Cenobius Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis, penam argentum Solidos centum; quia taliter A *inter nos conveni, & duas inter nos cartula Joannem Notarium & Judex Domnorum Regum scribere rogavi.*

Actum Pisa.

✠ *Ego Judo Presbitero in unc libello a me facto subscripsi.*

✠ *Ego Benedictus rogatus ad Judo Presbitero, me testes subscripsi.*

B ✠ *Ego Gumberto rogatus ad Judo Presbitero, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Teuperti Judex Domnorum Regum subscripsi.*

✠ *Ego Silveradus Judex Domnorum Regum subscripsi.*

✠ *Ego Umberto rogatus ad Judo Presbitero, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Joannes Notarius & Judex Domnorum Regum post tradita complevi* C *& dedi.*

Collatio Ecclesiae Baptismalis S Johannis in loco Vico, facta a Zenobio Episcopo Pisano Johanni Presbytero. Anno 934.

IN *nomine Domini Dei, & Salvatoris nostri Jesu Christi. Ugho gratia Dei Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Octavo, & filio ejus Domnus Lotbario, idemque Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Tertio, Quartum Nonas Martii, Indictione Septima. Manifestu sum ego Joannes Presbitero, filio bone memorie Ildipergbe, quia tu* Cenobius, gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, *qui una per consensum Sacerdotum tuorum, & filii ipsius Ecclesie, secundùm canonicho ordinem, Rectorem adque Custodem ordinasti, adque confirmasti me, qui supra Joannem Presbitero, idest Ecclesiam Dei & beatissime Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, sita locho & finibus Vicho, quod est de sup potestate suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie; jam* D *dicta Dei Ecclesia Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, una cum Casa, & subdita illa, seo Cassina & Curticella, seo orto, recta ipsa Ecclesia, quas Rosselmo Presbitero modo ad manus suas habere videtur, non aliis rebus nisi, sicut superius dicta sunt, cum Decimationem & offertas, que ibidem intraverit, in integrum me ibi firmasti adque ordinasti. Tali vero ordinem, ut ab hac die in* E *mea, qui supra Joanni Presbitero, sint potestatem eas abendi, imperandì, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & usufructuandi, & in ipsa Dei Ecclesia Sancte Marie & Sancti Joanni per me, aut per meam dispositionem, officium Dei, & luminaria, & Missas, seo incensum facere debeamus, & licentiam & potestatem abeas ego, qui supra Joanni Presbitero, per meo*

libellario

libellario nomine firmandum Petrus filio bone memorie Roppevti, dum vita sua fuerit, non in aliis hominibus dandum neque firmandum, nisi in Petrus, dum vita sua fuerit, suprascripta casa, & cassina, & curticella, seo orto, & decimationem, & offertas, ut superius dictas, abendi, imperandi, laborare faciendi, & usufructuandi. Nisi tantum pro omni censum & justitiam exinde tibi vel ad posterisque subcessoribus tuis ad pars ipsius Episcopatui vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes Mense Februario pro fruges & decimationes seo offertas & circhatas (1), *censum vobis reddere debeamus hic Pisa ad Curte vestra ad Ecclesiam Sancti Georgii, vobis, vel ad locho posito vestro, aut ad Ministerialem illum, quas pro tempore ibidem habueritis, aut ad Misso vestro per nos, aut per Misso nostro, argentum Denarios boni expendibilis numero duodecim tantum. Et si nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur, per singulos annos, sicut fuerit adimpleta & conservata, aut si suprascripta Ecclesia Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est plebe Baptismalis, & suprascripta casa, & cassina, & curticella, seo orto, sicut superius legitur dictas, quas mihi superius dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondeo ego, qui supra Joanne Presbitero conponere tibi, qui supra Cenobius Episcopus, vel ad posterisque*

A *subcessoribus tuis, penam argentum Solidos centum, & post vero decessum suprascripti Petri non abeas ego, qui supra Joanne Presbitero, in ipsa Plebe, & in suprascriptis rebus introire, & si at ipsa ordinationis cartula inanis & vacua adque incassata, ut in se nullum obtinead roburem, neque firmitatem; quia taliter inter nos conveni,*
B *& duas ordinationis cartula inter nos, & Urso Notarium & Judex Domnorum Regum scribere rogavi.*

Actum Pisa.

✠ *Ego Johanne Presbitero in ac ordinationis cartula a me facta subscripst.*

✠ *Ego Andreas Presbitero & Cantor, seo ordine Canonico subscripsi.*

✠ *Ego Bernardus Presbitero & Ca-*
C *nonico subscripsi.*

✠ *Ego Elias Presbitero & Canonico subscripsi.*

✠ *Ego Dominicus Presbitero & Canonico subscripsi.*

✠ *Ego Gumberto rogatus ad Joannes Presbitero, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Arvino rogatus ad Joannes Presbitero, me testes subscripsi.*

D ✠ *Ego Joannes rogatus ad Joannes Presbitero, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Teupertus Judex Domnorum Regum subscripsi.*

✠ *Ego Urso Notarius, Judex Domnorum Regum, post tradita complevi & dedi.*

Collatio Ecclesiae S. Johannis in loco Cassina, facta a Zenobio Episcopo Pisano Gundo Presbytero. Anno 935.

IN *nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Hugo gratia Dei Rex, Anno Regni ejus, Deo pro-*
E *pitio, Nono, & filio ejus Domnus Lothario, idemque Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Quarto, Decimo Calendas*

(1) Idest Visitationes Ecclesiarum, tunc etiam temporis factas ab Episcopis. Etiamsi non fierent, ad pensionem tamen pro iis solvendam adigebantur Ecclesiarum Rectores. Ne ea quoque tempora abusibus carebant.

A

lendas Junii, Indictione Octava. Manifestu sum ego Ghundo Presbitero, filio bone memorie Marie, quia tu Cenobius gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus, *quia una per consensum Sacerdotum tuorum, & filii ipsius Ecclesie, secundùm canonico ordinem, Rectorem adque Custodem ordinasti adque confirmasti me, qui supra Gundo Presbitero, idest in Ecclesiam*

B

Dei & beate Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, sita locho & finibus Cassina, qui est de sub potestate suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie. Jam dicta Dei Ecclesia Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, cum subditas illas recta ipsa Ecclesia consistentibus, seo cum omnes Decimationes,

C

qui in ipsa Dei Ecclesia Sancte Marie & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, intraverit, & ibidem ipsa Decimationes, adque ad ipsa offertas pertenuerit, in integrum me ibi firmasti, adque ordinasti. Tali verò ordine, ut ab odierna die in mea, qui supra Gundo Presbitero, diebus vite mee in mea

D

sint potestatem, eas abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nomine diebus vite mee usufructuandi, & in ipsa Dei Ecclesia Sancte Marie, & Sancti Joanni, quod est Plebe Baptismalis, per me aut per meam dispositionem officiandi, & luminaria adque incensum & Missas facere debeamus,

E

sicut mox est. Seo & dedisti nobis idest quadtuor petiis de inter terris & vinea, seo Prato: que una ex ipse petia de terra prope ipsa Ecclesia esse videtur, que uno caput tenet in via publica, & alio caput tenet in via Carrariccia prope ipsa Ecclesia, lato uno tenet in terra suprascripto Episcopatui Sancte Marie; & ille alia petia de terra, quod est vinea, que uno caput tenet in Cassina, & alio caput tenet in terra Gumberti Presbiteri, & Romani, & de consortibus suarum, lato uno tenet in terra & vinea Lamberti, & alio lato tenet in via Carrariccia; & illa tertia petia de terra, quod est Prato, que vocitatur Prato da quondam Ilderado Presbitero, qui uno caput cum uno lato tenet in terra suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie, sicut ibi signa esse videtur, & alio lato tenet in terra, que fuit quondam Adalberti Marchioni; *& illa quarta petia de terra, que vocatur Pissiniana, que uno caput tenet in Decumano, & alio caput tenet in terra suprascripti Episcopatui Sancte Marie, lato uno tenet in terra, qui fuit suprascripti quondam* Adalberti Marchioni, *& alio lato tenet in Carrariccia. De tota ipsa petia de terra in suprascripto locho Pissiniano, qualiter ab omni parte circumdata est per designatas lochas, ipsa vero medietatem exinde ex integra mihi eas dedisti & confirmasti, & quod est ipsa medietatem de partibus exsurgentem, nam illis suprascriptis tres petiis de terris & vinea, sicut superius dictas, qualiter ab omni parte circundate sunt per designatas lochas, in integrum mihi eas dedisti & confirmasti. Tali vero ordinem & da admodum in mea, qui supra Gundo Presbitero, dum mea vita fuerit, suprascriptis petiis de terris & vinea abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & diebus vite mee usufructuandi, & licentiam & potestatem abeas ego, qui supra Gundo Presbitero, pro meo libellario nomine firmandum Joanne Clericus, filio Romani, ut in ejus sint potestatem, dum vita sua fuerit, suprascriptis rebus, ut superius dictas, abendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendum, meliorandum, & privato nomine diebus vite sue usufructuandum. Et*

exinde

exinde tibi, vel ad posterisque subcessoribus tuis ad pars Episcopatui vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes Mense Aprilis pro fruges & decimationes, seo pro offertas & circhatas, censum vobis reddere debeamus ad Curte vestra illa domnicata ic Pisa ad Ecclesiam Sancti Georgi, vobis, vel ad Ministeriale vestro illam, quas pro tempore ibidem habueritis ad Curte vestra illa domnicata, aut ad Misso vestro, per nos, aut per Misso nostro, argentum Denarios boni expendibilis, quales tunc pro tempore per caput melius fuerit, numero Solidos viginti, duodecim Denarios per singulos Solidos rationatos tantum. Et si ad vos nobis ec omnia, qualiter superius legitur, per singulos annos sic non fuerint adimpleta & conservata, aut si a suprascripte Ecclesie Sancte Marie & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis, cum suprascriptis petiis de terris, seo vinea & prato, sicut superius dictas, quas mihi superius dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondeo ego, qui supra Gundo Presbitero, conponere tibi, qui supra Cenobius Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis penam argentum Solidos tricentos, quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos cartula ordinationis, & Joanne Notario Judex Domnorum Regum scribere rogavi.

Actum Pisa.

✠ *Ego Gundo Presbitero in ame commutationis cartula a nos facta subscripsi.*

✠ *Ego Davit Presbitero Custos & Canonicus subscripsi.*

✠ *Ego Pasquali Presbitero & Canonicus subscripsi.*

✠ *Ego Andreas Presbitero & Canonicus subscripsi.*

✠ *Ego Pasquali Presbitero & Canonicus subscripsi.*

✠ *Ego Teudimundo Vicedominus & Canonicus subscripsi.*

✠ *Ego Gumberto rogatus at Gundo Presbitero, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Filveradus Judex Domnorum Regum subscripsi.*

✠ *Ego Gosperto rogatus ad Gundo Presbitero, me testes subscripsi.*

Signum ✠ *manus Leoprandi, que Leupitio vocatur, filio Leoperti, testis subscripsi.*

✠ *Ego Umbertus rogatus a Gundo Presbitero, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Joannes Notarius, Judex Domnorum Regum, post tradita complevi & dedi.*

Collatio Ecclesiae SS. Pauli & Johannis in Portu Pisano, facta Martino Presbytero a Zenobio Episcopo Pisano. Anno 942.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris nostri Jesu Christi. Ugo gratia Dei Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Sexto Decimo, & filio ejus Domno Lothario, idemque Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Undecimo, Undecimo Calendas Aprilis, Indictione Quinta decima. Manifestu sum ego Martino Presbitero, filio bone memorie Sore, quia tu Cenobius, gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus, *una per consensum Sacerdotum tuorum & filii ipsius Ecclesie, secundum canonicum ordinem, Rectorem adque Custodem ordinasti, adque confirmasti me, qui supra Martino Presbitero, idest in Ecclesiam Dei & beati Sancti Pauli & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis, sita loco & finibus Porto Pisano, qui est de sup potestatem*

A *testatem suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie. Jam dicta Dei Ecclesia Sancti Pauli & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis, cum casis domnicatis, & massariciis subjectis ipsius Plebe cum fundamentis, & omnem hedifitiis, vel universis fabricis suarum, cum curtis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, sive movile vel immovile, seu qui se moventibus, omnia & in omnibus casis & cassinis, seu rebus ipsis tam domnicatis, quam & massariciis, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad jam dicta Plebe ubique est pertinentes, aut pertinere debetur, una cum omnes decimationes, seu offertas, que ibidem intraverit, in integrum me ibi firmasti adque ordina* C *sti. Tali verò ordine ut ab odierna die in mea, qui supra Martino Presbitero, diebus vite mee in mea sint potestatem eas abendi, imperandi, ghubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis privato nomine diebus vite mee usufructuandi, & in ipsa Dei Ecclesia Sancti Pauli & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis pro mea, aut pro* D *mea dispositionem officium Dei & luminaria, adque incensum, & Missas facere debeamus & licentiam & potestatem abeas ego, qui supra Martino Presbitero pro meo libellario nomine firmandum illis personis hominibus, cui nos eas pro nostro libellario nomine de derimus vel abere constituerimus, & heorum heredibus, ut in eorum, vel de* E *heorum heredibus sint potestatem suprascriptis casis, & rebus, ut superius dictas, abendum, imperandum, ghubernandum, laborare faciendum, meliorandum, & privato nomine usufructuandum, & exinde tibi vel ad posterisque subcessoribus tuis ad pars suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes mense Februario pro fruges & decimationes, seo pro offertas & circhatas, Censum vobis reddere debeamus hic Pisa id Curte vestra illa domnicata ad Ecclesiam Sancti Georgi vobis vel ad ministeriali vestro illam, quas pro tempore ibidem fuerint, aut ad Misso vestro argentum Denarios boni expendibilis numero triginta & sex tantum. Et si ad vos......., hec omnia* B *qualiter superius legitur per singulos annos sic non fuerint adimpleta & conservata, aut si suprascripta Ecclesia Sancti Pauli & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis, seu & jam dictis Casis & Cassinis & rebus ad jam dicta Ecclesia Sancti Pauli & Sancti Johanni, quod est Plebe Baptismalis, pertinentibus, quas mihi dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerint, spondeo ego, qui supra Martino Presbitero, componere tibi, qui supra Cenobius Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis penam argentum Solidos duocentos, quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos cartula ordinationis Benedictus Notarius scribere rogavi.*

Actum Pisa.

✠ *Ego Martino Presbitero in ane ordinationis cartula a me facta subscripsi.*

✠ *Ego Dominicus Archipresbitero & Canonicus consensi & subscripsi.*

✠ *Ego Anselmo Archidiacono & Canonicus consensi & subscripsi.*

✠ *Ego Pasquali Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.*

✠ *Ego Angelo Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.*

✠ *Ego Natali Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.*

✠ *Ego Teuperto Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.*

✠ *Ego Vitali Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.*

✠ *Ego Andreas Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.*

✠ *Ego Abram Presbitero & Canonicus consensi & subscripsi.*

✠ *Ego Gumberto rogatus ad Martino Presbitero me teste subscripsi.*

Signum ✠ *manus Vvicheradi, que Belitio vocatur Vicecomes, filio bone memorie Alboni Vicecomes, testis.*

A ✠ *Ego Urso Judex Domnorum Regum subscripsi.*

Signum ✠ *manus Guiperti, que Bonitio vocatur, filio bone memorie Adalberti, testis.*

✠ *Ego Benedictus Notarius post tradita complevi & dedi.*

Charta Emphyteusis concessae Rodulfo Comiti a Zenobio Episcopo Pisano Anno 949.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Lotharius gratia Dei Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Nono decimo, Idus Magii, Indictione Septima. Manifestu sum ego Rodulfo Comes, *filio bone memorie Ghisolfi, quia tu* Cenobius (1) gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, *per cartulam livellario nomine ad censum persolvendum dedisti mihi, idest tertiam portionem ex integro de omnibus casis & rebus illis pertinentibus Ecclesie Plebis vestre, cui vocabulum est beati Sancti Stephani, & Sancti Christophali, & Sancti Johanni, quod est Plebem Baptismalis, sita loco & finibus Porto Pisano, quem Plebem ipsa esse videtur de sub regimine & potestate predicti Episcopatui vestro Sancte Marie, Casis verò ipsis tam domnicatis, quantum massariciis cum fundamentis, & omnem edificiis, & universis fabricis suis, seu de curtis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, sive de movile vel immovile, seu semoventibus, tam de servis, quàm & de ancillas de omnia ex omnibus casis &* B *rebus tam domnicatis, quantum massariciis, seu movilia & familia, quantas ubique in quolibet loco vel vocabulis ad suprascripta Ecclesia Plebe nostra Sancti Stephani & Sancti Christophali & Sancti Johanni sunt pertinentibus vel aspicientibus, adque in antea ibidem pertinentes fuerint, ut dictum est, tertiam portionem ex integra mihi eas* C *livellario nomine dedisti. Item & dedisti mihi, idest tertiam portionem ex integro de omne debitum & debitationem illa quanta singulis ominibus, que sunt abitantibus in Villis illis, que dicitur...... octuliovule, Tergla, la Tepotitionaia, Purciliano, Puliano, Villa Pititienna, Villa Magna. Sa........ nomajore, Marignano, Salviano, Sectari,* D *Fundo Magno, Gnurignano, Sancta Julia, Salagum....... reto, Casale Gavini, Masejana, Blotitiano, Limone, Casale, Merulio, Livevo, Arrianna........... ano, Amule, Sancto Quirico, Aguliana, Campo Carbonaia, Salaregu...... ta, Scuata, Germ...... abitantibus singulis quibusque annis ad pars ipsius Ecclesie Plebis vestre consuetudi vel debiti reddere a suprascriptis Villis,*

(1) Ughellius in Italia Sacra, & Troncius in Annalibus Pisanis, quod haec scripta viderint Regnante *Lothario Rege*, quasi heic de Lothario I. Augusto agatur, supine admodum alterum *Zenobium* in Catalogum Pisanorum Antistitum intulerunt ad Annum Chr. 841. qui tamen nunquam in rerum natura fuit. Lotharium heic memoratum Hugonis Regis filium fuisse Eruditus quisque novit.

Villis, vel abitantes fuerit, & ad pars ipsius Ecclesie Plebe nostra consuetudi vel debiti sunt...... dum tam labore, quam & vinum, simulque bestiis, vel de qualibet frugibus terre aut de qualibet......... redditum & abitationem, quantas singulis ominibus, qui sunt abitantibus in predictis Villis, adque in antea abitantes fuerint vel per alias locas abitantibus, singulis quibusque annis ad pars Ecclesie Plebem vestra debiti sunt reddendi, aut que in antea consuetudi vel debiti fuerint ad reddendum, ut dictum est, portionem ex in tegro mihi eas libellario nomine dedisti. Tali ordine, ut ab hodierna die in meam, qui supra vel de meis heredibus ac proheredibus meis, seu de illis personis ominibus........ omnia, que superius legitur, libellario nomine dederimus, vel habere constituerimus, & de eorum......... sint & permaneant potestate, tertiam portionem de omnibus suprascriptis Casis & rebus, seu movilia & familia, adque redditum & de........ prefate Ecclesie Plebem vestra, quas mihi eas ahendi, tenendi, imperandi, laborare faciendi, & privato nomine usufructuandi, & faciamus ex frugibus earum rerum, vel censum A *quilibet eorum annuum........ erimus, & ipsa redditum & debitionem singulis quibusque annis requirendi & recolligendi omnibus quidquid voluerimus, & nobis privatum fruendum. Nisi tantum pro onnis censum &......... tibi vel ad posterisque subcessoribus tuis ad pars suprascripte Ecclesie Plebis vestre per singulos annos......... censum vobis reddere debeamus ic Pisa ad Curte* B *vestra illa Sancti Georgii per nos aut per Misso nostro ad vos, aut ad Ministerialem illum, quas ibi pro tempore abueritis........... tum Denarios beni expendibiles......... aut si jam dicta tertiam portionem ex integro de omnia movilia & familia, adque redditum & debitionem pertinentibus Ecclesie Plebem vestra, quas........ erimus, vel* C *si per nos pegiorata fuerit, spondeo ego, qui supra Rodulfo Comes, una cum meis heredibus componere tibi, qui supra Cenobius Episcopus vel ad posterisque subcessoribus tuis penam argentum Solidos.......... quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos libelli Terminandus Notarius Domni Regis scribere rogavi.* D

Actum Pisa.

Altera Charta terrarum in Emphyteusin concessarum Rodulfo Comiti a Zenobio Episcopo Pisano. Anno 949.

I*N nomine Sancte & individue Trinitatis. Lotharius gratia Dei Rex, Anno Regni ejus, Deo propitio, Nono decimo, Tertio Calendas Junii, Indictione Septima. Manifestu sum ego* Rodulfo Comes, *filio bone memorie Ghi-* E *solfi, quia tu* Zenobius (1) gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus *per cartula livellario nomine ad censum perexsolvendum dedisti mihi; idest duo Casis, & rebus illis massariciis in loco & finibus Colline, qui sunt pertinentes*

X 2

(1) Hinc emendandus Ughellius, qui ab Anno 930. usque ad 940. sedisse in Cathedra Pisana *Zenobium*, perperam appellatum *Secundum*, scripsit. Uti vides, Anno quoque 949. florebat Zenobius. Immo serius etiam idem Episcopus vixit. Nam in Pisano Archivo habetur Charta cum hisce Notis Chronologicis: *Berengarius & Adalberto filio ejus gratia Dei Regibus, Hanno Regni eorum, Deo propitio, Quarto, Quintodecimo Kal. Junii, Ind. XII.* Scripta haec fuit Anno Ch. 954. Ibi *Zenobius Episcopus* vivens.

pertinentes suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie. Hec autem suprascriptis Casis & rebus ego per commutationis cartula dedi ad pars predicti Episcopatui vestro, qui unam ex ipse Casa & res prope Ecclesiam Sancti Cerbonii regitur per Poro Massario, quod est per mensura juxta perticas mensuratas modiorum quindecim, & ille alia Casa & res prope Ecclesiam Sancti Petri, qui recta fuit per quondam Petrus Massario, & modo Andreas Presbitero ad manus suas abere & detinere videtur, quod est per mensura juxta perticas mensuratas modiorum sex. Has suprascriptis Casis cum fundamentis, & omnem hedifitiis, vel universis fabricis suis, cum curtis, ortalias, terris, vineis, olvis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia & in omnibus rebus, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad suprascriptis Casis & rebus massariciis sunt pertinentibus vel aspicientibus, & suprascriptis denominatis Massariis exinde ad manus suarum abuerunt & abere videtur, & qualiter supra per mensura legitur, in integrum mibi eas livellario ordine dedisti tali ordinem, ut da admodum in mea, qui supra Rodulfo Comes, una cum heredibus ac proheredibus meis, seu de illis personis ominibus, cui nos suprascriptis Casis & rebus, quas mibi dedisti libellario nomine dederimus, vel abere constituerimus, & de heorum heredibus sint & permaneant potestatem eas habendi, tenendi, imperandi, ghubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nomine usufructuandi, & exinde tibi vel

A *ad posterisque subcessoribus tuis ad pars suprascripti Episcopatui vestro Sancte Marie per singulos annos per omnes mense Martio censum vobis reddere debeamus ic Pisa ad Curte vestra illa ad Ecclesiam Sancti Georgii vobis, vel ad ministerialem vestro illum, quas pro tempore ibidem fuerint, aut ad Misso vestro per nos aut per Misso nostro, ar-*
B *gentum Denarios boni expendibilis numero viginti quadtuor tantum. Et si nos vobis hec omnia, qualiter superiùs legitur, per singulos annos taliter non adimpleverimus, & non conservaverimus, aut si suprascriptis Casis & rebus, quas mibi libellario nomine dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerint, spondeo ego, qui supra*
C *Rodulfo Comes, una cum heredibus & proheredibus meis, componere tibi, qui supra Zenobius Episcopus vel ad posterisque subcessoribus tuis penam argentum Solidos duocentos, quia talitar inter nos conveni, & duas inter nos libelli Benedictus Notarius Domni Regis scribere rogavimus.*

Actum Pisa.

D *Rodulfo* (1) *Comes in unc libello a me facto subscripsi.*

✠ *Ego Taiberto rogatus ad Rodulfo Comes, me teste subscripsi.*

✠ *Ego Teudidalbo rogatus ad Rodulfo Comes, me teste subscripsi.*

✠ *Ego Ericho rogatus ad Rodulfo Comes, me teste subscripsi.*

✠ *Ego Cunerado rogatus ad Ro-*
E *dulfo Comes, me teste subscripsi.*

✠ *Ego Benedictus Notarius Domni Regis post tradita complevi & dedi.*

Charta

(1) Veri videtur simile, hunc titulo Comitis Pisanam Urbem rexisse.

Charta Emphyteuſis terrarum facta a Grimaldo Epiſcopo Piſano. Anno 961.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Berengarius & Adalberti filio ejus, gratia Dei Reges, Anno Rengni eorum, auxiliante Domino, Decimo, octavo Idus Octobris, Indictione Quinta (1). *Manifeſti ſumus nos Tachiperto Presbitero, filio bone memorie Leoni, & Ato, filio bone memorie .... quia tu* Grimaldus (2), gratia Dei ſancte Piſane Eccleſie umilis Epiſcopus, *per cartula libellario ad cenſum perexolvendum dediſti nobis, ideſt quatuor petiis de terris illis in loco & finibus Auſeris Sala, que eſt pertinentes ſupraſcripte Eccleſie Epiſcopatui Sancte Marie, que una ex ipſe petia de terra cum Eccleſia beate Sancte Marie, ubi dicitur ad Luto, infra ſe habentes ſeu Caſas & Curte & orto inſimul amembratas; que ambas capitas cum uno latere tenet in via publica, es alio lato tenet in Rivo, qui dicitur Capefico. Et ille alia petia de terra, ubi dicitur Caſagio Venajoli, que ambas capitas es tenentes in terra Eccleſie, Monaſterii Sancti Savini, lato uno tenet in via publica, es alio lato tenet in terra & vinea Erimberti, que Eritio vocatur de filio quondam..... Petie ille de tertia petia de terra, ubi vocitatur ad Ponti .... quod uno capo cum uno lato tenet in terra ſupraſcripti Monaſterii S. Savini, es alio capo tenet in terra Martini de filio quondam Gerardi, es alio lato tenet in via pu-*

A *blica. Et ille quarta petia de terra in ipſo loco Ponticello, que uno caput tenet in terra Perſi, es alio caput cum uno lato tenet in via publica, es alio lato tenet in Caterado. Simul dediſti nobis, ideſt una petia de terra illa in loco, ubi dicitur Bogiano, quod eſt pertinentes ſupraſcripte Eccleſie Epiſcopatui Sancte Marie, que ambas capitas tenet in*
B *terra ſupraſcripti Monaſterii Sancti Savini, lato uno tenet in via Carraricia, es alio lato tenet in terra ſupraſcripti Erimberti. Has ſupraſcriptis quinque petiis de terris una ex ipſe cum predicta Eccleſia, ſeu Caſa cum fundamentis, & omnem edificio, vel univerſis fabricis ſuis & Curte, ſeu Orto inſimul amembratas, in predictis locis*
C *qualiter ab omni parte circundate ſunt, per deſignatas locas in integrum nobis eas livellario nomine dediſti. Tali ordine, ut da admodum in antea, qui ſupra Tachiperto Presbitero, & Atto, ſeu Ildiperto, qui Ilditio vocatur, filio Amitie, vel de noſtris eredibus, ſint poteſtate eas abendi, tenendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, me-*
D *liorandi, & nobis eas privato nomine uſufructuandi, & in ipſa Dei Eccleſia Sancte Marie per me, qui ſupra Tachiperto Presbitero, aut per meam diſpoſitionem, officium Dei & luminaria, adque incenſum & Miſſas fieri..... debeam. Et exinde tibi, vel ad poſteriſque ſubceſſoribus tuis ad pars ſupra-*

ſcripte

(1) Si a Septembri deducta eſt, ſignat Annum 961. Sed vereor, ne Annus *Decimus* Regum corruptus ſit culpâ antiqui deſcriptoris; unum enim apographum ſupereſt.

(2) Quem *Grimcaldum* Ughellius appellat, & ſediſſe in Cathedra Piſana cenſet ab Anno 940. uſque ad 958. Atqui, ut vidimus, *Zenobius* Epiſcopus eandem Sedem tenebat Anno etiam 954. Altera Charta Piſani Archivi, quam praetermiſi, ſcripta *Berengarius & Adelbertus &c. Reges Anno Octavo, VII. Id. Decemb. Ind. Secunda*, ideſt Anno Ch. 958. nobis exhibet *Grimaldum Epiſcopum* jam ſedentem.

A scripte Ecclesie Episcopatui Sancte Ma-
rie per singulos annos per omnes mense
September, census vobis reddere debea-
mus hic Pisa ad Curte, vel ad illa
domnicatum ad Ecclesiam Sancti Geor-
gii vobis, vel ad Ministeriale vestro,
aut ad Misso vestro argentum Denarios
boni expendibilis numero duodecim tan-
tum. Et si ad nos vobis & omnia
B qualiter superius legitur, per singulos
annos taliter non adimpleverimus, &
non conservaverimus, aut si suprascri-
ptis petiis de terris, seu Ecclesia &
Casa, sicut superius dictas, quas nobis
dedisti, relaxaverimus, vel si per nos
pegiorata fuerit, spondimus nos, qui
supra Tachiperto Presbitero, & Atto,
una cum nostris eredibus conponere tibi,
C qui supra Grimaldus Episcopus, vel ad
posterisque subcessoribus tuis penam ar-
gentum Solidos centum, quia taliter
inter nos eveni, & duas inter nos li-
belli Terminandus Notarius & Judex
Domnorum Regum scribere rogavimus.

Actum Pisa.

✠ Ego Tachiperto Presbitero in hunc
libello a nos facto subscripsi.

Signum ✠ manus suprascripti Atti,
qui unc libellum fieri rogavit.

✠ Ego Stephanus Notarius Domno-
rum Regum rogatus testis.

✠ Ego Benedictus Judex Domnorum
Regum subscripsi.

Signum ✠ manus Eriberti, qui E-
ritio vocatur, filio bone memorie Ingbi-
lelmi, qui Ingbitio vocabatur, testis.

✠ Ego Terminandus Notarius &
Judex Domnorum Regum, post tradi-
tam complevi & dedi.

Rodulfi Comitis Charta, per quam nonnullos fundos vendit. Anno 964.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi
Dei eterni. Regnante Domno nostro
Hotto gratia Dei Imperator Augusto,
D Anno Imperii ejus in Italia Tertio, Pri
die Idus Novembris, Indictione Octava.
Manifestu sum ego Rodulfus Comes,
filius bone memorie Ghisolfi, quia per
hanc cartam vendo & trado vobis Be-
sanio filio bone memorie Ursi, & Jo-
hanni, filii Cristiani, idest tres petias
de terris meis, quas abeo in locho & fi-
nibus a Rhethiano, quas quondam Guit-
E tinor ad manus suas abuit, qui una
ex ipse petia de terra cum Cassina &
Curte, seu orto adque vinea infra se
habentes, qui uno capo cum uno lato
tenet in terra Ecclesie Episcopatui San-
cte Marie, & alio capo tenet in Ri-
vo, que dicitur Sambra, & alio lato
tenet in terra Ecclesie Sancti Viti &
in terra de filii quondam Rosselmi &
de consortibus suis. Et illa alia petia
de terra, que uno capo cum uno lato
tenet in via, & alio capo cum alio
lato tenet in terra, qui fuit quondam
Andree Aurifex. Et ille tertia petia
de terra, quod est sterpeto & monte,
qui uno capo tenet in suprascripto rivo
Sambra, & alio capo tenet in terra,
lato uno tenet in terra & monte Ec-
clesie & Monasterii Sancti Savini, &
alio lato tenet in terra & monte Be-
raldi quondam Berolfi germanorum de
loco Calci. Has suprascriptas tres petiis
de terris, seu Cassina cum fundamento
& omne edificio suo, qualiter ab onnis
parte circundate sunt per designatas lo-
chas in integrum cum inferioribus &
superioribus suis, seo cum accessionibus
& ingressuras suas vobis eas vindo &
trado. Et pro suprascripta mea vendi-
ctio recepi a vos pretium argentum So-
lidos quadraginta in prefinito. Unde
repromitto ego, qui supra Rodulfo Co-
mes,

mes, una cum meis heredes vobis, qui supra Bfanio & Johanni, vel ad vestris heredibus, aut eidem homini, cui vos ista mea venditio dederitis, vel habere decreveritis, ut si nos vobis eas aliquando tempore in aliquo exinde intentionaverimus, aut retolli vel subtragi quesierimus, nos vel ille homo, cui nos eas dedissemus aut dederimus per quodlibet ingenium. Et si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ad omnis homines defendere non potuerimus, spondimus nos vobis componere ista mea venditio in duplum in ferquidem loco sub extimatione, quales tunc fuerint, sic tamen si nos exinde auctores nec defensores querere nec dare potueritis, licentiam abeatis absque nostra persona, si vestra fuerit voluntas exinde causam agendi, responsum reddendi, finem ponendi, modis omnibus vobis eas

A *desensandi, cum carta ista, vel qualiter justa legem melius potueritis, quia in tali ordine anc cartula Terminandus Notarius & Judex Domni Imperatoris scribere rogavi.*

Actum Pisa.

✠ *Ego Rodulfo Comes in anc carta a me facta subscripsi.*

✠ *Ego Petrus Notarius Domni Im-*
B *peratoris, rogatus testis subscripsi, & pretio dante vidi.*

✠ *Ego Teupertus rogatus testis subscripsi, & pretio dante vidi.*

Leo filio Boni Silveradi testis, & pretio dante vidi.

Ego Benedictus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

✠ *Ego Terminandus Notarius &*
C *Judex Domni Imperatoris post tradita complevi & dedi.*

Charta Grimaldi Episcopi Pisani, concedentis quasdam terras in Emphyteusin. Anno 965.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Regnante Domno nostro Otto gratia Dei Imperator Augusto, Anno Imperii ejus in Italia Quarto, Quintum Nonas Martii, Indictione Octava. Manifestus sum ego Oberto filio bone memorie Eraldi, quia tu* Grimaldus, gratia Dei ujus sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus *per cartula livellario nomine ad censum perexolvendum dedisti mibi idest portionem de Cassina & res illa massaricias in loco & finibus Campolongo, qui est pertinentes suprascripte Ecclesie Episcopatui vestro Sancte Marie, qui recta esse videtur per Petrus & Martino germani. De Cassina vero ipsa cum fundamento tam omne edificio suo, de curte, orto, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultas res vel*

incultas, de omnia & in omnibus rebus, quantas ubique in qualibet locis
D *vel vocabulis ad suprascripta Cassina, & res est pertinentes, & suprascripti germani exinde ad manus suarum abere & detinere videtur; conpetivi exinde ad pars predicti Episcopatui vestro Sancte Marie medietatem, ipsa vero medietatem exinde in integrum mibi eas livellario nomine dedisti. Tali ordinem, ut da admodum in mea, qui supra O-*
E *berto, vel de meis heredibus sint potestatem suprascripta medietatem de predicta Cassina & res abendi, tenendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & nobis eas privato nomine usufructuandi, & exinde tibi vel ad posterisque subcessoribus tuis ad pers suprascripte Ecclesie Episcopatui vestro Sancte Marie per singulos annos*

per

per omnes mense Martio censum vobis reddere debeamus in Pisa ad Curte vestra illa domnicata ad Ecclesiam Sancti Georgii vobis vel ad Ministerialem illum, quas pro tempore ibidem fuerint, aut ad Misso vestro per nos aut per Misso nostro, argentum Denarios boni expendibilis numero Solidos quinque, duodecim Denarios per singulos Solidos rationatos tantum. Et si ad nos vobis hec omnia, qualiter superius legitur per singulos annos taliter non adimpleverimus & non conservaverimus, aut si suprascripta medietatem de predicta Cassina & res, ut superius dictas, quas mihi dedisti relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerint, spondeo ego, qui supra Oberto, una cum meis heredibus componere tibi, qui supra Grimoldus Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis penam argentum Solidos centum, quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos libelli Petrum Notarium Domni Imperatoris scribere rogavi.

Actum Pisa.

✠ *Ego Oberto in unc libello a me facto subscripsi.*

✠ *Ego Isalprando rogatus testis subscripsi.*

✠ *Ego Teudibaldo rogatus ad Oberto, me testes subscripsi.*

✠ *Ego Terminanaus Judex Domni Imperatoris subscripsi.*

✠ *Ego Petrus Notarius & Judex Domni Imperatoris post tradita complevi & dedi.*

Alberici Episcopi Pisani Charta, concedentis in Emphyteusim quosdam agros. Anno 970.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Regnante Domno nostro Hotto gratia Dei Imperator Augusto, Anno Imperii ejus in Italia Nono, & filio ejus Domnus Hotto itemque Imperator Augusto, Anno Tertio, Pridie Idus Aprilis, Indictione Tertiadecima. Manifesti sumus nos Ansiprando, & Leo, que Belitio vocatur, germani, filii bone memorie Grime, quia tu Albericus (1), gratia Dei sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, *per cartula livellario nomine ad censum perexolvendum dedisti nobis, idest medietatem ex integra de omnibus Casis & rebus illis, pertinentibus Ecclesie & Plebi vestre, cui vocabulum est beati Sancti Cassiani & Sancti Johanni, quod est Plebem Baptismalis, sita loco & finibus prope fluvio Arno, quem Plebem ipsa esse videtur de sub regimine & potestatem predicte Ecclesie Episcopatui Sancte Marie. Casis verò ipsis tam domnicatis quam & massariciis cum fundamentis & omnem edificiis vel universis fabricis suis, seo de curtis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus, vel incultis, sive de movile vel immovile, seo que semoventibus tam de Servos quam & de Ancillas, de omnia & ex omnibus casis & rebus tam domnicatis quam & massariciis, seu movilia & familia, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad suprascripta Ecclesia Plebem vestra S. Cassiani & S. Johannis sunt pertinentibus vel aspicientibus, adque in antea ibidem pertinentes fuerint, ut dictum*

(1) Episcopum hunc Ughellius ab Anno 968. usque ad 983. Ecclesiae Pisanae praefuisse scribit. Ultra eum Annum vixisse illum deprehendi. Habetur enim in Archiepiscopali Archivo Pisarum Charta, scripta *Anno ab Incarnationis ejus Nongneatesimo Octuagesimo Sexto, Octavo Kal. Jun. Ind. Tertiadecima*. Qui Annus Pisanus refert Annum vulgarem 985. Tunc etiam *Albericus* erat in vivis.

*ctum est, medietatem ex integra nobis eas livellario nomine dedisti. Item & dedisti nobis idest medietatem ex integra de omnem redditum & debitionem illa, quantas singulis ominibus, qui sunt abitantibus in Villis illis, que dicitur Sexto, Sancto Cassiano, Argile, Lajano, Paccianula, Tavula, Cassianula, Scorno, Visiniano, Pagnatico, Moscalolima, Cerata, Marciana, Ferrajano, Septimo, Barbajano, Oliveto, Paterno, Sasseto, Aviliano, ad Nice, aut alibi abitantibus singulis quibusque annis ad pars ipsius Ecclesie Plebis vestre consuetudi vel debiti fuerint ad reddendum tam labore, quàm & vinum, simulque bestiis, aut de qualibet frugibus terre, vel de qualibet movilia de jam dicto reddit u & debitionem, quantas singulis ominibus, qui sunt abitantibus in predictis Villis, aut que in antea ibidem abitantes fuerint, vel per alias locas abitantibus singulis quibusque annis, ad pars ipsius Ecclesie Plebis vestre consuetudi vel debiti sunt reddendi, aut que in antea consuetudi vel debiti fuerint ad reddendum, ut dictum est, medietatem ex integra nobis eas libellario nomine dedisti. Tali ordinem, ut ab ediern a die in nostra, qui supra Ansiprando & Leo germanis & de heredibus, ac proheredibus nostris, seo de illis personis, ominibus, cui nos eas omnia, que superius legitur, quas nobis libellario nomine dedisti, dederimus vel abere constituerimus, & de eorumque heredibus sint & permanead potestate jam dicta medietas ex integra de omnibus suprascriptis Casis & rebus, seu movilia & familia, adque redditum & debitionem pertinentibus prefate Ecclesie Plebis vestre, quas nobis dedisti eas abendi, tenendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, & nobis eas privato nomine usufructuandi, & faciendi ex frugibus vel earum rerum, vel censum, quibus exinde annue Dominus dederit, quod volueritis, & ipso redditum & debitionem singulis quibusque annis requirendi & recolligendi & faciendi exinde in omnibus quidquid volueritis nobis privatum fruendum. Nisi tantum pro omni censum & justitiam exinde ab te, vel ad posterisque subcessoribus tuis ad pars suprascripte Ecclesie Episcopatui vestro per singulos annos per omnes mense Magio censum vobis reddere debeamus ad Curte vestra ic Pisa ad Ecclesiam Sancti Georgii per nos aut per Misso nostro vobis vel ad Misso vestro, aut ad Ministerialem illum, quas ibi pro tempore abueritis, argentum Solidos decem de bonis Denarios expendibiles, duodecim Denarios per singulos Solidos rationatos, tantum. Et si ad nos vobis ec omnia, qualiter superius legitur per singulos annos taliter non adimpleverimus & non conservaverimus, sicut supra legitur, aut supra dictum est, medietas ex integra de omnibus suprascriptis Casis & rebus, seo movilia & familia, atque redditum & debitionem pertinentibus suprascripte Ecclesie & Plebis vestre, quas nobis dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondimus nos, qui supra Ansiprando & Leo germani una cum nostris eredibus componere tibi, qui supra Albericus Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis penam argentum Solidos sexcentos, quia taliter inter nos conveni, & duas inter nos libelli Teupertum Notarium scribere rogavimus.

✠ Ego Ansiprando in unc libello a nos facto subscripsi.

Signum ✠ manus Lei, qui unc libellum fieri rogavit.

✠ Ego Teudibaldo rogatus a suprascriptis germanis, me testis subscripsi.

✠ Ego Benedictus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

A *✠ Ego Stephanus Notarius Domni Imperatoris, rogatus testis subscripsi.*

✠ Ego Teupertus Notarius post tradita complevi & dedi.

Raimberti Episcopi Pisani Charta, per quam agros aliquot in Emphyteusin concedit. Anno 996.

*IN nomine Domini nostri Jesu Christi
Dei eterni. Regnante Domno nostro
B Otto, gratia Dei Imperator Augusto,
filio bone memorie Ottoni Imperatoris,
& Nepus bone memorie itemque Ottoni
Imperatoris, Anno Imperii ejus in Italia
Primo, Nonodecimo Calendas Januarii,
Indictione Decima. Manifesti sumus
nos Odimundo, qui Bando vocatur,
filio bone memorie Amalfridi, &
Johannes Presbitero, filio bone memorie
Rotrude, que Rotitia vocabatur, quia
C tu* Raimbertus (1), gratia Dei hujus sancte Pisane Ecclesie umilis Episcopus, *per cartulam livellario nomine
ad Censum perexolvendum dedisti nobis,
idest una petia de terra illa in
loco & finibus Porto Pisano, ubi dicitur
Vvaralda prope Ecclesia, & Plebem
Sancte Julie, que est pertinentes
D Ecclesie Episcopatui Sancte Marie. Quas
ipsa petia de terra tenentes uno capo in
Rivo, qui dicitur Mulinaio, & alio
capo tenet in Terra Comitorum, lato uno
tenet in suprascripto Rivo Vvaralda,
& alio lato tenet in alio Rivo,
que vocitatur Silculo. As suprascripta
petia de terra, cod est culta & agrestis
cum aliquantula vinea infra se a-
E bentes, totas insimul amembratas in eodem
loco, qualiter ab omnis parte circundata
est, per designatas locas in integrum
cum inferioribus & superioribus
suis, seu cum accessionibus & ingressoras
suas nobis eas livellario nomine dedisti
tali ordinem, ut da admodum in
mea, qui supra Odimundo & Johannes
Presbitero, vel de nostris eredibus sin
potestatem eas habendi, tenendi, imperandi,
gubernandi, laborare faciendi,
meliorandi, & nobis eas privato nomine
usufructuandi, & licentiam & potestatem
abeas ego, qui supra Johannes
Presbitero pro meo libellario nomine firmandum
de meam portionem, cod est
medietatem de suprascripta petia de terra,
que superius legitur, Johannes filio
Imille, seo alii filii, quod de suprascripta
Imilla in vita mea, qui supra Johannes
Presbitero nati vel procreati fuerit,
ut in eorum sim potestatem, suprascripta
medietas de suprascripta petia de
terra eas abendum, tenendum, imperandum,
ghubernandum, laborare faciendum,
meliorandum, & privato nomine
usufructuandum, & exinde tibi vel ad
posterisque subcessoribus tuis ad pars suprascripte
Ecclesie Episcopatui vestro Sancte
Marie per singulos annos per omnes
mense Augusto censum vobis reddere
debeamus ic Pisa ad Curte vestra illa
domnicata ad Ecclesiam Sancti Georgii
vobis vel ad Ministerialem illa, quas
pro tempore ibidem fuerint, aut ad Misso
vestro per nos aut per Misso nostro
argentum Denarios boni expendibilis numero
viginti & quatuor tantum. Et si
at nos vobis hec omnia, qualiter superius
legitur, taliter non adimpleverimus
& non conservaverimus per singulos annos,*

(1) Episcopum istum floruisse ab Anno 986. usque ad 991. Ughellius tradit. Charta haec viventem illum prodit Anno 996. Memoratum eundem vidi in altera Charta scripta *Anno ab Incarnationis ejus Nongnentesimo Hoctuagesimo Octavo, Octavo Id. Aprilis, Ind. XV.* Heic Annum Pisanum habes, qui reddit Annum nostrum 987.

nos, aut si suprascripta petia de terra, quas nobis dedisti, relaxaverimus, vel si per nos pegiorata fuerit, spondimus nos, qui supra Odimundo & Johannes Presbitero, una cum nostris eredibus, componere tibi, qui supra Raimbertus Episcopus, vel ad posterisque subcessoribus tuis, penam argentum Solidos centum, quia taliter inter nos convenit, & duas inter nos libelli Alfeo Notarium Domni Imperatoris scribere rogavi. A B

Actum Pisa.

Signum ✠ manus suprascripti Odimundi, qui unc libellum fieri rogavi.

✠ Ego Johannes Presbitero in uno libello, a nos facto subscripsi.

✠ Ego Bernardus rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Terminandus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

✠ Ego Rambertus rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Benedictus Notarius Domni Imperatoris rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Alfio Notarius Domni Imperatoris post tradita complevi & dedi.

Donatio rerum suarum facta a Gerardo Comite Monasterio S. Mariae sito in Castello Serenae. Anno 1004.

IN nomine Sanctae & individuae Trinitatis, Anno ab Incarnationis ejus Millesimo Quarto, Indictione Secunda. Manifestu sum ego Gerardus Comes .... qui fuit similiter Comes....... & uxor mea Guilia....... utilitatis, quae bona praesentis vitae non essent perpetua, sed temporanea & fugitiva, idcirco de bonis perituris modò thesaurum facere cupimus, ut centuplum efficiatur, & aeternaliter possideatur. Ideo remedium animae....... parentum nostrorum contradere, atque simul offerre unanimi voto providimus tibi omnipotenti Deo & Ecclesiae & Monasterio sanctissimae Mariae matris nostrae, quae nos construimus infra Episcop......... Castello de Serena, quatenus concedimus & confirmamus ubic Monasterio in onorem sanctissimae Mariae matris nostrae, ad quam omnia nostra bona, & certas nostras possessiones unanimi voto donamus, cum Curtibus & Ecclesiis, Castellis & Ronchis, Villis, campis, pratis, silvis, pascuis, salectis, pantaneis, piscareis, puteis, fontibus, rivis, & aquis, molendinis, C D E montibus, & rupibus, aedificiis, cultis & incultis, locis habitantibus, & sine habitationibus, & jam nominatis Curtis, sive sint infra Comitatu, & territurio Voliterrensis, & Lucensis, & Populoniensis & Rossellensis, & infra Comitatu & territurio Orbivieto, & infra Comitatu & territurio Castro, seu super aliis Comitatis. Desuper scriptis Comitatis primum nominamus Castellum de Serena cum Curte pertinentia cum Ecclesiis, Ecclesia Sancti Andreae de Padule, medietate cum Curte, Castello de Mirandolo, cum Ecclesia Sancti Joannis Evangeliste cum Curte, Castello de Sovejoli, cum Ecclesia Sancti Laurentis cum Curte, Castello de Frosini, sexta parte cum Ecclesia Sancti Michaëlis Archangeli cum Curte, Scopetulo Castello cum Curte, medietate de Castello de Cumulo cum Curte, Castello de Vicinatico cum Ecclesia & Curte, Ecclesia Sanctae Mariae de Bosseto, Ecclesia Sanctae Margheritae de Tavernule, Ecclesia Sanctae Mariae de Salario, Ecclesia Sanctae Mariae de Perignano cum Curte, Ecclesia Sanctae

Mariae de Pulverario cum tredecim mansis, quas sunt in Curte de Casale, Ecclesia Sancti Blasii de Illarto cum Curte, Ecclesia Sancti Michaëlis de Noctule medietate, & medietate de Linalia, Castello de Campilia medietate, cum Ecclesia & Curte, & Castello de Aequaviva, quarta parte, quae Colle Godimari vocatur, cum Ecclesia Sancti Cassiani, Rocca de Bizerno, que Finiculo vocitatur, cum Ecclesia Sancti Angeli medietate Curte, & suam portione de Rivo de Gualdo, Castello, ubi dicitur Montecalvo suam portionem medietatem, & suam portionem, quae jam fuit Castello novo, Castello de Mitiano, medietate cum Curte, Castello de Megrano suam portionem medietatem, Castello de Varianello medietatem cum Curte, Castello de Planzano suam portionem medietatem cum Curte, Castello, ubi dicitur Bizenzo, medietate cum Curte & cum Ecclesia Sancti Michaëlis, Castello de Marcha cum sua portione, seu per aliis locis & vocabulis de his suprascriptis Curtis & Casis, seu Castellis & Rocchis, sive Ecclesiis, & rebus domnicatis & massariciis rebus cum fundamentis & omnibus aedificiis, vel universis fabricis suarum, seu cunctis ortalis, campis, vineis, olivetis, castagnetis, quercetis, silvis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia ex omnibus, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis, qui a suprascriptis Casis & Curtis, seu Castellis, & Rocchis, sive Ecclesiis sunt pertinentes, vel aspicientes tam servos, quàm & ancillas....... vel vocabulis, habere & possidere visi sumus, & quocunque hordine, legibus est nobis pertinentes, tam in vita nostra, quàm & post hobitum nostrum, ubicunque esse inveniuntur, sicut supra dictum est, & denominatae sunt infra curtis & locis juris nostri, una cum accessione........

A *cum superioribus & inferioribus suis, qualiter super legitur, in integrum tibi suprascriptae Dei Ecclesiae & Monasterio offerimus, ut in ipsa sancta Dei Ecclesia & Monasterio sint omni tempore proprietario jure, & in suo dominio habeat & teneat, atque possideat, & faciat tam ipsa Dei Ecclesia & Monasterio, quàm nos atque* Boniperto
B Abbas *istius Monasterii cum Fratribus suis, que ipsa Ecclesia & Monasterium nunc detinetur, aut alii Successores sui, qui in tempore fuerint, quidquid juxta legem voluerint sine omni nostra contradictione. Equidem spondimus atque promittimus nos ego, qui super Girardo una cum predicta Guilia pariter praedictae Dei Ecclesiae & Monasterio, &*
C *illius Abbas, qui in tempore in ipsa Ecclesia & Monasterio fuerint istas nostras certas possessiones, qualiter supra legitur, in integrum ab omnibus hominibus defensare; & insuper haec jam dictus Girardus, & uxor mea Guilia liceat ullo tempore nolle, quod voluimus, sed quod a nobis semel actum conscriptum est, inviolabiliter conservare*
D *promissimus cum stipulatione subnixa. Nam qui hanc Cartam & nostro Testamento refragare voluerit, in primis ira Dei incurrat super eum, & habeat maledictionem ex parte Patris & Filii & Spiritus Sancti, & da omnes Sancti Angeli & Archangeli, Troni, & Dominationes, & da omnes Sancti Apostoli & Evangelistae, & da illi centum quadraginta quatuor milia, qui*
E *pro Christo passi sunt, & cum Dathan, & Abiron, & cum Juda, qui Dominus tradidit, & habeat portionem in diem Judicii; quia sic complacuit animo nostro. Hanc enim Cartula Anselmus Notarius scribere rogavit.*

Intus Castellum suprascriptum Monasterium Sanctae Mariae, & territurio Voluterrensis.

Ego

A Ego Gerardus, una cum uxore mea Guilia anc Cartula offersionis a nobis facta est.

Ego Bonipertus Abbas praedicti Monasterii in me facta est, & subscripsi.

Ego Petrus Monacus hanc Cartam in me facta est, & subscripsi.

Ego Petrus filius Alberti rogatus testis.

Ego Bernardus filius Rustici rogatus testis.

Ego Rodulfo, filio Rollandi rogatus testis.

Ego Rollandus Judex sacri Palatii subscripsi.

Ego Guilielmus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

Ego Anselmus Notarius post tradita complevi & dedi.

Concessio Emphyteutica facta a Widone Episcopo Pisano. Anno 1005.

B IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Mille Sexto, Sexto Idus Julii, Indictione Tertia. Manifestu sum ego* Vvido (1), gratia Dei ujus sanctae Pisanae Ecclesiae umilis Episcopus, *quia per anc cartula livellario nomine ad censum perexolvendum dare videor tibi Cunerado, qui Cunitio vocatur,* C *filio bonae memoriae Dominichi, qui Barcio vocabatur, idest duas portiones....... de tres petiis de terris illis, quibus sunt positis in loco & finibus Porto Pisano, quae sunt pertinentes suprascriptae Ecclesiae Sanctae Mariae; quae una ex ipsa esse videtur prope Ecclesia Sancti Stephani, & est pertinentes suprascriptae Ecclesiae Sancti* D *Stephani........ videtur de sub regimine & potestate suprascripti Episcopatui vestro Sanctae Mariae, quae uno capo cum uno lato tenet in Rivo, qui dicitur Cingla, & alio capo tenet in terra, que dicitur Aguliana, & lato uno tenet in Rivo, qui dicitur Marcianella, qui est justa fluvio Auscione, & alio lato tenet in littus mare. Et ille secunda petia de terra in loco prope Ecclesia Sanctae Juliae, ubi dicitur Fondo Maggiore.......... dictae Ecclesiae Sanctae Juliae, quae Ecclesia ipsa esse videtur de sub regimine & potestate suprascripti Episcopatui nostro Sanctae Mariae, quae uno capo cum uno lato tenet in terra Comitorum, & terra, qui........ Comes, & alio capo tenet in Rivo, qui dicitur Molinario, & alio lato tenet in terra, quae dicitur Pisana. Et ille tertia petia de terra, ubi dicitur Lungnano, quas...... cum ambas lateras in terra e Silva Comitorum, & in terra e Silva de filiis quondam Ghisolfi; de as suprascripti tres petiis de terris in praedictis locis qualiter ab omnis parte circumdati sunt........ donationis exinde integrae cum inferioribus & superioribus suarum, seo cum accessionibus & ingressoras suarum, tibi eas livellario nomine dare videor. Tali ordine, ut da admodum....... tuis heredibus sint & permanead potestatem eas abendi, tenendi, imperandi, gubernandi, laborare faciendi, meliorandi, & vobis eas privato nomine usumfructuandi, & exinde mihi, vel ad posteris subcessoribus meis a pars supra-*

(1) Inter *Raymbertum*, & *VVidonem*, Ughellius interserit *Petrum* Episcopum Pisanum, viventem Anno 1005. Hoc ei persuaserit Troncius. Tutius fidem ei abroget Lector. Jam nos habemus heic *VVidonem* Episcopum Anno eodem 1005. Quippe Annus Pisanus in Charta hac usurpatur, atque *Indictio Tertia* vulgarem Annum 1005. indicat.

supraſcriptae Eccleſiae Epiſcopatui Sanctae Mariae per ſingulos annos per omnes Menſe Octobris, cenſum vobis reddere debeamus hic Piſa ad Curte noſtra illa donicata ad Eccleſiam Sancti Georgi nobis vel a Miniſterialem illum, quas pro tempore ibidem fuerint, aut ad Miſſo noſtro per vos, aut per Miſſo veſtro, arientum Denarios boni expendibilis numeros viginti & quatuor tamtum. Et ſi a nos vobis ec omnia qualiter ſuperius legitur per ſingulos annos taliter adimpleveritis & conſervaveritis, & nos vobis ſupraſcriptae duos portionis ex integre de ſupraſcriptis tres petiis, quas tibi livellario nomine dedi, retollerimus, vel aliquit amplius vobis ſuper impoſuerimus pro colibet ingenio, ſpondeo ego qui ſupra

A Vuido Epiſcopus una cum poſteriſque ſubceſſoribus meis componere tibi, qui ſupra Cunrado........ vocatur, vel a tuis eredibus penam arientum optimum Libras vinti; quia taliter inter nos convenit, & duos inter nos libelli Alſeo Notario Domni Imperatoris ſcribere rogavi.

Actum Piſa.

B ✠ Vuido gratia Dei umilis Epiſcopus huic libello a me facto ſubſcripſi.

✠ Ego Segifredus Judex Domni Imperatoris ſubſcripſi.

✠ Ego Pandolfus Notarius Domni Imperatoris, rogatus teſtis ſubſcripſi.

✠ Ego Eribertus Judex Domni Imperatoris ſubſcripſi.

✠ Ego Alſeo Notarius Domni Imperatoris poſt tradita complevi & dedi. C

Charta Emphyteuſis facta a Widone Epiſcopo Piſano. Anno 1006.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei eterni, Anno ab Incarnationis ejus Milleſimo Septimo, Pridie Nonas Auguſti, Indictione Quarta. Manifeſti ſumus nos Johannes, & Dominico Clerico, ſeo Bonitio, germani, filii bonae memoriae Macirneri, quia tu Vuido, gratia Dei ujus Sanctae Piſanae Eccleſiae umilis Epiſcopus *per cartula livellario nomine ad cenſum perexolvendum dediſti nobis ideſt ſextam portionem ex integra de omnibus Caſis & rebus illis pertinentibus Eccleſiae Plebis veſtrae, cui vocabulum eſt beati Sancti Andreae & Sancti Johanni, quod eſt Plebem Baptiſmalis, ſita loco & finibus Porto. Quem Plebem ipſa eſſe videtur de ſup regimine & poteſtatem ſupraſcriptae Eccleſiae Epiſcopatui veſtro Sanctae Mariae, de caſis & caſſinis, ſeo caſalinis, adque rebus tam domnicatis quàm & maſſariciis verò ipſis a predicta Eccleſia Plebis veſtrae Sancti* D E

Andreae & Sancti Johanni, quod eſt Plebem Baptiſmalis ſunt pertenentibus, cum fundamentis, & omnem edificiis, vel univerſis fabricis ſuarum, ſeo de curtis, ortis, terris, vineis, olivetis, caſtanietis, quercetis, ſilvis, virgareis, pratis, paſcuis, cultis rebus vel incultis, de omnia & ex omnibus caſis & caſſinis ſeo caſalinis, adque rebus tam domnicatis quam & maſſariciis, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad ſupraſcripta Eccleſia Plebis veſtrae Sancti Andreae & Sancti Johanni, quod eſt Plebem Baptiſmalis ſunt pertenentibus, vel aſpicientibus, ut dictum eſt, ſextam portionem exinde in integrum, cum inferioribus & ſuperioribus ſuarum, ſeo cum acceſſionibus & ingreſſoras earum, nobis eas livellario nomine dediſti. Item & livellario nomine dediſti nobis ideſt ſextam portionem ex integra de omnem redditum & debitionem ſeo decimationem illam, quantas

A *tas singulis ominibus, qui sunt abitan-*
tibus in Villis illis, quae dicitur Boti-
tio, Naria, Platitiano, Mariliano, Se-
livano, Oliveto, Carbonaria, Casale,
Merinli, Ariana, Limone, Casagave-
nuli, Gumbalio, Porciliano, quae sunt
pertinentibus suprascriptae Ecclesiae Ple-
bis vestra Sancti Andreae & Sancti
Johanni, quod est Plebem Baptismalis,
B *adque in antea in ipsis Villis abitantes*
fuerint consuetudi vel debiti fuerint ad
reddendum tam labore quàm & vinum,
simulque bestiis, aut de qualibet frugi-
bus terrae vel de qualibet movilia de
jam dicto reditum & debitionem, seo
decimationem, quantas singulis omini-
bus, qui sunt abitantibus in praedictis
Villis, adque in antea ibidem abitan-
C *tes fuerint, & a pars ipsius Ecclesiae*
Plebis vestrae singulis quibusque annis
consuetudi vel debiti fuerint ad redden-
dum aut alibit abitantibus singulis qui-
busque annis ad pars ipsius Ecclesiae
Plebis vestrae consuetudi vel debiti fue-
rint ad reddendum, & quondam Johan-
nis Presbitero filio bonae memoriae Pe-
tri Grullae ad manus suas abuit & de-
D *tenuit, ut dictum est, sextam portionem*
ex integram nobis eas livellario nomine
dedisti. Tali ordinem, ut da admodum
in mea, qui supra Johannes & Domi-
nico Clerico, seo Bonitio, germani, vel
de nostris eredibus sint potestatem eas
abendi, tenendi, imperandi, gubernan-
di, laborare faciendi, meliorandi, &
nobis eas privato nomine usufructuandi
E *& licentiam & potestatem abeamus nos,*
qui supra Johannes & Dominico Cleri-
co seo Bonitio germani & nostris eredi-
bus vel nostris ominibus in praefata Ec-
clesia Sancti Andreae & Sancti Johan-
ni, quod est Plebem Baptismalis, in-
trandi, & ipsum redditum & decima-
tionem seo debitionem regrendite recolli-
gendi rerum vel censum, quibus exinde
annue Dominus dederit; & teneamus
& faciamus ex frugibus earum quicquit
voluerimus, absque omni calumnia nobis
privatum fruendum, & in ipsa Eccle-
sia Sancti Andreae & Sancti Johanni,
quod est Plebem Baptismalis per nostra
dispositionem officium Deo & luminaria
adque incensum & Missas fieri debea-
mus, & exinde tibi, vel ad posterisque
subcessoribus tuis ad pars suprascriptae
Ecclesiae Episcopatui vestro Sanctae Ma-
riae per singulos annos per omnes Men-
se Genuario censum vobis reddere debea-
mus ic Pisa ad Curte vestra illa dom-
nicata ad Ecclesiam Sancti Georgi vo-
bis vel ad ministerialem illum, quas
pro tempore ibidem fuerint, aut ad Mis-
so vestro per nos aut per Misso nostro
argentum Denarios boni expendibilis nu-
mero viginti & quadtuor tantum. Et
si a nos vobis ec omnia, qualiter supe-
rius legitur, per singulos annos taliter
non adimpleverimus & non conservave-
rimus, aut si eas omnia, quae superius
legitur, quas nobis livellario nomine de-
disti, relaxaverimus, vel si per nos pe-
jorata fuerit, spondimus nos, qui supra
Johannes & Dominico Clerico, seo Bo-
nitio germani, una cum nostris eredi-
bus, componere tibi, qui supra Vuido
Episcopus, vel ad posterisque subcessori-
bus tuis, penam argentum Solidos cen-
tum viginti, quia taliter inter nos con-
venit, & duas inter nos libelli Leo
Notarium Domni Imperatoris scribere ro-
gavimus.

Actum Pisa.

Signum ✠ ✠ manus suprascripti Jo-
hannis & Dominici germani, qui unc
libellum fieri rogaverunt.

✠ Ego Petrus rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Vuido Notarius Domni Im-
peratoris rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Urso Notarius Domni Impe-
ratoris rogatus testis subscripsi.

✠ Ego Johannes Judex Domni Im-
peratoris subscripsi.

✠ Ego Leo Notarius Domni Impe-
ratoris post traditam complevi & dedi.

Azzonis Episcopi Pisani Charta, per quam nonnullas terras in Emphyteusin concedit. Anno 1017.

A *IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Regnante Domno nostro Enrigo, gratia Dei Imperator augusto, anno Imperii ejus in Italia Quarto, Idus Novembris, Inditione Prima, Manifestus sum ego* Attus (1), gratia Dei ujus sancte Pisane Ecclesie humilis Episcopus, *qui per ac cartula livellario nomine at censum persolvendum da-* B *re videor tibi Petrus filio bone memorie Suaverictu, qui Suaritio vocabatur: idest una petia de terra mea illa, que est positas in loco & finibus Porto Pisano prope Rivo Majore, ubi dicitur Orciano, que est pertinentes suprascripte Ecclesie Episcopatui vestro Sancte Marie, qui uno capo tenet in predicto Rivo majore, alio capo tenet in Terra Cho-* C *mitorum, da uno tenet in terra, que fuisse ..... Gastaldo filio bone memorie Martini, & alio lato tenet in terra similiter Chomitorum ...... terra Ghisolfini, quas suprascripta petia de terra in eodem loco, qualiter ab omnis partes circundata per designatas locas, quod est per mensuram ad justas perticas mensuratas modiorum triginta in integrum,* D *cum inferioribus & superioribus suis, seo cum accessionibus & ingressuras suas, tibi eas livellario nomine dare videor. Item & libellario nomine dare videor tibi, qui supra Petrus, idest duo Casis & rebus illis massariciis, quibus sunt positis in suprascriptis loco & finibus Porto, qui sunt pertinentes suprascripte Ecclesie Episcopatui vestro Sancte Marie, quna ex ipse, ubi dicitur Car.... obaria, quas Domico da Romuli Massario ad manus suas habere & detinere videtur, & ille alia, ubi dicitur Morteta, que recta & laborata esse videtur per Urso Massario. Casis & rebus vero ipsis cum fundamentis, & onnen dificiis vel universis fabricis suaru, seo curtis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgarcis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia & ex omnibus rebus quantas ubique in qualivet locis vel vocabulis as suprascriptis Casis & rebus massariciis exinde ad manus suarum habere & detinere videtur in integrum cum inferioribus & superioribus, seo cum accessionibus & ingressuras suas, nos tibi eas libellario nomine dare videor. Item & libellario dare videor tibi, qui supra Petrus, idest omnia & ex omnibus Casis & Cassinis, seo Casalinis, adque rebus illis, que*

(1) Qui & *Azzo*, *Actio*, *Actius &c.* in aliis Chartis appellatur. Post *VVidonem*, Pisanae Ecclesiae Episcopum Ughellius interserit *Lambertum* Episcopum, qui Anno 1013. Pisanos contra Musatum Saracenum Sardiniae Regem incitavit. Tum ad Annum 1015. alterum *VVidonem* Episcopum profert. Infeliciter sane. Nullus heic *Lamberto* locus, nullus alteri VVidoni. In Archivo Pisani Archiepiscopii tabulae exstant, prodentes *VVidonem* Episcopum Anno etiam 1012. Pisanae Ecclesiae praefuisse. Tum ad Annum 1015. occurrit *Azzo Episcopus* in Chartâ scriptâ *Regnante Donno nostro Enrigo gratiâ Dei Imperator Augusto, Anno Imperii ejus in Italia Secundo, V. Idus Octubris, Ind. Quartadecima:* quae Notae exhibent Annum 1015. Omnia turbavit Ughellius: nam ne ipsum quidem *Azzonem* ille ad haec tempora agnovit Pisanum Antistitem, sed somniato *VVidoni Secundo* successisse ait *Hugonem* Anno 1019. Itaque *VVidoni*, uni hactenus hujus nominis Antistiti Pisano, nullo interposito, successit *Azzo* Episcopus, quem adhuc viventem reperi in Charta exaratâ Anno 1031. cum hisce Notis. *Anno ab Incarnationis ejus Millesimo trigesimo primo, Regnante D. N. Chunradus gratia Dei Imperator Augusto, Imperii ejus in Italia Quarto, Nono Kal. April. Ind. XIV.*

que sunt pertinentibus Ecclesie Episco- A
patui vestre, cui vocabulu est beate San-
cte Julie, & Sancti Joan Baptiste,
quod est Plebe baptismalis, sito supra-
scripto Porto Pisano prope Livorna (1),
quem Plebem que san esse videtur de
suo regimine & potestate Ecclesie Epi-
scopatui vestro Sancte Marie, Casis &
Casinis vero ipsis tam domnicatis quan
& massariciis, quantas ubique in qua- B
libet locis vel vocabulis ad suprascripte
Ecclesie & Plebi vestre sunt pertinenti-
bus vel aspicientibus, aut in antea ibi-
den pertinentes esse debet in integrum,
tibi eas libellario nomine dare videor,
seo & libellario nomine dare videor ti-
bi, qui supra Petrus, idest omnem re-
ditum, & debitationem, seo decimatio-
nem illam, quantas in singulis homini- C
bus, qui sunt abitantibus in Villis il
lis, seo in predicto Castello, ubi dici
tur Livorna, sive in predictis Villis,
qui dicitur Muro..... ato, Vvaralda,
Tribio, Alduli, Sala, Regirio Majo-
re, Fundo Maagno, Septere, seo quan-
tas abitantibus sunt in predicto loco Li-
vorna, foris de ipsi Castello, & in a-
liis Villis singulis quibus ad pars ipsi D
...... suprascripti, & Plebi nostre San-
cte, & Sancti Joanne Baptiste, con-
suetudi vel debiti sunt ad reddendum,
aut in antea..... reedere debuit, in
integrum tibi eas libellario nomine da-
re. Iten & libellario nomine dare vi-
deor tibi, qui supra Petrus, sexta por-
tionem ex integram de omnia ex omni-
bus Casis & Cassinis, seo rebus illis, E
que sunt pertinentibus Ecclesie & Ple-
be nostre, cui vocabulum est beate San-
cte Marie, & Sancti Joanni Baptiste,
quod est Plebe Baptismalis, sito loco &
finibus Scutriano, quen Pleben ipsa es-
se videtur de sup regimine & potesta-
tem suprascripte Ecclesie Episcopatui San-
cte Marie, Casis & Cassinis, seo re-
bus vero ipsis tan domnicatis, quan mas-
sariciis, con fondamentis & edificiis vel
universis fabricis suis, seo curtis, or-
tis, terris, vineis, olivis, silvis, vir-
gareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel
incultis, omnia & onnibus Casis &
Cassinis, seo rebus vero ipsis tam dom-
nicatis, quan & massariciis, quantas
ubique in qualibet locis vel vocabulis
ad suprascripta Ecclesia & Plebi nostre
sunt pertinentibus vel aspicientibus, aut
ibiden in antea pertinerebunt, ut di-
ctum est, sextan portionen exinde in
integro tibi eas libellario nomine dare
videor, seo & libellario nomine dare vi-
deor tibi, qui supra Petrus, idest sexta
portionen ex integram de omnen redito
& debitationem, seo decimationem il-
lam, quantas singulis hominibus, qui
sunt abitantibus in predicta Villas, qui
dicitur Scutriana, seo in aliis Villis,
aut Castellis abitantes fuerint singulis
quibusque anno pars ipsius Ecclesie, aut
Plebi nostre consuetudi vel debiti sunt
ad redendum, aut in antea ibiden re-
dere debunt tan labore, quan & vino,
simulque bestiis, aut de qualibet frugi-
bus terre, vel de qualecunque movilias,
que dicti vel nominati sunt de jan di-
cto redito & debitationem seu decima-
tionem, quas singulis ominibus, qui sunt
abitantibus in predicta Villas seo in il-
lis Villas, seo Castellis in antea ibiden
abitantes fuerint singulis quibusque tam
ad ipsius Ecclesie & Plebi nostre San-
cte Marie, & Sancti Joanni Baptiste
consuetudi vel debitis sunt ad reeden-
dum,

(1) Egregius locus ad indicandum situm *Pisani Portus*, cujus memoria obliterata videtur. Habes Portum illum *prope Liburni* Castellum. Scilicet olim Arnus illuc suas exonerabat aquas, ejusque Fluminis fauces Portum Pisanum efformabant. Ex quo Genuenses locum attrivere, & Pisanus Populus Arnum coëgit breviore via ad mare descendere, Portus ille cessavit, cui celebris Liburni Portus successit. *Arni veteris* memoria adhuc alicubi servatur.

dum, aut in antea ibiden reedere debuit, ut dictum est, sexta portione exinde integra tibi eas livellario nomine dare videtur tali ordine, ut da admodum in antea tu Petrus vel tuos heredes sint potestate suprascripta petia de terra, que superius legitur, & omnibus suprascriptis & Casinis, adque predicto reedito & debitatione, seo decimationem requirendi & colligendi exinde mibi vel meos subcessores suprascripte Ecclesie Episcopatui nostro Sancte Marie per singulos annos per omnen Menses Septenber censum nobis reddere debeatis ic Pisa ad Curte nostra donnicata nobis, aut Missos nostro per vos aut per Missos vestro, argentum Denarios boni expendibilis numeros Solidos viginti.... tibi ec omnia, que superius legitur per A *singulos annos taliter adinpleveritis & conservaveritis istis, que supra rebus, quarum......... bellandi, vel si per vos pejorata fuerint, spondeo ego, qui supra Atto Episcopus vel meos subcessores conponere tibi Petrus vel tuos eredes, penam argentum optimum Libras centum, quia taliter inter nos convenit, & duo inter nos libelli Gosbertum Notarium Domni Imperatoris scribere rogavi.* B

Actum Pisa.

✠ *Ego Vvido Notarius Domni Imperatoris, testis.*

Signum ✠ *manus Rodulfi filio Anselmi, testis.*

✠ *Ego Obertus Judex Domni Imperatoris subscripsi.*

✠ *Ego Gospertus Notarius Domni Imperatoris subscripsi.* C

Fundatio Monasterii S. Justiniani in Comitatu Populoniensi, facta ab Hugone Comite, ceterisque filiis Theoderici Comitis. Anno 1022.

IN *nomine sanctae & individuae Trinitatis. Henrigus Imperator augustus, Anno Imperii ejus in Italia Nono, Calendas Novembris, Indictione Sexta. Divinae gratiae munere supernis virtutis auxilio hac facibus...... Dominus eternae patriae gaudii faciat coheredes fidelis ammonitionibus, crebrisque preceptis informulat. Unde est illud:* Venite ad me, qui laborati & honerati estis, & ego vos requiescere faciam...... *ab eo percipiendum esse facultas dubitare...... formulam, cum dixit:* Dimittite, & dimittetur ...... quia nescitis diem neque horam; *hanc vocem scilicet ita omnes debemus frequentissime meditare, quatenus semper oculos...... habeatis. Oportet enim singulis, qui se omnipotenti Dei misericordiam hujus Mundi divitiis, vel quibuscumque temporalibus adjumentis nove...... consolatus ex is, quae acceperint ab eo quamtumlibet illa conferre cum gratiarum hactione a quasibicumque ab eo concessa, quia Regnum Dei tantum valet, quantum habet...... possit* D *dominicae instruimus documentis, quod mulier duo..... minute devota offerentibus certis ominibus offerentibus adseruit obtulisse. Unde nos* Ugo Comes, & Gerardus, *seu* Guido, *atque* Teudicius, *sive* Rodulphus, & Henrigus, germani, filii Theoderici, qui fuit Comes, *in Dei nomine pro animarum nostrarum remedio edificamus* Monasterium in honore beati Sancti Justiniani infra Comitatum & territurio Populoniense, *ubi dicitur Faliesia, quae est juxta mare, & supradicta Ecclesia videtur esse sub regimine & potestate Apostolorum Principis Urbis Romae sitis, quia per preceptum nos habere & detinere videmur a summo Pontifice ipsius Urbis Romae Apostolicae* E

A *cae Sedis in corpore libato venerabile loco, quae suprascripti germani offerre & per confirmationem dare Deo volumus pro animarum nostrarum remedio per hanc offersionis paginam, idest Curtem nostram de Cumulo cum donicatis, & cum angariis, & cum olivetis, & cum silvis, & cum cultis vel incultis, & omnia, quae ad ipsam Curtem videntur esse pertinentes ad donicato vestro.* B *Insuper damus idest novem Casis & rebus nostris massariciis, quam habemus in locas & fundas, nuncupatas Fisulanum, quae una esse regire videtur per Pincipio massario, secunda per Leo, tertia per Berizo, quarta per Petro, quinta per Martino, sexta per Johannes, septima per Petrus, octava per Vuinizo, nona per Carello Presbitero.* C *Casis & cassinis atque rebus vero ipsis, cum fundamentis & omnem edificiis vel universis fabricis suarum. Insuper damus medietate de Sancta Perpetua, cum terris & cum vineis & cum silvis & cum omnia, quae ad ipsa medietate desuper nominata Ecclesia videtur esse pertinentes, vel pertinere debetur. Insuper concedimus Curte de Sancta Cristina,* D *qui est in loco, qui dicitur Acquaviva, cum omnia, quae ad ipsa Ecclesia videtur esse pertinentes. Omnia suprascriptis curtis vel nominatis, seu casis vel cassinis seu casalinis atque rebus vero ipsis, cum fundamentis & omnem edificiis vel universis fabricis suarum, seu curtis, ortalias, terris, vineis, olivetis, silvis, virgareis, pratis,* E *pascuis, cultis rebus vel incultis, omnia & in omnibus rebus tam donicatis quam & massariciis, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad suprascriptis curtis vel vocabulis vel Ecclesiis atque rebus sunt pertinentibus vel aspicientibus, exinde ad laborandum, ad manus suas abere & detinere videtur in integrum una cum inferioribus & superioribus suarum, seu cum accessionibus & ingressoras earum..... ipsius Ecclesiae Monasterio Sancti Justiniani offerre providemus tali ordine, ut ab odie in antea usque dum nos vel nostris eredibus hac proeredibus nostrorum nostrarumque generationum predicta Ecclesia, quae nunc in Monasterium edificamus Sancti Justiniani, a supradicto Pontifice beati Petri Ecclesiae Urbis Romae Apostolicae Sedis abere scilicet per praeceptum; ut dictum est, & detinere videmus, vel visi fuerimus ipsis supradictis curtis & rebus massariciis...... pertinentiis, quae superius legitur, in ipsius Ecclesiae supradictae, ejusque Rectoribus permaneat potestate eas abendi scilicet, tenendi, possidendi, imperandi, laborare faciendi, usumfructuandi.*

Insuper autem memoramus, quod anc offersionis paginam, ut si ullus....... Pontifices forsitan supradictis Pontificatus a nobis vel a nostris eredibus scilicet ac proheredibus nostris, qui supra aliquibus generationibus nostris supradicta Ecclesia, quae nunc Monasterium est, abstulerit, res, quae supradicta Ecclesia per hanc offersionis pagina concedimus & tribuimus, in nostra deveniat potestate. Quin etiam confirmantes ordinamus & constituimus, ut quandoque tempora Abbatem constitutus, atque regulariter ordinatum in praedicto Monasterio, ab hoc saeculo migraverit, ne alterum in Abbatem nullum constituerit, nisi de ipso Monasterio congregationem Fratrum, & cum omnium electione, supradictorum scilicet Monachorum. Quod si invidie vel discordie inter eis orta fuerit, ordinamus atque precipimus, ut uno consilio supradictae congregationis nos, qui supra germani, vel nostris eredibus ac proeredibus nostris sive nostrorumque generationibus, cui nostrorum decepserit ibidem Abba..... congregare non voluerit cum consilio suprascriptorum Fra-

trum, tunc volumus ac precipimus, ut Episcopus Vulterrensis ibidem congreget Abbas cum consilio & electione suprascriptorum Fratrum, quale eis secundùm Deum & Regulam beati Benedicti comparuit. Et si ipse Episcopus Vulterrensis oc facere non voluerit..... Populoniensis praedictum Abbatem ibidem elegere & ordinare debeant, sicut ipse Vulterrensis facere debuit. Ita vobis...... confirmamus etiam per anc offersionis pagina, atque constituimus, ut praedicto Monasterio nobis nostrisque eredibus ac proëredibus nostris, neque nullius personae in perpetuum nullo more pertineat, nisi gubernandi & regendi causa..... amore, ut nullus Monacus seu Abbas aliqua violentia pro ulla occasione patiatur. Et si inter illos..... Monacos intentione vel discordia fuerit, ipsum praedictum Episcopo Vulterrensis, & Populoniensis...., amore ad concordia revocet. Quod si oc adimplere nequierit, nos, vel nostris filiis, ac nepotibus, nostrorumque generatione, cui nostrorum decepserit, sit adjutor illis ad concordia revocare secundùm Regulam Sancti Benedicti, auxilio & correctione retribuere secundùm Deum. Et insuper concedimus & confirmamus, quod omnia, quae superius constitutum abemus, sine ullo munere accepto pro Dei amore facto, & adimpletum fiat pro animabus nostrorumque, & remedium stabilem permaneant semper. Et si aliquando tempore nos, qui supra germani, nostris eredibus tibi praefata Ecclesia..... beati & Sancti Justiniani, & ad ejusque Rectoribus, & omnia, quae superius legitur, aliquando tempore in aliquit exinde intentionaverimus, aut retollere vel minuare exinde praesumserimus per nosmetipsos aut per filios nostros, ac filiabus nostris..... quacunque nostra sumittente persona, cui nos dedissemus aut dederimus, pro quolibet ingenio, & eas

A *ad pars ipsius Ecclesiae Monasterio Sancti Justiniani, & ad ejusque Rectoribus ab omnes omines defensare potuerimus, & non defensaverimus..... supra germani, una cum nostris eredibus componere ad pars ipsius Ecclesiae Monasterio Sancti Justiniani, & ad ejusque Rectoribus, omnibus suprascriptis rebus, quae superius legitur, in duplum in ferquidem loco sub extimatione,*
B *quales tunc fuerit..... aurum optimum Libras centum. Et si quislibet homo masculus vel femina de nos, qui supra germani, aut de nostris generationis, et omnia, quae superius legitur, & nos constitutum abemus, retollere, minuare, & omnia, quae superius legitur, adimplere non voluerimus, & sic nos constitutum abemus superius, non adimpleverimus, deleat omnipotens Deus nomen ejus de libro viventium, & cum justis non scribantur, fiat par..... Dathan & Abiron, quod aperuit terra os suum & deglutivit eos; fiat socius cum Anania & Saphira, qui fraudaverunt pecuniam Domini sui; sit depensus cum Simon Magus, qui gratiam Sancti Spiritus vendere voluit; sit particeps cum Juda Scariothi, qui...... cupiditatem vendidit Dominum & magistrum suum, & cum Diabulo, qui in infernum ligatus est; & sit demersus de altitudinem coeli in profundum inferni; exinde abeat rationem in die Judicii & maledictionem Dei, & de trecentum decem & octo Patres Sancti; sit separatus a consortio omnium justorum; & in die Judicii non resurgat. Et ec cartula offersionis omni tempore in isto ordine in sua permaneat firmitate & robore superscripta pena & obligationem, quia sic complacuit animo nostro, & in tali ordine anc cartula offersionis Flagipertus Notarius Domni Imperatoris scribere rogavimus.*

Actum

A Actum in loco inter Castello, qui dicitur Vetrungnano.

Signum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manus suprascriptorum Ughi, & Gherardi, & Teudici, & Guidi, & Rodulfi, seu Henrici.

✠ Gottefredus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

✠ Signum manus Gezi filio Teuzi, regatus testis.

B ✠ Signum manus Rolandi filio Opi, rogatus testis.

✠ Signum manus Bombelli filio Tegrimi, rogatus testis.

✠ Signum manus Carboni filio Ughi, rogatus testis.

Flagipertus Notarius Domni Imperatoris post traditam complevi & dedi.

Oblatio rerum suarum a Cunitio Presbytero facta Monasterio Sancti Quirici & Sanctae Mariae a Moxi. Anno 1043.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni; Anno ab Incarnationis ejus Mille Quadragesimo Tertio, Regnante Domno Enrigo Tertio, Anno Imperii in Italia Sexto, Sexto Chalendas Madii, Indictione Decima. Manifestu sum ego Cunitio Presbitero, filio bonae memoriae Ermingard, quia per anc cartula pro animae meae remedium de genitore meo & genitrice mea, offere Deo, & tibi Monasterio (1) Domini & beati Sancti Quirici & Sanctae Mariae, qui dicitur a Moxi, idest omnia ex omnibus terris, vineis, cultis & agrestis, quantas ego abeo in loco & finibus Valdiperga, sive longo Fiumo Fine, vel a Montione, sive per aliis locis vel vocabulis, ubicumque abere & possidere viso sum, & mibi per quacunque ordine mibi libere est pertinentes, aut pertinere debent, tamtam ex juro ad parentum meorum, quam e de acquisito meo, quas mo abeo, vel quod in antea querere debeo, omnia ex omnibus, quae superius legitur, terris, vineis, cultis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, seo cum accessionibus & ingressoras suarum, & tibi Deo, Ecclesia, & Monasterio beati Sancti Quirici & Sanctae Mariae offero pro tali ordine, ut ab hodierna die in ipsius Ecclesiae & Monasterio Domini & beati Sancti Quirici & Sanctae Mariae, & de suisque Rectoribus tam vita mea, quam & post opito meo, sit, permanead potestate de suprascripta omnia, & ex omnibus, quae superius legitur, quas meis ipsi in Ecclesia & Monasterio Domini & beati Sancti Quirici offero per animae meae remedium, & genitore meo, & genitrice mea, omnia ex omnibus, quae superius legitur. Et eas praefata Ecclesia & Monasterio Domini & Sancti Quirici & Sanctae Mariae, omnia & ex omnibus, quae superius legitur, eas abendi, tenendi, imperandi, gubernandi, & nobis eas privato nomine usufructuandi, &, si ortortum fuerit, causas agendi, querimonia faciendi, responsum reddendi, finem ponendi, & modis omnibus vobis eas defensandi cum cartula offersionis ista a pars ipsius Ecclesia & Monasterio Domini, & Sancti Quirici, & Sanctae Mariae, & suisque Rectoribus defensandi cum cartula ista, vel qualiter justa & melius potueritis, & qualiter a pars ipsius Ecclesia & Monasterio Sancti Quirici & Sanctae Mariae data vel tradita fuerit tam in vita

(1) Ut Monasterii hujus memoria ab oblivione vendicetur. Chartam hanc proferre placuit.

ta mea, quàm & post obito meo, ad onore & salvitate ipsius Ecclesia & Monasterio Domini & Sancti Quirici pro animae meae stabile permanead semper. Et si aliquando tempore ego, qui supra Cunitio Presbitero, vobis aliquando tempore in alico exinde intentionaverimus, aut retolimi vel subtrahi quesierimus, nos, vel ille omo, cui nos eas, & omnia ex omnibus quae superius legitur, dedissemus aut dederimus, vel si per nos minuata fuerimus pro colibet ingenio, a pars ipsius Ecclesiae & Monasterio Domini & Sancti Quirici, & suisque Rectoribus defendere non potuerimus, & non defensaverimus, spondeo ego, qui supra Cunitio, una cum meis heredibus, componere tibi Ecclesiae & Monasterio Sancti Quirici ejusque Rectoribus de omnia ex omnibus, quae superius legitur, in ipsius Ecclesia & Monasterio Domini & Sancti Quirici offero in duplum in ferquidem loco sup estimatione & pena arientum optimum Libras decem. De isti rebus, quae superius legitur, omnia ex omnibus sollere vel suptraëre aut minuare voluerit, sit natimeato & maledicto, & sic deglutineat eos terra, sicut deglutivit Datam & Abiron, & abeas parte cum Juda traditore, qui tradidit Dominum & Maistro suum! Quales anc fuerit cum cartula offersionis me, in tempore permanead firmitate & robore, quia complacui animo meo, & propter onore Sacerdotis meis, nec mihi licea ullo tempore nolle ad me semel, quod factum est, sup supjurandum inviolabiliter cum stipulatione submissa, quia tali ordine anc cartula offersionis me Redulfus Notario Domni Imperatoris scribere rogavi.

Actum loco & finibus Vada, prope Ecclesia & Plebe Sancti Johannis.

✠ Ego Cunitio Presbitero in anc cartula offersionis a me facta, manu mea subscripsi.

Signum ✠ manus Bolgareli, filio bonae memoriae Cunitii, testis.

Signum ✠ manus Bolgarello filio Singnoriti da Caldora, testis.

Signum ✠ manus....... filio bonae memoriae Rodulfi, testis.

Ego Rodulfus Notarius Domni Imperatoris post tradita complevi & dedi.

Placitum a Bonifacio Marchione & Duce Tusciae habitum, in quo Obizoni Episcopo Pisano decernitur possessio quarundam terrarum. Anno 1043.

D*Um in Dei nomine ad Via publica ad locus, qui dicitur Carpineto, in judicio residebat* Domnus Bonefacio Marchio & Dus *a causas audiendas ac deliberandas; adesset...... sacri Palacii* Berno Comes, *Arduino, Vvido....... Opito & Alberto germanis, Lamberto quondam Rolandi, Enrico, & Pagano quondam Petri, Girardo, & Sibectio germani....... veniens presentia* Opizo (1) Episcopus sanctae Pisanae Ecclesiae *una cum Ildebrando Avocato suo, & cepto dicere:* Jam plures vices reclamavit ad vos, Domnus Bonifacio Marchio..... de Bonezo....... & de Petro germanis & suis

(1) Episcopum hunc Ecclesiae Pisanae datum Anno Ch. 1044. scribit Ughellius, & sedisse usque ad Annum 1063. In Archivo Archiepiscopii Pisani Charta habetur, scripta *Anno ab Incarnationis ejus Mille Quadragesimo quarto, XII. Kal. Julii, Ind. Undecima*, ubi idem Episcopus *Oppitio* occurrit. Pisanus ille Annus nostrum 1043. designat.

A & suis consortibus, & de Johannes de Grafignana, & suis consortibus, & de filii quondam Perti, cum suis consortibus...... Asprandi, cum suis consortibus, filii Ursi, Buca, & filiis Chunici Buca, cum suis consortibus, & de Pagano filius Rolandi, & de Bonacio, cum suis consortibus, & de Dom...... cum suis consortibus, B & de Lambertu Presbiter, cum suis consortibus, & de Orentu, cum suis consortibus, filius Martini, cum suis consortibus. Qui mihi a pars praedicti Episcopj in malo ordine contra........ & tempus arabilis in loco, ubi dicitur Colle, & in Vale, & in Rivo Malore, unde vos plures Missos ex vestra parte dirissistis, C ut ad vestrum Placitum venisse, dicto Episcopo de predictis rebus justitiam esse. Set nequaquam eos ad vestrum Placitum abere potuistis. Unde quero ut vox propter Deum, & animae Domni Imperatoris, ac terrae mercedis, & par ipsius....... pecies de terra, e salva querela invistiatis, quousque predictis hominibus D ad vestrum Placitum veniant, & a pars predicto Episcopio de jam dictis peciis de terra a justitia faciad.

Cum ipse Opizo Episcopus........ recordatus est Donus Bonifacio Marchio & Dux, quod sic esset veritas, quod predicto Episcopus una cum jam dicto Avocato suo asseruerit; & tunc per fuste, quam suis tenebat manu..... Episcopii de suprascriptis peciis de terra, salva querela, invistivi quousque suprascriptis ominibus a suum Placitum veniad, & a pars ipsius Episcopio de predictis pecies de terra justitia faciad. Insuper....... auri duo milia, ut nulla quaslibet magna, parvaque persona pars predicti Episcopii de jam dictis pecies de terra sine legali judicio desvistire audead. Quicunque oc facere presumpserit......... agnoscat medietatem Camare Domni Imperatoris, & medietatem Domno Opizo Episcopi, suique successores. Et hanc noticia, qualiter acta est, fieri admonuerunt Eriberto Notario sacri Palacii ex jussio Domni Bonifacii Marchio & Dux. De Judicum amonitione scripsi. Factum est oc Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Quadragesimo Tertio, Quintode..... Indictione Undecima.

Ego Bonefacius Marchio & Dux.

. . . .

. . . .

Venditio bonorum facta ab Hugone Comite, filio Theudici Comitis. Anno 1050.

E *IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni, Anno ab Incarnationis ejusdem Mille Quinquagesimo Primo, Septimo Calendas Julii, Indictione Octava. Manifestus sum ego* Ugonem Comes, filius quondam Teudici, qui fuit similiter Comes, *quia tu Ildebrando Vicecomes, filius quondam Siherii, dedisti mihi meritum anulum unum de aurum. Propterea per hanc repromissionis paginam repromitto tibi, ut da admodum si unquam ullo tempore apparuerit, ullam scriptionem, aut ullo meo dato vel factum, sive datum vel factum suprascripti genitori meo, aut Ermingarde genitrici mea, de tertia portione de omnibus casis & Castellis, terris, & vineis, cultis & incultis integram, quae ad Erminegarda filia tua, qui supra Ildebrando, per donationis cartula, scripta ex manibus Bonfilii Notarii Domni Regis obvenit, vel obvenire debet a*

me

me ipso, qui supra Ugonem Comitem, jam dictam tertiam portionem integram de praedictis omnibus casis & Castellis, curtis, terris, & vineis, cultis & incultis, & qualiter praedictae Mingardae filia tua, qui supra Ildebrando per memorata donationis cartam obvenit, vel obvenire debet, & in carta ipsa continere dinoscitur. Unde repromitto ego qui supra Ugonem Comitem una cum meis heredes tibi, qui supra Ildebrando, vel ad tuo heredes, aut cui suprascripta filia tua dederit, vel habere decreverit, ut dictum; Si unquam ullo tempore apparuerit ulla scriptionem aut ullo meo dato vel facto, sive dato vel facto suprascripti genitori aut genitricis meae, de omnibus, qui superius leguntur, quae contra istam filia....... decreverit, agerint, aut caus........ molestaverint, sive per placitum fatigaverint..... mei eredes ad predicta Ermingarda & sui heredes....... dederit vel habere decreverit, egerimus aut causaverimus vel intentionaverimus, sive..... rimus atque molestaverimus, sive per placitum fatigaverimus per nosmetipsos vel per ullam...... mittentem personam, cui nos eam dedissemus aut dederimus, per quolibet ingenio, aut si ego, qui supra Ugonem Comitem, vel mei heredes ad predicta Ermingarda & sui heredes, aut cui ipsa dederit vel habere decreverit, aut homini, qui hunc promissio per manu habuerit, & cum nobis hostenderit, penam argentum optimum Libras duocentum. Quia haec hordine scribere rogavi Ubertum Notarium Donni Regis.

Hactum foras Civitatem Pisam, in Burgo prope Ecclesiam Sancti Felicis.

✠ Signum manus suprascripti Hugoni Comiti, qui hunc promissio rogavi fieri.

Signum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manus Guidonis, & Gualandi filiu. quondam Saracini, & Dru:....... orando, filio Tebaldo, & Sicheris Vicecomitis, & Petri........ & Lamberti, quondam Hermingardae, testium.

Ego Ubertum Notarium Donni Regis post traditam complevi & dedi.

Donatio quartae partis suorum bonorum facta a Petro filio Vovi Inmillae Conjugi suae titulo Morgincap. Anno 1056.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Mille Quinquagesimo Septimo, Septimo Idus Octubris, Indictione Decima. Manifestu sum ego Petrus, filio bonae memoriae Vovi, quia per hunc scriptum secundum Legem in morincap, (1) *dare videor tibi Inmilla, dilecta & amabilis Conius mea, & filia Andreae, idest quartam portionem ex integram de omnia ex omnibus casis & rebus meis, ideo tam de casis & rebus domnicatis, quàm & de casis & rebus massariciis cum fundamentis, & omnem edificiis, vel universis fabricis suis, seo de curtis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, sive de movile vel immovile, seoque semoventibus, tam servos, quàm & ancillas, sin eas, sive de notriminibus meis majoris vel minoris de quacunque res, ubicunque in qualibet locis vel vocabulis, ubicunque abere & possidere visu sum, & mihi per quacunque ordine, legibus est pertinentes aut pertinere debentur tam ex jure parentum meorum, quàm & de acquisito meo, quas modo habeo, vel*

quod

(1) Ideſt *Morgincap*. De quo ritu consulendae Leges Langobardicae. De hoc ritu egi & ego in hoc Opere.

quod in antea Deo adjubantes legibus acquisiero, ut dictum est, quarta portione abeas tu Inmilla dilecta & amabilis Conius mea in morincap, sequentes edicti paginam amte parentes & amicos, ut in te firmiter permanead, & in futuro per anc causa perjurio non perjurat, & pro confirmatione Teupertus Notarius Domni Imperatoris scribere rogavi.

A *Actum loco & finibus a Fine propa Ecclesiam Sanctae Mariae.*

Signum ✠ manus suprascripti Petri, qui unc scriptum fieri rogavit.

Signum ✠ ✠ manus Mori, & Teuti, germani, filii bonae memoriae Johanni, testis.

Signum ✠ manus Petri, filio Johanni, testis.

B *Ego Teupertus, Notarius Domni Imperatoris post traditam complevi & dedi.*

Donatio bonorum facta ab Uberto filio Lei Ecclesiae majori Pisanae, seu ejus Episcopo Obizoni. Anno 1058.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Mille Quinquagesimo Nono, Tertio Nonas Januarii, Indictione Duodecima. Sancto autem venerabilis Ecclesiae & Episcopatui Sanctae Mariae Pisense, ubi nunc Donnus Oppitio Episcopus *reverentissimus preesse videtur, ego quidem Uberto, filio bonae memoriae Lei, per anc cartula offersionis, pro animae meae remedium, & pro remedio animarum omnium, qui ujus ceptae rei adjutores extiterint, offero tibi Deo, & a praedicta Ecclesia Episcopatui Sanctae Mariae, idest meam portionem ex integram de Castello & Pojo illo, qui dicitur Avvilia, seo Curte..... integram de Ecclesia illa..... dicto Castello edificata, cui vocabulum est beatae Sanctae Mariae & Sancti Michaëli, & Sancti Martini, & cum meam portionem de omnibus rebus movilibus & immovilibus, quae a suprascripta Curte sunt pertinentibus, & est ipso Castello & Pojo seo Curte posita infra Comitatu nostro Pisano. Rebus vero ipsis ideo tam de casis & rebus domnicatis, quàm & de massariciis, cum fundamentis & omnem edificiis, vel universis fabricis suis, seo de curtis, ortalias, terris, vineis, olivetis, castanietis, quercetis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, seo piscariis* C *de omnia & ex omnibus rebus quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis, quae a suprascripto Castello, e Pojo, seo Curte sunt pertinentibus, competi exinde mibi de duos portiones quartam portionem, quas mihi per duo cartulae scriptae sunt manibus Ugoni & Vuidoni Notarii Domni Imperatoris, ex comparationem opvenit ab* Ugo *& ad* Henricus germani filii bonae memoriae Ughicioni, qui fuit Marchio. *Jam dictam meam portionem de predicti rebus in jam dicto loco, & qualiter mihi a suprascripti germani per memoratae cartulae ex comparatione opvenit, & in cartule ipse continere dinoscitur, ipsa verò meam portionem exinde integram cum inferioribus & superioribus earum,* E *seo cum accessionibus & ingressoras suarum, & cum suprascriptae cartulae & moniminas, seo exemplar exinde pertinentes, quas vos exinde abere & ostendere potueritis, tibi omnipotenti Deo, & Ecclesiae, & Episcopatui Sanctae Mariae offero, dono, cedo, trado, ut sint jure proprietario nomine a praedicta Ecclesia & Episcopatui abendi, te-*

nendi, ajendi, causandi a pars praedictae Ecclesiae omni tempore illo Episcopus, qui ibidem pro tempore fuerit, vel Avocato praedictae Ecclesiae. Et si quiscunque de heredibus meis, aut aliqua persona pro nostro ingenio contra anc cartula offersionis venire tentaverit, aut eam infrangere vel disrumpere quesierit, per nos met ipsos, vel per ulla nostraque sumittente persona, cui nos eas dedissemus aut dederimus pro quolibet ingenio, spondeo ego, qui supra Uberto, una cum meis eredibus, componere a pars praedictae Ecclesiae & Episcopatui Sanctae Mariae, penam aureum optimum Libras centum, & praedicta res in duplum in ferquidem loco sub estimationem, qualis tunc fuerit; quia

A

in tali hordinem anc cartula offersionis Cunradus Notarius Domni Imperatoris scribere rogavit.

Actum fora justa muro istiu Civitatis prope fluvio Arno.

Signum ✠ manus suprascripti Uberti, qui ac cartula offersionis fieri rogavi.

Ego Bonitio Judex sacri Palatii subscripsi.

B

Signum ✠ manus Raimundi filio bonae memoriae Beriti, testis.

Signum ✠ manus Martini, filio Johanni, testis.

Signum ✠ manu Bonfilii filio bonae memoriae Bonitii, testis.

Ego Cunradus Notarius Domni Imperatoris post tradita complevi & dedi.

Oblatio Castelli & Podii Nuvolae, facta a Bonone & aliis Ecclesiae Majori Pisanae, sive ejus Episcopo Obizoni. Anno 1059.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Mille Quinquagesimo Nono, Quinto Calendas Februarii, Indstione Duodecima. Sancto autem venerabilis Ecclesiae & Episcopatui Sanctae Mariae Pisense, ubi nunc Donnus Oppitio Episcopus *reverentissimus preesse videtur, nos quidem Bonone, filio bonae memoriae Johanni, & Pandulfus, qui* Contulino *vocatur, filio bonae memoriae Pandulfi, qui fuit Notarius, & Guntelda jugalis, filia bonae memoriae Sighiti, quia consentientes mihi suprascripto vir meus, ubi es secumdum Legem interesse videtur nostra Lamberti Judex sacri Palatii, a quibus secundum Legem interrogata & congnita sum, eo quod nulla me passa sum violentia, set pura & integra mea bona voluntas sequemter etdicti paginam, comuniter consentientes mihi suprascripto vir meus, per anc cartula offersionis, per animae*

C

nostrae remedium, & per remedium animarum omnium, qui ujus ceptae rei & adjutores estiterunt, offerimus tibi Deo, & a praedicta Ecclesia & Episcopatui Sanctae Mariae, idest nostram portionem ex integram de Castello & Pojo illo, qui dicitur Nuvola, seo Curte de praedicto Castello, & nostram portionem de Ecclesiae illae, qui sunt infra ipso Castello edificatae, cui vocabulum est beatae Sanctae Mariae, & Sancti Michaëlis, & Sancti Martini, & cum nostram portionem de omnibus rebus movilibus & inmovilibus, quae a suprascripta Curte sunt pertinentibus. Et est ipso Castello & Pojo seo Curte posita infra Comitato nostro Pisano, rebus verò ipsis ideo tam de casis & rebus donicatis, quàm & de massariciis cum fundamentis & omnem edificiis vel universis fabricis suis, seo de curtis, ortalias, terris, vineis, olivetis, castanietis, quercetis, silvis, virgareis, pratis,

D

E

pascuis, cultis & rebus vel incultis, seo A
piscareis, de omnia & ex omnibus rebus, quamtas ubique in qualibe locis vel vocabulis, quae a suprascripto Castello & Pojo, seo Curte sunt pertinentibus, compiti exinde nobis de duos portionis medietatem, quas nobis per duo cartulae scriptae sunt manibus Ugoni & Vuidoni Notarii Domni Imperatoris, ex comparationem opvenit ad Ugo, & ad B
Henricus germani filii bonae memoriae Ughicioni, qui fuit Marchio, jam dicta nostram portionem de predicti rebus in jam dicto loco, & qualiter nobis a suprascripti germani per memorate cartule ex comparationem opvenit, & in cartulae ipsae continue dinoscitur. Ipsa vero nostram portionem exinde integram cum inferioribus & su- C
perioribus suarum, seo cum accessionibus & ingressoras suarum, & cum suprascriptae cartulae & moniminas, seo exemplar exinde pertinentes, quas vos exinde abere & ostendere potueritis, tibi omnipotenti Deo & Ecclesiae, & Episcopatui Sanctae Mariae comuniter offerimus, donamus, cedimus, tradimus, ut sint jure proprietario nomine a pre- D
dicta Ecclesia & Episcopatui abendi, tenendi, agendi, causandi, a pars predictae Ecclesiae omni tempore illo Episcopus, qui ibidem pro tempore fuerit, vel Avocato predictae Ecclesiae. Et si quiscunque de eredibus nostris, aut aliqua persona per nostro ingenio contra anc cartula offersionis venire tentaverit, aut eam infrangere vel disrumpere, qui si erit per nosmetipsos, vel per ulla nostraque sumittente persona, cui nos eas dedissemus aut dederimus per quolibet ingenio, spondimus nos qui supra Bonone, & Pandolfus, & Guntelda jugalibus comuniter una cum nostris eredibus componere a pars prefatae Ecclesiae & Episcopatui Sanctae Mariae, penam aureum optimum Libras centum, & predicta res in duplum in ferquidem loco sub estimatione, quales tunc fuerit; quia in tali ordinem anc cartula Cumradus Notarius Domni Imperatoris scribere rogavimus.

Actum Pisa.

Signum ✠ manus suprascripti Bononi, qui anc cartula offersionis fieri rogavi.

Ego Pandolfus vero ipse & Guntelda comuniter consentientes, in ac cartula offersionis ad nos facta subscripsi.

Signum ✠ manus suprascriptae Gumteldae, quae ac cartula offersionis fieri rogavi.

Ego Lambertus Judex sacri Palatii interfui.

Ego Enricus Notarius sacri Lateranensis Palatii rogatus testis.

Signum ✠ manus Rustichi, filio bonae memoriae Bonitii, testis.

Signum ✠ manus Burelli, filio bonae memoriae Fedrighi, testis.

Ego Cumradus Notarius Domni Imperatoris post traditam complevi & dedi.

Charta venditionis factae a Rainerio, filio quondam Ughiccionis Marchionis. Anno 1059.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis E
ejus Mille Sexagesimo, Decimo Kalendas Augusti, Indictione Duodecima. Manifestu sum ego Raineri, filio bonae memoriae Ughicioni, qui fuit Marchio, quia per anc cartula vindo & trado vobis Vuido filio item Vuidi, & Lanfredi filio bonae memoriae Angeldi, idest meam portionem ex inte-

*gram de Monte & Pojo, seo Castello illo, quae esse videtur, & est positas in loco, quae nominatur Nuvila, ubi Ecclesia Sanctae Mariae, & Sancti Michaëlis Arcangelis, seo * Saacti Martini est constructa & edificata; seo vindo & trado vobis idest meam portionem ex integram de Curte & res illae massaricies, quae sunt posites infra pertinentia de predicta Nuvila, vel in ejus finibus. Rebus vero ipsis, seo de curtis, ortalias, terris, vineis, olivetis, castanietis, quercetis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, seo piscareis, & fluminibus, & Ecclesiis, & cultis vel incultis, sive de movile vel inmobile, seo quae semoventibus tam de servos quam & de ancillas meas, sive de notriminibus meis majoris vel minoris, competi exinde mihi de predicto Pojo & Castello, seo de jan dicta Curte & res, sicut superius legitur, tertiam portionem ex integram. Ipsa vero meam portionem exinde integra cum inferioribus & superioribus suis, seo cum accessionibus & ingressoras suarum, vobis eas vindo & trado. Pro quibus ad vos recepit merito uncie tres de auro per Libras trecentum viginti in prefinito. Unde repromitto ego, qui supra Raineri, una cum meis eredibus vobis, qui supra Vuido, seo Lanfredi, vel ad vestris heredibus, aut eidem omni, cui vos suprascripta mea venditio dederitis, vel abere decreveritis, ut si nos eas vobis aliquando tempore in alicho exinde intentionaverimus, aut retolli vel*
A *suptragi quesierimus, nos, vel ille omo, cui nos eas dedissemus aut dederimus per collibet ingenio, & si nos exinde autores dare volueritis, & eas vobis ab onnis omines defendere non potuerimus, & non defensaverimus, spondimus nos vobis conponere suprascripta mea venditio in duplum in ferquidem loco sub estimationem, quales tunc fuerit.*
B *Sic tamen si nos exinde auctores nec defensores querere nec dare nolueritis, licentiam abeatis absque nostra persona, si vestra fuerit voluntas, exinde causas agendi, responsum redendi, finen ponendi, modis onnibus vobis eas defensandi cum cartula ista, vel qualiter justa legem melius potueritis; quia in tali ordine anc cartula Lanfrancus Nota-*
C *rius Apostolicae Sedis scribere rogavi.*

Actum loco & finibus Nuvila, prope suprascripto Castello.

Signus ✠ manus suprascripti Raineri, qui anc cartula fieri rogavi.

Ego Ildebrandus Judex Domni Imperatoris subscripsi.

Signus ✠ manus Rasignani, filie bonae memoriae Landolfi, testes.

D *Signus ✠ manus Ugbi, filio bonae memoriae Opiti, testes.*

Signus ✠ ✠ manus Carboni & Vuinieldi, germani, filio bonae memoriae Surichelli, testes.

Signus ✠ manus Pageni filio Vuidi, testes.

Ego Lanfrancus Notarius Apostolicae Sedis post tradita complevi & dedi.

Donatio facta Monasterio S Michaëlis in Martuli, ejusque Abbati Johanni ab Alberto Marchione, filio quondam Obizonis Marchionis. Anno 1061.

IN nomine Domini Dei eterni. Anni ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Sexagesimo Primo,
E *Tertio die intrante Mense Februarii; Indictione Quartadecima.* Monasterio Sancti Michaëlis Archangeli, *sito loco,*

co, qui dicitur Martuli, ubi nunc Domnus Johannes Abbas preesse videtur, ego quidem Albertus (1) Marchio, filio quondam Opithonis Marchionis, qui fuit genitor meus, de loco & Regno Langobardiae, quia professus sum ex natione mea Lege vivere Langobardorum, offertor & donator ipsius Monasterii, presens presentibus dixi: Quisquis in sanctis ac venerabilibus locis ex suis aliquit contulerit rebus, juxta Auctoris vocem in hoc Saeculo centuplum accipiet, & insuper, quam melius est, vitam possidebit eternam. Ideoque ego, qui super Albertus Marchio dono & offero ad predictum Monasterium, ad jura proprietatis habendum, meam portionem de Curtibus, Castris, & Capellis, in quoruncunque honore Sanctorum consecratae sint, & in omnibus rebus territoriis tam donicatis, quàm & de massariciis juris mei, & quae fuerunt juris quondam ejusdem Genitoris mei. Et sunt positis in locis & fundis, quae nuncupantur Petriole, Banciola, Capannule, Furcule, Cestiano, Vico; & de rebus meis, quae sunt positis juxta fluvium, quae vocatur Hera, tam infra Curtes & Castra, quàm & de foris, per singula qualicunque loca positae sunt, & inveniri potuerint infra Comitatu Lucensis, & Pisensis, & Vulterrensis, & de meis juris rebus ad meam portionem de suprascriptis Curtibus, & Castris, & Capellis, infra eosdem Comitatos pertinere esse videtur. In hanc autem predicta offertione de suprascriptis Curtibus, Castris, & Capellis atque omnibus rebus territoriis juris mei, qualiter comprehensum, vel superius dicta, una cum accessionibus & ingressibus earum, seu cum superioribus & inferioribus suarum, ut ab hac die in eodem Monasterio dono & offero, & per presentem offersionis ad proprietarium jure ibidem habendum confirmo, faciendum exinde ad partem predicti Monasterii, aut cui pars ipsius Monasterii dederit, sine omni mea, & de heredibus meis contradictione, pro mercede & remedio animae ejusdem Opithonis Genitoris mei, & meae. Quidem expondeo atque promitto me ego, qui supra Albertus Marchio, una cum meis heredibus, tibi, qui super Johanni Abbati, ad partem predicti Monasterii, tuisque successoribus, aut cui vos, vel pars predicti Monasterii dederit, istam offersionem, qualiter superius legitur, ab omni contradicenti homine defensare debeamus. Et si defendere non potuerimus, aut si aliquit exinde pro quovis ingenio inde subtrahere quesierimus, tunc in duplum eadem offertionem, ut supra legitur, vobis ad partem predicti Monasterii habendum in consimilibus locis, aut cui pars predicti Monasterii dederit, restituamus, sicut pro tempore fuerit meliorata aut valuerit sub extimatione. Hanc enim cartam, offertionis meae paginam, Sigefredum Notarium sacri Palatii scribere rogavi, in qua subter confirmans, testibus, qui obtulerunt, roborandam.

Hactum infra Castrum Casale Majore (2) feliciter.

Signum ✠ manus suprascripti Alberti, qui hanc cartam offersionis ut supra fieri rogavi.

Signum manibus ✠ ✠ ✠ Araimundi, & Ottonis, seu Adam, legem Langobardorum viventes, rogati testes.

✠ Ego qui super Sighifredus Notarius, scriptor hujus cartam offersionis, post traditam complevi & dedi.

Placitum

(1) De hoc ipso *Alberto Marchione Obizonis Marchionis filio* egi ego P. I. Cap. XXV. Antiquit. Estens. is enim Progenitores eosdem habuit, quos Linea Estensium Marchionum.

(2) In quod Oppidum Estensibus quoque Marchionibus suum jus fuisse, ostendi P. I. Cap. VII. Antiquit. Estens.

Placitum a Godefrido Marchione & Duce Tuſciae habitum, in quo Widoni II. Epiſcopo Piſano poſſeſſio quorumdam bonorum reſtituitur. Anno 1067.

D*Um in Dei nomine Civitate Piſa in Palatio Domni Imperatoris in judicio reſediſſet* Domnus Gottefredus Dux & Marchio *at cauſas audiendas ac deliberandas*, *reſidentibus cum eo* Bernardus (1) Popolonienſis Epiſcopus, *Ugo*, *& alio Ugo*, *& Theodericus*, *& Vuido*, *& Gandulfo*, *& Vuillelmus*, *& Teudicio*, *& Seſmundo*, *& Alberto*, *Judicibus*, *Ugo Vicecomes*, Teudici Comes, *Vualfridi filio bone memorie Ardinghi*, *Ramucci filio bone memorie Vuidi*, *Lamberto filio bone memorie Rolandi*, *Beritio filio bone memorie Bernardi*, *Chumradus*, *Erimundo*, *Gherardo*, *Ugo*, *Pandolfo*, *Enrigo*, *Romanus Notarii*, *Ildebrando & Cunitio germani filii bone memorie Balduini*, *Contulino filio bone memorie Palidolfi*, *Ugo filio bone memorie Teperti*, *Ruſtico filio bone memorie Dominichi*, *Albitio filio bone memorie Petri*, *Leo filio bone memorie Benedicti*, *Marignano da Faſciano*, *Teudinus Clericus & Miſſo Domni Regis*, *& reliquis plures*; *ibique eorum preſentis adſtans* Vuido (2) Piſanus Epiſcopus *una cum Eritio Avocato ſuo*, *cepit dicere*: Abeo & teneo ad partem Eccleſie Epiſcopatui Sancte Marie Piſenſis proprietario nomine duas portiones integras de medietate de Caſtello & Pojo illo, que dicitur Colle, cum Eccleſia illa, cui vocabulum eſt beati Sancti Stephani, & Sancti Donati, ibidem conſtru- A cta, cum duabus portionibus de integra Turre, que infra ipſo Caſtello eſt edificata ex parte occidentali, & cum duabus portionibus integris de Curte illa donicata, que ad ſupraſcriptas portiones de predicto Caſtello & predicta Eccleſia ſeo Turre ſunt pertinentes, cum omnibus rebus cultis vel incultis, caſis vel caſſinis, B ſilvis, & pratis, vel paſcuis, que ad ſupraſcripta portione de predicta Curte & Caſtello ſeo Eccleſia ſunt pertinentes, quas quondam Ildebrando filio bone memorie Alcheri per cartula offerſionis dedit predicte Eccleſie Sancte Marie Epiſcopatui, & ipſa cartula ſcripta eſt manu Bernardi Notarii Domni Regis. Similiter C abeo & teneo ad predicte Eccleſie Epiſcopatus partem proprietario nomine omnibus caſis & caſſinis, terris, & rebus cultis & incultis, ſive Eccleſia cum omni ſua pertinentia, quas predicto Ildebrando filio bone memorie Alcheri abuit & tenuit infra Curte & Caſtello de Lari, vel in ejus finibus, & ipſe per cartu- D lam offerſionis ſcriptam manu predicti Bernardi Notarii dedit predicte Eccleſie Epiſcopatui Sancte Marie. Et ſi es aliquis omo, qui adverſus predicta Eccleſia, vel nos, aliquit agere vel cauſare inde vult, paratus ſum hic veſtris preſentiis cum eo ad rationem ſtandum, & legitime finiendum.

(1) Populoniae ſive Maſſae Epiſcopus, qui diligentiam Ughellii effugit.

(2) Secundus hujus nominis inter Epiſcopos Piſanos. Eum ab Anno 1063. uſque ad 1077. eidem Eccleſiae praefuiſſe, tradit Ughellius. Ego ipſum invenio Anno 1061. in ea Cathedra ſedentem. Tabulas quippe vidi ſcriptas Anno Piſano *ab Incarnationis ejus Sexageſimo ſecundo*, *Octavo decimo Cal. Settenbris*, *Ind. Quartadecima*. Qui Annus nobis eſt 1061.

A dum. *Et cum taliter ipse Vvido Episcopus una cum Avocato suo retulisset, & nullus se appresentasset, tunc ipse Domnus Gottefredus Dux & Marchio per fustem, quem in suis detinebat manibus, misit bannum Domni Imperatoris super jam dicto Episcopo, ejusque Avocato, & super eisdem rebus in Mancusos aureos duo millia, ut nullum quislibet omo, magna vel parva persona,* B *predicte Ecclesie Episcopatus partem, neque predicto Episcopus, vel suus Successore sine legali judicio divestire aut inquietare presummat. Qui vero fecerit, predicta duo milia Mancusos aureos se agnoscat esse compossituros, medietatem Imperiali Camere, medietatemque predicti Vvidi Episcopi, suisque Successoribus.* C *Et in eo modo finita est causa, unde hanc notitia per securitatem & futuram ostensionem eidem Vvidi Episcopi, suisque Successoribus ostendendam fieri jussit.*

Quidem & ego Vvido Notarius Domni Reges, ex jussione suprascripti Domni Gottefredi Dux & Marchio, seo Judicum ammonitionem, scripsi Anno Dominice Incarnationis Millesimo Sexagesimo *Octavo, Pridie Kalendas Setembris Indictione Quinta.*

✠ *Ego Ugo Vicecomes interfui.*

Ego Theodericus Judex sacri Palatii Lateranensis interfui.

Ego Gherardus Notarius Apostolicae Sedis interfui.

Ego Teudicio Judex sacri Palatii interfui.

Ego Comradus Notarius Domni Imperatoris interfui.

Ego Glandolfo Judex sacri Palatii interfui.

Ego Albertus Judex sacri Palatii interfui.

Ego Sigismundus Judex sacri Palatii interfui.

Ego Romanus Notarius Domni Regi ibi fui.

Ego Erimundus Notarius Domni Imperatoris ibi fui.

Fundatio Collegii Canonicorum, facta a Widone II. Episcopo Pisano in Ecclesia Sancti Petri ad Vincula in Urbe Pisana. Anno 1072.

D IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Millesimo Septuagesimo Secundo. Quotiens illa a fidelibus & religiosis viris postulamus, que ab equitatis ratione non discrepant, non solùm... sunt prohibenda seu respuenda, verùm etiam libentissime & desideratissime sunt concedenda. Et...... secundùm dicta sanctorum Patrum oportet, omnes Christiani nominis professores juste & pie vivere, maxime verò Sacerdotes & reliquos Dei ministros, quibus Populus ejus comissus est, ut eorum exemplis excitetur ad meliora; ego* Vuido sancte Pisane Ecclesie Episcopus, *una cum Clericis & fidelibus nostris, providi & disposui, Deo annuente, canonice ordinare Ecclesiam Sancti Petri, que dicitur ad Vincula, sitam juxta hanc Urbem Pisanam, juxta fluvium, qui Arnus* E *dicitur. Quapropter in Dei nomine eligimus & ordinamus in ipsa Ecclesia Sancti Petri, que est juris Episcopatus no-*

nostri, tales & tales Presbiteros....... auctore Domino deinceps...... canonice seu regulariter vivant, pro ut oportunitas dederit juxta qualitatem & possibilitatem ipsius loci, canonice obedientes mihi, meisque successoribus. Quibus etiam ex nostra devotione largimur jam dictam Ecclesiam cum adjacenti sibi Cimiterio, & cum omnibus pertinentiis & adjacentiis suis, seu cum universis rebus, que ipsi Ecclesie modo pertinere videntur, aut in antea adquisita est, quas ibi Dominus dederit. Eo videlicet ordine, ut ipsi, & successores eorum cum omnibus secum habitantibus libere & quiete jam dictam Ecclesiam cum omnibus, que prediximus, integre teneant & possideant, & ibi habitent, remota omni molestia & inquietudine nostra, nostrorumque successorum. Volumus enim & firmiter constituimus per hujus nostri paginam decreti, ut non solum jam dicti Clerici, & illorum successores cum omnibus suis cohabitatoribus, sicut dictum est, habeant & teneant memoratam Ecclesiam cum omni sua pertinentia, juxta prefatum modum, sed etiam similiter omnes illi, qui in jam dicta Ecclesia ordinati fuerint, & comunem vitam ducere voluerint, & canonice, sicut dictum est, vixerint, & obedierint mihi, meisque successoribus. Si quis autem Ordinarius (1) de sepe dicta Ecclesia deinceps in antea, Dei judicio, de hoc seculo migrarit, & talis Clericus inventus fuerit, qui moribus & officio utilis videatur predicte Ecclesie,

A illum talem constituimus, & omni stabilitate confirmamus sine mala intentione ordinari a proprio Episcopo in loco defuncti, absque pretii vel ullius muneris acceptione. Sed si de his, que superius sunt numerati, aliquis ultra modum superbus contra suum Episcopum extiterit, & tertio admonitus secundùm Domini preceptum, ab incepto malo non B cessaverit, sit in potestate sui Episcopi faciendi de illo tali quidquid voluerit, tamen secundum precepta sanctorum Patrum. Ut autem hec nostra decreta & constituta, que de me & meis successoribus superius dicta sunt, firmiter in perpetuo maneant, volumus & decernimus, atque cum omni firmitate constituimus, ut nulli liceat, ea umquam C malo ordine infringere, aut violare. Unde si quis Episcopus, aut quelibet magna, parvaque persona memoratam Ecclesiam cum omnibus rebus, que ibi sunt, aut quas in antea ibi Dominus dederit, atque cum omni pertinentia sua ab eo ministerio & opere, ad quod eam concessimus, subtraxerit, vel malo ordine tulerit, aut invaserit, seu de ordinatio- D ne Clericorum aliter, quàm dictum est, fecerit, componat auri optimi Libras centum, medietatem Camere Domni Papae, & medietatem illis, quibus injuria illata fuerit, & insuper perpetuo anathemate irretitus, omni maledictioni subjaceat. Ut autem hec verius credantur, manu propria subscribentes, & Sigilli nostri pressione firmantes hanc paginam E roborari decrevimus.

Definitio litis facta ab Hugone Vicecomite ex jussu Beatricis Ducissae Tusciae. Anno 1077.

IN Christi nomine. Breve...... qualiter prope Civitatem Luca intus Palatium....... toris presentia bonorum Judicum, & honestorum viritum, qui sub-

(1) Idest Canonicus. Mediolanensis Metropolitanae Canonici eodem adhuc nomine donantur.

subleguntur......... contestabitur inter Abbatem de Campo Majore, *& generationem de Lopis de terra, que est in Veclano, atque in ejus coherentiis & finibus. Cum diu predicta lis ventilata fuisset, nec ad finem deduceretur, ad hoc deverunt, & ambe partes uno consensu laudaverunt, ut jurejurando ipsa lis finem acciperet. Tunc* Comitissa Beatrix (1) *vice sua reliquit in eodem placito Ugonem Vicecomitem Pisanum ad diffiniendam ipsam litem, quia homines de Veclano erant de sua potestate, & eos bene noverat dijudicare, & quorum fides recipere vel non recipere posset. Tunc elegit duos viros bone fidei Bonithum & Johannem, & tactis sacrosanctis Evangeliis juraverunt, quod de illa terra, unde lis erat inter Abbatem de Campo Majore & generationem de Lopis, hoc, quod per veritatem sciretur,* A *recordaretur publice in presentia Ugonis Vicecomitis, quando eos inquireret. Inquisiti sunt recordati in eodem Placito, quod sciebant, & audierunt, generationem de Lopis habuisse ab Ecclesia Sancti Petri de Campo Majore de illa terra, unde modo lis erat inter prefatum Abbatem & generationem de Lopis ad pensionem quatuor denariorum monstran-* B *di & non dandi. Et hoc modo finita est lis presentia Guidi Judicis, & Sapiibonis, Signorecti, Johannis, Sigefredi, Judicibus, Sesmundi Causidici Pisani, Ubaldi, Ildebrandi, Benni, & reliquorum.*

Anno Dominice Incarnationis Millesimo Septuagesimo Septimo, Mense Madio, Indictione XV.

C *Ego Senjorectus Judex Domni Imperatoris ibi fui.*

Charta Gerardi Episcopi, fundantis aut confirmantis Collegium Canonicorum in Ecclesia S. Petri ad Vincula. Anno 1082.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Octogesimo Secundo. Quotiens illa a fidelibus & religiosis viris postulamus, quae ab aequitatis ratione non discrepant, non solum a nobis non sunt probibenda seu respuenda, verùm etiam libentissime & desiderantissime concedenda. Et ideo quia secundùm dicta Sanctorum Patrum oportet, omnes Christiani nominis professores juste & pie vivere, maximè verò Sacerdotes & reliquos Dei Ministros, quibus Populus ejus commissus est, ut eorum exemplis excitetur ad meliora; ego Gerardus sanctae Pisanae Ecclesiae Episcopus *una* D *cum Clericis & fidelibus nostris, praevidi & disposui Deo annuente canonice ordinare Ecclesiam Sancti Petri, quae dicitur ad Vincula, sitam juxta hanc Urbem Pisanam juxta fluvium, qui Arnus dicitur. Quapropter in Dei nomine eligimus & ordinamus in ipsa Ecclesia Sancti Petri, quae est juris Episcopatus nostri, Corbum Presbiterum, & Pre-* E *sbiterum Petrum, & alios religiosos Clericos, qui eligendi erant priores ejusdem Ecclesiae dispositione & Populi communi consensu, ut auctore Deo deinceps in antea canonice seu regulariter vivant, prout opportunitas dederit, juxta qualitatem & possibilitatem ipsius*

(1) Quae Tusciam diu rexit auctoritate Ducali. At illa praecedenti Anno 1076. vitâ cesserat: quei ergo illius heic mentio? Fortasse pro *Indict. XV.* scriptum in authentico erat *Ind. XIV.* neque enim superest nisi Apographum. Annus autem Pisanus 1077. nobis est 1076. Aut illa Hugonem Vicecomitem Judicem hujus caussae delegerat Anno praecedenti, qui praesenti tantum sententiam tulit.

loci, canonice obedientes mihi, meisque successoribus. Quibus etiam ex nostra devotione largimur jam dictam Ecclesiam cum adjacenti sibi Cimiterio, & cum omnibus pertinentiis & adjacentiis suis, & cum terris, quas ego Girardus Episcopus nunc largitus sum. Quarum terrarum unum Mansum est situm in Orticaria, medietas verò alterius Mansi in Cisanello, & una petia de terra in eodem loco, seo cum universis rebus, quae ipsi Ecclesiae modò pertinere videntur, aut in antea adquisitura est, quas ibi Dominus dederit. Eo videlicet ordine, ut ipsi & successores eorum cum omnibus secum habitantibus libere & quiete jam dictam Ecclesiam cum omnibus, quae praediximus, integre teneant & possideant, & ibi habitent, remota omni molestia & inquietudine nostra, nostrorumque successorum. Volumus enim & firmiter constituimus per hujus nostri paginam decreti, ut non solùm jam dicti Clerici & illorum successores cum omnibus suis cohabitatoribus, sicut dictum est, habeant & teneant memoratam Ecclesiam cum omnia sua pertinentia juxta praefatum modum, sed etiam similiter omnes illi, qui in jam dicta Ecclesia ordinati fuerint, & comunem vitam ducere voluerint, & canonice, sicut dictum est, vixerint. Sed si de his, qui superius sunt numerati, aliquis ultra modum superbus contra suum Episcopum extiterit, & tertio admonitus secundùm Domini praeceptum ab incepto modo non cessaverit, sit in potestate sui Episcopi faciendi de illo tali, quidquid voluerit. tamen secundùm precepta Sanctorum Patrum. Ut autem haec nostra decreta & constituta, quae de me & de meis successoribus superius dicta sunt firmiter in perpetuo maneant, volumus & decernimus, atque cum omni firmitate constituimus, ut nulli liceat ea umquam malo ordine infringere, aut violare. Unde si quis Episcopus, aut quaelibet magna parvaque persona memoratam Ecclesiam cum omnibus rebus, quae ibi sunt, aut quas in antea ibi Dominus dederit, atque cum omni pertinentia sua ab eo ministerio & opere, ad quod eam concessimus, subtraxerit, vel malo ordine tulerit aut invaserit seu de ordinatione Clericorum aliter, quam dictum est, fecerit, componat auri optimi Libras centum, medietatem Camerae Domni Papae, & medietatem illis, quibus injuria illata fuerit, & insuper perpetuo anathemate irretitus, omni maledictioni subjaceat. Insuper etiam Clericis praedictae Ecclesiae ea, quae ex decimis secundùm Canones eisdem competunt, firmiter concedimus. Ut autem haec verius credantur, manu propria subscribentes, & sigilli nostri impressione firmantes, hanc paginam roborare decrevimus.

Gerardo, & Ugo germani filii Gerardi Comes, testes.

Uguiccione, & Bonio, & Francardo, germani filii Vilane ibi fuerunt.

Ugo Judex filio Ildebrandi Teudicioni, testis.

Bonacio filio Marchi, Leo da Noce, & Uberto de Corona, testes, & alii plures.

Ego Gerardus omnium Episcoporum Sanctae Pisanae Ecclesiae infimus Episcopus, in hoc decreto, a me facto, subscripsi.

Fundatio

Fundatio Monasterii S. Rusuri, facta a Gerardo Episcopo Pisano. Anno 1084.

GErardus, Dei gratia Pisanorum Episcopus, superne miserationis respectu ad hoc Ecclesiarum curam suscepimus, ut omnium Deo servientium sollicitudinem habeamus, & libramine equitatis omnibus in necessitate positis, quantum Deo donante possumus, subvenire debeamus. Unde notum sit cunctis nostris fidelibus, qui Ecclesiam Sancti Rusuri (1), quae pertinet Ecclesiae & Piscopatui Sanctae Mariae, & est fundata & difficata prope littora maris, & juxta flumen Arni, quam ego Gerardus Dei gratia Pisanus Episcopus Monasterium Monachorum esse constituo, ejusque regimen & primatum predictae Ecclesiae concedo. Nos quasi quodam privilegio amoris, sub nostrae curae studio, & successorum nostrorum esse constituo, & omnia, quae ad eamdem Ecclesiam pertinent aut pertinebunt, stabilimus sub nostrae tutelae defensione. Constituo itaque auctoritate nostra regimini ejusdem Ecclesiae Sancti Rusuri, ut tam ipsa, quàm quaecumque ei successerit, habeat potestatem omnia bona praedictae Ecclesiae regendi & gubernandi secundùm Regulam Sancti Benedicti, & quidquid eidem Ecclesiae antiquitus legaliter pertinuit, sive quae ad presens possidere videtur, aut quae in antea legaliter acquiret, & quae ego Gerardus Episcopus misericorditer concedo, scilicet Ecclesiam unam, cui vocabulum est beati Sancti Tropis, cum omnibus rebus, quae ad eamdem Ecclesiam pertinent, quam sub regimine predicti Sancti Rusuri esse constituo, cum una integra petia de terra, ubi Silva & terra culta & agrestis, ubi praedictae Ecclesiae sunt constructae & difficatae, quae unum caput tenet in fossa, quae dicitur Salaria juxta tumulum Marchionis, aliud caput in praedicto flumine Arni, latus unum in mari, aliud latus tenet in Barbaricini, quae similiter pertinet suprascripto Episcopatui. Et similiter concedo quartam portionem de una petia de terra, quae nominatur Barbaricini tam culta, quàm agrestis, cui cohaeret ab uno capite terra, quae dicitur Petialonga, ex altero verò capite cohaeret fossa Cucci, latus unum in palude, alterum latus habet in flumine Arni. Omnibus istis terris & rebus & cum jam dicta Ecclesia habeant & fruantur absque nostra & omnium nostrorum successorum calumnia tam ista, quàm & quaecumque nos in antea dabimus, aut nostri successores, vel quilibet homines. Haec igitur omnia, quae hujus praecepti, decretique nostri pagina continet, secundùm scriptum tenorem illesa servanda omnino fore decernimus. Si quis verò Episcoporum, Clericorum, Judicum, ac Secularium personarum hanc constitutionis nostrae paginam agnoscens, contra eam venire temptaverit, reum se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & nisi illa, quae male ablata sunt ab illo, restituerit, vel digna penitentia illicite acta defleverit, a Sacratissimo Corpore & Sanguine Domini nostri Jesu Christi alienus fiat, atque in aeterno examine districtae ultionis subjaceat, & ut in praesenti ultione non careat. Constituo atque spondeo, ut si ego vel mei successores de omnibus istis rebus injuste tulerimus, vel aliqua ejus bona invaseri-

(1) Fortasse *Lusorii*, ut in Charta subsequenti ad Annum 1098.

serimus, nisi juste emendaverimus, si inquisiti fuerimus, quod componere debeam ego, vel mei successores, penam auri optimi Libras centum. Cunctis autem eidem loco justitiam servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus & hic fructum bonae actionis percipiant, & apud districtum Judicem praemia aeternae pacis inveniant.

Gerardus indigne Pisanorum Episcopus, in hoc decreto a me facto subscripsi.

A *Signa ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Rainerii filius quondam Sichieri, & Oldi quondam Bulgari, & Uberti quondam Rainerii, Germundi quondam Sicherii testium.*

Hoc factum est Anni Domini Millesimo Octuagesimo Quinto, Tertio Idus Madii, Indictione Septima.

Ego Marignanus Notarius Domni Re-
B *gis, post traditam complevi & dedi.*

Daiberti Archiepiscopi Pisani Charta, per quam in sacrificiis & orationibus commendandos jubet Fabros, qui se liberales praestant erga Operam, sive Fabricam Pisanae Ecclesiae. Anno 1094.

IN *nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Amen. Quoniam pietatis officio congruit, justis humilium supplicationibus prebere assensum, & equitatis est, summe in Domo Dei Prelatos providere, ut quorum carnalia metunt, his sua impertiant spiritualia; ideo ego* Deibertus gratia Dei Metropolis Pisanae Civitatis Archiepiscopus (1), *una cum meis Fratribus, Sanctae Mariae Dei Genitricis Canonicis, iterum atque iterum Fabrorum humillimis supplicationibus impugnatus atque devictus, quia sponte se nobis obligaverunt, daturos Misso Sanctae Mariae ad Operam Solidos viginti per unumquemque annum Pise, antequam fabricandi causa discederent: concessi atque disposui, ut eorum nominibus, in Libro Missarum nostrae Matris Ecclesiae Sanctae Mariae conscriptis, semper inter ipsa sacra Missarum solemnia, ipsorum memoria fieret a Sacerdotibus pro salute animarum & corporum, quamdiu sue promissionis vellent*

C *servare in nullo imminutum propositum. Item concessimus & disposuimus eadem de causa, ut si quid in divinis officiis & ministeriis intermissis offenderint infirmitate vel alia necessitate impediti, nostris orationibus adjuventur. Haec eadem certis etiam omnibus Fabris concedere sumus parati, qui se nobis, sicut designatum est, obligabunt, atque per-*
D *solvent. Quod si spontanee fecerint, ut de Dei misericordia speramus, atque confidimus, omni tempore, Sanctae Mariae patrociniis muniti, nostris etiam adjuti orationibus, se promisisse & persolvisse gratulabuntur. Item constituimus, ut praedicti Fabri ad fabrilia negotia exercenda libere eant, & in fabricis maneant, & ad propria secure redeant,*
E *ut nullus potens, vel impotens nostri Archiepiscopatus eos perturbet, vel violenter aliquid ab eis extorqueat. Quod si forte fecerit, nisi infra triginta dies emendaverit, postquam inquisitus fuerit vel ab Ecclesia ista, aut ab Operario, sive*

(1) Quare videas, minime ambigendum, quin Metropolitano honore decorata jam fuerit Ecclesia Pisana.

sive ab hujus Civitatis Consulibus (1) *qui pro tempore fuerint, nos ex auctoritate Spiritus Sancti, & Beatissime Marie Virginis Domine nostre, & Sanctorum Patrum, & consilio nostrorum Fratrum, eum excomunicamus, anathematizamus, & a Sancte Matris Ecclesie gremio perpetualiter segregamus.*

Hoc factum est Anno Dominice Incarnationis Millesimo Nonagesimo Quinto, Tertio Nonas Octobris, Indictione Tertia, presentia Guidonis Archidiaconi, Benthonis Primicerii, Uberti Presbiteri & Vicedomini, Ugonis Presbiteri & Custodis, & ceterorum Canonicorum, & Lamberti Judicis, Lamberti filii quondam Speciosi, Rainerii, & Sicherii quondam Sicheri de Matto, Henrici quondam Guilielmi de Stephano, & multorum aliorum bonorum hominum.

Ego Daibertus, Dei gratia Pisane Ecclesie Archiepiscopus subscripsi.

Ego Bentho Primicerius, factum confirmans, subscripsi.

Ubertus Presbiter, & Vicedominus laudando subscripserunt.

Ego Ugo Presbiter & Custos subscripsi.

Presbiter Albertus laudando subscribo.

Ego Albertus Diaconus subscribo.

Confirmatio Monasterii Sancti Lusorii, facta a Daiberto Archiepiscopo Pisano. Anno 1098.

Q*Uoniam justis petitionibus dari oportet consensum, idcirco in Dei nomine ego* Daibertus Sanctae Pisanae Ecclesiae Archiepiscopus, *precibus tuis annuens, o venerabilis famula Christi,* Dona Grima, *verè Sanctimonialis Dei,* Monasterium Sancti Lusorii, *situm tali loco, ordinatum quondam a decessore nostro Donno Gerardo Episcopo, in alodio suprascriptae Pisanae Ecclesiae, secundùm dispositionem beati Benedicti Abbatis ad servitium Dei, & honorem beati supranominati Luxorii, ordino, dispono, confirmo, quatenus a presenti tempore Abbatibus, ibi per tempora praeponendis, liceat cum Congregationibus suis quiete vivere, & sine aliorum molestationibus Cenobiticae vite operam dare. Nam ergo liceat cuiquam, Ecclesiasticam vel Secularem dignitatem amministranti, Abbas praedicti Monasterii, vel Monachos ejus inquietare, vel de proposito suo dimovere, vel res, quas nunc possidet, vel in futuro juste possidebit auferre, vel diminuere, aut exinde suprascriptos Abbates vel Monachos disvestire. Salvo tamen jure ac potestate Archiepiscopo praenominatae Sanctae Ecclesiae, si culpa exegerit, in Abbate canonice vindicare, & prout res exegerit, emendare. Si quando autem contigerit, Abbatem in praenominato Monasterio debere eligi, quem comuni consensu congregatio Fratrum eligere voluerint, eligendi liberam habeant facultatem, tamen cum consilio Archiepiscopi, eum post hoc ordinandum sibi Abbatem a Pisano Archiepiscopo canonica subjectione cum omni devotione eposcant. Nullus eis invitis praeponatur, nisi, quod absit, personam consentientem, uti is eorum eligere contendant, quos Archiepiscopus sapienter corrigat, & ad viam salutis canonice reducat. Neque de alia congregatione eis quisque praeponatur, nisi, quod absit, nullum in eodem Monasterio ad id officium conveniens repperiatur. Si quis igitur hanc devotionis nostrae*

(1) Hinc habes, Civitatem Pisanam jam *Consulibus* uti coepisse: quae indicant Urbem illam jam Reipublicae formam accepisse.

nostrae formulam cognoscens, eam in aliquo corrumpere aut temerare praesumpserit, eum a Corpore & Sanguine Dei & Domini nostri Jesu Christi segregatum excomunicatumque maledicimus & anathematizamus, & nisi digna satisfactione emendaverit, anathemate maranata condemnamus. Hanc nostrae devotionis dispositionem pro remedio animarum omnium praedecessorum & successorum nostrorum, & pro salute animarum nostrarum confirmamus, & proprio sigillo nostro insigniri jussimus.

Hoc factum est in camera ejusdem Archiepiscopi, Anno Dominicae Incarnationis ejus Millesimo Nonagesimo Nono, Nono Kalendas Augusti, Indictione Sexta.

Ego Daibertus Pisanae Ecclesiae servus hanc nostrae constitutionis paginam subscribendo firmavi.

Ego Lonbardus sanctae Romanae Ecclesiae Subdiaconus interfui & subscripsi.

Ego Bentho Primicerius interfui & subscripsi.

Ego Presbiter Ugo & Custos subscripsi.

Ego Marignanus Notarius Domni Regis, ex jussione praedicti Domni Archiepiscopi, scripsi.

Daiberti Archiepiscopi Pisani Charta, per quam Hugonem constituit Abbatem in Monasterio S. Luxorii. Anno 1098.

.... *supernae miserationis respectu ad hoc Ecclesiarum curam suscepimus, ut omnium Deo servientium sollicitudinem habeamus, & libramine aequitatis omnibus in necessitate positis, quantum Deo donante possumus, subvenire debeamus. Unde notum sit cunctis nostri fidelibus, quod Ecclesia Sancti Luxorii, quae pertinet Ecclesiae Archiepiscopatui Sanctae Mariae, & est fundata & edificata prope litore maris, & juxta flumen Arni, quam ego* Daibertus, Dei gratia Pisanus Archiepiscopus *Monasterium Monacorum esse constituo, ejusque regimen & primatum Ugoni......... edo, nos quasi quodam privilegio amoris sub nostrae curae studio & successorum nostrorum esse constituo, & omnia, quae ad eamdem Ecclesiam pertinent, aut pertinebunt, stabilimus sub nostrae tutelae defensione. Constituo itaque auc.......... regimen eidem Ecclesiae* Ugoni Abbati, *ut tam ipse, quàm quecunque...... successerit, habeant potestatem omnia bona jam dictae Ecclesiae regendi & gubernandi secundùm Regulam Santi Benedicti, & quidquid eidem Ecclesiae antiquitus legaliter pertinuit, sive quae quae ad praesens possidere videtur, aut quem in antea legaliter adquiret, & quem ego Daibertus Archiepiscopus misericorditer concedo, scilicet Ecclesiam unam, cui vocabulum est beati Sancti Turpis, cum omnibus rebus, quae ad eandem Ecclesiam pertinent, quam sub regimine praedicti Sancti Luxorii esse constituo, cum una integra petia de terra, ubi Silva, & terra culta & agrestis, ubi praedictae Ecclesiae sunt constructae & aedificatae, quae unum caput tenet in Fossa, quae dicitur Salaria justa tumulum Marchionis, aliud caput tenet in praedicto flumine Arni, latus unum tenet in mari, aliud latus tenet in Barbaricini, & quantum in praedictis finibus jure proprietario pertinere videtur...... Archiepiscopatus Sanctae Mariae. Et similiter concedo........ Ecclesiae Archiepiscopatus Sanctae Mariae de una petia de terra, quae vocatur Barbaricini tam culta, quàm & agrestis, cui* .....

.... capite, quae dicitur Petialonga, & ex alio verò capite .... Fossa Cucci, latus unum in padulo, alterum verò latus habet in flumine Arni. Omnibus praedictis terris & rebus, & cum jam dicta Ecclesia habeant & fruantur absque nostra, & omnium nostrorum successorum calumnia tam ista, quàm & quaecunque nos in antea dabimus, aut nostri successores, vel quilibet homines. Haec igitur omnia, quae hujus praecepti, decretique nostri pagina continet, secundùm scriptum tenorem illaesa adque servanda omnino fore decernimus. Si quis verò Episcoporum, Clericorum, Judicum, hac Secularium personarum, hanc nostrae constitutionis paginam agnoscens, contra eam venire tentptaverit, reum se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & nisi illa, quae male ablata ab illo, restituerit, vel digna penitentia illicite acta defleverit, a sacratissimo Corpore & Sanguine Domini nostri Jesu Christi fiat, atque in eterno examine districtae

A *ultionis subjaceat, & ut in praesenti ultionis non careat. Cunctis autem eidem loco justitiam servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus & hìc fructum bonae actionis percipiant, & ad pium destrictum Judicem praemia aeternae pacis inveniant.*

Anno Dominicae Incarnatione ejus Millesimo Nonagesimo Nono, Nono Kalendas Augusti, B *Indictione Sexta, hoc factum est infra Claustra Sanctae Mariae.*

Ego Daibertus Pisanae Ecclesiae Servus, hanc nostri privilegii paginam subscribendo firmavi.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Gualandelli filius Gualandi, & Sicberius filius quondam Siceri, & Lambertus quondam Gualfredi, C *& Albertini quondam M li, & Raimundi quondam Erminghi, & Pandulfi quondam Gerardi, testium.*

Ego Marignanus Notarius Domni Regis, ex jussione jam dicti Archiepiscopi Domni Daiberti hoc decretum scripsi.

Constitutio Morgincap, sive donatio propter Nuptias, facta Bertae ab ejus viro Cara-cosa. Anno 1099.

IN *nemine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Mille Nonagesimo Nono, Tertio Nonas Augusti, Indictione Septima. Manifestu sum ego Cara-cosa, filius quondam Vuidi, quia per unc scriptum, secundùm Legem in Morincap, dare videor tibi Berta dilecta & amabile conjuce mea, & filio Botrioni, quartam portionem integram de homnibus casis & terris & rebus, vel supstantiam meam ideo tam de casis, & rebus donicatis, quàm & de casis & rebus massariciis cum fundamentis & homnem edificiis, vel universis fabricis suis, seo de curtis, hortis, terris, vineis, olivis, sil-*

D *vis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, seo de movile vel immovile, seo qui semoventibus tam de servos, quàm & de ancillis meis, sive de notriminibus meis, majores vel minores, de quacunque res, ubicunque in qualibet locis vel vocabulis ubicunque abere & posidere viso sum, & mihi per quacumque ordinem leibus est perti-* E *nentes, aut pertinere debent, tam ex jura parentum meorum, quàm & de aquisito meo, quem modo abeo & posideo, vel quod innante ad Deo ajubante leibus aquisiero, ut dixi, de homnia quarta portionen abeas tu jam nominata Berta dilecta & amabile conjuce mea*

in

in Merincap sequemter Edicti painas ante parentes & amicos, ut in te firmiter permanead, ut in fucturo pro a causa perjurio non percurrat, & per confirmationen, quia in tali hordinen scribere rogavi Sifredus Notarius Domni Imperatoris.

Actum Monte Pisano.

Signum ✠ manus suprascripti Caracose, qui unc scriptum fieri rogavi.

Ego Flaipertus Judex & Missus Domni Imperatoris subscripsi.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Benedicti filius quondam Jonii, & Sismon-

A *do filio Bonii, & Ildebrando quondam Jundi, & Homodei filio Benedicti, testium.*

Ego Sifredus Notarius Domni Imperatoris post traditam complevi & dedi.

Suprascripti Cara-cose promissio in te Botirione, quod non abet appariscere, nec meo dato, nec meo facto, nec de genitor meus, nec de genitrice mea, de
B *suprascripta quartan portionen, que superius legitur, a pena arientum obtimum Libras cemtum ad suprascriptes testes.*

Concordia inter Hugonem & Lotharium Comites, filios Uguiccionis quondam Marchionis, & Bentium Priorem Ecclesiae S. Mariae de Fine. Anno 1104.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quinto. ipsa die Kalendas Junii, Indictione Duodecima. Manifesti sumus nos* Ugonem & Loterium Comiti, filiis quondam Ughicionis (1), qui fuit similiter Comite, *quia tu Bentio, Prior de Ecclesia Dei, & beate Sancte Marie, que dicitur a Fine, dedit mihi merito Angelo Presbiter pro tua persona anulum unum de auro. Pretеream per anc repromissionis paginam repromittimus tibi, ut damodum in anteam nos, neque nostro berede, neque nostro Misso, neque nostra summissa personam, non ofendimus tibi, neque ad tuos successores, de casis & terris, que fuerunt quondam Vuidi de filius quondam Raginerii, & sunt posito in loco & finibus Petretulo, & Monte Morone. Que ad predicta Ecclesia inde non ofemdimus per nullo modo ingenium. Unde repromittimus nos, qui supra Ughonem & Loterium germani, una cum nostris beredibus tibi,*

C *qui supra Bentio Prior de suprascripta Ecclesia, vel ad tuos successore; & si taliter non fecimus & non adimpleverimus, sicut supra premisimus per collibet ingenio, spondemus nos, qui supra, germani una cum nostris beredibus componere tibi, qui supra Bentio Prior, vel ad tuos successores, aut egidem bo-*
D *mini, qui unc promissio per manibus abuerit, & eum nobis opstemderint, pena arientum obtimum Libras vimti, quia in tali bordinem scribere rogavimus Sifredus Notarius Domni Imperatoris.*

Actum Pisa.

Signus ✠ ✠ manus suprascriptorum de Ugonen & Loterius germani, qui unc promissio fieri rogaverunt.

E *Signus ✠ ✠ ✠ manus Bernardi filius quondam Rotti, & Viviano quondam Vuidi, & Germondo quondam Gerardi, testium.*

Ego Sifredus Notarius Domni Imperatoris post traditam complevi & dedi.

Pa-

(1) *Ughicionis*, qui non solum fuit Comes, sed etiam Marchio Tusciae.

Paschalis II. Papae Bulla pro Benedicto Abbate Monasterii S. Salvatoris in Moxi. Anno 1106.

PAschalis Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Benedicto Abbati Monasterii Sancti Salvatoris, quod situm est in loco, qui Moxi dicitur, *ejusque successoribus regulariter promovendis in perpetuum. Pie postulatio voluntatis effectu debet prosequente compleri, quatenus & devotionis sinceritas laudabiliter enitescat, & utilitas postulata vires indubitanter assumat. Quia igitur dilectio tua ad Sedis Apostolice portum confugiens, ejus tuitionem devotione debita requisivit, nos supplicationi tuae clementer annuimus,* & beati Salvatoris Monasterium, *cui Deo auctore presides sub tutela Apostolicae Sedis excipimus. Per praesentis igitur privilegii paginam Apostolica auctoritate statuimus, ut quecunque predia, quecunque bona possessione legitima ad idem Monasterium in presentiarum pertinere videntur, sive in futurum largiente Domino, concessione Pontificum, liberalitate Principum, vel oblatione fidelium, juste & canonice poterit adipisci, firma tibi, tuisque Successoribus, & illibata permaneant. In quibus haec propriis visa sunt nominibus exprimenda, videlicet Ecclesiam Sanctae Mariae cum portione Curtis Dolie: Ecclesiam Sancti Laurentii cum portione Curtis Rasiniane: Ecclesiam Sancti Fridiani, & Sancti Nicolai cum portione Calalis Insuli: in Podio Ecclesiam Sanctae Mariae: in Paterno Ecclesiam Sancti Michaëlis. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat idem Cenobium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, vel temerariis vexationibus fatigare; sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum substentatione & gubernatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura. Obeunte te nunc ejus loci Abbate, vel tuorum quorumlibet Successorum, nullus ibi qualibet surreptionis astutia seu violentia preponatur, nisi quem Fratres comuni consensu, vel Fratrum pars consilii sanioris, vel de suo vel de alieno, si oportuerit, collegio providerint eligendum. Sane sepulturam ejusdem loci omnino liberam esse decernimus, ut eorum, qui illic sepeliri deliberaverint, devotioni & extreme voluntati, nisi forte excommunicati sint, nullus obsistat. Nec Episcopo facultas sit, aut Monasterium ipsum, vel Ecclesias praeter culpam interdicere, aut novis exactionibus pregravare. Porro laborum ipsorum Decimas preter quorumlibet personarum contradictione vobis concedimus possidendas. Si qua enim Ecclesiastica, Secularisve persona hanc nostre constitutionis paginam sciens, contra eam venire temptaverit, secundo, tertiove commonita, si non satisfactione congrua emendaverit, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & a sacratissimo Corpore ac Sanguine Dei & Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districte ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco justa servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus & hic fructum bone actionis percipiant, & apud districtum Judicem premia eterne pacis inveniant. Amen, amen, amen.*

Ego Paschalis Catholicae Ecclesiae Episcopus subscripsi.

Datum Florentiae per manum Johannis Sancte Romane Ecclesie Diaconi Cardinalis ac Bibliothecarii, Tertiode- A *cimo Kalendas Octubris, Indictione Decimaquinta, Incarnationis Dominicae Anno Millesimo Centesimo Sexto.*

Charta, per quam Hugo Comes, filius quondam Uguiccionis Comitis, vendit portionem bonorum Girardo Abbati Monasterii S. Benedicti de Morrona, cum pacto recuperandi. Anno 1109.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi, Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Nono, Octavo Idus Aprelis, Indictione Secunda. Manifestus sum ego* Ugo Comes filius quondam Ughicionis Comitis, *quia per hanc cartam vendo & trado Ecclesiae &* Monasterio Domini, & Sanctae Mariae, Sanctique Benedicti, *quae est constructa & edificata* prope Morronam, *in qua* Girardus gratia Dei Abbas *& Rector consistere videtur, videlicet medietatem integram de tota mea portione de Aquisiana Curte cum alia medietate de tota mea portione de Castello, quot nominatur Vivarium, cum tota virtute & eorum districtu, & cum omni jure & bactionibus, seu omni earum pertinentia, excepto & antipono Castellum de Sancta Luzia cum Curte ejusdem Castelli. Predictam verò integram medietatem de mea portione de suprascripta Aquisiana Curte & de suprascripto Castello de Vivario cum omnibus Casis & Cassinis seu Casalinis, simulque terris & rebus vel substantiis meis. Ideo tam de Casis & rebus donicatis, quam & de massariciis cum fundamentis & omnibus edifiziis, vel universis fabricis earum, seu cum curtis, ortis, terris, vineis, olivis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis rebus vel incultis, sive de mobilibus vel immobilibus, seuque se moventibus, sive de nutriminibus meis majoris vel minoris, de quibuscunque rebus & ubicunque in qualibet locis vel vocabulis,* B *& ubicumque habere & possidere visus sum infra suprascriptam Curtem, & suprascriptum Castellum, & mihi per quemcumque hordinem legibus sunt pertinentes, aut in antea pertinere debentur tam de jure parentum meorum, quam & de acquisitu meo, quomodo habeo & possideo, vel quot in antea Deo adjuvante legibus adquisiero, infra* C *suprascriptam Curtem, & suprascriptum Castellum, una cum omnibus cartis & brevibus, seu judicatis, vel quibuslibet literarum scriptionibus, quante & quales in me misse aut date sunt, vel pertinentes, aut undecunque esse inveniuntur, ut dictum est, suprascriptam medietatem de tota mea portione de suprascripta Curte & de suprascripto Castel-* D *lo, in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus earum, tibi suprascriptae Ecclesie & Monasterio integram medietatem vendo & trado. Pro qua nostra venditione & traditione recepi meritum ab Gerardo Abate & Rectore suprascriptae Ecclesie unum par pellium in prefinito. Unde repromitto ego, qui* E *supra Ugo Comes, una cum meis heredibus tibi suprascriptae Ecclesiae, tuisque Rectoribus, aut eidem homini, cui vos suprascriptam meam venditionem & traditionem dederitis vel habere decreveritis, ut si nos vobis eam aliquando tempore in aliquo exinde intentionaverimus, aut retolli vel subtragi quesierimus nos, vel ille homo, cui nos eam dedissemus aut dederimus, per quotlibet*

libet

libet ingenium, & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondimus nos vobis componere suprascriptam meam venditionem in duplum in ferquido loco sub estimatione qualis tunc fuerit. Sic tamen si nos exinde auctores nec defensores quesiti non fuerimus, licentiam habeatis absque nostra persona, si vestra fuerit voluntas exinde causam agendi, responsum reddendi, finem ponendi, modis omnibus vobis eam defensandi cum Carta ista vel qualiter juxta legem melius potueritis, & in tali hordine hanc Cartam Guidonem Notarium sacri Palatii scribere rogavimus.

Hactum Pancule juxta Ecclesiam Sancti Petri infra Plebe de Cellùle in Comitato Vulterrano.

Signum ✠ manus suprascripti Ugonis Comitis, qui hanc Cartam fieri rogavit.

Signa manuum ✠ ✠ ✠ Gerardi filii quondam Ugonis, & Henrici filii quondam Villani, & Ugonis filii suprascripti Gerardi, testium.

Guido Notarius sacri Palatii post traditam complevit & dedit.

Ista Carta facta est eo tenore, quod si ego, qui supra Ugo Comes legitti- A mum filium vel filiam habuero, & nos tibi suprascripte Ecclesie & Monasterio, aut Rectori ad utilitatem ipsius Ecclesie per nos, aut per Missos nostros reddidimus Libras quadraginta de bonis Denariis expendibiles de moneta de Luca, suprascripta Carta sit inanis & vacua, & in nostra deveniat potestate. Et dum ego legittimum filium vel filiam habuero, & forsitan ipsas Libras de bonis B Denariis expendibiles de Moneta de Luca vobis reddere non potuerimus, aut noluerimus, tunc statim praefata Ecclesia habeat istam medietatem predicte rei, donec nos, vel noster Missus predictas Libras de bonis Denariis eidem Ecclesie & Monasterio reddiderimus. Et si ego sine legitimo filio vel filia mortuus ero, C vel si habuero, & ante legittimam etatem sine legittimo filio vel filia mortuus fuerit, tunc volo & irrevocabiliter firmo, ut omnia, que super leguntur, cum alia medietate de ista Curte & isto Castello, quam in mea reservavi potestate, sint jure proprietario suprascripte Ecclesie, nomine oblationis, pro remedio anime mee & parentum D meorum absque omni calumnia.

Venditio Castelli & Curtis de Montemaximo, facta a filiis Ubaldi, Petro Episcopo, & Consulibus Pisanae Civitatis. Anno 1109.

IN nomine Sancte & Individue Trinitatis. Anno Incarnationis Dominice Millesimo Centesimo Decimo, Tertio Idus Decembris, Indictione Tertia. Manifesti sumus nos Lambertus & Wilicione atque Rainulfus, germani filii quondam Ubaldi, nec non & Gasdia uxor suprascripti Lamberti, & filia quondam .... & Armellina uxor E suprascripti Wilicioni, & filia quondam Rainerii, ubi interesse videtur notitiam Boni, Judicis sacri Palatii Lateranensis, a quo secundùm leges interrogate, & cognite sumus, nullam pati violentiam, sed pura & integra nostra bona voluntate secundùm edicti paginam, comuniter & legatiter dato consensu, per hanc cartulam venumdamus

 & tra-

A *& tradimus vobis* Petro (1) Episcopo sancte Pisane Ecclesie, *& Ildebrando, atque Gerardo, Teperto, & Leoni* Consulibus Pisanis, *& Widoni, atque Rainerio, germanis filiis quondam Rainerii, Castellum & Pojum de Montemaximo, qui dicitur Ortale, cum Curte ejus, & cum omnibus rebus & pertinentiis ad eumdem Castellum & Pojum,* B *& Curtem pertinentibus. Ut omnia, que superius leguntur, cum inferioribus & superioribus, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & actione sua, sit in potestate vestra, qui supra Episcopo, & Consulibus, atque germanis proprietario jure. Quam nostram venditionem si nos, qui supra, jugales, & jam dicto Rainulfo,* C *vel nostri heredes, sive cui nos dedissemus, aut dederimus, retollere vel minuere quesierimus per aliquod ingenium tibi, qui supra Episcopo & Consulibus atque germanis, vel vestris heredibus, aut cui vos eam dederitis, vel habere decreveritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus, & non defensaverimus, spondemus nos* D *vobis componere suprascriptam nostram venditionem & traditionem in duplum in ferquido loco sub estimationem, qualis tunc fuerit. Unde a vobis qui supra germanis, & ab Ildebrando Judice pro persona Episcopi, & ab Ildebrando & Teperto Consulibus anulum aureum pro personis vestris, & predictorum Consulum recepimus in prefinito. Et in tali* E *ordine hec scribere rogavimus Ubertum Notarium.*

Actum in Burgo suprascripti Ortalis.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ *suprascriptorum jugalium, & jam dicti Rainulfi, qui hanc cartulam comuniter & consentientes rogaverunt fieri.*

Ego Bonus sacri Lateranensis Palatii Judex interfui.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ *manuum Gerardi Vicecomitis filii quondam item Gerardi Vicecomitis, & Petri quondam Albizonis, & Athi quondam Marignani, & Leonis de Vicedomino, & Henrici, & Rodulfi germani quondam Walfredi, & Alberti quondam Lanfranchi, testium.*

Ego Ubertus Notarius post tradita complevi & dedi.

Ista Cartula facta est eo tenore, quod si predicti germani Wido & Rainerius, aut eorum Missus, postquam nos per bonam fidem jurabimus de Predio de Pandojano, parati fuerint dare & persolvere ab his Kalendis Januariis proxime venturas, nobis predictis, vel ad Misso nostro, aut prefato Archiepiscopo & Consulibus, bonorum Denariorum Lucensium expendibilium Solidos quatuordecim millia, aut alias res, que nobis placeant, aut per tres terminos, aut omnes simul, ita tamen quod si predictos Denarios per tres terminos solverint, dent eos in potestate predicti Episcopi & Consulum. Si verò totos simul persolvere parati fuerint, nobis exsolvant, aut Misso nostro. Qui si taliter parati facere fuerint, aut si per eos non steterit, vel factum fuerit, quominus id fiat, & nos nostram portionem de Pojo & Castello de Pandojano, cum nostra Curte de Parrana, cum omnibus pertinentiis suis, & cum omni jure, & actione, que nobis inde quocunque modo pertinent, per bonam fidem reddiderimus, & eos in vacuam possessionem introduxerimus, & in potestate eorum penitus deliberabimus, sicut in Cartula, quam nos eis fecimus, continetur, ista Cartula sit inanis & vacua, & in

nostra

(1) *Petro Episcopo*, qui infra appellatur *Archiepiscopus*. Animadverte, Castellum hoc venundari tam Archiepiscopo quam Consulibus. Id factum puto, aut quod eo tempore Archiepiscopus particeps erat regiminis temporalis in Pisana Civitate, aut quod haec acquirerentur Operae Pisanae Ecclesiae. Quod & a subsequentibus Actis deduci posse videtur.

A *nostra deveniat potestate. Quod si taliter nobis parati facere fuerint, aut si per nos ullo modo steterit, vel aliquo nostro malo ingenio, vel fraude factum fuerit, quominus id fiat, nos aut predictam nostram portionem de Pojo & Castello de Pandojano, & Curtem de Parrana non reddiderimus, ut dictum est, habeatis vos predicti germani, vestrique heredes, aut cuicunque dederitis* B *predictum Castellum de Ortale & Curte, nomine proprietario ad faciendum exinde quicquid volueritis absque omni calumnia. Videlicet si centum Solidos insuper nobis perexsolveritis, aut si per nos steterit, & eos consignatos deposuetitis, & insuper venditionis Cartulam, quam fecimus, & ipsa traditio de Pandojano in vos firma & stabilis permaneat, & nullo unquam careat effectu. Hec omnia cum proprio firmavimus sacramento, & omni privilegio vel juri, quod nobis contra hec competere potuisset, renuntiamus. Nos etiam Castellum & Curtem predicti Ortalis a vos precario possidentes, spopondimus nos nomine pensionis exsolvere Denarios sex in mense Augusti in vestra Curte de Montemaximo vobis, vel ad Misso vestro per nos, vel per Misso nostro, & alios sex Episcopo & Consulibus, & proinde ad defendendum, qui per manum tenet a pena quingentas Libras argenti optimi suprascripto datare, meritum, & testes.*

Venditio ejusdem Castelli & Curtis de Montemaximo, facta ab aliis condominis eidem Petro Episcopo & Consulibus Pisanis. Anno 1109.

C *IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Decimo, Tertio Idus Decembris, Indictione Tertia. Manifesti sumus nos Vuido, que Malaparita vocatur, & Rainerius, que Pallo vocatur, germanis filiis quondam Rainerii, & Gasdia mulier predicti Widi, & filia quondam Gerardi, &* D *Suffia mulier predicti Rainerii, & filia Petri, quia comuniter & consentientes, ubi & secundùm Lege interesse videtur notitia Ildibrandi Judicis, ad quod secundùm Lege interrogate & cognite sumus nobis, quod nullam passe simus violentiam, sed pura & integram bona voluntate sequenter etdicti paginam comuniter & consentientes, per hanc* E *Cartulam venumdamus & tradimus vobis Lanberto & Guilicione & Rainulfo germanis filiis quondam Ubaldi, &* Petro Archiepiscopo Pisense, *& Ildibrando & Teberto* Consulibus, *idest Curtem & Castellum nostrum, quod dicitur Montemaximo cum .... pertinentiis & jacentiis, quae ad predicta Curte & Castellum est pertinentes vel aspicientes, ut dictum est, predicta Curte & Castellum, sicut superius leguntur, in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum accessionibus & ingressoras suas vobis eas comuniter & consentientes venumdamus & tradimus, & per suprascriptam nostram vendictionem & tradictionem recepimus meritu da predicto Guilicione .... pro persona fratrum suorum, & da Ildibrando Judice pro persona Archiepiscopi, & Consulum anulo uno de auro in prefinito .... qui supra jugalibus comuniter & consentientes, una cum nostris eredibus vobis, qui supra germanis, & Archiepiscopus & Consulibus, vel ad vestris ered....... cui vos suprascripta*

nostra

nostra vendictionem & traditionem dederitis, vel abere decreveritis, ut si nos vobis eas aliquando tempore in alico exinde intentionaverimus, aut retolli vel suptragi quesierimus, nos vel ille omo, cui nos eas dedissemus, aut dederimus per quolibet ingenium. Et si nos exinde auctores dare volueritis, & eas vobis ab omnibus hominibus defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondimus nos vobis conponere ista nostra vendictionem & tradictionem in duplum in ferquidem loco sub estimationem quales tunc fuerit. Sic tamen si nos exinde auctores nec defensores querere nec dare volueritis, licentiam habeatis apsque nostram personam, si vestra fuerit voluntas, causa exinde agendi, responsum reddendi, finem ponendi, modis homnibus vobis eas defensandi cum Carta ipsa, vel qualiter justa Lege melius potueritis, quia in tali ordine & Carta Albertus Notarius scribere rogavimus.

Actum loco & finibus Parrana infra ipso Castello.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ manuum suprascripti Widi, & Rainerii germanis & Gasdie, & Sufie jugalibus, qui comuniter & consentientes anc Carta fieri rogaverunt.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Gerardi Vicecomitis & Acthonis quondam Marignani, & Petri quondam Albithi, & Rodulfi quondam Walfredi, & Ildibrandi quondam Ildibrandi testium.

Ego Ildebrandus Judex sacri Palatii Lateranensis interfui & subscripsi.

Ego Rainerius Causarum patronus interfui & subscripsi.

✠ Ego Bernardus Causidicus interfui.

Ego Albertus Notarius Donni Regis post tradita complevi & dedi.

Ista Carta facta est eo tinore, ut si nos, qui supra jugalibus vel noster Missus dederimus vobis & perexolverimus,

A qui supra filiis Ubaldi, vel vestro certo Misso ab is Kalendis Jenuarii proxime venturis usque ad alias Kalendas Jenuarii proxime venturas Libras septecentum de bonis Denariis expendibilis de Moneta de Luca, viginti Solidos per omnes Libras ractionatas, si taliter adimpleverimus & conservaverimus infra predictum constitutum, vel in valentes

B de terra, si placuerit vobis, qui supra filiis Ubaldi, vel si terra non placuerit, in bonis Denariis expendibilibus de Moneta de Luca, vel partem in terra, partem in Denariis, si vobis placuerit, ista Carta sit inanis & vacua, & in nostra deveniat potestatem. Et si nos, qui supra Wido & Rainerius germanis, vel nostris jugalibus, vel noster

C Missus, non dederimus & non perexolverimus vobis, qui supra filiis Ubaldi, vel certo Misso infra preaictum constitutum supradictas septecentum Libras, vel in valentes de terra, si convenire nobiscum volueritis in totum vel in parte, vel si convenire de terra non volueritis, vel totum in terra aut in Denariis boni expendibilibus, & nos, qui

D supra jugalibus, non dederimus, & non perexolverimus vobis, qui supra, filiis Ubaldi, vel certo vestro Misso infra predictum constitutum supra dictas septecentum Libras, vel in valentes de terra, si convenire nobiscum volueritis in totum vel in parte, vel si convenire non volueritis, vel totum in terra, vel partem in terra, aut in Denariis boni ex-

E pendibilibus, & nos qui supra jugalibus non dederimus & non perexolverimus vobis, qui supra, filiis Ubaldi illut pretium, sicut superius legitur, tunc exinde in antea abeatis & teneatis suprascripta Curtem & Castellum cum omnibus suis pertinentiis jure proprietario, ad faciendum exinde quidquit volueritis absque homni nostra, nostrorumque eredum contradictione.

Item

Item facta est ec Carta sub oc alio tinore, quod nos, qui supra Wido & Rainerius germani, & Gasdia, & Sufia jugales, vel aliqua nostra summissa persona, non tollemus neque minuemus vobis, qui supra filiis, Ubaldi Castellum & Curte de Pandojano, & de Parrana, & eorum pertinentias, neque offendemus studiose ad vestram dannietatem. Et si ec vel ea, que scripta sunt, non observaverimus & non adimpleverimus, & vos, qui supra, filius Ubaldi dederitis nobis vel nostro Misso Solidos centum, & si recipere noluerimus, consignaveritis & deposueritis, tunc exinde in antea abeatis & possideatis suprascriptam nostram Curtem & Castellum cum omnibus eorum pertinentiis jure emtoris seu nomine venditoris apsque bomni calumnia. Et si jus vel lex aliqua istis nostris conventionibus contraria inventa fuerint, illis renuntiamus in oc contractum adque respuimus, & de illis subdelcendere volumus.

Suprascripto Rainerius per parabola Widoni fratri sui, & Gasdie & Sufie uxorum suarum investivit, & in vacuam possessionem de predicto Castello pro Castello & Curte, & ejus pertinentiis misit Guilicionem filio Ubaldi, pro illo & pro suis fratribus, & pro Archiepiscopo & Consulibus, & ipse Guilicionem dejecit suprascriptum Raineri um de ipso Castello, & in vacuam possessionem remansit. Sic etiam per parabola suorum fratruum, & Archiepiscopi, & Consulum concessit precario istum Castellum cum Curti & ejus pertinentiis Wideni, & Rainerio germanis, ut per eos detineant, usque ad predictum constitutum, & eis, vel eorum Misso persolvant duodecim Denarios nomine pensionis in mense Augusto in Castello de Montemaximo, quod dicitur Ortale.

Juramus nos, qui supra Wido & Rainerius germanis, & nostris uxoribus ad sancta Dei Evangelia, quod non apparebit ullum datum vel factum, vel obligatio aliqua, unde danietas deveniat predictis filiis Ubaldi, vel scripto, quod eis fecimus. Juramus etiam nos, & omnes Castellani de nostro Montemaximo, & ejus abitatores, quod si infra predictum constitutum ea, quae superius leguntur, non adimpleverimus, tunc exinde in antea non agemus neque causabimus neque intentionabimus predictum Castellum & Curtem contra filios Ubaldi, vel eorum eredes, vel cui ipsi dederint, neque contra Episcopum vel Consules, set per bonam fitem eis concederemus, & nos predictis Castellanis virtutem non faciemus, ut hoc non observent. Juramus etiam nos, qui supra, germani, & nostre uxores, quod si taliter non adimpleverimus, & non observaverimus, non agemus, neque intentionabimus, neque molestabimus ullo modo filios Ubaldi de Castello de Pandojano ac Curte de Parrana, vel eorum pertinentiis, set eis in pace relinquemus.

In repromissio de ista Carta post trasapto constituto ad defendendum, & quod per manum tenet ad penam argentum optimum Libras quingentas ad suprascripto Datare, & merito, & testibus.

Obli-

Obligatio facta ab Ubaldo, & Mathilda ejus Conjuge, Petro Pisano Archiepiscopo, Consulibus Pisanis, & Operariis Ecclesiae Pisanae, de servando ad eorum opus Castello & Podio Ripaefractae. Anno 1110.

A IN nomine Domini Dei viventis. Breve ad memoriam .... & securitate, quam Ubaldus filius quondam Sismundi fecit Petro Pisano Archiepiscopo, suisque successoribus & Operariis (1) Sancte Marie, & Pisanis Consulibus, ad utilitatem predicte Ecclesie, & Pisani Populi in perpetuum. Convenit siquidem atque firmavit ipse B Ubaldus, dicens ita. Ego Ubaldus, & Matilda uxor mea, vel nostri heredes & proheredes ab hac ora in antea in perpetuum, Castellum & Podium, qui dicitur Ripafracta, nec aliquid habeo, quod in predicto Castello mittetur cum omnibus ejus pertinentiis & abjectis, sicut vobis per cartam dedimus, non tollemus nec contendemus Ecclesie Sancte C Marie Pisani Archiepiscopatus, nec Petro ejusdem Ecclesie Archiepiscopo, vel ejus successoribus, nec Operariis predicte Ecclesie, qui pro tempore ibi fuerint. Nos nec aliqua persona nostro consilio vel ingenio aut assensu, adjutores erimus vobis retinendum contra omnem personam per bonam fidem sine fraude. Et si qua persona predictas res vel omnes D vel aliquas vel unam vobis abstulerit, adjuvabimus eas vel eam recuperare per bonam fidem, & recuperata retinere. Turrisianum in predicto Castello & Podio non mittemus sine consilio predictorum; & ille Turrisianus, qui comuni consilio missus fuerit, comuni sacramento firmabit nos & vos de omnibus supradictis sine fraude ex nostra parte & E vestra, sicut legaliter usus est de Castello & Curte & Podio & ceteris pertinentiis inter bone fidei consortes. Castellanum, nec abitatorem in predicto Castello & Podio non mittemus, nisi eum, qui per sacramentum firmabit communiter vestra predicta & nostra sine fraude alterius utriusque partis, secundum legalem usum inter bone fidei consortes. Item nos supradicti nostras partes de predicto Castello & Podio, nullo modo vel ingenio per nos vel summissam personam dabimus vel concedemus, vel pro anima judicabimus, nec alio ingenio alienabimus Ecclesie Lucensis Comitatus vel Civitatis, nec alicui persone, vel aliquem locum Lucensis Civitatis vel Comitatus, nec permutabimus, nec alicui Ecclesie vel persone vel loco Pisane Civitatis vel Comitatus, nisi sub ea condictione & modo, quod nullo ingenio vel modo predictum Castellum vel Podium vel aliqua pars ejus perveniat in Ecclesiam vel personam vel aliquem locum Lucane Civitatis vel Comitatus. Item volo, & mea bona & spontanea voluntate obligo meas partes de predicto Castello & Podio & de districtu & ripa & placitis & comandisiis, suprascripto Castello & Podio pertinentibus, cum ceteris terris & possessionibus mihi pertinentibus, que sunt in Comitatu Lucensi, ut sint in jure pigneris predicte Ecclesie Archiepiscopatus Sancte Marie in perpetuum. Item volo, ut predicte mee terre & possessiones, que in Comitatu Lucensis sunt, pertinentes ad predictum Castellum & Podium, si alico tempore ad venditionem earum inclinabimus, vel ad commutationem,

(1) *Operarii* fuerunt, qui *Operae*, sive ut alibi dicitur, *Fabricae* Pisanae Ecclesiae praeerant.

mutationem, dabimus eas vobis, si emere vultis, vel commutare, pro tanto pretio, quantum ab aliqua persona habere potuerimus in veritate sine fraude & odio. Item nos supradicti studiose non ofendemus vos Archiepiscopum Pisane Ecclesie vel vestrum successorem, nec Operarios Sancte Marie, vel Comune Pisane Civitatis, de predictis nostris partibus predicti Castelli & Podii, & ad honorem Sancte Marie Pisane Civitatis, & ejus Archiepiscopi, suorumque successorum, & ad honorem communem Pisane Civitatis adjuvabimus de nostris portionibus predicti Castelli & Podii contra omnem personam. Item nullum adquisitum faciemus in predicto Castello & Podio, quod vobis medietatem non demus, si recipere vultis, recipiendo medietatem pretii a vobis per bonam fidem, quam ibi dederimus per nos, vel per summissam personam, nisi dono datum sit nobis vel concessum. Item studiose non capiemus, nec aliqua persona nostro consilio vel assensu, aliquam personam Pisane Civitatis, & Kintice, & Foreporte, & de eorum burgis, vel eorum pecuniam, excepto pro merito capud tantùm ab illo videlicet, qui nobis injuriam vel dannum intulerit, & nullum refugium dabimus de predictis nostris partibus predicti Castelli & Podii, alicui persone contra vos Pisanum Archiepiscopum, vestrosque successores, & Commune Pisane Civitatis, vel aliquam personam Pisane Civitatis, & Kintice, & Foreporte, vel de eorum burgis. Et si omnia, que supra dicta sunt, taliter a nobis, nostrisque heredibus & proheredibus in perpetuum, facta & conservata non fuerint aliquo modo vel ingenio, tunc inde in antea prefate nostre partes predicti Castelli & Podii, & destrictu, & ripe, & placiti, & comandisie, & terris & possessionibus, que ad predictum Castellum & Podium sunt pertinentes in Comitatu Lucensi, que omnia, ut supra dictum est, jure pignoris obligavi, sint in potestate & proprietate suprascripte Ecclesie Archiepiscopatus Sancte Marie in perpetuum, & prefatus Archiepiscopus & sui successores, & Pisani Consules in perpetuum habeant inde potestatem faciendi quidquid voluerint ad honorem & utilitatem predicte Ecclesie & Civitatis, absque omni calumnia, & controversia. Et insuper volo & obligo me & meos heredes & proheredes in perpetuum, quod simus composituri ad partem predicte Ecclesie, suisque Rectoribus, & Comunem Civitatis, penam argenti optimi Libras centum.

Hactum in Cimiterio predicte Ecclesie Sancte Marie, presentia testium Ildibrandi Vicecomitis filii quondam Sigherii Vicecomitis, & Gerardi Vicecomitis filii quondam item Gerardi Vicecomitis, atque Teperti quondam Dodi, & Sicherii Vicecomitis filii quondam item Sicherii Vicecomitis, & Gerardi filii Ugonis Vicecomitis, & Guidonis, qui Caimo vocatur, quondam Leonis, & Raineri quondam Ugonis, Turchii quondam Guidonis, Signorelli quondam Pandulfi, Ugonis quondam Ghinari.

Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Undecimo, Regnante Donno nostro Henrico, Anno Regni ejus in Italia Primo, Undecimo Kalendas Decembris, Indictione Quarta.

Signum ✠ manus suprascripti Ubaldini, qui hoc Breve rogavit fieri.

Ego Bentho sacri Lateranensis Palatii Judex subscripsi.

Ego Bonus sacri Lateranensis Palatii Judex subscripsi.

Ego Benitho Judex subscripsi.

Ego Manfredus Causidicus subscripsi.

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis ibi fui, & rogatu suprascripti Ubaldi ad memoriam futuris temporibus hoc Breve scripsi.

Sententia Pisanorum Consulum pro Petro Episcopo Pisano contra occupatores quosdam bonorum Ecclesiae Pisanae. Anno 1112.

IN nomine sancte & individue Trinitatis, amen. Dum in Dei nomine apud Forum Pisane Civitatis, que Curia Marchionis appellatur, Consules Pisanorum & Populus convenissent, ut de terris & possessionibus Pisani Episcopatus, a quibusdam injuste detentis, tractarent atque consulerent, cum etiam ob eamdem causam Donnus Petrus Episcopus adesset, Guido filius quondam Leonis, qui quasdam terras & possessiones Pisani Episcopatus injuste detinebat, comuni consilio & decreto Consulum & totius Populi, predicto Episcopo, qui de heis jamdiu querimoniam fecerat, & in eodem Foro tunc etiam faciebat, per fustem, quam in sua tenebat manu, finem & transactionem atque refutationem fecit de omni jure & actione, quod sibi aliquo modo pertinebat de quibusdam terris, quas Guido Mala-nox in beneficio quondam habuit, & juris erant ejusdem Episcopatus. Quod numquam ullo tempore nec ipse nec sui heredes, nec aliquis pro eo agere aut causare seu molestare sive per placitum fatigare non debet predictum Episcopum nec suos successores per aliquod ingenium. Et insuper penali sti-
A pulatione duocentum Librarum obtimi arienti predictus Guido, se suosque heredes obligavit, ipsi Episcopo suisque successoribus, si contra quod supra dictum est, faceret, & si sic non observaret. Que omnia etiam jurejurando super sacrosancta Dei Euangelia prestito in eodem Foro confirmavit. Unde predictus Episcopus illi meritum fecit an-
B nulum aureum, confirmandum juxta legem, ut magis omni tempore hec refutatio & obligatio sit valentior, & inviolabilis perseveret.

Hoc factum est in presentia Mainfredi quondam Rollandi, & Gualandi quondam Gualandi, & Guilielmi quondam Guinti, & Alberti quondam Bernardi, & Alberti quondam Rainolfi,
C & Pandulfi quondam Ildelrandi, & Balduini quondam Ildebrandi, & Guidi quondam Bernardi & aliorum multorum.

Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Duodecimo, ipso die Kalendis Genuarii, Indictione Quinta.

Actum in predicta Curia.

Ego Rodulfus Notarius Apostolice Se-
D dis ob futuram memoriam scripsi.

Juramentum fidelitatis, factum a Castellanis & Habitatoribus Castelli Vivagii, Petro Archiepiscopo Pisano. Anno 1115.

IN nomine Domini nostri omnipotentis, Patris, & Filii, & Spiritus Sancti. Amen. Nos infrascripti Castellani & habitatores de Castello Vivagio juramus fidelitatem Sanctae Mariae Pisanae matri Ecclesiae, & Petro Dei dispositione reverentissimo ejusdem
E sanctae Ecclesiae Archiepiscopo, suisque successoribus, videlicet, quod ab hinc non erimus in consilio vel facto aut assensu, quod ipsi perdant vitam vel membra, vel capti sint ad eorum dannum & dedecus. Et quidquid sub secreti nomine nobis aut ipsi dixerint, aut

aut per nuntium, vel per literas significaverint, aliquo ingenio non manifestabimus ad illorum contrarietatem in danno aut dedecore. Similiter quidquid juris ipsi habent aut habebunt in Castello & Curte de suprascripto Vivagio, vel in omnibus suis pertinentiis quocunque modo nos eis tollemus aut contendemus, sed adjuvabimus eos retinere & recuperare, & recuperata iterum retinere per bonam fidem. Ipsum etiam Castellum dabimus predicto Domno Archiepiscopo, & suis Successoribus, & Pisano Populo ad illorum proprium bisonium & propriam litem contra omnes homines, exceptâ in hac causâ justitiâ Comitisse Cecilie ab Ugone Comite filiatro suo sibi concessâ & justitiâ Morr nensis Ecclesie, & justitiâ aliarum Ecclesiarum, que sunt in isto confinio, idest in pertinentiis predicti Castelli, & salvo jure nostro in nostris rebus. Et in hoc exceptamus tantum personas nostrorum Dominorum, quos modò habemus, A *de nostris tantum personis, videlicet ut simus absoluti in ista tantum causa de nostris solum personis, adversus solas personas predictorum Dominorum nostrorum. Similiter contrarii non erimus per nos nec per submissam personam jam dicto Domno Archiepiscopo, suisque successoribus ad acquirendum quidquid ipsi ibi acquirere potuerint. Hec omnia juramus, &* B *servare promittimus per bonam fidem sine ullo malo ingenio, & ita hec scribere ad memoriam in futurum habendam rogavimus Bonum, sacri Lateranensis Palatii Judicem.*

Actum in Burgo prenominati Castelli, Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Quintodecimo.

Interfuerunt autem huic cause predictus Bonus Judex, & Gerardus Romane C *Sedis & Pisane Ecclesie Camerarius, vir probandus.*

Ego Paganus Notarius Apostolice Sedis, rogatu istius Boni Judicis, omnia ista scripsi.

Charta Uberti Abbatis Monasterii S. Justiniani in Episcopatu Massensi, per quam concedit Operae, sive Fabricae Pisanae Ecclesiae aliquot portiones Castelli, & Rochae Plumbini, aliaque bona in commutationem recipit. Anno 1115.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Decimo Sexto, Sexto Calendas Octubris, Indictione Nona. Manifestus sum ego* Ubertus Abbas Monasterii Sancti Justiniani, *quod est fundatum & edificatum in Episcopatu Massensi in loco, ubi dicitur Falesia, quia tu Ildibrandus Judex, Procurator, & Rector Operae Pisanae Ec-* E *clesiae Sanctae Mariae, una sub presentia Consulum, Vicecomitum, Judicum, & Sapientum vestrae Pisanae Civitatis, convenisti mecum, ut ad comunem, & utilitatem utriusque nostrae & vestrae* D *Ecclesiae, commutationem faceremus de quibusdam rebus juri suprascriptarum Ecclesiarum subjectis. Proinde sub publica presentia omnium elegimus bonae fidei homines, Bernardum videlicet Diaconem suprascriptae nostrae Ecclesiae & Monasterii Sancti Justiniani, & Neum quondam Guidi, atque Ugonem quondam item Ugonis, & .... Qui rationabiliter discernerent res ipsas, quas commutare disposueramus ad utilitatem utriusque Ecclesiae. Et cognita veritate invenerunt, res juris nostri Monasterii oportunas esse vestrae Ecclesiae, & res vestrae Ecclesiae oportunas esse nostro*

Monasterio ad meliorationem comodi, secundùm extimationem rerum commutandarum. Unde ego prefatus Ubertus Abbas in Dei nomine & timore per hanc commutationis cartam cedere & in immutabilem traditionem largiri videor tibi Ildibrando Judici ad partem & proprietatem suprascriptae vestrae Pisanae Ecclesiae, tres partes integras de Castello & Rocca Plumbini, quae est sita & posita supra mare, cum turribus & podio, cum casis & edificiis & terris, tam infra ipsum Castellum & Roccam, quàm & de foris. Item de Curte & terris, vineis, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis & incultis & massariciis & districto & omnibus pertinentiis, aliquo modo per quodlibet ingenium ad ipsum Castellum & Roccam seu Curtes pertinentibus vel aspicientibus per hos terminos & fines, quos hìc nominamus. Videlicet a Capethola ad Mare usque ad Bracam-lamam, & a Braca-lama usque ad Leciam-pertusam, & a Lecia-pertusa usque ad Rivum-fenalem, sicut ipse currit, & mittit in mare. Predictas tres partes integras de suprascripto Castello & Rocca Plumbini, cum turribus & podio, casis & edificiis, & de Curte & terris & massariciis & omnibus pertinentiis suis, cum omni jure & actione & districto pertinentibus tam intus quam deforis ad ipsis Castellum & Roccam in integrum tibi, ut dictum est, cedo & trado; ut ab hac hora in antea sit proprii juris suprascriptae vestrae Pisanae Ecclesiae. Pro qua nostra commutatione & traditione recepi a te, qui supra Ildibrando Judice ex parte vestrae Ecclesiae, unam petiam de terra positam prope Civitatem Pisanam, juxta Ecclesiam & Monasterium Sancti Nicholai, quae tenet unum caput in via publica, aliud caput cum ambobus lateribus in terra suprascriptae vestrae Ecclesiae, & est per

A mensuram ad justam perticam mensurata, Scalae quatuor. Et insuper centum quinquaginta Libras bonorum denariorum Lucensium expendibilium, nostrae Ecclesiae & Monasterio necessarias ad edificationem & restaurationem ejusdem nostrae Ecclesiae, & in thesauris librorum & paramentorum ipsius; ut praedicta petia de terra, & suprascripta
B tria milia Solidorum deinceps in antea sint proprii juris ipsius nostrae Ecclesiae & Monasterii Sancti Justiniani de Falesia. Et ut in futuro omnibus temporibus stabilis & firma permaneat nostra commutatio, repromitto ego, qui super Ubertus Abbas, vel aliquis meorum successorum, si venire temptaverimus per aliquod ingenium, aut si predictam com-
C mutationem remutare, aut in aliquo diminuere quesierimus ullo modo & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus, & non defensaverimus, spondeo ego, qui super Ubertus Abbas una cum meis successoribus, componere tibi, qui super Ildibrando Judici, tuisque successoribus ad partem suprascriptae vestrae Pisanae Ecclesiae praedictam nostram
D commutationem in duplum, & insuper penam auri optimi Librarum centum, quia taliter inter nos convenimus. Unde duas commutationis cartas scribere rogavimus Falconem Judicem & Notarium sacri Palatii.

Actum foris Civitate prefata Pisanorum juxta predictam majorem Ecclesiam feliciter.

E ✠ Ego Ubertus Abbas Monasterii Sancti Justiniani de Falesia in hac cartula a me facta subscripsi.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Teperti filii quondam Dodonis, Alberti quondam....... Dodonis quondam Ildibrandi, Gerardi filii Ugonis Vicecomitis, Alberti quondam Balduini, Sofredi quondam Gulielmi, Pandulfi & Benedicti germanorum quondam item Be-

Benedicti, Petri quondam Ugonis, Uberti quondam item Uberti, Malagalie quondam....... qui intersuerunt rogati testes.

Predictus Ubertus Abbas exceptavit & anteposuit de suprascriptis tribus partibus foris de ipsa Roccha & Castello & Podio, decem & octo Massarios cum suis pertinentiis, & illa donicata laborata, quae ipse ad manum suam propriam laborat & detinet. Nomina autem eorumdem Massariorum sunt haec: Albertus filius Asterbosi; Bonellinus; A *Petrus Bonesiae; filii Stephani Rellii; filii Johannis Thoppi; filii Martini de Atha; Gallettus; filii Castagnesi; filii Petri de Sancto Frigiano; Martinus Cigarellus; filii Riccii; Dominicus Longus; Bonone privignus Faramballii; Baniolus; Gerardus Blancardini; Martinus & Vitalis nepotes Sabbatini; filii Guidonis Talenti; Sabbatinus Albiscinus.* B

✠ *Ego Falco Judex & Notarius sacri Palatii post traditam complevi & dedi.*

Venditio tertiae partis Castelli, Podii, & Curtis de Casaja, facta a quibusdam Gratiano Vicedomino Ecclesiae Pisanae. Anno 1115.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno Incarnationis Dominice Millesimo Centesimo Sextodecimo, Quarto Idus Septembris, Indictione Octava. Manifesti sumus nos Golfo quondam Raimundi, & Adaleita jugales & filia quondam Leonis, quia consentiente mihi suprascripto viro meo, ubi interesse videtur notitiam Ildebrandi Judicis sacri Lateranensis Palatii, a quo secundùm Legem interrogata & cognita sum, quod nullam me pati violentiam, sed pura & integra mea bona voluntate, secundùm edicti paginam, communiter & consentientes per hanc cartulam venundamus & tradimus tibi Gratiano Vicedomino Episcopatus Sanctae Mariae, tertiam partem integram de nostris partibus, quae sunt tres partes de Castello & Pojo & Curte de Casaja, & tertiam partem integram de hoc, quod nobis pertinet, ultra tres partes in Curte predicti Castelli. Exceptamus & anteponimus inde unam Casam, quam habent filii....... & duas petias de terra foris ipso Castello, una quae est in Podio de ipso Castello, & est sistariorum unum, alia verò petia est posita juxta fluvio Dommia, & est sistariorum duo.* C *Ut jam dictam tertiam partem de nostris partibus de predicto Castello & Pojo & Curte preter illud, quod supra exceptavimus, cum omnibus adjacentiis & pertinentiis suis in integrum cum inferioribus atque superioribus, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & actione sua sit in potestate tua, qui supra, Vicedomino, proprietario jure.* D *Quam nostram venditionem & traditionem si nos, qui supra, jugales, vel nostri heredes, sive cui nos eam dedissemus aut dederimus tibi, qui super, Vicedomino, tuisque successoribus, aut cui vos eam dederitis vel habere decreveritis, retollere vel minuere quesierimus per quodlibet ingenium & si eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus,* E *spondemus nos vobis componere suprascriptam nostram venditionem & traditionem in duplum in ferquido loco sub estimationem, qualis tunc fuerit. Unde meritum recepimus a te, qui supra, Vicedomino anulum aureum, per Solidos quattuorcentum in prefinito. Et in tali ordine communiter & consentientes*

tes haec scribere rogavimus Ubertum Notarium.

Actum infra Castello de Camajano.

Signa ✠ ✠ manuum suprascriptorum Jugalium, qui hanc cartulam communiter & consentientes rogaverunt fieri.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Giroldi quondam Alberti, & Widonis atque Bonacii germanorum quondam Teuzi, & Rainerii quondam Bernardi, & Ildebrandi quondam Gerardi, & Widonis filii Bonacii, & Henrici filii Widonis, & Rainerii quondam Beliarde, testium.

A *Ego Ubertus Notarius post traditam complevi & dedi.*

Et suprascripti Jugales communiter & consentientes miserunt corporaliter in tenentia suprascripto Vicedomino de predictis rebus & in vacuam possessionem introduxerunt eum in jam dicto Castello. Ideo suprascripti Jugales hanc cartulam fecerunt, quod nulli Episcopo Ec- B *clesiae Pisanae liceat suprascriptas res in commutationem dare, seu Feudo, vel per Libellum, seu Tenimentum, nisi Villanis, sed semper ad manum suam habeat & detineat in perpetuum.*

Sententia Marquardi delegati a Principe pro Silva quadam in controversiam adducta. Anno 1115.

IN *nomine Christi. Amen. Pro futuris temporibus memoria hunc breve recordationis describere diligenter curavimus. Margoaldus itaque delegatus a* Principe (1) *in Comitatu Pisano pro litibus diffiniendis filio Andree Bombe & Martino filio Johannis dal Pero super Malaparuta. Querimoniam fecerunt de quadam Silva, quam ipsi in pingnore habebant a filiis Rodulfi Donnuci. Presente autem Malaparuta, & Judicibus Cuntolino & Bento & aliis viris ante predictum Margoaldum aput Maceratam, ostensa est Carta de nominata Silva. Quam cum vidissent Judices & legissent, justū eis visum fuit,* C *ut, sicut in Carta legebatur, prefati omnes Silvam quiete possiderent. Data est igitur sententia, ut Malaparuta nominatam Silvam refutaret. Refutavit ergo Malaparuta predictam Silvam, & obligavit, se numquam amplius intromittere sub penam quinquaginta Librarum optimi argenti. Ugo Comes, Tepertus filius Dodi, Anselmus quondam Carbonis, Rolandus quondam Gerardi* D *testium, & multi alii.*

Hoc factum est Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Sextodecimo, Nonis Julii, Indictione Nona.

Contolinus Judex & Advocatus ejusdem Margoaldi interfui.

Charta, per quam nonnulli constituunt res suas sub defensione & commendatione Petri Episcopi Pisani. Anno 1115.

IN *Christi nomine. Breve ad memoriam futuri temporis, qualiter in loco & finibus infra Castello de Camajano, in presentia Gratiani Vicedomini,* E *& Ildebrandi Judicis, & aliorum hominum, Gilso quondam Raimundi, & Adeleita jugales & filia quondam Leonis, communiter & consentientes per virgam,*

(1) Quis hoc nomine designetur, obscurum mihi est. Potius quam Imperator, Marchio Tusciae, qui tunc *Ratbodo* fuit, mihi creditur heic intelligi posse.

A gam, quem in suis detinebant manibus, miserunt omnes res suas mobiles & immobiles, quas modò habent, vel acquirere debent ipsi & eorum heredibus, sub tutela & defensione & commendatione Petri Episcopi Pisane Ecclesie & successorum ejus in perpetuum. Pro qua tutela & defensione & commendatione ipse Episcopus & successores ejus debent B accipere semel annale prandium in Curte de Casaja tam a suis, quàm ab eorum hominibus, usque ad quadraginta Milites, si necesse fuerit, in perpetuum.

Hoc factum est in presentia predictorum Vicedomini, seu Judicis, atque Giroldi quondam Alberti, & Widonis atque Bonacii germani quondam Teuzi, & Rainerii quondam Bernardi, & Ildebrandi quondam Gerardi, & aliorum hominum.

Anno Incarnationis Dominicae Millesimo Centesimo Sextodecimo, Quarto Idus Septembris, Indictione Octava.

Ego Ubertus Notarius interfui, & jussu suprascriptorum Jugalium hoc breve scripsi.

Donatio facta a Petro Pisano Episcopo Ecclesiae S. Stephani de Carraria. Anno 1116.

C IN nomine Sancte & individue Trinitatis, & unius Deitatis. Amen. Quoniam placuit Sanctis Patribus, & suis institutionibus, idest sacris Canonibus sanciverunt, ut ad similitudinem temporalium nuptiarum & matrimonii, Ecclesie in ipsa sui consecratione dotarentur, ideo ego Petrus, gratia Dei Pisane matris Ecclesie humilis Epi- D scopus, Ecclesie Protomartiris Stephani de Carraria, sita juxta mare, in ipsa ejusdem Ecclesie consecratione a me celebrata, in dotem atque donationem firmiter & irrevocabiliter dono, trado, atque concedo unum petium de terra cum vinea & terra laboratoria, positum juxta prenominatam Ecclesiam, a capite cujus adjacet flumen Cingle, & ab al- E tero capite coheret predicta Ecclesia, & ab uno latere via publica, & ab altero Fossa, que dicitur Antiqua; & medietatem integram omnium Decimarum, que in territorio ejusdem Ecclesie & confiniis colliguntur, scilicet a Buscione ad mare, & a mare, sicut circumdat predictum flumen Cingle. Ut a presenti die in perpetuum sint ad usum & comodum jam prefate Ecclesie, & Petri Presbiteri, & Clericorum, ibidem Deo militantium ac servientium. Ut nulla deinceps persona, nullus Prelatus, vel subditus ullus privatus, vel honore aut potestate aliqua preditus, hanc nostram constitutionem & dispositionem quicunque predictorum venire temptaverit, & eam quacumque temeritate vel superbia irrumpere & evacuare ausus fuerit, anathematis & maledictionis nostre, totiusque nostre Ecclesie pene subjaceat; & insuper nobis, nostrisque Successoribus penam centum aureorum persolvat; nisi penitentia ductus, & ad satisfactionem veniens nostro arbitrio, nostroque judicio errata correxerit & commissa atque delicta emendaverit. Quam nostram dispositionem & constitutionem, ut omni tempore suum robur obtineat, & in nullo vacillet, Rodulfo Notario litterarum monimen tradere mandavimus, & nostre manus subscriptione, & Canonicorum nostrorum confirmamus.

Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Sextodecimo, Nonas Februarii, Indictione Nona.

Actum aput matrem Ecclesiam Sancte Marie, presentia Saraceni quondam Savo-

Savoretti, & Gerardi quondam Martini, & Rustici quondam Boniti, & Mainfredi quondam Ildebrandi, & aliorum.

✠ *Ego Petrus Pisanae Ecclesiae peccator Episcopus in hac Cartula a me facta subscripsi.*

✠ *Ego Manfridus Turritanus Archiepiscopus, & hujus sancte Ecclesie Pisane Canonicus subscripsi.*

✠ *Ego Ugo Archipresbiter in ac Cartula subscripsi.*

A *Ego Einricus Sacerdos subscripsi.*
Ego Martinus Presbiter subscripsi.
Ego Signorectus Presbiter subscripsi.
Ego Berardus Presbiter subscripsi.
Ego Ildebrandus Canonicus subscripsi.
Ego Gerardus Diaconus subscripsi.
Ego Benedictus Subdiaconus subscripsi.
Ego Maurus Subdiaconus subscripsi.
Ego Guido Diaconus subscripsi.

B *Ego Rodulfus Notarius sacri Lateranensis Palatii, hanc constitutionis Cartam scripsi & manu propria firmavi.*

Venditio Castelli & Curtis de Blentina, facta a Robodo Marchione Tusciae Petro Pisano Episcopo, & Operariis Ecclesiae Pisanae. Anno 1116.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Septimodecimo. Regnante Donno nostro Henrico Quarto, Dei gratia Romanorum Imperatore Augusto, Anno Imperii ejus in Italia Sexto, Tertio Idus Septembris, Indictione Nona. Manifestus sum ego Robodo ex largitione predicti Imperatoris Marchio Tuscie, *quia per hanc cartam vendo & trado vobis* Petro Pisano Episcopo, *& Granno Vicedomino atque Ildebrando Judici, Rectori, & Procuratori, atque Operario Opere Sancte Marie, Castrum & Curtem de Blentina cum omni sua pertinentia tam in monte, quàm in plano, sive in palude, atque silvis, virgareis, pratis, pascuis, & terris cultis & incultis, sive agrestis, fluminibus, & stagnis, rivis, & molendinis...... & piscationibus, & cum omni jure & proprietate & bactione, quae mihi ex largitione....... pertinet....... in integrum vobis vendo & trado. Pro qua recepi meritum a te, qui supra Ildebrando Judice....... & istorum Petri Episcopi & Granni Vicedomini Spadam unam*
C *per Solidos duo millia in prefinito; Quam meam venditionem & traditionem si ego, qui super Robodo Marchio, vel meus heres sive successor sive cui nos eam dedissemus aut dederimus, retollere vel minuere quesierimus per aliquod ingenium vobis vel successoribus vestris, aut cui vos eam dederitis vel habere decreveritis, & si nos exinde*
D *auctores dare volueritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondimus nos vobis componere istam meam venditionem in duplum in ferquido loco sub extimatione qualis tunc fuerit. Et in tali hordine hec scribere rogavi Ugonem Notarium Apostolice Sedis.*

Hactum in Valle Sercli in loco, ubi
E *dicitur Metato.*

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ *manuum Ugonis & Petri atque Gerardi Vicecomitum, Gualandi, & Ugonis, atque Teperti, & Adthonis, qui tunc erant Consules....... quondam Ghelli, Ildebrandi quondam Guidonis, Petri & Alardini germanorum filiorum quondam Adalardi de Sancto Genesio, qui interfuerunt rogati testes.*

Ego

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

A

Ista Carta facta est eo tenore. Si ego qui supra Robodo Marchio, vel meus heres, sive successor, aut meus Missus vobis, qui supra Petro Episcopo & Granno Vicedomino atque Ildebrando Judici vel vestris successoribus, aut vestro Misso parati fuerimus ad dandum & perexolvendum qualicunque die ab istis Kalendis Septembris proximis venientibus usque in unum annum expletum proxime venturum de argento Solidos duo millia bonorum Denariorum Lucensis Monitae expendibilium, duodecim Denarios per singulos Solidos rationatos, itaque vos habeatis & detineatis totum usumfructum, quod a vobis usque tunc de predicto Castello & Curte receptum fuerit. Et si ante anni...... predictos duo millia Solidos, & Libras decem vobis persolverimus, ita quod usumfructum, quod inde a vobis usque tunc receptum fuerit, similiter..... detineatis, quod sit inanis & vacua, & in nostra redeat potestate. Et si taliter non fecerimus & non conservaverimus aliquo ingenio......... antea habeatis omnia, que super leguntur per istam Cartam proprietario nomine, ad faciendum inde quicquid volueritis absque..... calumnia....... post trans hact...... constitutum ad defendendum qui per manum tenet ad penam argentum optimi Libras mille ad......... & investivit inde predictum Ildebrandum Judicem pro se & aliis suprascriptis ad proprietatem ad superdictam penam.

B

Concessio Ecclesiae S. Silvestri prope Pisas, facta a Petro Pisano Archiepiscopo Monasterio Casinensi, ejusque Abbati Gerardo. Anno 1118.

C

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Nonodecimo, Pontificatus Donni Gelasii II. Pape Anno Primo, Tertio Kalendas Octubris, Indictione Duodecima. Ego Petrus Dei gratia Pisanus Archiepiscopus, *consilio & assensu fratrum Canonicorum majoris Ecclesie, concedo & trado* Monasterio Sancti Benedicti Cassinensis, *Ecclesiam Sancti Silvestri positam in Soaritia prope Civitatem Pisanam, presentibus & collaudantibus fundatoribus ipsius Ecclesie Odimundo & filiis suis. Ut ab hac hora in antea sit jure praedicti Monasterii Cassinensis Sancti Benedicti, & in potestate, ditione, ac dispositione* Gerardi Abbatis *& Monachorum ipsius Monasterii, eorumque successorum, qui ibi pro tempore preesse videntur. Ad habendum, utendum, fruendum & ordinandum, salva reverentia Pisane matricis Ecclesie, ut videlicet Presbiter, quem ibi Abbas posuerit, cum conscientia Archiepiscopi constituatur, tanquam curam Populi habiturus. Sane predictam Ecclesiam integram & quietam illis, sicut supra diximus, concedimus cum omni sua pertinentia, quam Odimundus & filii sui ei concesserunt. Auctoritate igitur* Domni Pape Gelasii II. qui huic traditioni & concessioni presens affuit, *& nostram ac Fratrum nostrorum Canonicorum deliberatione probibemus, & in nomine Domini Jesu interdicimus, ne cui Successorum nostrorum liceat Ecclesiam ipsam a Cassinensium Monachorum potestate & ordinatione subtrahere, nec eis molestiam facere, set sicut a nobis tradita est, ita semper quiete & integre sub Cassinensis Monasterii jure, dictione, ac dispositione permanere.*

D

E

Huic traditioni interfuerunt Lambertus Hostiensis Episcopus, Petrus Presbiter Cardinalis titulo Sancte Susanne, Guido Presbiter, Cardinalis titulo Sancte Balbine, Grisogonus Diaconus Cardinalis, Petrus Leonis Diaconus Cardinalis, & alii plures.

✠ *Ego Petrus Pisanorum Archiepiscopus concessi & subscripsi.*

B ✠ *Ego Ugo Archipresbiter subscripsi.*

Interfuerunt huic concessioni ex predictis Canonicis Ugo Archipresbiter, Guido Archidiaconus, Seniorectus Presbiter, Gerardus, & Ildibrandus Diaconi.

Ego Ildibrandus Judex sacri Palatii Lateranensis, & nunc Pisane Civitatis Consul subscripsi.

C *Interfuerunt etiam predictus Olimundus, & Leo filius ejus, & Atbolinus laudavit, & Odimundus, & Basrellus.*

Atbo Marignani ibi fuit.

A *Albericus quondam Ugonis de Ildebrando ibi fuit.*

Ugo Judex de Casa-invidie ibi fuit, & plures alii.

Actum in Pisana Civitate in camera predicti Pisani Archiepiscopi. Scripta sunt autem haec per jussionem Domni Gelasii Pape Secundi, & per concessionem predicti Petri Pisani Archiepiscopi, & predictorum Canonicorum per manum Falconis Judicis & Notarii sacri Palatii.

✠ *Ego Gerardus Consul Pisane Civitatis subscripsi.*

✠ *Ego Lamberto Consolo Pisane Civitatis subscripsi,*

✠ *Ego Henricus Consul Pisane Civitatis hoc signum sancte Crucis fieri, & predictum Falconem Judicem pro me scribere precepi.*

✠ *Ego Falco Judex & Notarius sacri Palatii post traditionem factam hec scripsi.*

Venditio Castelli Ricavi facta Attoni Pisano Archiepiscopo a Raineri0 Comite filio quondam Hugonis Comitis. Anno 1120.

I*N nomine Domini Dei eterni. Anno Incarnationis ejus Millesimo Centesimo Vigesimo, Indictione Quartadecima, Tertio Kalendas Februarii. Manifestamus nos* Rainerius Comes, filius quondam Guidonis Comitis, *& Adalasia jugalis ejus, & filia quondam Gerardi, quia consentiente mihi Adalasie suprascripto viro meo Rainerio, sub notitia Benthonis Judicis interrogatae & cognitae, nullam pati violentiam, communiter & consentientes libera voluntate per hanc cartam vendimus & tradimus tibi* Attoni Pisanae Urbis Archiepiscopo *totum Castellum Ricavum cum Curte, suoque districto, & omnibus suis pertinentiis. Ut Castellum totum supradictum Ricavus cum Curte tota, suoque toto districto atque pertinentiis*

D *omnibus suis sit in potestate & dominio Ecclesiae Pisanae Matris beatae Virginis Mariae proprietario & emptionis titulo. Pro pretio Denariorum Lucensium, trium milium ducentorum Solidorum, convento atque finito. Contra quam nostram vendictionem & traditionem si nos supra memorati jugales, vel nostri heredes, sive cui nos dederimus quocumque modo vel tempore venerimus, sive eam infringere pro toto vel parte, seu retollere, minuere, subtrahere aliquo ingenio presumpserimus tibi Attoni Archiepiscopo prefato vel tuis Successoribus, aut cui vos dederitis vel habere disposueritis, aut si eam vobis ab omni homine non defendemus, vel defendere non potuerimus, spondemus nos supramemorati jugales comuniter &*

legaliter dato consensu, nos nostrosque heredes debere vobis componere suprascriptam nostram venditionem & traditionem in duplum sub estimatione in ferquido loco. Ut autem omnibus temporibus, omnibusque modis magis firma, rataque duret & illaesa maneat haec nostra venditio, si haec omnia, prout dicta superius & acta sunt, non fecerimus, & non observaverimus, tunc insuper penae nomine argenti optimi Libras ducentas nos nostrique heredes tibi Attoni Archiepiscopo prenominato, & tuis successoribus nomine tuae Ecclesiae prefatae majoris dare & solverere promittimus. Et pro futuri temporis memoria Ugonem Domni Imperatoris Notarium pro nobis haec scribere rogavimus.

Actum infra Castellum Colcarellum.

Signa ✠ ✠ manuum suprascriptorum Jugalium, qui hanc Cartam comuniter & legitime consentientes, scribi rogaverunt.

Ego Bentho sacri Lateranensis Palatii Judex interfui & subscripsi.

Ego Lodoicus Judex Henrici Quarti Romanorum Imperatoris Augusti, his omnibus & hi: subsignans interfui.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Ugonis, filii quondam Gerardi Vicecomitis, Gualfredi filii Alberti Agnelli de Ricavo, Gerardini quondam Ugolini de Miliciano, rogatorum testium.

Ego Ugo Domni Imperatoris Notarius post rogatum & absolutum complevi & dedi.

Insuper etiam naturali possessione suprascripti Castelli Ricavi, nomine Archiepiscopi, & Ecclesiae suae praefatae, corporaliter a suprascripto Rainerio tradita, & ab Ugone accepta, filio quondam Gerardi predicto, supra sancta Dei Evangelia, nec se nec aliquem eorum mandato, seu voluntate de suprascripto Castello & Curte, eorumque pertinentia aliquam Cartam, vel obligationem, seu alienationem fecisse, nec eam Cartam pignoris, quam fecerant Episcopo Lucensi pro debito, quod solverant, confirmasse, & suprascriptum Castellum in partem pro diviso a suo fratre Ugone & ejus uxore Gena recepisse, juraverunt Rainerius & Adalasia supramemorati Jugales.

Bulla Callisti II. Papae pro Monasterio S. Mariae de Morrona, ejusque Abbate Girardo. Anno 1121.

C*alistus Episcopus servus servorum Dei, dilecto filio* Abbati Monasterii Sanctae Mariae de Morrona..... *oribus regulariter substituendis in perpetuum. Et divinis preceptis instruimur, & Apostolicis monitis informamur, ut pro Ecclesiarum statu impigro vigilemus affectu. Proinde, dilecte in Christo fili,* Gerarte Abbas, *petitionibus tuis clementer annuimus, & beatae Mariae Monasterium, cui Deo auctore presides, cum omnibus ad ipsum pertinentibus sub tutela Sedis Apostolicae suscipientes, beati Petri, cujus juris esse cognoscitur, patrocinio communimus. Per presentis igitur privilegii paginam eidem Monasterio in perpetuum confirmamus universa, quae ei aut a nobis...... Ugicione Comite, & filiis ejus Ugolino, Rainerio, Lotherio, & Bolgarino, aut ab aliis quibusvis fidelibus legitime collata, vel concessa sunt........ Castellum de Vivario cum Pantano, & aliis pertinentiis ejus: possessiones de Morrona, de Castello de Sojana, de Negotiana, de...... alto, de Massa, de Monte*

Gemmule. Quecunque preterea in futurum largiente Domino idem Monasterium juste atque canonice poterit adipisci, firma tibi, tuisque Successoribus & illibata..... Nulli ergo omnino hominum liceat sepedictum Monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, vel temerariis vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro........ atione & gubernatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica, Secularisve persona, hanc nostrae constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire temptaverit, secundo, tertiove commonita, si non satisfactione congrua emendaverit, potestatis, honorisque........ dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & in sacratissimo Corpore ac Sanguine Dei & Domini Redentoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districtae ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco justa servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus hic fructum bonae actionis percipiant, & apud districtum Judicem premia eternae pacis inveniant.

A

✠ *Ego Calixtus Catholicae Ecclesiae Episcopus subscripsi.*

B

✠ *Ego Lambertus Hostiensis Episcopus subscripsi.*

Ego Petrus Cardinalis Presbiter titulo Sancte Susanne subscripsi.

Ego Joannes Presbiter Cardinalis titulo Sancti Grisogoni subscripsi.

Datum Valterris per manum Grisogoni sancte Romane Ecclesie Diaconi Cardinalis & Bibliothecarii. XII. Kalendas Junii, Indictione XIII. Incarnationis Dominice, Anno MCXXI. Pontificatus autem Domini Calixti II. Pape, Anno Secundo.

C

Venditio Castelli Liburni, facta Attoni Archiepiscopo Pisano ab Hildebrando Consule Pisanorum, Procuratore hac in re Operae Pisanae Ecclesiae. Anno 1120.

D

I*N nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni, Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Vigesimo Primo, Quinto Idus Junii, Indictione Tertiadecima. Manifestus sum ego* Ildebrandus *Judex &* Procurator Operae Sanctae Mariae, *& nunc per Dei gratiam* Pisanorum Consul, *quia per hanc cartam vindo & trado tibi* Attoni Pisano Archiepiscopo *Castellum & Curtem de* Livorna, *cum omnibus suis pertinentiis atque districtu, & cum omni jure & proprietate & actione sua. Pro qua mea venditione & traditione a vobis meritum recepi anulum aureum pro Libris mille in prefinito. Quam meam venditionem & traditionem si ego, qui super Ildebrandus Judex & Operarius, vel mei successores, sive cui nos eam dedissemus aut dederimus, retollere vel minuere quesierimus per aliquod ingenium tibi, qui super, Attoni Archiepiscopo, vel tuis successoribus, aut cui vos eam dederitis, vel habere decreveritis, & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondimus nos vobis componere istam meam venditionem & traditionem in duplum in ferquido loco sub extimatione, qualis tunc fuerit. Et in tali hordine hec scribere rogavi Ugonem Notarium Apostolice Sedis.*

E

Hactum infra Canonicam Sancte Marie.

Ego

Ego Ildebrandus Judex sacri Palatii Lateranensis, & nunc per Dei gratiam Pisane Civitatis Consul in hac Carta a me facta subscripsi.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ *manuum Gerardi Vicecomitis, & Athonis quondam Marignani, Alberti quondam Ugonis, Henrici quondam Rolandi, Lamberti quondam Guidonis, tunc temporis Consulum, Petri quondam Albitthonis, Gerardi Gaetani quondam Ugonis, rogatorum testium.*

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Ista Carta facta est eo tenore, quod postquam debitum, quod est nominative centum quinquaginta Librarum de capitali Ugonis filii quondam Ugonis, & centum Librarum de capitali Guidonis filii quondam Bulgarelli; fuerit solutum cum suo prode, ego, vel meus successor, sive meus Missus, dare habemus tibi prefato Archiepiscopo vel tuis successoribus, aut vestro Misso, centum Libras bonorum denariorum Lucensium. Quas etiam per predictos annos solvere promittimus........ Si taliter fecerimus

A *& conservaverimus, quod sit inanis & vacua, & in nostra redeat potestate. Quod si taliter non fecerimus, & non conservaverimus per aliquod ingenium, tunc inde in antea habeatis vos & vestri Successores predictum Castrum & Curtem cum omni sua pertinentia per istam cartulam proprietario nomine, ad faciendum inde quicquid volueritis* B *absque omni calumpnia, donec predicte Mille Libre vobis solute ab Operariis erunt vel eorum Misso. Et repromissionem ad defendendum qui per manum tenet ad penam argenti optimi Libras mille ad eumdem datare meritum & testes. Et investivit eum inde ad proprietatem ad istam penam ad eumdem datare, meritum, & testes. Et juravit* C *ipse Ildebrandus Judex & Operarius atque Consul ad sancta Dei Euangelia, quod si predictum terminum transhactaverit ipse, vel ejus summissa persona predictum pignus non habent agere nec causare, neque aliquo modo imbrigare ad supradictum Archiepiscopum vel successores suos, donec predicte mille Libre solute non fuerint.*

Charta onerum, sub quibus agros quosdam ad utendum dederat, sive locaverat Atto Archiepiscopus Pisanus. Anno 1120.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Millesimo Centesimo Vigesimo Primo, Quintodecimo Kalendas Julii, Indictione Tertiadecima. Hec sunt sacramenta de uso de Curte, & de districto de Blentina, que fecit jurare* Atto Archiepiscopus Pisane Sedis *cum conventione filiorum Opithonis, & consensu videlicet Ugicionis, & Opithonis, & Alfieri, & Dragoncini, Barucci quondam Guidi, & Ildibrandi quondam Pacci. In primis juravit Petrus de Valle poni de suo tenimento de Manso So-*

D *lidos IV. & staria IV. de grano, & IV. de milio, & IV. de favis. Hec sunt Feoralis; cetera scilicet & Placitum, & Guaittam, & Alogamentum de manso, & Albergariam redantur donacate Curte, & eundo aut redeundo detur Feorali panis & vinum & annonam semel aut bis plus in annum. Post hec juravit Petrus, qui dicitur Morlo, de Mascio, quod ipse eum suis consorti-* E *bus detinet; debet dare antiquitus Solidos V. & Denarios II. & I. falcem. Hec sunt Feoralis; cetera scilicet placitum, guaittam, & albergariam, &*

allo-

A allogamentum, & pollastrum, & olera Curti reddantur. Post ec juravit Pietri de Scandicio de Mascia, quam ipse detinet cum suo consorte; debet dare Solidos X. Feorali; cetera que dentur Curti, & placitum, & guaittam, & allogamentum, & pollastrum ancipiti, & olera. Bellus juravit Solidos IV. pro investitione pro se & pro consorti-
B bus suis, & XII. pollastri, & parium unum de bovibus in Madio Mense, & unum carrum de feno donicato ad metam donicatam, & una carratam de vino donicato ad butem donicatam, & unum parium de bovibus in Autunno tempore, & placitum & guaittam, & albergariam, & alogamentum, & polastrum, & Magisterium. Venerellus cum
C suo consorte Solidos X. dentur F.orali; cetera dentur Curti, & magisterium in edificatione & allogamentum. Batuccius & Martinus, qui dicuntur Sasi, juravere Solidos X. de suo manso esse daturos, & sunt Feoralis; placitum & cetera & alogamentum dentur Curti. Bilingalli Solidos VIII. Feorali, cetera dentur Curti. Pasquali cum suis con-
D sortibus juravit debere dare Solidos XI. & sunt Feoralis; placitum, & laborationem in Castello & pollastrum & allogamentum dentur Curti. Arnaldinus & Martinettus de manso, qui dicitur Guaitapinte, juravere debere dare Solidos V. & sunt Feoralis; & eundo aut redeundo detur panis & vinum & annona semel aut bis in anno: cetera
E dentur Curti. Bilisatri de illorum manso juravere debere dare Solidos XXXII. In his excludantur cetera, exceptâ albergaria, sive victu. Medietatem unius Mansi, que recta est per Brunum filium Sabatini, persolvitur IV. Solidis, & sunt Feoralis; placitum & laborationem in Castello & allogamentum & albergariam redantur Curti. Mascium medium Marchi de Sala persolvitur Solidis X. Mascium Felariorum per Solidos XIII. & tres petie de terris persolvuntur per Solidos VI. Hec medietas Mansi Marchi, & Mascium Felariorum, & petia de terra, si placet Domino Archiepiscopo, liberate sunt a filiis Luttieri, a quibus in pignore detinebantur. Banduscius & Blentinellus germani de illorum manso juraverunt debere dare Solidos IV. & unum parium de gallinis, & unum parium de focaceis, & terratici quintum Starium, & sunt hec Feoralis; & placitum, laborationem in Castello, & allogamentum, & albergariam dentur Curti. De Manso Panpinelli abentur Solidi VIII. & sunt Feorales; cetera scilicet & placitum, & laborationem in Castello, & allogamentum, & pollastrum debentur Curti, & albergaria. De Manso de Sasso debet habere Curia placitum & guaitam & albergariam & allogamentum, opera angajareccia, terraticum: Feoralis. De Manso, quod Petrus Azali detinet cum omni sua obedientia, debetur Curti scilicet obedientia operum & terratici & amascere, cum VI. Denariis: mortuo tenitore a Castaldionibus posita est in obedientia X. Solidorum. Unusquisque sciat, albergariam, quam superius legitur, non alio modo esse datam, nisi tantum fenum & paleam equis.

Ego Bruno Notarius Domni Imperatoris autenticum vidi & legi; ut in eo elevo, tantum hic scripsi.

Donatio

Donatio portionis Castelli Cenajae, aliorumque bonorum, facta Ecclesiae Pisanae, ejusque Archiepiscopo Attoni. Anno 1120.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Vigesimoprimo, Quarto Idus Octubris, Indictione Quartadecima. Manifesti sumus nos Guido filius quondam Ungarelli & Ghisla jugalis ejus & filia quondam Benedicti, quia consentiente mihi predicte Ghisle viro meo sub notitia & interrogatione secundùm Legem, Ughicionis Judicis Domni Imperatoris, videlicet nulla incidente violentia, sed pura & bona voluntate, secundùm Edicti paginam, per hanc offersionis & donationis donamus tibi omnipotenti Deo & beate Virgini Marie medietatem nostre portionis de eo, quod nobis pertinet de Castello Cenaje, & Burgo; & totum Sedium, quod habet & detinet pro nobis Martino, & Secreti, germani filii quondam Ursi; & totum Sedium, quod detinet & habet Petrus quondam Gerardi dal Podio; & totum Sedium, quod detinet & habet a nobis Bonfilio quondam Ursi Faber; & tota Masia, quam detinet Albertus, & Bellincione germani quondam Petri Caroci; & tota Masia, quam detinet a nobis Dominico quondam Dominici; & Sedium & Vinea & Orto, quod detinet Andria quondam Morelli; & tota Masia, quam detinet predictus Bonfilius, posita in loco, ubi dicitur a Ric; & medietatem de una petia de terra, ubi dicitur Campo dal Trebuchi; & medietatem de una petia de terra, ubi dicitur Campo da le Lopie; & medietatem integram de una petia de terra cum vinea doniche, posite in Valle de Crespina; & medietatem integram de tertiam portionem de una Massa, quam detinet filii Dominici da Lusiana;

A *& medietatem omnium, que nobis pertinent in Curte & pertinentia de supradicto Castello Cenaje tam in monte, quàm & in plano, silvas, pascuas, prata, agrestia, culta & inculta; & quartam partem integram de Castello Sancto Cassiano; & Sedium, quod detinet Albertino quondam Pagani in Sancto Cassiano; & Sedium in eodem loco Sancto* B *Cassiano, quod detinet Petrus quondam Benboni; & totum Sedium in predicto loco, quod detinet Ungarelli, filius quondam Landuli; & totum Sedium in suprascripto loco, quod detinet filii quondam Gerardi Rustici; & totum Sedium in eodem loco, quod detinet a nobis Boncetto quondam Johannis Presbiteri; & totum Sedium, quod detinet a no-* C *bis Davitii, quondam Burnelli; & una petia de terra, cum vinea in suprascripto loco Sancto Cassiano, quod est stariora quadraginta, excepsis decem starioris de eadem vinea, datis Canonice Sancte Marie; & medietatem, quod habemus in Villa de Calci; & nostram portionem integram de Castello & Podio de Veclano, & tota Masia in eo-* D *dem loco Veclano, quam detinet Boneso quondam Petri; & tota Masia in suprascripto loco Veclano, quam detinuit Baratellus & Albertinus germani; & una Masia da Rosajelo in suprascripto loco Veclano. Ita tamen ut medietas nostre portionis de Castello Cenaja, & Burgo, & omnia Sedia supradicta, & omnes Masie, & terre, & vinee, cul-* E *ta & inculta, & quarta portio Castelli Sancto Cassiano cum Curte, & omni suo jure & pertinentia, & omnia Sedia supradicta in eodem loco cum supradicta vinea posita in Sancto Cassiano, & me-*

& medietas de eo, quod nobis pertinet in Curte de Calci, & nostram partem de Castello & Podio de Veclano, cum supradicte Masie in eodem loco, cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni pertinentia eorum, sint in jure & potestate Attoni Archiepiscopi, *& ejus successoris predicte Ecclesie beate Virgini Marie jure proprietario. Ita tamen ut nullo modo a dominio & potestate predicti Archiepiscopi, & suis successoris in aliam personam vel Ecclesiam vel locum dentur vel transferantur, neque titulo alienationis, neque per Feudum, neque per Libellum, set semper in perpetuum in dominio & potestate predicti Archiepiscopi & sui successoris ad eorum propriam utilitatem & usum permaneant; retento tamen apud nos, donec ambo, vel unus, vixerimus, omnium supradictorum jure utendi & fruendi. Hec omnia ita donamus & offerimus, si sine filiis legitimis nostri comunibus masculo vel femina decesserimus; & si ego, que supra, Gisla supervixero, & infra unum annum, postquam petiero ad supradicto Archiepiscopo vel suo successores, quindecim Libras Denariorum Lucensium, & ipsi mihi eas non dederint, volo, ut supradicta donatio pro mea parte tantum sit inanis & vacua, & nihil de jure redead. Et si aliquo tempore nos, qui supra, Jugales, vel nostri heredes, sive cui nos eam dedissemus aut dederimus, retollere vel minuere quesierimus per a-*

A *liquod ingenium tibi, qui super, Atto Archiepiscopo, vel tuis successoribus, & eam ab omni homine defendere non potuerimus, & non defensaverimus vobis, aut cui vos dederitis, vel habere decreveritis, spondimus nos, qui supra, jugales comuniter & consentientes, una cum nostris heredibus, componere tibi Atto Archiepiscopo, & tuis successoribus, aut cui vos dederitis, istas res in*
B *duplum in ferquido loco sub extimatione, qualis tunc fuerit, & insuper penam arienti optimi Libras duocentum. Item donamus & offerimus duas portiones integras de una petia de terra cum prato super se, quod vocatur Ajole. Et in tali ordine hec scribere rogavimus Bernardum Notarium Domni Imperatoris.*

C *Actum Pise.*

Signa ✠ ✠ manuum suprascriptorum Jugalium comuniter & consentientes, qui hanc Cartam fieri rogaverunt.

Ego Lodoicus Judex Heinrici Quarti Romanorum Imperatoris Augusti, interrogans, & hic subsignans interfui.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Lamberti quondam Presbiteri Gerardi, & Aldiberti filius ejus, Gerar-
D *dini quondam Andrie, Bernardini quondam....... Ricardi quondam item Ricardi, & Bernardi quondam supradicti Benedicti, & Leoni filius Marignani, rogatorum testium.*

Ego Bernardus Notarius Domni Imperatoris post traditam complevi & dedi.

Transactio inter Gerardum Comitem, filium quondam Gerardi Comitis, atque Attonem Archiepiscopum Pisanum, pro Curtibus de Belora & de Buveclo. Anno 1120.

IN *eterni Dei nomine. Amen. Breve recordationis, qualiter* Gerardus Comes filius quondam Gerardi Comitis

E *finem fecit & transhactionem Gratiano Vicedomino ad partem Ecclesie Archiepiscopatus Sancte Marie, & vice* Attoni

toni ejusdem Ecclesie Archiepiscopo, A & Mingarde relicte quondam Ugonis Comitis, & filie quondam Ildebrandi Vicecomitis, & filiis suis, de quinque partibus integris de Curte de Belora, & de Curte de Buvecclo, & omnibus eorum pertinentiis, scilicet hoc modo. Cum prefatus Vicedominus conduxisset tres homines de Belora, quorum nomina sunt, Paganus quondam Fralini, B Johannes quondam Teuthii, Ubertus quondam Bernardi, qui cum presti fuissent jurare coram positis Evangeliis sacramentum superius scriptum, laudatum a istis Athone & Lanfranco prefatus Gerardus Comes remisit, & finem & transhactionem fecit de istis quinque partibus de Curte de Belora, & de Curte de Buvecclo, & omnibus earum pertinentiis; quod ab hac hora in antea C ipse Gerardus, nec suus heres per se vel per summissam personam, neque per Placitum, fatigare contra istam Ecclesiam, sive Archiepiscopum, vel ejus successores, vel Mingardam & filios suos vel eorum heredes, aut cui ipsi dederint, vel habere decreverint. Et insuper spopondit atque obligavit se predictus Gerardus & suos heredes, quod D si ita non observaverint, & omni tempore taciti & contenti inde non permanserint, quod componere debet ipse Gerardus & suos heredes ad partem predicte Ecclesie, suisque Rectoribus, & ad partem predicte Mingarde & filiis suis, eorumque heredibus, aut cui ipsi dederint, vel habere decreverint, penam argenti optimi Libras quinquaginta. Unde prefatus Vicedominus fecit ei meritum Spatam unam. Ut magis omni tempore predicta finis & transhactio firma & stabilis permaneat semper atque persistat, hoc factum est in presentia Ildebrandi Judicis & Consulis, & Gerardi Gaëtani Consulis, & aliorum.

Hactum in Claustro de Plebe Sancti Laurentii de Plattha, Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Vigesimo Secundo, Quarto Kalendas Septembris, Indictione Quartadecima.

Et ego Ugo filius Ugonis Notarii hoc breve scripsi vice Ildebrandi Judicis & Consulis, & ex sua jussione.

Ego Ildebrandus Judex sacri Palatii Lateranensis, & nunc per Dei gratiam Pisane Civitatis Consul, huic transhactioni, mea laudatione facte, interfui & subscripsi, & vice mea Ugonem scribere jussi.

Laudum in lite vertente inter Attonem Archiepiscopum Pisanum, & Girardum Comitem, caussâ Curtis de Cecina. Anno 1121.

In eterni Dei nomine. Amen. Nos Atho Marignani & Lanfrancus Girardi, in quorum laudatione lis erat inter Archiepiscopum, & Comitem Gerardum *de Curte de Cecina, posita fuit pro auferenda pugna, que erat pro ipsa lite a Benthone & Ughiccione Judicibus per sententiam data erat, in hunc modum diffinimus & finem tali concludimus. Laudamus itaque, ut Co*mes Gerardus *habeat sextam partem de* E *Cerreto & Cecina, & quinque partes sunt Archiepiscopi. Et laudamus ut de Linaja habeat inde Comes, quod modò habet & detinet, & similiter Archiepiscopus. Et si evenerit, quod Comes Gerardus noluerit facere, quod supra laudavimus, volumus & laudamus, ut tres homines de Curte de Cecina jurent ad sancta Dei Evangelia, & eodem jurejurando manifestent & demonstrent, que pars fuit Guilielminga, & que* fuit

fuit Tedicinga. Hec omnia, que suprascripta sunt ex comuni concordia nostra laudamus, & sub pignorum obligatione confirmamus, pena quinquaginta Librarum argenti optimi ei, qui contra fecerit, imposita. Similiter laudamus, ut finem & transhactionem inter se faciant in laudatione suorum Judicum sub eadem penam, quam prediximus, & sibimetipsis, suisque successoribus, atque heredibus, & cui ipsi dederint, vel habere decreverint. Similiter laudamus, ut qualem finem Archiepiscopum fecerit Gerardo de parte, que a preeumdem Gerardo remanet, illam eamdem faciat mulier Ugonis filii Tedici cum filiis suis Comitem Gerardo ab huc usque ad festum Sancti Michaëlis, & Comiti Gerardo similiter eidem; & si evenerit, quod mulier filii Tedicii noluerit

A *facere ipsam finem, Gerardus non teneatur eam finem facere. Omnia autem, que de finem Archiepiscopi supra dicta sunt, firma & in suo robore permanead.*

Data partibus in Curiam ejusdem Archiepiscopi, Incarnationis Dominice, Anno Millesimo Centesimo Vigesimo Secundo, Octavo Kalendas Septembris, B *Indictione Quintadecima.*

Signa manuum Gerardi Gaëtani; Lamberti quondam Gerardi de Lucagnano, Gusmari quondam Ugoli, Job quondam Ildebrandi, Ugoni quondam Gerardi, Salinbene quondam Lamberti, Gerardi quondam Andree, Rollandi quondam Guidi, Terolfini quondam Gualandi, Guidi quondam Alberti, Ugoni C *quondam Johannis, Petruccius quondam Scarinci, Gerius quondam Petri, testium.*

Edictum Rogerii Archiepiscopi Pisani de Decimis persolvendis Plebano Plebis de Ripabella. Anno 1125.

ROgerius Dei gratiâ Pisane Ecclesie Archiepiscopus. *Officii nostri causa tenemur & vigilantiâ super suscepti gregis salutem intendere, & ne alicujus odii vel simultatis zelo in eis bonum turbetur pacis censura justitia debemus unicuique sua decernere. Ad eorum namque profectum & quietem credimus pervenire, si discrevimus....... cui competat, quo minime liceat, ad aliena manus extendere. Sepe vero Lambertus Plebanus Plebis de Ripabella ante sedis nostrae presentiam deposuit querimoniam, Ecclesiam suam a Monachis, Decimarum & Corporum rapinis demoliri, & se a Parrocchianis propriis hac de causa seditionibus, & crebris injuriis lacessiri. Ad hujus gentis notitiam habendam venerabilem fratrem nostrum Ugonem direximus Archipresbiterum, ut ejus monitu Parrocchianorum simplicitas erudita, matris suae Ecclesiae debitum solveret, & si qua ingerentium fuit rapina,* D *regulâ justitiae redarguta deficeret. Is vero prosecutis de cetero ut omnis in eis hujus...... controversia sopiatur, volumus, & hac nostrae institutionis pagina firmamus, ut Parrochiani, qui infra territorium predicte Plebis de Ripabella continentur, ad eamdem Plebem Decimas solvant, & mortuorum Corpora sepeliant. Hoc enim &* E *antiqua Patrum auctoritas, & Sanctorum habent decreta, quod in illius gremio defunctus debet quiescere, de cujus se meminit utero per regenerationis misterium processisse, & ibi omnes Decimas & oblationum vota solvere, cujus se specialis novit nutritum lacte doctrine. Si quis vero illorum purae intentionis affectu in Monasterium vivus desiderat converti, vel defunctus sepeliri,*

non

non attractus Feudo, non seductus publicis vel privatis muneribus, postulata & ab eâdem Ecclesiâ acceptâ licentiâ, honore debito soluto, ad quod voluerit Monasterium libere eat. Sic namque & caritas illibata inter eos servabitur, & justitia non ledetur. Quicunque igitur huic nostre constitutioni contraire temptaverit, sciat se contemptorum penas incurrere, & eternae maledictionis participem esse.

✠ *Ego Rogerius Pisanae Ecclesiae Archiepiscopus scribi jussi & subscripsi.*

✠ *Ego Ugo Archipresbiter subscripsi.*

Ego Bernardus Presbiter subscripsi.

Ego Presbiter Martinus subscripsi.

Ego Presbiter Signorectus subscripsi.

Ego Henricus Presbiter subscripsi.

Ego Lambertus subscripsi.

Ego Ildebrandus Diaconus subscripsi.

Ego Albertus Diaconus subscripsi.

Ego Benedictus Subdiaconus subscripsi.

Ego Bernardus Subdiaconus subscripsi.

Ego Ildebrandus Subdiaconus subscripsi.

Data in Claustro Sanctae Mariae Pisani Archiepiscopatus, per manum Uberti Diaconi, Anno ab Incarnatione Domini MCXXVI. Indictione Tertia, Octavodecimo Kalendas Octobris.

Charta redituum debitorum Rogerio Archiepiscopo Pisano ex agris usui datis in districtu Castelli Rasignani. Anno 1125.

IN *Christi nomine. Breve ad memoriam...... & Martino Jannini. In presentia* Rugerii Archiepiscopi, & *G ano Vicedomino........ Sigheri, & Gerardo quondam Gerardi Vicecomitis, & Alberto quondam Alberti, & Pelavicino quondam Gualandi, & Opitho quondam Ataldi, & Baruccio quondam Guidi juraverunt ad Sancta Dei Euangelia de destricto, usu de Castello de Rasignano. & de Curte, que fuit in tempore* Gotifredi Marchioni, & Beatrice Comitissa. *Fuit enim tale. De casis enim que infra murum Castelli continentur recipiebant de tertio in tertio anno Solidos XXV. pro sodro. Terre...... che, que sunt recte & laborate per filios Barocci, & per Marcum & Petrum quondam Quinit....... nini, & per filios quondam Giffi, & per filios quondam Saraceni. & per Selvangnoli, sunt in feodo de filiis quondam Henrici. Terre vero Marche, que sunt recte & laborate per Petrum quondam Vitali, & per suos consortes, & per Dominichum quondam Bonithi & per filios quondam Saraceni, sunt in feudo Ildebrandi quondam Sigheri & Raineri & Tegrimi germanorum filiorum quondam Raineri. Hii omnes isti laboratores debent facere Placitum & Albergariam Misso Marchioni, preter Selvangnoli, qui tantum debent reddere I. corbam annone, & carnem & panem & vinum. Botacci per omnem annum dant IV. staria annone, & IV. panes, & II. derrate de carne, & vinum. Teutho dal Borgo I. stario de annona, & I. pane, & I. pollo. Bando Gengio I. uno stario de annona....... staria annone, & II. panes, & II. pullo. Bocceringhi II. staria annone, & II. panes, & I. pullum. Bucallo & Meliolo & Peccio II. staria annone, & II. panes, & I. pullum. Prete Baldinghi Chisori .... Hos predictos redditos dant Misso Marchioni. Omnes vero homines coabitantes in suprascripto Castello, & in ejus Curte, si inter se reclamationem fecerint, vel aliquis adversùs eos, justitiam ante Nuntium Potestatis faciunt.*

Anno Domini Millesimo Centesimo Vigesimo Sexto, Quinto Idus Novembris, Indictione Quarta.

A Ego Ubaldus Notarius Donni Imperatoris ibi fui, & hoc breve scripsi.

Venditio Castelli & Burgi de Furcule facta Rogerio Archiepiscopo Pisano a Guidone Malaparte. Anno 1126.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Amen. Anno Dominice Incarnationis ejus Millesimo Centesimo Vigesimo Septimo, Quinto Idus Septembris, Indictione Quarta. Manifesti sumus nos Guido, cognomine Malaparte, quondam item Guidi, atque Galiana jugalis ejus & filia quondam Ermanni, qui comuniter & consentientes mihi suprascripto viro meo, ubi interesse videtur notitia Falconis Judicis sacri Palatii, a quo secundùm legem interrogata & cognita sum, nullam pati violentiam, sed pura & integra mea bona voluntate, secundùm edicti paginam, per hanc cartam venundamus & tradimus tibi Rogerio, Dei gratia venerabili Pisane Ecclesie Archiepiscopi, ementi pro suprascripto Archiepiscopatu, totum & quidquid nobis competunt infra Castellum & Burgum de Furcule, & in ejus pendiciis sive districtu & confines. Cujus unum capud confinium versùs orientem extenditur, sicut trahere videtur Rivum de Alica, & protenditur inde usque ad Podium de Trecchi, & inde vadit usque ad Buccam Lapacchi, & deinde procedit usque in fontem Lucentis; aliud caput a meridie in flumine Here, & inde pergit fere Villam de Regino, & inde vadit usque ad Molendinum de Maltempo, & sic currit inde usque ad Maltolliato, & deinde usque in Sareta, & de Sareta revertitur in suprascripto Rivo; latus verò unum sicut trahere videtur a Perghione vetus usque ad Perghionem novum; ab alio verò latere finatur cum Rivo de Trogiaria, & protenditur usque in Heram flumine, & ab Hera
B
usque in predicto Rivo de Alica. Cum omnibus terris, silvis, virgareis, pratis, pascuis, cultis vel incultis, agrestis & domesticis, & cum omnibus illis hominibus redditis & pensionibus, sive tributis, & recollectas, quas & quos predictos nostros homines nobis sunt reddere & facere. Predictum totum &
C
quidquid nobis pertinet infra predictum Castellum & Burgum & ejus pendiciis, sive Curte atque districtu, & infra istas confines in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & proprietate & actione sua, tibi eam, ut dictum est, vendo & trado. Et pro ista nostra venditione & tradi-
D
tione confitemur, nos a te recepisse pretium Librarum octuaginta bonorum denariorum Lucensis monete in prefinito. Quam nostram venditionem & traditionem, si nos suprascripti conjuges, vel nostri heredes, cui nos eam dedissemus, aut dederimus, retollere vel minuere aut impedire sive imbrigare quesierimus per aliquod ingenium tibi, qui supra, Donno
E
venerabili Rogerio Archiepiscopo, vel tuis successoribus, aut cui vos dederitis vel habere decreveritis, & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondemus nos, nostrosque heredes tibi prefato Donno Archiepiscopo, tuisque successoribus suprascriptam nostram venditionem & traditionem in duplum in ser-

qui-

quide loco ſub eſtimatione qualis tunc A *fuerit. Et in tali ordine hanc cartam Falconem Judicem & Notarium ſacri Palatii ſcribere rogavimus.*

Actum Piſis.

Signa ✠ ✠ manuum ſupraſcriptorum Jugalium, & que hanc cartam venditionis fieri rogaverunt.

Interfuerunt Lambertus quondam Bonii, Ildebrandus Pappataccula, Rainulfus B *quondam Bernardi, Pandulfus de Melda, Raimundus quondam Beribi, Albertus quondam Tebaldini, Cappule quondam Angeli, rogati teſtes.*

✠ Ego Falco Judex & Notarius ſacri Palatii, hanc cartam ſcripſi, & poſt traditam complevi & dedi.

Et repromiſſionem ad defendendum, qui per manum tenet, ad penam Librarum argenti optimi quinquaginta. Actum ad iſtum datarem, meritum, & teſtes.

Placitum ac ſententia Rogerii Volaterrani Epiſcopi & Archiepiſcopi Piſani pro Monaſterio S. Mariae de Morrona. Anno 1128.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis. Dum in Dei nomine* Rogerius Dei gratia Vulterrenſis Epiſcopus, ac Piſanorum Archiepiſcopus C *reſideret juxta Eccleſiam & Monaſterium Sancte Marie de Morrona, cum ſuis Juriſperitis & Notariis ac aliis probis atque nobilibus Viris, ad juſtitiam cognoſcendam & faciendam, ibi in eorum preſentia, videlicet Domini Tebaldi Cauſidici, & Guitardi, & Guidonis Notarii, & Guilielmi Comitis, & Ildebrandini de Caſanova, & Gua-* D *landelli de Pecciore, & Scotti de Sugiana, & Gualandelli de Monte Vultrario, & Petri filius Raimundi ſimiliter de Monte Vultrario, & Germundi de Morrona, & filiorum ejus, & aliorum plurium, veniens Guido ſupraſcripti Monaſterii Prior cum ſuis inſtrumentis, oſtendit ſupraſcriptum venerabilem Epiſcopum quedam injuſte detinere* E *de juſtitia ſupraſcripti Monaſterii. Tunc preſatus venerabilis Epiſcopus, causâ cognitâ, refutavit atque poſtpoſuit jam dicto Monaſterio in manu predicti Prioris omnes res, que continebantur in ſuis inſtrumentis, quas ipſe habebat & poſſidebat de Acquiſiana Curte in Vulterrano Epiſcopatu, utpote in Rialto, & in Riparoſſa, & in aliis locis.*

Hoc actum eſt Dominice Incarnationis Anno Milleſimo Centeſimo Vigeſimo Nono, Tertiodecimo Kalendas Septembris, Indictione Sexta.

✠ Ego Rogerius Dei gratia Piſane Eccleſie Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Ego Ruſticus Archipresbiter interfui & ſubſcripſi.

Ego Guittardus Juriſperitus interfui & ſubſcripſi.

Thebaldus Cauſidicus interfui & ſubſcripſi.

Ego Uguccio Apoſtolico Sedis Notarius interfui & ſubſcripſi.

Char-

Charta Rodulfi Abbatis Monasterii S. Michaëlis de loco Marturi, per quam Rogerio Archiepiscopo Pisano vendit jura sua in Castro de Vico, atque in aliis locis. Anno 1129.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Trigesimo, ipso die Kalendis Septembris, Indictione Septima. Oportet universarum Dei Ecclesiarum Rectores, & cunctorum venerabilium locorum dispensatores, Ecclesiis & locis, quibus Deo auctore presunt, prospicere, & ad utilitatem & commodum seu meliorationem, prout possunt, earumdem Dei Ecclesiarum & locorum modis omnibus elaborare. Ideoque ego Rodulfus in Dei nomine Abbas de Ecclesia & Monasterio Sancti Michaëlis de loco Marturi, *comunicato consilio Fratrum meorum Monacorum, & Advocati, ceterorumque fidelium predicti Monasterii, pro competenti utilitate predicti Monasterii, per hanc cartam vendo & trado tibi* Rogerio, Dei gratia sancte Pisane Ecclesie Archiepiscopo, *ad partem predicte Eclesie, totum, quod predicte nostre Ecclesie & Monasterio pertinet in Castro de Vico, qui dicitur Asserissula infra ipso Castello, quam & de foris, & in Curte ejus. Et in loco & finibus Cisano tam infra ipsam Villam quàm & de foris, & in Curte ejus. Et a Camuliano sicut Hera mittit in Arno usque ad Mare. Et ex altera parte fluminis Arni a Montecclo similiter usque ad Mare. Ut dictum est, omnia, quae supra leguntur, in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & pertinentiis earum tibi ea, ut dictum est, ad..... predicte Ecclesie vendo & trado. Pro qua a te meritum recepi Solidos tria* A *millia quingentos quadraginta in prefinito. Quam meam venditionem & traditionem, si ego, qui supra, Rodulfus Abbas, vel mei successores, sive cui nos eas dedissemus, aut dederimus, retollere vel minuere quesierimus per haliquod ingenium tibi, qui super, Rogerio Archiepiscopo vel tuis successoribus, aut cui vos ea dederitis vel habere de-* B *creveritis, & si nos exinde auctores dare volueritis, & ea vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus; spondemus nos vobis componere suprascriptam nostram venditionem & traditionem in duplum in ferquido loco, sub extimatione qualis tunc fuerit. Et in tali bordine hec scribere rogavi Ugonem Notarium Apostolice Sedis.*

C *Actum infra Ecclesiam Sancte Marie, posita in Castello, qui dicitur Casule.*

Ego Rodulfus Abbas Marturiensis Monasterii in hac cartula a me facta confirmando subscripsi.

Ego Guido Monachus & Sacerdos subscripsi.

Ego Frater Albertus Monachus & D *Sacerdos subscripsi.*

✠ *Ego Frater Dominicus Monachus & Sacerdos subscripsi.*

Ego Bernardus Monachus & Sacerdos subscripsi.

Ego Frater Azzo Monachus & Levita subscripsi.

Ego Frater Albertus Monachus subscripsi.

E *Ego Frater Petrus subscripsi.*

Ego Frater Placidus subscripsi.

Ego Frater Rainerius subscripsi.

Ego Frater Lambertus subscripsi.

Signum

A Signum ✠ manus Sinibaldi Advocati suprascripti Monasterii, qui interfuit & consensit, & ratum habuit.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Arnulphi quondam Stephani, & Vesco quondam Benthulini, & Saffi quondam Rainerii, & Lotteri quondam Teci, & Henrici quondam Adalardi, & Berlingherii quondam Petri, & Henrici quondam Alfredi, & Rogerini quondam Guiliccionis, & Jacop quondam Ildebrandi, & Sismundi quondam Conecti, & Palmenti filii Ugonis, & Teberti quondam Saffi, & Truffa quondam Corradi, Gerardi quondam Andree, & Guidonis quondam Pisani, & Bernardi quondam Signorelli, & Alcherii quondam Paganuccii, Bernardi quondam Rosignoli, rogatorum testium.

B Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Et repromissionem ad defendendum; qui per manum tenet, ad penam argenti optimi Librarum ducentarum, ad suprascriptam datare, meritum, & testes.

Transactio inter Rodulfum Abbatem Monasterii S. Michaëlis de loco Marturi, & Rogerium Archiepiscopum Pisanum. Anno 1129.

C In nomine Domini Dei viventis in secula. In presentia Benthonis Judicis & Ugonis Notarii, Arnulfi quondam Stephani, Vesco quondam Benthulini, Saffi quondam Raineri, Lotterii quondam Teci, Henrici quondam Adaldi, Belingeri quondam Petri, atque Henrici quondam Gualfredi, Rugerini quondam Guilicionis, Jacop quondam Ildebrandi, Sismundi quondam Conetti, Palmenti filii Ugonis, atque Teberti quondam Saffi, Truffe quondam Curradi, Gerardi quondam Andree, Datisalvi quondam Brettonis, Guidonis quondam Pisani, Bernardi quondam Signorelli, Alkerii quondam Paganuccii, atque Bernardi quondam Rosignoli, Rodulfus Abbas de Ecclesia & Monasterio Sancti Michaëlis de loco Marturi, communicato consilio Fratrum suorum Monachorum, & Sinibaldi Advocati ejusdem Ecclesiae, ceterorumque fidelium predicti Monasterii per fustem, quem in suis detinebat manibus, fecit finem & transactionem atque refutationem de omnibus terris & rebus, quas predicta Ecclesia & Monasterium aliquo modo habebat & detinebat ex parte quondam Uberti Marchionis tam infra Castrum de Vico, que dicitur Auserissula, quàm & de foris & in Curte ejus; & in Cisano, tam intra Villam, quàm & de foris & in Curte ejus, & a Camuliano, sicut Hera mittit in Arnum usque ad mare. Et ex altera parte fluminis Arni a Monteclo similiter usque ad mare, D Rogerio Dei gratia sancte Pisane Ecclesie Archiepiscopo suisque successoribus, ad partem predicte Ecclesie. Quod ab hac hora in antea ipse Rodulfus Abbas, nec sui successores, neque cui ipsi dederint, vel habere decreverint, habent inde agere vel caussare, sive molestare, atque per Placitum fatigare. Et insuper spopondit atque obligavit se & suos successores adversum suprascriptum Archiepiscopum & suos successores ad partem E predicte Ecclesie, aut cui ipsi dederint vel habere decreverint, quod si aliquo tempore de omnibus, que super leguntur, egerint aut causaverint vel intentionaverint seu minuaverint atque molestaverint, sive per Placitum fatigare fecerint per se vel per summissam personam per quolibet ingenium, & omni tempore taciti

citi

citi & contempti inde non permanserint, quod componere debet ipse Rodulfus Abbas & sui successores predicto Rogerio Archiepiscopo & suis successoribus ad partem predicte Ecclesie, aut cui ipsi dederint vel habere decreverint penam argenti optimi Libras ducentarum. Unde ipse Rogerius Archiepiscopus fecit ei meritum anulum aureum, ut magis omni tempore predicta finis & transactio, atque refutatio firma & stabilis permaneat atque persistat.

Actum infra Ecclesiam Sancte Marie, posita in Castello, qui dicitur Casule.

Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Trigesimo, ipso Die Kalendas Septembris, Indictione Septima.

Ego Rodulfus Abbas in hac promissione & obligatione subscripsi.

Ego Johannes Monaco & Sacerdos subscripsi.

Ego Guido Monaco & Sacerdos subscripsi.

Ego Frater Albertus Monaco & Sacerdos subscripsi.

Signum ✠ manus suprascripti Sinibaldi Advocati predicte Ecclesie Sancti Michaëlis, qui interfuit & consensit.

Signa manuum suprascriptorum Arnulfi, Vesco, Sassi, Lotterii, Henrici, Berlingerii, & item Henrici, Rogerini, Jacop, Sismundi, Palmenti, Teberti, Truffa, Gerardi, Deisalvi, Guidonis, Bernardi, Alberi, item Bernardi, rogatorum testium.

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis ibi fui, & hoc breve ad memoriam futuri temporis scripsi.

Donatio quartae partis Castelli Acqui, facta ab Arduino Comite, filio Guidonis Comitis, Ecclesiae Pisanae. Anno 1130.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Trigesimo Primo, Duodecimo Kalendas Decembris, Indictione Nona, Manifestus sum ego Arduinus Comes, filius Guidonis Comitis, quia consentiente mihi atque precipiente prefato Guidone genitore meo, per hanc cartam pro anime mee remedio & parentum meorum, offero, dono, & concedo Ecclesie Sancte Marie Pisane matris Ecclesie & Archiepiscopatu, totam illam quartam portionem, que mihi obvenit per cartam donationis ex parte Comitisse Cicilie uxoris quondam Ugonis Comitis, que sibi evenit per Morgincap ex parte prefati Comitis Ugonis viri sui in Curte & in Castellis de Acqui, cum omnibus earum pertinentiis & adjacentiis tam donicatis quàm & massariciis, cultis & incultis, domesticis & agrestibus, districtis & Placitis suprascripta Curte & Castello pertinentibus, ut dictum est, cum inferioribus & superioribus suis, seo cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & pertinentiis earum, omnipotenti Deo & jamdicte Ecclesie offerre prevideor tali ordine, ut ab ac hora in antea sit propriis juris suprascripte Ecclesie & Archiepiscopatui Sancte Marie proprietario jure. Et si ego, qui supra, Arduinus Comes, vel meus heres, sive cui nos eam dedissemus aut dederimus, retollere vel minuhere quesierimus per aliquod ingenium, aut si nostrum datum vel factum de omnibus suprascriptis rebus apparuerit, & omni tempore taciti & quieti inde non permanserit, & eam ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondeo ego, qui super, Arduinus Comes, una

cum

A *cum meis heredibus, conſentiente mihi ſupraſcripto genitore meo, conponere ad partem ſupraſcripte Eccleſie & Archiepiſcopatu Sancte Marie, ejuſque Rectoribus, aut cui ipſi dederint, ſupraſcriptam rem in duplum in ſerquido loco ſub extimatione qualis tunc fuerit. Et inſuper penam argenti optimi Libras centum. Et in tali ordine hec ſcribere rogavi Bernardum Notarium Domni Imperatoris.* B

Actum in Coro infra Plebe de Montecaſtelli.

Signum ✠ manus ſupraſcripti Arduini Comitis, cum conſenſu, & auctoritate, & licentia ſupraſcripti genitoris mei, qui hanc cartam offerſionis fieri rogavit.

C *Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Paganelli quondam Rollandi, & Ermannus & Stramb...... germani filii Rollandi de Ozano, Ildebrandi quondam Sicheri, & Petri quondam Ugonis quondam Pagani, Gerardi Vicecomitis quondam Gerardi Vicecomitis, Curtevecchia filius Alberti, & Scotto quondam Bernardi teſtium.*

Supradictus Arduinus juravit ad ſancta Dei Euangelia, ſupraſcriptam offerſionem, & conceſſionem, ſicut ſupra legitur, licentia & auctoritate ſupraſcripti genitoris mei ſcribere rogavi hanc cartam eumdem Bernardum, & predictus pater meus ſic mihi precepit, ſic etiam jam dicta Comitiſſa Cecilia illut idem mihi fieri juſſit.

Ego Bernardus Notarius Domni Imperatoris, poſt traditam complevi & dedi.

Supradictus Arduinus Comes per fuſtem, quem in ſua manu tenebat, inveſtivit Rogerium venerabilem Archiepiſcopum Piſane Eccleſie *de ſupradicta quarta portione de ſupraſcripta Curte & Caſtello & ejus pertinentia, ad ſupraſcriptam penam, ad eumdem datare, & teſtes.*

Traditio Hoſpitalis Caſamvidiae, facta a fundatoribus pii loci Uberto Archiepiſcopo Piſano. Anno 1133.

D *IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Milleſimo Centeſimo Trigeſimo Tertio, Nono Kalendas Martii Indictione Undecima. Quoniam divine admodum conſtitutum eſt, & ſalutem animarum & corporum medelam eſſe cognoſcitur, piis & venerabilibus Locis providere, ut optime conſtituantur & gubernentur, ne in poſterum ullam diminutionem vel jacturam patiantur; ideoque nos Bernardus & Leo conjuncti ad onorem & ſervitium omnipotentis Dei, & ſalutem pauperum, Oſpitale ſitum Caſamvidia, a nobis ordinatum & conſtitutum ad ſervitium Dei & pauperum, cui omnia noſtra bona mobilia & immobilia, ujus ſeculi procellis & mundanarum rerum deſideriis derelictis, ea conceſſimus pro remedio animarum noſtrarum, noſtrorumque parentum; tibi Deo, & Sancte Marie Piſane matris Eccleſie* Domno Uberto venerabili ejuſdem Eccleſie Archiepiſcopo, *& Canonicis predicte Eccleſie ſupradictum Oſpitale, cum omni ſua pertinentia & proprietate, que nunc abet, vel abiturus eſt, ſummittimus &* E *damus, ut ſit in veſtra, veſtrorumque ſucceſſorum tutela & cura. Ad abendum, tenendum, gubernandum, meliorandum, nec in ullo de jure ſuo diminuendum, ſed pro amore & timore Dei, & veſtrarum animarum remedio, a vobis & a veſtris ſucceſſoribus, cura & ſtudio veſtro ſemper in melius procedat & augeatur. Et ſi aliqua perſo-*

na ullo tempore predicto Ospitio vel suis rebus offenderit vel diminuere voluerit, a vobis & a vestris successoribus omnibus modis, prout decet, defendatur. Nullà tamen concessà potestate atque licentià ipsum Ospitium destruendi, vel subponendi alicui persone vel loco, vel donandi vel permutandi vel ullo modo alienandi, sed semper in vestra, & in successoribus vestris cura, & provisione semper permanead ad utilitatem & proficuum suprascripti Ospitii. Et si, quod absit, aliquit contra os, quod supra dictum est, a vobis, vel a successoribus vestris excogitatum fuerit, cassum & inutile permanead, & semper in ejusdem Ecclesie potestatem & in eorumque meliore fide steterint & permanead. Quam nostram dationem & traditionem firmam & stabilem esse volumus. Et si nos, qui supradicti Bernardus, Leo, vel nostri successores, sive cui nos dedissemus, aut dederimus, contra vos, vel contra vestros successores egerimus, aut causaverimus, vel intentionaverimus, atque molestaverimus, sive per Placitum fatigare fecerimus per nos, vel per nostram summittentem personam, & omni tempore taciti & contenti inde non permanserimus, spondemus nos suprascripti Bernardo & Leo, una cum nostris successoribus, componere vobis vestrisque successoribus penam argenti optimi Libras centum. Et in tali hordine hec scribere rogavimus Guidonem Notarium Donni Imperatoris.

Actum in Claustrum suprascripte Canonice.

Signum ✠ ✠ manus suprascriptorum Bernardi, & Leonis comuniter, qui hoc scriptum rogaverunt fieri.

Signum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manus Ildebrandi filius quondam Sigeri filio quondam Matti, Sesmundi filius quondam Conetti, Odimondi, qui Macco vocatur, filius quondam Adthi, Bernardi filius quondam....... Deotisalvi filius quondam Brettoni, qui fuerunt rogati testes.

✠ Ego Ubertus Pisane Ecclesie Archiepiscopus, & Presbiter Cardinalis, titulo Sancti Clementis, hanc cartulam confirmo, & subscribo.

✠ Ego...... Archipresbiter in ac cartula subscripsi.

✠ Ego Henricus Presbiter, & Custos, & Plebanus de Calci, subscripsi.

✠ Ego Presbiter Martinus subscripsi.

Ego Presbiter Lambertus subscripsi.

Ego Ildebrandus Diaconus subscripsi.

Ego Gerardus Diaconus huic donationi subscripsi.

Ego Guido Notarius Domni Imperatoris post traditam complevi & dedi.

Commutatio rerum inter Ubertum Archiepiscopum Pisanum, & Ubertum Abbatem Monasterii S. Justiniani de Falesia, in qua duae partes Castelli Plumbini Archiepiscopo conceduntur. Anno 1135.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Trigesimo Quinto, Undecimo Kalendas Februarii, Indictione Tertiadecima. Manifestus sum ego Ubertus Abbas Monasterii Sancti Justiniani de Falesia, *quia tu* Ubertus Dei gratia Pisanae Ecclesiae Archiepiscopus *convenistis nobiscum ad utilitatem quàm commodum predictae vestrae Pisanae Ecclesiae & infrascripti nostri Monasterii Sancti Justiniani commutationem faceremus de quibusdam terris, quae videntur esse sub jure prefatae vestrae Ecclesiae & suprascripti nostri Monasterii. Preinde sub notitia bonorum*

norum hominum & fidelium utriusque Ecclesiae vestrae quàm nostrae, quorum nomina subter leguntur, quàm rationabiliter decreverunt, ipsas terras quàm res, quas commutare disposueramus, esse utiles ad meliorationem quàm commodum utriusque Ecclesiae, secundùm estimationem predictae commutationis. Per hanc commutationis cartam cedere quàm per immutabilem traditionem largiri videor vobis Donno Uberto suprascriptae Pisanae Ecclesiae Archiepiscopo, tuisque successoribus ad utilitatem quàm proprietatem, ut dictum est, vestrae Ecclesiae, duas partes integras de Castello & Rocha, quae dicitur Plumbinum, *sicut est praecincta a mari, usque ad Carbonariam, vel a mari, quàm ab ipsa Carbonaria, exceptis quam antepositis inde sex scalis de terra ad justam perticam mensurata, que per medietatem inter nos & vos habere quam detinere debemus, & excepta tanta terra de communi nostro & vestro, in qua vel super qua Cappella & Casa Presbiteri ipsius Cappellae, in qua habitet, possint haedificari. Item damus & tradimus vobis duas petias integras de medietate illius terrae, quae est posita infra suprascriptos termines, quos hìc nominamus, videlicet sicut Lecia-pertusa vadit per Serram montis, & per Bracalaniam usque ad Capetholum in mare, & sicut mare precignit totam ipsam terram cum predicta Carbonaria usque ad Rivum-senalem, & sicut ipse Rivus-senalis vadit in Serram ad predictam Leciam-pertusam. Exceptamus quam anteponimus inde prefatam Ecclesiam & Monasterium Sancti Justiniani, quàm ejus Claustro, cum suo Cimiterio. Predictas duas partes integras de isto Castello & Rocha Plumbini, sicut est precincta a mari, quam Carbonaria, preter sex supralscriptas scalas de terra, quas per medietatem inter nos habere debemus, quàm preter suprascriptam terram de comuni utriusque partis, in qua Cappella & Casa Presbiteri possint haedificari, item duas partes integras de medietate illius terrae, quae est posita infra suprascriptos terminos, preter Monasterium quàm Ecclesiam quàm claustra cum suo Cimiterio, qualiter ab omni parte circumdatae sunt per designata loca, & sicut per capita & latera & mensuram inveniri possunt, cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus quam accessionibus quam ingressibus suis, cum omni jure quam pertinentiis earum, in integrum vobis, ut dictum est, inrevocabiliter cedo & trado in perpetuum nomine commutationis, ut dictum est. Tali ordine, ut nullo tempore nullo modo liceat vobis vel vestris successoribus aut hiconomo, predictas terras seu res vendere vel donare aut aliquo alio titulo alienare, sed semper debeat in potestate predictae vestrae Pisanae Ecclesiae incommutabiliter permanere, & in ejus proprietate quam dominio. Pro qua nostra commutatione quam traditione recepi a vobis unam petiam de terra, posita juxta Civitatem Pisam prope Ecclesiam Sancti Nicholai, quàm insuper Solidos trimilia quadringentis in prefinito. Quam meam commutationem quàm traditionem si ego, qui supra, Ubertus Abbas, vel mei successores, sive aliqua nostra summissa persona aut hiconomus nostri Monasterii aliquo tempore revocare vel remutare, aut in aliquo diminuere quaesierimus per quodlibet ingenium, & si eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus quam non defensaverimus ad partem quàm proprietatem predictae vestrae Pisanae Ecclesiae, spondeo ego, qui supra, Ubertus Abbas, unacum meis successoribus prefati nostri Monasterii Sancti Justiniani, componere vobis, qui supra, Donno Uberto Archiepiscopo, vestrisque suc-*

A cessoribus, aut hiconomo vestrae Ecclesiae, suprascriptam nostram commutationem quàm traditionem in duplum in ferquido loco sub extimatione, qualis tunc fuerit, ad partem quàm proprietatem prefatae vestrae Pisanae Ecclesiae, & insuper penam argenti optimi Librarum trecentarum; quia in tali ordine hanc commutationis cartam Ildibrandum Notarium
B Apostolicae Sedis scribere rogavimus.

Actum apud prefatam Ecclesiam Pisani Archiepiscopatus Sanctae Mariae feliciter.

✠ Ego Ubertus Abbas Monasterii Sancti Justiniani de Falesia, in hac carta commutationis subscripsi.

Ego Falco Judex sacri Palatii interfui quàm subscripsi.

Ego Manfredus causarum Patronus interfui & hìc subscripsi.

Ego Ildibrandus Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Charta Gerardi Abbatis Monasterii S. Mariae de Morrona, per quam vendit Uberto Archiepiscopo portionem suam de duobus Castellis. Anno 1135.

C In nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnationis ejus Millesimo Centesimo Trigesimo Sexto, Quarto Kalendas Aprilis, Indictione Tertiadecima. Manifestus sum ego Gerardus in Dei nomine humilis Abbas Ecclesie Monasterii Sanctae Mariae de Morrona, quia gravati & coacti onere debiti suprascripti nostri Monasterii, cum non habuerimus alias res
D nobiles, de quibus ipsum debitum solvere possemus, ideo comuni consilio Fratrum pro jam dicto debito solvendo & utilitate melioris comodi, quasi loco commutationis, per hanc cartam vendimus & tradimus vobis Donno Uberto venerabili Archiepiscopo Pisanae Ecclesiae, medietatem integram de tribus
E partibus de Podio & Castello & Districto & Curte de Acqui, quod Vivajo vocatur. Et de Podio & Castello & Curte & Districto de Morrona: exceptis & antepositis illis terris & acquisitis, quae prefato nostro Monasterio pertinebant ante illam dationem Ugonis Comitis, vel datum, quod ipse in eodem Monasterio fecit. Predictam medietatem integram de tribus partibus de utrisque prenominatis Podiis & Castellis, videlicet Morrona & Vivajo, & eorum Curtibus & districtis, exceptis illis acquisitis, quae superius exceptavimus, qualiter ab omni parte per capita & latera & per mensuram ipse terre inveniri possunt; cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus, & accessionibus & ingressibus earum, & cum omnibus adjacentiis & pertinentiis earum & actionibus, & jure in integrum vobis, ut dictum est, vendimus & tradimus. Pro qua nostra venditione & traditione recepimus a vobis pretium quingentorum Solidorum in prefinito. Quam nostram venditionem & traditionem si ego, qui supra, Gerardus Abbas, vel mei successores, sive aliqua nostra summissa persona, cui nos dedissemus aut dederimus, vobis, qui supra, Donno Uberto venerabili Archiepiscopo vel vestris successoribus retollere vel minuere quesierimus per quodlibet ingenium, & si eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondeo ego, qui supra Gerardus Abbas, una cum meis successoribus, componere vobis, qui supra, Donno Uberto vene-

vene-

A *venerabili Archiepiscopo vestrisque suc-*
cessoribus ad partem & proprietatem ve-
strae Pisanae Ecclesiae, istam nostram
venditionem & traditionem in duplum
in ferquido loco sub extimatione, qualis
tunc fuerit, insuper penam argenti opti-
mi Librarum centum. Quia in tali or-
dine hanc cartam Falconem Judicem &
Notarium sacri Palatii scribere rogavi-
B *mus.*

Actum aput Canonicam, & majorem
Ecclesiam Archiepiscopatus Sancte Marie.

A *Ego Gerardus Abbas Ecclesie Sancte*
Marie de Morrona subscripsi.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ *manuum*
Lanfranci quondam Gerardi, Petri Al-
bitbonis, Heritbi quondam Heritbi, Ber-
nardus Lamberti, Scotti filii Bernardi
quondam Rotbi, Malagalie quondam Ger-
mundi, qui intersuerunt rogati testes.

Ego Falco Judex & Notarius sacri
B *Palatii, post traditam complevi & dedi.*

Sententia Judicum in controversia agrorum inter Ubertum Archiepiscopum Pisanum, & alios. Anno 1135.

IN *nomine summi Dei & Salvatoris*
C *nostri Jesu Christi. Amen. Nos Ben-*
tho Judex, & Manfredus, caussarum
patroni, electi Judices ab Uberto, di-
vina pietate Pisanorum Archiepisco-
po, & a Consulibus & *universo Po-*
pulo, a diffiniendas lites publicas seu
privatas; litem, que erat inter Archie-
piscopum Ubertum & Vicecomitem &
Henrigum atque Rudulfum, germani fi-
D *lii quondam Gualfredi, commissam nobis*
ab utraque parte, sic diffinimus. Si-
quidem cum predictus Archiepiscopus con-
quereretur adversùm supradictum Viceco-
mitem & filios Gualfredi, de duabus
petiis de terris, que fuerunt de Curte
de Cimtoria, nunc verò sunt de Curte
de Sancta Lucia, una quarum posita
est a Pojo de Querciavelata, & sicut
E *trait Strada Guilielminga, de capite*
Ainchi usque ad terram de li Petilati
in capite deinc; secunda petia de terra
comprehenditur cum Colle Leuli, tenet
unum caput in Rigone, aliud caput te-
net in foresto, & guarigando de Curte
de Cimtoria. De his predictis duabus
petiis de terris, sicut designata sunt,
dicebat Vicecomes & filii Gualfredi, se
possedisse per annos quadraginta quie-
te & sine legali interruptione. Contra
C *verò Archiepiscopus dicebat eamdem ter-*
ram infra illos quadraginta annos Co-
mitem Ughicionem & filium ejus Ugo-
linum & Teudicium & filium ejus pos-
sedisse infra hos quadraginta annos, te-
stibus ab utraque parte productis, & a
nobis diligenter examinatis. Unde Judi-
ces, negotio a Causidicis utriusque par-
tis subtiliter disputato, causâ congnitâ,
D *judicamus, ut jurent testes Archiepisco-*
pi, infra hos quadraginta annos predi-
ctos Comites possedissent. Quo jurato,
condemnamus Vicecomitem & filios Gual-
fredi de predicta terra, nisi testes Vi-
cecomiti & filii Gualfredi velint jurare
Vicecomitem & filios Gualfredi predi-
ctam terram per quadraginta annos quie-
te possedisse. Tunc eligatur unum ex u-
E *na parte, & alter ex altera parte, &*
quis verius vel falsius dicat, bello di-
scernatur. Hanc sententiam data, &
testibus utrinque juratis Vicecomes & fi-
lii Gualfredi remiserunt bellum, & to-
ti lite renuntiaverunt.

Data in Curia Domni Uberti vene-
rabili Archiepiscopo Sancte Marie Pi-
sane matris Ecclesie, in presentia te-
stium Gualamdi quondam item Gualan-
di,

di, & Lanfranchi quondam Gerardi, A *& Guilielmirici quondam Lanberti, Odimundi quondam Beriti, & Gatti quondam Henrici, & Lanberti quondam item Lanberti Judicis, & Rustici quondam Johannis da Montemorovo, Ugoni quondam Andree da Sancta Lucia, & Morelli de Navila, & Comite Malaparute, Rainulfi quondam Ubaldi, Caciabate quondam Guilicioni, Raineri &* B *Tegrimi germani filii quondam Raineri, Ventrio filio ejusdem Raineri, & aliorum multorum.*

Anni Domini Millesimo Centesimo Trigesimo Sexto, Quarto Nonas Decembris, Indictione Quartadecima.

Ego Bernardus Notarius Domni Imperatoris, ex jussione predictorum Judicum hanc sententiam subscripsi.

Possessio dimidii Insulae Planusiae a Judicibus Pisanis restituta Balduino Archiepiscopo Pisano. Anno 1138.

IN nomine Domini Dei viventis in secula. Amen. Nos Marchesius & Nerbottus Judices, a Consulibus & universo Populo ad diffiniendas lites & C *controversias publicas seu privatas, Judices dati, reclamationem factam a* Donno Balduino venerabili Archiepiscopo *adversùs Brunectum quondam Ugonis, & adversùs fratres patrueles ejus uxoris, judicio arbitrioque nostro commissam, subscripto modo diffinimus. Siquidem cum Donnus Archiepiscopus repeteret a Brunecto & a fratribus patrue-* D *libus ejus uxoris, medietatem totbius* Insule Planusie, *quam juris esse Archiepiscopatus Pisane Ecclesie asserebat, unde etiam Cartas offertionis & donationis a Leone de Cunitho & ejus uxore factas hostendebat; Cumque prenominatus Brunectus & jam dicti Consortes a Consulibus, ut ad judicium venirent, sepe essent vocati, illi verò contumaciter* E *persistentes obtemperare noluerunt. Quapropter nos Judices taliter contra contumaces pronuntiamus, ut Donnus Archiepiscopus mittatur in possessionem medietatis Insule Planusie, ita ut quiete possideat, & a nemine nisi legitime disvestiatur.*

Data in Curia Donni Archiepiscopi, Anno Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Trigesimo Nono, Octavo Idus Novembris, Indictione Secunda.

✠ *Ego Marchesius, sacri Lateranensis Palatii Judex in hac sententia a me data subscripsi.*

✠ *Ego Nerbottus sacri Palatii Judex hanc meam sententiam confirmo.*

✠ *Ego Battabianca Consul hanc sententiam laudo, & confirmo, & subscribo.*

✠ *Ego Urso Consul hanc sententiam laudo & confirmo.*

✠ *Ego Rainolfo Consul hanc sententiam laudo & confirmo.*

✠ *Ego Ugo Ranuccii Consul hanc sententiam laudo & confirmo.*

✠ *Ego Petrus Albithonis, Civis Pisanus & Consul, hanc sententiam laudo & confirmo.*

✠ *Ego Villano Consul hanc sententiam laudo & confirmo.*

Obla-

Oblatio nonnullorum Castellorum facta Ecclesiae Pisanae ab Hildebrando Comite filio quondam Hildebrandi Comitis, & Mathilda ejus uxore. Anno 1159.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quadragesimo; Tertiodecimo Kalendas Julii, Indictione Secunda. Manifesti sumus nos Ildebrandus Comes filius quondam Ildebrandi Comitis, *&* Matilda jugalis ejus, *& filia Lanfranchi, quia comuniter & consentiente mihi suprascripto viro meo, ubi interesse videtur notitia Benthonis Judicis, a quo interrogata & cognita sum, non pati violentia, set pura & integra mea bona voluntate secundùm edicti paginam, per hanc cartam pro remedio animarum nostrarum offerimus, donamus, cedimus, & tradimus omnipotenti Deo & Ecclesie Archiepiscopatui Sancte Marie Pisane matris Ecclesie, medietatem integram de nostra portione, que mihi Ildebrando obvenit ex parte patris sive matris mee, sive alio aliquo modo vel jure, de Rocca de Biserno, & de Castello & Burgis & Podio & districtu & Curte ejus, & omni ejus pertinentia; & de Castello de Vignale, & de Campilia; & de Castello & Monte Sancti Laurentii, & de eorum pertinentiis. Predictam medietatem integram de omnibus, que supra leguntur in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & proprietate & hactione earum, omnipotenti Deo & jamdicte Ecclesie offerre, ut dictum est, dare & tradere videmur tali ordine, ut ab hac hora in antea sit propriis juris suprascripte Ecclesie. Et si nos vel nostri heredes eam egerimus aut causaverimus, aut si nostrum datum vel factum inde apparuerit, & omni tempore taciti & contempti inde non permanserimus, & eam ab omni homine ad partem predicte Ecclesie, suisque Rectoribus defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondemus nos, qui supra Jugales, una cum nostris heredibus, componere ad partem predicte Ecclesie, suisque Rectoribus in duplum in ferquido loco, sub extimatione, qualis tunc fuerit, & insuper penam argenti Librarum ducentum. Et in tali ordine hec scribere rogavimus Ugonem Notarium Apostolice Sedis.*

Hactum Pise in Choro Ecclesie Sancti......

Signa ✠ ✠ manuum suprascriptorum Jugalium, communiter, & ut dictum est, legittime consentientes, qui hanc cartam rogaverunt fieri.

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manuum Gualandi quondam Gualandi, Lanfranci quondam Gerardi, Lamberti filii ejus, Gerardi Gaëtani quondam Ugonis, Guinttbi quondam Sismundi, Sismundi quondam Conecti, Hermanni quondam Gallì vocati quondam Ugonis, rogatorum testium.

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis post tradita complevi & dedi.

Char-

Charta Guidonis Comitis, filii Hugonis Comitis, per quam ſe, ac ſua Caſtella obligat Archiepiſcopo, & Conſulibus Piſanis. Anno 1141.

IN nomine Dei. Amen. Ego Guido Comes filius Ugonis Comitis juro ſuper ſancta Dei Euangelia, quod ab hac hora ſalvabo & adjuvabo homines Piſane Civitatis, & de ejus Burgis & Villis, & homines Sancte Marie Piſane, ubicumque fuerint, & eorum habere, & omnium ſupradictarum perſonarum, per me & per meos in tota mea virtute ſecundum meum poſſe: & nullum Caſtellum vel Curtem, quam habeo in Comitatu Piſano, vel habebo, vendam vel obligabo alicui perſone vel loco vel Eccleſie, niſi Eccleſie Piſane Archiepiſcopatui. Et quidquid pater meus vel ego obligavimus Eccleſie Sancti Martini Lucenſi, vel ejus Epiſcopo, vel Procuratori, per bonam fidem ſine fraude ſtudebo disbrigare & liberare, & liberatum, predicte Eccleſie Piſane vel Piſanis Conſulibus pignori per cartulam in laude ſui Judicis & Notarii, pro XXII. Libris obligabo, & in poſſeſſionem mittam vel mittere faciam, & Cartulas, quas ab Epiſcopo Lucano vel ejus Miſſo recepero, Archiepiſcopo Piſano vel Piſanis Conſulibus, aut eorum Miſſis certis dabo. Et ſi Epiſcopus Lucanus vel ejus Miſſi recipere noluerint ſolutionem, & reddere quod obligavimus, faciam cartulam, & dominium transferam, & in poſſeſſionem corporaliter mittam, ſecundùm quod Sapientes Piſani Archiepiſcopi, vel Piſanorum Conſulum voluerint, vel mihi preceperint, & preceptum eorum non evitabo. Et quod in Caſtello de Furcule & ejus Curte & diſtricto, Malaparte Comes, & Galliana ejus uxor habuit, vel habet, ſtudebo per bonam fidem ſine fraude, ut Archiepiſcopus Piſanus, vel

A ejus Miſſi, & Piſani Conſules, & eorum Miſſi habeant, & quiete detineant. Et non ero in conſilio vel facto aut aſſenſu, ut quod Archiepiſcopatus Piſanus ibi habet vel habebat quoquo modo, vel Piſanorum Conſules, aut Canonici, perdant, aut litem inde habeant. Et ſi quis eos exinde imbrigaverit, vel abſtulerit, adjuvabo eos per B me & meos habere & retinere, & ſi perdiderit, acquirere, & acquiſita retinere. Et quandocunque Archiepiſcopus Piſanus, vel Vicedominus, vel Piſani Conſules, aut eorum certi Miſſi, in poſſeſſione Caſtelli de Furcule vel ejus Curtem intrare voluerint, cum eis ero & eos adjuvabo per me & meos, intrare & habere & quiete retinere. Et C ſtudebo, ut omnes homines de Furcule ſint ad preceptum & voluntatem Piſani Archiepiſcopi & Vicedomini & Conſulum Piſanorum, & eorum etiam certi Miſſi. Et ſtudebo, ut hec omnia omnes fratres mei faciant ad voluntatem Piſani Archiepiſcopi, & Vicedomini, & Piſanorum Conſulum. Hec omnia ſupraſcripta obſervabo toto tempore vite mee D ſine fraude Balduino Piſano Archiepiſcopo & ſuis ſucceſſoribus, & Piſanis Conſulibus, qui modò ſunt, vel pro tempore erunt, & eorum certis Miſſis.

Signum ✠ manus Guidi Comitis quondam Guidi.

Ego Rolandus Imperatoriae dignitatis Judex Vicarius interſui & ſubſcripſi.

E Ego Lambertus Marcianenſis Piſanorum Judex huic ſacramento interſui & ſubſcripſi.

Ego Jerardus Vicecomes & Conſul ibi fui & ſubſcripſi.

✠ Ego

✠ *Ego Bolgarinus Consul ibi sui & subscripsi.*

✠ *Signum manus Ventrilii Rainerii filii.*

Nerbottus Judex predicto sacramento intersui, & manu propria hic subscripsi.

A

Testes Opitho de Lucagnano, Ildebrandus de Lari, Gerardus de Morrona, Guizalottus quondam Malamosce.

Anni Domini Millesimo Centesimo Quadragesimo Secundo, Quinto Nonas Madii, Indictione Quarta.

Charta Alberti Marchionis Corsicae, per quam vendit Conetto tertiam portionem Castelli Liburni. Anno 1146.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quadragesimo Septimo, Indictione Decima, Sexto Kalendas Octubris. Manifestus sum ego* Albertus (1) Marchio Corsicae, filius quondam Bratteportate item Marchionis, *quia per hanc cartam vendo & trado vobis Sismundo & Conetto fratribus, filiis quondam Conetti, meam partem tertiam portionem videlicet de* Castello & Curte de Livorna, *cum omni sua pertinentia, & ejus Livorne aquis, terris, silvis, & districtu, & jure aut albergarie, aut Placiti, aut date, vel alicujus redditus, aut recollectionis, & cum omni jure & causa, quecunque mihi de omnibus predictis per Feodum, vel alio modo pertinent. Predictam tertiam portionem cum omnibus supradscriptis in integrum, cum inferioribus & superioribus, & finibus, & ingressibus suis, & cum proprietate & pertinentia & edificio & omni jus sua, vobis suprascriptis fratribus vendo & trado. Unde a vobis pretium recepi bonorum denariorum Lucensium Solidos mille in prefinito. Quam meam venditionem & traditionem si ego, qui supra, Albertus Marchio, vel meus heres, sive aliquis, cui nos eam dedissemus aut dederimus, vel a nobis summissus, quolibet ingenio vel modo retollere vel subtrahere aut diminuere vel*

B

impedire quesierimus vobis suprascriptis fratribus, vel vestris heredibus, & omnibus quibuscunque eam dederitis vel reliqueritis, & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ab omnibus defendere non potuerimus & non defensaverimus; spondeo me, qui supra, Albertum Marchionem, meosque heredes compositiuros vobis & vestris heredibus

C

suprascriptam venditionem & traditionem in duplum in ferquido loco sub estimatione, qualis tunc fuerit. Et in tali ordine hanc cartam Domnum Ugonem Judicem & Notarium scribere rogavi.

Actum Pisà, Portà maris, domo uxoris quondam Gerardi Tattarii, prope Ecclesiam Sancti Nicolai.

D

Signum ✠ *manus suprascripti Alberti Marchionis, qui hanc cartam venditionis rogavit fieri.*

Signa ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ *manuum Veltri quondam Fralmi, Gottifredi quondam Lamberti, Baronis quondam Martini, Pattuccii filii Alliceti, Ildebrandi quondam Ildebrandi, Belloni quondam Sili, rogatorum testium.*

E

Ego Ugo Domni Lottarii Tertii Romanorum Imperatoris Judex judiciorum omnium intersui & subscripsi.

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Ista venditionis Carta nomine pignoris tali tenore facta est, quod qualicunque

(1) Marchiones isti fortasse pertinent ad inlustrem Marchionum Malaspinarum progeniem.

*cunque die ab hodie usque ad duos proximos annos suprascriptus Albertus Marchio, vel ejus heres, aut ejus certus Missus reddiderint suprascriptis fratribus, vel eorum heredibus, aut super hoc Misso, bonorum denariorum Lucensium Solidos Mille, & prode in predicto Constituto per singulo Mense bonorum denariorum Lucensium Solidos sedecim & denarios octo, tunc ista venditio & Carta resolvatur, reddatur, & nihil valeat. Si verò ita solutum non fuerit, tunc ab inde in antea in potestate suprascriptorum fratrum & heredum eorum, & omnium, quibus dederint, deveniat & permaneat, ad eis tenendum & alienandum & pignorandum, & quicquid eis placuerit, faciendum. Ita etiam quod quantumcunque temporis post suprascriptum terminum steterit, quod suprascripta pecunia reddita vel recollecta non fuerit, possessio apud suprascriptos fratres, eorumque heredes permaneat, & suprascriptum proficuum semper debeatur & currat. Et possessionem, & fructus, & omnem redditum pignoris infra suprascriptum terminum & post suprascriptum terminum suprascripti fratres, eorumque heredes & omnes, quibus dederint, debent habere, & tantum quantum va-*A *luerint fructus & redditus........ debent discomputare. Insuper juravit suprascriptus Albertus Marchio per sancta Dei Euangelia, quod Carta, vel datio, aut obligatio facta non est, vel ap....... venditioni & carte contraria vel nociva. Et si suprascriptus terminus transierit non solutâ suprascriptâ pecuniâ, amplius nullam litem vel mole-*B *stiam faciet de....... & pignore, & quiete tenere, & pensionem & fructus, & omne redditum recolligere non contradicit. Si quis verò contradiceret, auctor & defensor & adjutor...... & eorum heredibus, & omnibus quibus darent vel relinquerent. Et repromissionem ad defendendum, qui per manum tenet, ad penam argenti optimi Libra-*C *rum quinquaginta ad suprascriptum datare, meritum & testes. Et dedit in manu suprascripti Conetti pro ipso & fratre suprascriptum Gottifredum, ut corporaliter ipsum in possessionem mitteret, & ut ipse Conettus pro se & fratre possessionem ingrederetur de suprascripta tertia parte & omnibus suprascriptis, que idem Marchio in Feo-*D *dum ab Archiepiscopatu Sancte Marie habebat, & ipse pignori predictis fratribus...... ipsi precepit, quod factum est ab eo Conetto.*

Eugenii III. Papae Bulla pro Guidone Abbate Monasterii S. Mariae de Morrona. Anno 1148.

E*ugenius Episcopus, servus servorum Dei. dilectis filiis* Guidoni Abbati Sancte Marie de Morrone, *ejusque Fratribus, tam presentibus quàm futuris, regulariter substituendis in perpetuum. Religiosis desideriis dignum est, facilem prebere consensum, ut fidelis devotio celerem sortiatur effectum. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus,*E *& predecessoris nostri felicis memorie Pape Innocentii vestigiis inherentes, Monasterium beate Dei Genitricis Marie, in quo divino mancipati estis obsequio, sub beati Petri, & nostra protectione suscipimus, & presentis scripti privilegio communimus. Statuentes, ut quascunque possessiones, quecunque bona idem Monasterium inpresentiarum juste & canonice possidet, aut in futurum concessione*

Ponti-

Pontificum, largitione Regum, vel Principum, oblatione Fidelium, seu etiam aliis justis modis, Deo propitio, poterit adipisci, firma vobis, vestrisque successoribus & illibata permaneant. In quibus hec propriis duximus exprimenda vocabulis. Partem vestram in ipso Castro & Curte ejus, Plebem & Capellam ejusdem Castri, cum decimis suis. Et quicquid habetis in Curte Aquisiana. Balneum & Aqueductum usque in Cascina. Terras, quas habetis in Palude & Pantano cum decimis earum. Ecclesiam de Thora cum suis pertinentiis. Ecclesiam de Montanino cum medietate Castri & pertinentiis suis, salvâ convenientiâ, que inter Ubertum venerande memorie Pisanum Archiepiscopum, & Gerardum Abatem facta est, & scripto firmata. Si qua verò libera & absoluta persona in vita sua, sive in morte in suprascripto Monasterio se conferre voluerit, recipiendi eam absque ulla contradictione liberam facultatem habeatis, salvâ justitiâ matricis Ecclesie. Decernentes, ut nulli omnino hominum liceat prefatum Monasterium temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione & sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura. Salvâ Sedis Apostolice auctoritate & dioecesanorum Episcoporum canonicâ justitiâ. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica Secularisve persona hanc nostre constitutionis paginam sciens, A *contra eam temere venire temptaverit, secundo, tertiove commonita si non satisfactione congrua emendaverit, potestatis, honorisque sui dignitate careat, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & a sacratissimo Corpore ac Sanguine Dei & Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine* B *districte ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem Loco justa servantibus, sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatinus & hic fructum bone actionis percipiant, & apud districtum Judicem premia eterna pacis inveniant. Amen. Amen.*

Ego Eugenius Catholice Ecclesie Episcopus subscripsi.

C *✠ Ego Conradus Sabinensis Episcopus subscripsi.*

✠ Ego Oddo Diaconus Cardinalis Sancti Georgii ad Velum aureum subscripsi.

✠ Ego Guido Presbiter Cardinalis titulo Sanctorum Laurentii & Damasi subscripsi.

✠ Ego Gregorius Diaconus Cardinalis Sancti Angeli subscripsi. D

Datum apud Sanctum Geminianum, per manum Guidonis sanctae Romanae Ecclesiae Diaconi Cardinalis & Cancellarii, Decimo Kalendas Decembris, Indictione XII. Incarnationis Dominicae Anno Millesimo Centesimo Quadragesimo Octavo, Pontificatus Domni Eugenii Papae Anno Quarto.

Transactio inter Calcifcianam uxorem Alberti Corsicae Marchionis, & Villanum Archiepiscopum Pisanum, de Castello Plumbini. Anno 1150.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quinquagesi- E *mo, Indictione Tertiadecima, Quinto Kalendas Martii. Recordationis hec est Carta ad futuram & publicam fidem & me-*

& memoriam. In presentia infrascriptorum Judicum & testium, Calcisciana filia quondam Lamberti Uberti Guidonis, & relicta quondam Vernacii, & modo uxor Alberti Corsice Marchionis, *& ipse Albertus vir ejus cum ea comuniter, & consentiente dicte Calcisciane predicto viro suo, sub notitia Domni Hugonis Judicis, a quo secundum legem interrogata, est cognita, se nullam pati violentiam, sed pura & integra & bona voluntate sua, secundùm Edicti paginam, per hanc cartam, & fustis investituram, quem in eorum detinebant manibus, fecere finem & refutationem & transactionem Ecclesie Pisani Archiepiscopatus beatissime Marie, &* Domno Villano Dei gratia ejusdem Ecclesie venerabili Archiepiscopo, & Primati, & Sardinie Legato, *tamen pro se, quàm pro filiabus, quas eadem Calcisciana habebat & suprascripto quondam Vernacio viro suo,* de Castello & Rocca & Curte de Plumbino, *& de omnibus turribus & casis, & edificiis & terris & personis, & rebus omnibus mobilibus & immobilibus & se moventibus, & jure omni predicte Calcisciane, aut Alberto viro ejus, aut filiabus predicte Calcisciane & quondam Vernaci pertinentibus per predictum Castellum & Roccam & Curtem de Plumbino, infra & extra ipsum Castellum & Roccam & Curtem & districtum ejus tam in terra quàm in mari vel insula aliqua, sive jure alodii, sive feodi aut tenimenti, aut propter aliquas expensas a predicto quondam Vernacio vel Calcisciana, aut alia quacumque persona factas, aut propter ullum debitum vel usum aut jus, quod requisierant aut requirere potuerant suprascripta Calcisciana, & predictus Marchio, vel predicte ejus filie, usquam ad diem suprascriptam. Item de predictis omnibus fecerunt finem & re-*

A *futationem & transactionem Ecclesie &* Monasterio Dei, & Sancti Justiniani de Falesia, & Domno Guidoni suprascripte Ecclesie *Abbati venerabili & hominibus & habitatoribus predicti Castelli & Rocce & Curtis & districtus ejus. Videlicet quod ab hac ora in antea predicta Calcisciana & ejus filie predicte & predictus Marchio, vel eo-*

B *rum heredes, aut aliqua persona, cui dedissent vel darent, vel summissa ab eis, de predictis omnibus, sicut supra descripta sunt, litem vel controversiam aut molestiam non facient ullam predicte Ecclesie Pisani Archiepiscopatus beatissime Virginis Marie, & suprascripto Domno Villano, & Domno Guidoni, & suprascriptis habitatoribus, eorumque*

C *successoribus & heredibus, & omnibus quibuscunque ipsi dederint vel reliquerint. Insuper omnem proprietatem, & jus quodcunque predicte Calcisciane vel ejus filiabus aut predicto Marchioni in predictis omnibus conpetebat, aut conpetere poterat usque ad diem suprascriptam, dedere tamtum suprascripte Ecclesie beatissime Marie, & suprascripto*

D *Domno Villano, ejusque pro tempore successoribus, & se, suosque heredes, auctores, & defensores obligavit suprascripta Calcisciana & Marchio de predictis omnibus adversùm predictas filias, si umquam contra agerent, & item adversùs omnes, qui eorum dato contra predicta venirent. Si verò contra suprascriptam factum fuerit, & ita*

E *omnia, ut supra dicuntur, observata non erunt, spoponderunt & obligaverunt se suprascripta Calcisciana pro se & predictis filiabus & predictus Marchio, suosque heredes composituros predicte Ecclesie beatissime Marie, & predicto Domno Villano, ejusque successoribus, predicta in duplum in ferquido loco sub estimatione, qualis tunc fuerit, & insuper penam argenti optimi Librarum ducen-*

ducentarum, pena soluta, hac carta firma permanente. Unde ad confirmationem omnium predictorum vice suprascripte Ecclesie beatissime Marie & Ecclesie Sancti Justini, & suprascripti Domni Villani, & Guidonis, & suprascriptorum habitatorum, a Sismundo & Conetto quondam Conetti fidelissimorum suprascripti Domini Villani, meritum suprascripta Calcisciana pro se, & filiabus predictis, & suprascriptus Marchio recepere coppam unam de argento pro tribus millibus Solidis bonorum Denariorum Lucensium, integre solutis & completis suprascripte Calcisciane pro se, & filiabus predictis, & ipsis filiabus, & Marchioni a suprascripto Domno Villano in prefinito. Item ad confirmationem predictorum predicta Calcisciana presentia & consensu suprascripti Marchionis juravit per sancta Dei Euangelia, quod numquam contra suprascripta litem vel molestiam faciet, neque erit in consilio vel facto, ut contra predicta lis vel molestia fiat. Et in tali ordine hanc cartam Domnum Hugonem Judicem & Notarium scribere rogavere.

Actum Pisâ, Turre Ugbicionis fratris predicte Calcisciane, Portâ Sancti Salvatoris, prope Ecclesiam Sancti Ilarii.

Signum ✠ ✠ manus suprascriptorum Calcisciane, que pro se & filiabus suprascriptis, & Alberti Marchionis, qui comuniter & consentientes hanc transactionis & difinitionis & dationis cartam rogavere fieri.

Signa manuum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ Domni Carpini comunis Judicis presentis, & auctoritatem interponentis, & suprascriptorum Sismundi, & Conetti, & Ugbicionis predicti, Gerardi filii Gotfredi Provisoris, Pipini filii suprascripti Conetti, Ugbicionis quondam Belli, prenomine Vaccarius, Noriocci quondam Cinballi, & aliorum rogatorum testium.

Ego Hugo Domni Lottarii Tertii Romanorum Imperatoris Judex judiciorum omnium interfui & subscripsi.

Ego Ugo Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Sententia Guidonis Presb. Cardinalis tituli Pastoris in controversia agitata inter Villanum Archiepiscopum Pisanum, & Galganum Episcopum Volaterranum. Anno 1151.

EGo Guido Presbiter Cardinalis tituli Pastoris, *ex mandato* Domni Pape Eugenii *audiens & cognoscens de controversia possessionis Monti--vasi, que inter venerabiles fratres nostros* Villanum Pisanum Archiepiscopum, & Galganum Vulterranum Episcopum *agitabatur; auditis, & sepe numero lectis allegationibus & attestationibus utriusque partis, & plenarie cognitis, cum consilio venerabilium fratrum nostrorum,* Rainerii *videlicet* Senensis Episcopi, & Bernardi Presbiteri Cardinalis Sancti Stephani *in Celio Monte, & cujusdam Judicis, qui Presbitellus vocatur de Monte Ilcino, qui cause interfuerunt, & aliorum multorum sapientum Judicum Aretine Civitatis, qui predicto negotio non interfuerunt: Archiepiscopum Pisanum justum possessorem esse cognoscens, sicut usque ad tempus redditi interdicti possedit, sic quiete & pacifice de cetero possidere prenuntio, & Vulterranum Episcopum, & omnes suos eam possessionem amplius perturbare omnino probibeo.*

Hoc actum est in conspectu multorum proborum & nobilium virorum tam Pisanorum

sanorum Clericorum & Senensium, in Palatio predicti Senensis Episcopi.

Anno verò Dominice Incarnationis MCLI. Idibus Octubris.

✠ *Ego Guido Presbiter Cardinalis tituli Pastoris, huic sententiae subscripsi.*

A

✠ *Ego Rainerius Dei gratia Senensis Episcopus interfui & subscripsi.*

✠ *Ego Gerardus Presbiter Cardinalis tituli Sancti Stephani in Celio Monte subscripsi.*

✠ *Ego Presbiter Judex interfui & subscripsi.*

Charta Jacobi Abbatis Monasterii S. Mariae de Morrona per quam vendit Villano Archiepiscopo Pisano nonnullas terras. Anno 1152.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quinquagesimo Tertio, Tertio Calendas Septembris, Indictione Quintadecima. Manifestus sum ego* Jacobus Abbas Ecclesie & Monasterii Sancte Marie de Morrona, *quia per consilium Donni Prioris Camaldulensis & Fratrum meorum Monacorum, pro magna & competenti utilitate suprascripti Monasterii, pro edificanda Claustra in loco, ubi dicitur Podium, que prius erat in loco Abbadie Vetere, per hanc cartam vendo & trado tibi* Villano Dei gratia venerabili Pisane Ecclesie Archiepiscopo, *quidquid predicto Monasterio pertinet in Castro, quod dicitur Montevasi, & usque ad medietatem loci, que est inter ipsum Castrum & Castellum, quod dicitur Montanino, & quicquid predicto Monasterio pertinet per circuitum totius Castri Montevasi, tantum longe a predicto Castro, quantum predicta medietas, que est inter ipsa Castella, est longe a predicto Castro Montevasi. Item vendo & trado tibi quicquid predicte Ecclesie & Monasterio pertinet de loco, qui dicitur Mortajolo. Ut dictum est, omnia, que supra leguntur, in integrum cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, & cum omni jure & proprietate & pertinentia & actione earum, tibi, ut dictum est, ad partem predicte Ecclesie Archiepiscopatus Sancte Marie vendo & trado, quas possidebatis, & continua longi temporis possessione a morte* Comitis Ugolini *usque ad presentem diem prescripsisse dicebatis, sicut in Judicio, quod inter vos & Episcopum Vulterranum, testibus juratis, manifestum fuit. Et pro suprascripta mea venditione & traditione recepi a te meritum, anulum aureum pro Solidis quattuorcentis in prefinito. Quam meam venditionem & traditionem si ego, vel mei successores, sive cui nos eam dedissemus aut dederimus, retollere, vel minuere quesierimus per aliquod ingenium tibi, qui supra, Archiepiscopo, vel tuis successoribus, aut cui eam dederitis, vel habere decreveritis, & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondemus nos vobis componere suprascriptam meam venditionem & traditionem in duplum in ferquido loco sub extimatione, qualis tunc fuerit, & insuper penam argenti optimi Libras viginti. Et in tali hordine hec scribere rogavi Albertum Notarium Apostolice Sedis.*

B C D E

Actum Pise in Palatio prefati Archiepiscopi.

De suprascriptam verò venditionem exceptamus Riparossulam, si infra prescriptos fines comprehenditur.

Ego

Ego Rodulfus Prior Camaldulensis subscripsi.

Ego Ubertus Abbas Sancti Zenonis *subscripsi.*

Ego Jacobus Abbas predicti Cenobii subscripsi.

Ego Frater Benedictus subscripsi.

Ego Frater Johannes subscripsi.

Ego Frater Florentius subscripsi.

Ego Frater Manfredus subscripsi.

Ego Ildibrandus Abbas Sancti Michaëlis *subscripsi.*

A

B

Signa manuum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ Sicheri quondam Gualandi, & Villani quondam Guidonis, tunc temporis Consulum, Pelavicini quondam Lamberti, Grassi quondam..... Alberti quondam Ildebaldi, Sismundi quondam Conecti, Bardoni filii Alseri, rogatorum testium.

✠ Ego Burgundius sacri Lateranensis Palatii Judex interfui & subscripsi.

Ego Albertus Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Cessio Castelli & Podii Planessuli, facta Ecclesiae Pisanae, & Communi Pisarum, ab ejus dominis. Anno 1153.

IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quinquagesimo Tertio, Octavo Idus Februarii, Indictione Prima. Manifesti sumus nos Bugnus, Johannes, Gerardinus, Buttarus, Dodinus, Gerarduccius, Molessus, Ferrarius, Cappellus, Lutterius, Romancius de Castello Planessuli, quia per han cartam donamus & tradimus loco....... sancte Marie, & Archiepiscopatui, & Comuni Pisanorum, hoc, quod nobis pertinet in Castello & Pojo Planessuli, & ejus costibus & pendiis & earum circuitu. Unde recepimus meritum anulum unum aureum in prefinito. Quam nostram donationem & traditionem si nos vel nostri heredes, sive cui nos eam dedissemus aut dederimus, retollere vel minuere quesierimus per aliquod ingenium Ecclesie Sancte Marie & Archiepiscopatui, & Pisano Comuni, aut cui dederint, & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam eis ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondemus nos suprascripti, una cum nostris heredibus, stipulatione sollempniter interposita, componere suprascripte Ecclesie & Archiepiscopatui & Comuni Pisano, aut cui dederint, suprascriptam nostram donationem & traditionem in duplum in serquido loco, sub estimatione, qualis tunc fuerit. Conditione, nomine pignoris tali, quod si in aliquo tempore aliquis eorum circa ea, que Consulibus juraverint, fecerint, carta sit pura, & liceat eis alienare & obligare & habere ad proprietatem. Et investiverunt Balgarinum tunc Consulem pro Ecclesia Sancte Marie & Archiepiscopatu & Comuni Pisano ad proprietatem predicta conditione, & precariam possessionem fieri rogaverunt. Et in tali ordine nos prememorati hec scribere rogavimus Guidonem Barbettam Apostolice Sedis Judicem & Notarium.

C

D

E

Actum Pisis in Ecclesia Sancti Petri in Palude, presentibus Presbitero Guidone Ecclesie Sancte Marie de Montecchio, & Bernardo Rosso quondam Benedicti, & Ugone Rasca, & Torscello, & Bonfilio, & Pelo, ad hec rogatis testibus.

Homines Planessuli, qui juraverunt, Torscellus Ranucii, Bugnus Rustici, Johannes Beritbuculi, Gerardinus Belli, Buttarus Baruccii, Dodinus Cecii, Bonfilius

Bonfilius Vannelli, Gerarduccius Afaitalsanti, Molestus Rodulfi, Ferrarius filius Johannis Fabri, Cappellus filius Guilielmi, Lutterius filius Johannis, Pelo filius Carbonis, Romancius Ansvini.

A *Ego Ugo Domni Imperatoris Frederici Judex ordinarius, ejusdemque Notarius, hanc cartam a Guidone Apostolice Sedis Judice & Notario rogatam, ejus scedâ a me visâ & lectâ, ejus vice & mandato scripsi, firmavi, complevi & dedi.*

Charta Gualfredi S. Romanae Ecclesiae Subdiaconi, per quam Villano Archiepiscopo vendit portionem suam in aliquot Castellis & Curtibus. Anno 1156.

IN *nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quinquagesimo Septimo, Quartodecimo Kalendas Decembris, Indictione Quinta. Manifestus sum ego* Gualfredus sancte Romane Ecclesie Subdiaconus & filius quondam Henrigi Comitis, *quia per hanc cartam vendo & trado tibi* Domno Villano venerabili Archiepiscopo Sancte Marie Pisane Ecclesie, *quartam partem trium partium totius Castri Lavaini & Burgi & pendiciarum & Curtis ejusdem Castri & finium atque ejus districti; & insuper quidquid juris habeo, & habui, & possideo, & possedi in supradicto Castro & per Castrum, & in Curte & per Curtem, & in finibus & per fines, & in districto & per districtum. Et item vendo & trado tibi suprascripto Archiepiscopo, quidquid juris habeo in Curte de Mastina & per Curtem, sive jure proprietatis vel jure pingnoris vel alio jure, excepto Feudo Teudicingo, quod ibidem, videlicet in Mastina, habeo per Curtem Stridi. Preterea vendo & trado tibi suprascripto Archiepiscopo, quidquid juris habeo, sive jure proprietatis vel alio jure, in Castro & Curte & districto de Montevaso & ejus finibus. Et insuper de is omnibus finem & refutationem & pactionem, dattionem & transactionem ttibi facio, ut* B *dictum est, in integrum, una cum inferioribus & superioribus suis, seu cum finibus & ingressibus suis, cum omni jure & actione ttibi, ut dictum est, vendo & trado. Pro qua mea vendictione & tradictione recepi meritum a suprascripto Archiepiscopo anulum unum aureum per Libras argenti optimi quadraginta & tres in prefinito. Quam* C *meam vendictionem & tradictionem si ego, qui supra, Gualfredus, vel meus heres, seu cui nos eam dedissemus aut dederimus, retollere vel minuere quesierimus per aliquod ingenium ttibi, qui supra, Archiepiscopo, vel ttuis successoribus, aut cui vos eam dederitis vel habere decreveritis, & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis* D *ab omni homine defendere non potuerimus & non defensaverimus, spondemus nos vobis componere suprascriptam meam vendictionem & tradictionem in duplum in serquido loco sub extimatione, qualis tunc fuerit. Quia in tali ordine hec scribere rogavi Gualfredum Nottarium Domni Regis.*

Actum Pisis in Curia suprascripti E *Archiepiscopi.*

Signa ✠ manuum suprascripti Gualfredi, qui hanc cartam fieri rogavit.

Signa manuum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ Octaviani filii quondam Benni, & Urselli filii quondam Guidi, & Raneriis filii quondam Teugrimi, & Corsioni filii

lii quondam Guidi, & Joseppi filii quondam Bernardi, rogatorum testium.

A *Ego Gualfredus Notarius Domni Regis post tradita complevi & dedi.*

Sententia Pisanorum Judicum pro Villano, Archiepiscopo Pisano contra Consules Vicanos. Anno 1156.

IN eterni Dei nomine. Amen. Nos Carpinus, & Ildebrandus, publici Pisanorum Judices, ad causas publicas seu privatas diffiniendas, a Consulibus & universo Populo electi, reclamatio nem factam a Domno Villano Pisane matris Ecclesie Archiepiscopo *adversùs Consules Vicanos & suum Populum, sic diffinimus. Siquidem predictus Archiepiscopus petebat a suprascriptis Placitum de Vico, quod habebat a Domno C..... Roma...... precept...... ejus cognovimus...... predicti...... & pro se & Populo, & Populus ad sonum campane coadunatus per Consulem Pisanum, ut ad justitiam faciendam predicto Archiepiscopo venirent, vocati essent, contumaciter persistentes venire noluerunt. Unde nos Judices causâ cognitâ pronuntiamus, ut predictus Donnus Archiepiscopus mittatur in possessionem totius juris suprascripti Placiti de Vico, & sit in ea possessione, ut homines de Vico sub Donno Archiepiscopo placitari debeant, & nostro jure civili* B *in possessorio judicio semper adversùs eos potior existat.*

Data & recitata in Consistorio nostro apud Sanctum Fridianum, presentia Villani Consulis, Opithonis Judicis, & Bulgarini, & Sikerii, & Marignani, & Guidonis Casti, & Bernardi de Cascina Causidicorum, & Marignani de Barba, & Porcelli quondam C *Sikerii Albertini, & Lamberti quondam Uguicionis de Curte, & Guerrisii Merollaris, & Grilli de Cisanello, & aliorum.*

Dominice Incarnationis Anno Millesimo Centesimo Quinquagesimo Septimo, Pridie Kalendas Januarii, Indictione Quinta.

Ego Ascinensis Domni Frederici Ro- D *manorum Imperatoris Judex Ordinarius & Notarius hanc sententiam, sicut in Actis suprascriptorum Judicum inveni, Alberti Bulici & Nigelli atque Rodulfi, publicorum Pisanorum Judicum existens Cancellarius, hic eam exemplans, fideliter scripsi & firmavi.*

Cessio Ecclesiae S. Christophori de Colignola, facta Villano Archiepiscopo Pisano ab Uberto Abbate Monasterii S. Michaëlis. Anno 1158.

IN nomine summi & eterni Dei. Amen. Cum scriptum sit, servos Dei litigare non debere, congruumque sit magis ea, que ad pacem sunt, utiliaque universos locorum venerabilium Rectores providere; ideoque ego Ubertus Sancti Michaëlis humilis Abbas, *comunicato consilio nostrorum Fratrum, cum lis de Ecclesia, que est in loco,* E *qui Colignola dicitur, cui vocabulum est Sancti Christophani, verteretur, ex eaque animi illorum adeo in nos impii efficerentur, qui fere anime eorum periclitarentur, & ob cessationem illorum non domus orationis, sed ad secularem statum redacta videretur, eaque lis, & discordia, si illi Ecclesie presidemus, minime posset sopiri: tibi omni-*

A potenti Deo, & beato Sancto Christophoro, atque Donno Villano Dei gratia Pisane Ecclesie venerabili Archiepiscopo, do & concedo per fustem, quam in manu teneo, omnia jura & actiones, & jus Patronatus, & omnia spiritualia, que nobis aliquo modo pertinent vel pertinere poterant de prenominata Ecclesia Sancti Christophori, ejusque Cimiterio, & utensilibus. B Qui ab hac hora in antea nec ego nec mei successores, qui pro tempore predicte Ecclesie Sancti Michaelis preerunt, neque aliqua persona a nobis summissa, non agemus neque molestabimus sive intentionabimus, nec aliquo modo inquietabimus te presatum Donnum Archiepiscopum, vel Rectores, qui pro tempore C erunt, de suprascripta Ecclesia Sancti Christophori ejusque Cimiterio. Et insuper ego prememoratus Ubertus Abbas spondeo & obligo, me, meisque successores debere componere vobis presato Donno Archiepiscopo, & Rectoribus, qui pro tempore erunt de suprascripta Ecclesia Sancti Christophori, penam argenti optimi Librarum ducentarum, si umquam aliquo tempore contra hanc dationem & concessionem venire temptaverimus, & eam rumpere vel evacuare quesierimus quolibet ingenio. Et ad futuri temporis memoriam pro hujus rei confirmatione hoc scriptum scribere rogavi Uguicionem Judicem & Notarium sacri Palatii.

Actum in Camera Curie jam dicti Donni Archiepiscopi, presentibus Donno...... Priore Sancti Pauli de Orto, & Paulo Diacono, & Ildebrando Subdiacono, & Martino de Travalda, & Folle, & Ildebrando quondam Johannis.

Dominice Incarnationis Anno Millesimo Centesimo Quinquagesimo Octavo, Decimo Kalendas Aprilis, Indictione Sexta.

Cessio multorum Castellorum & bonorum, facta Villano Archiepiscopo Pisano a Guidone Abbate Monasterii S. Mariae de Serena. Anno 1158.

D IN nomine Domini nostri Jesu Christi Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejus Millesimo Centesimo Quinquagesimo Octavo, Indictione Sexta, Undecimo Kalendas Februarii. Manifestus sum ego Guido Abbas Monasterii Sancte Marie de Serena, quia de comuni concordia meorum confratrum & Monacorum presentia & Ansaldi Monaci mei, E & Domni Presbiteri Rolandi Capellani nostri Sancti Blasii de Biboni, pro melioratione & utilitate suprascripti nostri Monasterii, per hanc cartulam do, concedo & trado tibi Donno Villano venerabili Pisano Archiepiscopo ad opus Ecclesie & Archiepiscopatus Sancte Marie de Pisa, medietatem integram omnium rerum inmobilium & possessionum ad suprascriptum Monasterium pertinentium, cum Castellis & .... & vineis & pratis & pascuis & silvis & salinis, & cum omni eorum jure a Cecina usque ad Ombrone, sicut in mare derivantur. Videlicet meditatem de hoc, quod suprascripto Monasterio pertinet in Biboni & ejus confinibus, & in confinibus de Casale, & in Montealto & ejus confinibus, & in Paratino, & Canpo Magiore, & in Curia de Bolgari ad Sanctum Victorem, & in finibus Rivo-Gualdi, que est inter Castagnetum & Segalare. Et de hoc quod suprascripto Monasterio pertinet in Rocca de Biscino & ejus confinibus, & Cu-

& Curia, que est medietas Rocce & ejus Curie; & de hoc quod eidem pertinet in Aquaviva & ejus confinibus, & in Canpilia, que est medietas...... Castello & Curia; & in Finoketo, & in Curia de Suvereto, & in Castilione Bernardi & ejus Curia & confinibus .... rte de Monte-ritondo, scilicet Villa de Cangna, & Villa de Paterno, & Villa de Burriano, & in Curti de Marciliana, & in Curte de Tapasio super Castellina, & in Casalassci, & in Burgugnano, & in Aqua-nigra, & in Aquilaja, & infra Plebe de Noni, & in Cornino, scilicet Curia de Sancto Vito, que tenet caput in Cerrosuvera, & aliud caput in Piscina Presbiteri Lei, & aliud ad murum longum, & aliud in Petra ficta, & uno latere tenet in Via Lamaca-dul..... aliud caput tenet in Piscina de Selice; & a Pero-gebulo, & sic redit per Silicem usque ad Corniam; & aliud caput tenet ad Fossam Lupajam, & sic vadit per Prunctam usque ad Varicum, & vadit per Arnisanum usque ad Fossam....... unici. Et in Curte de Casalappi, & in Curte de Sanbuketa, & in Villa de Burgo, & in Curte de Montioni. Et ut generaliter dicam, medietatem omnium suprascriptorum & ceterorum inmobilium ad suprascriptum Monasterium pertinentium infra predictos terminos Cecine, & Ombrone usque ad mare, jura & actiones mihi & suprascripto Monasterio inde adversus omnem personam competentes, sicut dictum est, tibi Villano Pisano Archiepiscopo do, cedo, & inrevocabiliter trado ad opus Ecclesie & Archiepiscopatus Sancte Marie quas actiones & tibi tuisque successoribus mando. Et hoc facio pro melioratione & utilitate suprascripti Monasterii, & pro defensione rationabili, quam vos, vestrique successores mihi & meis successoribus prestare debetis in alia medietate, que ibi nobis remanet, sicut in vestra parte, quam vobis nunc do, prestabitis, & pro una Domo posita infra Civitatis Pisane muros, in Ponte trium Scalarum, & pro uno Orto duorum stariorum in Catallo, & pro una Domo duarum Scalarum in Castello de Piombini, & una Vinea ibi prope, decem stariorum, posita inter Castellum & Monasterium, vel in Perticaja, vel inde usque ad Castellum, quod mihi proprio jure ad proprietatem Monasterii datis, & ut possessionem integre percipiatis, & pro uno Orto ibi quatuor stariorum, sicut designabuntur, pro decem Libris denariorum, quas insuper pro merito a vobis nunc recipio. Et sic constituo, me..... de vestro & vestri Archiepiscopatus nomine suprascriptam medietatem, quam vobis, donec vobis placuerit, faciendo nos possessores meo ministerio. Et do vobis licentiam intrandi possessionem omnium per vos vel per vestrum procuratorem. Quam meam dationem & concessionem atque traditionem si ego, qui supra Guido Abbas, vel mei successores, sive cui nos eam dedissemus aut dederimus, retollere vel minuere quesierimus per aliquod ingenium tibi qui supra Villano Archiepiscopo, vel tuis successoribus, aut cui vos eam dederitis, vel habere decreveritis; & si nos exinde auctores dare volueritis, & eam vobis ab omni homine defendere non potuerimus, & non defensaverimus, spondemus nos vobis componere suprascriptam meam datationem & concessionem & traditionem in duplum in ferquido loco sub estimatione, qualis tunc fuerit. Et in tali ordine hec scribere rogavi Opithonem Notarium Apostolice Sedis. Fuit & conventum inter suprascriptum Abatem, & Donnum Archiepiscopum, quod si ipse Abbas vel ejus successores venerint ad vendendum vel pignerandum suam partem,

 que

que ei remanet, vel quam modo ab Archiepiscopo recipit, vel alias possessiones Monasterii, quod vendet, vel in pignore dabit ei, vel ejus successori, antequam alicui alteri, sicut debet dare alteri, si voluerit emere, vel pignori accipere. Quod si non observaverit, promisit per stipulationem componere penam ei centum Librarum optimi argenti, & ejus successoribus.

Actum Pisis.

Signum ✠ manus suprascripti Abatis, qui hanc cartulam fieri rogavit in presentia suprascriptorum, & Leonis Archipresbiteri, & Rolandi Canonici Sancte Marie.

Signum ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ ✠ manus Lamberti quondam Lanfranci, & Lam- A berti quondam Ranucini, & Lamberti quondam Lamberti Bononis, & Janni de Berno, & Tolle quondam Bonithi, & Ultramonte......... Ranucini, testium.

✠ Ego Guido Abbas Sancte Marie de Serena in hanc cartulam rogavi fieri & subscripsi.

✠ Ego Vivianus Sacerdos & Mo- B naco ejusdem Monasterii subscripsi.

✠ Ego Ansaldus ejusdem Monasterii Diaconus & Monachus subscripsi.

✠ Ego Rolandus Sacerdos subscripsi.

Ego Opitho Judex & Notarius Apostolice Sedis post traditam complevi & dedi.

Sententia Pisanorum Judicum in controversia inter Ubaldum Archiepiscopum Pisanum, atque Attonem Abbatem S. Salvatoris de Sexto. Fortassis Anno 1174.

IN eterni Dei nomine. Amen. Nos Magister Rubertus, Gaietanus, & Ugo Rolandi, arbitri electi a dignissimo Archiepiscopo Donno Ubaldo, & a venerabili Abbate Attone..... Sancti Salvatoris de Sexto, pro Archiepiscopatu & Abbatia, ad diffiniendas eorum lites & controversias, ad penam trecentarum Librarum, stipulatione ad invicem premissa, sic diffinimus. Siquidem prefatus Abbas & ejus Sindicus Rainerius pro ipso Monasterio, agunt contra Ubaldum Pisanum Archiepiscopum pro ipso Archiepiscopatu, & contra Presbiterum Amatum ejus Sindicum, de uno petio terre posito in confinibus Blentine, in loco dicto Pergamo, tenente ambo capita cum uno latere in terra predicte Ecclesie Sancti Salvatoris, aliud verò latus partim in terra predicti Monasterii, & partim in terra, quam tenet Pinus & Burdone & C Gener Rolandini de Blentina, & Pennatus, & filiorum Cibeccule, actione in factum relicta loco interdicti, unde vi & condictione ex Lege Si quis intentata, & ex Libris Sabinianis, & in rem directa & utili. Insuper agunt, ut non cogat homines Abbatie, qui habitant in Blentina & ejus confinibus in terris Abbatie, neque per Placitum, D neque per Bannum, neque per Albergariam, neque aliquo modo, neque impediat, Abbatem cogere eos per placitum & bannum & jurisdictionem in eos exercere, actione in factum ex moribus & ex privilegio & concessione Imperiali & ex consuetudine Regni. Hidem respondent, quod non credunt sui juris esse, nec inter eos subest E obligationis substantia, quare in factum detur, vel Judicis officium locum habeat, vel suprascriptarum actionum aliqua locum habeat. Et

hec

A hec omnia dicimus salvo, quod non offerimus nos petitioni in his, que non possidemus. *Preterea & si possiderent, dicebant, se ipse tueri prescriptione quadraginta annorum. Abbas suam intentionem fundare contendit ex publico Instrumento, quo continetur, Ghisiam filiam Farolfi obtulisse Deo & Monasterio Sancti Salvatoris unum petium* B *terre, ubi dicitur Pergamum prope Blentinam, cujus caput cum uno latere jungitur terre Sancti Salvatoris de Sexto, aliud verò caput copulatur terre Gerardi Judicis, latus verò aliud adheret terre Johannis filii Petri, & partim terre de filiis quondam Junii, & Vitalis quondam Alberti, & aliquantulum terre predicti Monasterii, & est* C *modiorum quatuor & medium. Et sive sit relictum vel donatio causâ mortis, vel inter vivos per in rem competit per Legem* Ut inter divinum. *Archiepiscopus negat de corpore constare; nam latus viae adheret, non terre Abbatis. De ceteris non constat, nisi per auditum. Nec videtur hec terra illa esse, cum ibi dicitur esse quatuor modiora &* D *medium, sed hec videtur esse minus uno & dimidio. Quo salvo dicitur non esse legatum vel donationem causa mortis, sed inter vivos. Nam obligando se de evictione, & de non auferendo, inrevocabiliter donasse videtur & sine traditione, & ita in rem ex eo contentu non competit. Nam si verba Legis ita large intelligeremus, non referendo sin-* E *gula singulis, jam ex contentu competeret ipothecaria non solùm Locis Religiosis, sed & publico, quod videtur absurdum. Preterea non est probatum, terram fuisse donantis, quod licèt presumeretur, per possidentem..... presumendum pro petente; & maxime quod numquam possessionem probatus est habere. Abbas autem dicit de corpore constare, cum nulla loci pertinentia usque inveniatur, que in loco..... comprehendatur adherens predictis terris, nisi illa, que nunc petitur. Que demonstratio loco proprii nominis videtur. Et licèt minor inveniatur quantitas, non vitiat contentum tamen, sed........ Item si subtilitatem prefatam attendamus, non esset verum, quod Lex dicit, damus, cum dudum antea personalis ex contentu data fuerit, nec etiam privilegium esset. Archiepiscopus..... qui maxima quantitas proprietate ibi assigna......... ibi non invenitur, nec adaptari potest, cum ultra Viam non dicatur Pergamus. Itaque licèt hec terra habeat quasdam proprietates in Instrumento......... cum una principalis eis desit, non videtur hec illa esse, quamvis predicta Via privati juris esse tunc probaretur ex eo, quod exitum nisi a parvo tempore non habuerit. Super actionem in factum, & officium Judicis, & ex moribus, & ex privilegio & concessione Imperiali, & ex consuetudine Regni, Abbas fundat suam intentionem per privilegia Imperatorum, & Comitis Ugolini refutationem. In quibus privilegiis continetur, quod nullus Marchio vel Comes, vel alia persona impediat homines habitatores in terra Abbatie Sancti Salvatoris de Sexto neque per Placitum, neque per Bannum, neque per Albergariam, vel alio modo. De quibus omnibus ipse Comes Ugolinus refutationis instrumentum prefate Abbatie rogari fecit. Archiepiscopus negat ei competere ullam actionem, cum sint liberi homines, licèt & in terris ejus habitent, pro quibus agere sine mandato Lex non permittit. Abbas verò ex consuetudine Regni sibi hoc jus competere dicit. Nisi enim jus inde acquireretur, frustra Imperatores talia indulgere per privilegia consuevissent. Nos itaque predicti Arbitri ratione cognita, Archiepiscopum Ubaldum Pisanum, & ejus Sindicum Presbi-*

Presbiterum Amatum pro ipso Archiepiscopatus a prefata petitione actoris Abbatis de Sexto & ejus Sindici Rainerii, de campo petito ab ei, posito in loco dicto Pergamo, nostro laudamento absolvimus; sed eumdem Archiepiscopum & ejus Sindicum pro ipso Archiepiscopatu, ut non impediat homines Abbatie, qui habitant in Blentina & ejus confinibus, & in terris ipsius Abbatie, neque per placitum, neque per bannum, neque per albergariam, neque aliquo alio modo, neque impediat Abbatem cogere eos per placitum & banna, & jurisdictionem in eos exercere, prefato Abbati pro ipso Monasterio Sancti Salvatoris, nostro laudamento condonamus.

Ab Anno verò Dominice Incarnationis Millesimo Centesimo Septuagesimo

A *Octavo* (1), *Indictione Octava, Quarto Kalendas Octobris.*

Data & recitata sunt hec Pisis in balatorio Donni Ubaldi dignissimi Archiepiscopi Pisani, presentibus Ildebrando de Mercato, Opithone Judice, Henrico Gualterii, Ugone Familiari, Advocatis, Perignone, Lambertuccio quondam Uberti de Montemagno, & me
B *Hugone tunc Notario, & modò Judice, quondam Bernardi Marignani filio, qui predictorum Arbitrorum mandato predicta..... & omnibus predictis intersui.*

Ego Ugo Domni Imperatoris Frederici Judex ordinarius, atque Notarius, quondam Bernardi Marignani filius, predictis omnibus intersui, & mandato predictorum Arbitrorum supradicta scrip-
C *si, atque firmavi & complevi, eorum vice & parabola.*

Alexandri III. Papae Bulla pro Hugone Priore S. Mariae ad Fine. Anno 1178.

A*Lexander Episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis* Ugoni Priori (2) Plebis Sancte Marie Virginis ad Fine, *ejusque Fratribus tam presentibus quam futuris, regularem vitam professis, in perpetuum. Apostolici moderaminis........ convenit Religiosos diligere, & eorum Loca pia protectione munire. Dignum namque, & honestati congruum esse cognoscimus, ut qui ad Ecclesiarum regimen assumpti sumus.... hominum nequitiâ tueamur, & Apostolice Sedis patrocinio foveamus. Ea propter, dilecti in Domino filii, vestris justis postulationibus clementer annuimus......... in qua divino mancipati estis obsequio, ad exemplar felicis recordationis predecessoris nostri Anastasii Pape, sub beati Petri, & nostra prote-*

D *ctione, & presentis scripti privilegio communimus. Statuentes, ut quascumque possessiones, quecunque bona eadem Ecclesia in presentiarum juste & canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum, vel Principum, oblatione Fidelium, seu aliis justis modis, Deo propitio poterit adipisci, firma, integra, & illibata per-*
E *maneant. In quibus hec proprie duximus exprimenda vocabulis. Ecclesiam videlicet de Peneto, & quidquid in eadem Villa juste tenetis. Ecclesiam de Gualtiperga, & possessiones...... quas in eodem loco habetis. Quidquid in Curte de Colle, in Curte Sancti Reguli, in Castello Veteri, & in Curte ejusdem Castri, in Castello & Curte de Parrana juste ac legittime possidetis, eidem*

Ecclesie

(1) Aut in Anno vitium est, aut in Indictione.
(2) Quo nomine designatur Collegium Canonicorum Regularium.

A *Ecclesie confirmamus. Terram verò, & Decimationem mortuorum, donationem, oblationem, & quidquid* Opitho bone memorie Pisanus Archiepiscopus *rationabiliter vobis concessit, per presentis scripti paginam roboramus. Quod si quis de circum adjacentibus Plebibus in vita, sicut in morte, de jure suo, devotionis intuitu, vobis aliquid dederit,* B *seu propter religionem apud eamdem Ecclesiam sepeliri deliberaverit, nullus obsistat, salvâ justitiâ Ecclesiarum, a quibus mortuorum corpora assumuntur. Ad indicium autem hujus a Sede Apostolica percepte protectionis, sex Denariorum Lucensis monete nobis nostrisque successoribus, annis singulis persolvetis. Decernimus ergo, ut nulli omnino ho-* C *minum liceat jam dictam Ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet molestiis fatigare, sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione & substentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura. Salva in omnibus Apostolice Sedis auctoritate, & Pisani Archiepiscopi ca-* D *nonica justitia. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica, Secularisve persona, hanc nostre constitutionis paginam sciens, contra eam venire temptaverit, secundo, tertiove commonita, si non satisfactione congrua emendarit, potestatis, honorisve dignitate careat. reamque divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & a sacratissimo Corpore ac* E *Sanguine Dei & Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districte ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem loco justa servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus hic fructum bone actionis percipiant, & apud districtum Judicem premia eterne pacis inveniant. Amen.*

✠ *Ego Johannes Presbiter Cardinalis Sanctorum......... Pamachii subscripsi.*

✠ *Ego Johannes Presbiter Cardinalis......*

✠ *Ego Theodinus Presbiter Cardinalis.......*

✠ *Ego Vivianus Presbiter Cardinalis titulo Sancti Stephani in Celio Monte, subscripsi.*

✠ *Ego Ugo Presbiter Cardinalis titulo Sancti Clementis subscripsi.*

✠ *Ego Arduinus Presbiter Cardinalis titulo Sancte Cruci Jerusalem subscripsi.*

✠ *Ego Jacobus Diaconus Cardinalis Sancte Marie in Cosmidin subscripsi.*

✠ *Ego L..............*

✠ *Ego R.............. ad Velum aureum subscripsi.*

✠ *Ego Johannes Diaconus Cardinalis Sancti Angeli subscripsi.*

✠ *Ego Rainerius Diaconus Cardinalis Sancti Adriani subscripsi.*

✠ *Ego Mattheus Sancte Marie Nove Diaconus Cardinalis subscripsi.*

Datum Lateranense per manum Alberti Sancte Romane Ecclesie Presbiteri Cardinalis & Cancellarii, VIIII. Octubris, Indictione.......... Incarnationis Dominicae Millesimo Centesimo Septuagesimo Nono, Pontificatus verò Domni Alexandri Pape Tertii Anno XX.

Lucii

Lucii III. Papae Bulla pro Rectore Ecclesiae de Capite Ursuli. Fortassis Anno 1182.

A *Lucius Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Petro Presbitero, Rectore Ecclesie de Capite Ursuli, salutem & Apostolicam benedictionem. Apostolice Sedis benignitate inducimur, & suscepte administrationis debito provocamur, venerabilia Loca paternâ caritate diligere, & contra malignorum incursus protectionis eis Apostolice presidium impertiri.* B *Eapropter ad exemplar felicis recordationis Paschalis Pape predecessoris nostri, domum, cui Deo auctore preesse dinosceris, cum omnibus, que in presentiarum rationabiliter possides, sub beati Petri, & nostra protectione suscipimus, & presentis scripti patrocinio communimus. Statuentes, ut quecunque bona a Gualandi filiis Theodorico & Groffolello,* C *vel a Ranerio & Gottolo Gotti filiis, seu a Benni filiis Htigone & Theodorico, vel a Bernardo & Henrico Benni filiis, & a Rodulfo & Ildebrandino Ildebrandi filiis, vel a quibuscunque fidelibus in eamdem domum oblata sunt, vel in posterum offerri contigerit, quieta & integra in ejusdem domus possessione permaneant illibata, peregrinorum & pauperum usibus profutura. Prohibemus etiam, ne quis in eamdem domum assultum facere, vel eam temere perturbare, aut ejus bona diripere, vel modis quibuslibet alienare presumat. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre protectionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apostolorum ejus se noverit incursurum.*

Datum Verulis, Quarto Nonas Madii.

Caelestini III. Papae Bulla pro Plebano S. Johannis de Calcinaja. Anno 1193.

Celestinus Episcopus, servus servorum Dei, dilecto filio Guidoni, D *Ecclesie Sancti Johannis de Calcinaja Plebano, ejusque successoribus canonice instituendis in perpetuum. Quotiens illud a nobis petitur, quod religioni & honestati convenire dinoscitur, animo nos decet libenti concedere, & petentium desideriis congruum impertiri consensum. Eapropter, dilecte in Domino fili, Guido Plebane, tuis justis postulationibus* E *clementer annuimus, & ad exemplar felicis memorie Adriani, & Alexandri Romanorum Pontificum predecessorum nostrorum prefatam Ecclesiam, cui Deo auctore preesse dinosceris, sub beati Petri & nostra protectione suscipimus, & presentis scripti privilegio communimus. Statuentes, ut quascunque possessiones, quecunque bona eadem Ecclesia in presentiarum juste & canonice possidet, aut in futurum concessione Pontificum, largitione Regum vel Principum, oblatione Fidelium, seu aliis justis modis, prestante Domino, poterit adipisci, firma tibi, tuisque successoribus & illibata permaneant. In quibus hec propriis duximus exprimenda vocabulis. Ecclesias Sancte Marie, & Sancti Michaëlis de Monteclo: Ecclesiam Sancti Leonardi de Cerbaria, & Ecclesiam Sancti Prosperi in Blentina: Ecclesiam Sancti Petri*

tri

tri de Curte, & Sancti Justi: Ecclesiam Sancti Andree de Sala, & Parrocchiam de Bassiliano: Ecclesiam Sancti Fridiani de loco, qui Tredecim dicitur: In Villa, que vocatur Rapida, Ecclesiam Sancti Laurentii, & Sancti Christofori: Ecclesiam Sancti Martini de Ponte-Era: Ecclesiam Sancti Michaëlis de Travalda, & Sancti Thome: In Villa, que Calcinaria dicitur, Ecclesiam Sancti Quirici, Sancti Georgii, Sancti Fridiani, Sancti Andree, Sancti Laurentii, Sancti Stephani, & Ecclesiam Sancti Michaëlis. Preterea sententiam, quam bone memorie Villanus quondam Pisanus Archiepiscopus *inter te & Vicedominum Pisane Ecclesie ac Plebanum de Vico, canonice tulit, sicut in ejus autentico continetur, auctoritate Apostolica confirmamus. Ad majorem autem hujus rei firmitatem, eandem sententiam huic nostre pagine de verbo ad verbum duximus inserendam.*

„ CUm vigilanti animo, diligentique studio omnibus, & his maxime, quibus Episcopalis est cura injuncta, conveniat, ea, que sunt discordie, quieta & pacifica reddere, & amicabilem finem inter litigantes imponere, precipue inter Ecclesiasticos viros & servos Dei, quos litigare non oportet, quibus quidem nulla fere ratione conceditur, ut in Foro secularis Magistratus disceptare presumant: ego *Villanus, Dei gratia Pisane Ecclesie Archiepiscopus*, cum diligenter audissem questiones litis & controversie, que vertebatur, inter Homicium venerabilem Vicedominum Pisane Ecclesie, Plebanum de Vico, & Plebanum de Calcinaria nomine Gerardum, de quadam Capella, & ejus Parochia in honore Sancti Fridiani constructa in loco, qui dicitur Tredecim, quas prefatus Vicedominus Plebanus de Vico sui juris esse contendebat, & jam dicte Plebis Plebanus de Calcinaria ex adverso sui juris nichilominus asserebat, causâ hinc inde in presentia nostra diu multumque protractâ, & tandem in laudatione vestra consensu utrarumque partium positâ, consilio disertissimorum assessorum nostrorum Magistri Benencase, & Manfredi Judicis, atque Carpini, taliter nostro arbitrio seu laudatione diffinivimus, videlicet. Ut baptismalis Ecclesia de Vico pacifice & quiete habeat Parrocchiali jure tres domos precipuas, que de Tredecim illuc habitare venerunt, & hoc nullo modo minuent territorium predicte Ecclesie. His ita precipuis, perpetuo jure habitis, concedimus insuper eidem Plebi de Vico integram medietatem totius territorii supradicte Capelle: Ecclesiam verò liberam omnino & absolutam perpetuo jure concedimus & confirmamus Plebi de Calcinaria, & aliam medietatem totius territorii ejusdem Ecclesie Sancti Fridiani cum medietate Massaritiarum preter tres supradictas. Ad sedandam igitur discordiam utriusque partis, & ut pax inter eas amodo sit atque concordia, consilium habuimus, ut taliter causam Parrocchiarum, velut dictum est, distinguamus, & hanc diffinitionem statuimus servari illibatam, & ut nulla persona Secularis vel Ecclesiastica licentiam habeat contra eam veniendi. Si qua verò partium, sciens hanc nostri arbitrii, seu laudationis paginam, contra eam temere venire temptaverit, secundo tertiove commonita,

„ monita, si non satisfecerit, a Cor- „ pore & Sanguine Domini aliena „ fiat. Servanti eam sit salus, pax, „ & benedictio Christi. Ut autem fir- „ mum hoc nostrum arbitrium seu lau- „ datio in perpetuum permaneat, no- „ stri Sigilli annotatione impressimus.

Sepulturam quoque ipsius Loci liberam esse concedimus, ut eorum devotioni & extreme voluntati, qui se illic sepeliri deliberaverint, nisi fortè excomunicati vel interdicti sint, nullus obsistat, salvâ tamen canonicâ justitiâ illarum Ecclesiarum, a quibus assumpti fuerint. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat supradictam Ecclesiam temere perturbare, aut ejus possessiones auferre, vel ablatas retinere, minuere, seu quibuslibet vexationibus fatigare, sed illibata omnia & integra conserventur eorum, pro quorum gubernatione ac sustentatione concessa sunt, usibus omnimodis profutura, salva Sedis Apostolice auctoritate, & Pisani Archiepiscopi justitia & debita reverentia. Si qua igitur in futurum Ecclesiastica, Secularisve persona, hanc nostre constitutionis paginam sciens, contra eam temere venire temptaverit, secundo tertiove commonita, nisi reatum suum congrua satisfactione correxerit, potestatis, honorisque careat dignitate, reamque se divino judicio existere de perpetrata iniquitate cognoscat, & a sacratissimo Corpore ac Sanguine Dei & Domini Redemptoris nostri Jesu Christi aliena fiat, atque in extremo examine districte ultioni subjaceat. Cunctis autem eidem Loco sua jura servantibus sit pax Domini nostri Jesu Christi, quatenus & hic fructum bone actionis percipiant, & apud districtum Judicem premia eterne pacis inveniant. Amen. Amen.

Ego Celestinus Catholice Ecclesie Episcopus subscripsi.

A *✠ Ego Albinus Albanensis Episcopus subscripsi.*

✠ Ego Octavianus Hostiensis & Velletrensis Episcopus subscripsi.

✠ Ego Johannes Prenestinus Episcopus subscripsi.

✠ Ego Pandulfus Basilicae Duodecim Apostolorum Presbiter Cardinalis subscripsi.

B *✠ Ego Petrus titulo Sancte Cecilie Presbiter Cardinalis subscripsi.*

✠ Ego Johannes titulo Sancti Clementis, Tuscanus Episcopus subscripsi.

✠ Ego Johannes Felix titulo Sancte Susanne Presbiter Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Romanus titulo Sancte Anastasie Presbiter Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Guido Presbiter Cardinalis C *Sancte Marie Trans Tiberim, titulo Calixti, subscripsi.*

✠ Ego Johannes titulo Sancti Stephani in Celio Monte Presbiter Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Centius titulo Sancti Laurentii in Lucina Presbiter Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Soffredus titulo Sancte Pra- D *xedis Presbiter Cardinalis subscripsi.*

✠ Ego Bernardus Sancti Petri ad Vincula Presbiter Cardinalis titulo Sancte Eudoxie subscripsi.

✠ Ego Gratianus Sanctorum Cosme & Damiani Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Gregorius Sancte Marie in Porticu Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Gregorius Sancte Marie in E *Aquiro Diaconus Cardinalis subscripsi.*

✠ Ego Gregorius Sancti Georgii ad Velum Aureum Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Lotarius Sanctorum Sergii & Bacchi Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego Nicolaus Sancte Marie in Cosmidin Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego B bo Sancti Theodori Diaconus Cardinalis subscripsi.

✠ Ego

✠ Ego Petrus Sancte Marie in Via-lata Diaconus Cardinalis ſubſcripſi.

✠ Ego Cencius Sancte Lucie in Orchea Diaconus Cardinalis ſubſcripſi.

Datum Laterani per manum Egidii, A Sancti Nicolai in Carcere Tulliano Diaconus Cardinalis, Idus Novembris, Indictione Duodecima, Incarnationis Dominice Anno. MCXCIII. Pontificatus verò Donni Celeſtini Pape Tertii, Anno Tertio.

Praeceptum Hubaldi Archiepiſcopi Piſani Conſulibus de Morrona. Anno 1199.

IN eterni Dei nomine. Amen. Ego Hubaldus Dei gratia Piſane Eccleſie Archiepiſcopus precipio tibi Montanino, & Carboni, & Guilichello, & Foreſtano, Conſulibus de Morrona, pro vobis, & pro ipſo Conſulatu, & pro Comuni totius Caſtri de Morrona, & omnibus vobis, qui eſtis de Populo de Morrona, ſub ſacramento, quod mibi de preceptis meis obſervandis tenemini, ut ab hac ora in antea nullo tempore vite veſtre faciatis, vel aliquis veſtrum faciat contra honorem Hubaldi Piſani Archiepiſcopi, vel ejus in Archiepiſcopatu ſucceſſorem vel ſucceſſores, neque contra Archiepiſcopatum vel honorem Archiepiſcopatus ſtudioſe. Item precipio vobis ſub eodem ſacramento, ut nulli meo Nuntio, vel mei ſucceſſoris, vel Archiepiſcopatus Piſani, offendatis vel offendi conſentiatis in perſona vel in havere in Morrona vel ejus confinibus ſive diſtrictu, toto tempore vite veſtre, & ut predicto tempore non minuatis ſcienter neque minui conſentiatis in perſona vel in havere honorem vel honores, neque poſſeſſiones vel jura Archiepiſcopatus ſupraſcripti. Et ſi aliquo tempore noveritis, quod aliqua perſona velit inminuere aliquod de predictis, & non poteritis diſtornare, precipio vobis, ut quamcitius poteritis, ſine fraude mibi, vel qui tunc erit Archiepiſcopus, vel certo meo Nuntio nuntietis. Inſuper ſub ſacramento ſuprascripto precipio vobis Conſulibus ſupraſcriptis pro Communi de Morrona, & cuique veſtrum de Populo & B de terra de Morrona, & Villarum, & ejus diſtrictu, ut vos, vel aliquis veſtrum non incidatis vel incidere faciatis ligna de boſco de aq..... & ejus Curte de Montanino, & ejus Curte de Sanctaluce & ejus Curte; neque intretis vos, vel aliquis veſtrum pro incidendo ligna ſtudioſe aliquem boſcum de ſupraſcriptis; ut nihil ſupraſcriptorum C faciatis ſine voluntate mea vobis nota parabola mea, vel per meas litteras, vel certum meum Nuntium. Inſuper precipio vobis ſupraſcriptis Conſulibus, ut ſub ſacramento omnibus aliis de veſtro Populo & de Terra de Morrona precipiatis, ut ſupraſcripta precepta obſervent, & ea precepta eis & parte mea, & pro me faciatis.

D Actum Piſis in balatorio dicti Archiepiſcopatus, preſentibus Domno Tedicio Piſanorum Poteſtate, & Bulſo Juriſ-docto, & Ugone Sigerii, & Bonacurſo quondam Lamberti majoris, & Helditho Vicecomite, & Henrico Malpilii, & Ormannino filio Ugonis de Bella, me quoque Uguicione Judice & Notario preſente.

E Anno Dominice Incarnationis Milleſimo Centeſimo Nonageſimo Nono, Indictione Secunda, Sextodecimo Kalendas Aprilis.

Ego Uguicio quondam Ildebrandini de Curia Gualandingorum filius, Domni Henrici Romanorum Imperatoris Judex ordinarius atque Notarius, predictis omnibus interfui, & ideo ad memoriam futuri temporis habendam ſcripſi, firmavi, atque complevi.

HISTORIA
BELLI FOROJULIENSIS,

NUNC PRIMUM EDITA,

CONSCRIPTA

A JOHANNE NOTARIO
QUONDAM AYLINI DE MANIACO,

AUCTORE SYNCHRONO,

Ab Anno Ch. MCCCLXVI. usque ad MCCCLXXXVIII.

IN HISTORIAM FOROJULIENSEM JOHANNIS AYLINI DE MANIACO

PRAEFATIO

LUDOVICI ANTONII MURATORII.

JAm dedi in postremo Tomo *Rerum Italicarum* Fragmenta quaedam Historiae Forojuliensis Auctore *Juliano Canonico Cividatensi* ab Anno MCCLII. usque ad Annum MCCCXV. Alia nunc addere mihi licet, non contemnenda sane, ab Anno MCCCLXVI. usque ad Annum MCCCLXXXVIII. Auctore *Johanne Notario quondam Aylini de Maniaco*. Et quidem profiteri antea juvat, me omnia haec debere diligentiae atque benevolentiae erga me singulari praeclarissimi viri Francisci Berettae Comitis ac Patricii Utinensis, in quo non facile decernas, Humanitasne, an Patriae ac Literarum amor, studiumque praesertim antiquae ac barbaricae Eruditionis plus emineat. Fragmentum Historicum Aylini jamdiu memoraverat Vossius in Lib. de Historic. Lat. uti & Du-Cangius in Indice Auctor. Glofs. Latini. Memoraverant etiam Auctores Ephemeridum Italic. Literar. Tomo IX. artic. 3. Nulli labori pepercit indefessus Comes Beretta, ut hocce fragmentum sibi conquireret. Geminum illius exemplum obtulerunt generosi viri Nicolaus & Fabius Comites dominantes Castello Maniaci, qui generis Nobilitatem Eruditionis antiquae cultura exornant. Sed utrumque lacunis & mendis scatere deprehensum fuit. Satis jam constabat, apud Cl. V. Justum Fontaninium Archiepiscopum Ancyranum

num ejusmodi Fragmentum non adservari tantum, sed rigidissimo carceri commendatum fuisse, ita ut nulla spes lucis superesset. At eo e vivis sublato, ope doctissimi viri Josephi Liruti ab humanissimo Fontaninii Nepote ac Herede illud Beretta impetravit. Exaratum autem erat manu Camilli Maninii Utinensis, cui pater fuit Bernardinus Maninius, Doctor & Eques, olim Sabellici discipulus. Atque hoc tantummodo Aylianae Historiae fragmentum notum antea erat. Verum minime quiescente diligentiâ praelaudati Comitis Berettae, alterum tandem Fragmentum emersit, hucusque latens inter papyros Canonici Aquilejensis Ectorei, viri ob congestos MStos Codices, atque ob Antiquitatis studium apud suos commendati. Antonii Bellonii celebris Antiquitatum Forojuliensum venatoris scriptum hoc erat. Integrum sane Aylini foetum neque propterea habemus, quum illius duntaxat principium & finem gemina haec Fragmenta complectantur. Dicere tamen liceat, levis momenti fuisse, quae intermedia exciderunt, uti ex aliis Historiis rite deduci potest. Reliquum proinde est, ut Forojuliensi Provinciae, cujus Historia hactenus perquam jejuna visa fuit, ob novam hanc Aylini accessionem gratulemur.

Sed quis hic Scriptor? percontetur aliquis. Id unum novimus monente supralaudato Comite Fabio, rerum suarum peritissimo, Aylinorum Familiam Seculo XIV. floruisse in nobili Castello Maniaci, sito, ut creditur, in finibus antiquae Celinae a Plinio memoratae, ac jandiu excisae. Ibi Notarium agebat Aylinus senior proavus Johannis Historici circiter Annum Christi 1277. Ex isto natus Antonius itidem Notarius, qui Aylinum juniorem, pariter Notarium, & Johannis nostri patrem, genuit. Notariae quoque Arti operam dedit Johannes Historicus. Reperitur etiam Johannes Canonicus Utinensis, junioris Antonii Filius, atque ipsius Historici Nepos circiter Annum 1447. Haec omnia ex antiquis Maniaci tabulis depromta fuere. Quo tempore vitam egerit, resque Fori Julii literis consignarit Johannes noster, Historia ipsa satis prodit. Ceterum si quis delicatulus exsurgens, dum in humilem, immo plebejum Chronographi hujus stilum incurrit, nasum corruget, hoc sibi responsum habeat. Si praesto tibi est quispiam coaevus rerum istarum Scriptor, in quo Charites & elegantia Latini Sermonis abundent: auctor tibi sum, ut neglecto, immo exsibilato Johanne Aylini, ad cincinnatum illum legendum accedas. Verum, ubi desit, quid Aylinum fastidis, pedestri quidem, sed veraci sermone ea narrantem, quae frustra ab aliis expectes? Quod praecipue Historiam constituit, rerum gestarum veritas est. Hanc tibi in

rudi

rudi candore suae dictionis exhibet Aylinus. Ei gratias debes, quod ista tibi unus scripsit atque servavit. Si vero Historicum simul elegantem optas, Sallustium, Livium, Vellejum, atque horum similes pete. At Forojuliensia Seculi XIV. minime ex eorum Libris exsculpes. Denique post Opusculum istud succedent Acta quaedam publica a saepe laudato Comite Beretta in usum suum olim congesta. Quum & ista pertineant ad ejusdem temporis Historiam, Eruditos Viros, & Forojulienses potissimum, haec etiam lubenter excepturos confido.

HISTORIA BELLI FOROJULIENSIS.

N guerris ortis sub Domino Patriarcha Lodoico della Turre multi Nobiles de Patria Aquilejensis Ecclesiae submissi erant Ducibus Austriae etiam contra ipsam Aquilejensem Ecclesiam, ejusque fideles resistentes, & guerram facientes. In qua quidem guerra rebelles erant Domini de Spegnimbergo cum omnibus eorum locis, & cum Turri sitâ prope Terram Portus Naonis, Dominus Andreas de Pulcinico Plebanus de Straffoldo, Dominus Facina de Portistagno, Dominus Johannes de Vurursperg. Hi tenebantur de fidelitate Aquilejensis Ecclesiae. Terra Avenzoni, & Nobiles de Ragonea erant fideles dictorum Dominorum Ducum Austriae. Dominus verò Dux Austriae, nomine Rodulphus gravem animum habebat contra Dominum Franciscum de Carraria, eum intendens de dominio Paduae ejicere. Et eo modo potentissimus & Magnificus Dominus Barnabos Vicecomes, & Dominus Mediolani, mirabiliter animum gravissimum habebat ad destructionem dicti Domini Francisci de Carrara Domini Paduae; ita quod ipse Dominus Rodulphus Dux Austriae ivit Mediolanum, tractaturus

A cum ipso Domino Barnabove tam finalem destructionem dicti Domini Francisci, quàm hujus Patriae Forijulii, quia Dominus Lodoicus della Turre erat Patriarcha, & contrarius dicti Domini Barnabovis. Et Dominus Franciscus confoederationem fecit cum ipso Domino Patriarcha. In ipso tractatu placuit Deo, & ejus Beatissimae Virgini Mariae, ut pravi & impii infideles ipsius Aquilejensis Ecclesiae corrigerentur. Quia idem Dominus Dux Rodulphus in Mediolano mortis transitum consummavit, & sic ejus tractatus nocere non potuit huic beatissimae Patriae. Tamen Dominus Franciscus de Carraria misit suas gentes in Foro Julii Domino Patriarchae Aquilejensi. Et obsedit Spegnimbergum, ibique stetit per plures dies ante Terram. Et haec fuerunt in MCCCLXVI. In vigiliis Sancti Michaëlis fuit insultatio guerrae ipsius.

Et non post longum tempus inde Dominus Lodoicus Patriarcha mortis transitum consummavit. Et nobilis & egregius Franciscus de Savorgnano Miles, factus fuit Vicedominus Aquilejensis Ecclesiae. Et processit bellicose ad guerram contra praedictos infideles, & alios subditos Dominorum Ducum Austriae. Et per gentes Aquilejensis Ecclesiae, & Domini Paduae, multae afflictiones

A & damna data fuerunt gentibus ipſorum Dominorum Ducum Auſtriae. Et illo Anno receperunt Civitatenſes Dominis de Spelimbergo Zucolam, & Domino Johanni de Villalta Vuruſpergum, quae Caſtra illico deruperunt. Et dum ſeptemcentum lanceae intrarent Patriam cum potenti Milite Domino Walterpertoldo de Spegnimbergo, ad deſtructionem B hujus Patriae, per dictas gentes Eccleſiae Aquilejenſis conflictae fuerunt omnes ſub Faganea, & vix, quod ipſe Dominus de Spegnimbergo cum aliquibus fugam cepit in Spegnimbergo, & alias graviſſimas afflictiones habuerunt. Tamen gratiâ Jeſu Chriſti, & ejus Virginis Mariae, ipſi C de Spegnimbergo perdiderunt Caſtrum Truſſi, & Caſtrum Zuculae, quod ad terram dejectum fuit per Civitatenſes, & ipſi tunc ſe reddiderunt Aquilejenſi Eccleſiae. Dominus Johannes de Villalta perdidit Caſtrum Vuruſpergi, & per Civitatenſes fuit deſtructum & deruptum. Illi de Straſſoldo, & Dominus Facina, ſe dederunt Aquilejenſi Eccleſiae. Illi de D Avenzono ſubjugati fuerunt, deducti ad ultima, nihil habentes veſcere, propter quod ſe dictae Aquilejenſi Eccleſiae dederunt. Et Terra Portus Naonis ad ultima fuerat reducta, & niſi fuiſſet adventus Domini Marquardi Patriarchae, qui venit in MCCCLXVI. in vigiliis Nativitatis, ſi per ſolum menſem ſtetiſſet, ſe A- E quilejenſi Eccleſiae dediſſent. In cujus adventu tractata fuit pax per Dominum Nichilum de Maniaco inter praedictos de Portu Naone, & dictum Dominum Patriarcham Aquilejenſem. Et iſto modo correcti fuerunt iſti rebelles, & ſub ipſo Domino Patriarcha omnes de contrata in fidelitate permanſerunt.

In nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, amen. Anno à Nativitate Domini noſtri Jeſu Chriſti MCCCLXXXI. Indictione IV. die Jovis III. menſis Januarii, horâ quartâ noctis, exſpiravit Reverendiſſimus in Chriſto Pater & Dominus, pius Dominus Marquardus, ſanctae Aquilejenſis Eccleſiae digniſſimus Patriarcha, bonus rector Patriae Forijulii. Et die Lunae ſequenti VIII. Januarii ductus fuit, & ſepultus in Aquileja. Qui omnibus nobilibus, pauperibus, viduis, orfanis, & pupillis ſemper fuit benignus, pius, miſericors. Fuit natione Teutonicus Bavarus de Auſpurg, Epiſcopus ſanctae ac beatiſſimae Virginis Mariae de Auſpurg, poſtmodum vocatus ad Patriarchatum Aquilejenſem. Ad quem nobilis & circumſpectus Dominus Nichil de Maniaco miſſus fuit per totam Patriam, ut inſtaret ei, quod Patriarchatum deberet acceptare, quia recuſabat eum velle acceptare propter magnas guerras & ſcandala, quae erant in Patria cum Dominis Ducibus Auſtriae; cujus anima ſemper requieſcat in pace, amen. Poſt verò dicti Reverendiſſimi Domini Marquardi digniſſimi Patriarchae Aquilejenſis obitum, Reverendiſſimus in Chriſto Pater & Dominus, Dominus Philippus de Alenconio, miſeratione divinâ Epiſcopus Sabinenſis, ſanctae Romanae Eccleſiae Cardinalis, in Patriarcham Aquilejenſem in Commendâ per ſanctiſſimum in Chriſto Patrem & Dominum, Dominum Urbanum Papam miſſus & acceptatus fuit, & receptus per Civitatenſes, & alios quamplures de Patria, cum quibus erant Domini de Spegnimbergo, de Sacilo, de Canipa, de Aviano, de Pulcinico, de Miduna, de Tulmetio, & cum parte Car-

Carneae, ſed non omnes unanimes, & illi de Cadubrio, quia Dominus Philipponus de Turre erat Capitaneus ibi, illi de Glemona, de Valvaſono, Dominus Ambroſius Epiſcopus Concordienſis, de Cucanea, de Sancto Daniele, & multi alii. Terra verò Utini ipſum Dominum Philippum Cardinalem in Commenda acceptare recuſavit. Propterea praedictus Cardinalis literas miſit per totam Patriam. Et fecerunt eorum colloquium in Civitate Auſtriae, ubi praedicti omnes, videlicet Civitas Auſtriae cum ſuis adhaerentibus ipſum habere decreverunt in eorum Dominum & Paſtorem. Utinenſes verò cum eorum etiam ſequacibus, eum in Commendam habere recuſaverunt, cum quibus & nos de Maniàco. Videlicet ad principium miſſus fuit per ejus fratres & conſortes praedictus Dominus Nichil de Maniaco Utinum, qui ibi intravit, & promiſit cum Utinenſibus eum nolle habere in Rectorem ac Dominum, niſi eſſet creatus verus Dominus, & Patriarcha, vel quod pileum Cardinalatus abjiceret, & per conſequens per futura tempora tamquam Patriarcha verus in Patria poſſet habitare; & ſic libertas Patriae totaliter foret perdita; dicentes: *melius eſt, quod Patria deſtruatur, quàm Libertas amittatur*.

Et hoc modo in quacumque Civitate, Caſtro, & Villa partes magnae ortae ſunt de fratre ad fratrem, de conſorte ad conſortem, de patre cum filio, & non ſolùm inter homines, verùm etiam inter mulieres tam civiles, quàm rurales, tam parvas, quàm majores. Nec erat Civitas, Caſtrum, Villa aliqua, in qua non eſſet pars, ut dictum eſt, inter ipſos. Et ſuper his per Utinenſes, & eorum partem miſſi fuerunt ambaſciatores ſaepius ad ſummum Pontificem, ut verum Dominum Patriarcham deberet mittere in Patriâ, more antiquitus obſervato; vel quod iſte Dominus Cardinalis ejiceret Cappellum Cardinalatus. Et Dominus Papa ſcripſit in contra, ut eum deberent acceptare, & quod intitulatus erat in ſuo ſigillo iſto modo: PHILIPPVS DE ALENCONIO EP*iſcop*VS SABINENSIS S. R. E. CARD*inalis* PAT*riarc*HA AQUIL*ejenſis*. De hoc dicti Utinenſes, & ejus pars, non fuerunt contenti; & ſaepius miſerunt ad Dominum Ludovicum Regem Hungarorum, recipientes pro eorum Capitaneis quamplures de fidelibus dicti Domini Regis. Et ſic finaliter orta fuit lis & diſcordia inter ipſos Civitatenſes & Utinenſes, & eorum complices. Tunc mortuo Domino Rege Utinenſes tractaverunt ligam habere cum Ducali Dominio Venetorum, & cum Domino Antonio de la Scala, Domino Veronae. Quâ ligâ factâ, tunc Utinenſes ſentire voluerunt ab omnibus de contrata, qui cum eis vellent eſſe, pro manutenendo libertatem Patriae; & quod iſte Cardinalis non foret receptus in Commendam, niſi ejiceret Cappellum, vel quod alter verus Patriarcha detur Aquilejenſi Eccleſiae, ut libertas non amitteretur. Cum quibus Utinenſibus illi de Sacillo, de Canipa, de Aviano, de Cordevato, de Spegnimbergo, de Valvaſono, de Sancto Daniele, ſe volventes promiſerunt contra ipſum Dominum Cardinalem cum Utinenſibus. Qui Cardinalis continue moram trahebat in Civitate Auſtria. Tunc lites & diſcordiae oriri coeperunt in contrata. Et Ducale dominium Venetiarum incoepit ſcribere gentes, & mit-

mittere unum de Venetiis probatissimum, deputatum ad regimen Terrae Utini, & eorum partis, & guerrae. Et Dominus Veronae unum misit, qui pro eo gentes faciebat, & scribebat. Civitatenses verò ligam & unionem fecerunt cum Domino Francisco de Carraria, Domino Paduae, Tarvisii, &c. Et ipse Dominus Paduae ligam fecit cum Domino Comite Virtutum, Domino Mediolani contra ipsum Dominum Veronae, & ad ejus destructionem. Et in contrata Fori Julii Utinenses cum eorum gentibus iverunt ante Glemonam cum exercitu, & Terram depugnantes, domos comburentes, vites detruncantes, & finaliter destruentes, se parti Utinensium dederunt Glemonenses. Et sic processum fuit contra Tulmesinos, qui se parti dederunt, quia in Terra multi erant amantes partem Utinensium. Et sic tota Carnea laetanter se cum parte Utinensium posuerunt.

Dominus autem Philipponus de la Turre uno die, dum Castrum Plebis exivisset, volens ire ad alium locum, captus fuit, & praesentatus Utinensibus, propter quod Loca dare eum oportuit Utinensibus. Et isto modo guerra insultavit gravissima inter ipsos Civitatenses, & eorum partem ex una, & inter Utinenses, & eorum complices ex altera; ita quod Utinenses multoties ibant cum eorum campo, & gentibus Cividatum Austriae, eos fortissime destruentes. Et sic magna scandala, & interemtiones hominum, incendia domorum, captiones hominum ortae fuerunt, & subsequuta alia gravissima, quae omnia posse narrare, longum quidem esset. Et verè Utinenses saepissime Civitatenses cum eorum potentia superassent; sed durè procedebat pro A posse eorum & aliorum de contrata destructio, ut bene poterant, & potuerunt saepius. Civitatenses semper cum blandimentis, & variis voluntatibus, & verbis blandis, quum videbant se superari, mittebant ad Utinenses eorum Ambasciatores, dicendo unum, & aliud, quum videbant sibi tempus faciendo, & de in- B latis pro posse vindicando. Et dum Dominus Rizzardus de Valvasono positus esset Capitaneus in Terrà Portus Gruarii, abjecto nobili Domino Albertino de Spegnimbergo, qui ibi fuerat Capitaneus per dictum Dominum Philippum de Alenconio, Dominus Franciscus de Carraria ostendens se huic liti velle interponere, C tractatum fuit inter Utinenses, & ipsum Cardinalem, & Civitatenses, quod partes se in eum compromiserunt. Et sententiavit, quod sub poena decem millium Ducatorum quilibet obedientiam faceret ipsi Domino Cardinali inter spatium dierum sex, & daret omnia loca & fortilitia ipsi Domino Cardinali. Et occulte ipse D Cardinalis promisit, se daturum ipsi Domino Paduae, Sacillum, Portum Gruarium, Montemfalconem, Sclusam, & certa alia fortilitia. Et facta est illico eidem obedientia tam per Utinenses, quàm per omnes eorum colligatos, & per nos de Maniaco, cum verbo & consensu dictorum de Utino. Tunc ipse Dominus E Paduae posuit Utini paenes ipsum Cardinalem, Michaëlem de Rebatta suum familiarem in Marescallum, quemdam Fratrem de Padua in Vicarium, & omnes Officiales ad sui beneplacitum, & in Utino retinendo suos familiares, & Cavalarios taliter, quod in Utino multi erant ei instantes. Et finaliter Utinenses, qui videbant, libertatem Patriae fo-

re

re quasi in totum ammissam, nolentes ulterius tolerare, discordiam habere coeperunt cum ipso Cardinali, non videntes ipsum Dominum, sed potius Dominum Paduae.

Tunc iterum cum eorum sequacibus est liga facta. Ad guerram se posuerunt, & Nos de Maniaco cum eis. Propter quod ipse Dominus Paduae suum habuit tractatum cum Domino Rizzardo de Valvasono, & Dominus Cardinalis fugam de nocte dederat, & iverat Paduam. Et dum ipsi de Utino dubitarent de Domino Rizzardo, quod, ut fecit, non staret constans parti, in uno die Provisor Venetiarum equitavit cum Domino Doimo de Castello, & aliis Nobilibus ad Terram Portus Gruarii. Et vocari fecerunt ipsum Dominum Rizzardum, ut ad eos veniret. Qui quum venisset, ei requisiverunt Castrum Portus Gruarii. Tunc dixit: *Vos, Domini, bene veneritis. Non displiceat vobis. De mane vobis responsum dabo.* Et reversus in Castrum, subitò nequam ille equitavit in la Motta, quae erat tunc Domini Paduae. Et Johannes de Barbiano Capitaneus magnae gentis peditum & equitum tunc venit in Portu Gruario tam tacite, quod isti exspectantes responsum vix fugam capere potuerunt, nec Cives Terrae nihil senserunt. Et Terram ipsam sic proditorie receperunt. Cum quibus gentibus idem Dominus Cardinalis erat. Veneruntque dictae gentes cum magno furore contra Patriam cum magnis bombardis, & pluribus diversis artificialibus. Qui inde redeuntes, venientes Sanctum Vitum, ibi Castrum insultantes una die ipsum devicerunt; & se parti dederunt iniquae, non obsistentibus gentibus, videlicet Lanceis L., quae ibi per U-

A tinenses in eorum occursum missae fuerant, & quas illico abunde expulerunt, & venerunt Utinum. Exinde recedentes dictae gentes, positis ibi eorum Capitaneo & Officialibus aliis, venientes ante Terram Spegnimbergi cum eorum infinitis gentibus peditum & equitum, curribus, bombardis, lapidibus, victualibus, B & aliis necessariis. Qui de Spegnimbergo illico se parti dederunt sine mora, ob timorem inducti, & exterriti, non tollerantes ictum solum lapidis, nec tractum unius balestrae. Sed priusquam ad Terram applicuissent, concordium cum ipsis habuerunt satis verecundum. In qua Terra erant ultra LXX. Lanceae partis C Utinensis, & pedites in sufficienti numero pro eorum defensione. Et his non obstantibus, se, ut dictum est, statim reddiderunt adversae parti Utinensium. Ad quod concordium fuit nobilis Dominus Nicolaus de Fanna, pro quo miserant; ostendens nolle se impedire de praedicta guerra, fortificando Roccam Mizzae, & foveas cum D bertonessis faciendo, & totam Villam Fannae fortificando, licèt finaliter tota fuerit destructa. Et exclusis ipsis gentibus de parte Utinensi in Terra Spilimbergi, pro eorum defensione missis, nobilis Dominus Nicolaus de Spegnimbergo, qui multum dilectus, amatus, & honoratus fuerat per Utinenses, & eorum partem, & quasi caput illius partis, E quum reversus fuit Utinum, quia concordio facto cum ipsis gentibus, & ipsis de Spegnimbergo, reversus est Utinum, & ibi moram assidue trahebat, quum introivit Terram Utini, in furore Populi interfectus fuit, & ductus fuit super Plateam Utini, & ibi stetit quasi per totam diem.

Tunc

Tunc gentes praedictae Domini Paduae, cum quibus erat Dominus Philippus de Alenconio Cardinalis, continuò videntes ſe habere citra Tulmentum, ut dictum eſt, omnia fortilitia & loca, praeterquam Caſtrum nobile Montis Zaudinii, antiquitus ſic nominatum, hodie verò nominatur Maniacum & Sacillum; verùm quia dictae gentes Sacillo non offendebant, ſed bene agebant cum nobis de Maniaco, putantes, nos de Maniaco ſtatim reddi debere parti eorum, Tulmentum tranſiverunt. Et iverunt ſubitò ante Caſtrum Savorgnani, ipſumque ſtatim habuerunt non potenter, ſed fraudulenter, quia Caſtrum ſubitò ob timorem ruſticorum, qui in multitudine magna in eo intraverant, ſe parti dederunt. Propter quod durante guerrâ multi in eo ſtantes, Terram Utini damnificaverunt cum aliis locis circumſtantibus. Et venerunt ipſae gentes ante Terram Utini, & videntes, eis nihil poſſe facere, exinde recedentes ipſae gentes venerunt ante Caſtrum Sancti Danielis. Ibi quindecim diebus ſteterunt cum magnis bombardis die noctuque intus trahentes. Et ad eorum defenſionem dicti Utinenſes, pedites & equites miſerunt. Qui de Sancto Daniele potenter ſe defendentes, unâ nocte ignem in dicto loco jactaverunt, per quem multae domus combuſtae ſunt illâ nocte. Et pro certo, niſi a Deo, ejuſque glorioſa Virgine Maria, a quibus omnia bona procedunt, & ſancta Aquilejenſis Eccleſia defenſatur, auxilium ipſis de Sancto Daniele miſſum fuiſſet, ipſe locus perditus foret; quia quum dictae gentes ante locum ipſum venerunt de menſe Octobris, pluviae magnae a Deo miſſae tam copioſae & infinitae fuerunt, quod omnes aquae

A tam mirabiliter creverunt ſic, ut a memoria antiquorum numquam feciſſent, & per omnes dicebatur, quod Tulmentum & omnes lecti aquarum numquam in tanta altitudine fuiſſent. Propter quod exercitus ipſe non poterat alicubi mittere pro victualibus aliquibus, & in campo tantam famem patiebantur, quod pro pane ſo-
B lo dediſſent Ducatum unum, & niſi fuiſſet, quia ſuper campis rapas in magna quantitate reperiebant, quas comedebant, penitus ex ipſis multi ex fame mortui fuiſſent. Domini de Colloreto potenter ſe habuerunt contra ipſas gentes cum parte Utinenſi inimicos ſaepius laedentes. Dominus Candidus, Zuttus, & Leonardus de
C Ragonea ob timorem inducti, invito Domino Johannino, ſe parti iſti dederunt, eique miniſtrabant victualia pro poſſe. Qui Dominus Johanninus domum ſuperiorem tenebat olim Ser Zoppi, & multam partem Utinenſium amabat. Lachrymabiliter plorando, opertuit finaliter feciſſe, ſicut fecerunt ſui Conſortes,
D quia inter ipſos Conſortes non erat verus amor. Et ſentientes ipſae gentes ipſum male contentum, niſi fuiſſet Dominus Morandus de Brugnera, & Michaël de Rabatha, qui inter ipſas gentes Domini Paduae magni erant, quia Dominus Morandus erat Mareſcallus, ipſe Dominus Johanninus miſſus foret Paduam, tamquam
E carceratus. Et ſtatim recedens de ipſo exercitu cum tacito & ſecreto conſilio praedictorum, venit Ragoneam domum ſuam.

Et ceſſavit interim pluvia, & aquae quoque diminutae factae ſunt. Et praedictae gentes Tulmentum tranſiverunt cum magno periculo, in quo multi ſunt ſubmerſi. Et venerunt in Zoppola, & Cevraja, & Caſtigliono, in

in quibus Villis per plures dies moram duxerunt, nos de Maniaco saepissime invadentes. Et non solùm ipsi de exercitu, verùm etiam gentes de Turri, de Valvasono, de Spegnimbergo, saepissime nos de Maniaco insultabant. Nos autem de Maniaco ab omnibus nos invadentibus bellicose & potenter cum fortissimis nostris fidelibus vicinis defendentes, ipsos & ex ipsis saepissime, quum ad nos perveniebant, destructione offendentes. Uno die quum de dicto exercitu ad nostram laesionem venissent circa ducenti equites, de quibus circa sexaginta venerunt in Civitellam, totidem in plateam, & tertia, & major pars ad plateam Maniaci, famuli horâ meridiei de nostris sexdecim socii euntes in Civitella, praefatos adversarios de Villa expulerunt, ipsos extra Villam & super via Colvarae viriliter persequentes. Et ibi duo boni equi eis mortui fuerunt. Et finaliter nostros verecunde reliquerunt. Ad pontem verò, sive ad plateam, fortè quatuor socii invaserunt praedictos, qui intùs de fortilitio intrare satagebant, & ab equis jam descenderant. Qui subito vix in equis ascendentes, fugam in plateam receperunt. Tunc major comitiva de nostris, velociter in juvamine nostrorum venientes, praefatos inimicos de platea cum sagittis, balistris, & eorum armatis vilissime depulerunt. Et per similem modum tertia societas de nostris persequens praedictos adversarios ad plateam Maniaci, famuli turpiter ipsos extra ipsam Villam expulerunt. Et ipso die certi ex ipsis inimicis euntes Maniaco Livri, commoti ex nimia tristitia, quia contra nostros triumphum non obtinuerant, sed damnum & verecundiam receperant, ip-

A sam villam Maniaci Livri combusserunt. Et sic reversi ad campum verecundantur, modum dederunt. Et de mane reversi sunt ad nos in crepusculo diei, quia totus exercitus peditum & equitum furtive nocte euntes per lectum Colvarae in Vorada, & exinde venientes per colles & montes pars ipsorum, quos tamen de nocte sensimus, & per quasdam mulieres de Basalgella, habi-
B tantes in domibus mei Johannis Notarii, quondam Aylini, quae ad Villam ipsam iverant pro factis earum. Quae dum essent in ipsa Villa auditis tubis & sonitibus ipsarum gentium, ipsisque gentibus visis, illico venientes Maniacum nobis dixerunt
C horâ mediae noctis, videlicet nobili & circumspecto juveni Domino Luchino, quondam nobilis & egregii viri Domini Nichili de Maniaco, quia Dominus Odoricus ejus frater nimiâ vexabatur infirmitate, taliter quod a thoro se volvere non valebat. Dominus Balthassar moram trahebat Utini cum filiis suis, tunc
D temporis Jacobum Laidam de Aviano cum Laurenzotto quondam Johannis Motta in domo sua habens. Ser Bartholomaeus quondam Domini Odorici erat super Comitatum Tirolis. Qui verò Dominus Luchinus illico habito novo a dictis feminis de adventu ipsarum gentium, convocatis vicinis, & a somno excitatis,
E effecit, ut quilibet esset provisus ad obviandum insulto adversariorum; quia Villam totam reliquimus, & relictam habebamus, & omnia nostra reduxeramus in Castro, dum ipsae gentes steterant ultra Tulmentum. Et recolligentes minuta & blada ac vinum, ipsum Castrum nobilissime divitiis implevimus, & in tanta copia, quod per annos quinque & ul-

tra Castrum bene erat fulcitum omnibus necessariis.

Vicini verò dum surrexissent, & per horam ante Portam loci stetissent, nihil sentientes, dormitioni se posuerunt. De mane verò, ut dictum est, in crepusculo diei, dum nostri Castrum exirent, & ad Villam jam aliqui ivissent, rumor apparuit, ita quod in Villa & in montibus insultatio nobis data fuit. Venerunt super collem Grisellum cum balistris grossis de molinellis & arganellis, rocchetas in Castro trahentes in tanta copia, quod aër videbatur accensus. At propterea nullum damnum nobis intulerunt, licèt multas super tectis jactaverint; tamen gratiâ Domini, ex defensione bonorum vicinorum nihil nobis nocuerunt. Et ipso die Villam totam combusserunt, pauca tamen fuerunt lucrati. Et illo die mortui fuerunt de nostris Candidus Basini cum uno telo in capite, & de eis multi percussi. Et sic reversi sunt ad eorum campum in Castigliono, & Zevraja. Nos autem de Maniaco non exterriti propter consummationem domorum combustarum, animum robuste sumentes, & ad nocumentum inimicorum procedentes contra homines Meduni, qui ad nostram laesionem cum ipsis inimicis venire praesumserunt, cum felici pinello domus Maniaci, saepissime ante portas Meduni ivimus, locum exterminando, & villicos capiendo, bona ipsorum derobando. Ad tantum devenerunt ipsi de Meduno, quod se uno die parti nostrae dare voluerunt. Sed nullus fuit, qui signum concordii & pactum recipere voluisset. Dum uno die ipsi de Meduno ex timore nimio Caputium unum circum circa ducerent, pacta requirentes, nostri verò animum vo-

A luntarium habentes, non attendentes ad eorum requisitionem, putabant eos illo die superasse. Et extra muros Villam totam cremaverunt & campaneas, & gravissimum damnum illis intulerunt, & de eorum animalibus & vicinis captivantes, Maniacum conduxerunt. Et sic quasi omni die nostri ipsos insultabant, & damnum

B gravissimum eis inferebant. Et uno die dum Ser Bartholomaeus quondam Domini Odorici venisset de Comitatu Tirolis, ipsos de Meduno insultavit, & ex ipsis quatuordecim cepit de mense Martii in MCCCLXXXVI. Qui dati & praesentati fuerunt praedictis Dominis Luchino & Odorico fratribus. Et quibus im-

C posita fuit talea Ducatorum ducentorum; & duos alios habebant dicti Domini in carceribus. Qui omnes dicti de Meduno solverunt mille libras Soldorum, quas ego Johannes Notarius quondam Domini Aylini de Maniaco recepi in Castro Mizzae, praesente Domino Nicolao de Fanna, & duxi in Maniaco. Nobilis Do-

D minus Balthassar ante principium ipsius guerrae moram trahens Utini, duci fecit filios suos Utinum.

Guerra ipsa incoepit in MCCCLXXXV. in festo Sanctae Crucis, sive in vigiliis ipsius festi. Gentes Domini Paduae stantes in Turri, nos de Maniaco invaserunt, nullam ab eis custodiam habentes de mane, quum

E vicini exirent ad opus & ad vindemiam. Et in ipso die captus fuit Olvrandinus de Utino Prior prope domum Zaniti della Centa. Sed per Brandilisium ejus filium & alios vicinos illico fuit de manibus ipsorum redemtus. Et erant equites & pedites numero sexaginta cum uno Tamburino. Tamen animalia aliqua secum duxerunt, & quemdam Intri-

gu-

gutium pauperem nostrum vicinum, qui tamen de eorum manibus fugam cepit, & venit Maniacum. Bartholomaeus quondam Domini Odorici venit de Comitatu Tirolis post ipsum insultum nobis datum, & reperiit nos de Maniaco in gravibus guerris & discordiis, specialiter nos de Maniaco cum praedictis de Meduno. Et Arbae campanile ad terram dejeceramus, & Villam cremari feceramus. Post verò dicti Bartholomaei adventum, ipse potenter & animose procedens ad guerram saepissime cum sociis tam de contrata, quàm forensibus, ipsos de Meduno invadens, eos bellicose destruxit. Et quasi omni die nostri per montes & per planum eos infestabant & destruebant, & eos ad tantum deduxerunt nostri praedicti, quod contentio gravis inter ipsos consortes de Meduno facta est. In qua discordia Johannes Grandis quondam Domini Francisci, & Johannes Parvus, ejus nepos expulerunt Ser Jacobuccium quondam Ser Nicolusii; quia iste Jacobuccius, & Thomascuttus quondam Ser Philippi, ejus consanguineus condolebant esse cum hominibus Maniaci in discordia, videntes contra nos nihil posse, nisi pati ultimam destructionem, ut eis apparuit in posterum. Tunc tractatum habuerunt ipsi Jacobuccius & consanguineus de mense Julii cum eorum villicis, & ipsos Johannem Grandem & Parvum expulerunt, & Castrum in se servarunt ad honorem Ligae Utinensium. Et miserunt in Maniaco per succursum sociorum, quibus nos de Maniaco ad sufficientiam misimus socios, qui cum eis habitabant; habuerunt enim continuo Castrum nostri socii in custodia. Et in praedicta guerra nostri de Maniaco finaliter destructionem dederunt villae Arbae, arcas, arcilia, vasa, brentas, & alia suppellectilia Maniacum ducentes, & quod ducere non poterant, cremabant, nihil penitus dimittentes.

Et nota, quod regnante guerra inter nos de Maniaco & ipsos de Meduno, homines Fannae satis apertè sicut nos de Maniaco sentiebant ire contra ipsos, sive per villam Fannae, sive a parte inferiori, vel per montes, sicut nos ire sentiebant, per signa fumi, vel nuncios eis nota faciebant. Et in hoc magna inimicitia regnabat inter nos de Maniaco cum ipsis de Fanna, ac ipsos de Meduno. Certi de Fanna, specialiter Articus Bosdrani, & Conradus Palmae, qui tamen per nostros adversarios fuit interfectus, & ductus cum uno altero in Fanna, nomine Vignudissius, per gentes Domini Paduae versùs Turrim, & super via, vel extra, mortuus fuit & absconsus, quod de eo penitus sui nihil sentire potuerunt, & sicut meruit, sic mercedem suscepit. Praedicti verò Articus, & Conradus, & alii circa Bastiam ipsos de Meduno retinebant absconsos, ut horâ aliquâ dicti nostros, euntes Fannam, possent capere, & depraedari. Et consentiebant, & consenserunt, quod quidam Uvricus Bohemus, familiaris Domini Luchini & fratrum, fuit in villa Fannae captus, vadens loquutum Domino Nicolao. Et sic per ipsos de Fanna nos de Maniaco male tractabamur. Et multoties nostri capientes captivos prope villam Arbae, & super dominio ipsius villae, vel multoties animalia grossa & minuta, Dominus Nicolaus, habitans Mizzae, Maniacum suos nuntios mittebat rogando, ut relaxarent, cum blandis ver-

verbis. Cui saepius complacuimus, non propter pavorem ipsius tamen, sed quia gentes Domini Paduae stantes in Turri, Meduni, in Valvasono, & in aliis locis, non requireret ad nostram laesionem, sicut bene doctus in maleficiis facere sciebat. Et paenes se habebat quemdam Fratrem Christophorum, Abbatem Fannae, genere Romagnolum, nequiter contra nos de Maniaco laborantem consiliis paenes ipsum Dominum Nicolaum ad omnia nostra nocumenta; invigilantem cum certis aliis rusticis de Fanna, quos ipse Dominus Nicolaus deputavit ad regimen villae Fannae, sicut fuit quidam Panta Nicolusius de Miello; quibus eorum prava animositas ad regimen male successit, ut inferius de veritate narrabitur. Iste Dominus Nicolaus de consilio ipsius Abbatis & Deputatorum fecit ultra annum continue fieri foveas circa locum, spinatas, spaltos, domunculas, & etiam quod omnes de Fanna conducerent res suas in Mizza, ostendens se de ipsa guerra nihil velle impedire, & cum aliqua partium ad laesionem alterius nolle se immiscere, dicens: *Volo stare pacifice, & cum nulla partium partem capere. Sed si quis me offendet, me ab eis defendam. Et pro mei defensione me fulcio, sed non ad laesionem alicujus*. Et tamen consentiebat, quod quidam Thias filius Leonardi Pagniti stabat in Turri, & veniebat in Fanna, & tamquam fur de nocte veniens contra nos de Maniaco, si poterat, recipiebat. Ostendebat Dominus Nicolaus condolere, licèt nihil erat, dicens, *si contingat, eum ad manus meas pervenire, ipsum statim suspendam*. Quem uno die cepit, eumque posuit in carceribus. Et venit ipso die Maniacum, dicens: *Habeo

A in carceribus meis Thiam. Verè manibus meis ipsum suspendam*. Et ipso die recessit, & ivit Fannam, & eum illaesum abire permisit. Et videntes nostri de Maniaco sic fecisse buffas de nobis, & quod quotidie procedebat plus ad damna nostra, quam primò, uno sero, dum ipse Thias venisset ad domum patris; certi nostri
B socii, ipsum stantem in trabeato patris super foenum invaserunt, & percusserunt fortissime, & fratrem ejus, qui ad rumorem venire voluit, & plus fratrem, quàm ipsum percusserunt, & putabant ipsum interfectum dimisisse. Tamen liberatus ipse & frater, sed exterritus, se ad alienas partes transmeavit, nosque quiete
C postmodum permisit. Itaque tacite & aperte nos praedicti de Maniaco multum laedebamur. Et verè nostri juvenes pastores ibant prope locum Meduni, & receperunt capita grossa bovorum & vaccarum vigintinovem de pulcrioribus, quae ipsi haberent; ita quod ipsi de Meduno se videntes contra nos de Maniaco nihil posse
D facere, tunc coeperunt tractatum habere antedictum inter se ipsos dicti Domini de Meduno. Propter quod, ut inferius describetur, per guerram a nobis destructi sunt dicti Domini de Meduno.

Et in MCCCLXXXVII. in fine Octobris, Verona fuit recepta Domino Antonio de la Scala per Do-
E minum Comitem Virtutum Dominum Mediolani, colligatum Domini Paduae. Et in ipso Millesimo die Jovis, V. Septembris gentes Domini Francisci de Carraria, Domini Paduae, Tarvisii &c. venerunt ante Terram Sacilli in obsessione ipsius. Et subitò fieri fecerunt Pontes super aquam, taliter quod circum circa ipsam Terram unus ad alium ibat per ipsos

ipsos Pontes, jactantes cum bombardis in ipsis Turribus & domibus. Et subitò fuerunt in tanto timore inducti terrigenae, quod die Mercurii ibi post sequenti, XI. dicti mensis Septembris, ipsi de Sacillo ipsi Domino Paduae se dederunt, & non constricti, quia in numero gentium existentium in obsessione ipsius Terrae non erant numero ultra duo millia personarum inter homines armatos, pedites, equites, & bubulcos. Et in Terra erat major pars hominum, animum habens cum Domino Paduae. Minor pars non potuit obtinere. Dominus Johannes de Colloreto erat tunc Capitaneus ipsius Loci, & requisivit Cives ad defensionem Terrae, qui contra ipsius velle Terram exeuntes super Campo tractaverunt cum inimicis, & se parti dederunt contra ipsius velle, quia non habebat gentes paenes se, ut Cives posset constringere. Et vix quod ipse pactum habere potuit exeundi Castrum Sacilli cum sua familia. Eo verò tempore per Summum Pontificem in Rectorem & Gubernatorem Aquilejensis Ecclesiae missus erat Dominus Ferdinandus Patriarcha Hierololymitanus. Et steterat circa annum in regimine. Cui pars Utinensium obediebat. & nos de Maniaco, & collegati ejus. In crastino verò die, videlicet XII. dicti mensis. homines Canipae & Aviani portaverunt claves locorum Sacillum, seque viliter Domino Paduae reddiderunt. Nam in Aviano erat Ser Corsetus cum suis nepotibus, filiis olim naturalibus olim Ser Rossii, ac Nicolao & Marco fratribus quondam Ingerossii, instantes Populo, ut se parti darent. Et sic invitis Gaspardo a Porta, Melchiore quondam Domini Pidrusii, Franculino de Cantono, & Simone quondam Musini, non audentibus contrarium dicere, se parti adversae dederunt. In quibus locis modum & ordinem dantes, pervenerunt dictae gentes. Die verò Mercurii XVIII. dicti mensis Septembris, dictae gentes cum majori numero, & cum gentibus ipsorum locorum, scilicet de Brugnaria, & de totis locis & villis Tarvisini districtus, putantes cetera loca vincere posse, & fortunam prosperam eis non deficere, cum infinitis curribus oneratis, bombardis, lapidibus jactandis, balistris, malleis ferri, victualibus, & aliis ingeniis artificialibus nocivis, de consilio, ut sensimus, ipsius Ser Gaspardi, & suorum de Aviano, & aliorum de Contrata, qui volebant, nos de Maniaco suos fore similes in verecundia ipsis, putantes nos pavidos & tremulos esse, cum potenti manu dictae gentes venerunt ante nobilissimum Castrum praedicti Montis, Tardinei antiquitus nominati, hodie verò Maniacum.

Inter quas gentes Dominus Jacobus naturalis dicti Domini Francisci Domini Paduae, qui dicebatur Comes Carrariae, erat caput seu Capitaneus, & cum eo multi boni homines periti in armis; & de Forojulio nequissimus & infestissimus Dominus Rizzardus de Valvasono. Et posito eorum infelici campo, quidam Trombetta tubam sonavit, petens affidam. Cui data fuit per nos de Maniaco. Et eo modo Dominus Rizzardus, & cum eo quidam Antonius de Verona, qui fuit, & erat Capitaneus Sancti Viti, affidam petentes, dataque fuit, venerunt usque ad rastellum sub porta Castri a latere versùs Occidentem. Tunc requisivit, ut aliquis de domo Maniaci eum & socium audirent. Tunc ex deliberatio-

ne

ne facta inter Dominos Bartholomaeum, Galvanum Domini Balthassaris filium, & Odorici fratrum, Olvradinum quondam Bartholomaei, & aliorum fidelium vicinorum de Maniaco, ipse Dominus Luchinus intimidus & amabilis toti Populo, ipsum Castrum cum honorabili comitatu suorum fidelium associatus e xiens, ad ipsius Domini Rizzardi praesentiam venit, & aliorum. Qui cum eo ibi venerant pro parte dicti infelicissimi Domini Comitis naturalis, ipsum Castrum requisierunt ex parte dicti Domini Comitis filii dicti Domini Paduae, dari in ejus manibus, non tentatâ ipsius vi & potentiâ. Quod Castrum nomine Domini Philippi de Alenconio Cardinalis in se custodiendum & salvandum erat nomine dicti Domini Philippi. Quod si eidem darent, multa promittebant se operari velle pro ipso Domino Luchino fratre, & consortibus suis paenes ipsum Dominum Paduae, & quod eos benigne haberet recommissos. Quibus dictis, ipse Dominus Luchinus juvenis, sapiens, & provisus praefatis responsum fecit: *Domini, vos bene veneritis ex parte vestri superioris & vestrae. Et volo quòd bibamus insimul laetanter.* Eisque propinari fecit, & honorem reddidit. Qui hilares, suam intentionem putantes illico obtinuisse, gaudenter sumserunt praestitum honorem eis. Et stantibus in his verbis, multi de exercitu cum fallacibus animis simulantes, per rivum inter Castrum & Collem Grisollum, armati cum palis ferreis, zapponibus, & malleis, ascenderunt usque prope muros, sub domo olim Domini Luisini, ubi dicitur Abbatia. Ibi Ser Bartholomaeus aedificari fecerat stallam equorum u nam sub domo praedicta, nesciente

A Domino Luchino, & eis, qui cum eo erant. Sed custodes nostri stantes super muris bene viderant, & nihil dixerunt, quia tregua data erat inter partes, videlicet nos de Castro praedicto cum ipsis de exercitu, non considerantes malitiam ipsorum, & eos fallaciter venire, immo putantes, concordium sequi inter partes.

B Finaliter ipse Dominus Luchinus, tamquam juvenis sagax, & providus, multâ providentiâ refulgens, constantique & robusto animo loquens, ipsi Domino infelicissimo Rizzardo, & ejus sociis, his verbis alloquutus est, & responsum eis fecit: *Domini, vos nuntii, per vestrum Comitem & Capitaneum missi, una cum ipso nostro Capitaneo, & aliis sequacibus suis, latêre non credimus, nos de Maniaco fore* C *confoederatos cum Ducali dominio Venetiarum, & Utinensibus, & cum eis praestitisse nostrum sacramentum, nostro posse partes eorum obtinere debere & velle. Nostrae intentionis est, praestitum sacramentum nostrum & promissionem nostram potenter velle obtinere, nec verbis nos permittere terreri. Ite ad Utinenses, vel mittite nuntios vestros.* D *Haec eis nota facite. Quidquid, & sicut ipsi per vos coacti facere facient, & disponent nos facere debere, sic vobis promittimus indifferenter, & statim velle facere & faciemus. Si secus vos cum potentia vestra contra nos fideles partis nostrae facere tentabitis, potenter nos tueri volemus, & paratos nos reperietis.* E *Fidem nostram datam praedictae nostrae parti animo constanti servare robustos nos invenietis & non trepidos. Et pro nunc a vobis non credatis nos pavidos esse, nec aliud responsum posse de nobis habere, quàm quod istud. Felicissimum nostrum Castrum pro nobis intendimus servare, ipsumque contra vestram potentiam tueri ac defendere velle.*

le. Quod si a manibus nostris ipsum surripere volueritis, non verbis, sed factis ipsum vos in caro pretio habere expedit. Et vos scire volumus, quod omnes in nostro Castro inclusi sumus unanimes, non claudicantes, & dispositi potenter ipsum Castrum obtinere velle ad honorem & statum Sanctae Aquilejensis Ecclesiae, & partis nostrae praedictae, & nostrorum. Et his verbis quamvis affida data esset inter partes, tamen ipsi de exercitu, tamquam homines infidi non cessabant foveas facere pro eorum bombardis aptandis ad muros, ut ante scriptum est. Sed quia vir honestus & valens, in armis peritus, nomine Johannes, natione Utinensis, Contestabilis sociorum XXV. missus fuerat in succursu terrae infidelium Sacillensium per Utinenses & Rectorem Venetorum, qui in Utino moram trahebat pro Ducali dominio Venetorum, vadens per submontes, quum applicuit ipse Johannes cum ejus comitivâ Avianum, reperiit Sacillum fore datum parti adversae. Et ipsi de Aviano claves ipsius loci Aviani miserant pro eorum nuntiis Sacillum ipsi Domino infelicissimo Comiti. Illico ipsi de Aviano eumdem Johannem cum sociis suis praedictis a se licentiaverunt. Qui statim venientes per submontes, ob timorem inducti, videntes ipsas gentes talia loca fortissima verbo tantùm vincere, venerunt in ipso constanti & fortissimo Castro Maniaci, referentes gesta per infideles ipsorum locorum. Admirati multum fuimus nos de Maniaco, non tamen pavidi facti, nec nostro bono animo ac proposito aliqualiter moti. Immo animum quisque nostrûm sumsit fortiorem in obtinendo velle ipsum Castrum, & promissionem ipsam factam nostrae parti. Rogavimus ipsum Johannem, ut pro nostra & loci nostri praedicti defensione, nobiscum esse vellet, ut si gentes ipsae ad nos venirent, juvamine ipsarum nos potenter tueri possemus. Nec intendebamus facere velle, ut praedicti fecerant, & nobis acquirere infidelium famam. Eisque promisimus solvere pro ratâ temporis, in qua nobis servirent, eosque benigne tractare. Qui videntes, nos tali bono animo esse velle, laetanter steterunt nobiscum. Et reperti sunt omnes boni & viriles ad defensionem nostram. Et quae eis promisimus, fecimus, & a nobis laetanter recesserunt.

Sed ut redeamus ad factum, iste honestus Johannes Contestabilis, loquente Domino Luchino cum Domino Rizzardo, & ejus sociis, tamquam provisus, & in talibus peritus, subitò hortatus est in Castro tam homines quàm mulieres repedare, & ut quilibet ponat aquam super ignem cum cinere intus, & lapides ad muros pro nostra defensione. Animum sumant fortissimum, & se in pavore non inducant pro jactamine bombardarum, quia audito rumore duarum, vel trium, nullus ulteriùs curaret. *Estote* (ajebat) *fortes animo, quia Virgo Maria, Mater Domini nostri Jesu Christi nobiscum est, pro qua nobis nituntur istae malae gentes nos offendere. Ipsa Domina nostra nobis juvamen porriget, & suffragium tale, quod nullus nostrûm laesionem patietur, nec ipsi nos vincere poterunt.* Per dictum cujus visum est unicuique, nihil de ipsis gentibus curare. Et redeundo ad verba ipsius Domini Luchini cum ipso Domino Rizzardo, obtentâ licentiâ inter ipsos, tunc quilibet revertens ad suam partem recessit, & se reduxit ad suam partem, dicentes qui missi erant:

Citò

*Citò vobis mittemus in Caſtrum, unum
de noſtris Navancis.* Quibus fuit re-
ſponſum: *Et nos mittemus vobis de
noſtris Pomellis, quia ſufficienter habe-
mus in dando vobis. Si quid de noſtro
volueritis, & contingat, nos ad vos
venire, nos paratos vos velle recipere
videbitis, non pavidos, ſed voluntarios.*
Et in receſſu dicti Domini Luchini
vix cum ſua felici & fideli comiti-
va ſuorum vicinorum, portas intra-
re potuit illaeſus. Ipſum enim, &
ſuos ſubditos baliſtrarunt, qui ſub
muris venerant. Et in ſtalla praedi-
cta habentes palos ferreos, maglios,
zapponos, murum domus praedictae
olim Domini Luiſini incipientes fo-
dere, cum infinitis bombardis & ba-
liſtris copioſis tela trahentes, lanceas
longas ultra altitudinem tectorum
tranſeuntes, ipſum Caſtrum ſatege-
runt, & putarunt illico habuiſſe;
quia ſuper domo illa nulla defenſio
facta erat contra ipſos, niſi ad fe-
neſtras, ad quas nullus poterat ibi
ſtare propter multitudinem telorum,
pilotorum, & lancearum. Et noſtri
non propterea exterriti, animum, ut
eis expediebat, capientes fervidum
in defenſione ipſorum, ſubitò mu-
rum & tectum fregerunt. Et iſti ad-
verſarii jam feneſtrae unam ferream
ipſius domus, quae erat quaſi ad ter-
ram, de una cruce ferri evulſerant.
Tunc noſtri fracto muro & tecto,
aquam calidiſſimam cum magnis ſa-
xis a muris jactantes, de ipſis talem
fecerunt ultionem, quod ad fugam
ſe per riparum expoſuerunt, unus
alterum non expectando, nec per
viam, vel tramitem euntes aliqui,
ſocios per pedes trahentes mortuos
& vulneratos, & ex ipſis multi pro-
pter aquam calidam decapillati, &
cum lapidibus cruentati. Ipſe verò
Dominus Comes nequiter bene cum

A XL, ex notabilibus ſuis hominibus
armigeris, & ipſe Dominus Rizzar-
dus, ut poſtmodum retulit ore pro-
prio, fuerunt percuſſi. Ac ipſe An-
tonius de Verona fuit percuſſus cum
lapidibus tantùm, quòd in percuſ-
ſione lapidis habuit dicere *Obimè!*
audientibus ſuis. Et jam totus exer-
citus venerat contra ipſum Caſtrum,
B putantes ipſum viciſſe, eo quod vi-
derant illos fodientes murum. Et u-
nus venit ad Portam cum una ha-
ſta, ſuper quam erat una laméra fer-
rea cum ſagittis accenſis, putans i-
gnem in Porta infigere. Sed unus
de illis dicti Ser Bartholomaei lapi-
dem jactans, & in capite percutiens,
ibi dormitionem eum capere fecit.
C Alter ejus ſocius, cupiens ipſum dor-
mientem ad ſe trahere, cum uno
paveſio in brachio, permiſſus fuit a
noſtris ad dormientem venire, & quum
hora fuit, cum pomellis ipſum, ut
meruit, honorarunt. Et in ipſa ho-
ra tantus in exercitu fuit mugitus
equorum & hominum, quod toni-
trua magna tonantia in aëre non po-
D tuiſſent audiri. Et in ipſo Caſtro
tot & tanta jacula, ſeu pilotti ba-
liſtrarum & arcorum fuerunt, quod
de coelo videbantur cadere non mi-
nus, quàm facit pluvia. In quo con-
flictu mortui fuerunt numero octo-
decim, & portati in curribus in Por-
tu Naone, & alibi. De quibus di-
cebantur mortui fuiſſe ultra octogin-
E ta. Eorum verò, qui ſe ad ſua ten-
toria reduxerunt, numquam aliquis
ad ipſum Caſtrum venire auſus fuit.
Nos verò de Caſtro ſaepiſſime ipſos
vocantes, ut ad nos vellent venire,
quia ſi non bene eos honoravimus in
principio, ipſos intendebamus me-
lius honorare. Ipſi verò graviter in-
dignabantur, ſed non quod vellent
reverti ad pugnam loci, cum bom-
bardis

bardis jactabant lapides. Uno die jactaverunt lapides LXXIV. ex quibus, nec ex telis ipsorum nullus nostrûm umquam laesus fuit, subveniente nobis Virgine Maria. Tunc iverunt per Montem Grisollum, & alios Montes circum circa ipsum Castrum omnes magistrati in armis, si possent ponere bombardas in nostra majori laesione. Et descenderunt per Woveda, & nihil videntes contra nos posse operari, de mane die Sabbati XXI. dicti mensis Septembris, cum omni eorum potentia iverunt ante Terram Spegnimbergi, & ut dicebant, ipsi Domini de Spegnimbergo parti se illico dari parati erant. Sed unus habuit dicere. *Non potuerunt Maniacum recipere, quia potenter se defenderunt. Nos semper erimus verecundati, nos tamen citò reddere.* Et isto verbo se abstinuerunt. Et ante Terram ipsam Spegnimbergi steterunt diebus undecim, trahentes cum bombardis; qui multoties se parti dare voluerunt. Sed Dominus Venceslaus Miles, qui dubitabat venire ad manus Domini Paduae, quia eum non amabat multùm, operatus est, ut sui consortes & vicini se non redderent. Et nisi fuissent socii forenses, missi per Utinenses & Rectorem Venetorum, se sine dubio reddidissent parti adversae.

Interim verò apparuit gratia Domini nostri Jesu Christi, & ejus gloriosissimae Virginis Matris Mariae, sub cujus alis ista sancta Aquilejensis Ecclesia defensatur. Quidam nomine Anderlinus Trottus, qui ad modum Societatis steterat ad damna ipsius sanctae Aquilejensis Ecclesiae, missus fuit per ipsum Dominum Paduae, per Villas stratae alius sub Utino eundo, ne ipsi Utinenses cum suis gentibus se movere auderent in

A succursum suae partis contra alias gentes, quae erant ante Spegnimbergum, ut eo melius posset vincere loca. Cum quo Anderlino erant Civitatenses Austrianales. In qua Societate erant ultra mille equites, & pedites multi. Et fuerunt in Aquileja, ibi rubbantes Ecclesias, sanctissimas figuras, & Cruces. Apparuerunt ex hoc multa miracula. Nam

B quidam de Tulmino ferens Reliquias ibi receptas, totâ nocte equitavit, putans ivisse versùs domum, quia viam bene cognoscebat. De mane reperiit, se esse ante Portas Aquilejae, & sic reversus ad Altare, ibi eas reposuit. Apparuit, quod quaedam figura Virginis Mariae, super

C quâ recepta fuerant ornamenta ejus, se inclinavit cum capite; & sic hodie stat, ubi cum elevato capite stabat. Apparuit etiam, quod unus Contestabilis, qui Crucem unam in dicta Aquilejensi Ecclesia receperat argenteam, quam ex ejus superbia, in Valvasono habitans, super humeris ferebat, rabie captus, illa infirmi-

D tate mortuus est. Apparuit, quod quidam Italicus, qui similiter Crucem unam in Ecclesia praedicta argenteam receperat, ipsam vendidit, & emit equos, & se ipsum induit cum argento. Qui habens septem equos, vermis eos omnes equos, qui erant septem, intrans occidit & mortui sunt, & ipse post pusillum tem-

E pus malâ morte clausus est. Et publica vox & fama erat, quod Paduae, Tarvisii, & in alienis Civitatibus multi, qui fuerunt ad derobationem ipsius Ecclesiae, aut morte subitaneâ moriebantur, aut rabie, aut in divitiis poenam patiebantur. Et sic vox erat aperta, quod ex peccato in ipsa Ecclesia commisso, ista divinitus eis occurrebant. Et pro ip-

ſo peccato Dominus Paduae expulſus fuit, ut inferiùs deſcribetur, de omni ſua potentia. Praedictus Anderlinus venit de ſupra Utinum, non dubitans, gentes Utinenſes...... Et ſuper aqua, nominata *la Tor*, erant ipſae gentes in Villis, prope quas illi de Utino habentes eorum exploratores foris, ſenſerunt, ipſos nullam cuſtodiam habere de potentiâ Utinenſium. Et quia tempus erat multum pluviale, & aquae magnae, & erant prope Caſtrum Savorgnani, quod ipſi de Padua habebant in eorum potentia & cuſtodia, in quo erant multi pedites & bellicoſi homines, multum offendentes Utinenſes & alios circumſtantes, ideo gentes iſtius Anderlini Trotti in majori ſecuritate ſtabant in ipſis Villis. Tunc Utinenſes in Capitaneum ipſarum gentium habebant quemdam nobilem Comitem Theutonicum, nomine Dominum Conradum de........ hominem antiquum in armis, multum ſagacem & expertum rationibus ordinem imponere magiſtratuum. Intellectoque de inordinatis modis retentis per ipſas gentes inimicorum, modum dedit & ordinem dandi eis conflictum. Quare invitis Utinenſibus & Rectore Venetorum, omnes gentes Utinenſium tam forenſes, quàm terrigenas, in equis & equabus portas Utini fecit exire, ipſorumque inimicos reperiens in domibus, eos invaſit. Et finaliter die primo Octobris in praeſcripto Milleſimo eos debellavit; & vix, quod ipſe Anderlinus cum Civitatenſibus tranſiens aquam, nominatam *la Tor*, cum aliquibus ſuis gentibus Savorgnanum fugam rapuerunt.

Et ſic ipſae gentes iniquae per partem Utinenſium fuerunt conflictae ex peccato, ut dictum eſt, commiſſo

A contra ipſam Aquilejenſem Eccleſiam. In quo conflictu mortui ſunt
& capti ultra quingentae perſonae.
Et Utinenſes, qui multum in minori numero erant, redeuntes ad Civitatem Utini cum ingenti gaudio,
& copioſis divitiis, equis, armis,
arneſiis, carceratis, victoriam, &
triumphum laetabundum porrexerunt.
B Et ex ipſis gentibus in tranſitu ipſius
aquae, quae magna erat, non reſpicientes propter impetum inſultus, &
nimium timorem, in ipſa aqua ſubmerſi ſunt. Et cognito toto novo iſtae gentes, quae erant ante Spegnimbergum, ob nimium timorem
inducti, de mane relictis omnibus eorum domiciliis, gradiciis in magna
C quantitate factis, lapidibus bombardarum fractis, fugam rapuerunt, &
in campo panem, vinum, & alia
victualia multa permiſerunt, euntes
versùs Sacillum. Et niſi fuiſſet conflictio praedicta data ipſis gentibus,
dicti de Spegnimbergo in craſtinum
firmiter ſe dediſſent. Iſte Dominus
Anderlinus Trotti cum ſuis genti-
D bus, quae ei remanſerant, clandeſtine Tulmentum tranſivit, & venit per
ſub Valvaſonum, & hoſpitatus fuit
in Cuſano. Et venit cum aliis gentibus versùs montes, & venit ad
damna Dominorum de Spegnimbergo
ſuper Villam Sequalſi, & Sonimbergi, & quod remanſerat combuſſit.
Exinde venit ante Caſtrum Maniaci
E in Villa tamen, & ad plateam relictis equis, deſcendentes cum pluribus baliſtreriis & arceriis Engleſiis,
venerunt currentes uſque ad bivium
olim Antonii a Porta. Contra quos
glomeroſa & laudabilis comitiva nobilium Maniaci, videlicet Dominus
Bartholomaeus, Galvanus, Dominus
Balthaſſar & Odericus quondam Domini Nichili, conſanguinei & fratres,

tres, venerunt, relicto Domino Luchino prudenti & sagaci ad custodiam portae Castri praedicti, cum aliquibus eis deputatis. Ad invasionem praedictorum inimicorum hostiliter, sagaciter & potenter se extendentes cum honorabili comitiva suorum fidelium vicinorum, ipsos inimicos, quos jam venisse praesenserunt ad portam muri...... filiorum praedicti olim Domini Nichili, super rivum taliter cum gravi clamore suorum, & bellicoso insultu invadentes, quod ipsi inimici, qui ad portas ipsius Castri venisse putabant, relictis eorum falsis cogitationibus, coacti & non voluntarie terga dare nostris, usque ad bivium praedictum se reduxerunt. Ibique fuit conflictio inter partes ipsas gravis. Modò una pars extendens se contra aliam, & altera praevalens aliam, finaliter nostri ferventi animo cum balistreriis nostris, arcubus, mazzafrustis, frandegulis, lapidibus ipsis taliter infe-

A stantes, quod ab inde recedere sunt coacti, eosque duxere potenter usque ad medium burgum & ultra. Qui verò videntes nostrorum potentiam praevalere cum eorum sagittariis, equos suos ascendentes, viliter recesserunt a nobis. Post haec verò gentes Domini Paduae positae in locis suis, videlicet in Sacillo, Canipa,
B Aviano, Turri, Meduno, & Bastia Montis regalis, pedites, & equites, nos de Maniaco saepissime insultabant, ac in Valvalono, Portu Gruario, in Sancto Vito contra locum Cordevati, in quo Rodulphus quondam Domini Vidoli de Faganea erat Capitaneus. Qui Rodulphus potenter & bellicose multa fecit con-
C tra inimicos nostrae partis cum sua comitiva, ante quem locum ultra quinque vicibus inimici cum bombardis & omnibus nocivis instrumentis eos insultarunt, intrantes in foveas & spaltos.................

Camillus Maninius Historiae Studiosis:

Haec ego e veteri quodam manuscripto Libro ad literam descripsi. Si quaedam errata male signata, & parum (ut ita dicam) ortographice scripta invenisti, amice Lector, precor negligentiae meae ne adscribito, & aliquid incomtae illius temporis & corruptae antiquitati condonato.

ALTERUM FRAGMENTUM

HISTORIAE FOROJULIENSIS

EX EODEM AUCTORE.

. . . .
. . . .
. . . .
. . . .
.... non solùm ipse, verùm & ex sua comitiva quamplures carcerati, vulnerati, & mortui remansissent. Sed sui in juvamine ipsius eorum Domini ad terram prostrati ipsum elevaverunt. Et sic ipsis existentibus in quadam domo Agnetis sutricis, quidam juvenis Lombardus, pulcher homo, longus staturae, putans aliqua lucrari, sequutus est eum. Quidam nomine Venutus, juvenis, & parvae staturae nimium, & sine lancea, vel aliquid in manu, qui a somno excitatus dormiens in ipso Burgo, cum pugnis se exposuit contra istum magnum. Homo iste longus ipsum parvum cepit in suis ulnis, ipsum velit nolit portans extra domum ipsam. Sed videns se sic portari, & carens omni potentia & defensione, se erexit contra Lombardum. Et illico ore aperto ipsum cum dentibus acutissimis per nasum capiens, potenter ipsum laniando & stringendo, taliter ipsum duxit & induxit, quod extensis manibus ipsum illaesum a se libenter aliò abire

A permisisset. Sed ipse priusquam ab eodem relaxaretur, totus in (*) cerabulis ex gravi dolore deturpatus, & ut ita loquar deteriùs, permerdatus est, & se reddidit eidem. Qui * Venutus, postmodum per ora vicinorum vocatus *Facin-Can*, illum Lombardum secum carceratum duxit permerdatum in Castro taliter, quod
B omnibus magnus foetor erat, qualis numquam fuerit de tali putredine. Quem paenes per tres dies ob ejus verecundiam in Maniaco servavit, ut eo modo cognitus foret & truffatus cum naso toto lacerato. Et praeteritis ipsis tribus diebus, tunc receptis sibi armis, non libenter, quia taleam ab eo noluit, per multos ro-
C gatus, eum abire permisit, qui pro talea passus fuit dedecus & damnum. De cujus captivitate ipsis de Fanna, suisque gentibus satis fuit dolor & tristitia in illa hora, in qua ignem imposuerunt in Burgo praedicto, videntibus nostris quadraginta sociis. Qui stabant in custodia curruum ignem positum in dicto Burgo fore
D accensum videntes, tristitiâ maximâ commoti, eo quod non aderant, considerantes solummodo insultum fore datum, illico velocissime venientes ver-

(*) Hoc est *in femoralibus*, Italicè *ne' Calzoni*, aut *nelle brache*.
* *Venetus* pro *Venutus* legitur in Mediolan. Editione.

versùs Castrum ipsum, quum fuerunt in Magredo Colverae sub Centa Ecclesiae B. Mauri, Patroni Maniaci, senserunt gentes ipsas exeuntes Fannam, & venientes superius prope strettam campi. Et obviaverunt certis portantibus unum puerum aetatis annorum quinque. Dixerunt: *Qui estis?* Et illi quoque: *Qui estis vos? Quis vivat? Dominus Paduae.* Et nostri dixerunt: *Vivat felix Liga Utinensium, & moriatur Currus* (*). Et sic nostri invaserunt eos, & illi pauci erant. Tamen puerum filium Andreae Merlerae, qui praesens istis erat, & conductorem pueri cum tribus aliis ceperunt, eosque quatuor captivos habuerunt. Et in his verbis nostri audientes rumorem in Villa dubitaverunt ulterius contra istos procedere, putantes: *Nos erimus conflicti, si majorem dissensionem incipimus contra istos, quia major pars gentium est in Villa.* Et nisi hoc fuisset, multos ex ipsis de Fanna laesissent. Et sic ipsi de Fanna viliter, & cum tristitia recesserunt a nobis. Nostri verò venientes in Villa invenerunt Petrum Pilonum, Contestabilem sociorum XXV. in Bastia positum contra nos de Maniaco ad nostram laesionem, hominem fortem, intimidum, & audacem. Qui cum suis gentibus villicis stantibus in ipsa Bastia, & aliis contra nos ab alio latere versùs Occidentem, insultum dederat, & nostri cum ipsis mixti erant. Et supervenientibus nostris, quia foras exstiterant, potenter contra istos de Bastia bellum acerrimum incoeptum est. Tamen ipsi de Bastia dare terga nostris coacti sunt. Et praesertim ex vulnere gravi facto uni Contestabili ex suis. Et ex aliis plures de suis laesi sunt, aliqui cum telis, aliqui cum lapidibus. Qui, sicut fecerant illae gentes de Fanna, verecundanter a nobis recesserunt. Ex nostris verò nullus gratiâ Domini laesus est. Ipsi verò quum fuerunt in eorum Bastia post pusillum, ipse probus eorum socius mortis transitum consummavit, & ex ipsis multi reperti sunt vulnerati. Et saepissime nostri euntes ad Bastiam contra ipsas gentes, quae ibi stabant, saepissime inimicos laedebant, & ex ipsis capti ducebantur in Maniaco, ac de ipsis animalibus multa ducebantur in Maniaco.

Sed redeundo ad primum, illico in recessu Domini Nicolai & ejus gentium de Fanna, certi ex nostris sociis in suo recessu de Maniaco se in duabus partibus dividentes iverunt in Villa Aunedi, & subito ipsam cremaverunt in ea hora, in qua Dominus Nicolaus arma exuebat. Et statim altera pars similiter Villam Urnesii invadentes, talem lucem ipsi fecerunt, taliter quod ad deponenda eis arma ipse cum tota familia visum habere potuit satis lucidum & splendidum. Quod videns Dominus Nicolaus fremuit intra se, dicens: *Illi de Maniaco non multum supersederunt in faciendo eorum vindictam de offensa eis facta.* Et non solùm ipse, sed & omnes rustici ejus pavidi facti sunt. Et videntes nostri, se fore in guerra cum ipsis de Fanna, qui nos de Maniaco pro nihilo habebant, & nos reputabant pavidos contra ipsos fore, putantes, nos statim facere declinare parti ipsorum, quilibet de nostris animum ferventem assumens & laetabundum contra ipsos de Fanna & gentes ipsorum, & ad eorum destructionem invigilantes, potenter intraverunt ipsam Villam Fannae ad visi-

(*) Stemma gentilitium Carrarensium.

visitationem iniqui consultoris Domni Christophori Abbatis, assidue invigilantis paenes ipsum Nicolaum, & gentes ipsius, & qui, ut nobis ostensum fuit, ignem in Castagneto majori de nocte imposuerat pro laesione nostra, quia aliter non poterat nos plus offendere. Ejus verò & ceterorum domos de Fanna circa ipsam Abbatiam & ultra, totaliter cremaverunt sine aliquo obstaculo alicujus personae de suis, ipsamque Abbatiam taliter fumigantes, & liquore thuris non imposito nec mirrhae, quod fumus non solùm ad coelum coram Deo ascendens, verùm & se per terram exstendens, ex ipsius odore multi laetitiam sumserunt. Altera autem die nostri praedicti modum imponentes inter se ipsos ad offensionem praedictorum nostrorum inimicorum, ut decet in talibus bonos homines, ad Castellum Micae euntes, ibi plura animalia derobaverunt, & unam pulcram mulam Presbyteri Blasii, & certos de Fanna captivaverunt, quos secum duxerunt cum ipsis animalibus. Et a Castello ipso inferius Villam integraliter cremaverunt. Contra quos pavidi facti ipsi de Fanna, nullus se contra nostros extendere ausus fuit. Et sic secum nostri de Maniaco oneraverunt de massericia ipsorum per canipas, quia sufficienter reperiebant in eis, & domum laetanter venerunt. Uno altero die nostri intrarunt montes, sentientes ipsos de Fanna cum eorum gentibus prope Hunedum, & domum solùm pro foeno ivisse. Dum nostri in nemore in travestito contra praedictos posuissent, & illi de Fanna, sed non omnes foeno equos & personas onerassent, nostri ex nimia ardoris voluntate impetum contra praedictos facientes, & insultum
A nimis subitum, & ante debitam horam, quadraginta tres ex ipsis ceperunt. Tredecim cum equis, reliqui verò ex ipsis insultum facientes, & clamorem suorum audientes, relictis somis & foeno, & fascibus foeni, ac aliqui relictis equis ibidem, velociter ex equis descendentes, fugam per nemora & colles capientes, tali ti-
B more inducti fuerunt, quod non audentes ad subsidium suorum concurrere, immo nec retrospicere ausi sunt, qui eos persequebantur. Et sic fugam arripere timore nimio inducti sunt inimici nostri versùs Fannam, dicentes, omnes colles esse munitos gentibus infinitis, *& copiosa inimicorum multitudo nos est persequuta usque*
C *ad Villam*; ubi eorum multitudo major erat, quàm nostrorum eos invadentium. Et ut dicebatur, si ex nostris viginti cum clamore de supra Villam Fannae ivissent, vix extra ipsam Villam qui non fuissent inclusi in fortilitio, non cepissent fugam, in tanto timore fuerunt inducti. Et sic nostri domum suam lae-
D tanter cum triumpho felici & victoria reversi sunt, ducentes secum captivos vicinos de Fanna, & equos, a quibus taleam bonam habuerunt.

Post haec verò in brevi tempore ipse Dominus Nicolaus suorum vicinorum ultionem anhelans facere, fulcimentum magnum fecit, & apparatum peditum & equitum; & venit
E in Burgo Maniaci usque ad domum Bartholomaei barbitonsoris. Contra quem nostri audaces socii & vicini animose, & cum gravi impetu ipsos invadentes, balistrerii sagittantes cum arcubus sagittas potenter, & lapides ejicientes, ipsos terga dare coacti sunt. Et tanta erat eorum multitudo, quod Dominus Nicolaus, qui primus erat ad insultum, non valens

acies

acies suorum pertransire, sicut libenter conabatur facere, tunc nostri ad tergum ipsius quatuor erant ipsum pungentes, & ab equo eum vivum ejicere satagentes cum eorum lanceis longis. Et jam caput ipsius collum equi tangebat. Interim unus ex suis sub lanceis praedictis & post ipsius equum cum equo ad terram cecidit. Propter quod ipsi quatuor, relicto ipso Domino Nicolao cum lanceis, quisque ipsorum equum ipsum cupiens capere, eum ceperunt. Itaque percussus fuit honestus & fortis vir Guidottus de Fontanellis cum telo uno, & mortuus fuit. Et ex aliis multi devastati & percussi, & equi interfecti, & percussi multi fuerunt, ita quod tota via erat madida sanguine multo, & verè nullus de nostris damnum aliquod passus est. Ipso die de ipsis in Valvasono & alibi multi vulnerati sunt. Et illo die Carduffius quondam Federici Tessii suam lanceam de manu foris jactavit ipsi Domino Nicolao, sed eum non punxit, quia si tetigisset, procul dubio morti eum subdidisset. Et illo die bene vidit & cognovit ipse Dominus Nicolaus suam & suorum potentiam contra nos de Maniaco nihil praevalere. Ipsoque tumultu sic facto dictae gentes inimicorum se in Aviano congregaverunt ad bucium calcinae prope fabricam, & steterunt per spatium magnum. Et laetabantur de reditu ipsorum, cognoscentes, eos factos fore timidos; putantes ex ipsis & equis, equorum partem habuisse bonam. Et sic dictae gentes facto eorum consilio recesserunt verecundose, & sine lucro. Altero autem die dum ipsi de Fanna cum scorta, seu in custodia ipsorum multi pedites Fannae starent circa Abbatiam, & rivum, qui est ultra, ex nostris cucurrerunt forte in equis X. contra ipsos, qui in numero ultra quàm LX. erant inter stipendiarios, & operarios vites putantes; nostri verò pedites ipsos sequebantur nostros equites. Ipsi verò de Fanna audito nostrorum equitum cursorum adventu, ex nimio terrore ducti, qui in arboribus erant, se ex ipsis eruere permittentes, saltantes paludes, foveas, & clusas, non dubitantes in spinis cadere, nec se pungere. Stipendiarii nostros non offendentes nec arma sua ceperunt in manibus, tam cito fuerunt nostri contra eos, & dicebant nostris: *Sumus stipendiarii*. Eosque eis ostendendo cum digitis. Et sic pedites nostri supervenientes, ex ipsis de Fanna quamplures ceperunt. Et euntes per canipas sine obstaculo alicujus, se onerantes rebus & massericiis, & secum vasa, arcas, & brentas ducentes, Maniacum cum captivis laetanter venerunt. Et ipsi de Fanna tam pavidi facti sunt contra nostros, quod unus nomine Guilla de Cadubrio, qui omni die, & si non omni die, saepe tamen ducens quandoque puerum unum aetatis annorum quatuordecim vel quindecim, ibat ad Abbatiam, vel in Turri, & trahendo per terram ante se usque Maniacum modò vasa, modò brentas ducebat, & multoties solus tantùm ibat, & ducebat secum vasa duo saepe trahens per grados modò unum, postmodum redibat pro altero, & per istum modum pro solidis 24. vel 28. dabat vas unum capax urnarum quinque vel sex, vel unam magnam brentam pro solidis 32. Et isto modo multos replevit de brentis & vasibus, & multa vasa & brentas secum duxit. Quod videntes ipsi de Fanna, qui in collibus stabant, ex ipsis nullus contra eum venire

nire ausus est. Et verè quae & quanta nostri de Maniaco contra ipsos fecerunt, & in eorum fortiliciis; & super montibus ipsorum ipsos captivando, animalia recipiendo. Omnia posse rescribere, qui non vidisset, credere non posset, & longum quidem esset omnia posse rescribere. Et de iis, quae eis per nos de Maniaco fiebant, homines Meduni fortissime laetabantur, quia quum contra ipsos de Meduno procedebamus, dicti de Fanna de ipsis multum truffabantur, dicentes: *Si isti de Maniaco nobiscum guerram facerent, aliter contra ipsos procederent*. Itaque ipsi de Meduno multum laeti erant de nostro triumpho contra praedictos de Fanna. Uno autem die ipse Dominus Nicolaus suos pedites numero centum misit Maniacum versùs Colveram, ut nostri numero XX. & minus, qui fuerunt ad molendinum Nicoluccii contra Pitte in custodia suorum vicinorum, qui macinabant, auditis custodibus Turris & parte Castri campanae sonantis, audaci animo contra istos veniente. Et fuerunt audacter ad manus unus contra alium in stretta post domum Pauli quondam Rainardi. Ibi nostri viriliter irruentes contra illos, eosque acerrime ducentes, Maroldum ceperunt quondam Fornerii de Fanna. Ipsos de Fanna terga ipsis dare mirabiliter coëgerunt, & eos retrocedere fecerunt, putantibus nostris victoriam ipsos posse contra eos de Fanna obtinere.

Tunc ipse Dominus Nicolaus superveniens cum LX. equis in spatulis nostrorum, isti nostri se reduxerunt in Centa mei Johannis Notarii Aylini post domum filiorum olim Petri Agathae. Ibi quidam nomine Jangillus de Bavaria, familiaris Dominorum Lusini & fratrum, honestus juvenis XXIV. annorum, staturae parvae, bellicus juvenis, qui multa fecerat contra adversarios nostros, partem suam mirabiliter exercendo, fuit per quemdam Hungarum captus. Quem quum vidit Dominus Nicolaus, ipsum violenter ei recepit de manibus suis, eumque fecit exuere diploidem, panceriam, & quaelibet alia arma, ipsumque dedit in manibus suorum servitorum Johannis quondam Galani, Petri filii Fornerii, & Magni quondam Henriguccii de Fanna. Ipsumque super camicia exuta sic nequiter a suis jussit ibidem interfici. Et sic per ipsos factum fuit. Et quidam Bertheus nomine juvenis annorum XX. ipso die per suos fuit interfectus. Et hoc factum est eis sine honore, quia & istum........ noluerunt recipere, quum se ipsis reddidit; & putans sibi & suis famam debere de verecundiis habitis per nos de Maniaco. Iidem interfecti fuerunt, & de suis per nostros mortuus fuit Mazzola. Et si nostri voluissent de suis tam viriliter interfecisse, saepius facere poterant. Nostri ascenderunt in eorum colle de Regula, & ibi boves plures conduxerunt Maniacum......... nostri intraverunt in eorum montibus & villis, & ex ipsis carceratos duxerunt. Adveniente verò tempore messis, Domini de Spegnimbergo omnes eorum segetes recollegerunt, & nos a parte nostra. Itaque nequitia ipsorum per nos de Maniaco, & per partem nostram valde fuit correcta. Et quamquam duobus annis pacifice & quiete steterint, tamen postquam guerram habere voluerunt cum parte nostra, non minus damnum passi sunt, quàm quod quum ad principium guerrae intraverunt. Et ubi fuerant reputati sapientes,

tes, sic postmodum fuerunt reputati insipientes, eo quia non sapienter steterunt quieti de Bastita Montisregalis. Multa possent dici, quae inter ipsos & nos occurrerunt. Tamen multoties eos nostri juvenes, Domini videlicet Bartholomaeus, Galvanus, Lusinus, Odericus fratres, & Victor quondam Domini Osvaldi, cum consiliis suorum fidelium vicinorum contra ipsos, in dicta Bastita existentes, & ad derobationes eorum animalium, captiones hominum, & alia, ut in guerris fit & fieri solet, iverunt. Et finaliter voluntarie dicti villici se dederunt in manibus dicti Domini Lusini. Quod si non fecissent, eumque in eorum consilium non elegissent, ordo datus erat, recipiendi ipsis omnia eorum blada. Et quum gentes nostrae venissent super campo, animo recipiendi eis blada eorum, illo die praecedenti dicti Villici se dicto Domino Lusino reddiderunt, & in eorum Dominum & Capitaneum elegerunt. Propter quod ipse exivit de Bastita praedicta, & ivit ad Capitaneum gentium partis nostrae, rogans, ut ipsos non deberent damnificare, quia fortilitium in se habebat. Et ei sacramentum fecerunt omnes fideles partis nostrae, & ipsi eidem. Et iis dictis dictae gentes nostrae partis inde recedentes nullum damnum eis fecerunt.

Item in Anno MCCCLXXXVI. Castrum Maniaci die VII. Mensis Septembris combustum est per uxorem Morassii de Roga, quia totus Populus Maniaci....... erant in eo inclusi propter guerram. Itaque ipsâ die praedicta femina faciens tortas, & calsonos suis compatribus, ut iniquus modus est in contrata, non obstante quod sibi fuit inhibitum, & mandatum, ne ignem ibi facere deberet super uno solare sub tecto, habens fascem foeni unum, ignis intravit in foeno in tecto domus, & ea non posuit se ad extinguendum foenum accensum, sed subito ad fugam. Et sic in momento totum Castrum accensum est, & in parva hora combustum. Et mulier ipsa cum viro fugam rapuerunt in Fanna, ibique stant, nec postmodum ausi fuerunt venire in Maniaco ex gravi perditione nostra, & bonorum hominum, & personarum. Combustae sunt octo canipae cum Somasis, & super Somasis homines non habentes canipas in Castro posuerant eorum arcas, blada in eis, carnes, pannos, massericias. Et certi prope murum Castri fecerunt canipas, in quibus habitabant, eorum bona in eis retinentes. Quae omnia combusta sunt. Et nisi fuisset ignis de guerra, quae duravit annis quatuor, nos de Maniaco penitus de igne Castri nihil curabamus. Eramus bene fulciti victualibus annis quinque pro defensione loci. Propterea potenter servavimus nostram promissionem & fidem datam parti nostrae usque in finem, ita quod citra Tulmentum nullus fuit qui tanta discrimina non toleraverit, praeterquam locus Cordovati. Et post combustionem loci supervenit pestis inter animalia, quae moriebantur, taliter, quod si unus decem habuisset, vix unum ei remanebat. Et iis duabus de causis fuimus passi destructionem. Sed inimici tamen nobis de animalibus pauca receperunt, ac de vicinis similiter. Per inimicos multum fuimus insultati & saepe, paucas tamen taleas a nobis habuerunt. Sed nos destruximus circa duodecim Villas, & à multis hominibus & personis taleas nos de Maniaco saepissime habuimus.

mus. Et in ipſa guerra, per noſtros bonos Dominos & vicinos fideles, & voluntati eorum Dominorum ſemper conſtantes, & numquam diſcrepantes fuimus. Domini Luſinus & Odoricus fratres multum ſe in dicta guerra exercuerunt familiares bonos retinentes, magnaſque expenſas paſſi ſunt, & a ſuis vicinis multum amati, dilecti, & honorati. Et ipſi multum honorabant Populum. Dominus Bartholomaeus bellicoſe ſe habuit in ipſa guerra, poſt ſui adventum de Comitatu Tirolis ſe multum exercens in armis, & hortans ſocios, ac inducens ipſos ad nocumenta inimicorum, & de perſona valens, fortis & audax, non magnae ſtaturae homo, dilectus per ſocios fortiſſime. Dominus Galvanus filius Domini Balthaſſaris, juvenis longae ſtaturae, aetatis decem & octo annorum, voluntarie ſe oſtendens contra inimicos, tamen non permiſſus foras per ſuos praedictos conſanguineos exire, hortatus eſt juvenes ad pugnam contra inimicos. Olvrandinus quondam Ser Berthei uſque ad bivium exiens, vel ſaepiſſime ad portam ſtans, habuit filium ejus, Brandiliſium nomine, qui libenter contra inimicos cum baleſtra ſua ſe viriliter extendebat. Multum fuit ipſe Olvrandinus ad partem butinorum proviſus. Girardus frater Olvrandini portans arcum unum continue cum una corrigia, multum vexabat....... uſque ad plateam vel ultra parum, inimicorum veſtigia conſequens, fidus homo. Victor quondam Domini Oſvaldi ferens baleſtram bonam, eamque bene ſciens exercere, ferociſſime & ſaepiſſime inimicos laedens, pulcher juvenis, annorum XXIV. amatus per Populum. Zuttus quondam Ser Nicolai, habens proviſionem a Domino

A Paduae, numquam praeſumſit, arma induere contra inimicos die, quo gentes Domini Paduae ſtantes in Zevraja, venerunt combuſtum Villam Maniaci. Ipſe, nec Galvanus ejus frater cum eorum vicinis contra inimicos nullam fecerunt defenſionem, & odio erant toti Populo, quia animus eorum declinabat ad Dominum Paduae.

B

Ivere congregati omnes vicini boni una nocte in unum coram Domino Luſino, quia Ser Bertheus erat tunc temporis ſuper Comitatu Tirolis, & Dominus Galvanus cum patre in Utino. Habuerunt dicti vicini dicere: *Nos ſenſimus de veritate, & nobis relatum eſt, quod iſtae gentes Domini Paduae ſtantes in Zevraja, tractatum habent cum Zutto, quia eis promiſit dare iſtud Caſtrum. Unde nos debemus taliter de eo providere, quod habeamus pacem ab eo & non ſtemus in tali cuſtodia, quia inter nos omnes alios ſumus unanimes*. Et haec verba erant de nocte ſuper palatio Domini Luſini & fratrum. Et nos decem ſocios habebamus extra portas Caſtri omni nocte pro tutiori cuſtodia, eo quod irent circa Caſtrum. Et loquentibus contra Zuttum in iis verbis, unus de decem cuſtodibus de foris ſupervenit feſtinanter dicens: *Domini & vicini, vidimus de praeſenti in campo Domini Paduae ſigna facta, elevando & declinando. Et vidimus in domo Zutti eis intendendo ad ejus feneſtram verſus rivum fontis. Itaque dubitamus, quae ſigna ſint iſta, & vobis monſtramus*. Tunc vicini una voce dixerunt: *Eamus ad domum ipſorum, & ipſos tamquam proditores occidamus, & nos ſtemus in his verbis*. Et ipſis euntibus, ego Johannes Aylini ob honorem filiorum olim Domini......... praedicti Domini Nihili, habui dicere:

C D E

cere: *O vicini, consulo, quod tali modo non procedatur, ne discordia inter nos oriri videatur, quia habemus aemulos vicinos. Sed ponatur persona cum decem bonis personis super Turri portae, & nos omnes stemus in bona custodia in muris, & simus constantes ad nostram defensionem, ne ad manus inimicorum perveniamus. Et ordo detur inter nos de praesenti, ut si de mane inimici contra nos veniant, quod sint deputati aliqui, qui illico vadant ad istos proditores, ipsosque capiant, & captivos retineant paenes se. Gratiâ Domini sumus bene sufficientes ad defensionem hujus loci. Tunc inquiremus ab istis cum torturâ, & talia poterimus ab eis habere, propter quae cum sententiâ punientur & corrigentur. Et isto modo nullus contra nos poterit dicere, quod male & voluntarie fecerimus.* Et sic omnes contenti de verbo per me alloquuto quieverunt ab eorum voluntate. Et ordo dictus de praesenti positus fuit. Et sic de mane ipsae gentes non venerunt. De suspicationibus ipsorum fratrum multa possent scribi de veritate, quae taceo in scriptura mea, quia sufficit, quod praedixi, quod numquam contra inimicos se cum eorum vicinis exposuerunt ad defensionem nostram, nisi semel Zuttus ipse ad equum ascendit in via, qua Nicolaus Caval, & quidam alter fuerunt per nos & nostros capti. Et nisi fuisset Canduffius quondam Federici, ipse Zuttus fuisset ipso die per inimicos captus. Ascendit equum die illa, qua Bertheus quondam Leonardi fuit captus, & hoc, quia clare in ejus vultu saepius dicebatur, quod partem Domini Paduae contra suos vicinos maligne tenebat, & multa mala verba ei saepius objiciebantur, quibus contrarium dicere non est ausus. Et inter vicinos de vicinis ad Villam stantibus magna & perfecta constantia dilectionis & fidelitatis regnavit, ita quod de nullo dici potuit oppositum. Ego enim Johannes Aylini nolo, dicta, gesta, & operata per me in guerra scribere, quia facerem contra mandatum sapientissimi Catonis, dicentis:

Nec te collaudes, nec te laudaveris ipse.

Tamen aliqua & minima tangam, quia per nobiles & vicinos fui deputatus Provisor cum meis affinibus......... Feci fieri super Portam inferiorem defensionem bonam, quia nulla ibi erat super olivariis; aliam prope domum Oluvrandi; unam inter Ecclesiam Sancti Jacobi & domum, quae est ibi prope; pro balistamento unum mantellum, ubi de Colle Grisono nostri in Castro balistrarent. Portas inferiores Castri novas fieri feci. In Sacillo seram magnam fieri feci; sub olivariis duas offensibiles postas inimicis super porta muri super rivo, & alibi spinatas, & die nocteque vigilando pro sustentatione nostra, literas infinitas scribendo, cum personâ cum arcu vel balistra in Villa tamen cum vicinis meis, eundo, arma mea, scuta, pavesios concedendo non habentibus, vicinos contra inimicos ad eorum nocumentum inducendo. Et Antonius nepos meus cum sua personâ, juvenis aetatis XIV. annorum in principio guerrae voluntarie se exercendo, ultra suum debitum & contra meum velle, propter ipsius juventutem, voluntarie contra inimicos se cum vicinis miscuit.

In MCCCLXXXVIII. die XXVII. Novembris, Reverendissimus in Christo pater & Dominus, Dominus Johannes Marchio Moraviae electus fuit & provocatus in Patriarcam

sanctae Aquilejensis Ecclesiae. De cujus provocatione pars Utini libentissime audivit. Et ex laetitia magni facti sunt per eos & parte ipsorum pagnaroli in Civitate die noctuque inter omnes Cives cum igne, & cum hastiludio; magnum gaudium putantes, se fore exemtos de tanto dolore & tristitia habita & habitura, quia in hyeme Dominus Paduae multum se fulciebat, volens recuperare partem, quam non poterat vicisse. Et infinitos lapides bombardarum fieri fecerat & conduci in Aviano in magno numero de diversis maneriebus, videlicet de grossis & parvis, qui hodie ibi sunt. Utinenses verò saepissime nuntios & ambasciatores ipsorum saepius & saepissime ad ipsum Dominum Patriarcham miserunt, ut celeriter ad ejus Patriarchatum venire deberet in eorum & totius Patriae succursum, dubitantes, Dominum Paduae venire in futura aestate contra Patriam, quae totaliter erat depauperata. Et pro nuntiis saepius missis dicti Utinenses expenderunt ultra mille Ducatos, quia de melioribus eorum Civibus miserunt; quibus mandatum fecerunt, ut nullo modo redirent sine Domino Patriarcha. Qui ibi moram traxerunt ultra quatuor menses, ipsius adventum exspectando. Et sic finaliter ipse Dominus noster Dominus Patriarcha per totam illam aestatem non venit. Interim verò succurrente gloriosissima Virgine Maria, Domina & Advocata omnium in ea sperantium, sub cujus alis ista sancta Aquilejae Ecclesia defensatur, Magnificus & Excellentissimus Dominus, Dominus Comes Virtutum, qui confoederatus exstiterat cum Domino Francisco de Carraria, sentiens ipse Dominus Comes ipsius Domini Paduae iniquos tractatus, & pravam ejus voluntatem contra eum tractari per eumdem, eidem Domino Francisco suas literas diffidationis misit, & scripsit in hac forma, quarum tenor talis est. *Fallimini, Magnifice Vir, si quae in depressionem nostri status non in Italia solùm sed in Germania & Gallia, pluribus jam mensibus, non uno tantùm, sed pluribus diversis, calidis, & exquisitis modis accuratissime procurastis. Nec minus, si quae in laesionem nostri honoris protulistis imprudenter convicia ad nostram non creditis notitiam pervenisse. Sensimus quidem, & si non omnia, de pluribus tamen horrenda & exsecranda nimis, quae nisi manu palpassemus, necdum per Vos fieri vel proferri debere, verùm nec excogitari debuisse minime putassemus: quum talia sint, qualia hostis in hostem, nec nisi insuportabilis lacessitus in furiis moliri, seu meditari deberet. Nos autem quales injurias vel offensas vobis intulerimus, ignoramus, nisi quod labentem, corruentemque in praecipitium Statum vestrum tempore illo, quo cum Domino Antonio de la Scala concurrebatis acerrimo bello, dum prorsus omni spe alia destitutus, ruinam vestram apertis oculis cernebatis, servasse, protexisse, & multiplici favore guerrae discimus sublevasse, vestras offensas & injurias vindicando. Satis Magnifice Vir, nec nos ignoramus quotquot & qualia inter Nos & Vos agitata fuerint istis temporibus retroactis, quae sub breviloquio constringi non possent, cum prolixâ scripturâ, quod non res agitat, reddere, in hoc reservatis reliquis suo loco & tempore concludendi in brevitate duximus, quod tutius arbitramur, apertum & publicum, quàm simulatum & insidiosum sub amici nomine hostem habere, & guerram patentem praeferre paci fictae & simulatae, nec aliud* quàm

quàm dolos, fraudes, vim, & insidias parituræ. Proinde bellum vobis lapsâ die XXX. hujus Mensis Junii, per praesentes indicimus in Deo, & concurrente ad hoc illustri Dominio Venetiarum, cum quibus nuper confoederati sumus, contra insperatam & indebitam ingratitudinem vestram........ justitiae favorem nostrorum favebit & clamantium ad coelum oppressorum subditorum vestrorum, quibus non compati certe non possumus, voces exaudiet. Datum &c.

Verum est tamen, quod praescripta Litera diffidationis scripta fuit in MCCCLXXXVIII. Et ante praescriptionem ipsius idem Dominus Comes Virtutum Dominus Mediolani confoederatus erat cum Ducali Dominio Venetiarum. Qui Veneti jam ad principium nostrae guerrae confoederati erant cum Utinensibus & eorum Collegatis, & Nos de Maniaco cum ipsis. Et antequam confoederationem fecerunt cum ipso Domino Comite Virtutum, fecerunt cum certis pactis pro Utinensibus & eorum Collegatis, sicut inferius in tenore Literarum ipsarum Utinensibus missarum describetur in fine. Post ipsius verò diffidationis terminum ipse Dominus Comes Virtutum suas gentes misit contra ipsius Domini Paduae potentiam. Tunc dimisso Domino Francisco Novello ejus filio in Civitate Paduae, idem Dominus Franciscus senior ivit in Tarvisio, ibique moram ducens, & subveniente Virgine Maria Domino Comiti praedicto, qui bonum animum habebat Ecclesiae Aquilejensi & habuit, quae per potentiam ipsius Domini Paduae fuerat destructa, derobata, & dispoliata, & monumenta Dominorum Patriarcharum, praeteritorum Pastorum ipsius benedictae Ecclesiae, suffragio ipsius Dominae nostrae gratiosissimae, quae non relinquit sperantes in ea, miraculum ob........ ipsius Domini Paduae in brevi sermone concludens. Paduam cum suis terris, Castris, Oppidis, fortilitiis, Villis, & jurisdictionibus perdidit, ac etiam Tarvisium similiter cum suis Castris & Fortilitiis perdidit, de Mense Octobris, die .... Ibi post......... Et nota, quod ipse Dominus Franciscus, receptâ ei Civitate Tarvisii per Cives Terrae, stipendiarii se cum ipso Domino introduxerunt in Castro, quod est in Civitate Tarvisii, & Cives fecerunt....... nomine Ducalis Dominii. Ipse verò in contemtum Venetorum dedit ipsum Castrum cum omnibus aliis Castris & fortilitiis Domino Comiti, & posuit se gratiae Domini Comitis. Et eo modo ejus filius Dominus Franciscus Novellus se reddidit gratiae Domini Comitis. Quos duci fecit in sua Civitate, quae nominatur Comum, pulcra Civitas supra Mediolanum, quos in eadem Civitate captivatos retinuit. Et de suis carceribus exivit ipse Dominus Franciscus Novellus, qui postmodum Paduam recepit in MCCCXC. in fine Junii. Sed redeundo ad Dominum nostrum, Reverendissimum Dominum Johannem Patriarcham praedictum, is misit in Patriam Forijulii de Mense Maji quemdam suum Militem, magnificum virum, magnum hominem staturae, in aetate bene annorum LX. in suum Marescalcum. Et applicuit in Glemonam, & noluit intrare Utinum, nec aliam Terram Patriae, ibique moram trahens habitavit usque ad dicti Domini Patriarchae adventum. Cui Domino Marescalco, nomine Dominus Nicolaus Buch Bohemus, nomine ipsius Domini Patriarchae ipse Dominus Paduae dari fecit omnia fortilitia, quae recuperaverat in Fo-

ro Julii, & in se habebat. In quibus posuit suos Capitaneum, & Officiales. Et in Savorgnanum intravit Franciscus Nascinguerra de Civitate Austria, dicens illum locum suum esse, & fuisse suorum antecessorum. Dominus Patriarcha male informatus contra Utinenses, & specialiter contra Dominum Federicum de Savorgnano, partem Civitatensium cepit. Finaliter venit in Utino, & ostendit se velle Consilium Utini transmutare. Et sic fecit, & deputavit quosdam ribaldos Artifices numero duodecim ad regimen Terrae Utini. Partes erant inter Cives Terrae magnae, unde ipsum Dominum Federicum Militem multum coepit odio habere. Hoc totum dicebatur facere inductu Domini Paduae, qui nondum Terras perdiderat, & inductu Civitatensium. Domina Elisabeth, relicta olim nobilis Domini Francisci patris ipsius Domini Federici, ejus noverca, lamentabatur Domini Patriarchae contra ipsum Federicum. Ex quo ipse Dominus Federicus secessit in Castro suo Pinzani, non audens in Utino moram ducere. Domina Elisabeth praedicta habebat in Curia Domini Patriarchae quemdam Militem suum consanguineum, una cum eâ instantem Domino Patriarchae. Eidem Domino contra ipsum Dominum Federicum petebat ipsa Domina ipsi Domino Federico tamquam heredi Dominorum Francisci & Hectoris ejus filiorum & dicti olim Domini Francisci Militis patris dicti Domini Federici, partem eorum tangentem de hereditate paterna dicti olim Domini Francisci ejus viri.

Dominus Federicus videns Dominum Patriarcham indignatum contra se, contentus erat, ut ipsa quaestio terminaret per modum judicii & in terminis coram suo Vicario, & in

A judicio vel in Bononia, aut Parisio, in puncto Juris. Si in aliquo eidem teneretur secundùm determinationem judicii sui vel Sapientum, sic facere non recusabat. Contra quem Dominus Patriarcha praedictus saepe in Terra Utini arrengum fieri fecit. Finaliter uno die fecit capi quemdam Civem, nomine Dethalamum B de Andreottis de Utino, hominem antiquum, aetatis annorum fere LXX. qui semper amator & defensator exstiterat Domus Savorgnanorum, nunc autem contrarius ipsius Domini Federici, qui quemdam nomine....... suum inimicum interfecerat de Solderiis super dominio Dominorum Ducum Austriae, prope Villam Cu- C riae Naonis. Erant circumcirca XXX. anni, de cujus obitu literas absolutionis habebat a Dominis Ducibus Austriae, a Dominis praeteritis Patriarchis, & pacem cum ejus inimicis habebat. His omnibus non obstantibus poni eum jussit in manibus novorum Rectorum iniquorum, inter quos erant Platusius Speronarius, & D Christophorus Misulinus Notarius, inimici Dethalami. Ipsumque acerrime tormentantes, duci fecerunt subitò ad judiciariam in Platea Utini. Et crida facta fuit, ut in poena Ducatorum ducentorum nullus sua verba facere ausus esset. Et Domino stante ad fenestras Castri, & gentibus suis in Platea armatis, Martinus E Thomassini sententiam protulit contra eum, debere decapitari. Sed Nicolaus quondam Ser Gabrielis sententiam protulit, quod nec eum condemnabat, nec eum absolvebat. Ipse verò Dethalamus propter torturam sibi datam non poterat pede stare, sed portabatur super una cathedra. Ibique stans nullus ausus fuit suum verbum facere. Sed ipse solus, vir loqui potens, ex nimia tortura petebat

tebat & requirebat, sua jura absolutionis audiri debere. Nihil ei valebant jura ejus, nec valuerunt, quia portatus super cathedra, illico fuit decapitatus. Qui si stetisset in dilectione ipsius Federici, non sic factum foret de eo. Immo factus erat de familia dicti Domini Patriarchae duobus diebus ante, habens ejus Literas familiaritatis. Et detruncato ei capite, ultra horam stetit in capsa. Quare Dominus Patriarcha habere voluit ab eodem pro incertis Libras mille Solidorum, quas habuit. Post haec dum Dominus Patriarcha esset in coenis, misit in Civitate Utini pro quodam Advocato divite, nomine Nicolaus Manini, qui totus erat intimus amicus, servitor, & dilectus Domini Federici. Qui subito ascendens Castrum ivit ad praesentiam ipsius Domini, & sic jussit retineri eum, usquequo coenasset. Exivit unus, & venit in Plateam, dicens Populo: *Nicolaus Manini retentus est per Dominum carceratus*. Hoc audito totus Populus ascendens Castrum, petierunt Nicolaum, eorum vicinum, sibi dari. Pro quo securitatem facere intendentes, si quid fecerat, quod ipsum cum terminis ducere deberent; quia non erat usus Dominorum praeteritorum, sic Cives capere, & quod nolebant hoc eis innovari. Visoque furore Civium Dominus ipsum Nicolaum eis dedit, & subitò de Terra recessit cum quatuor sociis furibunde & cum iniquis verbis contra Cives, & ivit tunc in Suffumbergo.

Post haec ira major crevit inter ipsum & Cives. Adhuc sui Rectores regebant, & Dominus Federicus requisitus per Populares venit in Utino. Qui assumtus est per omnes Cives, ac si Deus venisset, salvo quod aliqui tenentes partem Domini erant in Terra. Sed omnia, ut apparue-

A runt, describere longum esset. Sed adveniente carnisprivio, in domo Domini Federici erat magnum solatium. Choreizantes & juvenes Utini ordinaverunt hastiludium in Terra Utini. Et in ipsa Terra venerunt Senescalcus Domini Patriarchae Bohemus Miles, consanguineus Dominae Elisabethae, Franciscus, & Andreas

B fratres, filii Nascinguerrae de Civitate, Henricus Bleon quondam Ser Petri de Faganea, tunc Marescalcus dicti Domini Patriarchae, ut dicebatur, factus, & quidam Marchus de Faganea cum eorum famulis, ostendentes se caussâ festi & hastiludii, qui intraverunt ad choream in domo ipsius Domini Federici. Quos

C surgens a scamno laetanter suscepit, & in eorum recessu eos secum in coena voluit stetisse, & eis honorem intulit, rogans, ut in crastino cum eo essent in prandio. Ipsi obtentâ licentiâ recesserunt. De mane verò die Lunae XV. Februarii ipse Dominus Federicus intravit suam Cappellam, & audivit Missam. Et cum

D eo erant solùm de ejus familia tres. Et obtinebat familiam bonorum sociorum in aspectu, qui multùm fuerunt tristes, & nondum a lecto surrexerant. Et dicta die praedicti Senescalcus Miles Bohemus, Franciscus & Andreas fratres cum uno altero, per suum nuntium sentientes, ipsum esse quasi solum in Ecclesia, atque

E cum Henrico, & Marco & aliis familiaribus numero quatuordecim, & non pluribus, ipsis ad ejus Cappellam venientibus, unus Custos portae ipsius Domini Federici, nomine Paulus, illico videns istos sic venire, festinanter ivit ad ipsum Dominum suum & clausit ostium Cappellae, dicens: *Domine, velociter veniunt versùs vos, familiares Domini Patriarchae. Dubito, quod non veniant in nocumento*

ro vestrae personae. Cui Dominus Federicus respondens, dixit: *Aperi ostium. Non dubito familiam Domni mei*. Et confestim aperuit ostium. Aperto ostio isti applicuerunt prope ostium, & Dominus Federicus erigens se, dicto Euangelio Sancti Johannis, ad aquam sanctam, quae est in medio Ecclesiae, se signavit. Istis intrantibus, videlicet Francisco & Andrea fratribus, Senescalco, & duobus aliis, Miles non descendit, nec illi de Faganea. Ipsi ante Ecclesiam cum balistris extensis, & gladiis evaginatis stabant. Et quum Dominus Federicus eos vidit, non dubitans, eos ipsum laedere velle, obviam eis immo fuit, & elevans caputium, eos humiliter suscepit. Ipsi autem evaginatis gladiis ipsum inter Templum & Altare crudeliter & proditorie ibi mortuum permiserunt. Quidam nomine Desertus de Glemona familiaris dicti Domini Federici, fugam post Altare se abscondens rapuit. Quidam nomine Milunus audito clamore Ecclesiam cum solo ense velociter intrans contra ipsos, & isti contra eum, ejus ensis fractus est ad merlas, & illico se & ipsum percusserunt. Qui quasi mortuus ad terram cadens ibi remansit, & nisi ejus ensis fractus foret, aliquem vel aliquos interemisset. Sed tamen liberatus est a vulneribus sibi factis. Quo audito clamore vix ad equum ascendere potuerunt, & ob hoc istum percussum dimittentes ibi, ipsum non interfecerunt. Et subitò Miles equitavit ad domum Dominae Elisabethae, secum duci faciens unum palafrenum, volens eam secum ducere extra Terram. Et non inventâ Dominâ domum, quia erat & iverat ad Ecclesiam, subitò sequens praedictos malefactores, portas Civitatis Utini exiverunt. Et clamor maximus in Populo intonuit, & factus est valde. Voluerunt aliqui portas claudere, sed ii exiverant. Tunc Populus subitò fuit congregatus. Et ceperunt Christophorum Misulini, & Platusium, ac ipsam Dominam Elisabetham, & ipsi in furore Populi, & super ipsa Platea Utini in instanti crudeliter sunt jugulati ob mortem ipsius Domini Federici. Post haec verò quidam Notarius, nomine Hieronymus, de nece ipsius Domini Federici conscius & culpatus, in alto suspensus est per Rectores Utini. Et tunc Rectores ipsius Domini Patriarchae expulsi & exclusi ab omni eorum regimine, Consiliarios & Rectores inter se fecerunt. Post haec Ser Nicolaus magistri Gregorii, qui nominatus erat Ser Nicolaus A Dominabus, advocatus, homo iniquus, qui ex nihilo factus erat ditissimus cum Dominis de Savorgnano, & in diem hodiernum bene amatus fuit & tractatus per ipsum Dominum Federicum, tenens partem Domini Patriarchae praedicti, laetusque de nece praedicti olim Domini Federici, per quemdam Dominicum Cialium Pelliparium, prope Sanctum Lazarum Utini interfectus est. Post haec Martinus Thomasini partem ipsius Domini tenens, & laetus de morte ipsius Domini Federici, uno die de mane in Terra Utini per Johannem de Andreotis, fratrem dicti olim Dethalami decapitati, & per Petrum de Triesto, & per Pititam de Meduno familiarem dicti olim Domini Federici Militis interfectus est.

Descripta per Antonium Bellonum Notarium.

FINIS.

Donatio aliquot Castrorum & Villarum, facta Wolderico Patriarchae a Wolderico olim Marchione Tusciae, & Diemura ejus Conjuge. Anno 1170.

IN nomine Domini. Anno a Nativitate Domini MCLXX. Indictione Tertia, die Lune, Secundo, intrante mense Februario, in presentia infrascriptorum testium, Vuldaricus quondam Marchio Tuscie, & Diemur quondam Marchisana ejus Uxor, pro remedio animarum suarum, & predecessorum suorum, contulerunt puram & meram donationem super Altare beatissime Marie Virginis, & in manu VV. Aquilejensis Ecclesie Patriarche, & Apostolice Sedis Legati; de Castro de Attens, uti nunc possidet, in integrum, & Villa sub Castro constituta, cum omni jure sibi pertinente, servis & ancillis ibidem manentibus, & peculio ipsorum, & bonis cultis & incultis, montibus, nemoribus, vallibus, campis, pratis, vineis, piscationibus, venationibus, molendinis, aquis, aquarumque decursibus; & de Castro Perthenstene, cum omnibus suis pertinentiis; & de Villa Porcil, & de Villa Subid, & de Villa Perscinich; & de hoc toto, quod habet in Vergin & Lugre, cum Villa, & omnibus suis pertinentiis; & de Villa Cerneu, & de Villa Calmines, & de aliquo, quod habet apud Namach; & de Curia Hage constituta; & de Villa, que vocatur Predegoi, & de Villa, que vocatur Lasina; & de Villa Rechelach, & de Villa Wipelsach, & de Villa Wolfschel, cum omnibus pertinentiis predictorum locorum, vineis, pratis, cultis & incultis, nemoribus, piscationibus, aquis, aquarumque ductibus, & cum omni districtu & jure predictorum locorum, & cum omnibus servis & ancillis, & peculiis, & re-

A *bus eorum, in suprascriptis locis habitantibus. Insuper prefati Jugales donavere prefato Altari Aquilejensis Ecclesie, & prefato VV. Aquilejensi Patriarche, & Apostolice Sedis Legato, Ministeriales suos Disnimannos, videlicet Sifridum cum filiis, quos habuit de Domna-Deddi, Conradum & fratrem cum omnibus filiis & filiabus suis, Conra-*
B *dum de Melano cum filiis & filiabus suis, preter filiam ejus Diemur, Engelmanum fratrem dicti Conradi, Henricum de Straz, Rubertum de Bamach, Albertum Clestar, Wernandum de Gardig cum filiis & filiabus, Herardum fratrem ejus, Pertoldum de Ruztvim, Otilium de Ruztvim cum filiis & filiabus preter unum, quem........ Ber-*
C *tadin de Pul........... cum filiis & filiabus ejus, preter Octonem & sororem ejus, que est apud Celchan, Pelegrinum de Lubidrach cum omnibus sororibus, Henricum de Funber cum duabus sororibus, Henricum de Hag cum uxore & filiis & filiabus eorum, Pertoldum de Hage, Henricum de Wipelsach cum filiis suis, Domna Mactidi de Predegoc*
D *cum filiis & filiabus suis. Otacum de Foido cum sorore ejus Margareta, Hirmindeim de Attens cum filiis & filiabus, Henricum de Attens cum filia, Arponem de Attens, Wdalricum Gastaldionem de Attens, Joannem de Sancto Vito, Wdalricum de Sancto Viso, Joannem de Versa. Quibus Ministerialibus idem Marchio Vuldaricus omnia,*
E *de quibus prius se violenter immiserat, reddidit, & tenutam ejus restituit. Confirmatum est statim, ut nullus Castellanus in eodem Castro, videlicet Attens,*

tens, locetur, nisi quem voluntas & consilium Ministerialium, ad idem Castrum pertinentium, elegerit. Supradictus quoque Marchio Vuldaricus ibidem antequam prefatam donationem faceret, juravit super Altare beatissime Virginis, quod expedierat omnia suprascripta a filiabus & a nepote per refutationem, quam in eum fecerant, & quod libere posset tradere de jure cuicumque voluerit. Et promisit ea defensare, warentare suprascriptam donationem legitimo jurejurando suprascripte Ecclesie, & Domino Patriarche in integrum ab omni homine, & quod firmam & ratam perpetuo suprascriptam donationem habebit. Item Domna Diemura quondam Marchionissa Tusciae juravit per Nuncium suum, cui ipsa dedit parabulam jurandi, quod ipsa nulla occasione nec dotis, nec donationis, vel cujuslibet alterius, veniet contra suprascriptam donationem, sed semper firmam & inviolatam habebit. Nuncius verò jurandi fuit Artuwicus de Curia veteri, & major pars Disnimanorum & Ministerialium illorum Feudum, quod habebant a suprascripto Marchione; praesente eo venerunt, & ei fidelitatem super Altare juraverunt. Nomina illorum, qui juraverunt infrascriptam fidelitatem, sunt haec: Conradus de Cinpica, Sifridus, filius fratris ejusdem, Conradus de Niagei, Herogolmarius ejus frater, Henricus de Strecha, Rodopertus de Nimes, Adalpertus Klestes, Wariendus de Gudig, Henricus de Frata, Pertoldus de Frata, Henricus de Wipelsach, Wodolricus ejus filius, Joannes de Versa, Wolaricus de Sancto Vito, Wdolricus de Flaguga, Odolricus de Zumpita, Ottacus de * Faedeso.

Actum est hoc in Civitate Aquilejensi, ante Altare beatissime Marie Virginis, presente Clero & populo.

* Faëdeso.

A Signa testium: Wdolricus Abbas de Musinih, Magister Adelbertus de Frisac, Lumpidus Decanus Aquilejensis, Jonatus Prepositus Sancti Felicis, Odescalcus de Pisine, Piligrinus Prepositus Ecclesie Civitatis, Comes Wolfredus, Comes Henricus ejus gener de Lexenmunt, Conradus de Fontanabona, Fridericus & Artwicus de Cauriag, Otto
B de Puch, Wilterius de Lusiriago, Raginardus de Artigna, Reginhardus de Frata, Nappus de Civitate, Walcherius de Vendoy, Frashau de Murub, Erbardus de Fagedes, Warnerius de Pinhano, Warnerius de Clemona, & alii plures testes rogati fuere, scilicet a suprascripto Marchione & Marchisana. Et praedictus Marchio & Marchisana
C rogaverunt suprascriptam donationem, ut in scriptis redigeretur.

Postea die Mercurii Marchio Vuldaricus tradidit possessionem de Curia de Hage predicto Domno Patriarche apud Hage, pro omnibus prediis supradictis & Castris, & confessus est Hecbardus fecisse fidelitatem Domno Patriarche; presente Comite Wolfrado, Wdalscalcho,
D Jonatha, Waltherio de Pinhano, & Cunone Purgnif de Usono, qui & superiori donationi affuit, & Cono ejus filio. Et hoc fuit in Hage in strata juxta Ecclesiam.

Sequenti verò die Veneris supradictus Marchio & Marchionissa in Castro de Attens tradiderunt claves ejusdem Castri in manu VV. Aquilejensis Ecclesie
E Patriarche, & miserunt eum per Turrim & Portam in tenutam pro Castro; & omnibus possessionibus superius dictis & datis, presentibus his testibus, quorum nomina hec sunt: Comes Wolfridus, Comes Henricus de Lexmunt, & Fridericus & Artwicus de Cauriach, Wdolricus Abbas de Mosinih, Jonatas Prepositus, Romolus, Otto de Puch, Walterius de Pinchano, Gotsalcus, Hermanus

manus Prepositus Sancti Wdalrici, Cuno de Usono, Reginbardus de Pisima, Osredus de Susano, Wulconus de Vendoy. Et eodem die suprascriptus Marchio & Marchionissa exiverut de supradicto Castro, & possessionem ejusdem Castri, & totius predominii suprascripto Patriarchę relinquerunt in presentia suprascriptorum testium. Et ibidem Arbo & Henricus de Atens juravere fidelitatem Domno Patriarche, sicut Diemsermanni, & Feudum, quod habebant a Marchione, ab eo receperunt. Sanctus sacratissime Aule Judex omnibus suprascriptis interfuit testis, & vidit, & audivit.

A

Ego Johannes Bonus Tabellio rogatus a suprascriptis Jugalibus & Dinismannis, ut superius, hec scripsi & complevi.

Charta Foederis initi inter Ludovicum Hungariae Regem, & Marquardum Patriarcham Aquilejensem. Anno 1376.

Ludovicus, Dei gratiâ, Rex Hungariae, Poloniae, Dalmatiae, Ramae, Serviae, Galetiae, Rodomeriae, Bulgariae, Comaniaeque Rex, Princeps Salernitanus, & honoris Montis Sancti Angeli Dominus, notum facimus universis presentes has inspecturis: quod tanto celebrius famae nostrae praeconium culmini nostro regalis serenitas non dubitet ampliare, quanto Praedecessorum nostrorum notabili ritu, & praecipue nostri excellentissimi Genitoris, Ecclesiarum causas & commoda, in quibus nostrae Christianissimae Religionis potentissima vis consistit, amplioribus nititur favoribus confovere, & regalibus munificentiis praemunire. Sane ad sanctam Aquilegiensem Ecclesiam multorum aemulorum, patre discordiae ministrante, retroactis temporibus oppressionibus lacessitam, cujus Pastores & incolae universi ad culminis nostri augmentum innatas devotiones fidelem animum habuerunt, mentis nostrae serenitatis aciem dirigentes, modis & conventionibus infrascriptis, more filiorum, heredum, & successorum nostrorum in Regno, & ipsius Regni nostri una voce cum Ministris nostris, & Regni nostri Praelatis & Baronibus, de eorumque consensu, scitu, & voluntate, ac matura delibe-

B

ratione, & de certa scientia, & infra omnia se, successores, filios, & heredes, & bona omnia, vice etiam & nomine dictorum Regni obligationibus, cum eorum juramentis & sigillis inferius denotatis, recipimus, & nunc Reverendissimum in Christo Patrem Dominum Marquardum Patriarcham Aquilegiensem, & ipsius successores, & sanctam Ecclesiam Aquilegiensem, Praelatos, Capitula, & successores suos, & Communitatis Forojuliensis Civitates, Terras, Castra, & Territoria jam dicti Patriarchatus, & dictorum Praelatorum, Capitulorum, Nobilium, & Communitatum praedictarum, quas, quae, & quod ad praesens tenent & possident, & in futurum acquirent, seu ad eos devenerint, sub nostra, filiorum, heredum, & successorum nostrorum, nec non Regni nostri, Praelatorum, & Baronum ipsius, protectione, & defensione plena & gratuita. Et ipsas Terras, Castra, & Civitates praescriptas, & territorium praescriptum defendere promittimus, quibus supra, nominibus, manutenere, defendere & conservare contra & adversus quoscumque Principes, Duces, Comites, Barones, ac Dominos, & quascumque Communitates, ad requisitionem ipsius Patriarchae & succes-

C

D

E

sorum suorum, & majoris partis sui Consilii, Parlamenti, & Sede Patriarchale vacante ad requisitionem Vicedomini, & Capituli Aquilegiensis, & majoris partis Consilii, Parlamenti, excepto videlicet contra Papam & suos successores, & Imperatorem & successores Imperio.

Insuper volumus & decernimus, quod Magnificus Dominus Franciscus de Cararia, Dominus Paduae, quem nunc pro nostro, & Regni nostri Colligato declaramus, obliget se, & bona sua nobis, filiis, heredibus, & successoribus nostris, & Regno nostro, Praelatis, & principalioribus Baronibus Regni nostri, ad nostrae serenitatis, heredum, & successorum nostrorum, & Regni nostri mandatum, facere guerram in territorio suo, & in partibus circumstantibus, apud territorium ipsius, contra inimicos dicti Patriarchae & successorum suorum, & Patriarchatus, & Ecclesiae Aquilegiensis, & Patriae Fori Julii. Versa vice ipse Domnus Patriarcha pro se, Ecclesia Aquilegiensi, & Patriarchatu suo, & successoribus suis, Praelatis, & Capitulis dicti Patriarchatus pro se & successoribus, & Nobiles Fori Julii pro se, heredibus & successoribus suis, & Communitates Patriarchatus praedicti, sub fide ipsorum, & cum eorum juramento, & cum obligationibus bonorum suorum, pro ut ipsorum . . . . & privilegiis Celsitudini nostrae porrectis, & eorum Communitatibus super iis confectis, plenius inde patet, erint, & sint de cetero cum Celsitudine nostra, filiis, heredibus, successoribus nostris, & cum Regno nostro, & Baronibus dicti Regni, & heredibus, & successoribus eorum, & cum ipso Domino de Padua Colligato nostro, & heredibus suis, in quibuscumque bellis, guerris, & inimicitiis, & discordiis, contra & adversus

A quoscumque Principes, Duces, Comites, Marchiones, Barones, & Dominos, & quascumque Communitates, ad petitionem & mandatum nostrae serenitatis, filiorum, heredum, ac successorum nostrorum, & dicti Regni, in Patria Fori Julii, & in territorio Patriarchatus Aquilegiensis, & in partibus circumstantibus apud dictam Patriam Fori
B Julii, & territorium dicti Patriarchatus; faciendo & exeundo contra inimicos de Civitatibus, Locis, Terris, Castris, Passibus, & Fortilitiis dicti Patriarchatus, excepto videlicet contra Papam & successores ipsius, & Imperatorem & successores Imperii, quantum est pro facto Ecclesiae Romanae, & Imperii tantùm. Excepto quoque contra Du-
C ces Austriae, durantibus treguis praesentibus inter ipsum Dominum Patriarcham Aquilegiensem & praedictos Duces, & contra solam personam Marquardi Comitis Goritiae. Claudentque etiam passus & stratas Fori Julii & Territorii Patriarchatus ad petitionem & mandatum Celsitudinis nostrae, filiorum, heredum, & successorum nostro-
D rum, tempore guerrarum contra quoscumque, contra quos esset guerra. Quod etiam faciet, & facere permittet & claudere Serenitas nostra versâ vice, ac etiam facient nostri filii, heredes, & successores, ac Regnum nostrum ad requisitionem dicti Patriarchae & successorum suorum, & Sede vacante ad requisitionem Vicedomini Patriarchatus A-
E quilegiensis, & ipsius Capituli. Et ad Serenitatis nostrae mandatum, & filiorum, heredum, & successorum nostrorum, ac Regni, similiter faciat & claudat stractas & passus suos, & claudere tenebuntur dictus Dominus Paduanus noster Colligatus, filii, & heredes sui.

Vult insuper nostra Majestas, quod si contingeret durantibus praesentibus conven-

A conventionibus, ut acquirerentur aliqua Castra, Terrae, Villae, aut Civitates, per nos, filios, & heredes nostros, ac successores, & Regnum nostrum, & partes praedictas, videlicet dictos Patriarcham, & successores suos, Praelatos, Nobiles, heredes, & successores suos, & Communitates Fori Julii, & Dominum Paduae praescriptum, filios,
B & heredes suos, communiter, vel divisim; & illa Castra, Terrae, Villae, aut Civitates spectarent & pertinerent, seu retroactis temporibus quovis modo pertinuissent ad Patriarchatum Aquilegiensem de jure, quod debeant esse dicti Patriarchatus, & remanere dicto Patriarchatui. Si verò non spectarent, nec pertinerent, seu retroactis tempori-
C bus quovis modo non pertinuissent ad Patriarchatum praedictum de jure acquirendo, Communitates per partes dividantur secundùm determinationem nostrorum heredum, filiorum, & successorum nostrorum, & dicti Regni nostri. Si verò acquirerentur per aliquam partium, sint & esse debeant acquirentis; & quod captivi, & bona mobilia sint ca-
D pientium. Non possint insuper dictus Domnus Patriarcha, & successores sui in Patriarchatu, & Praelati, & successores eorum dicti Patriarchatus, & Nobiles, heredes, & successores sui dictae Patriae Fori Julii, & Communitates Patriarchatus, nec debeant incipere novam guerram, nisi ad defensionem & offensionem contra occupare vo-
E lentes manu armata, vel alio modo inlicito & manifesto aliqua Castra, Terras, & Civitates dicti Patriarchatus, quae ad presens tenentur, & possidentur per dictos Patriarchatum, Praelatos, Nobiles, & Communitates, & in futurum quovis modo acquirentur per eos; ac etiam ad defensionem & offensionem contra invadere volentes manu armata, vel alio modo inlicito & manifesto, territorium dicti Patriarchatus. Et dictus Patriarcha, & successores sui in Patriarchatu, & Praelati, & successores eorum, Nobiles, heredes, & successores eorum, & Communitates dicti Patriarchatus, non faciant, nec possint facere pacem aut treguas de aliqua guerra, in qua nostra Majestas, filii, & heredes, ac successores nostri, & Regnum nostrum debeat esse, & fuerint cum eis, sine consensu expresso nostro, filiorum, heredum, & successorum nostrorum. Nos insuper, filii, heredes, & successores nostri, & Regnum nostrum, possimus, & possint & valeant facere pacem, aut treguas sine consensu & voluntate dictorum Patriarchae, & successorum suorum, & dictorum Praelatorum, & successorum suorum, Nobilium, heredum, ac successorum suorum, & Communitatum praedictarum, dummodo nostra Serenitas, filii, heredes, & successores nostri, & Regnum nostrum, includant in pace, aut treguis dictum Patriarcham, & successores suos, Praelatos, & Capitula, & successores suos, Nobiles heredes, & successores suos, & Communitates Patriarchatus, & Ecclesiam Aquilegiensem. Et in casu praedicto nostra Majestas, filii, & heredes, & successores nostri, & ipsum Regnum, non possint facere pacem, aut treguas sine consensu & voluntate praedictorum, nisi restituantur in eo statu, in quo erant tempore guerrae incoeptae. Et si praedictus Domnus Patriarcha, & successores sui, Nobiles, heredes, & successores sui, & Communitates praedictae, durante dicta guerra acquisissent aliquod, quod de jure spectaret & pertineret, seu retroactis temporibus pertinuisset ad Patriarchatum Aquilegiensem, quod illud acquisitum tempore guerrae, per pacem, aut treguas finiendas per nos, filios, heredes, & successores nostros, & dictum Regnum, non teneatur restituere.

Quas

Quas quidem conventiones, & omnia supradicta vult, & decrevit nostra Majestas, firmas esse ac duraturas usque ad Annos quinquaginta proxime futuros. Nos Dei gratia Joannes Strigoniensis; Stephanus Colocensis, Archiepiscopi; Demetrius Zagobrientsis; Ladislaus Vi-speramiensis; Michaël Agriensis; Emericus Waldiensis; Petrus Fauriensis; & Dominicus Boizuanensis, Ecclesiarum Episcopi, Prelati supradicti Regni; Nicolaus de Garta Palatinus; Ladislaus Wajola Transilvanus; Petrus Zudar Sclavonic; Joannes Treucel Zeuranensis; Joannes Magzomensis; Bauc Comes; Jacobus Judex Curiae Regis; Gregorius Sebek Tavernicorum regalium; Gregorius Zudar Curiae Regis, & Pincernarum; Paulus de Diserleo Dapiferorum; Michaël Zudar Janitorum regalium, Magistri; Franco Comes Sopsomensis, Joannes Oscil Comes Zauguriensis, & Tomelinus Comes de Sancto Georgio, Barones Regni, Hungariae principaliores pro nobis, successoribus, heredibus, & filiis nostris, ac vice & nomine totius Regni Hungariae, sub fide nostra, & cum obligationibus bonorum nostrorum, & dicti Regni, jurantes corporaliter ad sancta Dei Evangelia, promittimus, & nos, successores,

A *heredes, & filios nostros, & dictum Regnum, ac bona nostra, successorum nostrorum, heredum, ac filiorum, & Regni praedicti, obligamus fideliter attendere, observare, & in omnibus adimplere protectionem, & omnes conventiones factas, & promissas superius per gloriosissimum & invictissimum Dominum nostrum Dominum Ludovicum ex-*
B *cellentissimum Regem Hungariae, &c. Reverendo in Christo Patri Domno Marquardo, Dei gratiâ sanctae Sedis Aquilegiensis Patriarchae, & ipsius successoribus, Praelatis, & Capitulis Patriarchatus Aquilegiensis, & eorum successoribus, Nobilibus Fori Julii, heredibus, & successoribus eorum, nec non Communitatibus Patriarchatus Aquile-*
C *giensis. Et ea omnia durante termino, in ipsis protectione, & conventionibus per ipsum Dominum nostrum Regem apposito, rata & grata habere, & inviolabiliter observare, jure supradictarum Literarum dicti Domini Regis, continentiâ & tenore. Praesentes etenim ipsius Domini Regis, & nostras Literas, sigillis ipsius Domini Regis, ac*
D *nostris communitas damus in testimonium praemissorum.*

Datum in Wisegrad, die XXI. mensis Junii, Anno Domini MCCCLXXVI.

Literae Apostolicae Urbani Papae VI. de administratione Aquilejensis Ecclesiae conlatâ Philippo de Alenconio Cardinali, exhibitae Capitulo, & Canonicis Aquilejensibus, Anno Christi 1381

Ex membranâ existente penes Patrem Agricolam Agricola, Presbyterum Oratorii Utinensis.

IN Christi nomine, Amen. Anno Nativitatis ejusdem MCCCLXXXI. Indictione IV. die III. Mensis Augusti. Actum in Terra Sacilli, Aquilejensis dioecesis in Sacristia Ecclesiae seu Plebis Sancti Nicolai. Praesentibus nobili-
E *bus & potentibus viris Dominis Andrea Milite Marchione de Cavalcahobus de Cremona Legum Doctore, ac Jacomutio & Johanne Furlano Comitibus de Porcileis, & Zifriolino della Turre, testibus, & aliis pluribus ad infrascripta*

A frascripta vocatis specialiter & rogatis. Ibique convocato & congregato Capitulo Ecclesiae Aquilejensis, die & loco suprascriptis, de mane post Missam, per venerabiles viros Dominos Federicum Comitem de Porcileis, Johannem juniorem della Turre, & Ottobonum de Ceneta, dictae Aquilejensis Ecclesiae Canonicos, habentes facultatem, commissionem, & B potestatem ipsum Capitulum convocandi & congregandi pro infrascriptis agendis & expediendis, a venerabili viro Domino Johanne de Spintellis de Civitate Belluni Vice-Decano, Canonicis, & Capitulo Aquilejensi, prout de praedicta facultatis, commissionis, & potestatis concessione constat publico instrumento, scripto manu Johannis Lancellotti de Cucanea Notarii C Clerici Aquilejensis dioecesis, sub instantibus Millesimo & Indictione, die verò penultimo Mensis Julii, a me Alexandro Notario infrascripto viso & lecto. In quo quidem Capitulo interfuerunt venerabiles viri Domini Federicus, Johannes, & Ottobonus supradicti, & Johannes Senior quondam Domini Phoebusini della Turre, Thomasinus de Pontirolis D de Forlivio, Odoricus de Ragonea, Antonius de Ronchonis, & Johannes, ambo de Utino, Bartholomaeus de Bobio, & Onuphrius de Zantis de Regio,. Ecclesiae Aquilejensis Canonici praebendati, & ad Capitulum, ut praemittitur, vocati & congregati, pro ut ibidem omnes & singuli supradicti E se ad Capitulum vocatos ad diem, locum, & horam praesentes publice dixerunt & confessi fuerunt. Coram praedictis Dominis Canonicis & Capitulo, ut praemittitur, capitulariter congregatis, comparuit venerabilis vir Magister Hugo de Hunorst, in artibus Magister, & Baccalaureus in Theologia, Decanus Ecclesiae Sanctorum Apostolorum Coloniensis, Procurator, & procuratorio nomine Reverendissimi in Christo patris & serenissimi Principis Domini Philippi de Alenconio, miseratione divina, sanctae Romanae Ecclesiae Sabinensis Episcopi Cardinalis, Ecclesiae Patriarchalis Aquilejensis tam in spiritualibus, quàm in temporalibus administratoris per sanctissimum in Christo Patrem & Dominum nostrum, Dominum Urbanum, divinâ providentiâ Papam VI. deputati, & commissionem plenae administrationis habentis. Habens idem Dominus Hugo ad infrascripta, & nonnulla alia plenum, legitimum & sufficiens mandatum, prout de dicto mandato, sive procuratorio constat publico instrumento superinde confecto, scripto manu Aegidii de Doullie de Rotomago, publici Apostolica & Imperiali auctoritate Notarii in MCCCLXXXI. Indictione IV. die II. Mensis Maji, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris & Domini nostri, Domini Urbani divinâ providentiâ Papae Sexti Anno IV. a me Notario viso & lecto, eisdem Dominis Canonicis & Capitulo exhibuit & praesentavit Literas Apostolicas supradicti Domini nostri Papae, integras & illaesas, non abrasas vel cancellatas, neque corruptas, vel in aliqua earum parte suspectas, sed omni prorsus vitio & suspicione carentes, ipsius Domini nostri Papae verâ Bullâ plumbeâ ad chordulam canapis pendente more Romanae Curiae bullatas, super commissione administrationis praefatae Patriarchalis Ecclesiae Aquilejensis confectas. Quarum Literarum tenor de verbo ad verbum sequitur, & est talis.

„ URbanus Episcopus, servus servorum Dei, venerabili fratri „ Philippo Episcopo Sabinensi, Administratori in spiritualibus & temporalibus Ecclesiae Aquilejensis per Sedem Apostolicam deputato, salutem & Apo-

,, & *Apostolicam benedictionem*. *Regi-*
,, *mini universalis Ecclesiae quamquam*
,, *insufficientibus meritis*, *disponente Do-*
,, *mino*, *praesidentes*, *de universis Or-*
,, *bis Ecclesiis*, *ac ipsarum Pastoribus*,
,, *pro earum statu salubriter dirigendo*,
,, *solicite*, *quantùm nobis ex alto con-*
,, *ceditur*, *cogitamus*. *Sed illa propen-*
,, *sius solicitudo nos urget*, *ut Ecclesiis*
,, *illis*, *quae sunt suis destitutae Pasto-*
,, *ribus*, *ne Ecclesiae ipsae in spiritua-*
,, *libus & temporalibus detrimenta su-*
,, *stineant*, *de salubri remedio*, *pro ut*
,, *ipsarum Ecclesiarum necessitas & tem-*
,, *porum qualitas exigunt*, *consulamus*.
,, *Dudum siquidem bonae memoriae Mar-*
,, *quardo Patriarchâ Aquilejensi regi-*
,, *mini Aquilejensis Ecclesiae praesiden-*
,, *te*, *nos cupientes eidem Ecclesiae*
,, *quum eamdem vacare contingeret*, *per*
,, *Apostolicae Sedis providentiam*, *uti-*
,, *lem & idoneam praeesse personam*,
,, *provisionem ejusdem Ecclesiae ordina-*
,, *tioni & dispositioni nostrae eà vice*
,, *duximus specialiter reservandam*, *de-*
,, *cernendo ex tunc irritum & inane*,
,, *si secus super his per quoscumque*
,, *quavis auctoritate scienter vel igno-*
,, *ranter contingeret attentari*. *Postmo-*
,, *dum verò eadem Ecclesia per ipsius*
,, *Marquardi Patriarchae obitum*, *qui*
,, *extra Reverendam Curiam debitum*
,, *naturae persolvit*, *vacante*, *Nos ex*
,, *certis rationabilibus caussis*, *ad id*
,, *nostrum moventibus animum*, *Eccle-*
,, *siam ipsam ad manus nostras duxi-*
,, *mus retinendam*, *donec de ipsa du-*
,, *ceremus aliter ordinandum*. *Volentes*
,, *igitur dictae Ecclesiae de Gubernato-*
,, *re secundùm cor nostrum utili & i-*
,, *doneo*, *per quem Ecclesia ipsa utiliter*
,, *regi & salubriter gubernari valeat*,
,, *providere*, *ac sperantes*, *quod Tu ei-*
,, *dem Ecclesiae esse poteris admodum*
,, *utilis*, *& multipliciter fructuosus*,
,, *ipsamque Ecclesiam scies & poteris a*

A ,, *perversorum conatibus viriliter defen-*
,, *sare*, *Te Administratorem ejusdem*
,, *Ecclesiae sic vacantis*, *ac omnium*
,, *jurium & pertinentiarum ipsius usque*
,, *ad nostrum beneplacitum tam in spi-*
,, *ritualibus quàm in temporalibus*, *de*
,, *fratrum nostrorum consilio*, *auctorita-*
,, *te Apostolicâ constituimus*, *& etiam*
,, *deputamus*, *curam*, *regimen*, *guber-*
B ,, *nationem*, *& administrationem ple-*
,, *nam & liberam ejusdem Aquilejensis*
,, *Ecclesiae Tibi in eisdem spiritualibus*
,, *& temporalibus plenarie committen-*
,, *tes*, *alienationem tamen bonorum im-*
,, *mobilium & praeciosorum mobilium*
,, *ipsius Ecclesiae tibi penitus interdi-*
,, *ctam*. *Volumus autem quod* (*debitis*,
,, *consuetisque ipsius Ecclesiae oneribus*
C ,, *supportatis*) *de residuis fructibus*,
,, *redditibus*, *& proventibus*, *ad men-*
,, *sam Patriarchalem Aquilejensem spe-*
,, *ctantibus*, *hujusmodi beneplacito du-*
,, *rante*, *libere disponere valeas*, *sicuti*
,, *de illis Patriarchae Aquilejenses*, *qui*
,, *fuerunt pro tempore disponere potue-*
,, *runt*, *seu etiam debuerunt*. *Quocirca*
,, *Fraternitati tuae per Apostolica scri-*
D ,, *pta mandamus*, *quatenus curam*, *re-*
,, *gimen*, *gubernationem*, *& admini-*
,, *strationem praedictam* (*durante hu-*
,, *jusmodi beneplacito*) *per Te*, *vel a-*
,, *lium*, *seu alios sic geras solicite*, *fi-*
,, *deliter*, *& prudenter*, *quod Aquile-*
,, *jensis Ecclesia utili & fructuoso Gu-*
,, *bernatori gaudeat se commissam*, *Tu-*
,, *que praeter retributionis aeternae prae-*
E ,, *mium*, *& humanae laudis praeco-*
,, *nium*, *quod proinde mereberis*, *no-*
,, *stram*, *& dictae Sedis benedictionem*
,, *& gratiam uberius exinde consequi*
,, *merearis*,

,, *Datum Romae apud Sanctum Pe-*
,, *trum*, *Quarto Idus Februarii*, *Pon-*
,, *tificatus nostri Anno Tertio*.

Quas quidem Literas Apostolicas prae-
fati Domini Canonici & Capitulum re-
verenter

verenter & humiliter receperunt, offerentes se mandatis Apostolicis in omnibus, in quibus poterunt, reverenter & humiliter parituros.

Et ego Alexander natus Ser Bartholomaei Notarii de Ceneta, publicus Apostolica & Imperiali auctoritate Notarius, suprascriptis Literarum Apostolicarum praesentationi & receptioni, A *aliisque omnibus & singulis suprascriptis, dum, ut praemittitur, agerentur & fierent, una cum praenominatis testibus praesens fui, & requisitus propria manu scripsi, & in hanc publicam formam redegi, meumque signum consuetum & nomen apposui in fidem & testimonium omnium praemissorum.*

Consilia ac deliberationes Communis Civitatensis favore Philippi de Alenconio Patriarchae Aquilejensis adversùs Utinenses & confoederatos, eidem Philippo obedire nolentes. Anno Christi 1382.

Ex MSto Codice Definitionum Communis Civitatensis.

MCCCLXXXII. *Die Veneris VII. Februarii, in Civitate Austriae, in stupha Consilii, in pleno Consilio juxta morem. Super eo, quod Dominus noster Dominus Philippus de Alenconio Episcopus Sabinensis, Cardinalis, & Patriarcha Aquilejensis petiit sibi consilium dari per Commune Civitatense de modo tenendo & viâ, per quam contra Utinenses & Colligatos, sibi recusantes* C *obedire tamquam eorum proprio Domino, ut debent, & tenentur: idem Dominus noster debeat ambulare, postquam mansuetudines in reducendo illos ad debitam obedientiam nullatenus proficiunt; deliberatum & definitum fuit, quod idem Dominus noster ex parte Communis consulatur, quod ipse supplicet Domino nostro Papae, ut contra ipsos Utinenses,* D *& alios recusantes obedire praefato Domino nostro Patriarchae & Cardinali, mittat processus suos gravatos, sicut Curia Romana sciverit gravare; & quod etiam ipse Dominus noster Cardinalis & Patriarcha petat, & inducat Praelatos, Nobiles, & Communitates, qui sunt sibi audientes in praesenti, ut ad ipsum Dominum nostrum Papam super* E *hoc mittant Nuntios suos. Et quod Com-* B *munitas facere intendit & vult libenter ex latere suo quod potest. Et quod idem Dominus noster utatur processibus Papalibus, & etiam guerrâ utrimque, si fuerit opportunum. Verùm antequam ad guerram procedat, posse suum, & quantum potest, inquirat diligenter tam a suis fidelibus quàm ab amicis, quo suo posse tunc pensato tunc novum factum, novum consilium. Praeterea dicatur etiam ipsi Domino Patriarchae, ut factum suum ostendat aliis suis fidelibus, & consilium petat ab eis, sicut petiit a Communi, de via, & modo tenendo contra ipsos Utinenses. Praeterea deliberatum fuit, quod si Dominus noster praedictus peteret, cum quanto sibi velit in guerra servire, super hoc fiet generalis responsio & non specialis. Et quod interim illi Deputati inquirant cum quanto Commune potest servire, & tunc relationem dent in Consilio suo facto, novum consilium &c.*

Anno Domini MCCCLXXXII. die Jovis XIII. Mensis Februarii, in pleno Consilio post prandium, definitum fuit, quod ex parte Communis Domino nostro consulatur. Primo super eo, quod Dominus requisivit, utrum debeat proponi

poni in Parlamento de facienda unione inter fideles & subditos suos insimul, & super unione facienda cum aliquo Domino & amico, definitum fuit, quod dicatur Domino, quod aliqua Liga inter suos subditos & fideles non fiat de praesenti pro honore suo, & pro meliori, sed bene debeat requirere fideles suos, ut iterum debeant sibi praestare fidelitatem. De facta, aut unione facienda cum aliquo extra Patriam, deliberatum fuit, quod dicatur Domino & consulatur, ut debeat declarare cum quo debeat fieri ista unio. Illâ declaratione facta, nova tunc fiat deliberatio. Secundo super ambasciata mittenda ad Dominum Papam in facto Domini..... & super ambasciata ad Dominum Ducem Austriae in facto prorogandarum treguarum, definitum fuit, quod consulatur.

A *Et haec non proponatur in Parlamento, sed in Consilio Parlamenti, & quod omnino dictae ambasciatae mittantur. Praeterea deliberatum fuit, quod de expensis Ambasciatorum causâ omnis Civitatis vel Civitatis non fiat aliqua difficultas. Tertio super eo, ut deputentur per Parlamentum aliqui, qui habeant plenum arbitrium super omnibus* B *occurrentibus & tangentibus, statutum & definitum fuit, quod consulatur Domino nostro, quod in Parlamento non proponat hujusmodi deputationem, & quod haec deputatio non fiat pro nunc, salvo si guerra esset penitus ventura, tunc poterit idem Dominus noster convocare Parlamentum, & illud proponere. Ultimo, quod in Parlamento audiantur* C *relationes Ambasciatorum Domini Regis Hungariae, & Dominae Reginae.*

Epistola Caroli III. Regis Siciliae, quâ Cives & Commune Civitatis Utinensis hortatur, ut obedientiam impendant Philippo de Alenconio Patriarchae. Anno Ch. 1382.

Ex MSto Codice Communis Utinensis.

Viri Nobiles, devoti carissimi. Reverend. in Christo patrem Dominum Patriarcham, Dei gratiâ Episcopum Sabinensem, sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem, dictum de Langonio, consanguineum nostrum carissimum, ex dignis considerationibus prosequentes sincerae dilectionis affectu, adeo quod ipsius procuraremus honores & commoda, & evitaremus libenter quaelibet noxia detrimenta, propterea devotionem vestram requirimus & hortamur, quatenus (considerantes, quod obedientiae virtus maximum donum conditionis humanae describitur, sicut inobedientia ab omnibus detestatur) velitis a quibuslibet inobedientiae & contradictionis actibus erga dictum Dominum Cardinalem desi- D *stere, & sibi & Officialibus suis tamquam Domino Civitatis ipsius, ut penitur in his, in quibus rationabiliter tenemini & debetis, intendere & obedire velitis, quum vobis id erit ad profectum & commodum, nobisque ad speciale obsequium adscribemus.*

Datum Neapoli sub annulo nostro secreto, die XIV. Maji, Indictione V.

E *Post datum adjicimus, quod quidquid favoris & adsistentiae, seu forsitan in contrarium per Vos eidem Domino Cardinali impensum fuerit, nobis proprie reputabimus factum fore.*

(a tergo.) *Nobilibus & prudentibus viris, Communi Civitatis Utinensis, devotis nostris carissimis, Karolus Rex Hierusalem & Siciliae.*

Epistola

Epistola Populi & Communis Florentiae, quâ hortatur Utinenses, ut res & bona Johannis de Bardis Florentini ab Utinensibus ablata & divendita, quòd partes Philippi de Alenconio sequeretur, eidem Johanni restituant. Anno Ch. 1384.

Ex MSto Communis Utinensis.

A *Mici carissimi. Jamdudum audivimus, vos malis, ut putamus, suggestionibus informati, propter discordiam, quam cum Reverendissimo patre nostro, Domino de Alenconio Patriarcha Aquilejensi &c. multa bona mobilia & immobilia Johannis olim Castronis de Bardis, dilectissimi Civis nostri & fratrum, auctoritate publica distraxisse, ex eo quod praedicti Domini Patriarchae fautoribus adhaeret. Quo quidem audito sumus multis respectibus admirati. Nam quod ipse vestrum Patrem & verum Antistitem sequeretur, sibi non* A *debuit ad culpam vel aliquod facinus imputari. Placeat igitur, hujusmodi bona tam ei, quàm fratribus, quae sine justâ causâ, ut videmus, ablata sunt, quae reperiuntur, facere restitui, & quae consumta forent, restauratione debitâ resarciri. Nam quum dictus Johannes & fratres Cives nostri sint, non possemus eis in tam manifesta injuria justitiae debitum denegare.* B

Datum Florentiae die XVIII. Februarii, VI. Indictione MCCCLXXXIV. Priores Artium, & Vexillifer Justitiae, Populi & Communis Florentiae.

Charta procurationis Nobilium de Ragonea ad sacramentum fidelitatis praestandum Philippo de Alenconio Patriarchae. Anno Ch. 1385.

Ex autographo Johannis Aylini de Maniaco.

D *Ie XIII. Mensis Augusti. Praesentibus Nobilibus Dominis Johannino quondam Domini Nicolussii de Ragonea, Luchino quondam Domini Nobili de Maniaco, Bartholomaeo quondam Ser Thomasii de Forgaria, Andrea dicto Andreino quondam Domini Floriti de Osopio, Utini habitante, Johanne quondam Petri de Portu Naonis, Josepho quondam Pellegrini de Tulmetio, testibus, & aliis pluribus; Nobiles Domini Zuttus quondam Domini Jacomuccii, Candidus quondam Domini Antii, Leonardus quondam Domini Nichili Prividucii, & Nicolaus Barbossus quondam Ser Johannuti de Ragonea,* C *omnibus modis, via, jure & formâ, quibus melius & efficacius potuerunt, fecerunt & constituerunt, creaverunt & ordinaverunt Dominum Lussium filium praedicti Ser Leonardi, ibidem praesentem, & hoc mandatum sponte in se suscipientem, eorum certum Nuntium, actorem, factorem, syndicum & Procuratorem legitimum, pro ut melius & utilius de jure dici debet & potest, ad* D *promittendum cum sacramento, promissionibus, clausulis, & solemnitatibus quibuscumque opportunis obedientiam, & debitam fidelitatem Reverendissimo in Christo patri, ac serenissimo Principi & Domino, Domino Philippo de Alenconio,*

nio, divina miseratione Episcopo Sabinensi, sanctae Romanae Ecclesiae Cardinali, sanctaeque Sedis Aquilejensis Ecclesiae Patriarchae dignissimo. Et ad promittendum nominibus, ut supra, facere & exhibere praefato Domino nostro, Domino Cardinali & Patriarchae honores debitos & reverentias, pro ut solitum est fieri & exhiberi anterioribus Aquilejensis Ecclesiae Patriarchis, & pro ut & sicut praefati constituentes obedire, facere & exhibere tenentur & debent. Item ad consentiendum, firmandum, ratificandum, & approbandum, sic & in quantum continet, seu continere possit praefatos, constituentes praedictos in omnibus & per totum, & in qualibet sui parte sententiam arbitrariam, latam & promulgatam per magnificum, illustrem, & excelsum Dominum, Dominum Franciscum de Carraria, Paduae, Tarvisii &c. Dominum generalem, tamquam arbitrum, arbitratorem, & amicabilem compositorem, & concordialem amicum assumtum per partes inter praefatum Reverendissimum in Christo patrem, & serenissimum Principem, & Dominum Cardinalem & Patriarcham praedictum, & Civitatem pro se & suis fidelibus, seu ipsius Domini nostri Cardinalis & Patriarchae Syndicos & Procuratores ex parte una, & Utinenses & eorum Collegatos, seu ipsorum Utinensium & Collegatorum suorum Syndicos, Nuntios, & Procuratores parte ex altera, die Dominico ultimo Mensis Julii, proxime praeteriti, sub Anno & Indictione praedictis, cum omnibus promissionibus bonorum ipsorum constituentium, & Communitatis praedictae

A obligationibus, poenarum adjectionibus, clausulis, capitulis, particulis, & juris & facti * solemnitabus quibuscumque ad hoc necessariis & opportunis. Et ad recipiendum, sic & in quantum fuerit expediens, & dicto Procuratori visum fuerit expedire, promissionem a praedicto Domino nostro Cardinali & Patriarcha, quod servabit praefatos constituentes B in suis juribus & consuetudinibus, in quibus ceteri Domini Patriarchae praedecessores sui eosdem constituentes conservare consueverint. Et generaliter ad faciendum omnia & singula, quae praedicti constituentes facere possent, si praesentialiter interessent, & quae in praemissis & circa praemissa visa fuerint utilia, necessaria, seu quomodolibet C opportuna. Dantes de praesenti dicti constituentes antescripto Syndico & Procuratori plenum & generale mandatum, plenam, liberam, & generalem administrationem cum plenaria potestate in omnibus & singulis supradictis adhaerentibus, emergentibus, dependentibus, & connexis. Promittentes mihi Notario infrascripto, tamquam publicae personae D stipulanti & recipienti &c. vel possit interesse ad praesens & quomodolibet in futurum, ratum & gratum habere, tenere, adimplere, & observare omne totum & quidquid per ipsum Syndicum & Procuratorem in praemissis & circa praemissa, ac in dependentibus & connexis ab eodem actum fuerit, vel quomodolibet procuratum tam in damno E quàm in lucro, ad hoc obligantes omnia sua bona praesentia & futura.

Actum in Burgo Castri Ragoneae in Platea.

Philippus

Philippus de Alenconio Patriarcha Aquilejensis concedit in feudum Oscalco de Pulcinico quosdam Mansos seu fundos emphyteuticos in Villa Fannae, ablatos Balthassari de Maniaco, rebelli suo. Anno Christi 1386.

PHilippus de Alenconio, miseratione divina Episcopus Sabinensis, sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis, Patriarcha Aquilejensis, Nobili Oscalco, nato nobilis Andreae de Pulcinico, fideli nostro dilecto salutem & gratiam nostram. Attendentes grata & laudabilia servitia, quae progenitores tui temporibus retroactis, & Tu etiam Praedecessoribus nostris Patriarchis, ac Nobis, & Ecclesiae nostrae Aquilejensi impendistis, & quae per te & successores tuos nobis, & ipsi Ecclesiae, ac Successoribus nostris impendi speramus in futurum, inducimur, ut tibi reddamur in exhibitione gratiae liberales. Sane rebellantibus nobis Utinensibus cum eorum complicibus & sequacibus, ac nobis obedientiam recusantibus, contra eorum fidem & proprium juramentum de fidelitate & obedientia nobis...... eos, qui omnes Vassalli ipsius nostrae Ecclesiae existunt observandis temere veniendo post debitam admonitionem antea per nos factam, quia in eorum malitiâ & obstinatiâ permanebant, prout adhuc permanent, certos processus nostros contra omnes & singulos sic nobis rebellantes & inobedientes post maturam deliberationem duximus promulgandos, per quos omnes & singulos hujusmodi nobis rebellantes & inobedientes, eorumque complices, sequaces, fautores, & auxiliatores, ultra alias poenas in ipsis nostris processibus contentas, omnibus & singulis Feudis, habitantiis, ministeriis, bonis, praerogativis, honoribus, & officiis, in quibuscumque rebus consistant, & quocumque nomine censeantur, quae a nobis, & Praedecessoribus nostris, ac Aquilejensi Ecclesia nostra praedicta obtinebant, ipso jure fore privatos declaravimus & privavimus eisdem, prout haec, & alia in ipsis nostris processibus latius continentur. Quum itaque, sicut accepimus, Balthassarius de Maniaco, qui cum ipsis nostris rebellibus se colligavit, & nobis etiam rebellavit, ab ipsa nostra Ecclesia & Praedecessoribus nostris tam ex se, quàm ex successione Gasparis fratris sui in Villa de Fanna, & intra territorium dictae Villae, Mansos infrascriptos, videlicet unum mansum, rectum per Nuncium Jacobi de Marcheta, item unum mansum, rectum per heredes Jacobi de Marcheta, item unum mansum, rectum per Perisinum, item unum mansum, rectum per Pantha, item unum mansum, rectum per Nicolaum del Bon, item unum mansum, rectum per Zanonem, item unum mansum, rectum per Laurentium de la Anglata, item unum mansum, rectum per Borthulussium Johannis Desder, & quaedam alia Livella & territoria, sita in dicta Villa de Fanna, in feudum teneret, ex quibus per processus nostros hujusmodi propter ejus rebellionem & felloniam privatus exstitit, & ad ipsa obtinenda in posterum se reddidit inhabilem & indignum: Nos praemissorum gratorum servitiorum & meritorum tuorum intuitu volentes tibi gratiam facere specialem, hujusmodi Mansos, superius declaratos, cum livellis & territoriis quibuscumque, quae idem Balthassarius intra territorium Villae de Fanna ab ipsa nostra Ecclesia

tam

A tam ex se, quàm ex successione dicti Fratris sui quovis modo obtinebat, de quibus privatus exstitit, ut praefertur, Tibi pro te & heredibus tuis, a te ex recta linea in masculo sexu descendentibus, donamus & concedimus in Feudum, ac Te pro te, & heredibus tuis, ut praefertur, per fimbriam vestimenti nostri investimus praesentialiter de eisdem cum suis juribus, & pertinentiis
B universis, nostro & Ecclesiae nostrae praedictae jure in omnibus semper salvo. Dantes tibi & concedentes tenore praesentium, licentiam, auctoritatem, & potestatem hujusmodi Mansos, livella, & territoria intrandi, & eorum possessionem & tenutam adipiscendi & conservandi, recognoscendique & gubernandi, ac in feudum ab Ecclesia nostra
C praedicta, & nobis, ac Successoribus nostris tenendi, & de ipsis omnimodam tuam voluntatem, absque tamen alienatione ipsorum, a nobis, & Ecclesia, ac Successoribus praedictis faciendâ; ita tamen quod servitia, aut Census, quae aut qui pro ipsis Mansis & territoriis, nobis & Ecclesiae nostrae debentur, facere & solvere teneantur, prout hoc per fidem tuam facere promisisti. Quum verò de fidelitate & obedientia, quas Vassallus Domino suo facere tenetur, nobis praestitisti debitum sacramentum, idcirco universis & singulis Massariis, colonis, & inquilinis dictorum Mansorum & territorii, ac omnibus aliis & singulis, quorum interest, praecipimus & mandamus, quatenus de fructibus, censibus, reditibus, & proventibus Mansorum & territorii hujusmodi Tibi, & a te deputato, ac tuis heredibus, ut praefertur, respondeantur integraliter & completè, harum sub nostri appensione sigilli testimonio Literarum.

Datum Montissilicis Paduanae dioecesis, die V. Februarii, Anno Domini Millesimo Trecentesimo Octuagesimo Sexto, Indictione IX.

Charta Induciarum inter Franciscum de Carraria, ejusque Confoederatos, & Civitatenses ex una parte, & Nobiles de Pertistagno ac de Atens superiori ex altera. Anno Ch. 1388.

Ex apographo authentico penes Patrem Agricolam Agricola, Presbyterum Oratorii Utinensis.

D NOs Bartholomaeus de Zambonis, gentium Magnifici & excelsi Domini mei, Domini Francisci de Carraria, Paduae &c. in Foro Julio existentium Capitaneus generalis, Leo de Turrino Licentiatus in jure civili, Gastaldio, Provisores, & Consilium de Civitate Austriae, notum facimus universis, has literas inspecturis, quod
E quum honorabilis vir Brunettus de Parma, habitans Savorgnani, nomine & vice Magnifici & excelsi Domini, Domini Francisci de Carraria supradicti, nec non vice, & nomine omnium & singulorum ejusdem Magnifici Domini Colligatorum & adhaerentium, treguas fecissent Nobilibus Viris Brunetto, Fresco, & Simone de Pertistagno, Petro Domini Benedicti, & Nicolao Domini Andreae de Atens superiori, pro eis, eorum consortibus, subditis & servitoribus, in praedictis locis de Atens & de Pertistagno habitantibus usque ad primam diem proxime futuri Mensis Julii inclusive, firmiter duraturas. Et versa vice praedicti Nobiles Brunettus, Frescus,

Frescus, & Simon de Pertistagno, Petrus & Nicolaus de Atens superiori, per eos, eorumque Consortes, habitantes in praefatis locis de Atens superiori & de Pertistagno, & per eorum servitores & subditos quoscumque, similiter treguas fecissent honorabili viro Brunetto de Parma, recipienti nomine & vice ipsius Magnifici Domini, ejusque quorumcumque adhaerentium & colligatorum usque ad ipsam primam diem proxime futuri Mensis Julii inclusive duraturas, conventionibus & pactis sub his, videlicet. Quod non receptent, nec debeant receptare ipsi Nobiles Brunettus, Frescus, & Simon de Pertistagno, Petrus & Nicolaus de Atens superiori, eorumque consortes praedicti, eisdem treguis durantibus, aliquas personas in loca & in domos eorum, ubi ipsi Nobiles habent potestatem, quae damnificent aliquas gentes praefati Magnifici Domini, Communitatis Civitatis Austriae, & quorumcumque adhaerentium & colligatorum, seu colligatos & adhaerentes ejusdem Magnifici Domini, & Communitatis Civitatis Austriae praedictae. Et quod ipsi omnes & singuli adhaerentes & colligati ipsius Magnifici Domini, & Communitatis praedictae Civitatis Austriae, suorumque Collegatorum & adhaerentium ab eisdem Nobilibus, suisque consortibus supradictis de Pertistagno, & de Atens superiori, & a suis subditis & servitoribus, in personis & bonis debeant, ipsis treguis durantibus, tuti esse & securi. Versa vice praefati Nobiles Brunettus, Frescus, & Simon de Pertistagno, Petrus & Nicolaus de Atens superiori, eorumque consortes in praefatis locis de Atens superiori & de Pertistagno commorantes, & ipsorum servitores & subditi a gentibus ejusdem Magnifici Domini, Communitatis Civitatis Austriae praedictae, & suorum collegatorum & adhaerentium, & ab ipsis collegatis & adhaerentibus debeant, ipsarum termino treguarum durante, similiter tuti esse. Item quod si casus daret, videlicet quod unus & plures de gentibus ejusdem Magnifici Domini, Communitatis Civitatis Austriae praedictae, & quorumlibet suorum adhaerentium & colligatorum, & etiam aliqui ex colligatis & adhaerentibus praedictis, fortè fortunâ sinistrante, fugarentur per aliquos aemulos, seu per aliquas gentes aliquorum aemulorum praefati Magnifici Domini & Communitatis praedictae Civitatis Austriae, & se ad loca, & in domos praefatorum Nobilium de Pertistagno, & de Atens superiori vellent reducere, illum & illos tunc teneantur & debeant praefati Nobiles de Pertistagno, & de Atens superiori ad loca & ad domum eorum acceptare semel & pluries, quoties fuerit opportunum, ita quod tuti & indemnes permaneant ipsi receptati & existentes in fugâ, totis ipsorum Nobilium de Pertistagno & de Atens superiori viribus atque posse. Item quod ipsi Nobiles, eorúmque consortes, servitores, subditi, familiares, Massarii, & mulieres non vadant, nec transeant, ipsis treguis durantibus, hos terminos & confines. Versùs partes superiores de Sclavons ultra Natissam versùs Tulminum, nec versùs Deraut, & Masarvalis ultra Crucem, & a Cruce de Guasa, & versùs Civitatem Austriae versùs Campileum & Lacassinam, & Rivum Hilari, nec ultra Ecclesiam Sancti Donati versùs Civitatem Austriae, nec ultra Villam de Gruyatto versùs eamdem Civitatem Austriae, nec versùs Utinum transire alveum Turris Savorgnanum infra, desuper verò Savorgnanum transire valeant Turrim, eundo Glemonam, & versùs Verzonum. Salvo tamen quod ipsorum Nobilium mulieres ire valeant, quò volunt, non

portantes

portantes victualia maritis, cum hoc tamen, quod ipsae eorum mulieres portare possint Utinum ferrum, paleas, carbones, & corticem pistam, & de Utino referre possint ipsae mulieres quaecumque victualia ad Persistagnum & ad Atens superius. Nos itaque Capitaneus, Gastaldio, Provisores, Consilium, & Commune praedicti attendentes & considerantes treguas ipsas factas fore bono zelo, easdem treguas tenore praesentium approbamus & firmamus. Pro- A *mittentes easdem treguas per nos & nostros firmiter observare, nolentes ipsos Nobiles, eorumque servitores, famulos, & subditos alicubi ultra confines & terminos suprascriptos tutos fore; harum, quas fieri jussimus, sub nostrorum impressione sigillorum testimonio literarum.*

B *Datum in Civitate Austriae die XXVIII. Mensis Aprilis sub Anno Domini MCCCLXXXVIII. Indictione XI.*

Charta pactorum & conventionum concordiae initae inter Johannem Patriarcham Aquilejae & Utinenses. Anno Christi 1389.

Ex authentico apographo apud Patrem Agricolam.

IN Christi nomine. Amen. Anno Nativitatis ejusdem MCCCLXXXIX. Indictione XII. die X. Mensis Martii. Infrascripta sunt pacta & conventiones tractata & conclusa per generosum Militem Dominum Gabrielem Aymo, inclitae Ducalis Dominationis Venetiarum solemnem Ambasciatorem ad Reverendissimum in Christo Patrem & Dominum, Dominum Johannem, Dei gratiâ sanctae Sedis Aquilejensis dignissimum Patriarcham, & ad Patriam Fori Julii, super differentiis & controversiis, quae erant inter praefatum Reverendissimum Dominum Patriarcham ex una parte, & Communitatem Terrae suae Utini per se & convicinos suos ex parte altera, prout per infrascripta capitula evidenter continetur.

Primo, quod o o Cives, seu Syndici Communitatis Terrae Utini, per se & convicinos suos veniant ad praesentiam pr efati Reverendissimi Domini Patriarch e. Ubi flexis genibus postulent & re uirant veniam & remissionem, si co tra Paternitatem suam & honorem fecerunt, commiserunt, aut tractaverunt C *aliquid dicto vel facto, per quod putet se injuriatum, aut servitores suos ullo modo, forma, vel ingenio usque in praesentem diem. Et factâ dictâ reverentiâ & supplicatione per dictos Cives seu Syndicos nomine dictae Communitatis Utini, ex tunc ipse Reverendissimus Dominus Patriarcha remittat dictae suae Communitati Utini, ac convicinis suis* D *omnem injuriam & offensionem, in quibus & de quibus ipse reputat se injuriatum quomodocumque usque in praesentem diem tam in se, quàm in servitores suos.*

Quod, quum Communitas Terrae suae Utini tam pro se, quàm pro convicinis suis supplicaverit supradicto Reverendissimo Domino Patriarchae, Paternitas E *sua dignetur fieri facere jus & justitiam contra & adversùs omnes & singulos, quibuscumque nominibus nuncupentur, qui fuerunt & erant in Societate, aut dederunt auxilium, consilium, & favorem tempore perpetrationis homicidii commissi ita vituperose, crudeliter, & enormè in personam egregii & strenui Militis Domini Federici de Savorgnano*

vorgnano in Utino. Ad quam petitionem respondetur per praefatum Dominum Patriarcham, quod in hoc & circa hoc ex defectu & culpâ eorum petitio hujusmodi non est audienda. Sed quum serenissima & excelsa Dominatio Venetiarum requisierit praefatum Dominum Patriarcham, quod de morte praelibati Domini Federici, civis sui dilectissimi, placeat suae reverendissimae Paternitati fieri facere jus & justitiam plenariam contra omnes & singulos culpabiles dictae mortis & excessus, respondet idem Dominus Patriarcha, & sic promittit, quod ob reverentiam & amorem sincerissimum, quem Ducalis Dominatio Venetiarum gerit suae Paternitati, paratus est facere jus & justitiam contra praedictos homicidas, quemlibet eorum, & mandare suo Mareschalco aut Vicegerenti, aut aliis Officialibus suis, quod contra omnes & singulos culpabiles procedant, secundùm justitiae debitum, & consuetudines Patriae Fori Julii.

Quod, quum idem Dominus Patriarcha teneat Castrum Savorgnani, & certa alia bona praefati olim Domini Federici, & consortum suorum convicinorum dictae Communitatis, quae nunc spectant heredibus & filiis antedicti Domini Federici, & consortibus suis, supplicetur reverenter, & devote ex parte dictae Communitatis praedicto Reverendissimo Domino Patriarchae, quatenus Paternitas sua dignetur restituere praefatum Castrum Savorgnani, & omnia alia bona ei pertinentia & spectantia, quae per omnem modum tenet, praefatis heredibus & consortibus olim dicti Federici. Ad quam verò supplicationem idem Reverendissimus Dominus Patriarcha respondet, quod paratus est ob reverentiam & contemplationem Ducalis Dominii Venetiarum, quod super hoc Paternitatem suam rogavit, restituere heredibus praefatis & consortibus olim

A dicti Domini Federici Castrum Savorgnani cum omnibus pertinentiis suis, & omnibus bonis dicto Castro spectantibus, & omnia alia bona sua, & ipsos heredes investire de novo de feudis bonorum de Sacillo. Verùm ad factum Galayti de Venzono contentatur similiter restituere heredibus quondam Domini Federici, reservato tamen jure

B ipsius Galayti suae Paternitati, & unicuique alteri personae, habenti jus in ipso Galayto. Quod jus, quandocumque cognoscatur, cognosci debeat per laudum & sententiam, & secundùm consuetudines Patriae Fori Julii. Dummodo praefati heredes & consortes quondam Domini Federici faciant promissionem Reverendo Patri Domino Fratri Augustino

C Ordinis Eremitarum, Electo Concordiensi, & provido viro Ser Johanni Antonio de Civitate Austriae de Ducatis duobus millibus auri, quos idem Reverendissimus Dominus Patriarcha expendidit pro recuperatione dicti Castri Savorgnani, vel dent bonas & sufficientes fidejussiones praefatis Dominis Electo Concordiensi & Johanni Antonio, de

D solvendo dictos duo mille Ducatos in infrascriptis terminis, videlicet Ducatos mille auri amodo usque ad octavam diem Mensis Junii proximi venturi, & alios Ducatos mille pro completa & integra solutione dictorum duorum millium Ducatorum, usque ad octavam diem Mensis Septembris proximi tunc venturi. Et sic heredes & consortes supradicti

E Domini Federici dederunt & praestiterunt bonas & sufficientes plezarias & fidejussiones de solutione dictorum duorum millia Ducatorum, ut dictum est.

Quod sua Reverendissima Paternitas dignetur accipere praefatam Communitatem suae Terrae Utini, & uxorem, filios, heredes, atque attinentes, & consortes dicti Domini Federici & convicinos dictae Communitatis, ad gratiam

suam, & habere ipsos in juribus suis & antiquis consuetudinibus Patriae, non compellendo aliquem de facto, sed procedendo contra eos & quemlibet eorum per laudum & sententiam, juxta ordines & mores Patriae Fori Julii. Ad quam petitionem praefatus Reverendissimus Dominus Patriarcha respondet, quod semper intentionis suae fuit & est, observare, ut superius dictum est, & ita de novo observare promittit, ut supra supplicatur.

Communitas praefata Terrae Utini promittit suae Reverendissimae Paternitati, esse fideles & obedientes, ut tenentur, & conservare praefatum Reverendissimum Dominum Patriarcham circa honores, jura, & jurisdictiones suas juxta ritum, ordinem, & mandatum sanctae Aquilejensis Ecclesiae, & in aliquo non contrafacere vel venire ullo modo vel ingenio.

Quod illi, qui sunt extra Terram Utini, qui inculpati fuerunt per manifestationem & confessionem Hieronymi quondam Albricci de Utino, scivisse de tractatu mortis praefati Domini Federici, possint reverti Utinum, quandocumque placebit suae Reverendissimae Paternitati. Ad quae praelibata Communitas Utini respondet, quod de hoc sunt contenti, quod ad beneplacitum praefati Domini Patriarchae revertantur, & possint reverti, recommendando Reverendissimae Paternitati suae tranquillum, quietum, & bonum statum dictae Communitatis suae Utini.

Et ultimo quod illi de numero illorum viginti quatuor, qui creati fuerunt per ipsum Dominum Patriarcham, & deputati ad Consilium Terrae Utini, qui ad praesens sunt in dicto Consilio, remaneant ad dictum Consilium, cum

A additione & electione facta dicto Consilio per ipsam Communitatem Utini usque ad Festum Sancti Michaëlis proximi venturi, & ab inde in antea dicta Communitas Utini eligat & faciat Consilium juxta mores & antiquas eorum consuetudines.

Quae omnia & singula in suprascriptis capitulis contenta, & quaelibet
B ipsorum lecta, publicata, & per praefatum Reverendissimum Patriarcham confirmata, & concessa fuerunt suprascriptis Millesimo, Indictione, & Die in Patriarchali Palatio Civitatis Austriae, praesentibus Reverendo patre Domino Fratre Augustino Ordinis Eremitarum Sancti Augustini, nunc Electo Concordiensi, strenuo Milite Domino Ludovico
C Comite de Porcileis, venerabili viro Domino Marquardo Decretorum Doctore, Reverendissimi Domini Patriarchae Vicario in spiritualibus deputato, Nicolao Zontini quondam Bencivegni de Venetiis, Jacobo de Cornea Notario Communitatis Utini, & aliis pluribus audientibus, & suprascripta omnia & singula intelligentibus. Quae omnia & sin-
D gula, in supradictis capitulis contenta, praelibatus Reverendissimus Dominus Patriarcha promisit firmiter observare & adimplere; & e converso praelibata Communitas Terrae Utini promiserunt inviolabiliter observare, tenere, & adimplere.

Et ego Odoricus de Robabellis quondam Ser Johannis, incliti Ducalis Do-
E minii Venetiarum Notarius ac Civis, habitator Venetiarum, his omnibus & singulis interfui, & de mandato praefati Reverendissimi Domini Patriarchae, ac de consensu & voluntate praelibatae Communitatis Utini scripsi, legi, & publicavi.

DE

DE ASSUMTA
A CIVITATIBUS ITALICIS
REIPUBLICAE FORMA,
ATQUE
ORIGINE LIBERTATIS
IN IIS.

DISSERTATIO
QUADRAGESIMAQUINCTA.

DISSERTATIO
QUADRAGESIMAQUINCTA.

Uicunque in Historia veteri aliquantulum versatus est, aut ad ea, quae in superioribus Dissertationibus ego attuli, animum adjecit, probe novit, Italicas Urbes (si Romano Pontifici loca subjecta excipias) regnantibus Langobardis & Francis Regibus, multisque etiam deinde annis, singulas *Comiti* aut *Castaldio* suo paruisse, qui praeter alios Magistratus minores loco Regis militiam regebat, atque justitiam subjectae genti ministrabat. *Marchionibus* verò, sive *Ducibus*, quibus in designatas Provincias, aut Marchias, sive Ducatus, jus tribuebatur a Regibus, subfuisse eosdem Comites. Rursus idem norit, plerasque ex hisce Urbibus Seculo XII. Reipublicae formam ac regimen assumsisse, foedera iniisse, bella gessisse, uno verbo cetera peregisse, quae ad liberas, suique juris Urbes pertinent. Tanta rerum metamorphosis, ex qua attenuata non parum fuit Regia, sive Imperialis auctoritas, unde originem duxerit, quove tempore coeperit, si quisquam sciscitetur, obscuram quidem rem sed rem magni momenti, immo maximi ad Historiam Italicam, ideoque minime negligendam, poscat. Ego quid lucis inter tenebras ex veterum Scriptorum, ac mo-

A numentorum inopia offusas detexisse mihi sum visus, paucis nunc indicabo. Clarissimum Mutinensis Urbis ornamentum Sigonius Lib. 10 de Regno Italiae, ad Annum Christi MCVI. censuit, sub Henrico inter Reges V. inter Imperatores Quarto, qui eodem Anno, sublato patre, tutius regnare coepit, statuenda esse

B primordia Italicae Libertatis. *Imperium inde*, ait ille, *Henrici filii novum quasi stabiliendae Libertatis ac dominationis initium ab Italicis ipsis est habitum. Nam hoc imperante Mediolanenses, atque adeo etiam eorum exemplo alii, Libertate luxuriantes, ac Regis arma despicientes, controversias, quae Regis ante componi sententiâ con-*

C *sueverant, armis disceptare instituerunt, atque ad hanc rationem suam singuli Rempublicam contulerunt*. Ita Sigonius: cujus sententiae sua fundamenta non desunt; nam revera, uti infra constabit, tunc in Libertatem acrius atque copiosius assurrexere Populi Itali, ac praecipuè Lombardi. Mihi tamen liceat quaedam rudimenta at-

D que vestigia arreptae auctoritatis longe ante ipsum Henricum prodere: neque enim Civitates repentinâ seditione, sed moderato gradu eò devenere, ut sibi plenam Libertatem, dominationemque tandem adsciverint. Usque ad mortem Ottonis II. Augusti, hoc est, usque ad Annum DCCCCLXXXIII. in officio sese continuere Italici Regni Proceres, & Urbes.

& Urbes. Regiis, aut Augustalibus Praefectis assueta gens parere, quem concordia vota in eligendo, aut successionis jus, aut belli fortuna Regem constituebant, hunc reverebantur; & si qui interdum Episcopi, Marchiones, aut Comites nova moliti sunt, aut in apertam rebellionem erupere, armis & vi meliora amplecti consilia coacti sunt. Impuberem post se filium, Ottonem III. videlicet, reliquit Otto II. Si fides brevi Chronico Regum Italiae, quod Tomo 2. Anecdotor. pag. 204. evulgavi *, *defuncto Secundo Ottone, fuit tunc Regnum sine Rege, Annos V. & Menses IX.* Profectò diuturnum hujusmodi Interregnum, atque Ottonis III. tandem ad Regnum assumti imbecillis aetas, ejus non brevis absentia ab Italico caelo, in causa mihi fuisse videntur, cur Civitates aliquae in Italia tum coeperint attollere caput, ac meditari consilia Libertatis. Et in ea quidem tempora conjiciendos puto Mediolanensis Urbis funestos motus. Teste Arnulpho in Histor. Mediolanensi Lib. primo Cap. 10. Tomo IV. Rer. Italicarum **, Landulphus Mediolanensis Archiepiscopus (is Anno DCCCCLXXVIII. consecratus, Anno DCCCCXCVII. finem vivendi fecit) *propter nimiam patris ac fratris insolentiam, gravem Populi perpessus est invidentiam: instabant enim prae solito Civitatis abuti Dominio.* Urbis dominatio temporibus iis apud Archiepiscopum fuisse videtur e concessione Ottonum Caesarum. *Unde Cives indignati una sese conjuratione strinxerunt. Inde civilis seditio, ac partium est facta divisio. Quibus continue rixantibus, grande commissum est in Urbe certamen.* Tum

A Praesul cum fratribus solum vertere coactus est. *Iterum autem collecto ex diversis partibus agmine, conflixit eisdem cum Civibus in Campo Carbonariae, ubi facta est plurima caedes utrinque.* Victoria stetit a Populo; sed pax tandem odia dissolvit, atque inter dissentientes foedus successit. Viden' heic Mediolanensem Populum B aliquam jam speciem dominationis arripere, ac proelia inire excusso Archiepiscopi imperio, quem tamen eidem praefecerant Augusti? Haec vestigia nascentis Libertatis.

Sed ubi confirmatâ aetate in Italiam descendit Otto III. Rex, postea Imperator, ad antiquum ordinem ac regimen cuncti rediere. Anno dein- C de MII. quum nullam prolem post se Otto III. moriens reliquisset, multique ex Italicis Principibus contenderent, ex suâ, non autem ex Germanicâ gente, Regem Italiae deligendum: tunc inter Magnates ac Populos Italicos grave schisma invaluit, hinc Arduino Eporediae Marchione Rege consalutato, inde Hen- D rico II. Germaniae Rege ad eandem coronam adscito. Discordem hunc animorum motum consequuta sunt bella, praedae, ac incendia. Tandem Arduino dejecto, Henricus piissimus Caesar Regnum pacifice tenuit. Eâ igitur occasione coepere, ut puto, Italici majora cogitare, sibique plus tribuere, quàm antea licuisset. E Ticinum Anno MXIV. profectus Henricus, & comiter exceptus, Populum deinde tumultuantem, immo rebellantem sensit: quae res non levem Civium eorum caedem, ipsiusque Urbis teterrimum incendium peperit. *Domitâ Papiâ*, inquit Adelboldus Episcopus in Vita Sancti Henrici, *tota*

* Nobis T. XI. P. 3. pag. 171.
** Edit. Mediolan.

ta concutitur Italia. Civitates, ad quas Rex nondum venerat, obsides ultro transmittunt, fidemque debitam per sacramenta promittunt. Indignati Cives Ticinenses iram continuere usque ad sancti Imperatoris obitum: quo audito, furore conciti Regium Palatium, potissimum antea Ticinensis Urbis decus, flammis dedere, atque ab imis fundamentis dejecere. Aegre tulit hujusmodi injuriam Conradus Henrici successor, Anno MXXIV. electus; & quamquam, ut Wippo in ejus Vita tradit, ad ejus coronationem *Ticinensium Legati adessent, cum muneribus & amicis molientes, ut Regem pro offensione Civium placarent, id adipisci a Rege nullo modo valuerunt.* Tum eodem Historico teste in Italiam ingressus, *Papienses in gratiam recipere noluit;* eorum verò Urbem, *quoniam valde populosa fuit, subitò capere non potuit; per biennium tamen omnes Ticinenses afflixit.* Haec utique Ticinensium acta si rebellionis nomine notare velis, certe per me liceat: nihilominus hinc satis elucet, jam tum eos Cives dominationem arripuisse; ceteras verò Civitates, quae ut supra vidimus, *obsides transmisere* ad Henricum Augustum, aliquam Reipublicae formam praetulisse. Testibus etiam Annalibus Pisanis, Tomo VI. Rer. Italicarum, jam Anno MII. & MIV. *Pisani vicerunt Lucenses.* Anno MVI. *Pisani & Januenses devicerunt Sardineam.* Mitto cetera, e quibus facile intelligas, Tusciae Populos, & Genuenses eo etiam Seculo ita fuisse compositos, ut aliquâ saltem Libertate fruerentur. Verùm iis Annalibus, utpote serius quàm vellem conscriptis, nescio an sit penitus fidendum. Quod mihi certum videtur, Anno MLXXXI. Pisana Civitas pacta composuit cum Henrico IV. Germaniae ac Italiae Rege, quae Ughellius Tomo 3. Ital. Sacr. in Archiepiscop. Pisanis evulgavit. Multa ibi occurrunt, in hanc rem attente consideranda. Illud verò in primis, quod Henricus ipse pollicetur, inquiens: *Nec Marchionem aliquem in Tusciam mittemus sine laudatione hominum duodecim Electorum in colloquio facto sonantibus campanis.* Haec indicant, jam constituta Consilia Populi Pisani, eisque multum auctoritatis conlatum fuisse. Incertus sum de tempore, quo pronuntiatus fuit Sermo, quem memini me olim legere in Codice MSto Ambrosianae Bibliothecae, sub Literâ Q. num. 283. in folio. Is Inscribitur: *Sermo Domni Uberti venerabilis Abbatis.* Est autem exhortatio ad virtutes. Praecedit haec praefatio: *Non est bonum notam praesumtionis incurrere: sed pejus est, patris amici precibus non obaudire. Altero quippe fama minuitur; verùm altero quippe Caritas laeditur &c. Rogatus igitur, ut Sermonem, quem imperante Reverentissimo Domino ac Patre nostro Archiepiscopo sanctae Mediolanensis Ecclesiae B. Teclae habuimus, scripto mandarem, licèt diffidam de ingenio, tamen de Caritatis auxilio, cujus hoc opus est, praesumens, amico morem gerere non abnuo. Nuper igitur in praefata Basilica nobis residentibus, visâ tam praeclarâ & ordinatâ filiorum Levi multitudine, competenter occurrit dicendum illud Principis Apostolorum:* „ Vos autem genus electum „ &c. Illic autem haec praecipue verba sunt animadvertenda, ad Mediolanensem Populum spectantia: *Tu supplantare quaeris Cremonensem, subvertere Papiensem, delere Novariensem. Manus tua contra omnes, & manus omnium contra te &c. O quando erit illa dies, ut dicat Papiensis Mediolanensi: Populus*

Populus tuus Populus meus. Cremensis Cremonensi: Civitas tua Civitas mea &c. Quo tempore habitus fuerit prolixus hic Sermo, decernere nequaquam ausim. Sunt quae indicare videantur, circiter Annum MXX. siquidem ante Sermonem ista leguntur: *Haec minuta laboris sui mittit in gazophylacium Sancti Ambrosii devotio Pauli & Gebehardi, obsecrans gratissimam Karitatem tuam, fidelissime custos Martine, ut eorum in orationibus memoriam digneris frequentare, & fratres vice ipsorum salutare.* Uti ex Puricellio & ex Mabillonio in Museo Italico constat, Paulus & Gebehardus Presbyteri circiter Annum MXX. Mediolani floruere. Attamen dubius sum, an eorum verba Sermonem subsequentem respiciant, & nihil de ipsius Sermonis, & Huberti Abbatis tempore affirmandum duco. Quod si tempestate illâ hic fuerit pronuntiatus, jam haberemus, Rempublicam Mediolanensem sub exordium Seculi a Christo nato Undecimi constitutam. Arnulphus Mediolanensis nuper laudatus Lib. 2. Cap. 7. scribit, Conrado I. imperante, pressam fuisse obsidione Laudensem Urbem ab Heriberto Archiepiscopo & copiis Mediolanensium, civesque coactos fuisse accipere novum Episcopum: *Ab illo tempore inter Mediolanenses atque Laudenses implacabile viguit odium, unde postea per multa annorum curricula praedas & incendia, caedesque alternant innumeras.* En Populum circiter Annum MXXVIII. bella gerentem adversùs alterum, scilicet auctoritatis & Libertatis indicium.

Hisce adde quae sub eodem Conrado apud Insubres peracta subinde fuere. Sigebertus Gemblacensis in Chronico ad Annum MXXXIX. Augustum hunc in Italiam rediisse scribit, *quia omnes Longobardi conjuraverant, ut non paterentur quemlibet Dominum, qui aliud quàm ipsi vellent, contra se ageret.* Propterea Heribertus Mediolanensis Antistes ipsius Conradi jussu carceri datus est; sed inde sagacissime elapsus, Mediolanenses Cives ad arma convertit, & Augusto irato fortiter obstitit. Ista quidem non Anno MXXXIX. ut Sigebertus refert, sed Anno MXXXVII. contigere, ut auctor est Wippo synchronus Scriptor; & in subsequentes duos annos eadem perturbatio deducta est, frustra per Imperatorem Mediolanensis Urbis obsidione tentatâ. Dissidii ac belli hujus luculentam mentionem habes apud Landulphum seniorem, & Arnulphum, Scriptores Mediolanenses illius Saeculi, Tomo IV. Collectionis Rer. Italicarum. Excogitare haec non possumus, quin simul intelligamus, tunc a Mediolanensibus susceptam aliquam Reipublicae formam, cui tanquam caput Archiepiscopus praefuerit; Magistratus verò Imperiales expulsos, novos verò e Civibus adlectos, qui jus redderent, & militares copias pro rerum necessitate ductarent. Paria quoque molitos fuisse Cives Cremonenses, ex Diplomate ejusdem Conradi apud Ughellium in Vita Hubaldi Episcopi Cremonensis compertum habeo. At e vivis erepto Conrado Augusto filius ejus Henricus inter Reges Tertius Anno eodem MXXXIX. successit, ad quem Chronographo Saxone teste e vestigio convolans Heribertus Archiepiscopus, *de controversia sua, quam contra Caesarem exercuit, satisfaciens, interventu Procerum gratiam Regalem recepit, rursusque juramento pacem servaturum affirmans, patriam remeavit.* In *Pacis foederibus* tunc stabilitis inter Henricum III. & Me-

& Mediolanenſes, poſſit quiſquam opinari, illud praecipue decretum fuiſſe, ut Regales ſive Imperiales Magiſtratus in Urbe reſtituerentur. Et ſane hanc in rem proditum volo gratiſſimum mihi geminum antiquitatis monumentum, nempe duo Placita Mediolani habita Anno MXLV. e quibus intelligas, qui tum Civitati praeclariſſimae Regis vice praeeſſet. Fortaſſis etiam Regius Praefectus Mediolanenſibus redditus eſt, tantummodo poſt extinctum bellum civile Mediolanenſium Anno MXLI. inchoatum. Tunc enim Henricum cogitaſſe, quomodo *Urbem Mediolanenſium ſuis poſſet imperiis reintegrare*, tradit Landulphus ſenior Hiſtoricus Mediolanenſis Lib. 2. Cap 26. Accedit, quod auctoritas Heriberti Archiepiſcopi etiam in temporali dominatione Mediolanenſis Urbis magnifica fuit, ita ut is ex Auguſtorum Privilegio Comes & Rector Ci- A vitatis fuiſſe videatur. At is morte ſublatus Anno MXLV. Januario decurrente, non verò Anno MXLVI. uti Puricellius contendit, locum novis Magiſtratibus ab Henrico III. Rege adlectis feciſſe credendus eſt. Animadvertenda etiam, quae idem Landulphus tradit Lib. 3. cap. 2. nempe Mediolanenſes *aliquantis diebus poſt praeclariſſimi Hereberti deceſſum*, B hoc eſt, Februario Menſe Anni MXLV. Legatos miſiſſe *ad Imperatorem Henricum, qui noviter ſurrexerat, noviterque Populum ipſum a Majorum* (ideſt Nobilium) *manibus liberaverat*. Haec produnt, Mediolanenſem Populum *noviter*, hoc eſt, non ita multo ante ad officium rediiſſe, atque Henrici Auguſti Magiſtratibus ſeſe ſubjeciſſe. C Chartae verò iſtae deſcriptae fuerunt ex autographis exiſtentibus in Archivo inſigni Collegii Canonicorum Baſilicae Ambroſianae Mediolanenſis.

Placitum Mediolani habitum ab Azone Marchione, ejus Urbis Comite, ubi Canonicis Baſilicae Ambroſianae tutela conceditur pro fundo Axiliano, Anno 1045.

Dum in Dei nomine, Civitate Mediolani, in laubia ſolario proprias habitationis Arioaldi Judex, per ejus data licentia in judicio adeſſet DOMNVS AZO MARCHIO, ET COMES ISTIUS CIVITATIS, *ſingulorum hominum juſtitiam faciendam ac deliberandam, reſidentibus cum eo ſupraſcripto Arioaldus, Jonam, Amizo, Waldo, qui & Lanzo, Richardus...., Arduinus, Ariprandus, Lanfrancus, Petrus, Judices ſacri Palatii, Lanzo, Benno germanis, Adelbertus de Pariana, Aimanus, Benno, Vaſſalli de ſupraſcripto* MARCHIO, *& reliqui plures: ibique eorum venerunt preſentia Pe-* D *trus & Ambroſius Presbiteris de ordine Decomanorum ſancte Mediolanenſis Eccleſie, Officiale Baſilice beati Chriſti Confeſſoris Ambroſii, ubi ejus ſanctum quieſcit Corpus, una cum Petrus Avocato eorum, ceperunt dicere adverſus* DOMNUS AZO MARCHIO: Nos volumus, ut Vos ſuper nos, & ſuper res illas, quae rejacet in loco & E fundo Axiliano, vel in ejus territorio, qui fuerunt jure quondam Arderici, mittatis bannum, cum legitime eſſe poteſt. *Tunc ibi locum in eodem judicio miſit eodem* DOMNUS AZO MARCHIO *bannum ſuper eoſdem Presbiteris & Petro Avocato eorum*,

A *rum, & eisdem rebus, ut nullus quislibet homo de eisdem rebus sine legali judicio devestire audeat Ecclesia ipsa Sancti Ambrosii, se compositurum agnoscat mille Mancusos aurei, medietatem Camere Domni Regis, & medietatem pars ipsius Ecclesie Sancti Ambrosii. Et finita est causa. Acta notitia pro securitatem eorum Presbiteris & Petro Avocato eorum fieri admonuerunt. Quidem & ego, qui supra Ardericus Notarius ex jussione suprascripto* MARCHIO, *& Judici amunitione scripsi, Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Quadragesimo Quincto, Mense November, Indictione Quartadecima.*

Signum suprascripti DOMNI AZONI MARCHIO, *qui hoc signum fecit, & interfuit.*

Arioaldus Judex interfui.

Ego Waldo, qui & Lanzo, Judex sacri Palatii interfui.

B *Ego Lanfrancus Judex sacri Palatii interfui.*

Jonam Judex interfui.

Ariprandus Judex interfui.

Petrus Judex interfui.

Aduinus Judex interfui.

Ricardus Judex interfui.

Ego qui supra Ardericus Notarius scripsi & interfui.

Alterum Placitum Mediolani ab eodem Azone Marchione habitum ipsâ de causâ, Anno 1045.

C D*Um in Dei nomine, Civitate Mediolani, in laubia solario propria abitationis Arioaldi Judex, per ejus data licentia, in judicio adesset* DOMNUS AZO MARCHIO ET COMES *istius Civitatis, singulorum hominum justitiam faciendam ac deliberandam: residentibus cum eo Arioaldus, Amizo, Lanfrancus, Waldo qui & Lanzo, item Lanfrancus, Richardus, Ariprandus, Petrus, Teudaldus, Judices sacri Palatii, Lanzo, Adelbertus, Arnaldus de Maderniano, Gandulfus, Adam germanis, Johannes, & Albericus, Buro, Landulphus filius Raimberti, Geroinus, & Aldo germanis, Remedius, Azo, Rolandus, & reliqui plures; ibique eorum veniens presentia Petrus Presbiter de Ordine Decomanorum sancte Mediolanensis Ecclesie, Officiale Basilice Sancti Ambrosii, qui dicitur ad Corpus, & filius quondam Ariverti de ista Civitate, una cum Adam Avocato suo, ceperunt dicere:* Abemus & detinemus ad proprietatem ista Ecclesia ipsius Sancti Ambrosii rebus illis omnibus, quibus sunt positis in loco & fundo Axiliano & in ejus territorio, qui fuerunt juris quondam Ardericus. Et si quislibet homo adversùs nos, & ad partem istam Ecclesia aliquid dicere vult, paratus sum cum eo exinde ad ratione standum, & legiptime D finiendum. Et quod plus est, querimus, ut dicat exinde iste Ariprandus, qui hìc presens est, si eadem res, quam supra nominavimus, propria ista Ecclesia est, aùt si contradicere aut subtrahere querat, an non. *Cum ipse Petrus Presbiter, & Adam Avocato suo taliter retulissent, ad hec respondens ipse Ariprandus dixit &* E *professus est:* Verè easdem res, quas supra denominastis, proprias de easdem Ecclesia sunt: & ego contradicere aut subtrahere non quero; nec mihi ad habendum, nec requirendum nihil pertinet, nec pertinere debet

debet cum lege, pro eo quod exinde nullum scriptum, nullam firmitatem, nullamque rationem habeo, nec habere posso. Set, ut dixi, proprias easdem Ecclesia sunt, & esse debent cum lege. *Et respondit se ipse Ariprandus, vel suos eredes, ut si unquam in tempore de praedictas res agere aut causare vel removere presumpserint per se, aut sua sumittente persona, & taciti & contempti exinde non permanserint, vel si apparuerit ullum datum aut factum, vel colibet scriptum*, quod nos exinde in alia parte claruerit, tunc componere promitto dubla easdem res, sicut pro tempore fuerit melioratas, aut valuerit per extimatione in consimile locas; insuper pena argenti denarios bonos Libras centum. *His actis & manifestatio, ut supra factum, rectum eorum judicium & auditoribus paruit esse: & judicaverunt, & justa eorum professione & manifestatione, ut ipse Petrus Presbiter cum Adam Avocato suo abeant & teneant ad proprietatem predicta Ecclesia Sancti Ambrosii easdem res; & ipse Ariprandus & suos heredes maneant exinde omni tempore taciti & contempti. Et finita est causa. Et acta notitia pro securitate eorum Petri Presbitero, & Adam Avocato suo fieri admonuerunt. Quidem & ego Ardericus Notarius ex jussione suprascripto* MARCHIO, *& Judici amunicione scripsi, Anno ab Incarnacione Domini nostri Jesu Christi Millezimo Quadragezimo Quinto, Mense November, Indictione Quartadecima.*

✠ *Signum suprascripto* DOMNI AZONI MARCHIO, *qui hoc signum Crucis fecit, & interfuit.*

✠ *Arioaldus Judex interfui & subscripsi.*

✠ *Ego Waldo, qui & Lanzo, Judex sacri Palatii interfui.*

A ✠ *Richardus Judex interfui.*

✠ *Ego Lanfrancus summus Judex sacri Palatii interfui.*

✠ *Ariprandus Judex interfui.*

✠ *Petrus Judex interfui.*

✠ *Ego qui supra Ardericus Notarius scripsi & interfui.*

Evulgaveram ego Par. I. Cap. 6. B Antiquitatum Estensium Chartam, ex Archivo Estensi depromtam, in qua Anno MCLXXXIV. Fridericus I. Imperator *investivit Marchionem Obizonem de Hest de Marchia Genuae, & de Marchia Mediolani, & de omni eo, quod Marchio Azzo habuit & tenuit ab Imperio*. Inde verò deducebam ego, celeberrimum *Azzonem* C *Marchionem*, propagatorem minime dubium Regiae Brunsvicensis Familiae in magna Britannia imperantis, & Ducalis Estensis Familiae Mutinae &c. dominantis, simulque illius majores, *Azzonem I. Marchionem*, *Obertum Marchionem*, *sacri Palatii Comitem*, atque alios ejusdem prosapiae, Mediolanensi olim Marchiae D praefectos fuisse. Verùm, quod est ad ipsum *Azzonem II. Marchionem*, nihil ex antiquitate mihi succurrebat, quo rem luculentius confirmarem. En ut Anno MXLV. Regiae Praefecturae munere Mediolani fungebatur *Azo Marchio & Comes istius Civitatis*. Pari modo etiam occurrunt Marchiones Tusciae olim, qui simul E Civitatis Lucensis Comites erant, & ad Annum DCCCC. alibi vidimus *Sigefredum Comitem Palatii*, *& Comitem Comitatus Mediolanensis*. Quare vix ullus in posterum dubitationi locus est futurus, quin & Obizonis Marchionis Estensis Avus *Azzo II. Marchio*, Civitati Mediolanensi praefuerit. Quandiu Azzo Marchio splendidissimam Urbem illam Regio no-

mine gubernarit, & quandiu ibi reliqui Regales Magiſtratus ſubſtiterint, minime compertum habeo. Eos cedere coactos fuiſſe, ſtatim ut Henrici III. ſupra memorati mors evulgata eſt, mihi perquam veriſimile videtur ex eis, quae Arnulphus Mediolanenſis Auctor aequalis in ſua Hiſtoria habet Lib. 3. Cap. 6. Tomi IV. Rer. Italicarum. Poſtquam enim ſcripſit *Regnante infantia* Henrici IV. Regis; Ticinenſes aſpernatos fuiſſe Epiſcopum ſibi datum, ſubinde haec addit: *His diebus inter ipſos* (Papienſes) *& Mediolanenſes de cauſſis civilibus emergit diſcordia &c. Inde erat, quod ſibi rependebant ad invicem caedes praedas, & incendia, nec non & latrocinia. Factum eſt autem, ut Papienſes, dum inferiores eſſent, conductis aliunde pretio legionibus ad devaſtandos Mediolanenſium fines accederent. Mediolanenſes verò, confoederatis ſibi Laudenſibus, in illos inſurgerent. Conveniunt utraeque in campis acies ordinatis agminibus, vexilla in ſublime ferentes. Fit vehemens partium in ſeſe concurſus: bacchantur certando diutius; divertunt tamdem Papienſes a bello, adverſariis inſequentibus illos a tergo. Fit ſtrages immenſa Nobilium equitum &c.* Haec legens, vix falli me poſſe puto, ſi dixero, heic aperte cerni immutatam regiminis formam inter Galliae Ciſalpinae Populos, eoſque ſpeciem non obſcuram jam vendicatae Libertatis praeferre. Nulla heic mentio Marchionis, nulla Comitum. Populi ipſi inſtructis aciebus *bella* inter ſe gerunt, *foedera* ſtatuunt, *legiones extraneas* ſibi adjungunt, & quidquid ad liberum Populum ſpectat, agunt circiter Annum Chriſti MLVII. Suſpicari ergo liceat, ſub Rege puerulo impetraſſe pleraſque Urbes, & pecuniâ quidem

A intercurrente, ut a ſe delectis Magiſtratibus parerent, illeſâ ſemper ditione ſupremâ Regis, ejuſque Camerâ, & appellationibus ad Comitem ſacri Palatii deferendis, qui fortaſſis eo Seculo ſe Laumellum recipere coactus fuit, ut in Diſſertatione VII. *de Comitib. Palatii* animadverti. Succeſſere deinde turbae Mediolani propter
B Sacerdotes ad uxores, Graecorum more inhiantes, quorum tumultuum narrationem habes in Hiſtoriis Landulphi ſenioris, atque Arnulphi. Bella, caedes, obſidiones interceſſere eâ occaſione. Landulphus & Herlembaldus Laici primas contra Presbyteros duxere, vexillo etiam erecto uſi, quo uti conſuevere Populi Li-
C bertate donati. Ibi haec & alia legat, qui velit. Mihi interim mutationis hujus clariora veſtigia ſublucere videntur in iis, quae idem Landulphus ſenior Lib. 2. Cap. 26. literis conſignavit *de civili diſcordia, quae fuit inter Capitaneos & Valvaſſores ex parte una, & Populum Mediolanenſem ex altera;* & quidem viven-
D te adhuc Henrico II. Imperatore incepta. Antiquos ipſe *Duces* commemorat ac laudat, qui Mediolanenſem Urbem *animi ſcientiâ, corporis virtute regere ac tutare ſolebant*, adjiciens, *amiſſum ab iis dominium per quamdam negligentiam. Qui prout eorum dignitas atque nobilitas exigebat, per tempora in Palatiis juxta Eccleſiam*
E *Sancti Protaſii morantes, quidquid honeſtum erat, Civitati curioſe procurabant.* Deſcribere etiam pergit reliqua Ducum egregia facta, & in haec tandem verba deſinit. *At poſtquam, neſcio quibus de malis cauſis honorificentiam, atque ſuarum dignitatum magnificentiam Duces novitiis Capitaneis paullatim dederunt, maximis nudati honoribus, antiquorum, & ſuorum parentum*

rentum reverentiam obliti, in honoribus cunctis annullati sunt. Itaque universus Populus reverentiam & debitum, quod Ducibus impendere solebant, paucis Capitaneis, quos Duces sublimaverant, exigebant. Quid nomine *Ducum* significet Landulphus, non satis exploratum est. Attamen vix aliud intelligere possimus, quàm *Comites* & *Marchiones*, qui Duces militiae erant. Hos excidisse e regimine Civitatis Mediolanensis, & eorum loco successisse *novitios Capitaneos*, sat aperte prodit Landulphus, ac potissimum quòd infra adjiciat: *Interea universus Populus suorum malorum per diversos ac varios Dominos mala videns crevisse, durius habens dominium suorum Civium, quàm Ducum quondam suorum, tentando eventus bellorum varios, ab illorum dominio sese defendere ac liberare disposuit.* Recenset deinde Historicus subsequutum bellum inter Nobiles ac Populum Mediolanensem, cujus est etiam mentio apud Wipponem in Vita Conradi & apud Arnulphum Mediolanensem Lib. 2 Cap. 10. Atque haec scribebat Landulphus circiter Annum MLXXXV. quo tempore, ut vides, jam invaluerat Mediolani durum *dominium suorum Civium*, & expiraverat * dominum *Ducum quondam suorum;* immo & Augustorum. Nam Landulpho ipso teste, fervente ipsa Civium Mediolanensium discordiâ, Henricus inter Augustos II. cum Lanzone principe Populi Mediolanensis egit, ut ** ibi fidelitatem Cives jurarent, suasque copias in Urbem im-

A mitterent: quod postea effectu caruit. Quae verò novi regiminis tunc forma Mediolani fuerit, sublatis eorum temporum monumentis, imaginari quidem, non autem explicare quisquam rite possit. Quod tamen nunc nobis proposuimus, tenere jam certo videmur: nempe ante Henrici V. Regis exordia, atque ante Seculum

B XII. invectam fuisse peculiarem aliquam, ne dicam integram Libertatis ac Reipublicae speciem Mediolani, atque inter alios quosdam Populos Cisalpinos, incolumi supremo Regum aut Imperatorum dominio. Narrat Arnulphus Lib. 2 Cap. 19. flagrante bello inter Nobiles & Plebem Mediolanensem, *venisse ab Augusto*

C *Legatos, treguam inviolabilem indicentes*. Confestim positis armis obtemperatum est.

Sed quid si longe etiam antea Nobiles viri, hoc est, Milites, Capitanei, Valvassores, & reliqui id genus Nobiles, specimen aliquod constituerint Universitatis & Corporis, ad quod accesserint privilegia Imperato-

D rum? Ego supra hac de re egi in Dissertatione XVIII. *de Republica*. Certe dignum est, quod intentis oculis legatur Diploma Henrici Secundi Regis, Primi verò inter Augustos. Hausi ego illud una cum aliis, ubi *Arimanni Mantuani* commemorantur, a me supra editis in Dissertatione XIII. *De Hominibus Liberis*,

E hausi inquam, illud ex Archivo Archiducali Mantuae, cujus Urbis habitatoribus *Arimannis* olim concessum fuit.

Henricus II. Germaniae Rex Arimannis Mantuanis privilegia varia confirmat, Anno 1014.

IN *nomine sancte & individue Trinitatis.* Henricus *divina favente clementia* Rex. *Omnium sanctorum Dei, nostrorumque fidelium presentium scilicet*

* Nunquid non *dominium?*
** Legendum *sibi*.

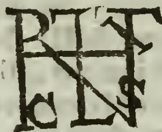
ac futurorum noverit sagacitatis industria, qualiter nos pro Dei amore, animeque nostre remedio, cunctos Arimannos in Civitate Mantue, *sive in Castro, qui dicitur Portus, sive in Vicoras, que nominatur Sancto Georgio, Cepada, Formigosa, seu & in Comitatu Mantuano habitantes, cum omni eorum hereditate, paterno vel materno jure, proprietate,* Communaliis, *sive omnibus rebus, que ab eorum parentibus possessa fuerunt, & eorum adquisita, sive adquirenda, nominative Silva Armanore, Carpeneta, Succa, Septingenti, sive per ceteras locas in Comitatu Mantuanense rejacentibus, piscationibus, fluminibus, & paludibus sine aliquo scriptionis titulo, quod juste & legaliter eis pertinente, cum familiis utriusque sexus, servis & ancillis, libellariis, precariis, & cum omnibus rebus eorum mobilibus & immobilibus, per hujus nostri precepti paginam, prout juste & legaliter possumus, concessimus, & corroboramus, scilicet utrasque ripas fluminis Tartari, deinde sursum usque ad flumen Olei: de alia parte Fossa-alta: de tertia parte Ecclesia Sancti Faustini in Caput Variana, & inde seorsum usque in Agricia majore: ea videlicet ratione concedimus eis omnem tholoneum & ripaticum, quod pro negocio exercent in Garda, & in Lasese, & in summo*

A *Lacu, vel in Brixiana, & in Ferraria, vel in Comaclu, & in Ravenna, ipsi, suisque filiis, ac hominibus, qui illorum causam laborantes negociantur, licentiam habeant potestative negociandi per jam dictum Lacum absque omnium hominum contradictione, vel publica functione, vel alicujus tholonei vel ripatici reddita. Precipientes itaque jubemus, ut*

B *nullus Dux, Episcopus, Marchio, Comes, Vicemomes, Gastaldio, Sculdascio, Decanus, vel aliqua nostri Regni magna parvaque persona de hinc prefatos* Arimannos *de suis personis, sive etiam de omnibus predictis rebus inquietare, disvestire, molestare, nullusque in eorum mansionibus eis invitis hospicium facere, vel ad aliquam publicam functionem,*

C *nisi ad eam, quam sui antecessores secundùm Legem fecerunt, cogere sine legali judicio facere presumat. Si quis autem, quod futurum non credimus, contra hoc nostrum preceptum insurgerit, aut illud infringere tentaverit, sciat se compositurum auri optimi Libras mille, medietatem Camere nostre, & medietatem predictis* Arimannis, *in jam dicta*

D *Mantua Civitate, sive in Castro Portu, vel in Comitatu Mantuano residentibus habitantibus. Quod ut verius credatur, & diligentius ab omnibus observetur, nostri Sigilli impressione subter insigniri jussimus.*

Signum Domni *Henrici Regis invictissimi.*

Henricus Cancellarius vice Everardi Episcopi & Archicapellani recognovi.

Datum Anno Dominice Incarnationis MXIIII. Indictione XII. Anno verò Domni Henrici Regis Secundi regnantis XII.

Actum Ravenne feliciter. Amen.

Qui

Qui *Arimanni* heic appellantur, sive *Herimanni*, uti jam pridem animadvertit Aventinus, & post eum Du-Cangius (de quibus & ego multa habui supra in Dissertatione XIII. *de Hominibus Liberis*) fuere *Militares*, sive *Liberi* homines, qui bona hereditaria possidebant, quasi *domini minores*; ab *Erbaemenner*, ut suspicatur Johannes Georgius Eccardus. *Liberos* quosque heic ea vox designare videtur: complectitur enim & Negotiatores. Vides autem, fuisse Arimannis Mantuanis res, bona, & jura communia, quae *Communalia* appellabantur, quibus eorum Universitas jam Anno MXIV. fruebatur. Memoratas heic etiam habeas eorum immunitates ac privilegia. Huic autem Diplomati lux major accedet ab altero Henrici III. Regis, Imperatoris II. eisdem Mantuanis Civibus, *videlicet Erimannis*, ut ibi repetitur, concesso, cujus haec sunt verba.

Henricus III. Rex, Imperator II. Arimannis Mantuanis jura ac immunitates confirmat, Anno 1055.

IN *nomine sancte & individue Trinitatis*. Heinricus *divina favente clementia* Romanorum Imperator Augustus. *Si petitionibus fidelium nostrorum justis & rationabilibus annuimus, & necessitates injustas, violentasque oppressiones secundùm Imperialis excellentie debitum sublevamus, a Deo omnium bonorum recompensatore, meritam retributionem feliciter adepturos fore speramus. Quare omnium sancte Dei Ecclesie, nostrorumque fidelium tam futurorum quàm presentium industria noverit, qualiter* Mantuani Cives *nostram adierunt clementiam, suas miserias, & diuturnas oppressiones conquerentes. Nos vero magnis eorum necessitatibus compatientes, ob interventum dilectissime* conjugis nostre Imperatricis Agnetis, *& propter incrementum* filii nostri *carissimi*, Heinrici *videlicet* Quarti Regis, *nostra Imperiali auctoritate omnes* superstitiosas exactiones, & importunas violentias *funditus deinceps illis* abolendas, *& radicitus* extirpandas, *modis omnibus decernimus & confirmamus. Statuentes etiam, ut nulla magna, parvaque persona* predictos Cives, videlicet Eremannos, in Mantua Civitate habitantes, *de suis personis, sive de illorum servis & ancillis, vel de liberis hominibus, in eorum residentibus terra, vel de* Eremania, & communibus rebus, ad predictam Civitatem pertinentibus, ex utraque parte fluminis Mincii sitis, *sive de beneficiis, libellariis, precariis, seu eciam de omnibus eorum rebus mobilibus & immobilibus juste conquisitis, & juste conquerendis inquietare, molestare, disvestire sine legali judicio presumat. Precipimus quoque, ut liceat omnibus predictis Civibus secure ire & redire ad mercata omnia sive per terram sive per aquam, quandocumque voluerint, ita videlicet, ut non dent ripaticum nec tholoneum in Ravenna, in Argenta, in Ferraria, in Summo Lacu, &* eam consuetudinem bonam & justam habeant, quam quelibet nostri Imperii Civitas obtinet. *Quicumque autem hujus nostre concessionis & confirmationis violator extiterit, centum Libras auri optimi componat, medietatem nostre Camere Imperiali, & medietatem predictis Civibus. Et ut hec nostre confirmationis auctoritas stabilis atque firma permaneat, hanc Cartam inde conscriptam manu propria, ut infra videtur,*

videtur, corroborantes, Sigilli nostri impressione jussimus insigniri.

Signum Domni Heinrici Tercii Regis invictissimi Romanorum Imperatoris Augusti.

Guntherius Cancellarius vice Herimmanni Archicancellarii recognovit.

Dat. III. Nonas Novembris Anno Dominice Incarnationis MLV. Indictione VIII. Anno autem Domni Heinrici Tercii Regis, Imperatoris autem Secundi, ordinationis ejus XXVII. Regni quidem XVII. Imperii verò VIIII.

Actum Guaresalle in Dei nomine feliciter. Amen.

Pro *Guaresalle* legendum videtur *Guarstalle*. Anno MLII. ex violenta morte perierat *Bonifacius Marchio*, *Mathildae* magnae *Comitissae pater*, tunc Mantuae etiam ac Ferrariae Dominus, & Mantuae tumulo datus. Nam quod Benevenutus de Sancto Georgio ex Arnulpho Mediolanensi habet, alterum Bonifacium Marchionem iisdem temporibus Montisferrati, atque ipsum eodem genere mortis sublatum (quod & mihi persuaseram in Antiquitat. Estens. Par. I. Cap. 26.) nullo denique fundamento niti a me deprehensum fuit. Vitiatus nempe Arnulphi textus *Bonifacium Montisferrati Marchionem* nobis obtrusit. In MSto Codice Estensi ejusdem Arnulphi pervetusto, uti in Praefatione ad illius Historiam ostendi, Tomo IV. Rer. Italicarum, *Montisferrati* non legitur, ita ut pro certo habendum sit, unum Bonifacium Tusciae Marchionem Anno MLII.

A ex venenatâ sagittâ periisse. Is autem e Diplomate nuper edito dignoscitur aspero jugo pressisse colla Mantuanorum Civium; abolendas enim jubet Imperator *superstitiosas exactiones, & importunas violentias*, quas, ut conjicere licet, Bonifacius ipse invexerat. Ignotum mihi, qua ratione is Mantuam suae ditioni addi-

B derit, scilicet utrum ex Imperatorum indulgentia, an ex Civium postulatione. Ceterum illius potentiam, immo impotentiam sensit Conradus ipse Augustus hujus Henrici pater, coactus videlicet ei concedere plura quàm consuetudo ferret, ita ut scripserit Donizo in Vita Mathildis Lib. primo, Cap. decimo:

C *Nullus Dux umquam meruit tam foedera culta.*

Occurrunt autem in hoc Diplomate *communes res ad praedictam Civitatem pertinentes ex utraque parte fluminis Mincii sitae*. Praeterea confirmat Henricus *eam consuetudinem bonam & justam, quam quaelibet nostri Imperii Ci-*

D *vitas obtinet*. Infra in Dissertatione XLVIII. *de Societat. Lombardorum*, non semel occurrent nobis *bonae consuetudines*, quas Langobardicae Civitates sibi a Friderico I. confirmandas esse postea contenderunt. Eamdem quoque formam dicendi animadvertas in parum dispari Diplomate Henrici III. Imperatoris & IV. Regis,

E iisdem Mantuanis concesso, quod minime celandum duxi, depromtum ex praelaudato Archivo Archiducali Mantuae.

Con-

Confirmatio Privilegiorum facta ab Henrico Rege IV. Imperatore III. Civibus Mantuanis, Anno 1091.

IN *nomine sancte & individue Trinitatis.* Enricus *divina favente clementia* Romanorum Tertius Imperator Augustus. *Spiritus Sancti gracia, qui ubi vult spirat, oportet nos semper omnium nostrorum fidelium merita equa ratione pensare; & quamvis sit laboriosum tam omnibus atque singulis juxta quod pro nostro student fideliter laborare servicio, debita remuneracionis premia scienter ordinare. Preclarum quippe Romani decus Imperii, statusque Reipublice miseram ac detestabilem his maxime periculosis temporibus ruinam pateretur, nisi a nobis utrumque multifario nisu prudentis consilii, atque fere continuo bellicosi laboris exercitio sustineretur, regeretur, atque defenderetur. Hec autem periculosi temporis instantia, continuique, quibus agitamur, labores propter justiciam, quam tuemur, fideles ab infidelibus, amicos ab inimicis, tanquam granum a paleis, nos edocent discernere, & utrique in presenti Reipublice defensione, quam tueri conamur, manifeste merentur, quam nunc & postmodum digni sunt, & a Deo & a nobis retributionem accipere. Cum verò Apostolo dicente,* Rex non sine causa, *scilicet ad* vindictam malefactorum, laudemque bonorum, portat gladium, *bonis dare laudem & immensam remunerationem, malefactores autem dignâ punire vindictâ honori Regio felix est ac eternum consilium. Igitur evidenter cognoscentes,* omnes unanimiter Mantuanos *nostram fideliter, prout debent, fidelitatem servare, eorum dignis postulationibus dignum duximus condescendere. Quapropter interventu* Conradi Regis, *dilectissimi* filii nostri, *& mul-*
A *timoda postulatione* Ogerii nostri Cancellarii, *aliorumque nostrorum fidelium, nostra Imperiali auctoritate,* omnes superstitiosas exactiones, & importunas violentias, *funditus deinceps illis* abolendas *& radicitus* extirpandas, *modis omnibus decernimus & confirmamus. Statuentes eciam, ut nulla magna, parvaque persona predictos Cives in*
B *Mantuana Civitate habitantes de suis personis, sive de illorum servis & ancillis, vel liberis hominibus, in eorum residentibus terra, vel* de Hermania, & rebus communibus ad Mantuanam Civitatem pertinentibus, ex utraque parte fluminis Mincii sitis, *scilicet utraque ripa fluminis Tartari, deinde sursum usque ad flumen Olei, ex alia*
C *parte Fossa-alta, ex tertia parte Ecclesia Sancti Faustini in Capite Variane, & deinde seorsum usque in Agriciam majorem; sive de beneficiis, libellariis, precariis, seu eciam de omnibus rebus mobilibus & immobilibus juste conquisitis, & juste conquirendis inquietare, molestare, disvestire sine legali judicio presumat. Precipimus quoque, ut liceat*
D *omnibus predictis Civibus secure ire & redire ad mercata omnia sive per terram sive per aquam, quandocumque voluerint, ita videlicet, ut non dent ripaticum nec tholoneum in Ravenna, in Argenta, in Ferraria, in Summo Lacu,* & eam consuetudinem bonam & justam habeant, quam quelibet Imperii nostri Civitas optinet. *Hec om-*
E *nia modo dicta Mantuanis omnibus, qui nunc sunt, & adhuc futuri sunt, secundùm quod Pater noster eis concessit, & ipsi suo tempore tenuerunt juste & legaliter, concedimus. Si qui ergo Dux,*

Marchio, Vicecomes, Archiepiscopus, Episcopus, Abbas &c.

Signum Domni Henrici Tertii invictissimi Imperatoris Augusti.

Ego Ogerius Dei graciâ Hyporiensis Episcopus, & Cancellarius, vice Herimanni Archicancellarii recognovi.

Anno Dominice Incarnationis Millesimo Nonagesimo Primo, Indictione XIII. Regni verò Domni Henrici Tercii Imperatoris XX. & VIII. Imperii autem VIII.

Semina quoque nascentis Libertatis, immo eandem jam stabilitam videas in Civitate Ferrariensi Anno MLV. ubi seriò consideres Diploma Henrici II. Augusti Regis III. quo illi Populo privilegia ac immunitates confirmat. Legitur idem in vetustissimo Regesto MSto, quod adservat Bibliotheca Estensis, atque ego illud infra evulgabo in Dissertatione LXVIII. *de Redemtione peccatorum*. Illinc ipsum petat, qui velit. Et sane quum fere omnia Civitatum Italicarum Archiva flammis fortuito aut consulto olim tradita fuerint, itaut vix ullam viderim, quae ante Fridericum I. Imperatorem illaesa proferat monumenta sua: magni propterea faciendum illud est tum ex sua antiquitate, tum quod legenti offerat plures eorum temporum *consuetudines*, non aliunde ediscendas. Fortasse posteriora tantùm tempora consideranti negotium facesset, quod in Ferrariensem Urbem Henricus II. Imperator, veluti in rem suae plane ditionis auctoritatem exercuerit. Verùm nihil ad haec haesitabit, quicumque congesta a me in *Pleniori Expositione Jurium Imperialium & Estensium &c.* legerit. Nuper etiam luculente expressam vidimus eandem veritatem in Actis supra evulgatis; Mantuanis enim Civibus immunitatem a *teloneo & ripatico* Imperatores concedunt *in Garda, vel in Briziana, & in Ferraria, vel in Comaclu, & in Ravenna*. Praeterea Lucensi in Urbe si non integram Libertatem animadvertas ad Annum Christi MLXIV. quum adhuc ibi jura Ducis sive Marchionis vigerent, saltem institutam *Communitatem* reperias, quum Ptolomeus Lucensis scribat in Annalibus brevibus: *Eodem Anno Alexander II. Papa Civitatem Lucensem multa dignitate nobilitat. Nam primo tribuit ei Bullam plumbeam pro Sigillo Communitatis, ut habet Dux Venetorum.* Ptolomei certe fides tanta non est, quum in eo saepe diligentia critica desideretur, ubi de antiquis rebus agit, ut is dubitationem omnem de hujusmodi Privilegio nobis eripiat. Nihilo tamen secius mihi non difficile persuadeo, jam tum in Urbe illa translatum fuisse in Communitatem jus Comitis, intacto jure Marchionis; eo quippe tempore Beatrix Ducissa, & Mathildis Comitissa ejus filia Tusciam regebant. Verùm Italicis Civitatibus nullum magis accommodum tempus se obtulit ad uberiora Privilegia ab Augustis impetranda, seque erigendas ad sublimis auctoritatis ac Libertatis fastigium, quàm quo Henricus Rex IV. inter Imperatores III. Regni habenas tenuit. Puellus patre e vivis decedente relictus, quanta imbecillitate Populos rexerit, etsi Historia sileret, nos tamen non immeritò ex consueta humanarum rerum conditione, ac potissimùm ex perditis eorum temporum moribus intelligere possemus. Tunc auro atque argento major quàm antea vis; ac proinde facile jura Imperii partim venum exposita, partim a potentioribus occupata. Attamen diffici-

difficiliora etiam tempora succesiere, ubi exarsere bella inter Sacerdotium & Imperium ob ipsius Regis vitia, quae visa sunt minime diutius toleranda. Ipse, ut nemo nescit, sententiâ Gregorii VII. Papae anathemate perculsus, atque e solio dejectus, per annos plures tum in Germania tum in Italia, inter bellorum, variaeque fortunae turbines exagitatus, & sua jura dubio Marte tutatus, funestissimam Tragoediam usque ad suum obitum egit. Ut autem sibi vires belli compararet, Populorumque animos fluctuantes sibi devinciret, nihil mirandum, si opus ei fuit, largiore manu Regalia Civitatibus aut divendere, aut elargiri, aut etiam usurpata ab aliquibus dissimulare. Prae ceteris verò inter hujusmodi Regnorum perturbationes Mathildis Comitissa, ac Tusciae Ducissa, suam amplificare potentiam non praetermisit. Anno MLXXXI. Henrici armis & factione praevalentibus, quae pacta Pisanus Populus cum ipso percusserit, superstes Diploma indicabit, editum quidem ab Ughellio in Catalogo Archiepiscoporum Pisanorum, sed nunc mihi castigatius exhibendum.

Concordia inter Henricum IV. Regem, & Populum Pisanum, ubi pacta inter eos inita recensentur, Anno 1081.

In nomine sanctae & individuae Trinitatis. Henricus *divina favente clementia* Rex. *Notum sit omnibus Christi fidelibus tam futuris, quàm presentibus, qualiter nos consilio nostrorum Principum, fidelibus nostris* Pisanae Urbis Civibus, *quod rogaverunt, concessimus. Siquidem annuimus, & firmiter statuimus, quemquam hominum, nisi communi consensu eorum, nec vasas apprehendere, nec dissipare, nec sigillare infra Civitatem Pisae, neque in Burgis, si foras Civitatis ipsi habuerint Enimenta; nec muros suprascriptae Civitatis destruere, nec optatecare, neque suprascriptam Civitatem igne cremare, nec soderare jubebimus. Et si offensionem miserimus aliquam super aliquem hominem sive de terra, sive de aliquo crimine, cum duodecim Sacramentalibus absque pugna, excepto de vita, aut moribus, aut honore nostro, si approbare voluerit ille, quibus consilium cum eo invenerit. Nec bannum tollemus, nisi per legem. Nec homo capietur a nobis de suprascripta Civitate vel Burgis, nisi per legem facere prohibuerit, & Allodium in Civitate vel foris non habuerit. Nec hominibus praeparatis ad navigandum iter prohibemus, nisi studiose hoc fecerint propter querimoniam de eis factam. Et si culpaverimus aliquem eorum, qui ob hoc se praepararet, ut justitiam possit evitare, permittemus cum sacramento suo se defendere. Et si aliquis eorum in itinere fuerit, mulierem ejus in districtionem non mittemus. Et de tenimento, quod aliquis tenuerit per beneficium, quod a nobis tenuerit, eum non disvestiemus nisi per Legem. Et* Consuetudines, *quas habent de Mari, sic eis observabimus, sicut illorum est consuetudo. Et illum, super quem reclamatio venerit de terra, si guarentem habere potuerit, vel possessionem jurare voluerit, per pugnam fatigari non sinemus. Et hominibus de alia Civitate, aut de alio Castello, vel de alia Villa, vel de alio Signoratico, Legem non faciemus de Pisanis hominibus,*

bus, nisi illi de suprascriptis locis, vel eorum Seniores, qui offensionem fecerint, Legem faciant prius Pisanis hominibus. Fodrum de Castellis Pisani Comitatus non tollemus, nisi quomodo fuit consuetudo tempore Ugonis Marchionis. *Hominibus in Villis habitantibus de eorum Comitatu fodrum non tollemus. Nec aliquam consuetudinem superimponemus, nisi quantum tres meliores homines ppt Seniores per Villam & Castella juraverint, quod eorum consuetudo fuit tempore suprascripti Ugonis. Qui si jurare noluerint, jurare constringemus. Castaldionem, vel aliquem nostrum Missum in suprascripta Civitate vel Comitatu eorum, ad Placitum faciendum eis superesse non sinemus de alio Comitatu. Puellis, nec Viduis Maritum interdicemus in Comitatu Pisano. Nec pretium inde invite tollemus, nec invite alicui conjugabimus. Mercatum i..... calciam in Villis Comitatus eorum fieri non sinemus, nisi secundùm consuetudinem temporum Ugonis, sacramentis, sicut supradictum est, diffinitam. Albergariam in proprietate alicujus absque voluntate illius, cujus proprietas est, non faciemus. In suprascripta Civitate, vel prope eam usque ad medium milliarium, terras, quae fuere Pascua vel Paludes, sitas ante praedia illorum, vel Ecclesiarum, & communia Pascua, non tamen occasione Pascuum occupata, eis non tollemus, nec laborare faciemus, & per eos laborare non contendemus, vel per nos aliquis, usque ad illos fines, quos laudaverint homines ab eis electi ad hoc officium, qui jurejurando affirment, se bona fide aestimaturos, & terminaturos illas terras, quae fuere Pascua vel Paludes, & illas demonstraturos, quod erant Pascua, quae ad culturam debeant*

A *remanere. Et nullo amore vel odio propterea missuros illos, si noluerint, ad sacramenta distringemus. Et quod ipsi laudaverint esse, in alium statum transmutare per bonam fidem probibebimus. Qui si discordaverint in eligendis praedictis hominibus, nos eligemus, & jurare distringemus. In Roma, & ab ipsa Roma usque Papiam, nullum Ripaticum*

B *dabunt in eis Mercatis & locis, ubi ipsi soliti sunt ire per suos, aut se jam ad mercandum ivisse possunt ratione probare. Et illi Negotiatores, qui ad Pisam ire voluerint, non probibebuntur. Nec* Marchionem aliquem in Tuscia mittemus *sine laudatione hominum duodecim electorum in Colloquio facto sonantibus campanis. A fauce Arni usque*

C *ad Ripaltam eos euntes & revertentes per Arnum praedari, aut assaltum facere non permittemus, nisi fortasse per meritum. Aldium, quod est in ripa Arni ex utraque parte a Mare usque ad Orticariam, non sinemus impediri. Ultra Muros antiquos Civitatis, quod est ab antiquis Muris usque ad Arnum, ad communem utilitatem liberabimus.*

D *Nec domum in praedictis terminis elevari usque ad triginta sex brachia interdici permittemus. Et ut hoc firmum & inconvulsum sit, hanc Cartam scribi jussimus, quam nostra manu, ut infra videtur, corroboratam Sigilli nostri impressione fecimus insigniri. Junximus etiam, ut si aliqua Navis fuerit retenta a Gajeta usque ad Luni, nullus audeat*

E *depraedare, neque invadere bona ipsorum Pisanorum. Si quis autem hujus Praecepti nostri violator extiterit, sciat se ducentas Libras auri optimi compositurum, medietatem nostrae Camerae, & medietatem illi, contra quem fuerit injuria.*

Signum

Signum Domni Heinrici *Romanorum Regis inviƈtiſſimi.*

Burchardus Cancellarius vice....... Archicancellarii recognovi.

Datum Anno Dominicae Incarnationis Milleſimo Oƈtuageſimo Primo, Indiƈtione IIII. Anno autem ordinationis Domni Heinrici Quarti Regis XXIIII. Regni XXIIIII.

Aƈtum feliciter in Chriſti nomine.

Vides heic nullam Comitis mentionem factam, ſed *Marchionis* tantum, qui revera ultra unum Saeculum deinceps in Tuſcia legem dixit. Atqui ex Piſanorum pactis jam ad dignoſcendum perducimur, quid ceteri Italiae Populi ſub Henrico IV. moliti quiſque pro ſua virili fuerint. Verique videtur ſimile, ex iis non paucos, ſi non idem, certe ſimilia ſibi procuraſſe privilegia. Propterea res Italica eo tandem devenit, ut Henricus V. ejus filius atque ſucceſſor, in Italiam Anno MCX. deſcendens parum ſibi obſequentes Urbes ſenſurus fuiſſet, niſi juſti exercitus ſecum venientis terror ejus adventum praeceſſiſſet, & praeſentis majeſtas venerationem auxiſſet. Ut ſcribit Donizo in Vita Mathildis Lib. 2. Cap. 18.

Urbes munitas ejus perterruit ira.

Novaria in rebellionem rapta poenas male concepti conſilii luit. Aretini quoque reluctantes eadem detrimenta paſſi.

Nobilis Urbs ſola Mediolanum populoſa
Non ſervivit ei, nummum neque contulit aeris.

Immo Henrico ipſo in Germaniam vix regreſſo, Laudem Pompejam iidem Mediolanenſes obſidione inſtructâ deditionem facere coëgerunt. Inter ipſos etiam Mediolanenſes, & Cremonenſes, ac Ticinenſes inſtauratum eſt bellum. Tum Anno MCXII. *Papienſes & Mediolanenſes ſtatuerunt & juraverunt ſibi foedera, quae nimium quibuſdam videntur Imperatoriae majeſtati, & Apoſtolicae auctoritati contraria, cum iſti Cives jurarent ſibi ſervare ſe & ſua contra quemlibet mortalem hominem natum vel naſciturum.* Haec Landulphus de Sancto Paulo Hiſtoricus ſynchronus Cap. 21. Hiſtor. Mediolan. Tomo V. Rer. Italicarum. Sicardus quoque in Chronico, Tomo VII. Rer. Italicar. teſtis eſt belli antea initi inter Mediolanenſes & Cremonenſes. En ejus verba: *Anno Domini MXVIII. primo coepit guerra de Cremona, frixorium Cremonenſium.* Ab iſtarum Civitatum grandibus animis, vivoque exemplo ceteras, quae nulli ſingulari Principi parebant, ſolicitatas fuiſſe ad pares motus & auſus, nemo non intelligit. Propterea Henricus ipſe Rex V. Imperator IV., ut earum devotionem fidemque ſibi enixius conciliaret, confirmaretque, petentibus ampliora

ampliora privilegia, minime deinceps neganda censuit. Est mihi egregium hujus indulgentiae documentum, quod olim depromsi ex Archivo Communis Cremonensis, praefe- A rebatque authenticas vetustatis notas: nempe Diploma ab eodem Augusto Civibus Cremonensibus concessum, cujus haec sunt verba.

Henricus Rex Quinctus, & Quartus inter Imperatores Cremonensi Populo varia jura ac Privilegia confirmat, & auget, Anno 1114.

I*N nomine sancte & individue Trinitatis.* Heinricus *divina favente clementia* Quartus Romanorum Imperator Augustus. *Quemadmodum ab inimicorum infestatione nullatenus est cessandum, sic fidelium & amicorum voluntati est condescendendum, eorumque digne petitioni diligenter satisfaciendum. Quapropter omnibus Christi, nostrisque Fidelibus tam futuris quàm presentibus notum fieri volumus, qualiter rogatu & petitione* fidelium nostrorum Cremonensium *pro fidelissimo servicio eorum quecunque quondam nostri privilegii auctoritate eis concessimus, eadem nunc pro bonae fidei eorum perseverantia renovamus, renovantesque in posterum confirmamus:* videlicet ea, que sue locutionis proprietate Communia vocant, *tam que in presenti habent, quam ea que in futuro sunt habituri a Bucca Addae usque ad Vulperula ex utraque Padi fluminis parte; & ut a Mari usque Papiam secure & libere,* B *nemine eis quicquam molestie inferente, eundi & redeundi, & mercandi secundùm usum & antiquam consuetudinem eorum cum navibus suis facultatem habeant, & per totum Regnum nostrum Italie secure vadant.* Concessimus etiam eis, ut extra muros Civitatis eorum, deinceps Palatium & hospicium nostrum habeamus. *Et bonos u-* C *sus eorum, & omnia, que ex felicis memorie Predecessorum nostrorum Regum sive Imperatorum concessu obtinuerint, confirmamus. Si quis vero Episcopus, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, Gastaldio, Advocatus, Scultatius contra hujus nostri Precepti paginam ire temptaverit, auri mille Mancosos componat, medietatem Camere nostre, medietatem* D *ei, qui dampnum vel injuriam passus est. Et ut hoc verius credatur, & omni aevo inviolabiliter conservetur, hanc Cartam inde conscriptam, & manu propria corroboratam, impressione nostri Sigilli insigniri jussimus.*

Signum Domni Heinrici *Quarti Romanorum Imperatoris invictissimi.*

Locus ✠ Sigilli cerei.

Bruno Cancellarius recognovit.

Datum Tertio Nonas Junii, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Decimo Quarto, Indictione VII. Regnante Heinrico Quinto Rege Romanorum, Anno VIIII. Imperante IIII.

Actum est Warmacie, in Christo feliciter. Amen.

Hen-

A Henrico huic nondum Populus Mediolanensis debita obsequii officia persolverat, & in finitimos quosvis virium suarum periculum, praesertim in Cremonenses, faciebat. Hos contra sibi fideles & peramicos senserat Henricus: quare in eosdem se liberaliorem praebuit. Heic igitur vides Cremonensi Populo confirmata *ea, quae suae locutionis proprietate Communia vocant:* bona videlicet, quae ad Universitatem sive Rempublicam spectabant, qualia quoque memorata vidimus nuper in Privilegiis Mantuano Populo datis: quae res indicare videtur, longe ante haec tempora fuisse in Civitatibus quamdam Communitatis umbram, qualis adhuc perdurat Mediolani, Mutinae, Regii, atque in aliis Urbibus, jam Reipublicae formâ ac jure exutis, & Principi dominanti nunc subjectis. Quae tamen ita dicta velim, ut simul moneam, vel apud veteres Latinos *Bona Communalia* fuisse, in quae erat jus universo Populo. Frontinus de Limitibus Agrorum inquit: *Est & pascuorum proprietas pertinens ad fundos, sed in Commune, propter quod ea compascua multis in locis in Italia Communia appellantur.* Aggenus Agrariae rei Scriptor testatur & ipse, ejusmodi bona *in Etruria* appellata fuisse *Communalia*. Sed illud in primis animadvertendum, Henricum veniam dedisse Cremonensibus, ut Palatium Imperiale extra Civitatem aedificarent: qui mos postea familiaris evasit in Italicis Urbibus, magnam prae ceteris potentiam praeferentibus. *Concessimus etiam*, inquit, *eis, ut extra muros Civitatis eorum, deinceps Palatium & hospitium nostrum habeamus.* Quibus verbis diserte significatur, polliceri Imperatorem, se Cremonensem Urbem minime cum exercitu ingressurum; sed quum illac transeundum sibi fuerit, se in Palatio tantùm suburbano hospitium recepturum. Non licebat ergo (sciscitetur aliquis) ipsis Augustis Civitates suae dominationi obnoxias ingredi? Mirum id certe nostris temporibus videatur. At nulla justa caussa stuporis. Jam enim in Libertatem vindicati Cives nimium verebantur, ne

B armati Reges intra eorum moenia recepti vetera refricarent jura, & nascenti Reipublicae vulnus inferrent. Accessit & ipsorum Regum indulgentia & caritas: nam quum antea exercitus eorum in sinum Civitatum excepti, pro more militum disciplinae fere semper, sed tunc potissimùm, impatientium, sua feritate

C aut avaritia Cives in plura discrimina, seditionesque adduxissent; & eâ de causâ Ticinum, Novaria, Parma, Arretium, aliaeque Urbes, vel sub ipso Henrico, incendio succubuissent: ut in posterum hujusmodi pericula averterentur, placuit Regibus & Augustis, clementiae leges

D sectantibus, extra Civitates hospitium sibi parari; non quod, ut puto, ipsis interdiceretur in Urbes ingressus, sed ipsis armatis, eorumque militaribus copiis. Longe etiam ante haec tempora Mediolanensis Civitas hujusmodi privilegium sibi comparasse atque impetrasse videtur: cujus rei testem non Gualvaneum de

E la Flamma, qui circiter Annum MCCCXXX. id scribit, testem adferam, sed Landulphum seniorem supra memoratum, ex cujus traditione Lib. 2. Cap. 16. Historiae Mediolanensis, Adelbertus Italiae Rex Seculo Christi Nono, *Palatium Maximiani, quod situm est infra moenia Urbis, vel Trajani, juxta Thermas Sancti Gregorii locatum, praeparari sibi*

sibi praecepit. Tum subdit Historicus: *ignorans, ut ipse postea simulabat, quod nullus Rex a tempore Beati Ambrosii, in cujus praesidiis Civitas Mediolanensis super omnes Italiae Urbes ab ingressu Imperatoris Libertatem adquisivit, Urbem hanc introivisset*. Somnia & commenta nobis narrat Landulphus, ex tam remotis Saeculis privilegium ejusmodi arcessens: attamen hinc recte colligimus, circiter Annum MLXXX. quo is Historiam suis literis commendabat, hujusmodi privilegio diu antea Mediolanensem Urbem fuisse donatam. Quo postea exemplo & aliae potentes Urbes excitatae, parem sibi praerogativam conquisivere. Atque inter alias *Mantuana Civitas*. Jam supra dedi nonnulla ad eam spectantia Diplomata. Alia quoque protuli in Dissertatione XIII. *de Hominibus Liberis*. Quid antiquis ejus privilegiis adjecerit praelaudatus Henricus inter Augustos Quartus, sublatâ e medio per mortem Anno MCXV. Comitissâ Mathilde ibi dominante, subsequens Diploma nobis edisseret, quod ex antiqua membrana Archivi Archiducalis Mantuae ego descripsi.

Henrici IV. Imperatoris Diploma, quo Civibus Mantuanis vetera jura ac privilegia confirmat, tum nova concedit, Anno 1116.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis*. Henricus *divina favente clementia* Quartus Romanorum Imperator Augustus. *Spiritus Sancti gracia, qui ubi vult, spirat &c.* (ut in Diplomate Henrici III. Augusti). *Igitur evidenter cognoscentes*, omnes *unanimiter* Mantuanos *nostram fideliter, prout debent, fidelitatem servare, eorum dignis postulationibus dignum duximus condescendere. Quapropter interventu* Burchardi Cancellarii nostri, *& multimoda postulatione aliorum nostrorum fidelium nostra Imperiali auctoritate, omnes superstitiosas exactiones & importunas violentias funditus deinceps illis abolendas & radicitus extirpandas modis omnibus decernimus & confirmamus. Statuentes etiam, ut nulla magna parvaque persona &c.* (Vide laudatum Diploma). *Praecipimus quoque, ut liceat* omnibus predictis Mantuanis *secure ire & redire ad mercata omnia, sive per terram, & sive per omnes aquas, quandocumque voluerint, ita videlicet, ut non dent ripaticum nec theloneum in Lagese, in Garda, in Summo Lacu, in Briziana, in Bilonia, in Ferraria, in Argenta, in Ravenna, in Comaculo*, & eam consuetudinem bonam & justam habeant, quam quelibet nostri Imperii Civitas optinet. *Insuper* Palacii cum toto munimine destruendi, & extra Civitatem defendi in Burgo Sancti Johannis Evangeliste damus potestatem. Albergariam quoque nove & veteris Civitatis, ut circumdata est muro & munimine, eis remittimus & donamus. *Quin eciam Insulam, in qua Castrum Ripalte situm fuit, eis concedimus, ita ut nullum Castrum, seu edificium a me, vel meis successoribus extruatur. Hec omnia modo dicta* Mantuanis omnibus, *qui nunc sunt, & adhuc futuri sunt juste & legaliter concedimus. Si quis igitur Dux, Marchio &c.*

Signum Domni Henrici Quarti Romanorum Imperatoris invictissimi.

Burchardus Cancellarius, & Munasteriensis Episcopus recognovit.

Datum

Datum Sexto Idus Maji, Indictione VIIII. Anno Dominice Incarnationis MCXVI. regnante Henrico Quarto Rege Romanorum, Anno XI. Imperii autem VI.

Actum est Buberne, in Christo feliciter. Amen.

A Attente consideranda sunt, quae heic Imperator elargitur, nempe: *Insuper Palacii cum toto munimine destruendi, & extra Civitatem deferendi in Burgo Sancti Johannis Evangelistae damus potestatem.* Hactenus igitur Imperiale Palatium intra Urbem steterat; sed illud dejicere, novumque in suburbiis condere, exinde Civibus fas erat. *Albergariam quoque novae & veteris Civitatis, ut circumdata est muro & munimine, eis remittimus & donamus.* Ergo ex pacto, sive privilegio, copiis Regis deinceps interdictum fuit hospitari intra Urbis moenia. Quod denique addit Imperator: *& eam consuetudinem bonam & justam habeant, quam quaelibet nostri Imperii Civitas obtinet*, concors est cum Diplomate, ut nuper vidimus, Cremonensibus concesso, ubi haec verba: *Et bonos usus eorum, & omnia, quae ex felicis memoriae praedecessorum nostrorum Regum sive Imperatorum concessa obtinuerint, confirmamus.* Haec diligenter memoriae mandanda: eorum enim usus recurret, quum infra in Dissertatione XLVIII. *de Societatibus Lombardorum*, occurrent nobis Langobardicae Civitates idem expetentes a Friderico I. Augusto. Ceterum in

B hac ipsa antiqui regiminis mutatione, si Mediolanenses interdum ab officio resilientes excipias, vix aliam Civitatem ostendas, quae Regiam aut Imperatoriam Majestatem non agnosceret, ac revereretur. Adhuc, uti veri simile videtur, *ad Comitem Palatii* in Oppido Laumello Ticinensis Dioecesis Appellationes deferebantur.

C Missi etiam Regis secundùm morem temporum praecedentium *ad Justitias faciendas* per Italiam identidem ex Aula Caesarum procedebant. Cujus consuetudinis adhuc vigentis testem habeo Chartam, quae mihi oblata est in vetustissimo Regesto Archivi Episcopalis Cremonae, ubi haec leguntur.

Literae Episcopi Constantinensis (fortasse Constantiensis) Legatione Conradi Regis per Italiam fungentis, ad Consules & Populum Cremensem (fortasse Cremonensem), ut Episcopo Cremonensi justitiam faciant contra quosdam invasores jurium Cremonensis Ecclesiae, circiter Annum 1146.

EGo Constantinensis Episcopus, & Domni Chonradi Romanorum Regis Legatus, Consulibus & Comitibus, omnique Populo Cremensi *salutem. Notum vobis fieri volumus, quia Dominus noster ex latere suo nos in partes istas dirigens, tocius Italici Regni negotia ad honorem suum jure tractanda nobis commisit, nosque omnibus oppressis, & praecipue Ecclesiis justi-*

D *tiam facere, treguam firmiter servare, & omnes, qui in Regno isto captivi tenentur, liberare, & quosque rebelles, & nostris, immo Domni Regis mandatis repugnantes, ejus banno subjicere, & fideles ejus de adventu & servitio suo diligenter commonere precepit. Noveritis preterea, quia vir venerabilis Frater noster* O. Cremonensis Episcopus *nobis conquestus est de Trecho de*

A *Bonato & fratribus ejus, & de Girardo de Colonia, nec non & de filiis Alberti Gonzonis, & de Mantegatio de Caravajo, qui & homo & juratus Episcopi est. Qui omnes & terras Ecclesie & possessiones injuste detinent, nec ab eis justitiam consequi potest. Insuper idem Mantegatius homines Ecclesie infestare non cessat. Ea propter ex* B *parte Domni Regis, & nostra* Universitati vestrae *mandamus atque precipimus, ut prenominatos viros Cremonensi Episcopo ante adventum Domni Regis nostri plenam justitiam facere coherceatis. Ipsum quoque Mantegatium ab infestatione hominum Ecclesie cessare faciatis, alioquin autem, quia his consentitis & criminis & dampnationis illorum vos* C *ipsos participes efficitis: facientes enim & consentientes pari pena puniendi sunt. De cetero autem vobis Comitibus, qui Domini Regis & Vassalli & fideles estis, ex parte sua precipimus, ut de adventu & servicio ejus vos diligentissime preparetis. Vobis quoque nichilominus precipimus, ut Guidrisium de Fornovo eidem Domno Episcopo justi-* D *tiam facere cogatis, & tam ipsum Guidrisium, quamque & omnes alios, qui quondam Castellani & habitatores fuerunt locorum Episcopi, vel faciatis eos reverti & habitare in iisdem locis, sicut ipsi olim & antecessores eorum fecerunt, vel omnia que habent in eisdem locis relinquere. Si autem nihil horum fecerint, aut ipsi Episcopo eos in laudamento Curie illius justitiam facere cogatis, aut a vobis eos omnino abjiciatis; alioquin banno Domni Regis subjiciemini in mille Libras auri.*

Ego Girardus Notarius hujus exempli autenticum vidi, & legi, & fideliter exemplavi.

Immo & in ipsa Civitate Mediolanensi Anno MCXLVIII. vestigia Imperialis auctoritatis deprehendi videntur. Quum enim controversia intercederet inter Abbatissam Monasterii Majoris Mediolanensis, & Parochianos de electione Parochi Sanctae Mariae ad Circulum, eaque dirimenda ad Archiepiscopum delata fuisset, judicio illi interfuit *Obitius Judex ac Missus Domni Tertii Lotharii Imperatoris*. Attamen hoc affirmare non audeo, quum jam ab aliquot Annis post Lotharium II. inter Augustos regnaret Conradus Romanorum Rex, ita ut Obitius ille indicet potius, se iis titulis (quod & de Notariis fiebat) a Lothario auctum fuisse, non autem se auctoritate Caesarum ullum exercere jus pro iis in Populo Mediolanensi. Chartam exero, quam e Collectaneis MStis celebris viri Johannis Petri Puricellii descripsi.

Sententia Adelardi Mediolanensis Ecclesiae Diaconi in controversia de electione Presbyteri Sanctae Mariae ad Circulum, agitata inter Abbatissam Monasterii Majoris, & Parochianos ipsius Ecclesiae, Anno 1148.

E IN *nomine sanctae & individuae Trinitatis. Recordatio sententiae, quam Domnus Adelardus sanctae Mediolanensis Ecclesiae Diaconus jussione venerabilis* Oberti Mediolanensis Arhiepiscopi *protulit super discordia inter* Margaritam Monasterii Majoris Abbatissam, *& Vicinos Ecclesiae Beatae Mariae, quae dicitur ad Circulum, diutius agitata. Discordia enim haec erat. Praedicta siquidem Abbatissa conquerebatur, quod praefati Vicini Presbyterum suum*

suum Albertum, quem in ipsa Ecclesia Beatae Mariae posuerat & ordinaverat, violenter & injuste expulerant. E contra praenominati Vicini dicebant, ipsam Ecclesiam Beatae Mariae praescripto Monasterio vel ejus Abbatissae per ordinationem, seu per aliquam dispositionem nullo modo pertinere, sed ejusdem Ecclesiae Sacerdotis petitionem & electionem ad se de jure & ex longa consuetudine pertinere debere firmiter asserebant. Inde alia quaestio orta est: scilicet quae pars petitoris honore, aut quae possessoris commodo in hac causa fungi debeat. Eadem namque Abbatissa dicebat, quod in ipsa Ecclesia Beatae Mariae Joannem Clericum posuerat, atque de ipsa Ecclesia, ipsiusque Ecclesiae beneficio illum investiverat; & venerabilis Domnus Robaldus *felicis memoriae* Archiepiscopus *eundem Joannem ad Subdiaconatum,* & Domnus Obertus, *qui modò est, ad Diaconatum in eadem Ecclesia promoverant. Insuper etiam Presbyterum Albertum de eadem Ecclesia, & ejus beneficio similiter investiverat: & ideo possessionem, quam tempore Presbyteri Lanfranci Prophetae, aliorumque Sacerdotum antecessorum ejus habuerat, se continuasse dicebat. E contrario ipsi Vicini dicebant, quod praedictus Presbyter Lanfrancus per manum ipsius Abbatissae in ipsam Ecclesiam minime intraverat, & investituras, quas in praenominatos Clericum & Sacerdotem lite jam mota fecerat, eis nullo modo nocere debebat. Respondebat eadem Abbatissa, se ante praefati Domni Robaldi, & Domni Oberti Archiepiscopi praesentiam justitiam facere paratam saepe fuisse; ipsos verò Vicinos justitiam facere contemnentes, praedictorum Domnorum Archiepiscoporum praesentiam per biennium & ultra adire contempsisse, asserendo dicebat. Unde quidam ex ipsis excommunicati, & omnes interdicti fuerunt. His itaque auditis, & diligenter inquisitis Domnus Adelardus, ut dictum est, hanc promulgavit sententiam: Praenominata Abbatissa ipsius Ecclesiae beatae Mariae ordinationis & dispositionis, salva quaestione principalis causae, de cetero plenarie habeat possessionem.*

Data est haec sententia in Palatio Mediolanensi, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Quadragesimo Octavo, Pridie Calendarum Junii, Indictione XI. Interfuerunt Vicini ejusdem Ecclesiae, Amizo, & Azo, atque Groguttus, qui dicuntur Butraffi, Gandulfus Calvucius, Petrus Longus, Carrolanus, Albinus de Arcu, Ottobellus Calvucius, Obizo Botta, Ambrosius Greppus, Bellane Musca, Rolandus Lazaronis, Zeno Viduae, Petrus Massarius, Malastreva, Lanfrancus Ferrarius, Laterius Vicecomes, Obizo de Palabiago, & multi alii.

✠ Ego Obertus Archiepiscopus *subscripsi.*

Ego Anselmus indignus Diaconus interfui & subscripsi.

Ego Adelardus Diaconus hanc Sententiam dedi & subscripsi.

Ego Wilielmus Diaconus subscripsi.

Ego Jordanus Diaconus interfui & subscripsi.

Ego Obitius Diaconus & Cimiliarcha subscripsi.

Ego Otto Causidicus interfui & subscripsi.

Otto Judex ac Missus Domni Quarti Henrici Imperatoris interfui & subscripsi.

Ego Stephanus Archipresbyter interfui & subscripsi.

Ego Obitius Judex ac Missus Domni Tertii Lotharii Imperatoris *interfui & subscripsi.*

Locus Sigilli ✠ Archiepiscopalis.

Ego Galdinus Cancellarius, & Diaconus subscripsi.

Quod postremo loco Lector animadvertat velim, Italicarum Urbium exemplum, quae sensim e manibus Vassallorum, aut Magistratuum, (eos ante Aula Caesarea ad regendos Populos destinabat) dominationem sive regimen abstraxere, sibique imperium asseruerunt, id praestitisse, ut & paullatim eosdem animos, idemque consilium sumserint multae ex Germanicis Civitatibus. Quae nunc ibi Libertate fruuntur, atque a suis Magistratibus gubernantur, supremo tantùm Caesaris juri obnoxiae, variis temporibus & ipsae, conatu omni adhibito, Reipublicae formam ac jura arripuere. Dominabantur eis antea Duces, Marchiones, Comites, aut Episcopi. Sed refractarii Populi, eorum jugum dedignati, aut vi, aut pactis initis obtinuere, ut habenas imperii ipsi in posterum regerent, & ab uno Caesare suam potestatem agnoscerent. Penetravit & in Gallias, atque in Belgium Italicorum exemplum; sed longe minori audaciâ regionum illarum incolae suos volatus instituerunt. Satis enim habuerunt, in unum Corpus, sive Universitatem sese conjungere, certisque coetum suum adstringere legibus, publicis fundis ad expensas publicas constitutis: quam in rem jus coëundi, Magistratus habendi, & decernendi quae opus forent pro necessitate, oeconomia, & regimine Reipublicae, eis datum est a Regibus ac Principibus, ac multa insuper privilegia conlata. *Communia*, *Communitates*, sed saepius *Communiae* appellantur ejusmodi Universitates in monumentis Scriptorum Galliae ac Belgii. Intactum autem in earum institutionibus fuit non jus duntaxat Regis, ejusque integra

A dominatio, sed & Magistratuum ac Vassallorum, sive ii Ducis, seu Comitis, Vicecomitis, aliove titulo Urbibus ac Oppidis praeessent. Proinde omnino differebant *Communiae* illae a Civitatibus liberis Italiae, eamque tantummodo honoris & auctoritatis mensuram servabant, quam nunc Urbium Italicarum *Communita-*

B *tes* servant, suis Principibus subjectae, & Regalibus ferme omnibus, sive jurisdictione, & gladii ac dominandi jure carentes. Gallicorum *Communiis* facultas erat eligendi *Scabinos*, *Consultores*, ac ejusmodi Magistratus, angustâ tamen auctoritate usuros, quum contra Civitates Italicae Principatu, & paene autocratiâ

C fruerentur. Nonnullae etiam e Siculis Civitatibus Seculo Christi Tertio decimo *Communitatem* instituerunt, cujus tamen vita per quam brevis fuit. Notissimum verò est, quantopere in Italia Seculo XII. Populus Romanus, impiis consiliis Arnaldi Brixiani allectus, nihil non tentaverit, ut sese in Libertatem assereret,

D & summorum Pontificum antiquissimam dominationem excuteret. Magnus Annalium Ecclesiasticorum parens pluribus in locis post Ottonem Frisingensem, ac alios ejus temporis Scriptores, conatûs in hanc rem, & acta Romanorum describit. Tunc institutus fuit, aut restitutus, sed immani usurpatione Pontificiae auctori-

E tatis, Senatus Romanus. Tunc etiam Epocha nova procusa, numerantibus Romanis *Annos Senatus*. Bella quoque civilia subsequuta sunt, ac deinde pax, multis conditionibus intervenientibus; quae saepe turbata est, succedente bello, prout vires Pontificum aut Romani Populi praevalebant. Anno potissimum MCXLV. & subsequentibus ejusmodi infausta discordia

A discordia in gravissimos tumultus, & apertam rebellionem degeneravit, quae vix multorum sanguine sublata est. Adfuit tunc Romanis Pontificibus Petrus nobilissimus Praefectus Urbi, una cum filiis suis: quumque ex eo bello dispendia ac damna non pauca is retulisset, en qua ratione post aliquot annos Hadrianus IV. Papa ei satisfecerit, ne hunc adversarium haberet, quum diffidia imminerent inter Ecclesiam Romanam, & Fridericum I. Augustum. Ex Regesto MSto Cencii Camerarii ego Chartam descripsi.

Instrumentum, per quod Praefecto Urbis, & ejus Coadjutoribus, Civitate Castellana eis oppignerata, satisfactum fuit de damnis, & injuriis sibi inlatis pro Romana Ecclesia defendenda, Anno 1158.

B *Tibi Patri, & universali Domino* Papae Adriano, *ego quidem Praefectus Johannes Praefecti, & Octavianus germani fratres, Petrus Johannis, Johannes Uguicionis, & Mater mea, Petrus de Atteja, Johannes Caparrone, & nepos ejus Milo, pro nobis, & pro uxoribus nostris, nullo cogente imperio, sed propria & spontanea nostra bona voluntate,* C *per Chartulam conventionis atque transactionis, refutationem facimus pro nobis, nostrisque heredibus vel personis a nobis summissis, pro duobus millibus Marcharum argenti; nominative de omni jure, seu actione, quam habebamus de damno Castrorum, Domorum, & omnium aliarum rerum mobilium & immobilium, quod nobis contigit occasione guerrae, quam habuimus* D cum Populo Romano *pro Romana Ecclesia. Ita quod nec nos, nec nostrae uxores, aut heredes, aut alia per nos summissa persona, ex hoc nunc exigemus aliquid a te Domino Papa Adriano, seu aliis Romanis Pontificibus praeter istam summam. Eo videlicet pacto & tenore de praedicta pecunia duorum* E *millium Marcharum in praesentiarum mille Marchas puri argenti, de residuis vero pignus, sicut infra legitur, recepimus, ut nihil de praedicta pecunia in damnum, seu contrarietatem Romanae Ecclesiae aliquo in tempore malitiose expendamus, & hanc transactionis Chartulam inviolabiliter observemus. Quod si praefatae conventioni atque transactioni aliquis ex nobis contraire tentaverit, & commonitus infra quadraginta dies secundùm mandatum Domini Papae non emendaverit, jam solutae praedictae pecuniae partem suam restituat, & liberatis pignoribus, a reliquae suae portionis petitione cadat, & ex propria nostra conventione publicae excommunicationi subjiciatur, praefata transactione nihilominus in suo robore permanente. Pro emendatione verò praedictorum damnorum a te Domino Papa, sicut ante legitur, transactionis nomine, in praesentiarum mille Marchas puri argenti recepimus: pro reliquis verò mille Marcis argenti a te Domino Papa totum jus, quod Romana Eccclesia habet in Civitate Castellana, & in toto ejus Comitatu, & Monte Alto, excepto eo, quod Malavolta tenet in ista Civitate Castellana a Romana Ecclesia, pignoris nomine suscepimus. Tali videlicet conditione, quod neque nobis, neque heredibus nostris aliquid de isto pignore alicui nomine pignoris concedere nec infeudare, aut aliquo modo alienare liceat;*

Quod

Quod si facere aliquis nostrum praesumpserit, nisi ea penitus liberaverit, Vos, seu Successor vester, qui pro tempore sederit, redimet quidquid de ipsis pignoribus obligatum invenerit de reliqua pecunia, quae nobis persolvi debet. Sane Dominus Papa, vel ejus Successores non debent auferre pignora Praefecto, suisque consortibus, nisi Praefectus vel sui consortes jam dictam conventionem infregerint, donec reliqua pecunia eis soluta fuerit. Et hominibus Civitatis Castellanae praecipiet, ut jurent Praefecto, suisque consortibus, quod bona fide eos juvabunt ad Civitatem Castellanam, ejusque Comitatum tenendum juxta praenominatae conventionis tenorem. Pecuniam verò, pro qua praedicta pignora obligata sunt, in hunc modum debebit solvere Dominus Papa. In sequenti Anno quinquaginta Marcas, & in aliis proxime sequentibus Annis alias quinquaginta vel centum Marcas similiter pro duobus Annis. Et si plus solvere voluerit, in Romani Pontificis sit potestate. Persolutis verò istis mille Marcis, praedicti novi pignoris scriptum, & eadem pignora libera & absoluta sine molestia & contradictione in manus Domini Papae restituent: aut licitum sit Domino Papae auctoritate sua intrare praedicta pignora. Praeterea convenit Dominus Papa quod Praefectum, suosque consortes ad reaedificandas Domos suas in Urbe juvabit, ita tamen ut nec expensas, nec guerras hujus rei causâ facere teneatur.

Actum est hoc Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Centesimo Quinquagesimo Octavo, temporibus Domini Adriani IV. Papae, Anno ejus IV. mense Julio, Indictione VI.

A *A Praefecto, & Johanne Praefecti, Octaviano germanis fratribus, Petro Johannis, Johanne Caparronis; Viterbii, XVI. Kalendas Augusti, in praesentia rogatorum testium: Oddo de Insula, Stephanus de Martha, Johannes de Ancilla Dei, Petrus Botellerius, Malabranca, Grunterius filius quondam Leonis de Cello, Ursus de Bove, Malavolta.*

B *A Johanne verò Ugicionis actum est hoc Viterbii, Anno, Mense, & Indictione, qua supra, XV Kalendas Augusti, in praesentia supradictorum testium.*

A Milone verò, & matre Johannis Ugicionis, vel Legano abrenuntiantis, actum est hoc Vetrallae, Anno Millesimo, quo supra, XIV. Kalendas Augusti, in praesentia testium: Malabranca, *Johannes de Ancilla Dei, Stephanus de Martha, Stephanus Bucano, Rainerii Panateri.*

C *A Petro verò de Atteja, & uxore ejus, actum est hoc, Anno, Mense, & Indictione, quae supra, Nepe, XI. Kalendas Augusti, in praesentia: Johannes Bonellus; Rainerius Panater; Teizo filius Guidonis; Johannes de Ungaro; Cenzo Buccazunca de Civitate Nepesina: hi omnes rogati testes.*

D *Ego Johannes, sanctae Romanae Ecclesiae Notarius, hanc Chartulam scripsi, & bene complevi.*

Petrus Nicolai Praefectus Navalis juravit Domino Papae Innocentio, suisque Catholicis Successoribus in perpetuum.

E Ad eadem tempora spectat haec altera Charta, quam pariter tenebris ereptam volo, quum de iisdem Proceribus Romanis ibidem agatur.

Romanus Pontifex (fortaſſe Hadrianus IV.) oppignerat Caſtrum de Caſa-mala Petro Urbis Praefecto, Johanni, & Octaviano fratribus ejus, Petro de Attegia, Petro Johannis, Johanni Obitionis, & Johanni Caperrono, qui pro quibuſdam neceſſitatibus Romanae Eccleſiae triginta Marcas argenti mutuo conceſſerant, circiter Annum 1156.

A *Praeſentibus ſcriptis notum fieri volumus, nos a vobis triginta Marchas finis argenti ad pondus Romanum pro neceſſitatibus Eccleſiae mutuo recepiſſe; pro quibus quicquid habemus in Caſtro de Caſa-mala, cum redditibus & pertinentiis ſuis, vobis pignori obligavimus, ita quod donec a nobis, aut ab aliquo Succeſſorum noſtrorum praetaxata* B *pecunia vobis reddatur, ad vos vel ad eum, cui vos delegaveritis, quicquid in eodem Caſtro ad jus noſtrum pertinet, velut ad nos ipſos, debeat provenire. Porrò ſolutâ pecuniâ, quod in ipſo Caſtro vobis obligavimus, libere ad nos & integre revertetur. Si verò pecuniam ipſam vel vos, vel ille, cui vos dimiſeritis, recipere fortè noluerit, nos numeratâ eidem pecuniâ, conſignatâ, & in ſacra Aede depoſitâ, nihilominus Caſtrum ipſum recipiemus. Adjicimus etiam, ut praedictum Caſtrum pignorandi, aut aliquo titulo cuilibet alienandi facultatem aliquam nullatenus habeatis.*

Datum Narniae, IV. Kalendas Septembris.

Dixi numeratos *Annos Senatus*, & pacem pluries fractam & reſtauratam: quod quanquam ex aliis monumentis conſtet, novo tamen confirmare decrevi. En ergo tabulas, quas mihi ſuppeditavit nuper memoratus Codex MStus Cencii Camerarii.

Chartula memorialis ſuper conventionibus inter Domnum Papam Caeleſtinum & Senatum, Anno 1191.

C *In nomine Domini. Nos Senatores almae Urbis, decreto ampliſſimi ordinis ſacri Senatus conſtituimus, & firmiter ſtabilimus, & per praeſentem Senatoriae dignitatis paginam ad poſterorum memoriam reducimus, quatenus Romanae Eccleſiae, & Domno Papae nullatenus praejudicet neque noceat per tempora, quod* Dominus Papa Caeleſtinus D *de mera ſua liberalitate & gratia ad praeſens largitur* Senatoribus, *qui ſunt ſupra numerum quinquaginta ſex Senatorum. Qui numerus in fine praedeceſſorum ejuſdem Caeleſtini ſummi Pontificis diffinitus continetur & legitur. Quam finem cum ſuis tenoribus modis omnibus ratam & firmam habemus & haberi in poſterum decernimus. Statuentes, ut quod Domnus Papa jam dictus de ſua ſola gratia, ſicut praeſcriptum eſt, fecit, non trahatur aliquando in exemplum ab aliquo, ſed ſolummodo praefatus quinquaginta & ſex Senatorum numerus, qui in Fine inter Eccleſiam, & Urbem factâ continetur, Beneficia & Presbyteria conſueta a Romana Curia integre conſequatur.*

Actum

Actum Anno XLVII. *Senatus*, *Indictione IX. mense Maji die XXVIII. jussu Senatorum Consiliariorum*, *Pauli Laurentii*, *Pauli Franconis*, *Pauli Johannis Pauli*, *Petri Ser Leonis*, *Nicolai Johannis Sassonis*, *Jaquinti Johannis Erri*, *Gregorii Farulfi*, *Stephani Caphavelli*, *Guidonis Johannis Alexandri*, *Nicolai Bozi*, *Laurentii Rogerii Cenimi*, *Gulferani Centii Gulferami*, *Stephani Petri Mainardi*, *Ovitionis Calidibucconis*.

Neque Roma tantùm temporibus iis in consilia Libertatis erupit, sed & nonnullae aliae ex Civitatibus, Oppidis, & Castellis Pontificiae ditionis, aemulatae sunt Romani Populi facinus. *Urbevetanos* praesertim invenio per ea tempora quandam Reipublicae formam assumsisse, & regimen Civitatis detulisse *Consulibus*. Verùm Hadrianus IV. nuper laudatus, cui Roma ipsa fasces submiserat, Urbevetanum quoque Populum ad debita officia pertraxit, initâ cum iis concordiâ, in qua tamen aliquis Reipublicae ordo & auctoritas Populo illi servatus fuit. Tabulas, ex praelaudato Cencii Codice depromtas, rei indices adtexo.

Scriptum conventionis inter Domnum Adrianum Papam IV. & Urbevetanos, Anno 1157.

A*Nno Incarnationis Dominicae Millesimo Centesimo Quinquagesimo Septimo*, *Indictione VI. mense Februario*, *factum est hoc pactum inter* Domnum Papam Adrianum, *&* Populum Urbevetanum. *Ex parte Domni Papae*, *mediantibus Julio titulo Sancti Marcelli*, *& Bernardo titulo Sancti Clementis*, *& Rolando titulo Sancti Marci*, *& Cancellario*, *& Henrico titulo Sanctorum Nerei & Achillei*, *Presbyteris Cardinalibus*, *& Hiacintho Sanctae Mariae in Cosmidin*, *& Johanne Neapolitano Sanctorum Sergii & Bacchi*, *& Bosone Sanctorum Cosmae & Damiani*, *Diaconis Cardinalibus*. *Ex parte verò Urbevetanorum mediantibus Rocco Priore Sancti Constantii*, *& Consulibus Wilelmo Johannis Lupi*, *& Petro Alberici*, *& Nobilibus viris Wilelmo Beccario*, *& Nero*. *Fecerunt siquidem praefati Consules ligium hominium Domno Papae*, *& fidelitatem sibi*, *& Successoribus suis catholice intrantibus*, *secundúm tenorem juramenti*, *quod faciunt ei alii fideles sui* de Regalibus. *Quam etiam fidelitatem praestitit ei* Populus Urbevetanus, *secundùm consuetudinem aliarum Civitatum Domni Papae*. *Et hanc eamdem fidelitatem*, *si requisita fuerit a Domno Papa*, *vel si ipsi ipsi sponte obtulerint*, *eam renovabunt ei singuli Consules*, *& successoribus suis*, *quum novus successerit Consulatus in Civitate Urbevetana*; *praestito tamen ei beneficio decem Librarum*; *& quum redierint a Curia*, *praecipient Populo sub tenore juramenti*, *quo ei tenebuntur*, *ut juratam fidelitatem Domno Papae firmiter teneant & observent*. *Et quum novi substituentur in Romana Ecclesia Pontifices*, *Consules & Populus Urbevetanus jurabunt eis*, *sicut modò fecerunt Domno Adriano*, *non requisito alio beneficio*, *nisi decem Librarum pro Consulibus*. *In expeditionibus Domni Papae servient ei a Tintiniano usque Sutrium*, *& ad Tintinianum & Sutrium*. *Juraverunt etiam*, *quod securitatem praestabunt Domno Papae*, *si aliquando voluerit accedere ad Civitatem Urbevetanam*, *& omnibus euntibus*

euntibus ad ipsum, remanentibus secum, & redeuntibus ab ipso. Domnus Papa praestitis juramentis a Consulibus & Populo Urbevetano, dedit eis pro benefico CCC. Libras Afforciatorum; & receptis fidelitatibus, si burgenses Aquaependentis voluerint redire ad mandatum Domni Papae, studeat Domnus Papa de pace reformanda inter eos, non tamen violentiâ, sed de conniventiâ partium.

A

Paria animadvertas ausos quoque fuisse Cornietani Oppidi Cives, quos tamen Lucius II. Papa ad justiora ac saniora consilia compulit. Testantur id tabulae, e praememorato Regesto Cencii non secus ac praecedentes descriptae.

Charta restitutionis Cornieti Lucio Papae II. factae, Anno 1144.

IN nomine Domini. Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Quadragesimo Quarto, Anno Primo Pontificatus Domini Lucii II. Papae, Indictione VII. mensis Novembris die XX. Nos quidem Gottifridus de Pinzono, & Vezo Francenis Consules, *una cum Aegidio Vicecomite, & Ranutio de Guittone, ex mandato & voluntate aliorum* Consulum & Populi Cornietanae Civitatis *tam pro nobis, quàm* pro cuncto Cornietano Populo, *hac die, propriâ, spontaneâque nostrâ voluntate, renuntiamus, & refutamus, atque restituimus tibi* Domino nostro Lucio sanctissimo Papae II., *& per te sanctae Romanae Ecclesiae, tuisque Successoribus in perpetuum: idest quicquid* de Regalibus *beati Petri, quae sunt in Cornieto, vel ejus territorio, alienatum est, vel ablatum, ex quo Petrus quondam Praefectus Johannis Michini primùm habuit Cornietum; scilicet in domibus, terris, vineis, hortis, molendinis, & portu: & generaliter de quacumque causa ad Curiam pertinente alienatum est, sive ex venditione, sive ex donatione, sive ex locatione, aut ex pignore, sive violenter usurpatum, sive in novo Feudo datum, sive aliquis tunc a consueto servitio excusatus fuerit: totum, ut dictum est, tam pro nobis, quàm & pro cuncto Cornietano Populo, vobis renuntiamus, & refutamus, atque libere vestituimus, ut numquam a nobis, vel a Cornietano Populo, aut heredibus, aut successoribus nostris aliquam aliquando habeatis litem exinde vel molestiam. Et haec omnia jure jurando corporaliter praestito adimplere & observare promittimus, & sex homines nostrorum Civium pro toto Populo Cornietano hoc ipsum jurare facere. Et si aliquis ex Cornietanis contra hoc agere praesumserit, & nos, idest Populus Cornietanus infra quindecim dierum spatium, postquam a Curia requisiti erimus, emendare non fecerimus, absque labore, vel expendio Curiae, tunc ille, qui hunc reatum patrare attentaverit, sit in amissione omnium bonorum suorum, & omnia universa ejus bona ad Curiam devenient; & insuper Cornietanus Populus componat vobis, vestrisque Successoribus pro poena centum Libras Lucensium Infortiatorum: & solutâ poenâ haec refutationis Chartula perpetuo firma permaneat. Quam scribendam rogavi Johannem Scriniarium sanctae Romanae Ecclesiae in Mense & Indictione suprascripta VII.*

B

C

D

E

✠ ✠ ✠ ✠ *Signa manuum ipsorum suprascriptorum Gottifridi, & Vezonis Consulum, & Aegidii, & Rainutii de Guitto, pro se, & cuncto Cornietano Populo, hujus Chartulae rogatorum.*

Johannes de Petro Nicolai, testis.

Maximus de Octaviano, testis.
Romanus Guidonis Vulferani, testis.
Romanus de Barontio,
Romanus de Emperino.
Petrus de Grisotto.
Johannes de Stephano Baronchinorum.

Praeterea, quum fracta esset compages vetusti regiminis apud Lombardos, non Urbes duntaxat in Libertatem sese asseruerunt; sed etiam Terrae & Castella non pauca paribus animis ad autocratiam anhelarunt, suisque Magistratibus a se constitutis parere coeperunt. Pars nempe dejectis antiquis Imperatorum Vassis, seu Castellanis, imperium arripuere; pars ab ipsis Urbibus deficientes, legem ab eis ultra accipere detrectarunt, immo ad amplificandam ditionem propriam contulerunt quidquid virium & opum potuerunt. Hinc scissa procedente tempore in paene innumeras Communitates magna Italiae portio. Exemplum suppeditabit nobis Charta, quam ex authentico exsistente apud Monachos Cistercienses Sancti Ambrosii Majoris Mediolani descripsi. Ibi occurret nobis *Commune Bellasii*, ejusque *Consules* ad Annum Christi MCLXVII.

Sententia Danielis Episcopi Pragensis, qua decernit, homines de Civenna & Lemonta subjectos Monasterio Mediolanensi Sancti Ambrosii majoris, absolvendos esse a juramento per illos praestito Communi Bellasii, Anno 1167.

In nomine sanctae & individuae Trinitatis, & beatae gloriosae Mariae Virginis, quae augeat vitam Domni Federici gloriosi Principis, *Anno Dominicae Incarnationis Millesimo Centesimo Sexagesimo Septimo, Indictione XV. die Martis, quae fuit Decimo sexto Calendas Februarii. De controversia, quae vertebatur inter* Abbatem Sancti Ambrosii *pro se, & pro Hominibus de Lemonte & de Civenna, &* Commune de Bellasio, *quae talis erat: quod Abbas & Homines de Civenna & de Lemonte contentebant, se absolvi debere a sacramentis, quibus tenebantur eis solvere pro bursa, & stare secum in vicinitate, & facere placita sub eis, & fodrum cum eis dare. Et contra* Ribaldus Consul de Bellasio, *qui juravit se esse* Nuncium Communis de Bellasio, *asserebat, praedictos Homines de Civenna & de Lemonte non debere absolvi ab illis sacramentis. Et sic visis utriusque partis allegationibus,* Domno Danielle Episcopo Pragense *sedente pro tribunali in loco, qui dicitur Campus Rimoldi, Otto de Cassali Morano Judex Curiae, consilio aliorum Judicum, ejusdem Curiae, Guidi de Bornardo, ut Ugonis de Rossi, & Mediipresbyteri, & Acerbi, absolvimus Homines de Lemonte & de Civenna, ut non teneantur esse de vicinancia Hominum de Bellasio, neque per Castellanciam, vel fodri dationem, vel placitationem, seu aliquam districtionem; & condemnavimus praedictum Consulem, ut absolveret praedictos Homines de Civenna & de Limonte. Et ipse statim absolvit. Et Dominus Abbas Sancti Ambrosii, cujus Homines illi de Lemonte & de Civenna erant, juravit, quod neque ipse, neque praedecessor suus dedit parabulam praedictis Hominibus suis, ut se juramento astringerent illis de Bellasio; & praestito illo sacramento, similiter absolutus*

absolutus est Abbas. Ibi fuerunt Nazarius de Astena, & Guglielmus de Pero, & Aliprandus Malladobatus, & Valdricus Secaltus de Cummo, & Magnus, & Albertus, & Guglielmus de Bezutio.

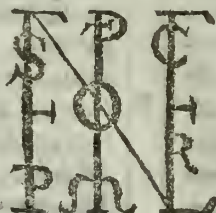
Ego Morandus sacri Palatii Notarius, jussu suprascriptorum Judicum hanc sententiam scripsi.

Non vacat inquirere, ubinam situm fuerit *Bellasium*. Visitur quidem in Novocomensi agro ad Larium amoenissimus ejusdem nominis locus: sed aliis decernendum relinquo, ibine, an alibi conquirendum sit Oppidum, in Charta ista memoratum. Erant etiam ex hujusmodi rusticanis Communitatibus, quae Privilegia sibi ab Imperatoribus procurabant. Suberat Monasterio Dionysiano Mediolanensi *locus de Melathe*. Verùm homines loci *per obreptionem precum* a Friderico I. Imperatore auctoritatem impetrarunt *eligendi homines*, idest Consules, *qui jurabant de eis regendis pro communi, vel speciali negotio sine parabola* (nunc Parola) *& consilio Abbatis Sanctorum Dionysii & Aurelii*. Testem rei offero Diploma ejusdem Friderici, quod ex adversariis Cl. V. Puricellii excerpsi.

Fridericus I. Augustus Monasterio Mediolanensi Sanctorum Dionysii & Aurelii omnia illius jura & bona confirmat, Anno 1158.

IN *nomine sanctae & individuae Trinitatis*. Fredericus *divina savente clementia* Romanorum Imperator semper Augustus. *Ut publicae rei, & sanctarum Ecclesiarum causas aequa lance & justo examine trutinemus, quae duo maxima bona, licèt inter se vario sint ordine distincta, ita tamen sibi invicem justa dispositione Dei sunt connexa, ut si alterum perierit, alterum praecipitium pati, non sit ambiguum. Noverint idcirco omnes fideles tam futuri, quàm praesentes*, Domnum Guifredum Sanctorum Dionysii & Aurelii Coenobii Abbatem, *nostram adiisse clementiam, ut praefatam Abbatiam, non longe a Civitate Mediolanensi sitam, cum omnibus adjacentiis & pertinentiis eidem Abbatiae Sancti Dionysii, quae sunt domicultus, praedia, molendina, prata, silvae, pascua, nostrae auctoritatis Praecepto confirmaremus, & Imperiali vigore corroboraremus. Nos verò tam devotissimi Deo, & fidelissimi nobis Abbatis amplectentes petitionem, pro remedio animae nostrae, parentumque, ac omnium Catholicorum refrigeratione, ut eadem Abbatia in melius crescat, robustiusque ab invasoribus exemta ditescat, per hujus nostrae auctoritatis Praeceptum, jam dictam Abbatiam cum Ecclesia intra praenominatam Mediolanensem Civitatem sita, quae dicitur Sancta Maria in Solariolo, & cunctis rebus, quae ad eamdem Ecclesiam pertinent, cum quatuor mansis, qui sunt in loco Agracino, & Robiolo, seu Romano, Nesique, juxta Cumanum Lacum, cumque etiam terra, quae est in Segradella, seu in Sexto, Barziago, Casaleglo, in Quinto, in Cutiaco, Vertiago, Grugonzola, Barciano, Brettonico, Vicotodoni, Pressiano, Nespoletho, Montebaliate, Casteniathe in Braida, in Burrorum, Orcliano, Faniano, Cuncuretio, Meleso, Paule, Casterno, Marcallo, Mardegurio, Cassiano, Fraxanetho, Secrathe, Callugate, Surdi, Casale-Moroni, & tertia parte Curtis, quae dicitur Talamona, cum districta, & omnibus*

nibus ipsis, quae tenet in Arbmnio, seu omnibus concambiis Pischallii, Imperiali auctoritate confirmamus. Praecipientes, ut jam dictum Coenobium habeat & possideat districtum & albergariam totius loci de Melathe, *& quicquid usque modo in eo loco legaliter, seu juste habere consuevit.* Et ut rustici praedicti loci potestatem ulterius eligendi Homines in antea, qui jurent de eis regendis pro communi, vel speciali negotio, sine parabola & consilio Abbatis ejusdem Monasterii, vel ejus successoris, non habeant. *Jubemus quoque, ut omnes homines supradicti loci praesenti Abbati, & ejus successori fidelitatem jurent. Statuimus etiam,* ut rescriptum, quod rustici praedicti loci per obreptionem precum impetraverunt contra hanc nostram munificentiam seriò indultam, nullo modo valeat. *Invasionem verò illam, seu venditionem, quam* Adelbertus Abbas *jam dicti Monasterii fecerat, omnibus modis irritam esse censemus, & in omnibus dampnamus locis. Praeterea quicquid praedicta Ecclesia juste vel legaliter acquisivit* ab Heriberto *bonae memoriae* Archiepiscopo, *& ejusdem Coenobii fundatore, vel ab aliis fidelibus, sive in posterum aquisitura est, cum rebus mobilibus & immobilibus, vel sese moventibus, confirmamus & corroboramus, salvà per omnia Imperiali justitià. Statuimus etiam hoc Imperiali Praecepto, ut si imminentibus peccatis, Cartulae & securitates de terris, aut rebus ipsius Monasterii, igne, aut latronum incursu, vel aliquo casu deperierint, ex Imperiali auctoritate nostra ejusdem Abbatiae Advocatus habeat potestatem cum duodecim Sacramentalibus jurejurando firmare, quod illo die, quo ipsae Cartulae perditae fuerunt, investituram haberet Abbatia de rebus, quas continebant. Et ita se defendat secundùm legem ad partem ipsius Monasterii, ac si easdem in praesentia haberet Cartulas, omnium hominum contradictione, atque molestatione penitus remota. Sancimus etiam, ut de ipsa Abbatia, vel praedictis omnibus locis, neque Dux, neque Marchio, neque Comes, neque major quaelibet vel minor persona fodrum aliquod praeter nostrum Imperiale fodrum exigat. Decimae, & ipsorum locorum districta, ad ipsam Abbatiam per hujus nostrae munificentiae Praeceptum in perpetuum pertineant. Si quis verò, quod absit, nefario ausu hoc nostrae confirmationis Praeceptum violaverit, centum Libras auri optimi se compositurum procul dubio cognoscat, medietatem Camerae nostrae, medietatem Abbatiae. Quod ut verius credatur, diligentiusque ab omnibus observetur, praesentem inde paginam conscribi fecimus, eamque nostrae imaginis Sigillo munitam, salvo Imperiali jure, approbantes confirmavimus.*

Signum Domni Frederici *Romanorum Imperatoris invictissimi.*

Locus ✠ Sigilli cerei.

Ego Fridericus Coloniensis Archiepiscopus, & Italici Regni Archicancellarius recognovi, Anno Dominicae Incarnationis Millesimo *Centesimo Quinquagesimo Octavo,* Indi-

Indictione Septima, regnante Domno Frederico Romanorum Imperatore glorioſiſſimo, Anno Regni ejus Septimo, Imperii verò Quarto, feliciter. Amen, Amen.

Datum in Runchalia, Decimoquinto Calendas Decembris.

Ita reperio in monumentis Reipublicae Mutinenſis multa Caſtella in montibus noſtris ſita, quorum habitatores Seculo Chriſti Duodecimo Libertatem arripuiſſe dignoſcuntur, ſed A paullatim, aut volentes, aut inviti, Populi Mutinenſis ditioni ſeſe ſubdidere. Exemplum exero deſumtum ex antiquo Regeſto ejuſdem Reipublicae.

Qualiter Conſules de Pigneto jurant ſtare mandatis Conſulum Mutinae, Anno 1179.

HEinricus Conſul de Ponpignano, *& Lanfranchinus, jurant mandatum* Conſulum Mutinae, *ſicuti* Homines de Montealto, & de Moceno, *qui ſacramentum fecerant, & juraverant. Et quod hoc ſacramentum facient facere alios* Homines de Ponpignano, *ſcilicet ſalvandi Homines de Mutina, & defendendi, & ſtratam cuſtodiendi, & faciendi oſtem, & dandi Boaciam Communi Mutinae; & ſequi Conſules Mutinae omni anno jurare, ſicuti in Carta aliorum* de Frignano, de Mozeno, & Montealto, *& aliorum continetur.*

Actum in Eccleſia Sancti Geminiani, Milleſimo Centeſimo Septuageſimo Nono, Indictione XII. Quintodecimo Kalendas Julii, die Dominica, in praeſentia Conſulum Mutinae, Squarzae & Guizardi de Cortexella, & aliorum, Domini ſcilicet Gandulfi Judicis, Domini Arduini Raffachani, Lanfranchi de Saltino, & aliorum.

Ego Blaxius, Imperialis ſacri Palatii Notarius ſcripſi.

Quod etiam animadvertas velim, eiſdem temporibus Oppida ac Ter- B rae occurrunt, in quibus Populus *Communitatem* conſtituebat, quanquam eiſdem Princeps aliquis, ſive Regulus dominaretur. Profecto, uti fuſiſſime oſtendi in Antiquitatibus Eſtenſibus, inclyta Eſtenſium Marchionum, nunc Mutinenſium Sereniſſimorum Ducum progenies, *Eſtenſi* ſive *Ateſtino* nobiliſſimo Oppido dominabatur C Saeculo Chriſti Undecimo, ac diu dominari perrexit. Attamen in eiſdem Antiquitatibus Par. I. Cap. 33. pag. 349. in Charta Anni MCLXXXII. mentio eſt *Communitas de Eſte*. Rurſus ad Annum MCCIV. invenio *Commune* Eſtenſis ejuſdem Oppidi, inter quod, & Azzonem VI. Marchionem Eſtenſem concordia D pertractata fuit. Chartam accipe, quae ex Archivo ipſius Oppidi depromta, conjungi poterit cum altera ſupra a me editâ in Diſſertatione XIX. *de Tributis*, ubi occurrit ad Annum MCXCVIII. ſimilis concordia inita ab eodem Azzone VI. cum *Syndicis Communis Adriani* (nunc *Ariano*) qui & ipſi ſuberant ditioni Marchionis ejuſdem.

Concordia

Concordia inter Azzonem VI. Marchionem Estensem, & Commune Oppidi Estensis, Anno 1204.

In Dei nomine. Amen. Anno ejusdem Nativitatis Millesimo Ducentesimo Quarto, Indictione Septima, die Vigesimo secundo exeunte mense Novembris, in Este, in Sala domus Communis, *praesentibus Domino Odorico Judice Rationis, Domino Joanne de Benetto Judice Malefitiorum, Magistro Januario Merciario in Este quondam Petri, & Magistro Felice de Adigerio, Aromatario in Este, & aliis. Ibique cum esset certa contentio inter* Dominum Azonem Marchionem Estensem *ab una parte, &* Commune de Este *ab alia parte, super facto executionis Testamenti quondam recolendae memoriae* Domini Opizonis Marchionis, Patris praedicti Domini Azonis : *nam dictus* Dominus Azo Marchio *nolebat, multa bona hereditatis praedicti quondam* Domini Opizonis *dividi debere inter ipsas partes, praetextu, quod ipsa forent de ratione* Pheudi Ducum Bavariensium, *& Imperatorum, in quo Pheudo dictus* Dominus Azo Marchio *tam ex dispositione Juris communis, quàm ex paterno testamento succedebat; ipsum autem* Commune, *sive Boninsegna Notarius, Sindicus dicti Communis, e converso praetendebat, multa bona dividi debere, praetextu quod fuissent de bonis rebellium malefactorum, & acquisita de proprio aere Marchionatus. Et hoc vigore Institutionis factae ipsi Communi per dictum quondam* Marchionem Opizonem *in dimidia bonorum non subjectorum Pheudo; adeo quod partes praedictae tendebant ad extremum, nec ullo modo poterant usque modo convenire. Propterea ab amicis communibus requisitae dictae partes, & * maximae a Nobili Milite Domino Ugelino de Liazeris, Amico utriusque partis, in hunc modum & formam sese composuerunt. Quoniam visis testibus aliàs examinatis per Dominum Octolinum Cendadarium Judicem delegatum ab Henrico VI. Imperatore, ac habita fide a multis aliis de Pheudo praedicto, convenerunt amicabiliter, quod dividantur inter se aequis portionibus bona infrascripta. Scilicet Fratnellus, Savonaria, Vallis Scaphola, Blancaria, Clausura, Pidacorigie nemora Pratae, Piagnolae, & Paluganae, Palus mag....... versùs sero, & Palus Lauranti versùs mane, uti bona de ratione hereditatis quondam* Marchionis Opizonis, *non subjecta Pheudo antedicto. Reliqua verò bona, scilicet Mores, Solexini, Ancharani, Finalis, Carmignani, Vighizzoli, Pausi, & Gazoli, ceteraque alia bona, ubicumque posita, pleno jure sint praedicti* Domni Azonis, *uti bona de ratione Pheudi Ducum & Imperatorum: nec de eis ab aliquo* de dicto Communi *inquietari possit. Statuentes partes praedictae terminum unius mensis proximi ad faciendum inter se divisiones, & ponendum confinia bonorum praedictorum, sorte ad brevia dividendorum, absque aliqua contradictione. Et sic fecerunt & concluserunt partes praedictae, ac promiserunt semper de rato in poenam damni, & Librarum mille denariorum Venetorum, & cum obbligatione omnium bonorum &c.*

Ego Attolinus Hostiensis, sacri Palatii Notarius praesens fui, & rogatus fideliter scripsi.

Divisio

Divisio bonorum eorumdem facta inter Azzonem VI. Marchionem Estensem, & Commune Oppidi Estensis, Anno 1204.

IN *Dei nomine. Amen. Anno ejusdem Nativitatis Millesimo Ducentesimo Quarto, Indictione Septima, die XVI. mensis Decembris in Este, sub Domo* Communis, *praesentibus Domino Joanne Judice de Benetto, Domino Bonacursio Judice de Romanino de Ferraria, Domino Olderico Judice, Domino Bonaventura Judice ejus filio, Domino Joanne Biccozerio, Domino Jacobo Tusuo, Domino Alcardino de Lendenaria, & aliis. Ibique cum* Dominus Azo Estensis Marchio *&* Commune Estense, *& Boninsegna Notarius* dicti Communis, *Sindicus constitutus ad eligendum partem* pro ipso Communi, *forent concordes eligere partes Nemorum Pratae, Peagnolae, Paluganae, Paludum, & de eorum territoriis, secundùm quod partes erant assignatae & terminatae per amicos communes utriusque partis in praesentibus locis. Primo de Palugana duae partes factae fuerunt. Prima pars versùs Trestum a crucibus pro confinibus factis. Superius est una pars, in qua parte sunt centum & sexdecim campi. Item secunda pars a crucibus praedictis: inferius versùs Gazolum est una alia pars, in qua parte sunt centum & sexdecim campi. Item de Piagnola territorii mensurati factae fuerunt duae partes. In prima parte est terra cum nemore a campo Alberti de Roveredo superiùs versùs Turrem cum parte nemoris, & Territorii, quae est versùs Sanctam Mariam; summa dictae partis est de centum viginti uno campo. Item secunda pars, quae est versùs terram Martini de Joanne Bonini a Gazodendo, sunt centum & viginti unus campus. Item de Prata duae partes*

A *sunt factae. In prima parte est territorium & nemus a Cruce Ripae Pratae per lineam rectam usque ad Crucem factam prope terram quondam Azonis de Aldigerio versùs Villam, & Carcasunnicam, quod territorium videtur esse quingenti campi, minus decem campi. Item in secunda parte a crucibus praedictis superiùs versùs Este aliud territorium cum nemore, quod esse videtur* B *quadringenti & triginta quinque campi. Item de Palude tales partes factae sunt: videlicet pars, quae est versùs fossatum Noventae, est mille & nonaginta quatuor campi. Item quarterium sive pars Alturae noningenti campi. Item pars Agorae versùs Noventam est posita cum parte Alturae & fossati prae-* C *dicti. Item quarterium sive pars, quae est desuper ab Arolis, videtur esse octingenti & nonaginta unus campus. Item quarterium sive pars Campi Longhi videtur esse mille & septuaginta tres campi. Item pars Agorae, versùs Este posita in parte Campi Longhi, & alterum quarterii Arolani. Item pars Agorae, quae est versùs Noventam,* D *cum quarterio Alturae debet addere partibus sive quarteriis desuper Arolis: videlicet a Campo Longo decem campis. Quae partes per brevia coram* Domino Marchione *praedicto, & in plena concione Hominum da Este, & praesente dicto Boninsegna Sindico, concorditer sic sortitae sunt, videlicet. In parte & pro parte nemoris Paluganae & ejus* E *territorii,* Dominus Marchio *elegit, & sibi per breve evenit pars, quae est versùs Trestum a crucibus superiùs pro confinibus factis. Et pars a crucibus inferiùs versùs Gazolum, praedictus Boninsegna*

ninſegna Notarius & Sindicus in parte & pro parte nomine dicti Communis *elegit, & ſibi per breve evenit. Item eidem Marchioni ſimiliter per breve evenit de Peagnola territorii menſurati, & nemoris a Campo Alberti de Roveredo ſuperiùs versùs Turrim cum parte territorii & nemoris menſurati versùs Sanctam Mariam. Item eidem Sindico per breve evenit pars, quae eſt versùs terram Martini de Joanne de Bobus, & de Gazadellis. Item dicto* Domino Marchioni *per breve evenit ſibi a cruce Ripae Pratae per lineam rectam uſque ad crucem, quae facta fuit prope terram quondam Azonis de Aldigerio de nemore; & inferiùs versùs Carcaſunnicam, & Villam per breve nemus & territorium in parte eidem Boninſegnae Sindico evenit. Quae pars habere debet de voluntate diviſorum, & denuntiata fuit: in quam partem eligunt quinquaginta campos, pluſquam alia pars, pro eo quod deterius territorium erat. Item quarterium Paludis versùs Campum Longum in quarterio Arolarum cum parte Agorae versùs Eſte uſque ad cruces pro confinibus factas & aſſignatas eidem* Domino Marchioni *pro parte per breve evenit. Et quarterium Paludis versùs Noventam cum quarterio Alturae, & cum parte Agorae versùs Noventam uſque ad cruces pro confinibus factas & aſſignatas pro parte, per breve eidem Sindico evenit. Et pactum fuit concorditer conſtitutum, ſi deceptio eſſet inter utramque partem, quod pars, quae decepta eſſet, debeat reſtaurari de deceptione per aliam partem: ſalvo tamen omni jure & actione omnium poſſeſſiones habentium in praedictis locis.*

Ego Attolinus Hoſtienſis, ſacri Palatii Notarius praeſens fui & rogatus &c.

Bartolomeus Leonicenus ex autentico de membrana &c.

A In nuper memoratis Antiquitatibus Eſtenſibus Par. I. Cap. 37. pag. 365. poſtremis tabulis Obizonis Marchionis Eſtenſis, aliiſque documentis fretus, ſcripſi, *Azzonem VI.* non filium, ſed ex filio nepotem Obizonis ejuſdem fuiſſe. Atqui heic habemus *Opizonem Marchionem patrem praedicti Domini Azonis*. Si vera haec ſunt, B ex Genealogia Eſtenſium expungendus erit *Azzo V.* quem patri praemortuum opinatus fui. Quid ſignificet heic *Pheudum Ducum Bavarenſium*, ſatis jam explicavi in eiſdem Antiquit. Eſtenſ. Par. I. Cap. 34 pag. 341. Atque haec pauca ſatis ſint ad dignoſcendam originem Libertatis in Civitatibus Italicis. Si qui ſunt (& C ſane non deſunt) qui Florentiam, aut alias Civitates opinentur, longe antea, immo & ſub ipſis prioribus Romanis Auguſtis, Libertate donatas Rempublicam conſtituiſſe: ii ſupine falluntur, nimiumque credulos fallunt. Immo animadvertendum eſt, Tuſciae Civitates ſeriùs, quàm Lombardiae ad plenam Libertatem aſſur- D rexiſſe. Nam Seculo Chriſti Duodecimo Urbes non paucas in Lombardia numerare poſſumus, quibus nulli Marchiones, nulli Comites praeerant, hoc eſt Imperiales Magiſtratus. Verùm Tuſciae Urbibus ad finem uſque ejuſdem Seculi juſtitiam miniſtrarunt, & legem dixerunt miſſi ab Imperatoribus Comites & Marchiones. Qua- E re ibi ſuprema Libertas eo tantùm tempore invaleſcere coepit, quo in Germania controverſiae de Imperio inter Philippum Suevum & Ottonem IV. Brunſvicenſem, Interregnum in Italia pepererunt. Atque haec pauca ſufficiant in hanc rem, quibuſcum conjungenda ſunt, quae in Diſſertatione XVIII. *de Republica* antea commemoravi.

DE

DE CIVITATUM ITALICARUM MAGISTRATIBUS,

DISSERTATIO QUADRAGESIMASEXTA.

DISSERTATIO
QUADRAGESIMASEXTA.

Uum primum se in Libertatem vindicarunt Italicae Urbes, reique publicae formam assumsere, necesse fuit Magistratus deligere, qui tum pacis tum belli negotiis praeessent, qui justitiam Populo ministrarent, qui domi potentes, ac seditiosos in officio continerent, & cum finitimis Civitatibus pro communi salute foedera constituerent. Itaque primo, Romanae Reipublicae ad instar, *Consules* adlecti fuere, qui clavum imperii tenerent. Neque praetermissum volo, etiam ineunte Seculo Christi Decimo occurrere *Consules* in Urbe Romana, quorum munus etsi longe dispar a veterum Romanorum Consulatu, illustre tamen fuerit & tunc oportet. A Panegyrista Berengarii Augusti Lib. 4. memoratur inter Primates Romanos *Consulis Natus*: quae verba indicare videntur, tunc unum *Consulem* fuisse Romae. Ad haec apud Rubeum Libro quincto Histor. Ravennatis, ad Annum Christi DCCCCLXIII. habentur acta Concilii celebrati *in loco ubi dicitur Martialia, territorio Mutinensi*, quo convenit praeter Episcopos *multitudo Ducum, Comitum &c. Judicum, Consulum, Castaldiorum &c.* Infra memorantur *Attelianus & Ge-*

A *rardus germani Consules, & Mauritius filius quondam Romani Consulis*. Isti Ravennae Consulis dignitate functi videntur. Et sane eâ in Urbe Anno DCCCCXC. complures Consules memorantur, ut constat e nobili Placito, quod supra evulgatum a me fuit in Dissertatione XXXI. *de Placitis*. Ita ad Annum MXV.
B *Consules* Ferrariensi in Urbe nobis exhibuit alterum Placitum, quod in Praefatione ad Leges Langobardicas Part. II. Tomi I. Rer. Italicarum dedi. In Chronico quoque Farfensi occurrunt per ea tempora *Consules Romani*. Verùm Civitates Italicae, jam Libertatem consequutae, non levem, sed amplissimam suis Consulibus
C auctoritatem tradidere. Audiendus heic Auctor gravissimus, hoc est Otto Frisingensis Lib. 2. de Gestis Friderici I. Cap. 13. ubi mores Italicae gentis describit. *In Civitatum* (ita ille scribebat circiter Annum MCLVI.) *dispositione, ac Reipublicae conservatione, antiquorum adhuc Romanorum imitantur solertiam. Denique Li-*
D *bertatem tantopere affectant, ut Potestatis insolentiam fugiendo, Consulum potius quàm imperantium regantur arbitrio*. Quot autem Consules, & unde eligerentur, prodit idem Auctor, haec alia subdens: *Cumque tres inter eos Ordines, idest Capitaneorum, Valvassorum, & Plebis esse noscantur, ad reprimendam superbiam, non de u-*

 no,

A *no, ſed de ſingulis praedicti Conſules eliguntur; neve ad dominandi libidinem prorumpant, ſingulis paene annis variantur.* Friſingenſi ergo teſte, tres tantùm Conſules conſtituere in more fuit, eoſque ex tribus Populi ordinibus ſelectos. Verùm antiqua monumenta in hujuſmodi ſententiam minime collineant. Nihil enim conſtans certumve hac in re fuit olim Italicis B Urbibus: ſed ſingulae, prout ſibi unaquaeque aut utilius aut commodius cenſebat, ideſt pro ſuo arbitrio, Conſules deligebant, modò duos, modò quatuor, modò plures, ita ut in Pace Lucenſi Anno MCXXIV. confectâ (quam Chartam evulgatam habes in Antiquitatib. Eſtenſib. Par. I. Cap. C 17. pag. 154.) numerarentur *ſexaginta Conſules* Urbis Lucenſis. In Charta Monaſterii Padolironenſis Anno MCXXVI. ſcripta occurrerunt mihi *Albertus & Azo filii Azonis, Wido filius Ugonis de Bona, Opizo de Colantono, & Albertus filius Bonacauſae de Pergerio, Conſules Mantuae.* Eodem Saeculo duodecim Conſules praefuiſſe D Civitati Bergomenſi, in Praefatione ad Carmen Magiſtri Moyſis oſtendi Tomo V. Rer. Italicarum. Reipublicae Genuenſi primò, hoc eſt circiter Annum Chriſti MCII. praefecti fuere Conſules ſex, aut quatuor. Anno autem MCXLV. ut habetur in Annalibus Caffari, Tomo VI. Rer. Italicarum, numerabantur ibi *Conſules de Communi quatuor, & de Placitis quatuor.* Anno MCLX. fuerunt *Conſules de Communi quatuor, & de Placitis octo.* Subſequenti Anno *Conſules de Communi quinque, Cauſarum verò Conſules fuerunt octo.* Idem ſignificant *Conſules de Placitis*, ſive *Cauſarum Conſules*, atque *Conſules Juſtitiae* alibi memorati, qui nempe jus Populo publice reddebant.

Et profectò non unus erat Conſulum ordo; ſed aliis credebatur ſupremum politicum regimen, aliis verò (Juris videlicet peritis) cura decernendi lites civiles inter Populum exſurgentes. Primi *Conſules Majores* appellantur in Statutis Piſtorienſibus, quae infra in Differt. L. a me edita reperies. Iidem iſti erant, atque *Conſules de Communi* apud Genuenſes. Mutinae Anno MCXLII. ſeptem ſaltem Conſules fuiſſe invenio, quum Epiſcopus Ribaldus una cum Conſulibus Mutinenſibus liberalem ſe exhibuit erga Monachos Benedictinos Sancti Petri, uti ex ſubſequenti Charta conſtabit, quae in Archivo ejuſdem Coenobii habetur.

Conceſſio canalis aquae, addita facultate conſtituendi Molendinum, facta Monachis Mutinenſibus Sancti Petri a Ribaldo Epiſcopo, & Conſulibus Civitatis, Anno 1142.

E *In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, Anno Domini Milleſimo Centeſimo Quadrageſimo Secundo, de Menſe Madii, Indictione Quinta. Quum adeſſet* Domnus Ribaldus, *Dei gratiâ* Mutinenſis Eccleſiae Epiſcopus, *in Palatio Domnicato, & cum eo aſſidentibus* ſeptem *ſibi* Conſulibus Urbis Mutinae, *Guidone de Azone de Fredo, & Bernardo Medico, & Girardo de Gajo, & Manfredo de Saliceto, & Guntardo & Fredulfo de Macreta, & cum illis Ubaldus Cauſidicus, & Rolandus de Tetelmo, & Geminianum Maſſarium, & Boſchittum, & Petrum Ganbucium, & Petrum France . . . . . . & Guandalinum, & Gam-*

Gambalonga, & ceteri quamplures, in eorum praesentia & testimonio supradictus Domnus Ribaldus Episcopus cum omnibus supradictis Consulibus & vicinis, concessit atque tradidit Monasterio Sancti Petri Apostolorum Principis sito juxta praedictam Urbem in manu Domni Placiti Abbatis, *locum unum cum aquario, in quo Molendinum construatur. Et est ille locus in tota potestate Urbis, aut in Fossa, quae currit inter Stradam & Cervaram, in qua melius convenit ad proficuum Monasterii; cum introitu & exitu, & cum omni jure & usu ad Molendinum usualiter pertinet, ut praefatum Monasterium perpetualiter habeat auctoritate Domni Episcopi, & Consulum, & vicinium, & possideat ad usum & sumptum praedicti Domni Placiti Abbatis & Fratrum, qui in eodem Monasterio nunc sunt, vel in sempiternum servierint. Et nullum hedificium construatur inter hoc novum Molendinum, & alium Molendinum Domni Abbatis, quod noceat huic novo Molendino. Et si Domnus Episcopus, vel ejus Successores, aut Consules, vel si qua persona magna parvaque hoc datum rumpere voluerit, & observare noluerit, nomine poene componat Libras XX. Denariorum Lucensium praedicto Monasterio, & Domno Abbati. Post penam solutam hoc scriptum ratum ab omnibus teneatur.*

✠ *Ego* Ribaldus *Dei gratiâ* Mutinae Episcopus *manu mea subscripsi.*

Ego Sigezo Magister Scolarum manu mea subscripsi.

Ego Presbiter Ugo manu mea subscripsi.

Ego Johannes Diaconus manu mea subscripsi.

Ego Johannes sacri Palacii Notarius scripsi.

Attentis oculis Charta haec consideranda est; inde enim eorum temporum mos non levis momenti nobis se prodit. Nimirum tam Episcopum quàm Consules in ejusmodi donationem consensisse, & potiores quidem partes Episcopo tributas fuisse. Haec, inquam, nos ad intelligendum perducunt, in nonnullis Italiae Urbibus Cives proculdubio in Libertatem assurrexisse, atque inter se divisisse Reipublicae regendae onus atque honorem: attamen primas regiminis partes delatas fuisse Episcopo Urbis, tum quod is Civium praeclarissimus foret, tum etiam quod Populi caput eum constituebat Ecclesiastica dignitas. Accedebat, quod uti alibi commemoratum est, ab Imperatoribus collatus fuerat nonnullis Praesulibus ipse etiam Comitatus, sive regimen temporale Urbis, cui praeerant jam in spirituali regimine. Hosce potissimum par erat praestantiorem habere locum in nuper instituta Republica: ac proinde cum iis auctoritatem suam Populus partiebatur, sinebatque eos primam sententiam dicere in publicis negotiis. Hisce ipsis temporibus, hoc est Anno MCXLIII. uti constat ex Charta a Campio evulgata in Appendice ad Tomum primum Histor. Ecclesiae Placentinae, num. 123. pag. 541. *Arduinus Placentinus Episcopus* concessit *administrationem Pontis Trebiae* Monasterio Trebiensi, *consentientibus viris Religiosis tam Clericis quàm Laicis, quorum nomina subtus leguntur.* Infra in eam donationem consenserunt *Nicolaus de Castello Alquato* (lego *Arquato*) *& Leccacorvus Consules Civitatis* Placentinae. Nam quod idem Campius alibi scribit (atque in eam rem monumentum adfert num. 95.) etiam Anno MLXIII. fuisse *Consules Placentiae*, equidem ei fidem in hoc facile adhibendam non puto, nisi certiora documenta suppetant. Nondum enim video,

video, tunc in alias Urbes invectum *Consulum* nomen & auctoritatem: & ad Placentiam quod attinet, certe ad id persuadendum nobis informis illa a Campio allata Charta minime sufficit. Paucis tantummodo Annis ante finem Saeculi a Christo nato Undecimi invecti fuisse videntur Consules ad regimen Italicarum Urbium. Adeant heic Lectores velim, quae Tomo V. Rer. Italic. enarrantur de bello inter Mediolanenses & Comenses per plures annos producto, cui tandem Anno MCXXVII. cum excidio Comensis Urbis factus est finis. Ibi videas *Anselmum Mediolanensem Archiepiscopum*, quamquam Coadjutor tantùm foret *Jordani Archiepiscopi*, ingenti auctoritate illud bellum suscepisse ac peregisse, ita ut ad eum referatur Novocomensis Civitatis eversio: quam in rem doctissimi viri D. Josephi Stampae Somaschensis Ordinis Notas ad Poëma Comense pag. 408. consulere potes. Ex eodem etiam Poëmate constat, *Guidoni Episcopo Comensi* in temporali suae Urbis regimine praecipuam fuisse potestatem. Immo, uti in antiqua Scheda ab eodem Stampa edita pag. 407. legitur, Jordanus de Clivio, nuper memoratus Archiepiscopus Mediolanensis, *tunc regebat Mediolanum*; & tamen iis temporibus *Consules Mediolanenses* passim occurrunt, ipsique bella gerunt.

Haec autem dum commemoro, nolim putes, apud eosdem Mediolanenses Archiepiscopos totius auctoritatis culmen fuisse. Inlustri Archiepiscoporum muneri multum deferebatur in politicis quoque rebus: at penes Populum, & Milites, hoc est Nobiles, erat supremae ditionis, atque potestatis exercitium. Ipse Jordanus a Comensi Populo laesus, testante Landulpho de Sancto Paulo in Histor. Mediolanensi, Tomo V. pag. 504. Rer. Italic. incitavit quidem Mediolanensem Populum contra Comenses, sed imperio minime ad bellum suscipiendum pertraxit. *Obseratis januis Ecclesiarum, suo Populo negavit introitum, nisi materiali gladio vindicaret malitiam Cumanorum*. Ita Landulphus ipse. Porro etiam ante illa tempora, & circiter Annum Christi MCVI. Mediolanensi Reipublicae Consules praeerant. Nuper enim memoratus Landulphus junior ad ea circiter tempora auctor est, se fuisse *Consulibus* Mediolanensibus *Epistolarum dictatorem*. Contra in Patavina Republica Saeculo subsequenti plurimùm potuit Jordanus Prior Sancti Benedicti: isque erat primum mobile publicorum consiliorum atque actionum, ut ex Tomo VIII. Rerum Italicarum liquet. Non is tamen Praefectus unquam Urbi fuit. Si ergo Episcopi aliquot olim in liberis Urbibus plurimùm poterant, non inde semper consequitur, Urbium Principatum fuisse eis delatum, quum acta illorum temporum omnia satis ostendant, Consules praefuisse Reipublicae, & apud Universitatem potiora jura dominationis, justitiae, bellique ac pacis fuisse. Nuper occurrit nobis Episcopus Mutinensis, qui primas partes egit in donatione facienda. Verùm ex quo Fridericus I. Augustus Italiam ingressus novam rebus faciem adferre, aut antiquam restituere, decrevit: exinde video Episcoporum auctoritatem in politico regimine aut nimium imminutam, aut omnino extinctam. Iis ipsis Monachis Mutinensibus usus alterius aquae, *quae fluit per Pratum de Batalia*, concessus est Anno MCLXXXVII. *Indictione V. Octavo Kalendas Februarii, Regnante invictissimo Imperatore Federico*. Quis eam concesserit,

rit, e ſubſequentibus diſce: videlicet *Dominus Manfredus Picus, Dei gratiâ Mutinenſis Poteſtas, una cum Conſulibus & Advocatis ſuis &c. voluntate & parabolâ Conſilii groſſi Mutinae cum campanis pulſatis &c.* Nihil tamen, quod dixi luculentius confirmabit, quàm altera Charta, ubi poſt paucos annos a Ribaldi Epiſcopi conceſſione ſupra deſcriptâ, foedera a Mutinenſibus inita videas, & nullâ quidem Epiſcopi mentione facta. Illam ego deſcripſi è vetuſtiſſimo MSto Regeſto Communis Mutinenſis,

Pacta Societatis & Foederis initi inter Parmenſes & Mutinenſes, Anno 1151. & 1182.

ANno Domini Milleſimo Centeſimo Quinquageſimo Primo in menſe Januarii. Breve recordationis, qualiter Mutinenſes homines, & Parmenſes convenere inter ſe. Juraverunt Parmenſes Mutinenſibus ſalvare perſonas & eorum bona in eorum Epiſcopatu, & ubicunque potuerint. Et juraverunt ſemel per unumquemque annum facere eis hoſtem cum Peditibus & Equitibus; cum diſpendio & perdita Parmenſium quindecim diebus permanebunt. Et hoc totum erit, niſi remanſerit datâ parabolâ majoris partis Mutinenſium Conſulum. Et per duas vices per unumquemque annum adjuvabunt eos cum Equitibus, & cum diſpendio Mutinenſium, & ad perditam Parmenſium, a loco Reni uſque ad Burgum Florenzole, & ab Alpibus uſque ad Flumen Padi; & hoc quod dictum eſt, cum Equitibus ad voluntatem Conſulum Mutinae permanebunt. Et juraverunt adjuvare eos per bonam fidem ad Curiam Domni Pape cum ſuis Clericis & cum ſuis Laicis, diſpendio Parmenſium. Et ſi aliqua offenſio apparuerit facta a Parmenſibus adverſus Mutinenſes, poſtquam requiſitum fuerit per Conſules Mutine, emendabitur infra quadraginta dies, niſi remanſerit pro impedimento Dei, vel parabolâ Conſulum, vel illius, cui offenſio facta fuerit caput tantum. Et de injuriis ad laudamentum Conſulum ambarum Civitatum. Et hoc totum, ut ſuperius dictum eſt, obſervabunt contra omnes homines, ſalva Fidelitate Imperatoris Eccleſie, quouſque in Longobardia erit; poſt deceſſionem Imperatoris Longobardie hoc totum obſervabitur. Et ſi Regienſes homines permanſerint in hac Societate Mutinenſium & Parmenſium ad concordiam Conſulum ambarum Civitatum, Parmenſes ſuſcipient emendationem ad laudacionem Conſulum Mutine de offenſionibus factis, aut de eis, quas in antea facte fuerint. Et ſi Regienſes homines non intraverint in hac Societate uſque ad terminum Octave Paſche Reſurrectionis proximo veniente, & voluerint emendare infra hunc terminum Octave Paſche in laudamento Conſulum Mutine, Parmenſes ſunt obſtricti recipere uſque ad predictam Octavam Paſche & non amplius. Poſtquam Mutinenſes quando inceperint facere guerram Regienſibus, infra terminum viginti annorum Parmenſes faciant guerram ſuam, & faciant guerram Regienſibus ſine fraude, neque pacem, neque treguam, neque guerram recredutam facient ſine concordia Conſulum Mutine. Et hoc jurabit caput per caſam ſine fraude, niſi remanſerit in concordia Conſulum ambarum Civitatum uſque ad viginti annos, ad renovandum in capite decem annorum per centum homines. Et totum hoc obſervabitur, ſicut ſuperius ſcriptum eſt, ſine omni fraude, & omni malo ingenio.

In

In nomine Domini. Ego juro, quod bona fide salvabo & guardabo in habere & personis homines Mutine, & ejus districtus, qui per Mutinam se distringunt, per totam meam terram, & per totam meam aquam, & per meam forciam, & alibi, ubicumque potero sine fraude. Nec studiose eos offendam per me, neque cum alio in mea terra & aqua, neque in eorum, nec alibi, nisi cum Communitate Societatis Lombardie. Et reversa Communitate Societatis Lombardie domi, semper predicto modo tenear. Et si offensio aliqua alicui ex Mutinensibus advenerit ab aliquo Parmensium, infra quadraginta dies, postquam mihi requisitum fuerit a Consulibus, vel Potestate Mutine, vel Literis Sigillo Communis sigillatis, caput tantum, emendare faciam, nisi per parabolam Consulum, vel Potestatis Mutine remanserit, vel illius, cui offensio facta fuerit, vel justo Dei impedimento. Et querimonias mihi factas ab aliquo ex Mutinensibus, Sigillo sue Civitatis, bona fide suscipiam, & rationem & justiciam eis secundum jus, & bonum usum, & more mee Civitatis, sine fraude faciam. Et infra quadraginta dies, postquam mihi de lite cognitum fuerit, nec fraude dimittam, quando cognoscam per me, vel per ordinatas personas, ad hoc diffiniam, vel diffinire faciam sine pena & fructibus, & secundum morem mee Civitatis, vel per convenientiam, si partibus placuerit. Et illa negocia, que Civitas Mutine fecerit sua, vel per Commune, vel per divisum, non contrariabo, nec offendam per me, neque cum alio per Commune, neque per divisum, nisi cum Communitate Societatis Lombardiae, ut dictum est superius. Et si aliquis mei Districtus de predictis negociis eos contrariabit, aut offendet, ad voluntatem Consulum, vel Potestatis Mutine, & Consilii, super eum vindictam faciam.

A *Item juro, quod bona fide studebo, & operam dabo per me vel per Rectores, vel Consules hujus Civitatis Parme ad aquirendam parabolam a Rectoribus Lombardie, sive a Consulibus Civitatum Societatis, renovandi sacramenta Societatis antique Mutine & Parme; & parabolâ aquisitâ; vel si cognovero, quod possim renovare absque parabola predictorum* B *Rectorum & Consulum, videlicet quod jam sit data, vel aliter, sacramentum predicte antique Societatis renovabo. Et si Consules, vel Rectores utriusque Civitatis Conscilio aliquid addere, vel diminuere voluerint, idem observabo. Et bona fide studebo, quod Cives mee Civitatis hoc idem sacramentum antique Societatis faciant. Quod sacramentum su-* C *pradicte antique Societatis faciam infra unum mensem, ex quo requisitus fuero a Consulibus vel Rectoribus Mutine, vel ad alium terminum, quem mihi dederint, juxta quod superius legitur. Et bona fide studebo, ut Consules & Rectores hujus Urbis Parme, qui per tempora fuerint, predictum sacramentum faciant, dummodo non fecerint. Nec fa-* D *ciam, nec factum habeo sacramentum per commune, vel per divisum alicui alii Civitati adjuvandi eam, nec Societatem, nec Conventum Societatis cum aliqua alia Civitate, aliquo ingenio faciam, nisi datâ parabola a Consulibus vel Rectoribus Mutine in Consilio facto ad campanam sonatam, sine fraude, excepta Cremona, cum qua possim facere sacramenta* E *& securitatem absque predicta parabola Mutine, ita tamen ut Mutinam excipiam. Et si quid additum vel diminutum fuerit a Consulibus vel Rectoribus utriusque Civitatis Conscilio, idem observabo. Et hoc totum attendam ab hinc in antea, tamdiu quod antiqua Societas Parme & Mutine renovata fuerit, ut supra legitur; renovando hoc sacramentum in unoquoque Capite decem annorum,*

rum, donec prefata Societas antiqua, ut dictum est, renovata esset, infra duos menses, postquam requisitum mihi fuerit a Rectoribus Mutine, vel per alios terminos, quos mihi dederint. Et hoc idem sacramentum faciam facere illis Consulibus vel Rectoribus, qui proximiori anno fuerint in Consulatu vel regimine mee Civitatis, donec antiqua Societas fuerit renovata, ut supra dictum est. Et hoc sacramentum faciam facere universo Consilio mee Civitatis, & centum hominibus per unamquamque portam, & omnes Cataneos, & Vavassores, & Castellanos Equites mei Episcopatus & Districtus sine fraude per illos terminos, quos mihi Consules Mutine dederint. Et illos omnes, qui hoc sacramentum fecerint per scriptum Consulibus Mutine, dabo infra mensem, postquam factum fuerit, sine fraude, vel per alios terminos, quos mihi dederint.

Hoc equidem sacramentum fecerunt Parmenses Consules, videlicet Gibertus Lombardi, Conradus Balzoni, Uldicio Guastoni, Rainerius de Sancto Michaële, Albertus Tavernerii, Jacobus de Porta, Gerardus Vicedominus, & Albertus Bravus, & eorum Assessores, scilicet Ubertus Tebaldi, & Albertus Marsilii, in pleno Consilio Parme, in Palatio Episcopi, facto Consilio ad campanam sonatam, & universi homines de Consilio ibi presentes, exceptis Domno Isaccho Tebaldo Rogerii, & Arpo de Benezeto, quibus Albertus Tonsus Consul Mutine remisit hoc sacramentum. Et hoc fuit coram Alberto Tonsi & Arloto Judice de Mutina, Petro Notario, & Teuzo Coverio. MCLXXXII. Quarto Kalendas Marcii, Indictione XV.

Ego Ranfredus Notarius invictissimi Imperatoris Frederici, & Communis Parme, interfui, & rogatus, & jussione quorumdam supradictorum Consulum Parme, scripsi.

Qui tunc forent Rectores Mutinensis Urbis, hinc intelleximus, & nullus Episcoporum consensus ad acta tanti momenti accessit. Idem quoque in Placentina Urbe factum animadverti: quamvis enim, ut supra innui, Anno MCXLIII. Episcopus *cum consensu Consulum Commendarit* Monasterio Trebiensi Pontem Trebiae, qui ad Rempublicam spectasse videtur: attamen Anno MCLVII. Consules Placentini sine ulla Episcopi commemoratione publica suae Urbis negotia peragunt, ita ut apud eos integra, aut praecipua auctoritas fuisse dignoscatur. In hanc rem proferre juvat Chartam concordiae initae eodem Anno inter Abbatissam Monasterii Brixiani Sanctae Juliae, & Consules Placentinos, cujus antiquum exemplum egomet olim legi inter membranas nobilissimi illius Asceterii.

Concordia inter Richildam Abbatissam Monasterii Brixiani Sanctae Juliae, & Consules Civitatis Placentiae de Portu Placentino in flumine Padi, Anno 1157.

Die Mercurii, qui est dies ..... mense Julii, Indictione V. in Castro Creme, in domo Gerardi Comitis, presentia bonorum hominum, quorum nomina subtus leguntur: stetit atque convenit inter Domnam Richildam Abbatissam Ecclesie Monasterii Sancte Julie de Brixia, *nec non inter Fulconem Strictum, & Bosonem Balbum* Consules Placentie, *per se & per suos socios, quod*

quod omnes ille naves, que erant in Portu Placentino, deberent esse in illo Portu per suprascriptam Ecclesiam, & per suprascriptam Abbatissam: & quia suprascripti Consules deberent defendere & guarentare illas naves & Portum, Consules suprascripti deberent habere medietatem de toto hoc, quod adquisitum fuerit per illum Portum, & concursum fluminis Padi; & Domna Abbatissa, & suprascripta Abbatissa debeat habere aliam medietatem sine fraude, exceptis illis quatuor, que tolluntur per pethagium, & non per portum. Et debeat eligere & Abbatissa & Consules duos homines, qui colligant per sacramentum illud, quod veniet ad portum illum, & dividatur inter eos; medietatem debet dare suprascripte Abbatisse, & medietatem Consulibus Placentie, facto dispendio ipsius Portus in antea. Et illi homines debent esse & stare in illo Portu per suprascriptam Abbatissam: hoc quod supra legitur debet attendere & facere ab hodie usque ad Kalendas Januarii proximas venientes, quia sic inter eos convenit. Unde duo Brevia uno tenore fieri rogata sunt. Anni Domini MCLVII. suprascripto Mense & Indictione.

Ibi fuerunt Comes Liutelmus, & Girardus ejus frater; Comes Ardicionus, & Prandus de Brixia, & Obizo de Calchera, & Oprandus de Caravazo, & Albertus Antonii, & Bernardus de Cauralba, & Suzo Berundi, & Paganus de Comitatu, & Gambaxara de Oxo, & Chunradus Bonisenioris, rogati testes.

Eo pluris etiam facienda est hujusmodi Charta, quod ad illustranda Acta Pacis Anno 1183. initae Constantiae inter Fridericum I. Augustum & Civitates Lombardiae, inservire & ista aliquantulum potest. Namque in iis ipsis Actis commemoratum,

A simulque confirmatum fuit jus, ad Sanctimoniales ipsas pertinens in Portum, sive Pontem Placentinum, ita ibi loquente eodem Augusto: *Pacta Placentinorum, scilicet Pactum Pontis Padi, & fictum ejusdem Pontis & Regalium &c. ipso Ponte remanente cum omnibus suis utilitatibus, Placentinis: ita tamen quod teneantur semper solvere*
B *fictum Abbatissae Sanctae Juliae de Brixia &c.* Sed quando celeberrimae Pacis, inter Imperatorem & Lombardos in Civitate Constantia, Anno 1183. sancitae, memoria recurrit, praetermittendum non est, ex ejus Actis etiam elucere, fuisse ad ea usque tempora Civitatem aliquam in Lombardia, cujus regimen ex Impe-
C ratorum largitione spectabat ad illius loci Episcopum, atque ibi adlectos Consules in temporalibus ab auctoritate ejusdem Episcopi pependisse. Sunt haec Friderici I. verba: *In Civitate illa, in qua Episcopus per Privilegium Imperatoris, vel Regis, Comitatum habet, si Consules per ipsum Episcopum Consulatum recipere solent, ab*
D *ipso recipiant, sicut recipere consueverunt. Alioquin unaquaeque Civitas a nobis Consulatum recipiat.* Quare tametsi in publicis Civitatum Langobardicarum Actis non solùm Consules occurrant, sed iis etiam videatur commendata a Republica totius imperii summa: attamen caute contendendum est, exclusos ab eo regimine Episcopos
E fuisse; quum ibi Magistratus Seculares Consulatum atque auctoritatem suam ab ipsis Episcopis reciperent. Vide Tomo II. Italiae Sacrae in Episcopis Parmensibus Diploma Ottonis IV. Augusti, datum Anno Christi MCCX. in quo praecipit, *ut nullus se intromittat de regimine Civitatis Parmensis, antequam confirmationem & investituram recipiat de manu Episcopi,*

qui

qui eam vice nostra dare debet. Et Potestas seu Consul vel alius Officialis, qui contra fecerit, pro Consule, Potestate, vel alio Officiali non habeatur. Quo etiam tempore clavum Reipublicae *Consules* tenebant, *Majores* propterea appellati, numerabantur etiam alii *Consules Minores*, qui Judiciis quotidianis, & dirimendis controversiis vacabant. Vide infra in Dissertatione L. *de Civitatum Libertate*, Statutum Populi Pistoriensis, ubi *Consules Majores* commemorantur, apud quos politicum regimen Civitatis fuit. Neque verò *Consulum* appellatio & usus intra Urbes sese continuit; nam & in Oppida & Vicos pertransiit, in quibus etiam *Consules* reperimus. Atque id non sero factum: hunc enim ego Magistratum vel Anno MCXVI. reperio in Oppido Guardastallae ad Padum, cujus alibi facta est mentio, & in quod Monasterio Placentino Sancti Sixti jus dominationis erat a tempore usque Ludovici II. Augusti. Quod insignis illius Coenobii Sanctimoniales extra A honestatis semitam nimium exorbitassent, curante celebri Comitissa Mathilda Anno MCXII. deturbatae violenter inde fuerunt, & locus Benedictinis Monachis fuit traditus, qui in hunc usque diem ditissimum locum tueri pergunt. Primus ibi Abbas Oddo, sive Otto, ex Padolironensi Monasterio accitus, ut sibi B Guardastallensem Populum * conciliarent, immunitates varias, atque agros incolendos ei concessit. Testem do Chartam, dignam multis nominibus quae legatur. Complectitur enim varios eorum temporum ritus, non facile alibi occurrentes: mentio quoque ibi fit *Imildae Abbatissae* Sancti Sixti, quam minime agnovisse C videtur Campius supra laudatus in Histor. Eccles. Placent. uti neque agnovit Bacchinius in Historia Monasterii Padolironensis Lib. 4. ubi Abbatissas ejusdem Coenobii recenset. Ego Chartam ipsam olim descripsi ex pervetusta membrana adservata in insigni Archivo secretiori Communis Cremonensis.

Oddo Abbas Monasterii Placentini Sancti Sixti concedit hominibus de Guardastalla, suo Coenobio subjectis, varias immunitates ac libertates cum diversis conditionibus pro illorum gradu, Anno 1116.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi Millesimo Centesimo Decimo Sexto, VII. Kalendas Augusti, Indictione Nona.* Odo Abas Monasterii Sanctorum Sixti & Fabiani, *situm Placencia, communicato Ecclesie fidelium consilio Placentinorum & Warstallensium, pro multimoda caritatis humanitate, & suarum pecuniarum largitate, quam tempore* Imildis Abbatisse *ad terre Beati Sixti jamdu-* D *dum perdite liberacionem exhibuerunt; ad imitationem ejusdem prenominate Abbatisse beate memorie, per actum & convencionem renovavit & confirmavit & investivit Homines de Warstalla de ripatico Padi, & paludis cum portibus: & omnes Warstallenses absolvit a ripatico, & toloneo, retento usibus Ecclesie retroscripto ripatico. Ceterum vero, quod* E *vocatur toloneum & maltoletum concedimus Hominibus de Wastalla in commune habendum. Insuper statuit, ut nulla inju-*

* conciliaret

injuria vel violencia a se, vel a suis Successoribus, vel a suis hominibus inferatur alicui Warstallensium nec in Castro, nec in Burgo, non in ripa, non in Villa. Et Warstallenses de tabula Castelli annualiter solvant unum Ranucinum, pro tabula Burgi Denarium unum currentis Monetae. Et si injuria ab altera parte allata fuerit, infra triginta dies consilio Consulum Terre emendetur. Si qui Curiales sunt, seu Burgenses, qui velint retinere equum convenientem armis, & arma, & tenuerit ad Terre Ecclesie, suique libertatem tuendam, quicquid possidet pro Feudo habeat cum omni honore. Rustici faciant braidam, & vineam, dent porcum, & multonem tercium & quartum, & spallam, & amisere, & plaustrum lignorum pro unoquoque jugere, pro albergaria unum sextarium vini, aliud grani, medietas cujus sit frumenti, alia sit anona, & stramen & lectum; & alia superimposita eis non fiat. De navi verò si inventa fuerit in ripa, habeat eundi & redeundi Placenciam. Concessit insuper communi utilitati Warstallensium omnia publica, & paludem & boscum & pascua bestiarum e Polisino superiore & inferiore. Castrum & Curtem prenominatus Abbas nec sui successores habeant licenciam nec potestatem dandi alicui hominum sine consilio duodecim hominum, qui Consules eligantur a Populo, qui etiam rem Populi, dominique gubernent & regant.

A ✠ *Ego* Abbas Oddo *subscripsi & confirmavi.*

Ego Gaitardus Presbiter, & Monachus, interfui & subscripsi.

Ego Petrus Calvus Presbiter & Monachus subscripsi.

Testes rogati interfuerunt Berardus de Burgo, Bovo de Porta, Girardus Gastaldus, Rozo, item Joannes Bonus, B *Truso, Grasulfus, Galeto, Omnibene, Aggo, Gando, Martinus, Bonagisus, Grimaldus, Sigefredus.*

Ego Joannes Notarius Scriptor hujus Cartule concessionis post traditam complevi.

Vides heic translatam in Guardastallenses Cives portionem ditionis, C quae ad Placentinum Monasterium spectabat: simulque habes in eo Castro *Consules*, hoc est, Reipublicae, seu Communi, & Populo Guardastallensi Praefectos, quorum tamen auctoritas limitibus suis constringebatur, quum uti dominum Populus idem agnosceret Abbatem Placentinum. In aliis quoque locis per eaD dem Secula reperias *Consules*, & modò majorem, modò minorem in eis auctoritatis mensuram. Non mediocri functos fuisse Anno Christi MCXCVIII. Consules Narnienses Charta prodet, quam ex Codice Cencii Camerarii depromsi.

Consulum Narniensium Instrumentum, per quod Alisandae, aliisque confirmant Arcem Carlei, Anno 1198.

In nomine Domini nostri Jesu Christi, & Anno ejusdem Incarnationis Millesimo Centesimo Nonagesimo Octavo, residente Innocentio III. Papa, *summo Pontifice in Sedem Apostolorum Princi-*E*pis, Mense Junio, Indictione Prima; Nos quidem* Narnienses Consules universales Civitatis & Comitatus Narniae, *scilicet, Leonardus, Rodolfucius, Rapizo, Blancus, Petrus, Pelegrinus, Mat-*

Matthaeus, Creſcentius, Tinioſolus, Johannes, Bonaguida, atque Nicola, communi voluntate, & deliberato conſilio, & in Platea ejuſdem Civitatis, nullo inducti dolo vel fraude, ſed ſolita bonitate, damus, tradimus & concedimus vobis Alfandae & Henrico atque Joſeph Carlei, tenimentum Arcis quondam Carlei, & ſervitia hominum proportionaliter, ſicut olim habuiſtis pro diviſo. A
B *Ideſt tibi Alfandae partem, quae fuit filii tui quondam Tanſarici: & tibi Henrico & Joſeph, unicuique partem ſuam, ſicut quondam habuiſtis. Quas partes praedicti tenimenti Arcis & ſervitia hominum ejuſdem Arcis, vobis & veſtris heredibus concedimus perpetuo, ad tenendum, poſſidendum, fruendum: ſalvo quod nullam poteſtatem habeatis vendendi,* C *pignorandi, alienandi de praedictis poſſeſſionibus ejuſdem Arcis, ſine conſenſu* Conſulum Civitatis Narniae, *qui temporaliter & univerſaliter totius Civitatis erunt. Et ſi* Conſules *non fuerint in Civitate, ſine conſenſu totius Populi Civitatis Narniae, vel majoris partis Populi. Et* nos Conſules *praedicti pro nobis, & pro noſtris ſucceſſoribus* D *auctorizare, & obſervare, & perpetuo defendere vobis & veſtris heredibus promittimus, omni exceptione ceſſante, ut ſupra ſcriptum eſt, & non contra venire in Placitum vel extra Placitum, vel aliquo conventu in perpetuum. Et ſi hoc totum, ut ſupra ſcriptum eſt, per omnia & in omnibus exſequutioni mandare, & obſervare noluerimus,* E *promittimus pro nobis & noſtris ſucceſſoribus vobis & veſtris heredibus dare quingentas Libras bonorum Lucenſium nomine poenae. Et ſolutâ poenâ hoc Inſtrumentum, quod non tantùm ad ſolemnitatem, ſed ad hujus rei probationem, ſcribere rogavimus Deuſteadjuvet Notarium & Legiſtam, & Timotheum Notarium, in preſentia ſubſcriptorum teſtium & aliorum plurium, omni tempore in ſua firmitate permaneat. Expenſas verò Turriſano communiter dabitis.*

Gottifredus Abbatiſſae: Olivarius filius ejus: Pelegrinus Gimundi: Rubeus Altaementis: Caphageccus: Radulfus Johannis Caputtollus: Nicola: Capazanus: Matthaeus frater ejus: Abſalon: vocati teſtes.

Ego quidem Deusteadjuvet, rogatus Tabellio & Legiſta cum Timotheo ſcripſi.

Ego Timotheus Notarius rogatus, notariâ meâ propriâ manu ſcripſi.

Et ego Ricardus Imperialis Aulae Scriniarius hoc exemplar ex authentico Timothei Notarii fideliter ſumtum, de mandato Domini Benedicti Domni Papae Camerarii tranſcripſi, & in publicam formam redegi, Anno Dominicae Incarnationis Milleſimo Ducenteſimo Trigeſimo Primo, menſe Octobri, die X. Indictione V.

Quod etiam animadvertendum eſt, etſi locis iis interdum ſui eſſent Domini, nihilominus ibi quoque *Conſules* ſtatuebantur, capita videlicet Communitatis, ejuſdemque loci Domino ſubjecta. Oppido Ateſtino, ſive Eſtenſi, cui ab antiquo dominabantur Marchiones Eſtenſes, ſuberat Villa, ſeu Curia * Pauſi. Attamen ibi Anno MCCXVIII. *Conſules* reperias, uti fidem faciet Charta, quam ex Archivo Principum Eſtenſium deſcripſi.

Inve-

Inveſtitura bonorum data Livaldo Priori Monaſterii Sanctae Mariae ad Carceres, a Bonifacio Marchione Eſtenſe, Anno 1218.

Die Dominico, VI. Calendas Junii, [A] in broilo, qui eſt ante domum Sanctae Mariae ad Carceres, in praeſentia Domini Botonis de Urbana, & Domini Alberici de Rocha, & Domini Lombardi illius fratris, & Conradi de Brunicardis de Verona, rogatis teſtibus: ibique Dominus Bonifacius Eſtenſis Marchio, nomine donationis, & pro anima ſua inveſtivit Domnum Livaldum [B] Priorem dictae Eccleſiae, jure & nomine illius Eccleſiae Sanctae Mariae, nominative de ſua portione totius paſculi Curiae Paulſi; ſcilicet de medietate ſuper totum pro indiviſo, ſicuti quondam Dominus Azo Marchio ipſum Domnum Priorem olim inveſtivit de ſupraſcripto paſculo illius Curiae Paulſi de Vico de Eſte tali ordine, quod ipſa Ec- [C] cleſia Sanctae Mariae perpetuo habeat & poſſideat ipſum paſculum ſuis dominicalibus pecoribus, & perpetuo dictum paſculum dicto Domno Priori pro ſua Eccleſia, & illi Eccleſiae ſuis dominicalibus pecoribus conceſſit. Et hoc ſalvis omnibus regulis & bannis & ordinamentis ſine omni fraude factis per Conſules, & Commune praedictae Ville Paulſi. Anno Domini Milleſimo Ducenteſimo Decimo Octavo, Indictione VI.

Ego Conradus Palatinus & Domni Imperatoris Federici Notarius interfui, & Notarius ſcripſi.

Et quoniam heic mentio eſt ſimilis Inveſtiturae, factae ab Azone VI. Marchione Eſtenſi, eamdem verbis paribus conceptam accipe, quae mihi ſuppeditata fuit ex Archivo Monaſterii Eſtenſis ad Carceres.

Donatio ab Azone VI. Marchione Eſtenſi facta Monaſterio Sanctae Mariae ad Carceres in Territorio Eſtenſi, Anno 1197.

Anno Domini Milleſimo Centeſimo Nonageſimo Septimo, Indictione Decima Quinta, die XV. intrante Men- [D] ſe Junii, in praeſentia Domini Piſtoris Vicentini Epiſcopi, & Magiſtri Dominici Judicis, & Domini Gerardi Praepoſiti Sancti Georgii de Verona, & Vidonis Notarii, & aliorum; in clauſtro Sanctae Mariae ad Carceres. Ibi Dominus Azo Eſtenſis Marchio inveſtivit Domnum Livaldum Priorem Sanctae Mariae ad Carceres, in remiſſione peccato- [E] rum ſuorum, atque ſuorum praedeceſſorum, de paſculo in Curte Palſi de Vico, quod eſt de ſuis dominicalibus pecudibus, recipientem pro iſta Eccleſia Sanctae Mariae ad Carceres: perpetuo conceſſit praedictum paſculum pecudibus praefatae Eccleſiae; ut dictum eſt habere, ſalvis omnibus regulis & bannis & ordinamentis, quae fuerunt per Conſules Communis praedictae Villae Palſi ſine fraude. Firmiter promittens praefatus Dominus Marchio per ſe & ſucceſſores ſuos praefato Priori & ſucceſſoribus perpetuo adversùs omnem perſonam praeſcriptum paſculum defendere & varentare.

Actum eſt hoc in iſto loco.

Ego Oldericus Imperialis Aulae Notarius interfui, & hanc Cartam juſſu iſtius Marchionis ſcripſi.

Con-

Consulum quoque Magistratus Anno MCCLXXXI. erat Civibus Beneventanis. Quum verò isti ultra aequum potestatem sibi in ea Urbe assererent, Martinus IV. Romanus Pontifex eorum munus abolevit, uti palam faciet altera Charta e praelaudati Cencii Codice descripta.

Literae Martini IV. Papae, per quas Consulum Beneventanorum munus delet, Anno 1281.

IN nomine Domini: amen. Anno a Nativitate ejus Millesimo Ducentesimo Octuagesimo Primo, die IX. mensis Octobris, Decima Indictione. Venerabilis Vir Dominus Petrus, dictus Saracenus, Domini Papae Capellanus & Nuntius, congregato Parlamento in Majori Ecclesia Sanctae Mariae de Benevento, voce praeconia, & ad sonum campanae convocato de mandato Nobilis viri Domini Uguicionis Marzoli Civis Florentini & Rectoris in Civitate Beneventana per summum Pontificem constituti, praesentavit Populo Beneventano ibidem congregato quasdam Literas Papales bullatas verâ Bullâ Papali plumbeâ in filo canapis pendente, quas per Bonjohannem de Florentia Notarium dicti Rectoris in eodem Parlamento facto in dicta Ecclesia, literaliter & vulgariter legi fecit, & copiam ipsarum obtulit se dare paratum omnibus volentibus copiam ex eisdem. Quarum Literarum tenor per omnia talis est.

Martinus Episcopus, *servus servorum Dei, dilectis filiis Populo Beneventano salutem & Apostolicam benedictionem. Nuper non absque plurima turbatione accepimus, quod ad enervationem jurisdictionis & pleni dominii, quod Ecclesia Romana in vobis & Civitate vestra habere dignoscitur, indebite aspirantes, praetextu cujusdam abusus, qui dici debet meritò corruptela, quosdam ex vobis assumitis ad* Officium Consulatus, *qui regimini Terrae se imprudenter ingerunt, & quo minus Rector in eadem Civitate a Sede Apostolica deputatus commissum sibi regimen libere valeat exercere, multipliciter impediunt & perturbant, non sine nostra & Ecclesiae Romanae manifesta injuria, gravi praejudicio & contemtu. Quum igitur nostra intersit, super hoc de opportuno remedio providere, nec velimus, sicut nec debemus circa dominium Civitatis ejusdem habere participem vel consortem, Universitatem vestram monemus, vobis sub poena excommunicationis, quam in singulos, qui contra hujusmodi mandatum nostrum in hac parte venire praesumserint, incurrere volumus ipso facto, districte praecipiendo mandamus, quatenus hujusmodi* Consules, *quorum occasione plerumque seditionis materia suscitatur, vel aliquos alios, quocumque nomine censeantur, ad gerendum vel exercendum in Civitate vestra* Officium Consulatus, *seu alterius jurisdictionis, assumere vel creare nullatenus praesumatis, nec assumtis in aliquo obedire, sed potius Rectori, qui nunc est in ipsa Civitate, & pro tempore fuerit a Sede Apostolica deputatus, parere ac intendere humiliter studeatis: Nos autem ex nunc decernimus irritum & inane, si secus a vobis, vel vestrûm aliquibus super iis attentatum est hactenus, vel in posterum contigerit attentari.*

Datum apud Urbemveterem, IV. Idus Septembris, Pontificatus nostri Anno Primo.

Acta sunt praedicta in Majori Ecclesia Sactae Mariae de Benevento praedicta,

cta, die supradicta, praesentibus venerabilibus patribus Fratre Nicolao Abbate Monasterii Sanctae Sophiae, Fratre Trojano Abbate Monasterii Sancti Modesti, & Fratre Johanne de Cicilia Abbate Monasterii Sancti Lupi, Fratre Deodato de Altavilla Ordinis Praedicatorum Priore Fratrum Praedicatorum, Fratre Benedicto de Mignano Ordinis Fratrum Minorum, & Guardiano Fratrum Minorum de Benevento, Nobili viro Domino Huguicione Marzoli cive Florentino, Rectore Beneventano praedicto, Domino Petro Abbatis Judice, & Bonjohanne Notario dicti Domini Rectoris, Clucia de Florentia Mercatore, Ursoleone Juvene, Pandulfo Jachiae, Domino Roberto Masculo, Milite & Judice, Laurentio Marico Civibus Beneventanis, testibus.

Et ego Thaddaeus Jacobi de Bettona, Imperiali auctoritate Notarius, & Domini Uguicionis Rectoris praedicti Scriba, praesentationi praedictarum Literarum, lectioni ipsarum, & omnibus supradictis interfui, & ut supra legitur, scripsi & publicavi de mandato Domini Petri Capellani & Nuntii supradicti.

Ego Bonjohannes quondam Galgani Boccadebue, Imperiali auctoritate Notarius, & dicti Rectoris Scriba publicus, praedictis interfui, & suprascriptas Apostolicas Literas mandato supradicti Domini Petri Sarraceni in dicto Parlamento literaliter & vulgariter legi, ideoque subscripsi.

Ego Paulus de Reate, Apostolica auctoritate, & nunc Camerae Domini Papae Notarius, praedictum Instrumentum, prout in originali inveni, de verbo ad verbum transcripsi, & auscultavi fideliter, & in publicam formam redegi, & signum feci, apud Montemflasconem, sub Anno Domini MCCLXXXII. Indictione XI. mense Novembri, XXII. die intrante, Pontificatus Domini Martini Papae III. Anno Secundo.

A Et profectò etiam post invectum amplissimum munus *Potestatum*, hoc est, Praetorum, adhuc nomen & officium *Consulum* perduravit, qui videlicet Magistratum gerebant in re maritima, aut mercatoria; sive judiciis praeerant, aliisque regiminis publici functionibus. In Republica Genuensi reperio *Consules Placitorum*, B *Consules Communis*, *Consules Civium*, & *Foritanorum*, & alios. In Republica Lucensi adhibitos tunc vidi *Consules Treguanos &c.* Ita *Consules Mercatorum* Mediolani, Mutinae, Ferrariae, &. alibi occurrunt. Quotuplex verò Consulum genus in Republica Pisana numeraretur Anno MCCXLVIII. quum nempe Pisano Populo fa- C cta est oblatio partis Corsicae Insulae, e Charta intelliges, quam in calce subsequentis Dissertationis invenies. Itaque per annos plures ad clavum Liberarum Urbium in Italia adhibiti sunt hactenus memorati *Consules*, quos etiam deligere ex ipso Civium sinu mos fuit. Sed ante Annum MCLXXX. diverse invehi con- D suetudo coepta est. Nam uti usuvenit, quoties inter Reipublicae proceres discordia irrepit, Consularis hujus regiminis toedere tunc nonnullos coepit. Fortassis etiam ne ipsi quidem Consules concordibus animis & calculis publicae rei negotia expediebant. Sed quod plus etiam ad immutandum priorem ritum Civium a- E nimos accendit, tumultus fuere, quos identidem excitabat Consularis hujus potestatis cupiditas, adnitentibus praecipue potentibus, ut eam adipiscerentur in patria sua. Satius itaque visum est, ex Sociis Urbibus prudentem aliquem Virum accersere, qui Populo praeesset, & justitiam ministraret. Ab ejusmodi enim Rectore studia partium abesse solebant; at-

que

que is aequâ lance judicaturus, ac sontes plexurus non immerito credebatur, quando ei Civitati legem dicebat, ubi neque consanguinei, neque affines, neque alii factionum nexus in transversum rapere poterant hujusmodi Praesidis mentem atque voluntatem. *Potestatis* nomine donati sunt id genus Rectores Urbium: idque nomen in eorum temporum monumentis modò masculini, modò feminini generis invenitur. Erunt, opinor, qui appellationem ejusmodi tunc primùm invectam arbitrabuntur. Verùm a vetustis Latinae Linguae Seculis eadem duxisse originem dicenda est; nam & ab antiquis usurpabatur ad Magistratus Populi designandos. Plinius Lib. 29. Cap. 4. inquit, *Mites praestare dominos, Potestatesque exorabiles*. Apulejus ait: *Sed jussit Potestas Officialem suum magna severitate coërceri*. Suetonio teste in Caesaris Vitâ Cap. 17. is in carcerem conjecit *Nevium Quaestorem, quod compellari apud se majorem Potestatem passus esset*. Idem in Claudio Cap. 23. *Jurisdictionem de fideicommissis in Urbe delegari Magistratibus solitam, atque etiam per provincias Potestatibus demandavit*. Juvenalis Satyrâ Decima, Versu 99.

Hujus, qui trahitur, praetextam sumere mavis,
An Fidenarum, Gabiorumque esse Potestas?

A Salvianus Lib. de Providentia, scribit: *Itaque tunc illi pauperes Magistratus opulentam habebant Rempublicam. Nunc autem dives Potestas pauperem facit esse Rempublicam*. Concilium Antiochenum Canone V. *Si quis Ecclesiam Dei conturbare & solicitare persistit, tamquam seditiosus per Potestates exteras opprimatur*. Quid verò sint *exterae Potestates*, Hincmarus Archiepiscopus Remensis jamdiu nobis significavit, scribens apud Flodoardum Lib. 3. Cap. 22. *Postea autem per exteras, idest Saeculares, Potestates contra Sardicenses Canones eamdem administrationem sine mea conscientia obtinuisti*. Ita & in Lege 47. Codic. Theodosian. de Episcop. & Cleric. legitur: *Fas enim non est, ut divini Muneris Ministri temporalium Potestatum subdantur arbitrio*. Apollinaris quoque Sidonius Libro Primo, Epist. 8. ad Candidianum ait: *Vigilant fures: dormiunt Potestates*. Denique ut cetera omittam, saepe in Italicorum Regum Diplomatis occurrit *Judiciaria Potestas*. Vide etiam, quae ad hanc vocem Du-Cangius congessit: & vide subsequens Diploma, e Tabulario Cavensis Coenobii eductum, in quo *Guaimarius Salernitanus Princeps*, a Notario in fine memoratur sub his verbis: *ex jussione supradictae Potestatis scripsi ego &c.*

Guaimarii IV. Principis Salernitani donatio facta Monasterio Sanctae Barbarae sito in Comitatu Salernitano, Anno 1035.

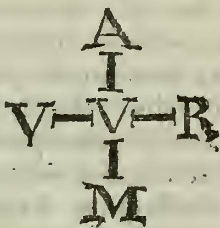
IN nomine Domini Dei Salvatoris nostri Jesu Christi. Nos Guaimarius *divinâ opitulante clementiâ* Langobardorum gentis Princeps, *pro amore omnipotentis Dei, salutisque animae, &* E *Patriae nostrae salvationis, quàm & per postulationem* Purpurae Principissae *dilectae* Conjugis nostrae, *concedimus & confirmamus tibi* Lucae Abbati Monasterii Sanctae Barbarae, *quod dedicatum*

catum est in pertinentia de Novae finibus Salernitanis, cum omnibus rebus pertinentes ipsius Monasterii, & cum molinum, quod aedificatum est in flubio de ipsa Bruca, & cum ipso castanietum, quod est in Pede de Monte, qui vocatur de Reborio, & cum ipsa cesina, quae est ultra ipso flubio, quod roncare fecit Cosma Abbas *antecessore vestro: Ydeo, ut diximus, inclitum ipsum Monasterium cum omnibus terris, & vineis, seu sylbis, & jam dictum castanietum, & praedictum molinum vobis concessimus cum omnibus infra se abentibus, omnibusque suis pertinentiis, & cum vice de biis suis securiter vos diebus vitae vestrae illus habendum, dominandum, possidendum, & omnia de ipso frudium faciendum, quae volueritis. Et ha nostris Judicibus, Comitibus, Castaldeis, vel a quibuscumque Agentibus nullam exinde patiamini molestationem, sed amodo, & omnibus diebus vitae vestrae per hoc nostrum roboreum Preceptum predicto Monasterio cum omnia substantia, & cum omni sua pertinentia securo nomine abere & possidere valeatis in jam dicta ratione.*

A

B

Quod verò Preceptum concessionis ex jussione supra dictae Potestatis *scripsi ego Romoaldus in sacro Palatio, in Anno Septimo Decimo Principatus supra dicti Domini Guaimarii gloriosi Principis, de mense Julii, Indictione Tertia.*

Sigillum cereum Guaimarii.

Ecce igitur quàm saepe ab antiquis *Potestas* appellaretur, qui Populo praeerat atque dominabatur. Eodem quoque Saeculo Undecimo floruit Sanctus Johannes Gualbertus, Vallumbrosani Ordinis Institutor. In ejus Vita ab Attone Pistoriensi Episcopo scriptâ, Anno MLXVIII. exarata legitur Florentinorum Epistola ad Alexandrum II. Papam, in qua haec verba occurrunt: *Si quis nostrûm, his minis territus, de Civitate fugeret, ad dominium Potestatis adsumeretur quidquid possedisset*, idest, a Fisco fortunae ejus caperentur. Dixi, ante Annum Christi MCLXXX ejusmodi Praetoribus uti coepisse Italicas Civitates: nam in foedere Mutinensium ac Parmensium inito Anno MCLI. haec supra legimus: *Infra quadraginta dies, postquam mihi requisitum fuerit a Consulibus, vel Potestate Mutinae, emendare faciam, nisi per parabolam Consulum vel Potestatis Mutinae remanserit.* Et sane antea nonnullae Civitates Lombardicae Potestatem suscepisse deprehenduntur. Fridericus enim I. Imperator, teste Radevico Lib. 2. cap. 6 de ejus Gestis, Civitatibus Italicis Magistratus designans, *Potestatum* quoque mentionem facit his verbis: *Praeterea & hoc sibi ab omnibus adjudicatum atque recognitum est, in singulis Civitatibus Potestates, Consules, ceteros*

C

D

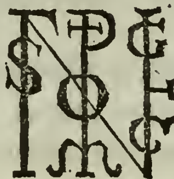
tero-

A *terosque Magistratus assensu Populi per ipsum creari debere &c.* Haec in Comitiis Roncaliensibus Anno MCLVIII. pronuntiata fuere. Proinde intelligas, Tristano Chalco Historico Mediolanensi minime defuisse justum titulum haec scribendi ad Annum MCLIX. nempe Rainaldum Coloniensem Archiepiscopum, atque Ottonem Comitem Palatii, *vocatis Praesidibus Consilii Civitatis Mediolani, suadere eis nixum fuisse, ut ipsi quoque Potestatem Caesareum, quemadmodum aliae Urbes fecerant, acciperent. Id verò novum erat, & manifeste contra conventa proximae Pacis apparebat.* Haec ille ab Ottone Morena synchrono Scriptore acceperat, cujus Chronicon vide evulgatum Tomo VII. Rerum Italicarum ad Annum MCLIX. Simul etiam intelligimus; cur Fridericus Augustus eodem Anno Privilegia Cremonensibus concedens, *Potestates* quoque in iis numeravit. Diploma il- B lud, multa complectens ad Historiam illorum temporum, dignum est, quod e tenebris educatur. Hoc ipsum descripsi ego olim ex autographo exsistente in Archivo Communitatis Cremonensis.

Fridericus I. Imperator Cremonensibus navibus per Padum discurrentibus immunitatem concedit a quorumcumque teloneo, excepto illo, quod Nuntiis Imperialibus solvendum est, Anno 1159.

IN *nomine Sanctae & individuae Trinitatis.* Fredericus *divina favente clementia* Romanorum Imperator, & semper Augustus. *Si quoslibet fideles nostros Imperiali clementia vel tuitione dignos aestimamus, multo magis fidelioribus nostris victrice dextera Imperialis potentiae porrigere debemus, de quibus majora fidelitatis argumenta certissima rerum exhibitione experti sumus. Eapro-* D *pter omnium fidelium tam futura, quàm praesens noverit aetas, quod Cremonam .... nostram, tamquam specialem & familiarem Cameram Imperii nostri, ampliore dilectione amplectimur, quae & magnifica & plurima suae devotionis obsequia in oculis nostris dum fecit clarescere, maximum gratiae nostrae favorem prae cunctis Civitatibus Italiae obtinere* E *promeruit. Nos itaque memores devotissimi servitii Cremonensium fidelissimorum nostrorum, petitionibus eorum benigne annuimus, volentes, & auctoritate nostra praecipientes, quatenus ipsi Cremonenses a Cremona deorsum in aqua Padi, &* C *in omnibus locis & Vallibus, in quibus aqua Padi aliquo tempore derivatur usque ad mare, sive in Comitatu Regiensi, vel Mutinensi, vel Bononiensi, vel Ferrariensi, vel Ravennate, ita secure cum omnibus mercationibus, quascunque voluerint, vadant & navigent, ut nullus Episcopus, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes,* vel aliqua Potestas, *vel Civitas, vel Castrum, vel aliqua persona aliquod Teloneum, vel superpositam, vel angariam, vel aliquam exactionem ab eis exigat, vel invitos eos, vel res eorum detineat, exceptis Nuntiis nostris, qui in locis determinatis Teloneum infrascriptum accipiant. Habeant quoque ipsi Cremonenses in praedictis locis, vallibus, & aquis, vendendi & emendi liberam facultatem. Praedicti verò Nuntii nostri accipiant in Ferraria de qualibet Navi duodecim Denarios Mediolanensium veterum. Apud Figarolum de qualibet Soga, pro qua Navis trahitur, quae Masseriam portat, octo Solidos Mediolanensium veterum. Masseriam autem dicimus* quam-

quamlibet Navem, quascumque merces, praeter Salem, portantem. In eodem loco de qualibet Soga, pro qua Navis trahitur, quae Salem portat, triginta Denarios Mediolanensium veterum. Apud Governulam similiter de qualibet Soga Masseriae octo Solidos Mediolanensium veterum. Pro qualibet Soga illius Navis, quae Salem portat, triginta Denarios Mediolanensium veterum. Item apud Wastallam de qualibet Soga Masseriae octo Solidos Mediolanensium veterum, & ibidem de qualibet Soga, quae Salem fert, triginta Denarios Mediolanensium veterum. Apud Scorzerolum de qualibet Navi duodecim Denarios Mediolanensium veterum. Apud Luzariam similiter duodecim Denarios Mediolanensium veterum. Et praeter haec, quae scripta sunt, nec in his locis, nec in aliis in Pado a Cremona deorsum quidquam a Cremonensibus tolli volumus, salvâ per omnia Imperiali justitiâ. Quicumque autem hujus nostri Praecepti violator esse in aliquo praesumpserit, centum Libras auri componat, medietatem Camerae nostrae, & medietatem praedictis Cremonensibus nostris fidelibus.

Signum Domni Frederici *Romanorum Imperatoris invictissimi.*

Ego Reinaldus sacri Imperialis Palatii Cancellarius recognovi.

Acta sunt haec Anno Dominicae Incarnationis MCLVIIII. Indictione VII. Regnante Domno Frederico Romanorum Imperatore gloriosissimo, Anno Regni ejus VII. Imperii verò III.

Datum apud Maringhum, VIII. Kalendas Martii.

Locus Sigilli ✠ cerei Imperialis.

Ita ad Annum MCLXIX. Veronensium Praeses *Potestatis* titulum praeferebat, ut constabit e Charta, quam authenticam vidi in Tabulario Monasterii antiquissimi Sancti Zenonis ejusdem Civitatis.

Examen testium Veronae factum coram Comite Bonifacio ejus Urbis Praetore in causa agitata inter Monachos Sancti Zenonis Veronensis, & filios Spiciani, de Decimis Hospitalis Sancti Zenonis, Anno 1169.

D*ie Veneris, qui fuit X. intrante Mense Januario, in domo* Comitis Bonifacii Potestatis Veronae, *in presentia Nerothi & Widonis de Runcho, & Alberti de Ripaclara Judicum, & Widotbi, & Antiqui, & Petri Notariorum, & Lanfranchi de Domno Abbate Sancti Zenonis, & aliorum. Ibique*

Bonus

Bonus Zeno de Lamberto, Assessor Comitis Bonifacii Potestatis Veronae, *coram Widone Rubeo, similiter ejus Assessore, dixit:* Domine Comes; Domnus Ubertus Hospitalis Sancti Zenonis est conquestus apud nos de filiis quondam Spiciani, dicendo, eos velle auferre sibi Decimam de terris de Hospitale Sancti Zenonis de Monte Dracono. Nos misimus pro illis, ut venirent responsuros. Ipsi venire noluerunt. Modo vult dare suos testes causa publicandi, si ipsi aliquo tempore aliquid suprascripto Hospitali dicere voluerint, quod habeat suas rationes. *Et Comes dixit:* Mihi bene placet. *Testes Martinus de Casali, Orlandus, Arienta, Marthonus, qui presente suprascripto Comite & predictis Assessoribus, sacramento dato a Bono Zenone ad sancta Dei Euangelia juraverunt causa publicandi se dicturos totam veritatem, quam scirent de illo facto &c. Martinus de Casali juratus, ut publicetur, in districto sacramenti a me Notario interrogatus, dixit:* A terremotu majori in za habeo visum Hospitale Sancti Zenonis habere & tenere Decimam suarum terrarum, & vinearum, & olivarum de Monte Dracono, absque ulla contradictione alicujus hominis. Et numquam vidi, illos de Monteclaro habere eam Decimam, nec audivi dici, nec audivi illos petentes; & videbam illos de Monteclaro venientes in Monte Dracono, & colligentes suam Decimam: ipsi non petebant Decimam illarum terrarum de Monte Dracono de suprascripto Hospitali Sancti Zenonis. Nec audivi eos petentes illam Decimam &c.

Actum est hoc Anno Domini Millesimo Centesimo Sexagesimo Nono, suprascriptis diebus, Indictione Secunda.

Ego Amizo sacri Palatii Notarius has attestationes ut publicarentur scripsi, & his interfui.

Praelaudatus quoque Fridericus I. Augustus Anno MCLXII. post excidium Mediolanensis Urbis, eodem Ottone Morena synchrono teste, pag. 1109. Tomi VI. Rer. Italicarum, dederat *Brixiensibus ac etiam Pergamensibus in Potestatem* Marcoaldum de Grumbas; *Mediolanensibus verò Dominum Episcopum de Legio; Placentinis autem ab initio Aginulfum, deinde Arnaldum Barbavairam; Comitem Conradum de Bellanuce praeposuit Ferrariae; Parmae Azonem, qui dicitur....., Comensi Comitatui Magistrum Paganum &c.* Hi Praetores, sive *Potestates*, earumdem Urbium. Ejusdem quoque Friderici I. Diploma vide Tomo IV. Italiae Sacrae Ughellii in Episcopis Astensibus. Is ibi Anno MCLIX. Astensem Civitatem regendam tradit *tribus Rectoribus*, quos etiam *Astenses Potestates* appellat. Immo longe antea usurpatum invenio *Potestatis* nomen: hoc est, Anno MXXXIII. in Diplomate Conradi I. Augusti, quod autographum inspexi in Tabulario Canonicorum Regularium celeberrimi Ticinensis Monasterii Sancti Petri in Caelo Aureo. Ibi praecipitur, *ut nullus umquam Potestas, Minister, vel Missus* molestiam inferat bonis ejusdem Coenobii. Verùm Italicae Civitates non omnes eodem tempore, sed quaedam citius, quaedam serius, usum *Potestatum* invexere; neque in iis perpetuo habendis constantes primo fuerunt. Ut enim cuique videbatur male publica res procedere sub *Consulibus*, tum iis abjectis eligebatur *Potestas*. Si verò sub hujus regimine eadem, aut majora incommoda ac detrimenta sentiebantur, ad pristinum Consulum usum rursus convertebantur suffra-

fragia Populi. Uti habent Continuatores Caffari Lib. 3. Annal. Genuenf. quum Rempublicam Genuenfem complures difcordiae civiles Anno MCXC. dilacerarent, *Sapientes & Confiliarii Civitatis convenerunt in unum, & de communi confilio ftatuerunt, ut Confulatus Communis in futuro Anno ceffarent, & de habendo Poteftate omnes fere fuerunt concordes*. Tum Anno MCXCII. reftituti funt Confules; fubfequentibus verò Annis modò Poteftates, modò Confules habenas ejufdem Reipublicae tenuere, & demum fub Poteftatum regimine per diuturna tempora Civitas illa conquievit. Ricordano Malafpina, & Joanne Villanio teftibus, Anno tantùm MCCVII. Florentia primum Poteftatem accepit. Attamen Scipio Admiratus junior in Hiftor. Florentin. Praetorem ejufdem Civitatis Gerardum Caponfaccum reperit Anno MCXCIII., & in hanc rem laudat illius temporis monumenta. Ferrariae itidem adhuc Anno MCXC Confulum regimen perduraffe, indicare videtur Charta, quam ex Archivo Eftenfi eduxi, quum nulla ibi *Poteftatis* mentio fiat.

Sententia Confulum & Judicum Ferrarienfium pro Abbate Pompofiano contra Obizonem Marchionem Eftenfem in controverfia de fundo Graniani, Anno 1190.

IN *Dei nomine. Anno Dominice Nativitatis Millefimo Centefimo Nonagefimo, tempore* Clementis Pape, & Frederici Imperatoris, *die ultimo exeunte menfe Aprilis, Indictione VIII. Ferrarie in Epifcopatu. Nos Bonus Joannes, & Donatus, & Signorellus*, Confules, & Judices Communis Ferrariae, *audita querimonia nobis facta a* Donno Gualfredo Abbate Pompofie *de* MARCHIONE OPIZONE DE ESTE, *de terra, quam Abbas dicit fore de fundo Gragnani: audita confeffione Domini Marchionis, quod terra, de qua eft controverfia, fi eft de fundo Grajani, non vult eam neque per fe, neque per alios inquietare: vifis dictis teftium ab Abbate in hac caufa productis: vifa etiam defignatione facta nobis de fundo Graniani ab eifdem teftibus, in qua defignatione dicunt, fundum Graniani fore a termino lapideo, qui eft pofitus infra nemus Manentis defcendens in directum ufque ad mediam Foveam de Curfiolis, & per mediam Foveam defcendendo ufque ad Lacum Donnicum; poffeffionem rei, de qua eft controverfia, Donno Abbati pro Ecclefia Pompofiana pro fundo Graniani affignamus.*

Ad hec fuerunt teftes Dominus Jozulus, Stephanus Gabiani, Albertus Georgii, Guido Vicedomini, Rofeus Notarius, Egidius Guardinus, Rolandus Ildeprandi, Guizardus Ariberti, Guido de Samblenido, Guarduus teftis, & bujus rei inveftitor datus.

Ego Berardus Chrifti mifericordià facri Pallatii, & tunc Communis Ferrarie Notarius interfui, & ut audivi, & intellexi, rogatus fcripfi.

Sed haec non omnino certa; nam, ut fupra innui, diu perrexere Confulum Magiftratus adhiberi, quamquam Reipublicae praeeffent Poteftates. Sed & in nonnullis Urbibus ferius quàm in reliquis eorumdem Praetorum munus invectum eft, atque invectum cito defiit, adeo ut ne Anno quidem MCCXXXIV. Lucenfis Populus Confules prorfus ejuraffe deprehendatur.

Juvat

Juvat huc inferre exemplum Chartae ad eamdem Rempublicam ſpectantis, ex qua non ſolùm conſtabit ejuſmodi Conſulum uſus, verùm etiam quae tunc Familiae Conſilium ſive Senatum Civitatis Lucenſis conſtituerent. Harum catalogum cum iis, quae nunc eidem Reipublicae praeſunt, ſi quis A componat, facile intelliget, quantam non minus ibi, quàm & in aliis Urbibus, Familiarum perniciem attulerint temporum edacitas, inteſtinae diſcordiae, & bellicus furor. En itaque Chartam ipſam e MSto Codice membranaceo Cencii Camerarii depromtam, ac praeferentem titulum:

Inſtrumentum Lucenſium de cuſtodia quorumdam Caſtrorum data Magiſtro Petro de Guarzino, nomine Romanae Eccleſiae, Anno 1234.

IN nomine Domini Amen. Nos Guido Barletti, Orlandus Forteguerrae, Taliapani Gentilis, Aegidius Fradicionis, atque Raynerius Advocati, Lucani *Dei gratiâ* Majores Conſules, *habito majori & generali Conſilio Civitatis per praeconem, & ad ſonum campanae more ſolito coadunato in Eccleſia Sancti Michaëlis de Foro Lucano: in quo etiam Conſilio interfuerunt Capitanei Levatorum Sancti Petri Majoris, & Capitanei illorum de Sancto Chriſtophoro, & vigintiquinque Conſiliarii ſpeciales ipſius Civitatis, ſcilicet de unaquaque Porta, & invitati duodecim de Burgo, & viginti de qualibet Porta, & viginti quatuor Conſiliarii ſpeciales ipſius Civitatis, ſcilicet Lazarus Gerardini, Girardinus Judex Luterii, Opizus Moriconetti, Paſſavante Guidotti, Bonifacius Jacobi, Ricomus Pollani, Orlandus Maſſicionis, Damaſus Rapondi, Adimarus Sciabordici, Bonajunta Tanellae, Soffreducius Ordeloffi, Centius Bernarducii, Albertinus Roſetti, Guarſonus Guidalcii, Azus Gerardi Azi, Jacobus Perutbi, Rainucius Matafellonis, Brunettus Nominis Caſſele, Jacobus Rapa, Guillielmus Comitis, Taliapanis Pintelli, Rodeloſſus Guatcenus, Bernardus Albinetti. Conſiliarii majoris Conſilii ſunt iſti: Guido Martini, Tancredus Judex, Aldibrandinus Methopanis, Bandinus Barletti,* B *Amicus Boncii, Lambertus Ghintellis, Ugolinus Raſcina, Cecius Morlae, Riccomanus Advocatus, Ubertus Scalacqua, Aldibrandinus Scaduclae, Bonifacius Falſinelli, Guido Arrigi Martini, Fantinellus Aldebrandini, Fantinellus de Burgo, Ubertus Rubeus, Ugo Pinelli, Rainerius Paganelli, Bonaccurſus Lanfredi, Ubertus Alberii, Rainerius Orlanduccii,* C *Bonaventura Guillielmi, Grettus Sarraceni, Rainerius Vulpis, Guido Baldovini, Scortialupus, Guido Gualandi, Norandinus, Opizus de Fontana, Aldebrandinus Macarii, Ubertus Creſci, Orlandinus Corbilanus, Coradus Michaëlis, Aretheſis Lamfredi, Bonifacius Disfaciati, Nicolaus Vellii, Ubaldus Guidi Roſſi, Gerarducius Jacobi, Aldebrandinus Mampilii, Boſus Lamberti,* D *Ubaldus Guaſciurae, Tedelgardus, Aldibrandinus Judex, Rugerius Judex, Bonotellus, Albertinus Bandini, Aldebrandinus Albertini, Ubaldus Bonifacii, Forteguerra Cathuolae, Arigettus Comparis, Ventura Falconis, Riccardinus Arrici Roſſi, Deodatus Raucii, Arigettus Accentantis, Bartolottus Panteſae, Hoſtiſcanus, Bonaventura Fortizionis,* E *Orlandus Bonacii, Guido Tortiani, Pandolfinus de Puteo, Gerarducius Corbolani, Ardicione Miſcii, Uſaldo de Octavo, Girardinus Ughi Githi, Benevenardus, Oddone Mercati, Boniſacius Laënae, Bonaventura Roſſus,*

Arman-

Armannus Portantis, Bonaventura Damiani, Paganus Bandini, Jacobus Ouerardi, Moretinus Stregi, Datus Cecii, Rochiscianus, Nicolaus Blavajolus, Bonaccursus Palliae, Albonerius de Filungo, Bonaventura Batterolo, Bonaventura Macarii, Bonvido Alegrasse, Gerarducius Vulpelli, Orlanducius de Posso, Guindalfus, Francus Mirconis, Ugolinus Guascuciae, Rusticellus Orlanducii, Jacobus Cimacli, Opizanus Castilionis, Lazarius Saginae, Fantolinus, Bandinus Boccamajore, Bandettus, Paganinus Christofori, Albithus Scocii, Guillielmus Maji, Ingherammus, Natalinus Natalis, Baldinottus Bruni, Tegrimus Arnaldi, Lanfrancus Bandini, Uguiccio Broccori, Paganellus de Gallo, Guiscardus Normanni, Lambertus Jonillis, Velter Rosotti, Lanfrancus Pratis, Guiscardus Brotafani, Ugolinus Guidonis, Vivianus Gualfredi, Guido Vecli, Cecius Bernarnungerni, Lambertus Uberti, Orlandus Civettae, Lambertus Maineri, Bonaventura Tancieri, Lanfrancus Guiducii, Bartholomaeus Melioris, Anterminellus Raynerii, Saracenus Falsinelli, Guido Burelli, Tetaldus Burelli, Castellanus Batterolo, Orlandus Bonati, Pestallese Trinciante, Bonifacius Cardie, Adjutus Faleri, Rompelasta, Paganellus Rapae, Bonconte Bernarducii, Lambertus Bernardi, Saracenus Gualterotti, Arrigus de Fuso, Tedicius Gallinelli, Jacobus Garbe, Normannus Berarducii, Rustichellus Uguicionis, Villanus Massa Vitelli, Normaninus Johannis, Mansus Gallitiae, Christophanus Taliapanis, Ardicione Malaprese, Ferrante Custoris, Cursus Schiaccae, Nicojonta Vancii, Jacobinus Notarius, Bonaccursus Bolle, Villanus Bucca, Bonaccursus Provincialis, Jacobus Baccari, Jacobus Lassus, Saladinus Ronthemi, Aldibrandinus Maurini, Donatus Capestranthi, Bonifacius Pieri, Ubaldus Arghecti, Rainucius de A *Colle, Paganus Baccari, Ubertus Ardicionis, Arrigus Capeti, Gerarducius, Lanfrancus Lazari, Rainucius Stranbi, Rainucius Corsi, Rossus Rainucii, Orlandus Malapresa, Alcherius Thomasi, Ugolinus Taliapanis, Arnaldus Guidicionis, Jacobus Suffredi, Aldibrandinus Bullionis, Lambertus Malamdiera, Suffreducius Guantia, Tedicius Raineri,* B *Orlanducius Mariani, Galganettus de Sancto Justo, Ottinellus Meliorati, Orlandus Tedesci, Lambertus Herri, Allebrandinus Malefronte, Bonaccursus Azi, Petrus Rogeroni, Bonajutus Campanese, Borgonione Bernardi, Ubaldus Rainerii, Jacobus Pontadore, Bonaventura de Liscia, Truffa Rainerii, Arrighus Parghie, Bovone Notarius, Paganus Bandini,* C *Marmaldus Perfede, Benvenutus de Cerbaria, Grandone Conciati, Gerardinus Maurini, Ceciarellus Fantinelli, Riccardinus Gherondellus, Malaspina Jughissi, Guillielmus Notarius, Ugolinus Burnelliae, Riccardus Tintor, Orlandus Diversi, Orlandus Bonberii, Francescus Passi, Bongranus, Genovese Aliotti, Ardicione Rofredi.*

D *Volentes obedire mandatis Domini Papae super excessibus, pro quibus eramus nos & Lucani excommunicationis & interdicti sententiis innodati, scilicet tam pro exactionibus, damnis, contumeliis & injuriis Clericis & Ecclesiis Lucanis irrogatis, quàm pro facto Carfangnanae ipsis praesentibus, & de ipsorum consilio & voluntate damus, atque concedimus vobis* E *Domino Petro de Varcino, Dei gratiâ Domini Papae ad hoc Legato, recipienti vice & nomine ipsius Domini Papae & Romanae Ecclesiae, juxta formam mandati Apostolici vobis facti, custodiam, possessionem, & tenutam Arcis, Turris, & Castri Castelli Novi, & Arcis, Turris, & Castri de Aquilata: quae Romana Ecclesia obligata tenebit hinc ad quatuor proximos annos pro quatuor mil-*

A *millibus Marcarum argenti, pro parendo mandatis Domini Papae pro excessibus supra dictis. Et promittimus, & convenimus pro Lucano Communi ipsam custodiam & tenutam vobis praedicto Domino Petro ad hoc Legato, & cui dederitis seu commiseritis eam, ut dictum est, recipienti pro Domino Papa & Romana Ecclesia, dicta Castra manutenere* B *& defendere ab omnibus illis, qui vellent inferre molestiam, vel gravamen; & ipsam custodiam & possessionem dictorum Castrorum non inquietare vel molestare aliquo modo vel ingenio, nec permittere, ut inquietentur vel molestentur, aut auferantur contra mandatum Domini Papae, & voluntatem, vel ejus Nuntii super hoc mandatum habentis, seu ad ipsorum* C *Castrorum custodiam deputati. Et haec omnia promittimus vobis vice ipsius Domini Papae & Romanae Ecclesiae, tenere & observare per nos nostrosque successores, & contra non venire, vel facere aliquo modo vel ingenio hinc ad praedictum terminum quatuor annorum, & non ultra, nisi in quantum antea esset nobis & Lucano Communi a Sede* D *Apostolica relaxatum. Insuper Riccus Praeco Lucani Communis, de voluntate & consensu & parabola praedictorum* Majorum Consulum, *& praedictorum Consiliariorum tunc ibi praesentium, & parabolam dantium, ad sancta Dei Evangelia juravit in animabus eorum, praedicta omnia & singula firma & rata habere & tenere, & contra non venire* E *vel facere aliquo modo vel ingenio per se, vel per alios, ad sanum & purum intellectum suprascripti Domini Petri. Et sic Deus adjuvet eos, & sancta Dei Evangelia, super quibus idem Riccus manum posuit.*

Actum est in Civitate Lucana in Ecclesia Sancti Michaëlis, in praedicto generali Consilio, coram Domino Opizo Archidiacono Lucano, Magistro Ugone Archipresbytero Lucano, Fratre Guilielmo de Cordella Poenitentiario Domini Papae, Fratre Johanne, Fratre Benedicto, Fratre Caesario, Aldebrandino Judice, Jacobo de Morino, Lucani Communis Cancellariis, & Orlando Notario, & hujus rei testibus rogatis. In Anno Domini Millesimo Ducentesimo Trigesimo Quarto, Indictione Septima, VII. Kalendas Augusti.

Ego Brunacius Perusinus Civis, & Apostolica auctoritate Notarius, iis omnibus interfui, & ut supra legitur de mandato praedictorum Consulum & Consiliariorum, & eorum parabolâ subscripsi, & in publicam formam redegi.

Hujusmodi *Praetorum* potestas suprema fuit, qualem Principes exercere solent. Proinde ne ab ipsis quoque Principibus respuebatur id munus; ad quod gerendum quicunque advocabantur, propterea dicebantur *andare in Signoria*, hoc est ire ad dominandum. Ob id Potestas in ejus sacramento dicere consuevit: *Toto dominii mei tempore*. Neque ultra annum protendebatur eorum auctoritas; ipsique jurabant, se Praeturam ultra annum non gesturos: a quo sacramento nemo absolvebatur, nisi fortè eorum merita, perspectaeque virtutes ita Civium animos sibi devinxissent, ut, derogando Legibus, in alterum annum eisdem Praetura confirmaretur. Porro quum non deessent, qui interdum precariâ hac dominatione abuterentur succedentibus temporibus placuit plerisque, ne dicam omnibus, Civitatibus liberis, binos singulis annis deligere *Potestates*, quorum altèr primis tantùm sex mensibus suum regimen complebat, alter verò sex postremis. Eâ ratione cavebatur, ne Reguli isti, si fortè secus atque sperabatur, sese gererent, diu Reipubli-

A cae aut inutiles, aut perniciosi esse pergerent. Deligebatur autem id hominum genus ex alienis Urbibus, praecipue ex amicis & sociis, hoc est, ex iis, quae eidem factioni, sive Guelphae, sive Gibellinae adhaerebant. Nimirum Guelphi nominis Urbes non alium sibi praeficiebant Praetorem, quàm qui ejusdem professionis cultor haberetur. B Neque aliter se gerebant Gibellini instituti Civitates. Quem meliorem quisque noverat, aut quem enixius exoptabat, hunc in publico Consilio proponebat; isque statuebatur, quem plurium vota eligebant. Mos tamen fuit frequentior, paucis ex numero Civium delectis, ac prudentioribus curam & facultatem committere novi Praetoris C eligendi. Plerumque verò is a foederatis Civitatibus exposcebatur, qui videlicet ceterorum praestantissimus videretur: & praecipue qui Cingulo Militari jam foret accinctus, idest jam esset *Cavaliere*, sive honore Militiae decoratus. Si quisquam deligebatur ejusmodi ornamento nondum auctus, D id Historici tanquam rem raram adnotant. Immo ii, si probe se in officio gerebant, a Civitate publicis impensis *Milites*, seu *Cavalieri*, creari consueverunt. Fuere interdum minus potentes Urbes, quae ex pacto a vicinis Potestatem recipere cogebantur. Ceterùm nonnisi ex spectata Nobilitate seligere Potestates E iisdem temporibus mos fuit, quosque rerum experientia & Prudentia & Fortitudo commendabat. Neque enim eorum tantummodo erat Populum regere, ac civilia pertractare negotia, sed etiam bello praeesse, atque exercitus in hostes ducere, quum necessitas, aliaeve rationes exposcerent. Quare quisquis olim Praetorem, sive Potestatem egisse invenitur in Urbibus liberis, ac praecipue in praestantioribus, is continuo censendus est tum egregiâ sanguinis Nobilitate, tum ingenio virtutibusque inter Italicos excelluisse: idque unum loco elogii esse nunc potest. Ac propterea qui de illustribus Italiae Familiis sermonem instituere volunt, eis praecipue intendendi sunt oculi in veteres Liberarum Urbium Praetores, quorum Catalogos perutiles semper censui ad distinguendas Italicas Familias, quae sese prae reliquis Nobilitatis gloriâ commendabant. Senensium Historias exempli caussâ consule. Potestates, qui ex Mutinensi Civitate ad eam Urbem regendam acciti sunt, isti se nobis offerunt. Ad Annum Christi MCCXXV. *Gerardus Rangonus*. Hic idem fuit, quem Rolandinus Historicus Patavinus laudat, Lib. 3 Cap. primo scribens partem Veronensium Civium, ex Urbe illâ unà cum Comite Sancti Bonifacii expulsorum, Anno MCCXXX. *vo asse pro suo Rectore & Potestate Dominum Gerardum Rangonum de Mutina, virum prudentem, & strenuum, sapientem, providum, & astutum*. Tum Anno MCCXXVII. Senae Praetorem egit *Inghiramus de Macreta* Mutinensis. Anno MCCXXXI. praelaudatus *Gerardus Rangonus*: quippe licuit post aliquod tempus eandem rursus inire Praeturam. Anno MCCXXXV. *Bernardus de Pio de Mutina* Senensem Praeturam gessit. Anno MCCXXXVII. *Jacobinus Rangonus*. Anno MCCXL. *Manfredus de Saxolo de Mutina*. Anno MCCXLV. *Leonardus Buccabadeta de Mutina*. Anno MCCLXIII. *Gulielmus de Gozano de Mutina*. Anno MCCLXIX *Rainerius del Testa de Mutina*. Anno MCCCXL. *Gerardus de Guidonibus de Mutina*. Anno MCCCXLIX. *Albertus Boschettus de Mutina*. Reliquos omit-

omitto. Omnes isti e praeclarioribus Mutinensis Urbis Familiis. Ita Capitanei Senensis Reipublicae (de quo munere annuo infra aliquid dicam) renuntiati sunt Anno MCCLVI. *Guilielminus de Rangona* Mutinensis. Anno MCCLVIII. *Bonifacius de Gorzano*. Anno MCCLXII. *Gherardinus filius Lanfranci Pii de Mutina*. Anno MCCLXV. *Inghiramus de Gorzano* Mutinensis. Anno MCCLXVIII. *Bonacorsus de Montecuccolo* Mutinensis. Anno MCCC. *Lanfrancus Rangonus de Mutina*. Alios praetermitto. Haec enim satis superque sunt, ut videas, quot Nobiles viri ab una Civitate Mutinensi accersiti olim fuerint ad unam Senensem regendam atque tuendam.

Rolandinus de Passageriis Bononiensis (alter a Patavino, nuper memorato, cui egregium Chronicon debemus in Tomum VIII. Rerum Italicarum a me inlatum) in *Summa Notariae Artis* exemplum Epistolarum adfert, quibus invitabantur *Milites*, hoc est, Nobiles, ad suscipiendum Praeturae officium. Inter cetera ajebant: *Personam vestram ad Kalendas Februarii proxime venturi ad unum annum nobis & Civitati nostrae in Potestatem, Rectorem, & Dominum* (atque hinc habes, quanti foret ejusmodi dignitas) *electione concordi & unanimi praefecimus*. Memorantur heic *Februarii Kalendae:* ex communi tamen usu in reliquis Urbibus, Kalendis Januarii Magistratum novi Praetores inire solebant. Factâ verò electione novi Praesidis aliquot Menses ante Kalendas Januarii, praeter literas, Legati etiam ad eum invitandum mittebantur, atque hi apud Veronenses ex *Religiosis viris* esse consueverunt, ne Cives Seculares, ut puto, nimium gratiae sibi mature conquirerent apud futurum Dominum. Audi Statuta Veronensium Anno MCCXXVIII. promulgata, ac publici juris facta Anno MDCCXXVIII. ab accuratissimo, meique amantissimo viro Bartholomaeo Campagnola Archipresbytero. Ibi Capite Primo Praetor inter cetera jurejurando haec pollicetur: *Item tenear mittere duos viros Religiosos & spiritales communi opinione, in quorum praesentiâ Potestas ventura juret in Civitate sua, in publico Consilio, de veniendo, & de suscipiendo regimine Civitatis Veronae. Qui, vel alii duo Religiosi, & communi opinione spiritales, ducere ipsum Potestatem debeant, quando venturus erit ad regimen praedictum; & alios ad praedicta faciendum non mittam. Item Potestas electa debeat respondere intra quatuor dies, postquam ei dictum & denuntiatum fuerit per Nuntium, sive per literas Communis Veronae, de recipiendo regimine Civitatis &c.* Hisce accedant Patavinae Reipublicae Literae de novo Praetore electo, quas mihi suppeditavit Codex MStus, Patavii adservatus penes Nobilem virum Comitem Sertorium Ursatum, nepotem videlicet celebris olim inter Eruditos viri Sertorii Ursati Equitis Patavini.

Praetoris ac Populi Patavini Literae, quibus Pinum de Vernaca Cremonensem electum invitant ad suscipiendum munus Praeturae Patavinae, Anno 1308.

M*iliti probatae fidei & examinatae virtutis*, Domino Pino de Vernaca de Cremona, Franciscus de Bitonio *de Episcopatu Assisii*, Potestas,

 Ancia-

A Anciani, Consilium & Commune Paduae, *salutem & bonorum omnium incrementa. Quoniam de manibus cujuscumque Rectoris & Ducis, totius sibi commissi Populi pendet salus, eo quod universa membrorum compago ex dispositione capitis reformatur, meritò infra ceteras sollicitudines debet hoc esse, scilicet bonum sibi praeferre Rectorem, in cujuslibet pectore curâ majori. Hujus i-*
B *gitur desiderii fervore soliciti Viri prudentes, ad electionem deputati, consideratis virtutibus, quibus celebris nominis vestri famâ docente affluitis & fulgetis (quod etiam cognovimus experientiâ manifestâ)* personam vestram a Calendis Julii proxime venturis usque ad sex menses in Potestatem seu Rectorem
C nostrum, consensu & voluntate unanimi elegerunt, *ipsius electionis factae de vobis approbatione & confirmatione per nostrum majus Consilium subsequuta. Quapropter cum ex ipsa electione per omnem modum sit mirabiliter satisfactum affectionibus cordis nostri, eo quod scimus, vos adeo Virum doctum, ut sciatis aequâ librâ ponere judicium in pon-*
D *dere, & justitiam in mensura, & in vindictam facinorum justitiâ vibrare gladium temporale, Nobilitatem & Prudentiam vestram precibus, quibus possumus, requirimus & rogamus, quatenus vobis placeat in hoc satisfacere votis nostris, ipsumque regimen acceptare, propterea recepturos pro salario vestro de nostra usuali Moneta Libras sex millia*
E *Parvorum, ut nostrorum continet Statutorum forma, pactis, conditionibus, atque familia. quibus discretus vir Petrus Domini Justignani praesens exhibitor, Syndicus nostri Communis, ad haec specialiter constitutus, vobis oretenus enarrabit, ac etiam per scripturas plenarie patefiet. Cui post harum praesentationem infra tertiam diem sine contradictione aliqua responsum per Instrumentum publicum certum detis.*

Ad haec solemni pompâ, & magnifico Populi concursu, Urbisque apparatu, novus Praetor excipiebatur. Oratio quoque publica in ejus laudem haberi consuevit. Praeterea eidem Praetori facultas erat (immo eidem mandabatur) secum ducendi *Judices*, & duos *Milites* nobiles viros, quorum primi lites & caussas dirimerent; alteri verò tum Praetorium custodirent, tum armatam vim Potestati, ac Judicibus ad justitiam exercendam, ac reorum poenam ministrarent. His omnibus de aerario publico salarium constituebatur. Peracto autem Officio, cogebatur Expraetor Syndicatui sese exponere, ac tandiu in Urbe morari, quoadusque congruum tempus praeberetur volentibus adversùs eum querelas producere. Fidejussores is eam ob caussam dare cogebatur. Sed praestat accipere haec a vetustissimo Statutorum MStorum Libro, quem in Archivo suo adservat Mutinensis Communitas, ubi haec leguntur Lib. I. Rubric. I. & VII. *Potestas recipiet pro suo feudo & salario sex Mensium, MCC. Libras Mutinensium a Communi Mutinae. Tenebit quatuor bonos Judices; & duos Milites, sivè Socios, quorum unus sit bene Literatus; & octo Servientes Domicellos vestitos de eodem panno* (nunc Italice *la Livrea*) *& octo equos, quatuor sint de armis, omni eius periculo & fortunâ. Item decem Beroarios armigeros, vestitos de eodem panno, dissimili a vestibus Domicellorum; & quatuor Ragatios a stalla. Et quod Potestas, nec aliquis de sua Familia non possit, nec debeat ducere vel tenere in Civitate Mutinae vel districtu, Uxorem, Fratrem, nec Filium, toto tempore sui regiminis. Et quod non habeat aliquam parentelam, sive affinitatem, vel consanguinitatem in Civitate Muti-*

nae

nae vel distructu. Nec comedere vel bibere cum aliquo Cive, vel Comitatino Civitatis Mutinae, nec ipse, nec aliquis de sua Familia in aliqua domo vel loco alicujus singularis personae vel Collegii Civitati Mutinae, vel Burgorum &c. Vide, quantâ circumſpectione ageretur, ne quiſquam temporanei iſtius Domini animum corrumpere poſſet. Quae verò de ejuſdem Poteſtatis officio habeantur in altero itidem antiquiſſimo membranaceo Libro Statutorum Reipublicae Mutinenſis, addere juvat.

Populi ſeu Reipublicae Mutinenſis decretum de Officio Poteſtatis, efformatum longe ante Annum 1281.

POteſtas Mutinae *ſecum debeat ducere & tenere toto tempore ſui regiminis duos bonos Judices peritos, & duos bonos Milites, quolibet ipſorum Judicum & Militum, annis triginta majores, & octo Servientes, & octo Equos ad minus, quorum tres ſint de armis. Qui Judices & Milites, & omnes alii de ſua Familia ſane ſint & fuerint de parte Eccleſiae. Et non aliquem, qui ſit vel fuerit, vel eſſe conſueverit de altera parte: ſub poena centum Librarum Mutinae pro quolibet. Et venire debeat, & eſſe in Civitate Mutinae dictus Poteſtas cum tota dicta ſua Familia, per octo dies ante introitum dicti ſui regiminis. In quibus octo diebus habeat ipſe Poteſtas plenam juriſdictionem punire omnes & ſingulos Officiales electos, & alios loco eorum, qui renunciaverint, vel eſſe non poterint, eligere & jurare facere ſecundùm formam Statuti Communis Mutinae. Et ſi de ipſis Officialibus, vel de aliquo eorum, vel ipſorum electione aliqua controverſia, vel quaeſtio moveretur, quod poſſit cognoſcere ipſe & quilibet de ſuis Judicibus, & terminare & diffinire, ac ſi revera eſſet in Regimine Civitatis Mutinae. Et inſuper Poteſtas..... ... in Kalendis Januarii infra dictos octo dies eligat, ſeu eligi faciat ſecundùm formam Statuti Conſilium Generale novum Communis Mutinae, & locare reditus Communis ac Conſilii Generalis ad incantum plus offerenti, ſecundùm formam Statuti Communis & Populi. Et ſtare debeat ipſe Poteſtas, Judices, & Milites ad Regimen Poteſtariae Civitatis Mutinae faciendum in Civitate Mutinae & diſtrictu uſque ad tempus ſui Regiminis completum. Nec alios poſſit loco eorum ſubrogare, vel ponere, vel cambiare &c.*

Et ego Johannes de Curtellinis Notarius Poteſtatis, praedictum Statutum de Libro Statutorum Communis Mutinae extraxi & exemplavi in Milleſimo Ducenteſimo Octuageſimo Primo, Indictione Nona, die Dominico X. intrante Auguſto.

Parum diverſa ſunt, quae Populus Ferrarienſis Anno MCCLXVIII. de electione ſui Praetoris decrevit. En ejus verba excerpta e Statutis MStis antiquis, in Eſtenſi Bibliotheca adſervatis, Lib. 2. Rubricâ 7. *Poteſtas teneatur habere quatuor Judices, & duos Milites; unus quorum Judicum ſemper debeat eſſe deputatus aggeribus, ſcurſuriis, pontibus, & viis Civitatis Ferrariae & diſtrictus &c. Qui Judex Aggerum eligatur per Dominum Marchionem: & habeat pro ſuo ſalario de Feudo Poteſtatis in ſex menſibus quinquaginta Libras Ferrarinorum veterum.* Secundus Judex praeerat mulctis. & redi-

reditibus Communis Ferrariae, navibus, portis, ac pontibus Civitatis. Tertius maleficiis. Quartus Assessor erat Potestatis. Perpetuo habere jubebatur Praetor duodecim Servientes, & equos decem, e quibus tres forent ad arma idonei. Sex tantùm Menses perdurabat ejus munus, ac *pro suo salario percipiebat a Communi Ferrariae Mille quingentas Libras Venetorum parvorum*. Functus officio, per quindecim adhuc dies Ferrariae permanere

A cogebatur, rationem omnibus redditurus, si quidquam deliquisset. Nullam caussam ei licebat cognoscere, aut judicare *alicujus Civis, vel habitatoris Civitatis vel loci, unde Potestas erat, vel Districtus ejus*. Juvat etiam addere, quae in hanc rem olim Senensis Respublica statuit: teneo enim Populi illius decretum ex munere
B doctissimi olim viri Huberti Benvoglienti, qui ex Archivo Nosocomii Scalensis illud depromsit.

Reipublicae Senensis constitutio de electione Potestatis promulgata ante Annum 1288.

IN nomine Domini. Amen. Infrascripta sunt certa Capitula Constituti Comunis Senensis, que reperiuntur scripta in Constituto Novo Comunis Senensis, publicata manu Orlandi Guillielmi Notarii.

Rubrica de Electione Potestatis Senensis, & ejus officio.

STatutum & ordinatum est, quod per Dominos novem Gubernatores & Defensores Comunis & Populi Senensis & Camerarium & quatuor Provisores dicti Comunis, & Consules Mercatorum, & Consules Militum Civitatis Senensis, cum adjuncta sapientum Virorum, quos dicti Novem secum habere voluerint: si quos habere voluerint, eligantur, & eligi debeant & nominari Potestates Communis & Populi Senensis, *unus vel plures, sicut eis videbitur. Et dicti Ordines & Sapientes dictam electionem faciant, & facere teneantur & debeant de illis hominibus & personis, que sint fideles sancte Romane Ecclesie, & amatores Comunis & Populi Senensis; cum illis conditionibus & salario, & cum Sotiis & Familia & Equis,*

C *& extimatione ipsorum equorum, sicut & qualiter ipsis Dominis Novem pro Comuni Senensi melius videbitur convenire. Inter que pacta contineatur, quod Potestas, qui pro tempore fuerit, teneatur & debeat pro salario Potestariae ordinando ducere secum ad regimen Civitatis Senensis quinque bonos & legales Judices Jurisperitos. Qui quinque Judi-*
D *ces per dictum Potestatem ponantur & ordinentur ad officium isto modo, scilicet. Quod unus illorum stet, & stare debeat cum Domino Potestate, & legere sibi Statuta, & interesse Consiliis Campane Comunis Senensis; & dicta Statuta & Consilia facere mandare executioni; & procurare, quod Dominus Potestas ea mandet executioni; & civi-*
E *les questiones cognoscere & diffinire secundùm formam juris & Statutorum Comunis Senensis. Et duo ex dictis quinque Judicibus debeant stare ad Dischum Maleficiorum, super maleficiis cognoscendis & examinandis hoc modo, scilicet; quod unus dictorum Judicum cognoscat & examinet omnia maleficia & excessus, que committerentur in Civitate, & Burgis, & Massa & infra Massam Civitatis Senensis. Alius*

verò

*verò Judex cognoscat & examinet omnia maleficia & excessus, qui committerentur in Comitatu & Terris Comitatus & districtus & jurisdictionis Senensis. Et dicti duo Judices debeant mutari per Dominum Potestatem de Civitate in Comitatu, & de Comitatu in Civitate de tribus in tribus mensibus. Qui duo Judices Maleficiorum non debeant se intromittere de civilibus questionibus cognoscendis. Quartus verò Judex sit & esse debeat ad colligendum condempnationes, datia, banna, & decimas, & pecuniam, que deberetur Comuni Senensi, secundum formam Statutorum, & ordinamentorum Comunis Senensis. Quintus verò Judex sit & esse debeat ad Officium Consulum Placiti Comunis Senensis. Et habeat illud Officium, quod habet Judex Consulum Placiti Comunis Senensis: & sit, & vocetur Judex Consulum Placiti Comunis Senensis, qui est & esse consuevit de Civitate Senensi. Et possit & debeat & teneatur cognoscere & diffinire de civilibus questionibus secundùm formam juris & Constituti Comunis Senensis, sicut tenetur Potestas, & Judex, & Assessor Comunis Senensis. Qui quinque Judices debeant interesse condempnationibus & examinationibus condempnationum. Et teneat & debeat Potestas habere secum duos Judices, & Judicem, & Assessorem Comunis Senensis, quando facit condempnationes & absolutiones, & eorum consilio facere condempnationes & absolutiones; & nulli alii Judices debeant interesse ad illas condempnationes & absolutione faciendas. Et dicti Judices jurent & teneantur observare omnia Statuta Comunis Senensis; & predicti quinque Judices teneantur gerere & exercere omnia & singula Officia, que eis & alicui eorum committerentur exercenda & facienda per Dominos Novem, & Camerarium, & quatuor (*Proviso-res). *Et pro predictis faciendis nullum salarium vel remunerationem aliquam habere vel petere debeant a Comuni Senensi, ipsi vel aliquis eorum causâ remunerationis vel alio modo quocumque, nec per Consilium Novem, vel aliquod aliud Consilium, nec per Consules Mercatorum, nec per Consules Militum. Et si quid Consilium inde fieret, non valeat nec teneat ipso jure. Et Consiliarius, qui consiliaverit, vel arrengaverit contra praedicta, puniatur & condempnetur Comuni Senensi in centum Libris denariorum Senensium.*

Et sic electus sit, & esse debeat Potestas Comunis Senensis & Populi Comitatus ejusdem, *si dictam electionem receperit, & personaliter venerit, & continue steterit in Civitate Senensi ad Officium Potestariae exercendum toto tempore sui officii. Et dicta electio Potestatis fiat & fieri debeat eo tempore, quo predicti Novem duxerint ordinandum, & eis videbitur convenire. Et hec observentur & fiant & teneant & valeant non obstante aliquo Capitulo Constituti generali vel speciali, per quod possit huic Capitulo in aliquo derogari. Et salarium, quod per predictos Novem fuerit stabilitum, non possit causâ necessitatis, vel alio modo vel ingenio augeri vel augmentari. Et quicumque consuleret vel arrengaret, quod dictum salarium augmentaretur vel augeretur, vel maius salarium daretur, puniatur pro qualibet vice in centum Libris denariorum Senensium Comuni Senensi: & ejus consilium non valeat, nec teneat, non obstante aliquo Capitulo Constituti. Et qui fuerit Potestas electus, ut supra dictum est, sit & stet contentus salario supradicto, & feudo sibi per dictos Novem ordinato. Quod salarium predictum Domini Novem teneantur & debeant ordinare, antequàm faciant electionem Potestatis; & plus dicto feudo & salario*

lario dictus Potestas non possit petere & recipere vel habere per se, vel per interpositam personam a Comuni Senensi, vel alio pro Comuni, nec causâ feudi, nec causâ donamenti sive remunerationis, sive aliâ qualibet causâ. Et si Potestas contrafaceret, perdat centum Libras Denariorum Senensium. Et Camerarius Comunis Senensis tantum de suo salario teneatur & debeat retinere, & postea non reddere vel reddi facere ullo modo. Et quod ordinatum fuerit sibi dari, excepto supradicto salario, non valeat nec teneat ipso jure. Et Camerarius, & Quatuor, & Domini Novem teneantur & debeant, quod sicut ordinatum fuerit, omnino non dare vel dari facere aut concedi sibi Potestati, vel alii pro eo. Et qui contrafecerit, condempnetur & puniatur Comuni Senensi in duplum illius quantitatis pecunie vel rei, que sic daretur vel concederetur. Qui Potestas recipiat & recipere possit pro quolibet Mense, pro rata temporis, feudum sibi statutum, exceptis quingentis Libris Denariorum, qui remanere debeant penes Camerarium Senensem secundùm formam Capituli Constituti, quod loquitur de Sindicamento Potestatis, & suae Familiae, quod sic incipit: Et teneantur & debeant Potestas & Sotii & Judices, quos secum duxerit &c. *Et per predictos Dominos Novem non possit nec debeat provideri, quod Potestas licentietur ante tempus sui regiminis: nec ipsum possint a Sindicatu absolvere aliquâ ratione vel modo. Et quicumque fuerit Potestas, vel Capitaneus in Civitate Senensi, non possit esse Potestas vel Capitaneus in ipsa Civitate ipse vel alius de domo sua, nec eligi vel nominari pro Potestate vel Capitaneo Senensi in Anno sequenti, nec etiam aliquis alius de Terra sua. Et hoc idem fiat & observetur de Judicibus forensibus. Et Potestas electus modo predicto teneatur venire personaliter & esse in Civitate Senensi in Kalendis Decembris. Qui Potestas jurare teneatur, nullo modo vel ingenio recipere vel acceptare electionem de se factam, si accideret, quod Senenses ipsum eligerent in Potestatem, Dominum, vel Rectorem pro Anno futuro; nec recipere, vel esse permittere aliquem in Potestatem vel Dominum, qui esset electus ad clamorem. Et teneatur Potestas facere jurare omnes homines de Consilio Campane, qui jurabunt ad Consilium, quod sic Potestatem vel alium Dominum vel Rectorem, qui pro tempore fuerit, non refermabunt pro alio futuro Anno, nec aliquem eligent, vel levabunt ad clamorem. Et hoc Capitulum, & omnia & singula supradicta, que in dicto Capitulo continentur, valeant & teneant, & debeant executioni mandari, non obstante aliquo Capitulo Constituti. Et quod de predictis vel aliquo predictorum non possit fieri Consilium Campane Comunis vel Populi, nec approbari necessitas, vel fieri Parlamentum. Et si quis contra predicta fecerit vel dixerit, si fuerit Camerarius, vel Quatuor, puniatur quilibet eorum in centum Libris: & si fuerit Consiliarius, vel alius quilibet, qui contra predicta arrengharet vel diceret, puniatur & condempnetur in centum Libris Denariorum. Et Notarius, qui scriberet imposita, vel consilium, condempnetur in quinquaginta Libris Denariorum; & quod factum fuerit non valeat nec teneat ipso jure, nec executioni mandetur. Et predicti Officiales, & quilibet eorum, qui contra predicta facerent, removeantur ab Officiis.*

Rubrica de illis, quos Potestas potest secum ducere.

ET teneatur Potestas jurare, & juret, non ducere aliquem Militem vel

vel Judicem vel familiarem, qui non sit de amicis Comunis Senensis, & de fidelibus & amatoribus sancte Matris Ecclesie; & nullum, qui sit famosus Ghibellinus: & non permittere, Judicem, vel Militem, vel familiares aliquos stare vel interesse in Civitate vel extra alicui Consilio Comunis Senensis. Et si Potestas contrafecerit, perdat pro qualibet vice de suo salario viginti quinque Libras Denariorum, & apud Camerarium Comunis Senensis remaneant pro Comuni Senensi. Et Sindicus Judex Comunis teneatur & debeat facere diligentem inquisitionem de predictis. Et si invenerit aliquem de familia Potestatis, qui non sit de amicis Comunis Senensis, & de fidelibus & amatoribus sancte Matris Ecclesie, vel quod sit famosus Ghibellinus, debeat ipsum de Civitate Senensi expellere facere & compellere. Camerarius & Quatuor retinere de feudo Potestatis viginti quinque Libras Denariorum, & postea non reddere.

Rubrica, quod Potestas debeat venire & recedere suis expensis, & ad suum rischium & fortunam.

ET teneatur & debeat Potestas, venire ad Civitatem Senensem, & recedere suis propriis expensis, & suum rischium & fortunam in personis, equis, vel rebus aliis quibuscumque; & non possit vel debeat petere, vel recipere aliquod medium restauramentum, vel refacimentum, vel aliquod aliud loco eorum, quocumque nomine censeatur.

Rubrica de vacatione Officialium Senensium.

ITem quod nullus possit nominari vel recipi in Potestatem Senensem, vel Judicem Comunis Senensis, vel Populi Senensis, vel Judicem, quem Potestas secum duxerit pro Constituto legendo, vel Judicem Malefitii, vel Judicem Cabelle, vel Judicem, qui debet recolligere pecuniam Comuni Senensi debitam, seu avere Comunis, vel pro Exgravatore, vel aliquod aliud Officium Comunis Senensis, qui sit, vel actenus fuerit in aliquo alio Officio Comunis Senensis vel Populi a tribus annis citra. Et si facta fuerit aliqua nominatio vel electio de predictis contra dictam formam non teneat nec valeat ipso jure. Et talis electio non recipiatur vel approbetur ullo modo per Consilium Campane, necessitatis causa vel aliquo alio modo, nec per Consules Mercantie. Et Novem non possint aliquem eligere vel facere in Judicem vel Officialem contra supradictam formam, nec etiam Tredecim Emendatores Constituti Senensis. Et si dicti Tredecim Emendatores Constituti facerent aliquod Capitulum Constituti, vel aliquam emendationem vel aliquam novitatem de eligendo aliquem in Potestatem, vel Judicem, vel Officialem contra predictam formam, Potestas teneatur & debeat quemlibet ex dictis condempnare in decem Libris Denariorum Senensium, & dictam condempnationem exigere, & postea non reddere. Et si quis Judex vel Officialis fuerit inventus recepisse aliquid ex dictis Officiis contra dictam formam, perdat feudum suum, & nichilominus ab Officio removeatur. Et quicquid agetur contra ea, sit cassum & nullius valoris.

Rubrica de arbitrio non petendo a Potestate.

ET teneatur & debeat Potestas non petere vel recipere aliquod arbitrium per se vel alium, vel permittere peti ab aliquo, in sui presentia vel absentia, in concione vel consilio, vel alio modo

vel loco, a Comuni vel Populo Senensi, vel a Dominis Novem, vel a Consulibus Militum, vel a Consulibus Mercatorum, vel a quacumque persona, cujuscumque dignitatis vel conditionis existat. Et si quis, vel sui, dicerent vel arrengarent, vel aliquo modo attentarent dare arbitrium Potestati, quilibet eorum condempnetur Comuni Senensi in centum Libris Denariorum Senensium, & in carcerem Comunis Senensis personaliter detineatur, donec debitam penam solverit. Et si dictum arbitrium dicte Potestatis, vel alicujus pro eo datum fuerit aut factum fuerit in aliquo contra predicta, ipso jure sit nullum, & non valeat, nec teneat aliqua ratione vel causa, & sit pro non habito, & ipso arbitrio Potestas precise teneatur & debeat non uti. Et si contra predicta vel aliquod predictorum, Potestas vel alius pro eo faceret, abinde in antea non sit habitus pro Potestate vel Rectore, & desinat esse Potestas vel Rector ipso jure. Et teneatur & debeat Potestas facere jurare Camerarium, & Quatuor, quod postquam habuerit vel exceperit ipsum arbitrium, non dabunt sibi Potestati vel alicui pro eo aliquem denarium pro suo salario, vel aliquid aliud ullo modo, aliqua ratione vel causa. Et teneatur Potestas facere jurare Successorem suum, quod predicta omnia & singula observabit sine aliqua diminutione. Et de predictis vel aliquo predictorum non possit Potestas absolvi, vel aliquis alius Officialis Comunis Senensis causâ necessitatis, vel aliqua evidenti utilitate per Consilium Generale Campane Comunis Senensis vel Populi, vel per Consilium Dominorum Novem, vel per ipsos Novem, vel per aliquod ordinamentum, quod fieri vel excogitari possit, vel per Consilium secretum, vel aliquos alios Officiales Comunis vel Populi Senensis. Et hoc Capitulum sit precisum, ita quod mutari vel cancellari

A vel interpretari non possit in aliqua parte sui. Et teneatur & debeat Potestas, & Domini Novem, & Camerarius, & Quatuor, hoc Capitulum, sicut supra scriptum est, per totum mittere * Potestatis futuro, qui fuerit electus ad regimen Civitatis Senensis pro Anno futuro per illum, qui venerit pro eo, taliter quod ipse Potestas futurus, antequam veniat ad
B regimen Civitatis Senensis, juret in presentia Sindici, qui venerit pro eo, dictum Capitulum per omnia & singula observare.

Rubrica, quod Potestas juret ad Statutum clausum.

ET teneatur & debeat Potestas, quan-
C do venerit ad Civitatem Senensem pro suo regimine faciendo jurare ad Statutum clausum, & omnia & singula, que ad suum Officium Potestarie pertinent, & Capitulis Constituti loquentibus de suo Officio, continentur.

Rubrica, quod Potestas continue moretur in Civitate Senensi pro suo Officio
D exercendo.

ET juret, & teneatur & debeat Potestas, quod, postquam fuerit in Civitate Senensi, & ipsius regimen Civitatis, inde non discedet, nec ad Terram vel domum suam revertetur aliquo modo, ingenio vel causa, nisi discederet vel iret pro factis Comunis Se-
E nensis cum consilio, licentia, & concordia quatuor partium Consilii Campane Comunis Senensis. Et licentiam recedendi non possit nec debeat petere ab aliqua vel aliquibus personis nec a Consilio Comunis Campane Comunis Senensis, nec in diviso per se vel aliam personam peti faciat ullo modo vel ingenio, nec a Consilio vel parlamento, nec aliquo alio modo. Et teneatur Potestas facere jurare omnes

omnes homines de Consilio Campane, quod exinde licentiam vel parabolam ei, vel alicui pro eo non dabunt. Et hec facere teneatur & debeat in Brevi Consilii Comunis Senensis apponi, & nullam interpretationem super predictis admittat vel petat, vel peti faciat ab aliqua persona Ecclesiastica vel Seculari. Et Novem non possint aliquo modo vel ingenio facere contra predicta vel aliquod predictorum. Et si dictus Potestas predicta non servaret, & ultra quàm dictum sit, discederet, abinde in antea non sit habitus pro Potestate ipso jure, & perdat totum suum salarium, quod apud Camerarium, & Quatuor pro Comuni Senensi debeat remanere, non obstante aliquo Capitulo Constituti. Et Judex Sindicus Comunis Senensis teneatur & debeat compellere, dictos Camerarium & Quatuor dictum Salarium pro Comuni retinere, & ipsos cogere, ut non solvant Potestati dictum salarium. Et si solverent, compellantur per ipsum Judicem predictum salarium restituere Comuni Senensi de eorum pecunia. Et de predictis dictus Judex non possit absolvi per Consilium Campane, vel Consilium Novem, vel aliquos alios Officiales Comunis Senensis causà necessitatis, vel alia qualibet, non obstante aliquo Capitulo Constituti. Et si contigerit, quod dicti Novem, Consules Militum, & Consules Mercantie, & Camerarius, & Quatuor statuerent, quod Milex Potestatis vadat in aliquam ambasciatam vel Cavalcatam Senensium, Potestas pro factis Comunis tantùm tunc teneatur & debeat ire, sicut per predictos fuerit stabilitum, & pro eo salario, quod ordinaverint: quod salarium debeat ordinari in absentia Potestatis.

Rubrica de Sindicamento Potestatis & Officialium.

Et teneatur & debeat Potestas, & Sotii, & Judices, quos secum duxerit, & omnes de sua Familia, finito tempore eorum officii morari in Civitate Senensi per octo dies, nec de Civitate ipsa discedere, sed stare ad Sindicatum, & reddere rationem administrationis sue, & jurare super facto ipsius Sindicatus in manibus Judicis Sindici ipsius Comunis, qui electus fuerit pro Anno sequenti; qui coram dicto Sindico respondebunt, & jurare parebunt Comuni Senensi, & omnibus de se conquerentibus, & solvent & facient totum id, in quo essent convicti sive confessi vel condempnati, Comuni Senensi, vel illis, quibus essent condempnati. Quibus octo diebus elapsis possit discedere de Civitate Senensi, datis prius ydoneis fidejussoribus de stando juri, & judicato solvendo. Et tunc teneatur dimittere in Civitate Senensi Procuratorem, sive Procuratores ad prosequendum causam inceptam, & sententiam audiendam, & apud Camerarium & Quatuor Provisores Comunis Senensis quingente Libre denariorum de feudo dicte Potestatis debeant remanere. Qui Camerarius & Quatuor Provisores Comunis Senensis quingentas Libras denariorum de feudo dicte Potestatis debeant retinere. Qui Camerarius & Quatuor ipsas quingentas Libras denariorum teneantur & debeant assignare Quatuor novis ad eorum requisitionem, vel duorum ex eis. Et Potestas novus teneatur compellere dictos Camerarium & Quatuor veteres dictas quingentas Libras denariorum dare & assignare dictis Quatuor novis, ut dictum est, & eos compellere ad solvendum, ac si essent per Instrumentum guar.... obligati. Et si predicta non facerent dicti Quatuor veteres, quilibet eorum condem-

pnetur Comuni Senensi in quinquaginta Libris denariorum. Et Potestas teneatur dictam condempnationem exigere pro Comuni. Et Potestas novus teneatur dictis Quatuor novis & Sindico pro predictis omnibus complendis & faciendis, dare suam fortiam, auxilium, & favorem, sicut melius fieri poterit, quod si non faceret, perdat de suo salario quingentas Libras denariorum Senensium, quos Camerarius & Quatuor teneantur & debeant de suo salario retinere pro Comuni. De quibus quingentis Libris denariorum possint & debeant dicti Quatuor solvere & satisfacere Comuni Senensi, seu illis personis, quibus essent condempnati. Et possint dicti Quatuor & Sindicus ab ipsis & a fidejussoribus ab eis datis, & quolibet eorum exigere, & quemlibet eorum compellere ad solvendum totum in quo ipsi vel aliquis eorum essent condempnati Comuni Senensi vel alicui Universitati vel loco de jurisdictione Senensi vel singulari persone, ac si essent per Instrumentum guar..... obligati. Et Novem Gubernatores & Defensores Comunis & Populi Senensis teneantur & debeant facere & curare ita quod Potestas & omnes predicti stent ad Sindicatum, ut supra dictum est infra dictum tempus octo dierum. Et quod nec per Consilium Campane, nec per ipsos Novem, nec per Quatuor Provisores Comunis Senensis, nec per Consules Militum, nec Consules Mercatorum, vel aliquem alium Officialem Comunis Senensis, nec aliquo alio modo possit dictus Potestas, vel aliquis predictorum Sociorum suorum & Judicum, vel aliquis de ipsius Potestatis familia absolvi, quin stet ad Sindicatum, ut dictum est, vel quod de Civitate recedant ipsi vel ullus eorum. Et si quid Consilium inde fieret, vel aliqua licentia de recedendo, vel de non stando ad Sindicatum concederetur eisdem, seu alicui eorum per Dominos Novem,

A vel alios Officiales Comunis Senensis, illud Consilium & licentia non teneat, nec valeat ipso jure. Et si Camerarius, vel Quatuor, vel Novem, vel aliqui alii Officiales Comunis Senensis mitterent ad Consilium, quod predicta non fierent, vel aliquis arrengaret contra predicta, quilibet eorum condempnetur Comuni Senensi in centum Libris denariorum, &
B nichilominus predicta serventur per singula. Et Potestas teneatur inquirere contra illum, qui contra predicta faceret, & ipsum in centum Libris denariorum condēpnare, & ipsam condempnationem exigere pro Comuni Senensi. Et si Potestas esset negligens in predictis faciendis, perdat de suo salario ducentas Libras denariorum, quos Camerarius, & Quatuor
C de suo salario debeant retinere. Et per Consilium Campane, vel aliquod aliud Consilium, vel per Novem, vel aliquos alios Ordines, vel Officiales Comunis non possit, vel debeat......., vel fingi aliqua ambasciata, vel alia causa, per quam ipse, vel aliquis eorum possint de Civitate Senensi recedere, vel non stare ad Sindicatum, ut supra dictum est. Et
D de predictis non possint dicti Potestas, & Quatuor, & Judex Sindicus Comunis absolvi, nec super hiis possit aliqua licentia impetrari, vel dari a Consilio Campane causâ necessitatis, vel alio modo quocumque, quin predicta omnia & singula fiant & observentur. Et dicti Novem, & omnes Ordines Civitatis Senensis dare teneantur & debeant ipsis
E Quatuor, & Sindico auxilium & favorem, ut predicta omnia & singula melius fiant & observentur, & ut predicta omnia executioni mandentur, non obstantibus aliquo Capitulo Constituti generali vel speciali, precedenti vel subsequenti, per quod possit huic Capitulo in aliquo derogari. Item quod fidejussores, quo dederit Dominus Potestas pro se & suis Judicibus, sotiis, & familia, non possint

A *possint absolvi per Dominos Novem, vel Curiam, Consules Mercatorum, vel Militum, vel per Consilium Campane Comunis; nec possit, nec debeat aliqua necessitas approbari, vel aliquâ cau â vel ingenio, que dici vel excogitari possit, absolvi. Et si quis arrengaret vel consuleret, quod dicti fiaejussores absolverentur, dictus Sindicus teneatur & debeat, & sibi liceat condëpnare tales,* B *qui predicta arrengarent vel consulerent, in ducentis Libris denariorum Comuni Senensi. Et Notarium, qui impositam inde scriberet, in centum Libris denariorum. Et si dictus Sindicus esset negligens vel obmicteret aliquod de predictis, videlicet quod dicti Potestas & Judex & Socii, & Familiares ejus non starent ad Sindicatum, vel absolverentur* C *ipsi vel eorum fidejussores, condëpnetur & puniatur Comuni Senensi in ducentis Libris denariorum, & ab ipso Officio removeatur, & abinde in antea pro Sindico non habeatur.*

Ego Orlandus Notarius, filius Dieludie, & nunc Scriba Comunis Senensis, predicta Capitula Constituti, & Rubricas eorum scripta inveni in Constituto D *Novo Comunis Senensis, ad quod jurare debet novus Potestas venturus pro anno venienti. Et ea exinde fideliter sumpsi, & facta de predictis insinuatione diligenti una cum Bindo Bruni Notario, fideliter & diligenter auscultavi. Et nullo addito vel diminuto, de mandato Magnifici & Illustris viri* Domini Guidonis Salvatici, E *Dei gratiâ Comitis in Tuscia Palatini, & nunc secunda vice* Senensis Potestatis, *in Palatio dicti Comunis mihi facto Senis in Anno Domini MCCLXXXVIII. Indictione Prima, die Sabbati XVII. Julii, a dicto Domino Comite Potestate, coram Domino Garandaccio Milite Domini Comitis Potestatis, & Dominis Ugone Judice Maleficiorum, & Guerra Tancredi, & Cinello Guidonis, & Russo Caccie, testibus presentibus scripsi, & in publicam formam redegi.*

Vigentibus autem factionibus Guelphâ & Gibellinâ, interdum binis uno tempore Potestatibus Civitas regenda tradebatur. Quod Mutinae factum fuit, Anno MCCLIV. adlectis a Populo *Domino Castellano Domini Andaloi, & Domino Rambertino Domini Matthaei*. Verùm hisce acriter inter se diffidentibus, *Consilium de Credentia* eos enixe rogavit, ut aut concorditer procederent, aut Magistratui renuntiarent. Postremum eis placuit. Interdum etiam accidebat, ut hujusmodi Praetores sive ex eorum vitio, sive ex impotentia factionum, in cunctis fere Urbibus tunc vigentium in indignationem Populi, aut potentum incurrerent, atque adeo nondum termino sui regiminis completò solum vertere congerentur. Tunc in usu plerumque fuit salarium iis ita secedentibus integrum persolvere, nisi ea esset illorum culpa, quae indulgentiam iis adhibendam minime sineret. Exempla proferam, quae mihi exhibuit ejusdem Mutinensis Reipublicae Regestum membranaceum. Anno MCCXVIII. dejectus e regimine hujus Urbis fuit Lanterius de Adelasiis Civis Bergomas, atque in ejus locum substitutus Rambertinus de Rambertis Bononiensis. Is igitur injuste se depulsum contendens, querelas suas detulit Ticinum ad Judices, ejus controversiae gratia a Friderico II. tunc Romanorum Rege delectos. En quae ejus petitio fuerit.

Petitio

Petitio Lanterii de Adelasiis e Mutinensis Urbis Praetura exturbati, coram Judicibus Imperialibus contra Rempublicam Mutinensem, Anno 1219.

IN Christi nomine. Anno a Nativitate ejusdem Millesimo Ducentesimo Nono Decimo, Indictione VII. die Mercurii XIII. intrante Novembri. Cum Dominus Fulcus Papiensis Episcopus, *praesentibus Domino Guilielmo Mazono, & Domino Raynerio, filio Domini Assaliti de Sancto Nazario, cui pater vicem suam commiserat, ut per publicum instrumentum ostendebat, cum Judicibus suis, & eorum voluntate & concordia, ut asserebant, interlocutus fuisset, non obstantibus exceptionibus per Raymundinum Notarium appositis pro Comuni Mutinae in causa, quae vertebatur coram eis ex delegatione* Serenissimi Regis Frederici *eis facta, inter ipsum Commune &* Dominum Lanterium Bergamensem, *quod idem Raymundinus libellum eis oblatum a praedicto Domino Lanterio Bergamensi recipere deberet, idem Raymundinus dixit, & protestatus fuit coram eis, quod salvis, omnibus exceptionibus dilatoriis, peremtoriis, tam in scripto, quàm in personis Judicum & adversarii tantùm pro Communi libellum, qui contra ipsum Commune per Dominum Lanterium offerebatur, reciperet. Et ipsi Judices libellum sibi oblatum ab eodem Lanterio, in mei & infrascriptorum testium praesentiâ, post oblationem de eo sibi factam, statim ita dederunt eidem Raymundino. In quo quidem libello ita continebatur:*

In nomine Domini. Vobis Domino Fulco, *Dei gratiâ* Papiensi Episcopo, *& Guilielmo Mazono, atque Assalito de Sancto Nazario, delegatis a Regia Majestate, conqueror ego* Lanterius de Adelasiis, Civis Pergamensis, *de Univer-* A *sitate & Communi Mutinae, a quo & a qua peto*, ut me recipiant & admittant, atque restituant in possessionem, vel quasi Potestatiae Mutinae, & ejus districtus. *Et insuper, ut mihi debitum obsequium, reverentiam & honorem, atque fidelitatem praestent & observent per tantum tempus, per quantum praestare juraverunt, detracto tan-* B *to tempore, quanto in ipsa Potestatia steti. Et insuper mihi septingentas quinquaginta Libras Bonon., quae remanserunt ad solvendum de feudo ipsius Potestatie solvant eâ ratione*, quia dico praedictum Commune me elegisse & electum recepisse in suam Potestatem & Rectorem. *Et sub me jurasse Cives Mutinae, & homines sui districtus se-* C *quimentum regiminis & Potestatiae, secundum quod consuetum est jurari ab ipsis Mutinensibus, sub suis Rectoribus.* Et in cujus Potestatiae & regiminis possessione vel quasi fui & steti per duos Menses & plus, quousque turpiter, & malo modo & ordine & injuriose ab Hominibus & Communi Mutinae de ipsa Potestatia expulsus fui. D *Et quia dico, mihi concessum fuisse & constitutum ab ipso Communi, ut habere deberem* pro salario dictae Potestatiae Libras Mille Bonon. *Insuper peto ab eis de Communi & Universitate, mille Marchas argenti pro injuriis & contumeliis, quas mihi praedictum Commune & Universitas, sive homines illius Commu-* E *nis & Universitatis mihi dictis & factis intulerunt & fecerunt, & ad hoc opem & consilium dederunt, & facientibus concesserunt, & factas ratas habuerunt, videlicet veniendo pluries armatâ manu*

manu & turbâ magnâ ad Palatium, in quo stabam cum Familia mea pro regimine illius Civitatis, strepitu vocum & equorum & armorum, & sonitu campanarum adhibitis, ostia illius Palatii frangendo, & Cameram illius Palatii & scrinea & vasa in ipso Palatio frangendo, & mihi res meas & Familiae auferendo, & me ac Familiam meam de ipso Palatio expellendo; & me expulso, custodes ibi habendo & tenendo, qui me illuc revertentem prohibuerunt, & clamando versùs me clamore maximo: Mora; mora: fog; fog. *Et me per vim in concione ducendo, & ipsa concione me licentiando; dicendo, ut deberem de ipsa Civitate recedere, nec deberem in ipsa Potestatia de cetero reverti.* Et Rambertinum de Ramberto de Bononia in Potestatem recipiendo & eligendo & habendo, *& sub eo infra tempus mei regiminis, spretis sacramentis mihi factis, jurando. Peto insuper ne debeant habere, nec tenere, nec obedire dictum Rambertinum tamquam Potestatem.*

Actum in Civitate Papiae in Palatio Domini Episcopi Papiensis solemniter, & praesentibus testibus, scilicet Johanne, Domino Stanchario, Lantellino Notario, & aliis.

Ego Petrusbonus Notarius interfui & scripsi.

Itidem Anno MCCLXXII. per postremos sex Anni Menses *Saracenus Lambertinus* Bononiensis (e cujus nobili Familia descendit amplissimus & doctissimus sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalis & Archiepiscopus Bononiensis, *Prosper Lambertinus*, nuper ad Summi Pontificatus apicem evectus sub nomine Benedicti XIV.) Saracenus inquam, Mutinensem Praeturam agens, Novembri mense, videlicet incompleto regimine, sponte,

A minimeque pulsus, abiit, fortasse quod inhiantibus eo tempore Bononiensibus ad vorandum Mutinensem agrum, suspicatus est, se inopportuno tempore Mutinensibus praefuturum. Coactum est eam ob caussam Mutinae *Consilium Credentiae* cum viginti quatuor Defensoribus Populi: decretique Legati ex parte Militum &
B Populi, quos inter Veneticus filius Alberti de Caccianemicis Capitaneus Populi ejusdem, ut Castrum Francum adeuntes profugum Potestatem ad suum munus resumendum hortarentur, tum ob suum erga Mutinenses amorem, tum ob honorem suum suaeque Familiae. Eaque sententia probata est *in Consilio Generali Com-*
C *munis Mutinae de Capitibus Artium*, (Capita haec a Joanne Villanio appellantur *le Capitudini*) *Consulibus Societatum, & de aliis, qui ex forma Statuti tenentur Consiliis interesse.* Sed frustra rationibus ac precibus egere Legati. Saracenus enim consilii sui tenax regredi negavit, ac deinde ob inrogatam sibi, ut is contendebat,
D injuriam, & ob negatum sibi reliquum salarii, ita in Mutinenses incendit Bononiensium animos, alioqui tunc omnem caussam nocendi finitimo Populo captantes, ut multae turbae, & *Represaliae*, (ita enim appellantur) sint hinc inde per aliquot annos sequutae. Anno demum MCCLXXVIII. dirimenda duobus Arbitris utrinque
E electis commendata est ejusmodi controversia. Qua occasione quum utraque pars petitiones rationesque suas exeruerit, earum fragmentum huc inferre mihi quoque liceat, ex Archivo Communis Mutinensis decerptum, ut luculentius inde constet, qui ritus in assumendis Potestatibus olim servarentur.

Posi-

Positiones in controversia agitata inter Commune Mutinae, & Saracenum de Lambertinis Ex-Praetorem, Anno 1279.

ANno MCCLXXIX. die X. Augusti. Antonius de Policino Curator Capricini, filii & heredis Domini Saraxini de Lambertinis declarat, quod dictus Dominus Saracenus fuit electus per Commune Mutinae Potestas ipsius Civitatis Mutinae, ad terminum sex Mensium: & quod ipse Dominus Saracenus venit ad dictum regimen honorabili comitivâ Militum, Judicum, Domicellorum, & Scutiferorum, & honorabiliter cum armis & equis, & cum dicta comitiva cepit Regimen facere &c. Quare petit, ipsum Commune & Homines Mutinae condempnari per vos Arbitros Civitatis Bononiae & Mutinae in Septingentis quinquaginta Libris Mutin. pro sallario sex Mensium ipsius Domini Saraceni, sibi concesso per Commune Mutinae, & etiam in quatuor millibus Marchis argenti pro suo dampno, injuria, & interesse &c.

Contra Mutinensis Fratris Valentini Syndicario nomine pro Communi Mutinae petiit tria millia Marchas argenti pro dampno & interesse & injuria Communis Mutinae, quod & quam passus fuit & substinuit Commune Mutinae, eo quia Dominus Saraxinus Potestas Mutinae non fecit, nec complevit Regimen suum, secundùm quod juravit &c.

Ponit Antonius de Policino, quod Dominus Saracenus de Lambertinis electus fuit Potestas Communis Mutinae a termino sex Mensium. Item quod ad dictum Regimen duxit duos Judices, duos Milites, sex Domicellos, octo inter Scutiferos & Cogos, octo Equos, inter quos erant duo ab armis. Item quod ipse Dominus Saracenus erat de majoribus & potentioribus Civitatis Bononiae. Item quod ipse expendit in adventum, quem fecit ad dictum Regimen Civitatis Mutinae, quingentas Libras Bononiensium. Item quod ipse expendit in litteris & Ambaxiatoribus missis Communi Mutinae centum Libras. Item quod per Commune Mutinae pro servitio dicti Potestatis conventae fuerunt dicto Domino Saraxino septingentae quinquaginta Librae Bonon. Item quod per Commune Mutinae data fuit electio Domino Marchioni Estensi vocandi unam Potestatem dictae Terrae pro sex Mensibus. Item quod dictus Dominus Marchio dictam Potestatem concessit Domino Saraceno pro tempore sex Mensium.

Ponit Johannes Pauli Syndicus Communis Mutinae, quod quilibet, qui fuit Potestas Mutinae a duodecim annis citra, debebat & debet toto tempore sui Regiminis secum ducere & tenere duos bonos & peritos Judices, duos bonos & probos Milites, octo Servientes, sex Domicellos, octo equos, tres quorum de armis &c.

Atque haec pauca congessisse sufficiat, ut dignoscatur, quale olim foret, & quàm honorificum in Italia Potestatum munus. Corollarii autem loco, additum heic volo Opusculum non omnino, ut spero, inutile, ad eamdem materiam, quam prae manibus habeo. Uti Lectorem monui in Praefatione ad Boncompagni Opusculum de obsidione Anconae Tom. VII. Rerum Italicarum, descripseram ego illud ex MSto Codice spectante ad Philippum Argelatum Caesaris à Secretis, cujus labores ac merita in eâ Collectione non semel a me commemorata & commendata fuere. Complectebatur autem idem Codex alterum

terum Opusculum, sed mutilum, cui titulus *Oculus Pastoralis*. Auctoris nullum ibi occurrebat nomen. Ego Ecclesiasticae militiae, & alicui Regulari claustro addictum audire mihi videbar. Sonant enim ejus verba hominem in Scripturis sacris versatum ac religiosum. Suspicari tamen liceat *Boncompagnum* ipsum istius quoque Libelli Auctorem. Fortassis adolescentem quempiam nobilem erudiendum ille susceperat, rationem ei ostensurus alios regendi, munusque Praeturae subeundi ac sustinendi cum dignitate ac decore, aut etiam effulgendi in Consiliis liberarum Urbium. Itaque in ejus aliorumque Nobilium usum hunc Libellum concinnavit, ubi concionum exempla, aliaque documenta ad Reipublicae negotia gerenda congessit. Scripsisse autem videtur circiter Annum Christi MCCXXII. Nam Cap. 4. primae divisionis haec habet: *ad reverentiam & timorem Ecclesiae sanctae Dei, & gloriosissimi Domini nostri F. Romanorum Imperatoris Augusti*. Si quid video, memoratur heic *Fridericus Secundus* Augustus. Ceterum ex hoc Opusculo multa exciderunt; & quae pauca etiam supersunt, ab imperito Librario tam male habita sunt, ut aut erroribus, aut tenebris non raro deturpentur. Sed qualiscumque sit merces, consilium meum Lector aequi bonique faciat.

OCULUS
PASTORALIS,

SIVE

LIBELLUS

ERUDIENS

FUTURUM RECTOREM POPULORUM,

ANONYMO AUCTORE

Conſcriptus circiter Annum 1222.

EX MANUSCRIPTO CODICE

PHILIPPI ARGELATI

BONONIENSIS

S. C. C. M. A SECRETIS.

OCULUS PASTORALIS, PASCENS OFFICIA, ET CONTINENS RADIUM DULCIBUS POMIS SUIS.

Incipit Prologus hujus Opuſculi.

N hoc Opuſculo, quod rogatus quaſi invitus aggredior, ſtilo clariori & ſimplici dictamine fungar; quoniam ſimplicitas eſt amica Laicis rudibus & modice literatis, ad utilitatem quorum, ſi qui quandoque ad locorum Regimina ſint aſſumti, ſequentia componuntur, ut ex eis aliqua ſubtili ingenio & ſagaci praelibare valeant, quibus Rectorizent in ſubjectos & alios, cum occurrerit utilitas vel neceſſitas proponendi.

PRIMA DIVISIO.

CAP. I.

De Poteſtaria, & ejus adminiculis.

OMnis Poteſtas a Domino Deo
B eſt: & illa Rectoralis, pro quâ natura provide cetera diſponens Locorum Regimina protulit, tribus eſt praecipuis vallata praeſidiis, quibus feliciter adjuvatur, Juſtitiâ videlicet, Reverentiâ, & Amore. Juſtitia in Rectore, Reverentia in ſubjectis, Amor requiritur in utriſque. De Rectore vel Poteſtate dicitur: *Si Rex*
C *juſtus ſederit ſuper ſedem, non adverſabitur ei quidquam maligni.* De ſubditis ait vas electionis Apoſtolus, exhortans omnes ad reverentiam cum fidei ſinceritate praeſtandam illis Rectoribus ſuis, quoſque ſibi per tempora canonicâ electione praeficiunt. Illa enim ſola eſt, quae fidei meritum poſſidet, & cenſetur etiam in
D victimis praeponenda. Amor in utriſque reciprocus affectatur, ut Civitatem vel Locum, cui Poteſtas praeficitur, & habitantes in ea & adjacentiis

centiis ſuis majores, mediocres, & minores cum omni diligentia, ſummo ſtudio, recto corde, & candore debet paternitatis amare, promovens ſtatus ſuos in omni, quo poterit, gloria & honore operibus ſtudioſis. Gens verò ſuo ſubjecta Regimini viciſſim eidem omnem reverentiam, laudes, honorem, gratiam, purum amorem, ſalubre conſilium, rectum adjutorium debet efficaciter exhibere, ut gubernatio Civitatis & Loci per ſic copulatos affectus pacatâ quiete procedat, & ſalutare ſuſcipiat incrementum. Sumam ex praedictis exordium, quod fieri debeat, quum quis ad alicujus Civitatis vel Terrae Regimen poſtulatur.

CAP. II.

De Pactis ſuper Salariis, & aliis.

CAutus in primis exiſtat, quum ſibi electio ſit porrecta, ut tam de Salario, quàm de conditionibus, quae aliquando a petitoribus offeruntur Electis, ita dilucide & aperte per ſcripturam etiam publicam ſtudeat componere cum eiſdem, ne inter eos aliquod dubium exinde inſurgere poſſit in poſterum, ut avaritiae ceſſet ſuſpicio, & hinc inde materia malignandi.

CAP. III.

Quid quum primo Civitatem ingreditur.

INgreſſus autem Civitatem regendam ſibi decretam, praenotet mores ejuſdem. Et ſi conſuetudo habitantium hoc expoſcat, ut in praeelectorum generali Conſilio, aut in publico ubi more ipſorum congregatur Populus univerſus, ut ex aliqua cauſa
A eumdem concionari inter ipſos oporteat, invocatâ Trinitate & Unitate Deitatis ab ipſo Patre coeleſti, qui replet ſperantes in ſe abundanti facundiâ affluenter, cum gratiarum actione ſecurus ſumat exordium in hunc modum.

CAP. IV.

B

De prima Concione, quum Terra fuerit in pace.

AD primum principium eloquii mei, quod erit in conſpectu
virorum adſtantium tam pro ſe quàm
pro Communitate ſua, omni laude
dignorum, invoco coeleſtem Patrem
C omnipotentem, a quo cuncta bona
procedunt, ut pro miſericordia ſua
ſanctiſſima dignetur mihi gratiam
elargiri, proponendi hodie, & toto
tempore mei Regiminis inter vos ea,
quae ſpectare debent ad glorioſum
nomen majeſtatis ipſius, *& ad reverentiam & timorem Eccleſiae ſanctae*
Dei, & glorioſiſſimi Domini noſtri F.
D *Romanorum Imperatoris Auguſti*, & ad
laudem & honorem Domini veſtrae
Poteſtatis pro anno praeſenti, & ad
incrementum & gloriam ac honorem
hujus nobiliſſimae Civitatis, & omnium ad ſe ſpectantium tam ſubjectionis quàm amicitiae vinculo, quicumque vobis gratulantur de veſtris
profectibus & honore. Si vellem for-
E mare materiam dicendorum meorum,
& extendere circa laudes hujus magnificae Civitatis, fulgentis Militiae, & pretioſi Populi multitudinem decorare, & circa commendationem Domini Poteſtatis, de laudandis operibus & circumſpecto Regimine ſuo, quo functus eſt hoc Anno ad maxima commoda Civitatis iſtius, exponens genus Nobilitatis ipſius, virtutem

A tem facundiae, fidei, discretionis, & omnium virtutum, probitatum, & potentatus ejusdem, nec dies sufficeret, nec animus in dicendis terminum inveniret. Cessabo igitur ab iis, quoniam ea sine dictu meo patenter refulgent, sicut Sol in conspectu cunctorum: & breviter ad ea me transferam, quae videntur praesentialiter proponenda.
B Verum est quod deliberantibus vobis placuit me habere in Potestatem & Rectorem vestrum pro Anno futuro. Quam electionem, cum ipsa, sicut moris est, mihi fuit oblata, suscepi animo diligenti, & habeo in firmo proposito mentis meae, quantum mihi gratia divina permiserit, portare Regimen mihi commissum non
C recusato labore, cum omni diligentia, pura fide, continuato studio, & recto opere, ad honorem, profectum, & omne commodum Terrae vestrae, servando justitiam, cuique sine personarum acceptione tribuendo jus suum, non declinans ad dexteram vel sinistram. Vos autem, quantum possum, exoro, moneo pariter & exhortor,
D ut sicut ab initio me proposuistis curialiter honorare, cum ad Regimen vestrum me liberaliter elegistis, ita constanter perseveretis in eo, quod quidem tunc estis verè facturi, quum moribus vivetis urbanis, portantes inter vos pacem tranquillam & amorem perfectum, cessantes ab injuriis & malignitatibus cunctis, non infe-
E rentes offensam majoribus, paribus, vel minoribus ullis. Quoniam tunc profecto turbaretur amor inter me & talia committentes. Non sum illa persona, quae vellem sustinere pudorem in vultu. Nec praetermittere volo nec debeo, quia non esset boni Potestatis, crimina impunita relinquere. Imo habeatis hoc firmum in cordibus vestris, quod tali castigatio ne puniam delinquentem, quod poena unius plurimorum metus existet, sicut quum expedierit (quod Deus avertat) delictorum opera declarabunt. Habeat unusquisque aures ad audiendum, & animum ad observandum, quod praemonetur eidem, ne incidat in id, de quo postea tardo tempore poeniteret. Spero de vobis, quod fiet quidquid debet ab urbanis Civibus custodiri. Volens imponere finem praesenti eloquio, & non modò plura proponere coram vobis, rogito Jesum Christum Filium Dei vivi, & beatam Mariam Virginem gloriosam Matrem ipsius, & illa beata Sanctorum merita, quae in hac Civitate celebrantur veneranter, quod ea, quae dicta sunt & dicentur in posterum pro utilitate Communitatis istius, sint ad sanctum servitium & gloriam eorumdem, & ad honorem, exaltationem, & commodum ac felicem statum Civitatis hujus, & omnium veracium amicorum, qui vobis participant, & reputant tamquam propria gaudia vestrae prosperitatis & gratiae.

C A P. V.

Si civilis discordia fuerit inter Cives.

SI civilem discordiam bellandi, vel aliam invenerit Rector novus inter Cives, retento principio superioris eloquii, & conclusione servatâ, poterit inserere, ubi competentius sibi videbitur, quae inferius continentur contra concitantes & fauctores eorum:

Si observassetis hucusque, quod decet homines observare prudentes, & memoriâ vestrâ retinuissetis in mente, quod Christus in Cantico voluit, cunctos videlicet homines inter se pacem habe-

habere bonae voluntatis in terra, inveniſſem vos utique tam univerſos quàm homines ſingulares in tranquilla quiete & pace laudabili commorantes; unde meus gauderet animus in immenſum. Et meritò, quia congruit bono Rectori, pacatam & quietam habere, vel efficere non inventam Civitatem, quam regit, ſuo Regimini commendatam. Per quietam autem tranquillitatem & pacem ipſius exceſcit Civitas populari multitudine confluente, augmentantur divitiae, afferuntur honores, amicitiae circumſtantium duplicantur, ut non poſſit facile ex his proveniens computari profectus. Sed diſcordiâ perdurante poterit unico verbo ſcilicet deſtructionis, quae exinde contingeret, enumerari defectus. Per illam verò, quae aliquando inter Cives, domeſticos, & vicinos ex cauſa leviſſima, inſtigante Diabolo, convaleſcit, multa ſaepe diſcrimina & damna graviſſima contigerunt, utpote incendia, patrimoniorum diminutio, letalia vulnera, mutilationes, truncationes membrorum, ſtrages corporum, & quod deterius eſt, multarum pericula animarum. Propter quae omnia Civitas olim fulgida ad nihilum fere deducta facilius enervatur, & quaſi deſolata oppreſſiones ingemit filiorum. Nec eſt qui conſoletur eamdem, niſi illa benigna forte pars Populi, quae nequitiis partium operam non praeſtitit, vel favorem remiſerit pariter cum Rectore, ut vel Civitas in quiete reſideat, vel ſtrepitantes, & commoventes eamdem poenis graviſſimis puniantur, ad ultimum expellendi de tecto, ſi non deſtiterint a vexationibus pravis juxta mandata Rectoris. Iis modò contentus, quae ſuper hanc praelibavi materiam, ſtabo tempore ſuo cum viris communibus & diligentibus ſanum ſtatum Civitatis iſtius; & annuente Domino ſtatuetur, quod Civitas iſta ſolatio pacifico potietur, & ceſſabit iniquitas de cordibus malignorum, loco cujus pacata benignitas redundabit veſtro, quod ſuppliciter poſtulamus gratiâ illius veſtrae Communitatis & noſtri ſibi praeſtandum in Regimine nunc aſſumto, parendo eidem in mandatis, quae fecerit pro veſtris agendis; ut poſſit taliter cum exaltatione veſtrâ gubernare negotia, quae ſibi ad laudem, vobis ad profectum, & utrique Terrae pariter & noſtrae ad honorem redundet & gratiam, & indiſſolubilis amicitiae pariat incrementum.

. . . . (*)

. . . .

. . . .

. . . .

Quamvis mens, ſatiata pluralitate verborum, ſit conſueta recuſare poſteriorum affatus, ſicut ait ſapientiſſimus Salomon, dicens: *Mens ſatiata faſtidit favum mellis*; de urbanitate veſtra ſecure confiſus, vos ſuppliciter deprecari non deſino, quod intuitu gratiae veſtrae, mihi quietam audientiam praebeatis. Nec ſit intentionis veſtrae, quod ego ſurrexerim correcturus, quae dicta ſunt vobis in tanta perfectione narrandi per Dominum N. N. prudentiſſimum Virum, nobilitate & omni virtute decorum. Sed aſſurrexi potius ſecuturus eumdem, & praeſertim in veſtigiis laudum, quas veraciter protulit de Domino N. N. Poteſtate veſtra, & de hac magnifica Civitate: quas teſtificor & aſſero firmiter eſſe veras; & ſic

(*) Heic titulus, exordium, & materies Cap. VI. deſunt in Codice MSto.

sic breviter me exonero a commendationibus suis, quia non sum sufficiens ad easdem. Surrexi insuper praeterea, quoniam si centum essent Ambaxiatores ad vos de illa nostra Terra venturi, placerent remanentibus domi, quia quique protestarentur in Populo dulcibus eloquiis & facundis, quantus amor, quantaque devotio inter utramque Civitatem sine ullo scrupulo vigere dignoscitur, & viguit ab antiquo. Oportuit insuper surgere ex mandato, quo tenemur adstricti, commendare vobis in publico personam Domini N. N. futurae Potestatis, & exorare quamplurimùm, ut taliter vos portetis circa honores ipsius, & prosperos nostros eventus, supportantes eum, & reverentes in obsequiis mandatorum ipsius. Et ipse vobis se talem exhibeat in omnibus, quae imminent peragenda pro officio sui Regiminis, quod ipsis vobis pariter laudes accrescant & commoda, & utraque Civitas per opera hinc inde congesta firmitatis robore concatenentur ad idem velle & idem nolle, quod demum est summa amicitia, quae non potest ulla tergiversatione convelli, & fiat utrique unum in omni genere conjungendi amoris, honoris & gratiae sempiternae. (*)

C A P. V I I I.

De responsione Potestatis veteris.

GRatias ago Deo meo, per quem dies desideratus nobis illuxit exspectantibus videre, & cum gaudio suscipere Dominum N. N. in Potestatem Civitatis istius pro Anno futuro: potentia probitatis & scientia cujus est talis & tanta, quod Civitas & Populus iste regetur & gubernabitur per eumdem ad laudem & gloriam Jesu Christi, & ad honorabilem & prosperum statum hujus Communitatis, & exspectantiam ad eamdem, cum felici jucunditate omnium & singulorum majorum, mediocrium pariter & minorum. Intelleximus animo diligenti, quae sapientissime dicta sunt tam per ipsum, quàm per Magnificos Ambaxiatores secum missos a Cummunitate suâ, causâ honoris & commendationis ipsius. Qui tam ornate, prudenter, & facunde, quisquis in dictis suis cum tanta discretione, temperantia, & moderata curialitate proposuerunt, quae duxerunt proponenda, quod maximo redundarunt suarum personarum honori & Communitatis suae, quae direxit eosdem. Nec mirum: ipsi enim sunt de majoribus, nobilioribus & prudentioribus, vel quasi praeexcellentiores in omnibus, qui in Civitate sua poterant inveniri; quorum laudibus non insistam, quae postquam multae prolatae fuissent, paucissimae viderentur a cunctis respectu multitudinum earum, quas mea prolixitas reticeret. Placuit eis admonere nos ipsos verbis gratiarum promerentibus actiones, ut subjecti simus & obnoxii Potestati in omni reverentia & timore, adjuvantes & consulentes eidem in iis, quae spectare ad suum possint honorem & bonum regimen conservandum, & ad generalia & specialia commoda Terrae nostrae, ut exinde grati possimus existere sibi & Communitati, quae ipsum nobis praestitit in Rectorem. Ad quae sic possum fiducialiter respondere, quod iste Populus benedictus omnem a se abdicat libertatem, & se cum tanta devotione suae subjicit

(*) Fragmentum hujusce Concionis videtur pars esse Capituli VII. cujus titulum, initium, & materiem frustra quaeras, deperdita in Codice MSto.

bjicit potestati, nihil sibi reservans, **A** quantam umquam haberet subditus suo vero Domino principali. Et si alicui se perfecte subjecit, est se huic perfectissime subjecturus ad omnia mandata dominatus ipsius; quoniam plus confidit, per ipsum extolli, quàm umquam eos aliquis sublimasset. Quod erit, dante Domino, qui dat plenitudinem gaudiorum. Convenit **B** circa finem mei Regiminis, ut quaedam proponere debeam in praesentia gentis Communitatis istius, cui laudes & grates possum reddere valde dignas, quod me omnifariam honorarunt, & non ut temporalem Rectorem, sed ut verum & perpetuum Dominum reputarunt. Et ego, teste Domino, cum omni diligentia & fide **C** sincerâ studui cuncta peragere, quae sibi crederem fructuosa. Officiales associati mihi, in Officiis suis omnem fidem & reverentiam & timorem ac purum adjutorium praestiterunt, ita quod sibi & mihi pro bonis actibus suis honorem maximum paraverunt. Unde, omnibus in mente digne retentis, *factus sum Miles* eorum, & **D** me *suum Militem*, & specialem reputo Servitorem, ubicumque degam, toto tempore vitae meae, exponendo me ipsis ad omnia mandata & obsequia Civitatis & Civium omnium & singulorum, tamquam quilibet ex Civibus istis, quorum, Socius & Civis ero, quousque vita mea est in hoc Seculo duratura. Me vobis commen- **E** do, tribuo, & expono per omnia, tamquam veracissimis Dominis, & amicis prae ceteris peramandis.

CAP. IX.

De comeatu, quum recedit ad propria, finito Officio.

QUum finito Officio recesserit olim Potestas ad propria, comitatus itinere competenti a Potestate nova & Militibus Civitatis exordiatur, & in decessu Potestas in hunc modum sequentem & licentiatus revertatur cum comeatibus suis.

Responsio Potestatis novi.

EX debito gloriosi Regiminis, & meritis operum foecundorum, quae hoc Anno praeterito exercuit in hac Civitate gubernatione fructiferâ vestra laudanda probitas, Civitatem istam vobis exponimus omni tempore commendatam: magnitudini vestrae grates referentes immensas pro toto Populo Communitatis ejusdem tam generosis factis, quae contulistis eidem cum suo magno profectu, & redundantiâ nostrae commendationis & gratiae. Rogamus dominationem vestram, quanto efficacius possumus, precibus subjectivis, quod licèt separatio corporum fiat ad loca remota propter remeationem, indemnitas tamen inseparata remaneat animorum & cordium, deferendo ad invicem incunctanter in omnibus & singulis, quae constiterint, beneplacita requirenti, & praeveniendo etiam liberaliter nosmetipsos, ut gratius habeatur

-- -- -- -- *Quod venit ante preces.*

Vestra insuper dominatio fuit hactenus temporalis, sed erit perpetua in futurum; quia de Civitate & Civibus & bonis ipsorum per vos, & consan-

A sanguineos, & amicos vestros poteritis quoquo tempore omnem vestram facere voluntatem. Quum desideremus intuitu vestri & Communitatem illam, de qua vos assumsimus in Rectorem, & omnes, quos suos & vestros sperabimus esse fideles, reputare dilectissimos & Dominos speciales, parati semper erimus ad omnia, quae B sibi cognoverimus gratiora. Recedetis vos cum omnimoda gratiarum actione, & nos remanebimus ad omne obsequium vestrum, attendentes, quod vestrum sit praecipere, & nostrum fideliter obedire.

SECUNDA DIVISIO.

CAP. I.

De principio Regiminis ipsius.

E Sit principium sui Regiminis in omni timore Domini, quia *oculi Domini super timentes eum, & aures ejus in preces eorum;* qui est protector potentiae, firmamentum virtutis, regimen verè credentium, & oppressorum adjutorium opportunum. Fidem servet Catholicam, quam sancta docet Ecclesia. Revereatur & Praesulem: veneretur & Clerum Civitatis, vel Terrae, quam regit; & omnes justas petitiones eorum admittat cum devotione benignus. Ipsorum querelas, si quas ullas attulerint, attentius audiat, & secundùm quod necessitas expetierit, absque negligentia examinet, & diligenti & potenti festinatione dijudicet, ut eis & beatitudinis honor debitus reservetur, & oratori affluens in defensionibus copia largire praestetur. Immunitatem & Libertatem pro viribus defendat Ecclesiae, provisurus ne incidat in laqueos, quos sancta primum & secundum Lateranensia Ecclesiastica, & quaedam alia posuere Concilia, quibus temere innodantur praesumtuosi violatores eorum gravissimâ, prout in ipsis exprimitur, ultione plectendi.

CAP. II.

De Officialibus, & officiis eorum.

Officiales curet habere Catholicos, fide dignos, facundos, nitidos, in exercitiis studiosós, amatores prosperi status suae Communitatis, & cunctis in sua justitia tunc aequales.

De Judice Camerae, & de Assessore, & Exequutoribus.

Camerarium praecipue, qui est Quaestor & Custos reddituum & sumtuum, quos percipit & facit Communitas, quae super iis confidit in eum: & Assessorem, qui est quasi praevius oculus Potestatis, cujus consilio gerenda fere sunt omnia, quae in voluntaria & contentiosa jurisdictione consistunt, studeat habere praecipuos. Ab eo enim valde magis exigitur, cui officium praestantius assigna-

ſignatur. Nequitiae & malignitatis Exequutorum, qui ſecundùm Terrarum conſuetudinem cuffiis coloratis pileati diſtinguuntur ab aliis, non obliviſcatur mens experta, nec etiam formidet inveniri pro poſſe remedia, quibus eorum poſſimus aſtutiis obviare. Hoc genus hominum eſt flagellum maximum inter gentes. Ipſi namque ſicut diverſis in Jure Civili vocabulis nuncupantur, ſic diverſis verſutiis adverſantur. Hi ſunt enim, qui exactionibus graviſſimis citatos affligunt, ſpolia diripiunt egenorum, innocentes accuſant, ut debacchentur in eos, nocentes per voracitatem ſuam a poenis liberant, & praemia ſuſcipiunt de manibus damnandorum. Quum perveniunt ad domum ruſtici, vel ali cujus pauperculae mulieris, ajunt: *feſtina, quia ſumus itinere fatigati, & ſubito affer de optimo vino cauponae, ſi vis non carere ligone*. Hos tales eligat provida diſcretio Poteſtatis, quales jura praecipiunt eligendos, videlicet locupletes, & vitae probatae, ut ab his non peccetur, aut prodatur, vel maligne quidquam agatur. Non eli gat pauperes & egenos, quia egeſtate compulſi juxta verbum Sapientis faciles ſunt ad furandum, & perjurandum nomen Salvatoris aeterni.

C A P. I I I.

De Conſiliariis praeeligendis.

CONſilium ſuum ſtatuat ex Sapientibus praecipue Senioribus, quorum ſapientia eſt ſpecioſa & glorioſus intellectus & ſanum conſilium. De quibus ſuaſit Sapiens, dicens: *Non te praetereat narratio Seniorum, quoniam ab ipſis plenum capies intellectum. Vir enim ſapiens liberat Urbem per ſapientiam ſuam: & eſt melior ſapientia,*
A *quàm fortitudo & arma bellica.* Nam ſapientis oculi in capite ejus, qui ſpeculatur ſubtiliter providenda; & eripit a praecipitio ſermo ſenſati. Ab his ſecernat tyrones nimis juvenes, quia qui non eſt expertus, pauca cognoſcit, quorum viam Salomon ignoraſſe teſtatur. Non enim diligere potuerunt, niſi quod placeret eiſdem.
B Eſt enim gravius maſſam ferream hominem portare jam lapſum, quàm veri & gravis ſenſus intellectum deducere hominem imperitum. Utrum autem paucos an multos Conſiliarios ſtatuat, conſuetudini patriae reſervetur. Facilius tamen quod a pluribus quaeritur, invenitur, & veritas per ampliores homines manifeſtiſſima re-
C velatur, ſicut dicta civilis ſapientiae apertiſſime proteſtantur.

C A P. I V.

De obſervantia Conſilii.

COnſilio utique ſic ſtatuto, Communitatis agenda cum Conſilio
D faciat, & poſt factum non facile poenitebit: & difficilia maxime cum Conſiliis multis expediat, quia ubi multa conſilia, ibi ſalus, & quod cum maturitate repetitur & deliberatione firmatur, conſilium firmum dicetur & ſtabile. Provideat inſuper Rector, admittere temporibus aptis exhibitum ſibi ſervare conſilium, ut
E non prae feſtinatione praenimia nec praemoratâ deſidiâ Populi clamoribus increpetur. Caveat etiam Rector, quandocumque proponet thema conſilii, ut verbis rudibus & non coloratis utatur, ne fortè videatur informando Conſiliarios, in aliqua parte velle declinare conſilium, ſi vult fugere mordaces detrahentium invectivas.

C A P.

CAP. V.

De Observantia judicii, & ordine judiciorum.

POtestatem judicantem oportet se cunctis praebere benivolum auditorem, cuncta rimari, & ordinem rerum plenâ inquisitione discutere, ut actio partium illuminata sit plenitudine. Merita namque causarum partium assertione panduntur. Nec litigantibus prius velit obviare sententiâ suâ, nisi quando peractis omnibus in quaestione nil remanet proponendum. Nihil ex arbitrio suo & domesticae proprietate voluntatis, sed juxta Leges & Jura pronuntiet. Et summatim ita jus reddere curet, ut auctoritatem dignitatis suo augmentet ingenio. Et se facilè praebeat in eundo. Contemni tamen nullatenus patiatur, nec nimiam familiaritatem admittat, nec in supervacuam extollentiam exardescat, sed viâ regiâ incedens medio tutissimus eat.

CAP. VI.

De Bannis super maleficiis, vel quasi.

EDuxerunt in consuetudinem gentes quaeque in Provinciis & Terris suis, statuere per Rectores suos ac alios poenas praesertim in levioribus temporibus pro maleficiis coërcendis; & Statuta promulgantur ac praeconizantur frequenter in publico, ut earum metu humana coërceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidetur, supplicio refraenetur audacia & nocendi facultas. Respicere autem debent Statutores & Judicantes, ne quid aut deterius, aut remissius constituant, quàm causa deposcit; & in levioribus quidem causis promtiores ad lenitatem, & in gravioribus poenis ad Legum severitatem cum aliquo temperamento benignitatis Judices esse debent. Plane in ipsa constitutione Bannorum & poenarum est propensius observandum, ut contineant honestatem & justitiam cum mansuetudine valde discreta, quia hodie fragilis est humana natura, & ideo mitius inferendum. Sed quia super hujusmodi statuendis Terrarum Rectores consueverunt in suis sensibus abundare, haec sibi relinquo. Et utinam meliora respiciant, & quae Deo fuerint magis accepta sortiantur consilio saniori. Statutarii verò, quorum majus est officium olim Electi constitutiones & jura minori pallio quibus Potestas habet regere Civitatem & Populum sibi commissum a cunctis, excogitare tenentur, ut Lex & Constitutio sua fiat honesta, justa, & possibilis, quia aliter non ligarent necessaria & utilia, vel secundùm consuetudinem patriae locoque conveniens nullo privato sermone, sed pro communi Civium utilitate conscripta, ut in his attendatur dictum Platonis sapientissimi dicentis: *Illa Civitas rectissime ordinata traditur, in qua unusquisque proprios non praeponit affectus.* Ideo autem in ipsa Constitutione ista sunt consideranda, quia quum Leges fuerint, non erit liberum judicari de ipsis, sed oportebit judicare secundùm eam. Unde Sapiens quidem ait: *In istis temporalibus Legibus, quamquam de istis judicent homines, quum ab eis constituuntur, tunc quum fuerint constitutae & firmatae, non licebit Judici de illis, sed secundùm ipsas postea judicare.* Si contingat interdum, Potestatem debere condemna-

nare nocentes, condemnatio prius examinata legitime fiat in publico coram multis de ſingulis partibus Civitatis vel Loci undique convocatis, ut ſciatur a cunctis, quod maleficia puniuntur, & innocentes non inventi culpabiles abſolvuntur. Perlectis namque condemnationum & abſolutionum ſententiis, Poteſtas antequam diſcedat, admoneat convocatos, ut debeant ab illicitis abſtinere: quoniam etſi multum diligat Cives & Civitatem, quam regit, & quaſi invitus extorquet ab eis propter culpam commiſſam de facultatibus eorumdem, tamen ſi non poterit aliter compeſcere nequitias malignorum, non ſervabit de cetero in condemnationibus ſuis modum praeſentem, in quo voluit parcere condemnatis; ſed ita exardeſcet adversùs ceteros delinquentes in poſterum, quod poena unius metus plurimorum exiſtet, & timorem incutiet in cordibus etiam innocentium. Et haec, & quaecumque viderit magis congrua minetur eiſdem, ut punitorum poena ſit ceteris non delinquentibus doctrina.

CAP. VII.

De praemonendis Officialibus.

Antequam incipiat Poteſtas pro tribunali ſedere & audire juris ordine litigantes, Officiales ſuos congreget in ſecreto, & praemoneat ſingulos, ut in officiis ſibi commiſſis ſeduli ſint, ſtudioſi & intenti, habentes ſemper corde tenus beatiſſimum illud praeconium: *Juſte judicate filii hominum; & diligite juſtitiam, qui judicatis terram.* Cum benignitate cunctos audiant proclamantes. Ceſſet acceptio perſonarum. In judiciis trutinandis venalitatem effugiant. Nullo pretio vel munere depraventur. Nec gratiâ aut ſorde ſint auſi perperam judicare, ut legalem effugiant ultionem. Sed de vultu, qui omnia conſpicit, judicium prodeat eorumdem, & oculi ſui videant aequitatem, non declinantes omnino ad dexteram vel ad ſiniſtram, ſed ita magnum judicantes ut & parvum; quos, ut irreprehenſibiles fiant, curam in judicando habere conſpicuam, & formidare, ſi comperti fuerint aliquando tranſgreſſores, ne cum aeſtimatione diſpendii ab Officiis abſcindantur.

CAP. VIII.

De providentia ſuper redditibus.

Res Communitatum ſemper ſegniter congregantur, & prodigaliter diſperguntur. Quare Rectores Locorum eſſe convenit diligentes in requirendis & exigendis redditibus & proventibus ſingulis Terrarum, quas regunt; & circa ea tanto ſtudioſius debent intendere, quanto propenſius conſpicere, quae per Communia quaſi generaliter negliguntur. Ordinent itaque curioſos Quaeſtores, qui omni ſtudio inveniant & perquirant quoſque redditus ſua debet habere Communitas, & exactos reponant ſub fidâ cuſtodiâ conſuetâ ſervare quaeſita, & quae Communitati ſuae fideliter theſaurizet.

CAP. IX.

De Expenſis communibus.

Si neceſſarii quandoque ſumtus occurrant, illos faciat generali deliberante Conſilio, ne fortè quum expenſarum ratio poſtulata reddetur, reprehenſione poſſit, una cum diſpenſato-

ſatoribus notari condigna, quod tales ſumtus ſint eis ignorantibus in tanta quantitate profuſi, quos non praemoniti facere tentaſſent, ſi in tam gravi magnitudine ſtipendium excreſcere cognoviſſent.

CAP. X.

De requirenda ſaepe ratione ab Officialibus.

Requirantur prius & praemoneantur tam Cives, quàm ceteri de territorio Civitatis per Praecones & Nuntios, ut tali die in loco conſueto conveniant audituri, quae publice proponentur eiſdem.

CAP. XI.

De prima concione circa principium dominatus.

Rogo & mando, audientiam mihi praeſtari benignam, & ut Regem Regum a quo cuncta procedunt, unanimiter exoremus, ut haec convocatio fiat ad honorem glorioſiſſimae Majeſtatis ejuſdem, & Sereniſſimi Domini noſtri Imperatoris Auguſti, & ad proſpera commoda Communitatis iſtius, & jucundum ſtatum ſuorum omnium amicorum. Cauſa propoſiti mei, propter quod vos hodie aggregari mandavimus, verſatur ſpecialiter circa tria. Primum eſt, quod vos cupio affectuoſis ſuadere conatibus, ut amicitias, quas habetis in provincia ſpeciales, *taliter & taliter &c.* conſervare velitis, qui (*). Et ideo, Domine Poteſtas, audacter poſſum dicere coram Sapientibus iſtis & Auditoribus cunctis, quod vos eſtis homo cariſſimus, magnis virtutibus A inſignitus, nobilitate clarus, ſapientiâ decoratus, largitate probus, facultatibus praeabundans, facundus, & aptus ad omnia virtutum genera, quibus inter gentes divina pariter & humana gratia promeretur nec poſſet de vobis tantam commendationem veraciter os loquentis exprimere quantam in vobis tota provincia recogno- B ſcit. Et ſic omittam, quae non creſcerent undique jam completa. Magnificentiam Communitatis iſtius quilibet pertimeſcit attingere, quoniam odoris ſui copia, qua redolet in nationibus per opera gratioſa, quorum nullus eſt finis, reddit inopem commendantem, pavidumque, a quo gradu incipiat, & in quem praetermiſ- C ſum majoribus finiat ſermo ſuus. Et ideo ſufficiens eſt laus iſta, quod nullus hanc Terram magnificam ſufficiat collaudare. Revertar ad materiam, pro qua venimus Dominus N. Socius meus, & ego cum eo: vir egregius, & omni probitate conſpicuus, quo nullus in Terra noſtra ſublimior, & parilitate pauciſſimi D reperientur aequales. Et afferimus vobis pro Communitate noſtra ſalutem, quam vobis tribuat Jeſus Chriſtus, qui eſt diſpenſator ipſius, ad omnia vota veſtra gratiſſima, cum vitae gaudiis utriuſque. Quum Terra noſtra conſpicit, quantâ prudentiâ, fide, & cuſtodiâ vivitur in hoc aevo, affectat magnanimiter & proponit quan- E tum vobis placeat hîc ubique terrarum circa mercimonia & ſecularia cuncta negotia conſervationem habere vobiſcum, aditum ſecurum deprecans & receſſum. Et ne ſcrupulus aliquis poſſet oriri, per quem converſatio ullo tempore turbaretur, alter pro altero de cetero non exigant, ſed ſolus debitor impetatur. Quaecumque in-

(*) Heic plura certe deſunt in Codice.

insuper possent hinc inde tractari subtiliter, utrique Communitati fructifera, quae strictius utrorumque animos alligarent, vestrum sit ostendere, & nostrum perpeti curâ perficere, sicut umquam pro emolumento communi videbitur convenire. Quae autem utilitas proveniat ex praemissis, si sortiatur effectum, manifeste perpendent, qui fortitudinem, potentiam, & statum prosperum utriusque viderint geminare. Ille enim, qui est principium & finis omnium gratiarum super iis, quae breviter praelibavi, suam effundat gratiam & vigorem, ac pro honore utriusque Terrae tribuat complementum, ut semper simus unanimes ad nostra commoda communiter promovenda, & obsequium ejus sanctissimi nominis gloriosi.

De eodem per secundum Socium.

CIvitas illa commendari potest ordinata justitiae, quae tam praeclaros habet Populum & Milites habitantes, sicut habet haec Civitas benedicta, pretiosis moribus insignitos, & ad omnia & singula naturaliter eruditos, quae Terrae suae redundare queant ad gloriam & honorem. Multum confortat animum meum ad proponendum coram vobis secure auditus ille pacificus, quem benivolâ patientiâ dependistis Domino N. Socio meo, viro prudentissimo, quo potentiâ, naturâ, & moribus speciosis nullus in Civitate nostra praestantior invenitur: cujus eloquentia non solùm se ipsum, sed etiam condignanter Potestatem, Consilium, & Populum universum hujus nobilissimae Civitatis laudibus veracissimis commendavit: quae commendatio convenientiâ & approbatâ fictione tam-
A quam a me quasi iterum repetita & roborata credatur, quum insufficientia sensus mei, quae omissa fuerunt, non esset apta supplere decenter, propter infinitatem longissimam laudatorum. Ipse verò, sicut facere saepe solent viri periti, non tangendo medullam negotii, sub quodam velamine pertractati sunt, exspectans fortè
B vestram detegere voluntatem, antequam intentionis vestrae secreta relevaret omnino, vel quod verius esse credo, mihi reservare curavit, ut exinde sumerem materiam..... meae. Ecce enim legationis nostrae causa praecipua. Missi sumus, ut deposcamus amicitiae junctionem inter nos invicem indissolubili foederis vinculo
C colligandae. Hoc Sapientes non poterunt inverecunde negare. Nihil enim peti potest amicitiâ dulcius, nihilque beatius ipsâ praestari. Ex ea namque communiter amantibus innumerabilia bona proveniunt. Suadent nobis modernis Sapientes antiqui, ut ipsam rebus omnibus anteponamus humanis: asserentes nihil esse tam aptum
D naturae, tamque conveniens ad res prosperas, vel adversas. Sed perspicaciter videamus, qualiter ad res prosperas, & qualiter ad adversas.

In primis quis potest esse mortalis in hoc Mundo, qui non in amici mutuâ benivolentiâ conquiescat? Quid hoc dulcius, quàm aliquem habere praecipuum, cui loqui audeat
E omnia tamquam cum se ipso securiter? Quis tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis aeque tecum ipse gauderet? Maximas commoditates amicitia continet, & opportunitates tantas, quantas nullus sermo posset exprimere. Quocumque vadis, te sequitur, & est praesto. Nullo loco excluditur. Numquam intempestiva: numquam molesta comperi-

peritur. Res tibi ſecundas facit magis ſplendidiores & gratas. Quum pariter ambo congaudetis eiſdem. Adverſas verò ferre tibi difficilius videretur, ſi non inveniſſes amicum, qui illas gravius ferret, quàm tuus animus toleraret. Quum res adverſas compatienti communicamus amico, communio illa efficit leviores, & conſolatio amici fideliſſimi debilitari non patitur animum patientis: verùm amicum egentem ac imbecillem abundanter ſuſtinet & confortat. Talis enim amicitia totis viribus eſt petenda, & obſequiis amicabilibus amplectenda. Vultis apertius intelligere quanta ſit utilitas verae amicitiae atque perfectae? Utamur dictis Tullii Philoſophi glorioſi, qui ait: *Si exemerint homines de rerum natura benevolentiae junctionem, nec domus ulla, nec urbs ſtare poterit, nec ager quidem cultus permanebit. Quae enim domus tam ſtabilis, tamque firma Civitas eſt in Orbe, quae non ex diſſenſionibus, atque diſcordiis poſſit everti, niſi amicorum virtutibus defendatur?* Ex hoc ſolùm quantum boni ſit in amicitia, poteſt probabiliter judicari. Sed quoniam res humanae fragiles, atque caducae dicuntur, ſemper ſunt aliqui acquirendi, quos vere diligamus, & a quibus iidem diligamur. Habemus enim, ut noſtis, vicinos perfidos & auſteros, qui non verentur propter imminentem, quam credunt habere, potentiam, velle ſe nedum inferioribus, ſed etiam paribus dominari. Non eſt urbanum dicere, nec veſtra vellet fortè ſuſtinere benignitas, quae poſſent de ipſorum ſuperbia recenſeri. Scitur enim publice, qualiter frequenter fremunt in alios, & confuſioni invigilant ſaepiſſime vicinorum; qui ſi fortitudinem, Domino conſulente, invenirent, congregatione ex multis, & brachio rebellis furor compeſceretur ipſorum, & eriperetur provincia ab oppreſſionibus eorum iniquis, ad quam plurimi deſideranter anhelant. Niſi velitis intendere conjurationi, quam vobis offerimus, contrahendae, per quam fortitudo noſtra non ſolùm parificabit adverſis, verùm etiam efficiet fortiores. Attendat ad ultimum prudentia veſtra, ne requiſiti, ſicut jam multi fecere, decepti, acceptare dignemini, quae offeruntur, reputantes ob id hos, qui conferunt, viliores. Multa namque aliquando recuſantur, quae poſtmodum affectata non ſortiuntur effectum. Satis, ut mihi videtur, praeſentem materiam perſequutus, & fortè nimium protelata cum ſint haec omnia, vobis notiora prae ceteris, veſtrae deliberationi relinquo, & omnipotentem Deum deprecor, cujus gratiâ cuncta bona perfectum recipiunt incrementum, ut ſenſum veſtrum dirigat ad ea ſolùm, quae nobis & vobis in hoc caſu potiora cognoſcit.

(*) *De reſponſione Rectoris Terrae ſuper hoc requiſitae.*

Lingua Sapientum ornat ſcientiam, velut pretioſae veſtes indutae formam exornant humanam; quantumcumque primitus ſpecioſam reddunt magis acceptam quibuslibet inſpecturis per prolationem veſtram dulciſſimam & ornatum verborum ordinatiſſime porrectorum, ut ſingula teneant locum quaeque ſortita decenter, eminentiſſimam in vobis fore ſapientiam oſtendiſtis. Unde tam patriam,

(*) Capitula, quae ſequuntur, ſpectare puto ad Tertiam & Quartam Opuſculi hujus Diviſionem. Nulla ambarum Synopſis in MSto apparet.

patriam, quae splendidissima est inter alias, quàm vos ipsos, consanguineos pariter & amicos vehementissime decorastis. Nec mirum, quoniam sapientiâ, nobilitate, moribus, & eloquentiâ prae ceteris conterraneis refulgetis, & laudis vestrae praeconia sunt in omne aevum splendide duratura. Gratissimum salutationis alloquium per vos pretiosos Ambaxiatores & Cives nobis vestra Communitas amantissima destinavit: quam salvet, protegat, & sublimet in omni genere gratiarum Jesus Salvator, qui eam generosam omni virtutum genere procreavit. Proposuistis insuper urbanitate conspicuâ, quod Terra vestra desiderat, mercimoniis & secularibus negotiis cum nostratibus implicari, & deposcit tantae benivolentiae junctionem, ut ambarum sit unita pluralitas, per conjunctionis foedera colligata, & istud Sapientes dicerent, evitare non poterunt, quum ex amicitiâ innumerabilia bona proveniunt & commoditates & opportunitates tantae, & in prosperis & in adversis, & in defensionibus & expugnationibus opponendis, quantas nequiret Orator explicare facundus. Admonuistis praeterea, ne amicitia paenes nos vilescat oblata, quod amantissimum reputamus: & ex eo perpendimus, quod ex motu proprio animi & amoris cupitis nos esse sensatos ad praemeditandum subtiliter, quid in inopinatis casibus eligere debeamus. Et in hoc eligimus & respondemus audacter, quod tanto carior nobis existit haec amicitia sic porrecta, quanto apud quemcumque prudentem

„ Gratius est donum, quod venit ante preces.

Virtutes ipsius in vestris praenotatas eloquiis mente tenus perscrutamur, &

A effectus suos opinamur fore venturos, sicut umquam vestra prudentia declaravit; quia si magnitudo benivolentiae vestrae huic, vel alteri Communitati stabilitate fidissima jungeretur, tanta est fortitudo ejusdem, & cresceret ex adjuncto, quod non formidaret adversos, sed potius formidaretur ab ipsis, & sic firmata conjun-
B ctio suis juribus viriliter potiretur.

Sed quoniam in dictis vestris saepius fecistis de amicitia mentionem, rogo ut gratanter & non moleste feratis, si quid addendum putavero. Haec profectò subtili studio quaerit animos simul invenire, quos simul applicet & adjungat, quia nulla res est, quae tam alliciat & attrahat ad
C amicitiam, quàm grata similitudo. Ipsa namque pariter & fides sunt firmamentum constantiae & stabilitatis ipsius: quoniam nihil est stabile, quod infidum; & qui multiplex habet ingenium & tortuosum, nec fidele nec stabile esse potest. Non de vulgari vel de mediocri amicitia, quae quamvis delectet ad tempus &
D prosit, est tamen instabilis; sed de vera & perfecta vos alloquor, in qua nobis fictum nihil est simulatum: & quidquid est idem unum & voluntarium, & ita commiscet animos plurimorum, ut ex pluribus paene unum efficiat. Talem amicitiam est haec Civitas consueta praestare his, quas sibi vinculo societatis & beni-
E volentiâ unitatis associat. Et deinde de Civitate vestra spero pro firmo contingere, ut inter tales fidissima amicitia rectissime copuletur. Verùm hujusmodi conjurationes, quas aliquando volunt facere aliquae Communitates ad invicem, habent certos modos suos articulis multis implicitos, ut saepissime sum expertus. In quibus sigillatim ordinandis & ponen-

A nendis necessarie habent deliberare, & diligenter attendere quidam ex partibus Sapientes electi, prout ordinandorum forma requirit. Unde si vobis videbitur, haec est via, ut huic materiae supersedeamus ad praesens, & restringamus nos cum paucis idoneis in secretiori tractatu. Et ibi taliter provideri poterit, quod utraque
B Communitas successus sortietur, operante Domino, prosperos, & salutem. Vel si Potestas Communitatis requisitae perpenderit, & aliter fore concludendum putaverit, secundùm temporum qualitates, sicut vir sapiens & discretus, quod utilius senserit, eligat & sequatur. Sed utinam patria mea cauta semper existat in talibus
C Societatibus contrahendis, quoniam pluries gravibus damnis, laboribus, & expensis immensis fructus uberes non respondent. Scio tamen, quod Consiliarii Civitatum multum diversificant, quum sibi talia proponuntur, aliis approbantibus, aliis reprobantibus conjurationes hujusmodi: sed vota hominum prona sunt ad
D dissentiendum.

De quibusdam Consiliariis, qui appetunt hanc contentionem.

TRiplex consideratio est attendenda circa Consiliarios eligendos, ut qui de multis eligitur, cognoscens, ingeniosus, & gratiosus propensius e-
E ligatur. Cognoscentem oportet esse, qui consulit, ut quae ipse vel alii dixerint, unde, & quem motum habeant, & quis poterit esse finis, prudenter, quantùm humana natura permiserit, intelligat & cognoscat; nam sine intellectu diffusa per quoslibet facile negliguntur. Ingeniosum, ut subtilitate sui ingenii inter dubia & obscura discutiat, & excogitata ratione dijudicet, ut capacitate sui, quod honestius, quod fuerit utilius capiatur. Gratiosum esse oportet, ut gratia Creatoris, quem nullum latet secretum, inspiratione suâ revelet eidem, quod Communitati suae possit esse salubrius. Item ut sibi consulenti diligens audientia praebeatur, & si meliora dixerit, sine haesitatione credantur. Si haec nostra Communitas tales hodie Consultores habuerit, procul dubio de propositis meliora sumentur circa quae proposita cujusque consulentis animus, ut consilium praestet uberius, si gliscit prudentum amplecti doctrinas, tribus temporibus dispensetur, praeterita recordetur, praesentia ordinet, futura caute provideat. Nam qui nihil de praeteritis cogitat, obliviosus censetur & fatuus. Qui praesentia non disponit, inordinatam dicitur ducere vitam. Qui nil de futuris praemeditatur, *in omnia incidit incautus*, ut bene moratus Seneca refert. Propono igitur in animo meo coram vobis de praeteritis referre paucissima. Scitis enim quod Argolici Duces & Proceres, ineffabili multitudine congregata gentium diversarum Trojam, urbem nobilissimam obsederunt, & telis instructâ eruentis multitudine nimiâ pugnante, ipsa dirupta Troja jacet; & hostium aratro inducta desiit * esset Carthago.

Cur refero Thebas, & mutua vulnera fratrum?

Et quae propter multitudines praevalentes concidere munitissimae Civitates? cur Romanas Historias? nonne Urbs illa, domina gentium, plena quasi sine numero multitudine bellicosâ, legionibus, & cohortibus a se missis, cunctas Romano subjugavit imperio? quis fecit haec omnia?

nia? An Alexander totius malleus Orbis? non utique, sed solâ vis major, cui minor acies resistere superata nequit. Heic competenter adaptatur proverbium rusticanum, quo dicitur: *Inter unum & duos noxia pugna fuit*. His & aliis plurimis, quae similitudinarie possent rationibus assignari, puritate fidei & diligenti circumspectione motus, breviter consulo, quoniam tam fructuosum munus, quod nobis offertur, verbis non indiget inductivis, ut Societatem hujus potentissimae Civitatis, quam nobis foederaliter adjungi deposcimus, ineamus animo gratulanti, articulis conjurationis, abundantique cautelâ nobis sagaciter primitus ordinatis. Et sic erunt praesentia bene disposita, & futura providâ meditatione provisa. Supplico ad ultimum altissimo Creatori, a quo cuncta bona procedunt, ut alliget mentes nostras ad ea solùm, quae meliora nobis & utiliora fore solus ipse cognoscit.

De aliis, qui differendo recusant.

POnderet unusquisque sermones suos. Tempore enim indigemus, ut aliquid maturius agamus, ne praecipitemus consilia nostra & opera. Et non solùm ponderare, verùm etiam & limare consilia jam petita monemur, antequam deducantur ad linguam, ne subitò prolabamur in sententias celeri festinatione nocivas. Prudentis enim est examinare consilia, & non facile diffinire de dubiis, sed suspensam tenere sententiam, donec exquisitâ ratione quid sit agendum, vel minime, conferendo veritas inquiratur. Et hic est ordo Consilii. Nam Consilium nihil aliud est, quàm aliquid faciendi, vel non faciendi, verè excogitata ratio. Conferamus igitur inter nos super praemisso negotio, quid agere debeamus. Ecce enim qui ante me dixerunt, nisi sunt ostendere magnas commoditates & opportunitates tantas, quantas sermo nullus posset exprimere, quae ex conjurationibus saepe proveniunt, & amicitiis praetaxatis: gaudium videlicet magnum in prosperis, & in adversis solatium opportunum; fortitudo & potentia grandis promittitur ex adjunctione vicini, & fiet utique. Sed nonne aemuli nostri hoc idem facere poterunt, & ex adjunctione fieri majores? Quum aliena vita aliis possit esse magistra, & sic artes nostras arte consilii deludere poterunt, utique non obstemus experti. Non ergo est istud promissum parilitatis perfectae remedium, sed est longe validius expetendum. Praeterea si conjurationem inierimus ullam, magnam incurrimus servitutem: nam quum multum conflictum, strages, & vulnera, & guerram longe productam voluerimus, pacem non permittemur sine consensu conjuratorum habere. Item si post nactam fortè quietem intenderimus reparationi damnorum & dispendii, quae semper pariunt dissensiones & guerrae: & subitò vel Socii nostri movebunt, vel guerra moveatur eisdem, oportebit nos arma resumere festinanter; & tunc quum irremissus labor erit in damno, quod frequenter guerrae parturiunt, periculosa crescet egestas, & multi ex nostris debiles toleratae guerrae sumtus & dispendia dispergentur. Unde, dilectissimi, redeamus ad ea, quae in primordio dicti mei, quum surrexi, proposui. Tempore videlicet indigemus, quo maturius deliberemus & cautius, ne praefestinati praecipitemur in eum laqueum, quem

quem forte diffolvere, quando opus fuerit, nequiverimus inconfulte ligati. Verùm confulo & rogo ut amicabilem valde tractatum habeamus cum Ambaxiatoribus iftis, dando fibi plenam fiduciam perficiendi, quae poftulant, animo diligenti. Sed ut praeveniamus nos, & nos non primitus praeveniamur a noftris fagaciffimis aemulis, qui quotidie non ceffant infidias ponere convicinis, viciffim properemus, nos in partibus noftris, & ipfi pariter in fuis feftinatione celeri conjunctionem iftam accrefcere cum fecreti tamen victoria cautione per tales & tales, & alios quofcumque poterimus competentes: & inquifitores poftmodum congruo tempore fimul conveniant in fecreto collaturi. Et quum viderint congruentius concedere Confiliarios Terrae fuae, quique certificent, ut deliberetur utrimque quid fuper intentis expediat ab utrifque. Et fic annuente Eo, qui genus fecum univit humanum, gradatim opus perficient optatum. Ille verò, qui illuminavit abfcondita tenebrarum, & revelavit confilia potiora, adaperiat nobis rectitudinis viam, qua in hoc dubio, & multis aliis, quae faepe nobis inopinata concurrunt, ad melioris, & fanioris partis gaudia gradiamur. Judicio meo fi tanta effet virtus & multitudo conjurandorum, ut cum ipfis poffemus quafi parificari rebellibus in..... aliter fubfifto.

De naufragium paffis, & fpoliis eorumdem.

MIferemini. Venimus non allaturi falutem, qua nos & tota patria noftra caret. Singultus & lacrymae genas madentes & ora noftra triftes praepediunt, naufragium

A promere noftrum. Sed pietas veftra, quod nequit exprimere lingua, penfet, obrutas infanis effe carinas aquis. Devotio pia, Terrae Sanctae fuccurrere volentes, accinxerat armis Milites quingentos & ultra, totidemque Plebejos: quos ardua puppis educta navalibus undis ordinibus geminis accepit in fedibus aptos. At
B juvenes remigare fueti fubito re..cunt ad fortia pectora remos, & currens faltu veloci fecabat aequora navis. Quum fere per menfem navigaffemus aurâ felici, jam mare fub nocte quadam tumidius albefcere coepit, & ventus fpirare validius quàm fecerit umquam. Tunc nauta voce fonora clamat: *Velum deponite totum*. Sed
C adverfae procellae & fragor aequoris alti remigantium impediebant aures, & nullus patebat auditus. Sponte tamen noftra properavimus omnes, alii ventis vela negare, alii fubducere remos. Crefcit in immenfum Eurus, & ex omni parte carinae bella gerunt venti feroces, & aquae fonant clamore. Viri currunt defen-
D dere puppim. Ut Miles egregius accenfus laudis amore expugnatae Urbis murum occupat unus, aliis fodientibus extra, aliis trepidantibus intus: fed fuperavit refolutis nubibus imber virorum vires. Vifum eft in fretum totum defcendere coelum. Et aequore mifcebantur aquae cum coeleftibus undis. Nox coeca tene-
E bris patebat lumine coelum, ni quod plerumque praebebant fulmina lumen. Dant faltus fluctus in concava tecta carinae. Deficit auxilium, animique fortia cadunt. Stupent tunc Magiftri, fatentes in tanta mole mali fe nefcire ferre juvamen carinae fragili. Arbor rumpitur ex toto regimen, & fluctus procellarum mergunt in mare ratem, cum qua pars magna

gna virorum fato est functa suo gurgite pressa profundo. Evasimus ter deni fortunâ praebente regressum. Qui dum staremus in litore fessi admirantes cadavera mortuorum, quae expuit unda foras, incidimus in latrones, quos postmodum didicimus vestros fuisse Cives, qui diripuerunt gazas & spolia cuncta: & quod horribilius esse videtur, plagas imposuere defunctis innumeras, credentes quod viverent, quum spoliabant eosdem. Pro dolor! avarior fuit homo undâ. Evomuit illa. Dilaniavit homo. Quare nos devii tristesque gementes secuti sumus quae rapuere fures: & deprecamur Potestatem hujus floridae Civitatis, ut prave direpta restituantur in totum reddenda per nos quasi mortis insignia suis non spectaturis ultra intumulata cadavera stantium in litore maris, esca relicta feris. Nec prosit exceptio, quin simus qui petere possint, quos nova Constitutio juvat. Vidimus heic fures, qui in nos quasi proverbialiter versificantes invectivantur, non profuturis litora bobus aratris.

De excusatione, & promissione servitii.

INopinata & distincta in partibus istis querela celeriter impulit aures nostras, & res reddit unanimiter condolentes de naufragio, quod tam nefando de relatione vestra nuper audivimus in aequore contigisse. O magna facilitas hominis non titubantis se totum potius committere ventis! Audacia nulla fuit similis illi, qui ligneis primitus secuit aequora remis, & inter lethum & vitam posuit non medium solum concavum instabileve navigium. Poterat iste lata terreri tristis imagine Ponti, & trepidare ventos, quos reor valde timendos;

A qui postquam evolant emissi latebrarum carceribus, ubi tenentur inclusi, mare tanta qua & coeli nubila vexant, cunctis negantes parcere rebus. Sed fortè divina Majestas hoc voluit, ut limina sancta Sepulcri per mare per terras visitent devoti Christo fideles, qui potest imperare ventis & aquis, fretumque navigantibus

B praestare quietum. Quod utinam praebuisset illis agminibus sanctis, quae noviter periere mari, jacentque in litore turpiter denudata per quosdam, quos jurisdictioni nostrae subjectos esse proponitis, & asseritis firmiter esse verum. Quod ullatenus credere non valemus: quoniam Civitas ista tales tolerare nequiret. Uno suspen-

C deret in patibulo, si quos inveniret, tam dira perpetrare delicta, quin & leviora. Verùm, ut responsum congruum accipiatis, sic breviter haec concludo: quod Consiliariis omnino dimissis, quos non est necesse fatigare (omitto enim quod super iis festinari desiderent) & remanebitis mecum, & cum nostris Officialibus in

D secreto sagaciterque inquiremus, & quantumcumque poterimus cautius, si quae de illis spoliatoribus pessimis poterunt inveniri, ut direpta restituant, & poenas luant, quas tanta decenter requirit offensa. Desideramus insuper calamitates & afflictiones vestras, quibus triste compatimur, af-

E fectuose minuere, & solatium qualecumque possumus, gratiosius impertiri.

De rapinis & debitis inique detentis.

SEcuturus vestigia, quae magni nominis & excelsae famae Sapientes ubique fere terrarum in protestationibus suis frequenter attendunt, laudum praeconia Potestatis, & hujus

jus ſpecioſi Conſilii Generalis omittam. Nam quantumcumque prudentiores exiſtant, tanto facilius profitentur, ſe ſufficientem non habere ſcientiam ad proferendas laudes, quibus promerentur magnificari laudandi. Verumtamen ſatis in brevi videtur laudaſſe publice faſſus ſe ſe non eſſe dignum tantam deferre molem, pro ut ego, cui curialitas veſtra parcat tamquam inſufficienti, maxime quum non expediat, me laudes exſolvere veſtras. Ni ſicut expedit oſtendere digito Solem, & quia gaudent brevitate noſtri temporis auditores. Iis exploſis expedite decurro ad ea narranda, quae Poteſtas & Communitas noſtra in conſpectu veſtro ſeriatim proponenda mandavit. Salutat primitus & exoptat, vos ſemper & ubique ſalvari in cunctis proſperitatibus, & gratis ſolatiis gaudiorum. Adjicit conſequenter, quod iis diebus proximis ſibi gravamina maxima ſunt illata; unde non modicum admiratur, neſciens cogitare cauſam, ex qua tantam & tam deformem patiatur offenſam. Nam quidam Cives veſtri in ſilentio noctis non quaſi hoſtiliter, ſed furtive ingreſſi paſcua noſtra, omnes oves, & ut dicam, pecora campi rapide adduxerunt, & paſtores plagis impoſitis in paſcuis dimiſere ligatos. Quod tanto moleſtius eſt ferendum, quanto fiducialiter ſperabamus non offendi, ſed defendi potius tamquam ea, quae hucſque poteratis quaſi propria reputare. Occurrit alia cauſa dicendi, quam decet prudentiam veſtram abſque morae diſpendio efficaciter exaudire. Ecce conſuetudo reperitur antiqua, quod Cives veſtri pariter & noſtri, quoties opportunitas exigit, ſe multum exhibent invicem libera-

A les tam in creditis faciendis, quum ſimul mercantur & diſtrahunt, quàm aliis in mutuis contrahendis. Sed multi ex veſtris, quos ad ſolutionem ſuo tempore faciendam interpellare deberet ſola liberalitas Creditorum, inurbane ceſſant exſolvere quod debent, & vos ipſi ſaepius requiſiti negligitis ſibi juſtitiam exhibere, qua-
B re videmini litem facere veſtram, & dare materiam impetendi in quocumque quum vel judicare negligitis quod a veſtris improbe factum ſubditis, vel reddere quod per injurias eſt detentum. Et haec etiam uſus approbat diutius jam obtentus. Unde noſtra Poteſtas interpellat aſſidue, praebere licentiam recolligendi, ne
C videatur ſine ſpe rehabendi deperdita, quae tempore tam longe decurſo tardantur exſolvi. Quare in utroque caſu tam doloſae rapinae, quàm nimis moratae ſolutionis, diſcretio veſtra, quae valde diligere juſtitiam commendatur. . . . .
(*) . . . .
. . . .
D ad mandatum noſtrae Serenitatis Populus univerſus proſtratus, ut profert, & ſtetit, quaeque de iis, quae geſſerunt contra decus Imperii ante noſtrum rationem reddituri tribunal. Et examinatione factâ condignâ tunc vos opera veſtra ſequentur, & retribuetur vobis, prout inventi fueritis eſſe digni. Et ſic erit, ut ſupplica-
E ſtis, veſtra par poena delicto, ut forte melior, ſi hoc honor Imperii non negabit, & exemplum pernicioſum non relinquatur in poſteros.

De reſponſione facta eiſdem ab alio mandato Imperatoris.

ET ſi dedignatur eis reſpondere Imperator, & vult judicium, & non

(*) Heic plura deſiderantur.

& non misericordiam exercere, respondeat aliquis ab eo paratus sic: Ut responsum secundùm praecedentia merita vestra per me congruum accipiatis, mandavit justissimus Imperator, dicens, vos esse repertos in crimine laesae Majestatis apertissime commisisse molientes, & arma sumentes contra Romanum Imperium, hostesque suos publice juvantes armis, consilio, & thesauris, & nitentes, utque subiecti, & Italia maxime, multis Privilegiis decorati fierent rebelles, seditionem & conjurationem facerent facinorosam contra prosperum statum sublimis suae Majestatis. Unde, sicut scire debetis, estis morte digni, & bona cujusque sunt publicanda Fisco: & propter scelera nefanda parentum filii poenas debent pati gravissimas, & quia propter tantum scelus efficiuntur infames, & quia Lege prohibente nulli succedere possunt; & reputabitur eis in praemium, quod poenas non subeant capitales. Si vultis igitur, sicut vos ipsi petistis, poenam reportare condignam, veniant universi ad preces inclytae Majestatis, recepturi, prout Leges seculi judicabunt.

QUINTA DIVISIO.

De Potestate extera mortuo in regimine. I.
De Milite indigena mortuo. II.
De Populari mortuo. III.
De mortuo in partibus remotis. IV.

CAP. I.

De Potestate extera mortuo in regimine.

VIsitavit nos hodie Dominus visitatione terribili & amara valde, multipliciter contristantes de obitu tam gloriosi Militis, qui Civi-

A tatem istam recto justitiae tramite non declinans ad dexteram vel sinistram feliciter gubernabat. In adventu siquidem & principio sui regiminis haec nostra Communitas in brevi coepit multimoda prosperitate potiri, confestim pravis pacata rumoribus & purgata malis hominibus. Effugêre namque latrones & fures &
B fractores locorum, raptoresque rerum, & alii nequiter malignantes abstinuerunt ab operibus suis iniquis. Receptatores talium, sine quibus ipsi diutius latere non possent, exterriti in abditis suis eosdem recipere non audebant. Ipse sedens super sedem judicandi, & in audiendo se cunctis facilem praebens, jus omni petenti
C sine personarum acceptione servabat, jus suum cuique tribuens, prout postulat ordo juris. Cuncta haec Terrae nostrae, quam regebat, agenda curâ vigili promovebat, & studebat extollere quantumcumque poterat ad ipsius Communitatis commodum & honorem. O utraque Civitas & quae misit, & quae cum gaudio recepit eum-
D dem, flete tristes ambae, & deplorate dolentes, tanto Milite desolatae, qui reddebat utrimque gentibus decoratam aliam natione, & aliam gubernatione laudabili! Cujus modis & moribus alii paterentur informari Rectores. Erat enim plenissime Regiminis officio doctus: modos & mores ibi gestabat, quae conveniunt
E praesidenti. Nec mirum. Erat enim nobilitate clarus; etenim nobilitas tam res quàm animum moribus honorat. Scientiâ praeditus, consilio providus, aetate maturus, disponens singulâ, prout loci & temporis qualitas exigebat. Unde immensissime commoti sumus ad iram & lacrymas de amissione tam pretiosi Rectoris. Fecimus, quod nostrum est, & quod nos

nos feciſſe decebat. Sed ſi ſtaremus heic, ſicut modò ſumus morâ longiſſimâ unanimiter congregati omnes, ſine fructu ſedulitas noſtra morandi fructum reverſurum exſpectans; qui hodie nos dimiſit omni tempore doloroſos. Recedat ergo quiſque, quum ſibi placuerit ad propria. Et licèt perſonam amiſerimus jam ſepultam, memoriam tamen viventem retineamus ipſius, quae numquam a mentibus noſtris diſcedat, donec vixerimus ulla vice. Familiam ſuam, quam ſecum habebat bene morigeratam fidam, donec nobiſcum ſteterit, honoremus & in receſſu ſuo ſibi complaceamus, ut decet. Et ſi quando Concives ſui, amici vel proximi, ad partes noſtras advenerint, & ubique reperiemus eoſdem, recipiantur intuitu ſui, & Communitatis ipſius, cum omni honore & gratia, ſicut amici & domini ſpeciales: & quicumque noſtrum plus poterit, & magis opportunus extiterit, exponat ſe ad omnia, quae ſibi cognoverit gratioſa, & ſit tamquam noſtra conſolatio eorum frequentia & honorificentia, quam praeſtare cunctis nos viderimus animo cupienti.

CAP. II.

De Milite indigena & mortuo.

Militia eſt vita hominis ſuper terram. Quiſquis vult ſubtiliter intueri, poterit incunctanter attendere, verbum iſtud eſſe verum, ſcilicet quod vita hominis eſt militia ſuper terram. Ipſa enim a ſecularibus, qui eam primitus invenerunt, his armata fuit aculeis, cuſtodiâ videlicet & pugnâ, atque victoriâ. Cuſtodiâ, ut ſagaciter ab inſidiis cuſtodiret: pugnâ & victoriâ, ut trium-

A pharet in hoſtes. Hoſtes vitae hominis inter multiplices alios, qui inceſſanter inſidiantur eidem, ſunt praecipue ſuperbia, inanis gloria, avaritia, & invidia. Iſta crudeliſſima vitia inſidiantur vitae hominis, ut ad ſe attrahant ut capiant, perſequuntur ut perimant. Cum iſtis pugnavit viriliter, donec vixit, hic fortis A-

B thleta, cujus memoriam modò facimus cum triſtitia & dolore. Si enim ſuperbia inſtigabat eumdem, dicens: *multos rite deſpicere potes, multis temetipſum ſuperiorem oſtendere, quum habeas paucos vel nullos aequales verbo, ſcientiâ, divitiis, & honore*, hanc expugnabat humilitate benignâ, cogitans in corde ſuo, quanto homo me-

C lior eſt, tanto debet ſe in omnibus humiliare devotius. Si inanis gloria, ut opera, quae faceret, laude digna fierent in publico, ut extolleretur & laudaretur a cunctis, erat in animo ſuo occultandi voluntas, ne de oſtenſione inſurgeret maligna temeritas. Dicitur enim de hypocrytis: *Opera ſua in aperto faciunt, ut ab ho-*

D *minibus glorificentur in eis.* Si avaritia, ut congregaret, undecumque poſſet, & multiplicaret, ne egeret in poſterum, ſed ſplendide, quando vellet, vivere poſſet, reſiſtebat in mente dicens: *quanto quiſque amplius habere coepit, tanto plus egebit; tamquam egenus malo quietè modico contentus exiſtere, quàm inſatiabilis inveniri.* Si

E invidia, dicens: *dolere debes, ſi quis Civis temeritate ſua ſe facere tibi credat aequalem*, hanc iſta ratione vincebat: *qui alios virtutibus antecellit, tutius in loco infimo quàm in ſummo ſemetipſum conſervat. Semper enim pejor fit & gravior de alto ruina.* Dixi virtutes animi, quibus praetaxatae vitae peſſima ſuperavit. Ecce virtutes corporis, quibus inter homines coha-

cohabitando refulsit. Fuit enim nobilitate clarus, armis probus, voce facundus, manu largus, fide pudicus. Haec geminavit cum nobilitate genus, & fuit splendor gloriae domus suae. Facta amicorum rogatus, & ultroneus fideliter gessit ut propria, intentus cunctis eorum profectibus, ne rebus flecterentur adversis, sed propriis extollerentur in altum. Ardua Communitatis suae consilio saniori promovit & opere, & ubi nimis difficilia germinabant, ad exitus pronos & faciles eâ providentiâ qua poterat, reducere properavit, affectans, patriam suam habere statum prosperum & jucundum, ut augmentaretur personis, facultatibus & honore, ad quae sine quiete pacifica non facile pervenitur. Si vellem insistere singulis laudibus, quibus posset meritò commendari, jam nimis vestram audientiam fatigarem, sciens vos gravi moerore depressos propter mortem hujus Militis gratiosi, quia a nostra participatione subreptus est hodie, viam universae carnis ingressus, & a seculo migravit ad Dominum. Verumtamen debet nos ab isto relevare dolore communis nostra conditio, quia cinis esse dicimur, & in cinerem convertemur: imitaturi antiquorum nostrorum parentum tam vestigia, quàm sepulcra. Et erimus quandoque quod hic est, si tali necessitate transimus, sicut manifesto visu quotidie fieri videmus, & certi sumus, nos mori debere, quia dispositione divinâ subiere aliis praecedentibus, & aliis sequentibus praecedentes, & sic erit usque ad ultimum. Non debemus nimiâ tristitiâ praegravari, quum ista non valeamus aliquatenus evitare. Sed oportet nos in patientia sustinere. Quodcumque nascitur, moritur, & numquam in statu permanet eodem. Omnes mortem quaerimus. Si fugit illa, prosequimur: & quanto plus vivimus, ad ipsam tanto festinantius properamus. Recurramus ergo ad mentem rectam, & non addamus damnum damno, & afflictionem afflictis. Non laboremus in eo, in quo possumus perdere, & lucrum non invenire. Vivamus. Reconsolemur praesertim in memoria probitatum ipsius, quae nomen ejus vivere facient in aeternum. Commendata sint specialiter amicis & proximis suae posteritatis agenda. Et sicut ipse frequenter portabat onera propinquorum, ita & ipsi retribuant suis, quoties cognoverint expedire. Vos autem, qui venistis honorifice ad obsequium sepulturae, recedetis amodo cum gratiarum actione, quas vobis exsolvunt propinqui pariter & vicini, exponentes sese ad omne servitium, quod vobis crederetur opportunum, tamquam dominis & amicis amicabiliter servituros.

CAP. III.

De Populari mortuo.

ATtendite omnes patienter & singuli meritò collaudandi, qui venistis in multitudine copiosa, reddituri huic doloroso funeri beneficii debitum, quod homo debet homini secundùm cursum naturae divinitus ordinatum. Inter plurima namque beneficia, quae vult ipsa natura, ut homo vicissim conferat ipsi in terra, sunt consideranda potissima, scilicet flere cum flentibus, dolere cum dolentibus, & gaudere pariter cum gaudentibus. Primum inducunt humanitatis pietas & carnalitatis affectus. Secundum amor carorum & patriae, ac

ac mutuae compenſatio ſervitutis. Tertium caritativa dilectio, ut de proſperis & commodis aliorum, ſicut & de propriis invicem gratulemur. In praeſenti myſterio digne ad plorandum nos pietas commovit humana, & ad lamentandum cum defuncti propinquis carnalitatis affectus. Ipſum enim a primordio nativitatis ſuae Creator generis humani edidit gentibus gratioſum. Et quanto excrevit, inter homines placidus converſatus, tanto magis profecit moribus, gratiâ, ſcientiâ, & honore. Cunctis vicinis, amicis ac proximis ſe ſemper exhibuit liberaliter ſerviturum. Nulli nocere, omnibus prodeſſe & complacere donec vixit, ſtudioſius affectavit. Proximitate conjunctis fructus uberrimus, amicis amoenus, & ſolatium dulce vicinis. Dolere ſiquidem de obitu tanti viri unanimiter poſſumus & debemus, tam ratione diſpendii ſingularis, quàm ratione Communitatis & Patriae, cui in conſulendo ſanum conſilium, in praebendo floridum praeſidium, in expendendo largum ſtipendium feſtinanter praebuit, quoties expedire perpendit. Si gravi dolore teneremur, ſi compatimur, quum damna amicorum & noſtra ſentimus, ſolvimus naturae debitum, quod praemiſi. Quis enim tam ferreum pectus habet, cor tamve lapideum, ut gemitus non exprimat, lacrymas non fluenter effundat, quum amici vel proximi interitum intuetur, ut compatienti non compatiatur, & condolenti non condoleat? Ipſe enim Jeſus ſemetipſum turbavit & lacrymas effudit, quum vidit alios circa monumentum Lazari deplorantes. Sed conſiderandum, cariſſimi nobis occurrit, quod fletus, dolor ac gemitus, vota partium, & quidquid pati vel clare vellemus, non reſtituent nobis illum, dulcis memoriae dilectiſſimum noſtrum. Immitiſſima mors, quae nulli parcit omnino, hodie a conſortio noſtro ſubtraxit. Si enim hactenus umquam memorata fuiſſet extitiſſe venalis, redimeremus utique largis opibus gaudium, quod hodie nobis moerori miſcetur. Sed quum non ſit locus niſi conſolationi, ſolummodo commutemus in conſolatione moerorem, ſicut a multis ſapientibus recolitur eſſe factum. Triſtitia namque damnum multiplicat, ipſa dolentis languida membra reddit, infirmitates incurabiles, & oblivionem frequenter inducit, ſenſus hebetat humanos, & virtutes deſtituit omnes, & curam rei familiaris gerere negligit, qui triſtatur. Famuli in moeſtitia deprimuntur, & omne factum videtur quaſi in deſolationem abiiſſe. Conſolatio tollit moerorem animi, virtutes augmentat, deſtituta reparat, & in melius creſcunt; quam facere praeſidium eſt ſalutis & humanitatis officium, ſecundùm affectum, qui ab hominibus debetur in cunctis. Praeterea conſolemur de meritis vitae, & laudabili teſtimonio, quod habet a gentibus generaliter hic defunctus. Qui ſi fortè multo longius pervixiſſet, reportaſſet praeconia gratiora. Ad ultimum oportet nos, dum ſtamus in Seculo, conſolationem recipere temporalem. Eſt enim commune mori. Omnes ad hoc vivimus, & in hac vita peregrinamur in corpore, ut inde tranſeamus ad patriam. *Non enim habemus heic manentem Civitatem, ſed futuram inquirimus*, majores noſtros & poſteritatem ibidem utinam cum gaudio reviſuri. Alii praecedunt, alii verò ſequuntur, ſicut navigantes in aequore. Sed haec inter conſummabimur omnes & ſinguli, nullo reli-

cto, quum venerit dies ejus. Jam non vos verbis prolixioribus ulterius tenebo suspensos, sed ex parte viciniae & consanguineitatis defuncti grates vobis redduntur immensae, qui sicut urbanitatem vestram decuit, honorifice convenistis sepulturae mortui honorandae. Quum vobis placuerit, cum bona gratia recedetis acturi negotia quique sua. Vicini & proximi in domibus remanebunt, exemplum secuturi prudentum in consolationibus attendendis, & vobis propterea, quae nuper ei fecistis, eisdem stabunt omni servientes.

CAP. IV.

De mortuo in partibus remotis.

INsperata memor........ anxietas, velut au....... terribilis impulit aures nostras de obitu gratiosi N. N., qui nuper in partibus Franciae migravit a Seculo compatriotis suis ibidem praesentibus relictis voce clamosa & lamentabili derelictis. Cadaver verò ipsius multis honoribus secularibus celebratis religiose fuit positum in sepulcro, madefactum tamen tam patriae, quàm viciniae ad funus confluentium abundanti fluentiâ lacrymarum. Plorabat vicinia, & memorando morum virtutes illius, quibus conversatione domesticâ se conformavit eidem, & collaudando grata servitia, quae poscentibus liberaliter conferebat, ac rectam fidem & puram honestatem defuncti. Amici nostrates lugebant, sicut fecimus & nos ipsi, detrimentum Communitatis istius, cui per mortem suam detracta sunt plurima commoda, quae quandocumque necessitas exigebat, de persona & facultatibus consequebatur ejusdem. Item intolerabilem gravedinem parentelae, quae solatio refocillabatur istius, quibus de cetero destituta potest multitudo condolere. Gravia damna, quae imminere videntur vicinis pariter & amicis, in ploratu referebant amaro. Et quamvis sit triste, quod loquimur, tristius tamen possemus repetere, & reepilogare, quae dicta sunt, de bonitate sepulti, & justissime lamentari, & cum securitate conqueri de tam gravi amissione dilectissimi nostri, quam patimur, si specialiter haberemus, de quo raptore, & qui nobis justitiam exhiberet. Sed de morte non habemus, quia naturale est mori, & mors nulli parcit homini vel honori. De Mundo non valemus, quia quousque possedit & fovit, eumdem nutrivit in deliciis, & de iis, quae sua censentur patere sibi contulit. Competentem gratiam habuit apud Gallicos & honorem. Floruit cum majoribus pariter & minori ordine constitutis gratiarum auctione. Sed ipsum ulterius retinere non potuit, quod non erat in ejus, sed Domini potestate. De Domino Deo nequaquam querimur. Ejus exstitit creatura. Ipse creavit, & sublimavit moribus, scientiâ, & urbanitate sublimi, in se semper retinens potestatem mortis & vitae in signum universalis dominii & adscensionis ad ea, ubi quisque recipiet, pro ut gessit in corpore, donec vixit in Seculo. Revertamur igitur ad nos, & consulti dicamus, quod sicut iste fuit, erimus, quoniam & homo est. Hac enim viâ cuncti necessario gradientur atque in consummationem singulorum: quoniam ideo in Mundo venimus, ut ad aliam patriam transeamus. Parentes, vicini, & speciales amici laudabilem consuetudinem exsequuntur, quod hodie retinet Civitas

tas ista, ut luctum, qui non proficit, sed officit, omnino dimittant. Addit enim perseverantibus lugere damnum; & non restaurat: deperditis maxime sic amicis consoletur in Domino, & in potentia virtutis ipsius. Si enim bona suscepimus de manu Domini, omnia humiliter toleremus & sustineamus in pace. *Dominus dedit, Dominus abstulit*, & ad se redegit. *Sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum in secula.* Vos autem, qui ad hanc humanitatem, sicut decuit, honorifice convenistis, regratiati ab amicis & proximis, poteritis recedere, quando vestrae placuerit voluntati.

SEXTA DIVISIO.

CAP. I.

De Juvene cupiente guerram.

QUum super varietatibus Seculi quidam juvenes conferrent, & delectarentur ad invicem, surrexit unus & ait:

Ex abundantia cordis mei loquitur os meum; & meditationem intrinsecam in conspectu vestro totaliter aperiam & exponam, quod nihil inde aliquatenus subtacebo. Ego, inquam, incessanter affecto, ut haec nostra Civitas esset cum quolibet de vicinis proximis in conflictu, ut nos juvenes, qui tamquam feminae stamus jugiter otiosi, si propter imminentem necessitatem usu potiremur

A armorum, ac studiis bellicis inveniremur audacter instructi. Et hoc ideo cupio, quia inter virtutes Seculi, quibus homines venerantur, armorum probitas praefulgens cunctas exsuperat, & praevalet universis. Ecce illorum, quos fama probos praedicat armis, post transitum naturalem memoria vivit, nec deperit no-
B men ipsorum in secula, sicut Poëtarum manifestant historiae, & Francigenarum commendatorum vulgaris idioma describit in diversa Volumina diutius diffusa per Orbem. Quibus utriusque sexus gratulantur corda nobilium & aliorum; qui inde leguntur a Rectoribus, vel recitatoribus auribus intentis, & animo di-
C ligenti, & qui alias quomodolibet literati perlegunt per se ipsos. Praeterea si parentes viderent filios esse validos vel audaces in proeliis, sese viriliter rebellibus opponentes, nec dantes terga fugae, sed facies protendentes terribiles resistentibus & adversas, tam ipsi, quàm tota progenies laetaretur in cordibus suis ac in
D propriis domibus inter alios facies ipsos magnâ praerogativâ gauderet. Benedicunt illis, & deprecantur attente, ut benedictionibus repleantur. Commune non suum hujusmodi tales aggregarat Consiliariis praeelectis tam publicis, quàm privatis, & praeficit ordinibus officiorum & agminibus pugnatorum. Dat sibi gratiam apud
E gentes, & locus in agendis communibus promovendis plus fortè quàm natura talium assumere dignaretur. Haec & alia multa, quae favorabiliora possent induci, si vellem protelare sermonem, persuadent animo meo concupiscere, quod si quando haec Civitas nostra labetur in guerram cum exteris tempore juventutis meae, contingeret istud, ut juvenes habe-

haberent materiam exercitandi se circa bella, & experiendi vires proprias contra oppositos ex adverso: ut qui virtuose pugnarent, gloriam reportarent & laudem: qui verò inaniter & remisse, erubescerent inter suos reputari debiles & ingrati. Animemur ad arma, carissimi, quia laudabilius nobis existet in arte bellica nostrum studium frequentare, quàm inermes dare membra quieti. Marcescunt enim otio corpora. Audivi namque plurimos dicentes saepe, quod usus cuncta docet, & usus abesse nocet; & Vegetium Philosophum de re militari tractantem referre, quod in proeliis non tam multitudo & virtus indocta, quàm ars & exercitium solent praestare victoriam.

CAP. II.

De alio non affectante.

Respondet alius. Si desiderium tuum justis rationibus juvaretur, sicut levi cupiditate deducitur, non crederem esse culpandum. Nemo enim existimare debet, generaliter esse prohibitum, & maxime quum necessitas exigit, armis bellicis ministrare. In iis autem ab antiquo fuerunt non solùm viri Seculi, sed etiam justi plurimi, pro ut in Scripturis testimonium publicum reperitur, parati utique armis ad pugnandum, quoties expedit sibi vel patriae quibuslibet esse diebus. Cogitari tamen prius debet deliberatione praevia, antequam ad pugnandum armetur, an virum ipsum pugnare necessitas decernat, an voluntas. Si necessitas, hoc non est reprehensibile, quum legem non dicatur habere necessitas. Si autem voluntas vel

A cupiditate vel crudelitate nocendi, sive feritate bellandi, & libidine dominandi & crassandi super rebus alienis, hoc juste culpatur, & plerumque acriter punitur: quia Deus violentias abominatur injustas; & redundat aliquando in victorem, qui excidit improbe in oppositum. Non debemus ergo affectare nos juvenes B propter ostensionem nostrae virtutis Civitatem nostram cum vicinis guerram habere, quia tanta posset eorum esse de facili multitudo, quod sibi male, vel nullatenus resisteret fortitudo nostra. Nec ipsi sunt ita viles armis, & fortitudine corporis destituti, quin nos viriliter debellarent, & penderet forsan victoria in eventu. C Et licèt armorum probitas nulla conferat apud parentelam & Communitatem & gentes, quas in tuo eloquio per singula numerasti, optarem potius esse probus scientiâ quàm armis. Eligerem utrumque, si divinâ gratiâ sperarem pariter obtinere. Quae duo tamen sine gravi dispendio Communitatis nostrae possemus D consequi, si vellemus. Sed incipiat aliquis a loco natura scientiae, ubi frequenter bella geruntur, vel ubi scientia manifestò docetur. Poterit in utroque, quamvis diversis temporibus, & cultu dispari, edoceri: & in altero virtutem corporis, in altero ingenium spiritus exercere. Militare insuper inter nos levi valemus, E si cupimus, & pugnare jocose. Et erit illa talis via nobis doctrina sufficiens ad bellandum; & sequemur vicinarum consuetudinem Civitatum: & reputabitur esse communis industria nostris, & suis propulsandi repugnantes in proeliis. Inter hujusmodi autem laudes & proelia, odiosa non est, quod ad usum addiscendi, discrepantia multa, nisi quod ludi

ludi baculis & bella ferro geruntur: Illorum, quae diximus, etſi videantur varios intellectus habere, & aliquantulum diſſentire, unica tamen eſt intentio, & ad eumdem tendunt effectum, videlicet ad utilitatem propriam & communem. Verumtamen communis eſt praeferenda privatae, ſtatus cujus ſi, donec eſſe poterit ſine partis noſtrae ſpeciali culpa praecedente, in tranquilla pace ſervabitur, creſcet fortitudine, ſcientiâ, moribus, & facultatibus in immenſum. Si quando verò aliter contigerit, tunc juventus inſtructa praedictis operabitur vires ſuas, & affectus laboribus virtuoſis. Ille ſiquidem, qui cuncta novit, ſuppleat inſufficientiae noſtrae defectum, & Terram noſtram ſub ſua protectione gubernet & augeat culmine pleni honoris & gratiae.

CAP. III.

De tertio recuſante.

MIror admiratione non modicâ, & vehementer convincor, quum venerimus ſpatiari, quare tam improvide, quae ſunt noſtra, dimiſimus, & adhaeſimus alienis. Ecce verbis in omnibus nos multi juvenes heic praeſentes tracti per devia, ardua, & valde nobis obſcura ducti ſumus ad tabernaculum ſapientiſſimi Salomonis, ubi ſapientes & aetate longa provecti flexi ſedent, & deliberant ſuper conditionibus Mundi, reminiſcendo de praeteritis, de praeſentibus diſponendo & de futuris, quantùm eis elargitur divina poteſtas, perſpicaciter proviſuri. Portae Templi enim non patent juvenibus. Ipſe enim loci Dominus dixit in Proverbiis ſuis: *Viam juventatis igno-*
A *ro*. Revertamur ad propria. Non eſt
pro nobis dies iſta. Noſtrum namque
eſt ſecularibus judiciis, non profunditate ſapientum, in qua delectantur
prudentiſſimi, delectari. Non proſequamur inconvenientia nobis, nec
ingrediamur terminos alienos, ne culpemur exemplo ſimiae errantis in
nemore, quae quum deberet, ne ca-
B peretur, lucum effugere tenebroſum,
reſedit in eo, & dum ſe calceamentis ligatoriis calcearet......... ſicut
ut talia curae, & tunc deprehenſa
extitit & abducta, ac ſervituti ſubdita venatoris. A ſimili poſſemus
ſubtiliter laqueari, ſi penſaremus conſiliorum onera ferre, quamvis aliquando poſt aſſueti & periti........
C ſuſtinere. Quinimo quando ſuccumbunt depreſſi ſub pondere, & praecipitant conſilia & opera ſaepe ſua.
Abjiciamus ergo cogitationes novas
& laetemur delectationibus conſuetis.
Habet autem haec noſtra Reſpublica
Rectorem providum, & Officiales
miniſtrantes eadem, ac Conſiliarios
praeelectos, quibus feliciter guberna-
D tur: Ipſi ordinent, dijudicent, &
diſponant, quae cognoverint magis
utilia tranquillitati communi: & nos
ſtemus parati viriliter & attenti, ut
quoties opus extiterit, vires juventutis noſtrae oſtendamus taliter fore
fructiferas, quod inde meritò a Communitate noſtra reportare poſſimus
gratiam & honorem, & ipſa per
E exercitia aliorum & noſtra juvamina ſtudioſa ſublimem ſtatum obtineat
inter cunctas provinciae Civitates,
& ad loca remotiora fama convolet
glorioſa.

CAP.

CAP. IV.

De quarto monstrante pericula guerrae.

„ *Sumite materiam vestris pro viribus aptam.*

JUvenes, & non apromti de peste bellica firmare tractatum, qui pro culpis hominum ad vindictam saepe malorum per orbem velut plaga delabitur. Et tunc venit ira Dei super filios diffidentiae pariter & nequitiae. Et ideo si quando facula discordiae ex causa quacumque succenditur inter gentes, confestim meditari debent attenta mente prudentes, & acuitate ingenii perpensim perscrutari, ut igniculus ille pessimus omnino decrescat & pereat, & repulsis odii stimulis concordia dominetur, & vigeat remedio saniori. Concordia namque mittit amorem. Pax bonam procreat voluntatem. Ista exsuperat omnem sensum, corda & intelligentias hominum, atque divitias custodit & auget. Istud donum tempore Nativitatis Christi Deus dedit hominibus, quum dixit: *Et in terra pax hominibus bonae voluntatis;* ipsamque reliquit eisdem, quum ascendit in coelum, dicens: *Pacem meam do vobis. Pacem meam relinquo vobis.* Haec vultu benigno respicit ad amantes, & dirigit gressus suos in semitis mandatorum suorum, & sub umbra alarum suarum protegit ipsos omni jucunditate juvaminis, ac abundantiâ ditat rerum, & ubertate virtutum. Hoc nomen gloriosum tribus figuris describitur. Per primam intelligitur Pater Coelestis, qui in terris cuncta praeparavit hominibus. Per secundam Amor, idest Spiritus, qui a Patre descendit in Filium.
A Per tertiam Jesus Christus, qui mediator exstitit inter Deum, & homines, reformans genus humanum reparationis gratiâ, quam amiserant primi parentes per originale delictum. Dicet fortè aliquis vestrùm. Hic homo vult nos efficere suasionibus suis ita pacificos, ut si quis dederit in una maxilla, praebeatur ei
B altera. Fateor, inquam, non esse verum; immo secundùm diversitates temporum, & qualitates negotiorum, volo vos fortes & lenes, ut res expostulat esse. Cupio vos tamen moderatos & lentos ad bella; atque, si ullâ instigatione contigerit, ut vos trahat necessitas, non voluntas, tunc excusabimini a delicto, quoniam,
C licitum est unicuique vi repellere propulsantes, & justum movere bellum, si ex edicto, vel pro justitia moveatur, beato Augustino testante, qui ait: *Justa bella diffiniri solent, quae ulciscuntur injurias.* Sic gens vel Civitas petenda est, quae vel vindicare neglexerit, quod a suis improbe factum apparet, vel reddere quod
D per injurias est ablatum. Ex praedictis manifeste redarguitur indiscreta voluntas, & jam maxime, quod innumerabilia, & immensa pericula consuevere saepissime ex ipsis proeliis provenire, videlicet animarum perditio, strages corporum, incendium, vastatio, & destitutio honorum, diminutio rerum mobilium,
E fuga incolarum, incarceratio captorum, & dispendia, quae fiunt in vinculis, magni labores, pugnantia sub fortuna, & timor valde succumbendi, quando cum eminentioribus pares esse nequimus, & proverbium rusticorum reprobat pugnam inter unum solum & duos, ac fabula vulgi deridet conflictum ollarum, quarum una est lutea, & altera aenea, nam

& a

& a quocumque fiat concurſus ad alteram, terrea ſemper eliditur, & ſuccumbit fortitudine durioris. Intellexiſtis ſub compendio praelibationes meritorum pacis & guerrae, & qui fructus ſaepe proveniant, exeantque. Altiora iſtis propinabunt, quum requiſiti fuerint Sapientes, quorum ſapientia eſt ſpecioſa, & glorioſus intellectus eorum. Ipſi utique provide cogitabunt de proſpero ſtatu Reipublicae noſtrae, & habebunt memoriam praeteritorum, ſcientiam praeſentium & providentiam futurorum. Viri namque in multis experti cogitabunt multa; ponderabunt ſermones ſuos, & prius in mente depingent illos, & ter limam ſentient, antequam ad linguam deveniant. Viri ſiquidem ſapientes liberant a moleſtiis Urbem, proſapiam ſuam. Etenim melior eſt ſapientia quàm fortitudo, & arma bellica. Juvenes, qui ad haec experti ſunt pauca, non ſunt ſufficientes ad iſta; quia inexpertus pauca cognoſcit: & ideo tractare vos vel diſponere de praedictis, quaſi inutile putaretur. Illis autem, quibus Dominus altitudinem ſcientiae miniſtravit, oſtendat ordinare, quae nobis utiliora perſiſtant cum augmento gloriae ſanctae ſuae.

C A P. V.

De modeſtia & diſciplina Rectorum.

Attendite Rectores Civitatum & aliorum locorum, quod vos exiſtitis ſignum poſitum ad ſagittam, cui aliquando invidi & inceſſanter oppreſſi jaciunt & fulminant jacula blaſphemiae. Unde vos oportet armari armaturâ juſtitiae, ut poſſitis ſtare adverſus inſidias detractorum. Induite ergo pro thorace juſtitiam, accipite pro galea judicium certum, ſumite ſcutum inexpugnabile aequitatem, & portate baculum in manu dextera non arundineum, ſed ligneum & fortem, ſimilem baculo paſtorali quem tenet Eccleſia ab........ Qui baculus eſt ipſa parte fertilis & acutus, ut ſtimulus, in medio rotundus & rectus, in ſummitate recurvus & purus. Per acuitatem rigor, per rectitudinem vigor, per recurvitatem manſuetudo figuratur. Rigor eſt domini, vigor eſt Populi, manſuetudo conſilii. Inſtantia ſimul congruunt cuique, & eis conjunctim habitis ibunt directe factores regiminis ipſius. Rigore dominus feriat delinquentes, vigore Populi conſtringat & terreat reſiſtentes, manſuetudine conſilii examinet diligentiſſime delicta nocentum, antequam dijudicet vel condemnet, & tunc geſtet ſtateram in manu, & in utroque penſo juſtitiam, ideſt rigorem, & miſericordiam; inde manſuetudinem portet. Et ſi per juſtitiam reddiderit peccati ſententiam, per miſericordiam peccati temperet poenam, ſi umquam facti qualitas poterit moderari, ut juſto libramine quaedam pro aequitate corrigat, quaedam verò per miſerationem indulgeat. Circa namque ſubditos ſuos ineſſe debet Rectoribus, & inter Conſules miſericordia, & pie ſaeviens diſciplina, ut nec multâ aſperitate exulcerentur ſubditi, nec nimiâ benignitate ſolvantur. Sit pariter in Rectore diſcretio juſtitiae, quae feriat. Sit & conſolatio ſummitatis baculi, quae ſubſtentet. Sit amor, ſed non emolliens. Sit rigor, ſed non exaſperans. Sit zelus, ſed non immoderate ſaeviens. Sit pietas ſed non, pluſquam expediat, parcens. Et ſi ſic exſtiterit juſtus Rector, non adverſabitur ei quidquam mali, ſed da-

dabit sibi Dominus rectitudinem, & custodiet se & Populum suum in magna plenitudine gratiarum. Ut ista possitis, dante Domino, digne promereri, Rectores, sint oculi vestri super pauperes & egenos, & virtus vestra defendat ab oppressoribus suis orfanos, viduas ac pupillos, quos miseratio divina, & legum humanarum latores, quod miserabiles sunt personae, magnis privilegiis munierunt, & magnificaverunt praesidiis. Sed multoties Legum ministri non plene ministraverunt eisdem in adjutoriis praeceptivis. Scitote insuper, quod cuique jus reddenti observandum est, ut omni petenti benignum se praebeat auditorem, sed contemni non patiatur. Nam ex conversatione aequali contemtio nascitur dignitatis. Sed in cognoscendo nec excandescere adversùs aliquos, nec precibus calamitosorum illacrymari oportet. Id enim non est recti Judicis & constantis, cujus animi motum vultus detegit. Si quis autem Judex latronem filiis deprecantibus motus, vel lacrymis uxoris ejus flexus, absolvendum putat, cujus adhuc latrocinandi spiret affectus, nonne innocentes tradet exitio, quia liberat multorum exitia cogitantem? nonne siquidem quum uni indulget indigno, ad prolationis contagium provocat universos? Scriptum est: *Facilitas veniae incentivum tribuit delinquendi*. Praemonitus fere circa principium hujús Opusculi repiloget heic & observet, quae ibi leguntur in paragrapho *Potestatem judicantem &c.* Vigor Populi, si aliqua vice requiritur, assistat viriliter se regenti, & obstet potentissime renitenti Rectori, ut suo puro & forti juvamine rigor sibi subjiciat delinquentes, pro suis excessibus puniendos. Suum favorem sibi tribuant ad promovendas magnitudines & status prosperos Civitatis. Mansuetudo Consiliariorum solicite intendat, & sedulo ad persuadendum suo Rectori, ut cum multa prudentia & deliberatione perspicua Populum regat sibi commissum, & nec nimia festinatione, nec tarda remoratione perficiat, quae imminent in regimine peragenda, sed quaecumque locum sortiantur & tempus, prout discreta requirit consideratio sapientis. Si enorme vel detestabile crimen occurrerit, tunc feriat rigor Domini, & mansuetudo consilii compescat: si verò leve, & quod modice laedat offensum, gravem dissuadeat ultionem. Memento tamen, quod si reum morti condemnari prospexerit, persuadeat judicanti, ut mortis sententiam non ferat in aliquem, nisi animadversionem in facinorosos sit adeptus indultam. Et quandocumque multitudo fuerit in causa, cogitet severitati parcendum, ne accendatur furor Populi & dilaniet quaecumque sunt prospere & gratiose peracta. Duret mansuetudo solicita, frequenter persuadere Rectori, ut studium suum situm sit inter cuncta praecipuum, retinere Terram, quam regit, in pace, qui beati pedes portantes eam, calcantes superbiam seditionis iniquae. Et commendent jugiter Civitatem suam Altissimo custodiendam deprecationibus subjectivis; quia aliter frustra vigilat, qui custodit eamdem, quascumque ponat excubias. Sitque obediens servitor in praeceptis ipsius, & omnia sibi prospera cedent, atque sui Regiminis adjutoriis suffultus divinis, erit exitus gloriosus. Impono finem dictis meis, *ut non delinquam in lingua mea*. Et sodali prece deposco Lectores, ut parcant insufficientiae & insipientiae meae.

Et

Et si non invenerint coloribus rhetoricis coloratum, non ideo detrahant huic Opusculo meo levibus verbis composito pro Laicis rudibus instruendis. Lac enim simpliciter per potum sibi propinavi & escam, quoniam pocula fortiora, & duriores epulas pro debilitate nimia praesumsissent.

Invectiva justitiae contra Rectores gentium.

VOs, inquam, convenio, o seculi Potestates. Respondete mihi, quare inanis gloriae cupiditate frequenter, etsi non omnes, mandata Legis transgredimini secularis? quinimmo praecepta conditionis utriusque juris tam seculi quàm divini dicentis? *diligite justitiam, qui judicatis terram: & nolite falcem in messem mittere alienam.* Nunc dicatis: nonne sufficiunt vobis Leges, quae diversimode puniunt delicta nocentium, & jura municipalia, quibus sese pensato moderamine statuitur Populi cohaerentia, ac etiam consuetudines approbatae locorum, quibus insuper incolae se patiuntur adstringi, nisi quod arbitrio utimini multoties stolido, maxime quum vultis ultionem sumere inconcessam, dicentes: *Sic volo. Sic pro ratione voluntas?* Non reminiscimini, quod finito officio administrationis vestrae, publico destituti regimine, ibidem remanere debetis, ubi gessistis, & illud non privatim in domo vel alibi, sed publice ante ora omnium, quos rexistis, & quinquaginta dierum spatio respondere super gestionibus vestris, & damnari graviter de maleficiis a vobis per illos, quos gravastis indebite, quum regebatis eosdem? Item estis immemores juramenti, quod secundum Leges & Statuta praestastis in initio dominatus & salutis propriae, cujus nemo debet sani capitis oblivisci? quo tenemini subditos & devotos vestros paterne tractare atque illaesos undique, quantum poteritis, custodire, & eos quidem, qui innoxii sunt, undique innoxios conservare, noxios autem in poenae supplicium secundùm legem & omnem communem punire justitiam. Videte quàm *stulti & tardi corde ad credendum*, quantùm erratis in officiis vestris propter solummodo seculi vanitatem. Abstinete itaque ab iniquitatibus & operibus pravis, & estote contenti praemissis finibus vobis datis, ut luceant opera vestra coram hominibus, & exitus officii habeatur meritò commendandus.

Potestas respondet.

O Pia mater, & lux nostra: constans & perpetua voluntas, jus suum cuique tribuens, regni Mundi domina, cuncta ponderans, & disponens singula, prout natura inclyta persuasit; cur nos ita acerbe tuos increpasti Ministros? qui ad tua sequenda vestigia totis semper viribus anhelamus. Tu ipsa jus dicentis officium esse latissimum statuisti, & modo quum in immensum inoleverit iniquitas, acrius solito punienda, & novi morbi novis indigeant medicinis, intendis coarctare licentiam corrigendi nocentes, & ampliare carcerandis viam & materiam malis in me debacchandi! Nihil aliud erit istud, quàm annullare, & in contemtum apud pravos quoslibet reducere Judicantes: & sic excrescet oppressio & calamitas impotentium, & orientur irae, rixae, discordiae, dissensiones, aemulationes, seditiones, conspirationes, & his similia, & singulae

lae reparabuntur cito nocendi quaecumque per nos exstiterant limitatae, suumque perfidia properans addet opus. Parce, Domina, & perscrutare perspicue lapsus humanos; quibus enim saevierint obviandum, nam facilius prolabuntur in delicta moderni, quàm fecerint vetusti, qui hactenus tuae degebant tempore novitatis. Corrupti sunt mores hominum ultra modum, & abominabiles factae sunt semitae impiorum. Si non erit qui respondeat stultis secundùm stultitiam suam, replebitur terra proverbio proclamantis male qui venit qui parum poterit in hunc modum. Et certe satis est credibile, quod monstramus, quoniam postquam veniret praedicta judicari, non formidarent ad nefandissima prosilire quamplurimi, quos valde majori timore terrent ministri utentes arbitrio suo, quàm Lex ipsa, qua nos compellis eos, si deliquerint, commisso nobis regimine castigare.

Justitia dicit.

TAntus undique clamor ad me pervenit de excessibus Potestatum in subditos, quod illum cum silentio pertransire nequirem nisi vellem nodos dissolvi machinae mundialis, quae tegit singulas nationes, nexibus praeceptorum civilis sapientiae colligatas. Unde vos moneo & exhortor: imitatores mei estote, jus suum cuique tribuentes, & observate rectos tramites, non deviantes per devia, sicut saepe consuevistis; ut quum deficit probatio in delictum, confestim concurritis ad tormenta, non distinguentes, ut jura distinguunt, qui & quales & quando & quo procedant indicia, ac quibus ex causis cuilibet, an criminalibus torqueri debeant: nec considerantes, quanta talibus quaestionibus sit fides habenda. Et ita non caute proceditis multis horis. Nam plerique in patientiâ sui, duritiâ tormentorum, taliter ipsa contemnunt, ut veritas exprimi nequeat ab eisdem. Alii autem tantâ sunt, ut potius in quovis mentiri velint, quàm brevi morâ talia sustinere tormenta; & ideo confessiones reorum sic extortae non habentur a jure pro exploratis facinoribus, nisi postea tuti dudum perseverent in eis. Cavete igitur ab injustis judiciis, & exactionibus illicitis; nec per potentiam vestram opprimatis eos, qui non sunt vestrae jurisdictioni suppositi, & maxime custodes rerum & villicos Jesu Christi, ut quum tempus reddendae, prout gessistis, rationis advenerit, non inveniat vos restitutioni obnoxios: quoniam: *non dimittetur peccatum, nisi restituatur*, vel remissum fuerit, *ablatum*. Dirigat Dominus gressus vestros in semitis suis, & perducat ad exitum Regiminis gratiosum.

De Consilio, & Consiliariis.

INter omnes humanas conditiones, & seculi varietates, nihil est salubrius deliberato consilio. Ipsum namque animos dubitantium recreat, vota diffidentium reformat in unum, & requiem reparat in quaestionibus dubitabilibus fatigatis. Tantam siquidem utilitatem reddit in gentibus pretiosum consilium, quod varie diffinitur a multis. Seneca Philosophus prudentissimus ita diffinit; *Consilium est deliberationis auxilium, quod postulatur a viris prudentibus vel amicis, in communibus negotiis vel privatis.* Tullius praecellens: *Consilium est aliquid faciendi vel non faciendi, verè* exca-

excogitata ratio. Hujus ultimae diffinitionis ardua est meditatio, videlicet *vera excogitata ratio*. Oratorem itaque oportet esse intendentem, ingeniosum, & gratiosum. Et ita haec & alia requiruntur, ut sit facundus voce, in inventione ingeniosus, honestus moribus, in pronuntiatione ornatus, in consiliis & inter varios negotiorum eventus astutus, facundus voce clara, & cum modulatione sonora. Nec linguâ sit balbutiens, sed expeditâ, & habeat aptitudinem in loquendo. In inventione ingeniosus, ut attendat acutius, & circumspecte disquirat, ut quod securius & utilius repertum fuerit per subtilitates & inventiones aliorum, & suam meditationem capiat & exponat. Honestus moribus, ut fidem conservet, suadeat pacem, concordiam commendet, discordiam evellat de mentibus auditorum, si poterit. Gestus & gressus habeat moderatos, ut placidius ab auditoribus secundetur. In pronuntiatione ornatus, ut suavibus fruatur eloquiis. In prolixitate vel brevitate verborum moderatus existat: sermo enim prolixus generat confusionem, nimis brevis obscuritatem. Sapientiâ terminet utrumque, pro ut tunc tempus requirit & materia dicendorum. Lingua sapientum ornat scientiam, & quae procedunt de labiis suis, fiunt gratiora provide in consiliis. Astutus sermonem, quem pariturus est, prius in mente depingat, & ter limam sentiat, antequam ad linguam deveniat. Ad mentem reducat antiqua. Praesentia callidâ subtilitate disponat, juxta temporum qualitates. Futura provideat, quantùm divina gratia permittit: & inter varios negotiorum eventus mature & ponderate deliberet, ne praecipitet consilia & opera sua. Nam *impetus & ratio sunt inimica sibi*. Insuper Consiliarii mementote, quod *omnes homines*, ut ait Sallustius, *qui de rebus dubiis consultant, ab ira, odio, & amicitia vacuos esse oportet. Impedit ira animum, ne possit cernere verum*. Odium excoecat mentem hominis, & deducit in tenebras, ne videat justitiam vel aequitatem. Amicitia inebriat sensus humanos, nec permittit discerni veraciter, quae profiteri debeant, vel negari. Solius partis, quam diligit, appetit persuadere juvamen. Nec praetermitto, quod hodie consuetudo doctrinam antiquorum nostrorum, a quibus sensum habemus, exsuperat & magistratum. Salomon enim docuit, & plures alii, habere consilium cum paucis, & specialiter ex senioribus, quia eorum sapientia est speciosa & gloriosus intellectus. Nec debet praeteriri narratio seniorum; nam juvenes inexperti non multa cognoscunt. Et haec Principes seculi adhuc observant. Ex adverso Communitates locorum multos vocant & eligunt ad Consilia Terrae suae, inhaerentes fortè regnis illis, quibus quod omnes tangit, ab omnibus comprobari debet, & ubi bonum, ibi emolumentum. Et etiam auctoritas dicit, quod omnipotens Deus aliquando *revelat humili, quod celat potenti*. Et plurimi, praesertim juvenes & divites, gloriantur interesse consiliis privatis patriae suae, ut videantur praeexcellere cum vicinis. Quidquid sit, tutius & utilius est potenti, ut habeat consilium peritorum............

Cetera desiderantur.

F I N I S.

Verùm

Verùm progreſſu temporis, ſive quod nimium poteſtatis collatum fuiſſe videretur Praetoribus iis, ſive quod Populus a Nobilibus diſcors Praefectum ſibi peculiarem voluerit (atque haec frequentior cauſſa fuit) ſive etiam quod interdum non bene collocata crederetur in uno Poteſtate tota paene auctoritas, & cura civilis ſimul ac militaris regiminis: coepere Civitates liberae praeter Poteſtatem, alterum habere officium, hoc eſt *Capitaneum Populi*, exterum & ipſum. Eâdem ratione in Romana Republica invaluit Plebis Tribunus, Magiſtratus videlicet ampliſſimae auctoritatis. Erat ejuſdem *Capitanei* munus militiam regere, & quoties exigebat occaſio, tumultuantes compeſcere, atque in eos animadvertere, pro ut major minorve ei auctoritas conferebatur. Proinde in antiquis Urbium

A Statutis multa habentur de ejuſmodi *Capitaneis*. Haec etiam nomina, & munera, multis tamen immutatis, perdurant in Civitatibus, Sereniſſimae Venetorum Reipublicae ſubjectis. Sed & praeter ejuſmodi *Capitaneos Populi*, quorum munus aut anno integro, aut ſex menſibus durare conſuevit, eligebàntur interdum

B *Capitanei Guerrae*, quibus cura exercitus in bello committebatur, eiſque ſubeſſe conſuêrunt milites exteri, equo aut pedibus merentes. Utroque tamen officio unus plerumque fungebatur. Ego tantummodo proferam exemplum Epiſtolae, per quam futuro Capitaneo Populi denuntiabatur illius electio. Illud nobilis vir Hu-

C bertus Benvoglientus, dum vivebat, hauſit e membranis adſervatis in Noſocomio Senenſi Sanctae Mariae Scalenſis.

Epiſtola Populi Senenſis invitantis Fridericum de Burgo ad munus Capitaneatus, ad quod electus fuerat, Anno 1257.

NObili & egregio viro, Domino Frederigo de Burgo, *Honorabili Militi, quem fama laudabilis & honorabilis meritò recommendat, Brenciviene Gilioċti, Buonaguida Chriſtofori, Ugo Guicciardi, Bartholomaeus Azzolini, Buonincontrus Grugnoli, & Boſcholus Albertini*, Electores Capitanei Populi Senenſis pro Anno futuro, *ſalutem, & quidquid in omnibus poſſunt ſervitii & honoris. Ecce quod Nobilitati, diſcretioni, & ſapientiae veſtrae per praeſentes Literas facimus manifeſtum, quod nos ſequentes mandatum & auctoritatem nobis conceſſam & datum a Conſilio Campanae Populi Senenſis, eligendi Capitaneum Populi Senenſis pro Anno futuro, ſcilicet a Kalendis Januarii proximis, uſque ad Kalendas Ja-*

D *nuarii alias ſequentes: confiſi de veſtra nobilitate, ac fama laudabili, & veſtro nomine glorioſo, nominavimus vos* pro Capitaneo & in Capitaneum Populi Senenſis *pro tempore memorato, pro ſalario dicti temporis mille Librarum denariorum Senenſium minutorum, vobis dando & ſolvendo ab Univerſitate Populi Senenſis juſta formam ordinamen-*

E *torum, Conſtitutorum, & Conſiliorum Univerſitatis ejuſdem. Ita tamen, quod vos primo juretis, & promittatis Senas venire, & Senis eſſe in feſtivitate omnium Sanctorum proxime ventura, & jurare ad Conſtitutum Populi Senenſis clauſum ſine aliqua diminutione vel adjuncto, poſtquam Senas fueritis, & ſtare, & morari ibidem, ſecundùm tenorem Conſtituti praefati, cum uno Mi-*

lite

lite sive Judice, quem vobiscum ducere debeatis pro salario memorato, & cum tribus equis, scilicet uno destrario, uno pallafredo, & uno ronzino, ad rischium & mendum Populi Senensis, postquam fueritis ibi justa formam Constituti praefati, facientes praedicta ad purum & sanum intellectum nostrum & Populi Senensis, remoto omni sophismate & malo ingenio. Ad quae vobiscum firmanda & facienda, Ranerium Zanghinum honorabilem Civem Senensem, & Populi Senensis fidelem nostrum Procuratorem mittimus cum mandato ad hoc, quod praedicta vobiscum infra terminum duorum dierum tantùm, cum ultra duos dies vobiscum menamentum de praedictis tenere non possit, faciet & firmabit. Rogantes attentius Nobilitatem & discretionem vestram, quatinus Capitaniam *dictam* Populi Senensis, *ad quam digne estis electus, recipere dignetur vestra discretio, si de vestra processerit voluntate. Et ad majorem fidem habendam hoc Instrumentum nostrorum sigillorum munimine jussimus communiri.*

Ego Orlandus quondam Orlandini Notarius, praedictae nominationi interfui, & ea de mandato mihi facto a praedictis Electoribus Senensibus in Ecclesia Sancti Peregrini, ubi Consilium Populi congregatur, coram Bartalomeo Bellarmati, & Guidone Griffoli, & Buonavolta Lucardi, Prioribus XXIIII. & Lutteringo Currado Camerario Populi Senensis, & Ranerio Toscani Notario, testibus praesentibus, scripsi, & in publicam formam redegi, Anno Domini Millesimo Ducentesimo Quinquagesimo Septimo, Indictione XV. die IV. Nonas Septembris.

Quod si contingebat, ut *Potestas*, aut *Capitaneus Populi*, sive exercitus Imperator, in officio decederet, tunc publico aere, atque decreto ducebatur illius funus, ac si Princeps aut Dominus Urbis finem vivendi fecisset. In Historia Bononiensi, Florentina, Senensi &c. multa ejus rei prostant exempla. Unum ego tantummodo adjiciam, quod mihi suppeditavit nuper laudatus Benvoglientus. Anno Christi MCCCXC. Sexto Kalendas Julii e vivis excessit Vir celeberrimus Johannes Azzonis filius, ex illustri Ubaldinorum Familia progenitus, tunc Senensium Imperator militaris. Veneno sublatum curâ Florentinorum sibi ab eo timentium, nonnulli suspicantur. En quantus honor ejus funeri sit delatus, ut habet Codex MStus. *A dì 26. di Giugno, morì in Siena in casa d' Ugo Giovanni, Missere Giovanni d' Azzo: e tenesi insino a Martedì a dì 28. al' ora di mezo dì, innanzi che si soppellisse. E soppellissi in Duomo a lato di San Bastiano, e fecielisi grandissimo onore. In primo al suo corpo ebe* 210. *dopieri legati nel castello di legname,* 204. *di tre Libbre l' uno, e accesi, mentre che si fecie tutto l' ufficio. Vestì il Comuno quattro cavalli colla Balzana, e colle bandiere coll' arme del Popolo. E anco vi si vestie da* 60. *huomini a bruno. Fue portato in una bara ad alto, coperta d' uno bellissimo drapo d' oro, e sopra il corpo uno padiglione di drapo d' oro foderato d' armellino. E 'l detto padiglione portava in quatro stagiuoli Cavalieri e grandi Cittadini di Siena. E furo vestiti vinti cavagli a bruno, colle bandiere di sue arme, cioè della testa colle corna, ed uno Lione bianco nel campo azurro, tutte di sciamitello: e uno huomo armato a cavallo di tutte sue armi, e barbuta, spada inuda, e speroni, e altre armadure, le quali tutte rimasero al Duomo. E fue nel castello di legname grande quantità di Donne scapigliate, tutte di Cittadini,*

che

che non ve n'ebe niuna forestiera. Aaco a la detta sepoltura furono tutti e Priori di Palazo. E furonvi tutti Frati e Preti delle Regole di Siena, e di Chiese Parochiali; e furo avisati tra Preti e Frati e Monaci intorno di 600. E ognuno d'essi Frati e Preti ebero torchietti di due libbre, e d'una libbra; e i Cherici di sei oncie l'uno. Della qual morte ne dolse a tutti Cittadini grandi e picholi. E per memoria del detto Corpo si fa una figura a la detta Capella ad alto, sì che qualunque andarà alla detta Chiesa, il Popolo potrà vedere. E attacharavvisi tutte a vintitre bandiere, e sue armi. Haec ibi, quae aliis exemplis confirmari facile possent. Atque istud duplex *Potestatis & Capitanei* munus originem dedit duplici in aliquot Civitatibus Palatio publico, quorum alterum appellabatur *il Palazzo del Commune*, ubi Praetorum sedes, alterum *il Palazzo del Popolo*, ubi residere Capitaneus consuevit. Vide Chronicon Pisanum in hoc Opere editum.

Ceterum quum Civitatum liberarum regimen quotidianis mutationibus obnoxium foret, Praesidum quoque, & Magistratuum Officia eamdem subibant fortunam. Ii enim interdum appellati sunt *Priores*, ac demum *Confalonerii* a Confanono, sive

A Vexillo Populi, quod ipsis tradebatur. Hos primum Anno MCCXCIII. invexere Florentini. Dati sunt etiam Potestatibus delecti quidam ex Republica viri, sine quorum consilio ardua quaeque negotia expedire Praetori nefas erat. Hi nuncupati *Consiliarii*, *Sapientes*, *Antiani*. Praesidem quoque interdum Plebs sibi deligebat, B quem *Abbatem Populi* nuncupabant; immo & plures quandoque fuerunt *Abbates*, atque ad eos deducta est interdum praecipua Reipublicae auctoritas. Potissimum Genuae & Placentiae Magistratus ejusmodi fuit in usu. Proficiscenti Genuam Henrico VII. Augusto Anno MCCCXI. uti memoriae prodidit Albertinus C Mussatus Lib. quincto, Cap. primo Histor. August. *Abbas, scilicet Plebejus vir, more patriae Populi Praefectus, cum Potestate ac Primoribus Civitatis, Plebeque tota, obviam processit.* Idque etiam luculentius constabit ex Literis, Anno MCCCX. conscriptis a Praetore & Republica Patavina ad Genuensis Populi Magistratus: hunc D enim Annum designat Praetor, qui tunc Urbem regebat. Eas hausi e MSto Codice supra laudati nobilis viri Comitis Sertorii de Ursatis, Patricii Patavini.

Gratulatio Patavini Potestatis atque Reipublicae Patavinae, facta Genuensi Populo, ob restauratam inter Cives concordiam, Anno 1310.

NObilibus & Sapientibus viris, Dominis Jacobo de Landriano de Mediolano, *commendabili* Potestati, Francisco Caravello Abbati, *& duodecim Gubernatoribus* Populi, Communis, & Hominum Januae, *Consilio*, *& Communi Civitatis ejusdem*, *amicis dilectis*, Tholomaeus de Curtisiis de

E Cremona Potestas, Anciani, Consilium, & Commune Civitatis Paduae, *salutem, & optatae felicitatis continua incrementa. Immensa cordibus nostris gaudia, & universo Populo Paduano magnarum exsultationum festiva tripudia Literae vestrae placabiles attulerunt: quas affectuose recepimus, & earum latorem*

torem vestrum Nuntium vobis nuntiantem jocunda vidimus jocundanter. Per quas nobis haec scire avidis, clare innotuit id, quod jam dudum desideranter cupivimus, & quod omnimoda consonat votis nostris: Pacem videlicet & concordiam salutarem vobis & inter vos, & concives vestros totaliter firmam, perpetuamque coelitus esse transmissam, discordiarum procul fugatâ caligine, omnique turbidine dissidii civilis expulsa, unde tranquillitas vestri status poterat perturbari. Nos itaque, qui pace in nobis fruimur, in ea seduli vivimus, pacemque diligimus, omnipotenti Deo, Regique pacifico, a quo hujus vestrae desideratae pacis donum processisse dignoscitur, laudes & gratias referentes, amicitiae quoque vestrae regratiamus amicabiliter, quod vestris Literis & Nuntio nos promtos ad vestra beneplacita, alacris prosperitatis vestrae participes, & gaudiorum facere voluistis. Supplicamus insuper Deo Patri, a quo provenit omne datum optimum, & omne donum perfectum, & a quo descendit inspiratum in vos tam salubre consilium, ut misericordia & pietate sua Civitates vestram & nostram, in pacis & unionis tranquillitate florentes, & in mutuorum beneficiorum exhibitione paratas in statu prosperitatis pacifico & quieto, perpetuò protegat & conservet.

Quum verò in maximis angustiis majores Civitates versabantur, tunc in more fuit, *Ducem*, Dictatoris ad instar, sibi constituere, idque Venetorum more; in quem transferebatur summa potestatis, Collegiis tamen, ac Ordinibus Reipublicae intactis. Id praesertim factum difficillimis Reipublicae temporibus a Genuensibus & Pisanis. Neque secus egere Florentini, quamquam a titulo *Ducis* abstinuerint. Ceterum quibus Magistratibus regeretur Respublica Florentina Seculo Christi Decimo quarto, dilucide explicavit Gorius Datus, tunc temporis Scriptor, cujus Dialogum, nunquam antea editum, in hoc ipso Opere a me Lector accipiet. Sed quando ex veterum Potestatum notitia multum lucis effluere posse dixi ad deprehendendam Nobilitatem Italicarum Familiarum, quae olim ad illustre hoc munus adhibitae fuerunt, evulgare heic statui fragmenta nonnulla *Fulginatis Historiae*, complectentia catalogum eorum, qui ab Anno MCXCVIII. usque ad MCCCXLI. Fulginatem Praeturam gessere. Haec autem debeo doctiss. viro Justiniano Pagliarino Fulginati, amico meo, qui eruditionis suae nobile specimen jamdiu dedit in Notis ad Quadriregium Poëma Friderici Frezzii Episcopi Fulginatis. Uti ille per literas certiorem me fecit, monumenta haec olim in unum coacta fuere a *Bonaventura Benevenuti* filio. Accedunt & pauca alia ab Anno MCCCCXXIV. usque ad MCCCCXL. Solicite quaesivi, an alicubi Scriptor iste mentionem fecerit sacrae Aedis Lauretanae, in Picenum, ut ferunt, divinitus transportatae, nullumque tantae rei vestigium inveni, quamquam Historicus minutiora persequatur, acta in eodem Piceno & Umbria. Ceterum Catalogus iste Praetorum Fulginatium descriptus fuit ex pervetusto Codice chartaceo, antiquis characteribus exarato, qui inter Codices Bibliothecae publicae Seminarii Fulginiae adservatur. In dorso Libelli aliâ manu inscriptio ista legitur: *Scritto da Bonaventura di Mastro Benvenuto da Foligno nel* 1300. *fino al* 1345. Reliqua verò additamenta desumta fuere ex altero Codice exsistente apud Marchionem Justinianum Vitelleschium Patricium Fulginatem, cum hocce ti-

titulo: *Memoriale di me Petruccio di Giacomo di Giovanni de gli Unti*. Unctorum Familia inter Nobiles Fulginates adhuc numeratur. Florebat autem Petruccius ille Anno Christi A MCCCCXXIV. & quae identidem accidebant, literis consignabat. En itaque eadem fragmenta cum praelaudati Pagliarini Notis.

FRAG-

FRAGMENTA
FULGINATIS HISTORIAE
AB ANNO MCXCVIII. USQUE AD MCCCXLI.

AUCTORE

BONAVENTURA BENEVENUTI
FULGINATE,

CUM NOTIS DOCTISSIMI VIRI

JUSTINIANI PAGLIARINI
FULGINATIS.

FRAGMENTA
FULGINATIS HISTORIAE.

N nomine Domini. Amen. Infraſcripti ſunt *Poteſtates Civitatis Fulginiae*, qui fuerunt in regimine ipſius temporibus ſubſcriptis.

Anno Domini MCXCVIII. Sanctus Dominicus incepit Ordinem Fratrum in Civitate & partibus Tholoſanis, ubi contra Haereticos verbo & exemplo praedicabat. Eodem Anno Dominus Flaſcone Poteſtas fuit pro uno Anno.

Anno MCC. Dominus Bernardus de Tuderto pro uno anno. Fuit facta confuſio Spoletanorum & aliorum ſuorum ſequacium caſtrametantium apud Filectum: in qua confuſione de nocte venerunt in auxilium ad ſtipendium Fulginatum quamplures Nobiles de Marchia.

MCCI. Dominus Raynutius de Lenzo.

MCCII. Dominus Jacobus Cuſtodis de...

MCCIII. Dominus Rodulphus Benincaſae de......

MCCIV. Dominus Philippus Rodulphi.

MCCV. Dominus Ruſticus Raynaldi.

MCCVI. Dominus Jacobus de Ramacza... accepit Ordinem Fratrum Minorum....... annos converſionis ſuae.

A MCCVII. Dominus Carſedonius de Fulginio.

MCCVIII. Dominus Carſedonius praedictus.

MCCIX. Dominus Odoriſius Leonardi de Fulginio. Dominus Oddo Imperator IV. fuit a Domno Innocentio Papa III. coronatus Romae, non electus communiter a Principibus.

B MCCX. Dominus Marianus Raynutii Getii.

MCCXI. Dominus Carſedonius.

MCCXII. Dominus Andreas Leonardi.

MCCXIII. Dominus Raynutius Simonetti de Florentia.

MCCXIV. Dominus Mencius de Plano Fulginii. Fuit deſtructum Ca-
C ſtrum Trevii per Spoletanos. Poſtea factâ ibi pace per eos a Fulginatibus rehabitum, & reparatum fuit.

MCCXV. Dominus Parentius de Roma.

MCCXVI. Dominus Parentius praedictus. Sanctus Dominicus, & Sanctus Franciſcus pro eorum Regulis Romam iverunt. Et confirmatae ſunt.

D MCCXVII. Dominus Acto Judex de Tuderto.

MCCXVIII. Dominus Acto praedictus.

MCCXIX. Dominus Rodulphus Odoriſii Leonardi. Dominus Fredericus poſtea Imperator II. expulit ſupraſcriptum Oddonem de Imperio, quia prius reſtiterat ſibi in Regno

Si-

Siciliae, & quia non fuit ab Officialibus Imperii concorditer electus, quia aliqui de Officialibus elegerunt Comitem Philippum, filium Primi Frederici.

MCCXX. Dominus Albricus de Tuderto.

MCCXXI. Dominus Andreas Parentii. Sanctus Dominicus Institutor Ordinis Praedicatorum & Magister, migravit ad Dominum.

MCCXXII. Dominus Benincasa de Viterbio.

MCCXXIII. Dominus Ugolinus Salomonis.

MCCXXIV. Dominus Philippus Rodulphi de Fulgineo.

MCCXXV. Dominus Philippus praedictus.

MCCXXVI. Dominus Opezzinus, & Hermannus.

MCCXXVII. Dominus Oddo Petri Gregorii.

MCCXXVIII. Dominus Berlengerius Jacobi.

MCCXXIX. Dominus Andreas Parentii.

MCCXXX. Dominus Nicolaus Custodis.

MCCXXXI. Dominus Raynaldus Melioris.

MCCXXXII. Dominus Thomas Petri Manentis de Trevio. Fuerunt coaequatae Turres magnae ad Turrem Stratae.

MCCXXXIII. Dominus Acto Judex de Tuderto. Sanctus Dominicus per Gregorium Papam IX. Reate canonizatur.

MCCXXXIV. Dominus Guillielmus de Foliano.

MCCXXXV. Dominus Matthaeus Pectii.

MCCXXXVI. Dominus Andreas Thiberii.

A MCCXXXVII. Dominus Bartholus Pauli. Fuerunt debellati Tudertini ab Urbevetanis, & ibi fuerunt capti quadraginta quinque Fulginates de missis in servitium Tudertinorum fugientium, & dimittentium Fulginates in campo in Contrada Lugnani.

MCCXXXVIII. Dominus Jacobus

B Palmerii. Fuerunt debellati Urbevetani, & facta vindicta de praedictis in pede Urbis Veteris.

MCCXXXIX. Dominus Thomas Odorisii. Obscuratus est Sol per totum Orbem de Mense Junii, die Veneris III. circa Nonam. Et stetit obscurus per horam; & fuit in renovatione Lunae.

C MCCXL. Dominus Rodulphus de Pasignano. Venit Fulginium Imperator Fredericus II. infra octavam Beati Feliciani. (a)

MCCXLI. Dominus Guillielmus Crispus.

MCCXLII. Dominus Berardus de Leeto.

MCCXLIII. Dominus Amadore de

D Fano.

MCCXLIV. Dominus Ceranus de Florentia.

MCCXLV. Dominus Jacobinus de Rangona de Mutina.

MCCXLVI. Dominus Bernardus de Unzola. Facta fuit confusio die Sabbati penultima Martii ante Dominicam Palmarum.

E MCCXLVII. Dominus Amodeus de Castello.

MCCXLVIII. Dominus Don Guido de Eugubio. Fuit devastatum Nucerium.

MCCXLIX. Dominus Amodeus de Castello. Venit exercitus Aczoni.

MCCL. Dominus Rugerius de Piezis. Obiit Imperator Fredericus.

MCCLI.

(a) Ejus festum celebratur die XXIV. Januarii.

MCCLI. Dominus Thomas Petri, & Dominus Paullus de Roma. Fuit factus Papa Alexander IV. natione Campanus.

MCCLII. Dominus Paullus praedictus.

MCCLIII. Johannes Magistri, & Bene Raynaldi, & Jacobus Angeli. Stetit exercitus Perusinorum super Fulginium pridie Idus Septembris, & mutavit cursum fluminis versùs Spellum. Et tunc apparuit aqua in Puteò Plateae veteris ante Ecclesiam beati Feliciani, usque ad voltam Putei. Erat plenum aquâ. Et recedente exercitu, & flumine labente versùs Fulginium, aqua Putei disparuit, ita quod nihil aquae erat in Puteo.

MCCLIV. Dominus Martinus de Reate, & Dominus Bonifacius de Foliano. Fuit facta pax cum Perusinis de Mense Augusti.

MCCLV. Dominus Bonifacius de Foliano supradictus.

MCCLVI. Dominus Paullus Acerbi de Perusio. Perusini fecerunt exercitum contra Eugubinos, cum quibus iverunt Fulginates & alii de Contrada. Et magna fuit caritudo frumenti.

MCCLVIII. Dominus Oddo de Perusio. Fuit devastatum Camerinum sine guerra & insultu: & Cives dimiserunt Civitatem. Et eorum Potestas Raynerius Comes sine Civibus manens, Civitatem igne destruxit. Fuerunt debellati Florentini & Lucani a Senensibus. Et fuit mischia Domini Neapolionis Domini Brancaleonis.

MCCLX. Dominus Libriactus de Perusio.

MCCLXI. Dominus Gualfreducius de Perusio.

A MCCLXII. Dominus Raynaldus de filiis Ursi. Fuit coeptum Palatium Communis.

MCCLXIII. Dominus Franciscus de Perleonibus.

MCCLXIV. Dominus Angelus Centii de Roma. Fuit factum Castrum Populae. De Mense Septembris in fine Papa Urbanus IV. obiit.

B MCCLXV. Dominus Petrus Henrici. Fuit completum Palatium Communis. Et fuit emtum Castrum Verelani pro duabus millibus Libris. De Mense Februarii fuit creatus Papa Clemens IV.

MCCLXVI. Dominus Johannes Boccamacza. Venit Romam Carolus II. Obiit Rex Manfredus.

C MCCLXVII. Dominus Vita de Anagnia.

MCCLXVIII. Dominus Angelus Centii. Obiit Corradinus filius Regis Corradi filii Imperatoris Frederici II. Et de Mense Novembris in fine obiit Papa Clemens IV.

MCCLXIX. Dominus Aegidius Aconi. Fuit factum Castrum Collis
D Floriti.

MCCLXX. Dominus Simeon Boccamacza.

MCCLXXI. Dominus Vesconte Gactus.

MCCLXXII. Dominus Vaynus Palastrellus. De Mense Februarii fuit factus Papa Gregorius X.

MCCLXXIII. Dominus Saracenus
E de Perusio.

MCCLXXIV. Dominus Hermannus de Suppolinis.

MCCLXXV. Dominus Henricus ejus filius. Decem Milites facti fuerunt Kalendis Novembris.

MCCLXXVI. Dominus Lucas de Sabello. Fuerunt cavatae Carbonariae in Palude. Obiit de Mense Januarii Papa Gregorius X. & .... Kalendas Fe-

Februarii fuit factus Papa Innocentius V. qui obiit de Mense Augusti dicti Anni. Et eodem Mense fuit factus Papa Johannes XXI.

MCCLXXVII. Dominus Oddo de Perusio. De Mense Maji in fine obiit Papa Johannes XXI. & de Mense Novembris fuit factus Papa Nicolaus III.

MCCLXXVIII. Dominus Aegidius de Palombara.

MCCLXXIX. Dominus Nicolaus de Monte Flascono pro Domino Urso. Fuerunt magni terraemotus. Primus magnus terraemotus fuit die Dominico post Vesperas ultimâ Mensis Aprilis.

MCCLXXX. Dominus Paullus de Narnia. Fuerunt factae novae (b) Carbonariae circa Civitatem Fulginiae. Obiit de Mense Decembris Papa Nicolaus III.

MCCLXXXI. Dominus Tiburtius de Reate, & Dominus Soldus de Pistorio. Fuerunt facti Pontes super flumen juxta Carbonarias. Et fuit factus exercitus per Dominum Ducam super Spoletum de Mense Septembris. Circa finem Mensis Februarii fuit factus Papa Martinus IV.

MCCLXXXII. Dominus Johannes de Soldaneriis de Florentia. Venit exercitus Perusinorum, Spoletanorum, Asisinatum, Nucerinorum, & aliorum de Valle Spoleti supra Fulgineum die III. Junii, cum magna multitudine equitum & eorum sequacium & stipendiariorum, credentes Civitatem capere. Non potuerunt venire usque ad Carbonarias, sedentes per quindecim dies. Nullus Fulginas fuit impeditus. Et exercitus de Nursia sine requisitione misit pedites in auxilium Civitatis, intrantes plorando, credentes in ea mori. Et laeti postea exiverunt per Carbonarias cum quibusdam Fulginatibus contra inimicos. Dicto Anno Dominus Consolinus de Auximo fuit factus Capitaneus Guerrae. Et stetit per annum Anno praedicto.

MCCLXXXIII. Dominus Ofreducius de Fallarone. Venit secundus exercitus de Mense Maji in fine. Et de Mense Octobris fuerunt debellati septingenti milites stipendiarii cum Spellanis in Contrada Pasianae: & perierunt ibi octoginta stipendiarii. Et aliqui capti dixerunt, quod statim quum viderunt Vexillum, in quo erat imago Beati Feliciani, asportatum ibi per Presbyteros, apparuit eis maxima Carbonaria inter eos & Fulginates; & sic terga verterunt, credentes in Carbonariam praecipitare.

MCCLXXXIV. Dominus Johannes de Urbe pro Domino Martino IV. Papa. Obiit Rex Carolus I. Rex Siciliae, circa principium Mensis Januarii.

MCCLXXXV. Dominus Aegidius de Tuderto pro dicto Domino Papa. Venerunt Fulginium Fratres Praedicatores, & coeperunt locum juxta Plateam Sanctae Mariae. Decessit Perusii Papa Martinus IV. de Mense Martii post paucos dies. De dicto Mense electus fuit Perusii Dominus Honorius Papa IV. Romae coronatus, qui prius vocabatur Dominus Jacobus de Sabello.

MCCLXXXVI. Dominus Jacobus Parentii de Roma pro Domino Honorio

(b) Usque adhuc *Carbonaria* nuncupatur ampla Fovea prope moenia Civitatis. Vide exempla collecta per Du-Cangium in Glossario ad Scriptores mediae & infimae Latinitatis, verbo *Carbonaria*, column. 833. Adi etiam, si lubet, Dissertationem XXVI. *de Militia*.

norio IV. Papa. Fuerunt facta Molendina rotaria per Commune juxta Pontem Cavallum. Et fuit factum Cataſtrum Librae per Dominum Matthaeum de Camerino.

MCCLXXXVII. Dominus Jacobus de Capoczinis. Dominus Dux Provinciae Ducatus ivit contra Nurſiam. Et dum ſtaret apud Caſtrum Montis Sancti Martini, miſit exercitum ſuum contra Nurſianos, ad aliam partem Comitatus Nurſiae. Et Nurſini ſcientes venerunt ad dictum Caſtrum Domino ignorante, & Caſtrum devaſtaverunt. De Menſe Aprilis Honorius IV. Papa obiit.

MCCLXXXVIII. Dominus Ferrata de Fulginio pro primis duobus Menſibus dicti Anni. Dominus Conradus Domini Trinciae pro decem menſibus dicti Anni. Venit exercitus die XXII. Junii. Et Tudertini ſederunt ab alia parte fluminis. Et fuit tam magna plenaria fluminis, quod bladum repoſitum prope flumen arripuit aqua, & devaſtavit Molendina rotaria; ita quod videbatur ibi numquam facta fuiſſe. Fulginates videntes tam magnam plenariam, exiverunt per Portam Contraſtanghae; & quum veniſſent in campo juxta Sanctam Catherinam veterem, plenaria incoepit minuere, ita quod Pons Sancti Manni erat diſcopertus ab aqua. Et Peruſini venerunt per Pontem in auxilium Tudertinorum. Fulginates non ultra acceſſerunt. Et in dicto campo fuit mortuus Dominus Jacobus Domini Matri de Tuderto, qui non multum erat potens inter Dominos Tudertinos, quem Dominus Raynaldus Domini Napoleonis fecit honorifice ſepeliri Fulginii.

MCCLXXXIX. Dominus Trincia, Dominus Bos, & Dominus Johannes. Item Dominus Monaldonus de Serrone, Dominus Vivianus, & Dominus Jacobus. Item Dominus Trincia Gualtarellus, & Benincaſa Jacobi. Item Dominus Margantes, Dominus Albertinus, & Dominus Criſcius. Item Dominus Berardus Domini Stelluti. Item Dominus Contenatius: omnes de Fulginio pro ſeptem Menſibus, & pro aliis quinque Menſibus dicti Anni fuit Dominus Raynaldus de Monte Viridi. Venit exercitus Peruſinorum & Tudertinorum die XVII. Maji, & receſſit die V. Junii. Fuit exercitus Peruſinorum & Camerinenſium ad Caſtrum Collis Floriti. Et in fine dicti Menſis apertâ januâ Caſtri per Caſtellanum, intraverunt & deſtruxerunt. Fuit facta Pax cum Peruſinis de Menſe Auguſti.

MCCXC. Dominus Ermannus Domini Guidonis pro duobus Menſibus. Dominus Johannes Centii de Roma per Dominum Petrum de Columna Cardinalem. Iverunt Cruceſignati ultra mare ad Civitatem Aconae de Menſe Maji.

MCCXCI. Dominus Fredericus Manzola de Piſis. Fuit capta Civitas Aconae a Saracenis. Die XX. Julii Commune Fulginii emit Molendina.

MCCXCII. Dominus Gerardus de Buczalinis de Mutina. Die VIII. Martii, Sanctus Johannes de Caſalina venit Fulginium ad veniam (c) Beati Feliciani, & ſtetit Fulginii. Die XIV. Mar-

(c) Anno 1145. Julius Cardinalis titulo Sancti Marcelli Legatus in Italia Eugenii III. Papae, indicto Concilio Provinciali in Civitate Fulginiae, ſolemni ritu cum Patribus dicti Concilii conſecravit Eccleſiam Cathedralem Sancti Feliciani, ejuſdem Civitatis Patroni, die X. Martii. Et Indulgentiam unius Anni, & quadraginta Dierum de injunctis poenitentiis impertitus fuit, ſingulis annis in perpetuum viſitantibus dictam Eccleſiam

ſiam

Martii in pace requievit, & ſepultus eſt in Cemeterio Veteri. Et de Menſe Aprilis obiit Nicolaus Papa IV.

MCCXCIII. Dominus Gerardus de Mutina ſupradictus.

MCCXCIV. Dominus Fredericus de Marabottinis de Aretio. Fuit electus Coeleſtinus V. a Cardinalibus in Peruſio de Menſe Julii. Qui Papa de Menſe Decembris apud Neapolim renuntiavit Papatum in manibus Cardinalium. Qui Cardinales elegerunt Papam Bonifacium VIII. qui fuit coronatus Romae in die Converſionis Sancti Pauli de Menſe Januarii ſequentis.

MCCXCV. Magninus de Sancto Miniate.

MCCXCVI. Bindus Ugolini de Buſchio per ſex menſes. Fuit expulſa Pars Guelfa de Tuderto. Dominus Contes de Bononia pro aliis ſex menſibus. Die XV. Maji deceſſit Dominus Berardus Epiſcopus Fulginii.

MCCXCVII. Dominus Gualardus de Rocca Lucenſis pro ſex menſibus. Stephanus Columna abſtulit unam ſalmam theſauri Domini Bonifacii VIII. Papae. Et Papa excommunicavit omnes de Columna, & privavit Cardinales de Columna eorum beneficiis. Et ipſi Cardinales, & filii Domini Johannis de Columna paſſi ſunt guerram Papae. Dominus Jacobus de Aquapendente pro aliis ſex menſibus. Dominus Papa miſit exercitum contra Nepem, & Columnam, & Terras Nobilium de Columna.

MCCXCVIII. Dominus Andreas de Ceſis Judex per Dominum Petrum de Piperno Cardinalem.

A MCCXCIX. Dictus Dominus Andreas per Dominum Cardinalem pro ſex menſibus. Criſius Domini Foreſis de Adimaribus de Florentia pro aliis ſex menſibus.

MCCC. Dominus Criſius pro ſex menſibus. Fuit Romae per totum Annum pleniſſima Indulgentia omnium peccatorum. Et die XXIII.
B Menſis Maji fuit a Gibellinis captum Eugubium. Et die XXIII. Junii per Ducam Ducatus & Peruſinos rehabitum, & ab eis multis bonis mobilibus privatum. Dicto Anno Dominus Petrus Varani de Roma pro aliis ſex menſibus. Fulginates miſerunt in montanis in ſervitium Spoletanorum certos milites & pedites, & ſolve-
C runt pro ſoldo ipſorum ſeptem millia Librarum denariorum Cortonenſium. Et Spoletani habuerunt pro magno bono. Et haec obliti fuerunt Anno MCCCV. ut infra patebit dicto Anno.

MCCCI Dominus Appilzlatera de Cingulo, quia bonus ſtetit, per annum refirmatus fuit in officio.

D MCCCII. Dominus Conradus de Pitia pro ſex menſibus. Venit Carolus de Valeſio frater Regis Franciae, & ivit mandato Domini Papae contra Dominum Fredericum Regem Siciliae, & captus ab eo, pacem fecit, inſcio Papa. Johannes de Appreſſatis de Podio Bono pro aliis ſex menſibus.

MCCCIII. Criſius Domini Comi-
E tis de Colle Vallis Elſae. Jacobus de Columna & Dominus Sciarra cum quodam Milite Regis Franciae intravit Anagniam, ubi erat Papa Bonifacius VIII. & captus Papa ſtetit ibi per tres dies. Et venit Romam, & o-

ſiam anniverſario die Conſecrationis. Originale Diploma uſque adhuc aſſervatur in Archivo Capitulari. Et ex eo corrigendus venit Ughellius Italiae Sacr. Epiſcop. Fulginat. num. 24. qui refert, Conſecrationem Cathedralis ejuſdem factam Anno 1146. Ad hanc Veniam, ſeu Indulgentiam, acceſſit Beatus Johannes de Caſalina, centum quadraginta ſeptem Annis poſt ipſam Conſecrationem.

& obiit de Menſe Octobris. Et de dicto Menſe non poſt multos dies fuit electus & coronatus Romae Papa Benedictus * IX. qui Papa obiit Anno ſequenti in Civitate Peruſii.

MCCCIV. Jacobus de Cancellatis de Prato pro ſex menſibus, & Dominus Girallus de Colle Valle pro aliis ſex menſibus. Obiit Peruſii Dominus Benedictus Papa XI. de Menſe Julii. Et dicto Menſe obiit Dominus Bartholomaeus Epiſcopus Fulginiae; & vacavit Epiſcopatus Fulginiae per quatuor annos.

MCCCV. Dominus Michaël de Sancto Geminiano pro ſex menſibus. Cardinales ſtantes Peruſii elegerunt de Menſe Julii in Papam Dominum Bertrandum Burdegalenſem; & miſſo ſibi decreto, iverunt ad eum in Vaſconiam in Civitatem Burdegalae. De Menſe Junii Peruſini & Spoletani ad auxilium Guelforum fecerunt exercitum contra Tudertinos. Et Fulginates ad petitionem Peruſinorum miſerunt certos milites & pedites. Et euntes in exercitum, ſtatim Spoletani venerunt contra Fulginates, dicentes: *Moriantur Pataveni Gibellini*. Et Fulginates primo loco ſe conſtrinxerunt dicentes ad invicem: *Viriliter defendamus nos, & non moriamur ſine inimicis*. Et tunc Spoletani ſteterunt ante lanceas Fulginatum, & Peruſini ſtatim poſuerunt Fulginates cum eorum exercitu ab alia parte exercitus. Item die penultima Junii Poteſtas & milites Peruſini venerunt, & hoſpitati fuerunt Fulginiae. Et die prima Julii de mane intraverunt Plateam veterem. Et multi Fulginates ſequuti ſunt eos. Et Populus elegit in Capitaneum Populi Dominum Nallum Domini Trinciae, & ceperunt Palatium Populi cum Turre, & ex eo expulerunt Conſules Populi circa Tertiam. Et tunc Conradus Anaſtaſii exivit Civitatem, & ivit Tudertum. Offreducius de Alviano pro aliis ſex menſibus.

MCCCVI. Dominus Philippus de Cocorano pro uno Anno. Fuit exercitus Peruſinorum & ſequacium contra Tudertinos de Menſe Junii. Et ſtetit uſque in diem XVII. Junii. Devaſtavit Caſtrum Collis Pepi. Item dicto Anno fuerunt augmentatae Fulginiae menſurae bladi ad pondus triginta trium unciarum ad menſuram III. gumellis & media ad manus juſtas, videlicet ad manus juſti hominis.

MCCCVII. dictus Dominus Philippus pro ſex menſibus. Dominus Gabriel de Piccolominibus de Senis pro aliis ſex menſibus.

MCCCVIII. Dominus Caitanus de Pilglis de Florentia pro uno Anno. Die prima Junii venit Fulginium Dominus Bartholominus de Piſtorio Epiſcopus Fulginas, & deceſſit Anno Domini MCCCXXVI. die XI. Menſis Julii, ut infra patet dicto Anno.

MCCCIX. Dominus Credulus de Narnia pro ſex menſibus. Obiit de Menſe Maji Neapoli Rex Carolus II. Dominus Guctius de Raynaldinis de Senis pro aliis ſex menſibus. Die Sancti Johannis de Auguſto fuit magna pluvia, quod venit plenaria Topini prope Plateam veterem uſque ad domum Maſſori Mercati.

MCCCX. Franciſcus Domini Zafalgae de Urbeveteri pro ſex menſibus.

* Bonifacio VIII. immediatum aſſignant ſucceſſorem in Pontificatu Chronologi Benedictum XI., qui deceſſit e vita Peruſii, ut heic habetur infra, Anno 1304. Unde ergo Benedictus IX. qui Anno 1048. poſt turbas ſaevas migravit ad plures, niſi typographiae, ſeu amanuenſium errore, quum pro XI. Benictum IX. repoſuerunt?

bus. Fuit expulſa pars Guelfa de Spoleto die Sanctae Mariae de Menſe Martii. Et die ſequenti venerunt milites Gibellini de Spoleto: & intrantes Trevium, expulerunt dictos Guelfos. Die tertiâ ſequenti a militibus de Peruſio & Fulginatibus fuerunt inde expulſi. Et depraedati fuerunt Trebani, & alii Gibellini per Guelfos. Et tenuerunt poſtea Caſtrum. Et de Menſe Junii fuit exercitus Peruſinorum & ſequacium contra Spoletinos, & ſtetit (d) juxta Venas. Dominus Johannes de Sancto Vitali de Parma pro aliis ſex menſibus. Fuit exercitus Peruſinorum contra Tudertinos juxta Pontem Milium. Et milites Tudertini eundo in auxilium Pontis, & tenentes Turres pontis, permiſerunt Peruſinos tranſire per Pontem. Tudertini fugam ceperunt, & ibi Dux Ducatus periit, qui erat ibi, eo quod non bene tractabatur in Ducatu, quia erat cum Spellanis. Et Pons cum turribus fuit devaſtatus. Dicto Anno Imperator Henricus venit in Lombardiam, & recepit Coronam Lombardiae in loco conſueto Comitatus Mediolani. Et quum ſtaret in Civitate Mediolani, quidam Nobiles provinciae, ordinatâ proditione contra Dominum, de die inſultaverunt eum ad Palatium. Equitibus Theutonicis & Populo Mediolanenſi occurrentibus fugerunt uſque Brixiam. Et Commune Brixiae receptans & tenens eos contra Domini voluntatem, pluries & pluries requiſiti a Domino, in ſequenti Anno paſſi ſunt exercitum Imperatoris per plures & plures menſes. Et ſe in manus Domini totaliter poſuerunt, multam prius perſequutionem paſſi. Scilicet quod ſtetit ſupra Civitatem, & poſuit exercitum ſuum de Menſe

A Maji: & de Menſe Octobris mandato Domini deſtructi fuerunt muri Civitatis.

MCCCXI. Dominus Catenarius de Anagnia per Regem Robertum pro ſex menſibus primis. Et quia non venit in termino, rexerunt ut Rectores fere duobus menſibus Dominus Philippus de Puſano, Gentilis Tho- B mae, & Matthiolus Ermanni. De Menſe Julii quaſi omnes vineae Fulginiae fuerunt a grandine devaſtatae ſcilicet die feſti Sancti Jacobi. Dominus Carolus de Montecchio pro aliis ſex menſibus. Peruſini fecerunt exercitum ad Caſtrum de Ulmeda, & deſtruxerunt ipſum.

MCCCXII. Dominus Ugolinus de C Amelia pro primis ſex menſibus. Die XXVI. Menſis Februarii Dominus Blaſius ſtans Trevii, eripuit centum Clarillorum ad ſoldum contradae contra Spoletanos; iens cum ſuis & Guelfis de Spoleto contra Spoletum, malam ſtrenam prope Spoletum intulit Spoletanis Gibellinis. Item dicto Anno de Menſe Maji Imperator D Henricus VI. intravit Romam, & coronatus eſt in Eccleſia Lateranenſi, die Sancti Petri de Junio. Item fuit exercitus Peruſinorum, & aliorum de Contrada contra Spoletanos, & ſedit juxta Beroitum. Dominus Pellarius de Sancto Geminiano pro aliis ſex menſibus. De Menſe Septembris venit Dominus Henricus Imperator Tu- E dertum cum mille ducentis militibus Teutonicis. Et cum dictis militibus ivit per Comitatum Peruſii, & ſtetit in eo quatuor diebus. Et deſtruxit Marſianum & alia Caſtra prope ſuam viam. Et pervenit Aretium, & cum dictis militibus poſt paucos dies ivit contra Florentiam. Et poſuit ibi exercitum prope Civitatem, in

(d) Scilicet Fontem Clitumni, vulgo *le Vene di Piſcignano.*

in qua dicunt fuisse triginta sex centenaria equitum. Et cepit Montem Varchi. Et tunc crevit ejus exercitus. Deinde cepit multa Castra in Comitatu Florentiae. Et stetit in pluribus campis circa Florentiam per plures & plures menses. De Mense Septembris fuit reparata Carbonaria vetus.

MCCCXIII. Munaldus de Castro Durante de Romandiola pro primis sex mensibus. Fuit facta Fulginiae Cabella, & stetit a die prima Aprilis usque in diem XXII. dicti Mensis; quia non placuit Popularibus, non ultra duravit. Dominus Raynutius Domini Abbrunamontis de Eugubio per se, & Dominum Franciscum ejus fratrem pro aliis sex mensibus. Die XX. Mensis Augusti fuit expulsa pars Gibellina de Urbe Veteri. Et ibi obiit Bindus de Baschio & multi milites & pedites utriusque partis. Item die XXIV. Mensis Augusti apud Montem Cassianum de Senis Imperator Henricus VI. obiit, & Milites Theutonici portaverunt ejus corpus Pisas, & ibi modo Imperiali sepelierunt eum honorifice cum magno fletu Pisanorum.

MCCCXIV. Ugolinus de Alviano pro primis sex mensibus. Guasconiae obiit Papa Clemens V. die XXII. Mensis Aprilis, & notum fuit Fulginiae die XVII. Mensis Maji. De dicto Mense reintravit pars Guelfa Spoletum, facta pace cum Gibellinis. Dominus Raynerius Domini Saxi de Eugubio pro aliis sex mensibus. Durante suo officio obiit Eugubii; & ejus loco rexerunt Dominus Odorisius Domini Mergantis, Sommeus Lotherii, & Martinus Thomae uti Rectores Fulginiae. Et Dominus Justinellus de Firmo pro duobus mensibus de sex ultimis. Die Dominico XX. Mensis Octobris quinque de

A Principibus Electoribus Imperatoris elegerunt Ludovicum IV.

MCCCXV. Dominus Justinellus praedictus pro primis sex mensibus. De Mense Julii Dominus Philippus Princeps Taranti filius Regis Caroli II. ivit Florentiam cum masnada militum contra Pisanos & Lucanos, ut Capitaneus partis Guelfae totius

B contradae. Et si obtinebat in bello, erat Rex Tusciae, & usque Aquilejam. Et tunc regebat Florentiam Dominus Petrus ejus frater. Dominus Johannes Domini Brodani de Saxoferrato pro ultimis sex mensibus pro se, & Domino Carolo ejus fratre. Die Veneris XXIX. Mensis Augusti, dum Pisani, & Lucani obse-

C dissent Montemcatinum cum masnada Theutonicorum, praedictus Princeps, & Dominus Petrus ejus frater, volentes Lucanos & Pisanos de campo expellere, conflicti sunt. Ibi periit Dominus Petrus, & filius Principis, & multi Nobiles & Milites cum campo exercitus perierunt.

MCCCXVI. Dominus Johannes de

D Sancto Geminiano pro primis sex mensibus. Dominus Thomas de Suppis de Firmo pro ultimis sex mensibus. Die Dominico XIX. Mensis Septembris fuit Fulginiae publice in Ecclesia celebratum Officium electionis Domini Johannis Papae XXII. factae in Vasconia die XXI. Mensis Augusti.

MCCCXVII. Dominus Mannus de

E Eugubio pro primis sex mensibus. Dominus Andreas de Marchis de Firmo pro aliis sex mensibus.

MCCCXVIII. Dominus Bertus de Pellariis de Sancto Geminiano pro primis sex mensibus. Dominus Amelinus Domini Andreae de Massa pro aliis sex mensibus.

MCCCXIX. Dominus Fumus de Bustulis de Aretio pro tribus mensibus.

bus. Ugolinus de Alviano pro aliis novem mensibus. Perusini posuerunt exercitum contra Assisium de Mense Octobris. Et die prima Decembris fuit expulsa pars Guelfa de Spoleto. Et de Mense Januarii Fulginates reinceperunt facere Carbonarias novas circa Civitatem.

MCCCXX. Ugolinus de Alviano pro primis sex Mensibus. Thomas de Suppis de Firmo pro ultimis sex mensibus. De Mense Septembris fuit per Perusinos destructum Castrum Insulae de plano Assisii.

MCCCXXI. Dominus Raynerius de Burgo pro primis sex mensibus. De Mense Julii in Vigilia Sancti Jacobi Apostoli circa horam Vesperarum fuit magna pluvia cum grandine multa, & devastavit vineas multarum Contradarum. Et duravit tempus pluviosum per mensem, & ultra, ita quod multae segetes in metis remanserunt ad tritandum in Mense Septembris. Et Fulginates destruxerunt Castrum Orzani. Andreas de Montebono de Aretio pro aliis sex mensibus. In fine Mensis Augusti Assisinates venerunt ad concordiam Perusinorum, & postea discordaverunt. Et tempore subsequentis Potestatis fecerunt mandatum Perusinorum de Mense Martii.

MCCCXXII. Dominus Johannes de Strozzis de Florentia pro primis sex mensibus. Dominus Guasta de Radicofano pro aliis sex mensibus. De Mense Septembris Commune Fulginiae ad Castrum Cammori accessit. Et quia in montanis nostris offenderat, funditus eum evellit die VIII. Mensis praedicti. Fuit facta mutatio Monetae de Cortona in Perusinam de Mense Martii.

MCCCXXIII. Munuldus de Radicofano pro primis sex mensibus. Dominus Franciscus de Nursia pro aliis sex mensibus. Dicto Anno de mense Julii, die Lunae XVIII. dicti mensis Sanctus Petrus (e) filius Petri Criscii de Fulginia obdormivit in Christo: & die Martis sequenti a Clero & Populo Fulginiae in majori Ecclesia fuit honorifice sepultus.

MCCCXXIV. Petrus..... de Bulzena pro primis sex mensibus. Porcellus de Rossis de Florentia pro ultimis sex mensibus.

MCCCXXV. Gentilis de Aquila pro primis sex mensibus. Dominus Nicolaus de Angelo pro ultimis sex mensibus.

MCCCXXVI. Leonellus de Interamna pro primis sex mensibus, & pro quatuor aliis mensibus Priores Populi Fulginiae, & pro duobus aliis subsequentibus Guido Potestas. Die XI. mensis Julii decessit Dominus Bartholomaeus Episcopus Fulginiae: & die XXII. dicti mensis fuit communiter electus in Episcopum Fulginiae Dominus Paulus filius olim nobilis viri Nalli Domini Trinciae.

MCCCXXVII. Guido de Pantaleonibus de Urbe pro primis sex mensibus. Petrus de Monte Sancto pro aliis sex mensibus. De mense Januarii Ludovicus Quartus electus a Principibus in Imperatorem intravit Lombardiam, veniens versùs Romam contra voluntatem Domini Papae.

MCCCXXVIII. Dominus Nicolaus de Aquila pro primis sex mensibus: Dominus Johannes de Paparo de Senis pro aliis sex mensibus. Die Dominico XVII. mensis Januarii Ludovicus IV. Romae a Populo in Impera-

(e) Nobilis Fulginas, vir mirae sanctitatis, inter patrios lares tamen in Eremo vixit, & obiit clarus miraculis. De eo Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae, & Jacobillus inter Sanctos Fulginiae.

peratorem coronatus eſt. Et de menſe Decembris ſequentis fuerunt multi terraemotus, ex quibus Nurſini magnum receperunt damnum. Et incoeperunt die IV. dicti menſis de mane circa auroram, & duraverunt per menſes.

MCCCXXIX. Dominus Eugenius de Sancto Geminiano pro primis ſex menſibus. Philippus de Fortiguerris de Senis pro aliis ſex menſibus. De menſe Martii fuit incoeptus murus Communis in Carbonaria nova juxta Pontem Cavallum. Fuit facta Cabella die XXIV. Aprilis.

MCCCXXX. Tillutius Domini Baldinotti de Volterra pro primis ſex menſibus. Dominus Raynerius de Morotis de Sancto Geminiano pro aliis ſex menſibus. Die XVI. menſis Julii horâ diei prope Veſperas Sol obſcuratus eſt quaſi per medium a latere Septemtrionali. Et ſtetit obſcuratus quaſi per horam. Et fuit hoc in renovatione Lunae.

MCCCXXXI. Praedictus Dominus Raynerius pro primis ſex menſibus. Dominus Milianus de Eſculo pro aliis ſex menſibus.

MCCCXXXII. Dominus Petrus de Bulzena pro primis ſex menſibus. Nuctillus de Baſchentibus de Urbeveteri pro aliis ſex menſibus.

MCCCXXXIII. Nellus Domini Johannis de Eſculo pro primis ſex menſibus. Putius Johannis de Monteſancto pro aliis ſex menſibus.

MCCCXXXIV. Dominus Ugolinus de Trincis pro tribus menſibus primis. Lallus de Aquila pro ſex ſequentibus menſibus. Putius Petri de Monteſancto pro tribus ultimis menſibus. Die IV. menſis Decembris obiit Papa Johannes XXII., & notum fuit Fulginiae die XVI. dicti menſis. Et die XX. ejuſdem menſis fuit electus Dominus Benedictus Papa XII.

MCCCXXXV. Putius Petri de Monte Sancto praedictus pro ſex menſibus. Nicola Nutii de Sancto Angelo in Pantano pro aliis ſex menſibus.

MCCCXXXVI. Dominus Raynerius Domini Conradi de Matelica pro ſex menſibus. Petrus Petri Comes de Montemarta pro aliis ſex menſibus.

MCCCXXXVII. Dictus Petrus pro primis ſex menſibus. Dominus Porcellus Domini Batimi de Roſſis de Florentia pro aliis ſex menſibus.

MCCCXXXVIII. Nicolaus Domini Guillelmi de Monte Sancti Savini de Senis pro primis ſex menſibus. Guiducius Domini Farolfi de Monte Sancti Savini pro aliis ſex menſibus.

MCCCXXXIX. Dominus Bartholomaeus de Bardis de Florentia pro primis ſex menſibus. Laetus Domini Johannis de Saxo Ferrato pro aliis ſex menſibus. Die VII. Julii fuit renovatio Lunae in hora XIX. vel circa.

MCCCXL. Dominus Albanus de Friſcobaldis de Florentia pro primis ſex menſibus. Mannus Raccus Domini Miliaducci de Eſculo pro aliis ſex menſibus.

MCCCXLI. Dominus Conradus Nalli de Trinciis de Fulginio pro tribus menſibus. Dominus Mucata Domini Gabrielis de Piccolominibus de Senis pro novem menſibus.

FRAG-

FRAGMENTA FULGINATIS HISTORIAE

EX ALIO MSto CODICE DESUMTA,

Ab Anno MCCCCXXIV. uſque ad MCCCCXL.

AUCTORE

PETRUCCIO DE UNCTIS

FULGINATE.

1424.

Emoria, che a dì 6. di Giugno venne la novella, che il Signor Braccio, che ſtava a campo all' Aquila, era ſtato ſconfitto, e morte più di quattrocento perſone da una parte e dall' altra. E di lui non ſe ne ſa novella. La gente, che fu contra lui, la mandò Papa Martino Colonna, e il Duca di Milano, che furono ſe' mila perſone, e quelle di Braccio erano tre mila. Ed era ſtato a campo all' Aquila un' anno, e un Meſe. A dì 8. di Giugno venne la novella certa, che era morto in Santa Maria di Coldimagro d' una ferita, che gli fu fatta nella ſconfitta, e fu una punta di ſpada entro in canna: e feceglielа Armaleo Bran-
A caleoni di Foligno, Conteſtabile di dugento fanti.

1431.

Memoria, che a dì 12. di Febbraio a 21. ora, e fu il Lunedì di Carnevale, ſi ſcurò il Sole tanto, che pareva notte ſcura, e l' occhio del Sole ſi fece nero come un tizzone. E quel dì voltò la Luna. Di Mar-
B zo morì Papa Martino V. di Caſa Colonna.

1433.

Memoria, che a dì 21. di Agoſto, e fu di Venerdì tra Nona e Veſpro, l' Imperadore Sigiſmondo della Caſata di Lucemburgo venne da Roma in Foligno, e a Roma era andato di Maggio. E fece Cavalieri a
C Roma molti. Tra gli altri fece il Magnifico Meſſer Gulino figliuolo del eccelſo Signor Meſſer Corrado delli Trinci. E il ſeguente Sabbato di mattina, dimorante in Foligno fece

Cavaliere nella Chieſa di San Feli-
ciano Meſſer Niccolò figliuolo del
ſopradetto Signore Meſſer Corrado.
Il detto Sabbato a ora di pranzo fe-
ce Cavaliere in Sala il ſopra detto
magnifico & eccelſo Signore, e do-
nò a lui, e a i due ſuoi figliuoli
Cavalieri una Stola bianca per uno.
E fece Conte del Palazzo il detto
Meſſer Corrado de' Trinci. E fece
Conte Gianni di Berardo del Palaz-
zo. La Domenica mattina udì la
Meſſa la sereniſſima Maeſtà dell'Im-
peradore nella Chieſa di San Fran-
ceſco in Foligno. E tornando a ca-
ſa del ſopradetto magnifico & eccel-
ſo Signore, paſsò di nanti alla por-
ta di caſa mia con quattro cavalli,
ovvero con cinque. Dopo pranzo fe-
ce Cavaliere uno del nome ſuo, e
Candido da Perugia, benchè il Sab-
bato ſul Veſpro avea fatti Cavalieri
Franceſco di Brancuccio, Onofrio di
Gianni di Ser Berardo, Atto Gio-
vanni, Smeduccio di Meſſere Anto-
nio da San Severino, Bonifacio di
Madonna Agneſe, Agabito del Boc-
ciarello, Pietro Giovanni di Lapa,
Meſſere Onofrio, Meſſere Atto, Meſ-
ſer Giovanni Moſcatelli, e Ranaldo
di Corrado di Galaſſo.

1 4 3 4.

Memoria, che a dì 12. di Set-
tembre, e fu una Domenica matti-
na, venne la novella, che un Ca-
ſtello di Viſſo, il quale ſi chiama
Uſſuta, ſi diede di buona volontà al
Signor Meſſer Corrado de Trinci,
il qual Caſtello teneva Gentile Pan-
dolſo Signore di Camerino.

1 4 3 *6*.

Memoria, che Madonna Tanza,
madre del magnifico Signore Meſſer
Corrado ſi partì da Foligno a dì ul-
timo d'Agoſto, e fu di Venerdì, e
giſſene a Roma, perchè non iſtava

A in grazia del detto magnifico Signo-
re. Iddio vi metta buona pace. A
dì 8. di Novembre morì la venera-
bile donna Madonna Coſtanza, don-
na che fu del magnifico Signore U-
golino di Meſſer Trince de' Trinci,
e fu di Caſa Orſina. Fece di ſpeſa
di cera il ſuo figliuolo noſtro Signo-
re Meſſer Corrado Libre mille di
B cera, e montò a Fiorini otto e tre
quarti, e il Centinajo a Fiorini ot-
tanta ſette e mezzo. Dio faccia pa-
ce all'anima ſua, & alle altre ani-
me paſſate.

1 4 3 8.

Memoria della grandiſſima avver-
ſità, che ebbe la povera Città di
Spoleto: la quale fu a dì 12. ovve-
C ro a dì 13. di Maggio; che fu meſ-
ſa a ſacco e ruba gran parte delle
donne, per occaſione che ſi ribella-
rono al Caſtellano coloro, che era-
no a quel tempo della Caſata de'
Tomacelli da Napoli, de' quali era
l'Abate di Monte Caſino. E le gen-
ti, che lo miſero a ſacco furono
queſte, che appreſſo dirò. Taliano
D con 1000. cavalli, Franceſco Picci-
nino con 300. cavalli. E fu il Po-
polo di Foligno e di Bevagna e di
Montefalco, che ricuperammo Mon-
tefalco a dì ultimo di Marzo, e il
Popolo di Nocera. E prima che foſ-
ſe gito queſta fiata a Spoleto, fu
fatto un gran guaſto a Trevi. E la
Domenica a mattina fu gito a Spo-
E leto. Il Lunedi a ſera fu aſſaltata
la guardia del Monte, che vi ſtava
per gli Spoletini un Conteſtabile di
cento Fanti, che ſi chiamava Scan-
cella, e il luogo dove ſi ſtavano, ſi
chiamava San Giuliano. Tutti quei,
che ſtavano a quella guardia, fuggi-
rono, come furono aſſaltati da i no-
ſtri. E i noſtri tirarono giù al Caſ-
ſaro, che furono qualche cencinquan-
ta

ta fanti, cioè gentame: e li condusse Antonello Disperato, e Antonio Schiavo. E guadagnarono coloro mille dugento Fiorini per uno dal detto Castellano. E fatto questo entrarono pel Cassaro dentro Spoleto coll' altro sforzo delle genti d'arme. Le altre genti entrarono chi per le porte, e chi per le mura. Erano in ajuto degli Spoletini, cioè dentro nella Città, queste genti che appresso diremo, cioè: Baldovino di Niccolò da Tolentino con 150. cavalli, e lo Sbardellato con 180. fanti, e 30. cavalli. Tutti fuggirono come puttane, che non vi trassero una spada. Chi fuggì per gli atterrani, e chi per le Castella; salvo che furono presi degli Spoletini circa 300. Iddio dia loro pazienza e buona volontà. E furono vituperate molte donne. Venne a dì 14. del detto Mese di Maggio lo Stendardo de' detti Spoletini, che era di zendado vermiglio coll' Arme loro, ch' era un' Uomo armato, vestito di bianco colla lancia in mano, con un pendoncillo bianco sulla lancia, e a cavallo in un cavallo liardo. E più ci vennero le catene e ferrami delle Porte della detta Città. Furono riscossi assai de' detti Spoletini pel magnifico nostro Signore Messer Corrado de' Trinci, e anche pe' nostri Cittadini. E tutti furono governati in Foligno per l'amore di Dio a spese de' Folignati. E la maggior parte dappoichè furono riscossi, stettero, sendo usciti di Spoleto, per nostri nemici in quelle Castella di Spoleti, & atterrami. E ci venne il martello della Campana maggiore della detta Città rubato, e fu posto nella Campana maggiore di San Feliciano nostro. E fu fatta pochi dì innanzi la detta Campana, la quale pesa circa a 8500. Libbre.

A 1439.

Memoria, come di Gennaio fu bandito nella nostra Città di Foligno, che non fosse alcuna persona, che rifiutasse veruna delle nostre Monete, le quali furono principiate a battere di Dicembre a dì 20. nel 1438. nel tempo che eravamo de' Priori noi, cioè Francesco della Fe- B de del Terziero di sopra, *io Petruccio di Giacomo degli Unti del Terziero di mezzo*, e Mattia di Francesco altramente Mugnetto del Terziero di sotto; e Mattia di Niccolò di Feliciano fu Priore novello pel Terziero di San Giovanni, e di San Niccolò. E le Monete furono queste: cioè Fiorini d'oro per bolognini 44., e i C bolognini per soldi 2. e denari 6. e i piccioli uno a denaro, e belli quattrini. E fu messo bando di dieci Fiorini a chi qualunque di queste Monete rifiutava pel detto prezzo. E il primo Zecchiere fu a battere la detta Moneta Piermatteo di Salvero di Emiliano da Foligno della Compagnia degli Spavagli. A dì 12. D di Luglio venne il campo del Patriarca Alessandrino a Bevagna: il qual Patriarca si chiamava Messer Giovanni Vitelleschi, il quale è nativo di Corgneto, e gli antichi suoi furono da Foligno. E venne con queste genti, che quì di sotto dirò. E quello che ne seguì, apparirà quì di sotto. Cioè Ranaldo Orsino con E 500. cavalli, e 150. fanti: il Conte d'Aversa con 300. cavalli, e 100. fanti: Simonetto nipote del detto Patriarca con 300 cavalli, e 200. fanti; e con 200. Spoletini, e con 200 Perugini; e anche Todini, Ternani, Spellani, Assisani, Bettonesi, Gualdarini, cioè di Gualdo Cattani; e con gli usciti di Montefalco; e colle Lance spezzate del detto Pa-

triarca, che furono circa a 400. cavalli, e con essi ben 200. fanti. Pigliarono Bevagna a patti il Giovedì; e il campo vi era gito la Domenica. E il Venerdì venne a noi colle brigate sopradette, e con più altre, cioè Paolo della Molara con 300. cavalli, e con 100. fanti. E vi furono tutti i Trevani, e del Contado di Spoleto, Camerinesi, e Norsini, e di molti altri luoghi. E con questi vi fu lo Sbardellato da Narni con 200. fanti, e Tartaglia di Messero di Buonfante da Foligno con 150. fanti. A dì 17. di Luglio e fu di Venerdì, il detto Patriarca venne a campo a Foligno con quelle brigate, che aveva menate a Bevagna, o anche con più genti, come ho detto, tanto che furono stimati 3000. cavalli, e da 7000. in 8000. fanti tra cerne, o fanti usati, che vennero infino da Roma in su, e da Rieti in quà, e da tutto il territorio di Perugia. Vennero fanti anche da Corneto quà su, da Camerino, da Norsia, da Carcia, e da tutte le circostanze d'attorno. E fecero molto gran guasto con mozzare di vigne, tagliare e ardere di molte chiuse e case per tutto il nostro Contado, salvo che a Casale. E questo di Casale fu, perchè gli uomini di Casale stavano a Sassovivo, e fecero patti prestamente. Arsero Pale, e Civitella, che erano Castella. Vero è che i Trevani comperarono Civitella da Angelo Vitelleschi nipote del Patriarca per cinquanta ovvero sessanta Fiorini, per arderla essi, e l'arsero. Et ebbe il detto Patriarca tutte le nostre tenute, salvo chè Acquafranca, e Montefalco. A dì 23. di Luglio ci tolsero l'acqua della Vescia, e quella delle Mulina, tanto che nè Carbonara, nè Fonti, nè Mulina menavano acqua. E allora scoprimmo il Pozzo a piè di Piazza, e facemmo una forma di fuori del Ponte Nuovo per mettere l'acqua a i Mulini di San Claudio. E cominciò a venir l'acqua, & essi ce la ritolsero. E fu fatta una bella scaramuccia, tanto che vi fu morto Frate Gaspero di Ciano di Pilato, e vi fu preso Lodovico Pelliciaro, & Ermanno di Marino Guercio delli Cipischi, e Gregorio del Ciotto delle Poelle. E fu sì fatta e stretta scaramuccia, che vennero infino alla Portella nuova, cioè a pie' delle mura di Ponte Nuovo: e furono feriti de' nostri proprj su delle mura co' sassi, perchè i nostri si erano mischiati co' nimici, che non si riconoscevano gli uni dagli altri. A dì 24. di Luglio fu ordinato di fare l'Arcatura al Ponte di San Giacomo, cioè sotto il Ponte, e tra il rivellino e la strada che va a Spello. E fu fatta la finestra nel muro della Terra, dove risponde in Santo Antonio, e vi fu fatta la forma dentro in Santo Antonio, e venne per la metà della Piazza di San Giacomo, e uscì a canto l'Orto de' Frati di detto Luogo, e a piè dell' Orto di Messer Francesco di Brancuccio a canto al Ponte delle pietre, & entrò nella forma de' Mulini, tanto che macinavano sei macine. Come sentirono questo le genti del Patriarca, avvisaronsi di togliere l'acqua: e così fecero, benchè vi bussarono circa a venti giorni. E fecero tanto, che non ci veniva acqua dall'arcatura, che fecero essi in giù. E allora ci mettemmo a fare i Mulini a secco. E chi macinava col Macinetto da farrare, e ciascheduno ne fece quante ne poteva fare. Con tutto ciò non ci bastava, che fu fatta la stima, che eravamo dentro in Fo-

Foligno circa quindici mila bocche tra grandi e piccole, maschi e femmine. In questo modo stammo fino a dì 9. di Settembre, il dì dopo Santa Maria di Loreto, che fu santa Maria di Martedì: e noi facemmo i patti di Mercoledì prossimo.

A dì 9. di Settembre suddetto si accordò insieme la maggior parte del Popol nostro, cioè Messer Giacomo da Montefalco Abate di Sassovivo con quegli uomini delle coste, Messer Francesco di Brancuccio con la Compagnia de i Forti, Messere Atto Giovanni, e Giovanni Cristoforo di Ser Giovanni di Lodovico colla Compagnia di Cento Carri, e con quella di Santa Maria, e con quella della Fiera, e Mastro Giovanni di Scimiolo da Roviglieto Medico di Foligno, e molti altri Cittadini e Contadini. E si erano adunati insieme al Ponte di Santa Maria, benchè più dì innanzi avessero trattata questa cosa segretamente tutti costoro, e insieme con loro Gregorio d'Ambrosino di Ser Cagno della Compagnia della Badia, e Messer Piergiovanni di Cagnioro di Pietro di Mastro Armanno, e Francesco della Fede, e Gaspare di Mariano di Varcannante, col detto Patriarca. E la notte dopo Santa Maria di Loreto, Messere Atto Giovanni diede fuori un giovane fornaio della Compagnia della Spada, il quale si chiama Mazzetta, e mandollo al Patriarca, che stava di persona sua a Santa Maria Maggiore; le Lance spezzate a i Marchiselli, Simonetto con molti fanti e cavalli, e anche cerne alla Porta di San Giacomo, cioè a Raccanati, e al Fossato Ranaro verso la Porta della Badia Paolo della Molara co' suoi cavalli e fanti, e col Popolo di Spoleto, e co' Ternani. L'altro cername, e l'altra fanteria stavano chi col Patriarca, e chi colle Lance spezzate a i Marchiselli co' sopradetti Cittadini: e furono i figliuoli di Ser Pietro di Bice, cioè Messer Niccolò e Messer Guidone. Più dì innanzi erano fatti assai cenni dentro in Foligno al campo, e non si sapeva bene chi li facesse. E ultimamente s'accordarono insieme Messer Francesco di Brancuccio, e Messer l'Abate di Sassovivo, e Messer Piergiovanni di Pietro di Mastro Ermanno della Compagnia della Croce, e Messere Atto Giovanni della Piazza della Canape, e Giancristoforo di Ser Giovanni di Lodovico, e Messer Niccolò, e Messer Guidone figliuoli di Pietro di Bice della Compagnia degli Spavagli, e Messer Giovanni di Scimiolo Medico da Roviglieto abitante in Foligno della Compagnia della Contrastanga. E vi fu Niccolò e Francesco di Boccaccio da San Racchio, abitante in Foligno, e Gaspare di Ciano dello Ricciuto. E tutti costoro sollevarono una gran parte del Popolo di Foligno. E il Martedì a sera segretamente tutti si trovarono chi alle poste loro a canto le mura, e chi alle case de' sopradetti, ciaschedune con quelle armi, che aveva potuto avere. E nella mezza notte si mosse Messere Atto Giovanni con ben 200. uomini, con targoni, rotelle, lance, e balestre. E girono a casa di Messer Francesco. Ivi si adunarono tutti que' della Poella, tanto che furono ben 400. E partironsi di lì Messer Francesco e Messere Atto Giovanni, e gironsi a casa di Messer Piergiovanni sopradetto, & esso non volle seguirli, dicendo, che aveva male in una gamba, e che non poteva armare. E questo fu per vedere,

re, come andavano le cose. Partita che fu questa brigata, egli mandò Marinangelo di Villanuccio con due Compagnie in Piazza del Comune, che vi era Giacomo di Ser Benedetto da Gualdo con ben 400. tutti armati da capo a' piedi, e con targoni, e balestre assai. E mandarono coloro a dirgli, che volevano che egli facesse sì che fosse con loro il detto Messer Piergiovanni. Sentendo questo Messer Francesco e Messere Atto Giovanni, che stavano alla Porta di Santa Maria, pigliarono partito tutti questi altri capi sopradetti di mettere dentro 200. fanti forestieri. Seguitiamo quì quello, che seguì del campo, che ci pose il magnifico & eccelso Padre e Signore, Messer Giovanni Vitelleschi (f), degnissimo Patriarca Alessandrino, e Cardinale di Firenze, e Legato laterale della Santa Chiesa, che benchè sia nativo di Corneto, gli antenati suoi furono da Foligno: e così si appella egli. Come Messer Piergiovanni tardò alla promessa, e secondo che si diceva dell' ambasciata, che egli aveva mandata in piazza a coloro, che stavano per Messer

A Corrado, che era Signore, ovvero Scorticatore che dirò meglio, per risposta il detto Messer Piergiovanni ebbe, che dovesse gire in piazza da loro. In questo mezzo que' della Porta di Santa Maria fecero l'avviso, e pigliarono partito di metter dentro 200. fanti di que' del campo (g), e così fecero.

B

1 4 4 0

Memoria, come a dì 26. di Marzo, e fu di Sabbato, venne la buonissima novella, che Messer Giovanni Vitelleschi da Corneto, Patriarca Alessandrino, fu preso dal Castellano di Castello Santo Angelo in Roma, e furongli fatte cinque ferite, perchè volle fare difesa. L'occasione, C perchè fu preso, fu a petizione di Papa Eugenio IV nostro santissimo Signore, per occasione che il detto Patriarca s'era accordato con le genti del Duca di Milano, cioè col Magnifico Capitano Niccolò Piccinino, che venisse sopra Firenze, come dopo certi dì fece. La novella sopradetta venne quì in Foligno a dì D 27. di Marzo di Domenica nell'ora del Vespro.

(f) De genere ac familia Cardinalis Vitelleschi Fulginatis, qui quum Nobiles de Trinciis Fulginio expulsi fuerunt, recognovit genus suum ac familiam, quae tunc florebat in eadem Civitate, & adhuc usque nobiliter florere pergit, consule Observationes Historicas ad Quadriregium pag. 219. in fine, Dorium Histor. Familiae Trinciorum Lib. 4. pag. 229. Pellinum Histor. Perusin. part. 2. Lib. 2. pag. 435. qui testatur, quod Scriptores Perusini in Manuscriptis *affermano, che gli antichi e antecessori del Patriarca, essendo stati originarj Cittadini di Foligno, erano stati ottant' anni addietro uccisi e scacciati da i Trinci: e che però egli ricordevole delle passate ingiurie avesse diliberato di fare ogni opera d' averli nelle mani, e di tor loro il dominio di quella Città.*

(g) Exitus obsidionis Fulginatis Urbis, atque dispersionis Familiae Trinciorum legitur apud Dorium Lib. 4. pag. 231. & seqq. Histor. Trinciorum.

ELENCHUS

TOMI NONI.

DISSERTATIO QUADRAGESIMAQUARTA.

DISSERTATIO QUADRAGESIMAQUINTA.

DISSERTATIO QUADRAGESIMASEXTA.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 059927696